

**T.C.
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**1923-1950 YILLARI ARASINDA MALATYA’NIN İDARİ, SİYASİ VE EKONOMİK
DURUMU**

METİN DEMİR

**ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

İSTANBUL, 2023

**T.C.
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**1923-1950 YILLARI ARASINDA MALATYA’NIN İDARİ, SİYASİ VE EKONOMİK
DURUMU**

METİN DEMİR

**DANIŞMAN
DR. ÖĞRETİM ÜYESİ SONER DURSUN**

**ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

İSTANBUL 2023

İNTİHAL SAYFASI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışmada alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

.... / /

METİN DEMİR

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
KISALTMA LİSTESİ	III
TABLOLAR	V
ÖNSÖZ	III
ÖZET	IX
ABSTRACT	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE MALATYA’NIN İDARİ, SİYASİ VE EKONOMİK DURUMU

1.1. OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE MALATYA’NIN İDARİ VE SİYASİ DURUMU.....	12
1.1.1. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MALATYA.....	21
1.1.2. ALİ GALİP OLAYI	24
1.2. OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE MALATYA’NIN EKONOMİK DURUMU.....	26
1.2.1. TARIM.....	27
1.2.2. HAYVANCILIK	37
1.2.3. DOKUMACILIK VE SANAYİ	41

İKİNCİ BÖLÜM

1923- 1950 YILLARI ARASINDA MALATYA’NIN İDARİ VE SİYASİ DURUMU

2.1. MALATYA’NIN İDARİ DURUMU VE MALATYA BELEDİYESİ	52
2.1.1. ADIYAMAN.....	63
2.1.2. AKÇADAĞ.....	71
2.1.3. ARAPKİR.....	77
2.1.4. BESNİ	85
2.1.5. DARENDE.....	95
2.1.6. DOĞANŞEHİR	100
2.1.7. HEKİMHAN	102
2.1.8. KAHTA.....	108
2.1.9. KEMALİYE	113
2.1.10. PÜTÜRGE.....	119
2.2. MALATYA’NIN SİYASİ DURUMU.....	126

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1923- 1950 YILLARI ARASINDA MALATYA'NIN EKONOMİK DURUMU

3.1. MALATYA'NIN EKONOMİK DURUMU.....	214
3.1.1. TARIM.....	234
3.1.1.1. SEBZECİLİK.....	247
3.1.1.2. MEYVECİLİK.....	249
3.1.2. HAYVANCILIK.....	258
3.1.2.1. SULTANSUYU AT ÇİFTLİĞİ.....	264
3.1.3. TİCARET VE SANAYİ.....	266
3.1.3.1. BEZ VE İPLİK FABRİKASI.....	271
3.1.3.2. TEKEL TÜTÜN FABRİKASI.....	273
SONUÇ.....	275
EKLER.....	277
KAYNAKÇA.....	321
ÖZGEÇMİŞ.....	336

KISALTMA LİSTESİ

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

a.g.t : Adı geçen yer

A-RMHC : Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

BCA : Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

BOA : Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

Bkz. : Bakınız

C. : Cilt

CHF : Cumhuriyet Halk Fırkası

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

Çev. : Çeviren

D. : Devre

DP: Demokrat Parti

ed. : Editör

GİK: Genel İdare Kurulu

İ: İnikad

HF : Halk Fırkası

Hızl : Hazırlayan

MM ZC : Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi

MHC : Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

MP : Millet Partisi

No. : Numara

S. : Sayı

SCF : Serbest Cumhuriyet Fırkası

TBMM ZC. : Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

vd. : ve diğerleri

Yay. haz. : Yayına Hazırlayan

TABLÖLAR

Tablo: 1. 1. Malatya Sancağı Nüfusu

Tablo: 1. 2. Malatya Sancağı Nüfusu

Tablo: 1. 3. Malatya Sancağı'nda Etnik ve Dinsel Dağılım Nüfusu

Tablo: 1. 4. Malatya Sancağı'ndaki Aşiretler ve Nüfusları

Tablo: 1. 5. Malatya Sancağı

Tablo: 1. 6. Bazı Tarım Ürünleri ve Piyasadaki Fiyatları

Tablo: 1. 7. 1909 Yılı Tarım Sayımına Göre Malatya'da Ekilen Tahılların, Üretim Miktarları, Üretim Değerleri, Fiyatları ve Verimleri

Tablo: 1. 8. 1909 Yılı Tarım Sayımına Göre Malatya'da Ekilen, Baklagiller ve Köklü Bitkilerin Üretim Miktarları, Üretim Değerleri, Fiyatları ve Verimleri

Tablo: 1. 9. 1909 Yılı Tarım Sayımına Göre Malatya'da Yetiştirilen Meyvelerin Üretim Miktarları, Üretim Değerleri, Fiyatları

Tablo: 1.10. 1913 Yılı Tarım Sayımına Göre Malatya'da Yetiştirilen Meyvelerin Üretim Miktarları, Üretim Değerleri, Fiyatları

Tablo: 1. 11. 1909 Yılı Tarım Sayımına Göre Malatya'da Yetiştirilen Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Sayıları

Tablo: 1. 12. 1913 Yılı Tarım Sayımına Göre Malatya'da Yetiştirilen Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Sayıları

Tablo: 1. 13. 1913-1914 Yılı İstatistiklerine Göre Malatya Liva'sındaki İptidai Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Tablo: 2. 1. Malatya Vilayetinde 1923-1950 Yılları Arasında Görev Yapan Valiler ve Görev Süreleri

Tablo: 2. 2. Malatya Vilayetinde 1924-1950 Yılları Arasında Görev Yapan Belediye Başkanları ve Görev Süreleri

Tablo: 2. 3. Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Adıyaman Kazasında İdari Yapının Başında Yer Alan Devlet Memurları

Tablo: 2. 4. Adıyaman Belediyesinin 1929-1933 Yılları Arasındaki Mali Durumu

Tablo: 2. 5. Adıyaman Belediyesinin 1946-1947-1948 Yılları Mali Durumu

Tablo: 2. 6. Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Akçadağ Kazasında İdari Yapının Başında Yer Alan Devlet Memurları

Tablo: 2. 7. Akçadağ Belediyesinin 1929-1936 Yılları Arasındaki Mali Durumu

Tablo: 2. 8. Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Arapkir Kazasında İdari Yapının Başında Yer Alan Devlet Memurları

Tablo: 2. 9. Arapkir Belediyesinin 1929-1936 Yılları Arasındaki Mali Durumu

- Tablo: 2. 10.** Arapkir Belediyesinin 1946-1947-1948 Yılları Mali Durumu
- Tablo: 2. 11.** Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Besni Kazasında İdari Yapının Başında Görev Yapan Devlet Memurları
- Tablo: 2. 12.** Besni Belediyesinin 1946-1947-1948 Yılları Mali Durumu
- Tablo: 2. 13.** Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Darende Kazasında İdari Yapının Başında Görev Yapan Devlet Memurları
- Tablo: 2. 14.** Darende Belediyesinin 1946-1947-1948 Yılları Mali Durumu
- Tablo: 2. 15.** Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Hekimhan Kazasında İdari Yapının Başında Görev Yapan Devlet Memurları
- Tablo: 2. 16.** Hekimhan Belediyesinin 1946-1949 Yılları Arası Mali Durumu
- Tablo: 2. 17.** Kahta Kazasında 1925-1929 Yılları Arasında Görev Yapan Devlet Memurları
- Tablo: 2. 18.** Kahta Belediyesi'nin 1946-1948 Yılları Arasında Harcamaları
- Tablo: 2. 19.** Kemaliye Kazasında 1925-1929 Yılları Arasında Görev Yapan Devlet Memurları
- Tablo: 2. 20.** 1929-1936 Yılları Arasında Kemaliye Belediyesinin Masrafları
- Tablo: 2. 21.** Pütürge Kazasında 1925-1929 Yılları Arasında Görev Yapan Devlet Memurları
- Tablo: 2. 22.** Pütürge Belediyesinin 1929- 1936 Yılları Arasındaki Mali Durumu
- Tablo: 2. 23.** Pütürge Belediyesinin 1946-1949 Yılları Arasındaki Mali Durumu
- Tablo: 2. 24.** TBMM'nin II. Yasama Döneminde (1923-1927) Malatya'yı Temsil Etmeye Hak Kazanan Milletvekilleri
- Tablo: 2. 25.** TBMM'nin III. Yasama Döneminde (1927-1931) Malatya'yı Temsil Etmeye Hak Kazanan Milletvekilleri
- Tablo: 2. 26.** Malatya Vilayetinde 1942 Belediye Seçimlerinde Seçim Yerlerine Göre Seçimlere Katılan Seçmenlerin Sayısı ve Seçimlere Katılım Oranları
- Tablo: 2. 27.** Malatya Vilayetine Bağlı İlçelerde 1942 Belediye Seçimlerinde Yeni ve Eski Meclis Üyesi Olarak Seçilmeye Hak Kazananların Sayısal Durumları
- Tablo: 2. 28.** 1946 Yılı Seçimlerinde Malatya Milletvekili Seçilmeye Hak Kazanan Kişiler ve Aldıkları Oy Oranları
- Tablo: 2. 29.** 1948 Yılı Ara Seçiminde Malatya İline Bağlı İlçelerde Milletvekili Adaylarının Aldıkları Oy ve Seçime Katılım Oranları
- Tablo: 2. 30.** 1950 Yılı Seçimlerinde Malatya Milletvekili Olmaya Hak Kazananlar ve Aldıkları Oy Miktarları
- Tablo: 3. 1.** 1927 Yılı Nüfus Sayımına Göre Malatya Vilayetin Dinsel Nüfusu
- Tablo: 3. 2.** 1927 Yılı Nüfus Sayımına Göre Malatya Vilayeti Nüfusu

- Tablo: 3. 3.** 1927 Genel Nüfus Sayımına Göre Malatya’da Meslekler
- Tablo: 3. 4.** 1935 Sayımına Göre Malatya Vilayeti Nüfusu
- Tablo: 3. 5.** 1940 Yılı Nüfus Sayımına Göre Malatya Vilayeti Nüfusu
- Tablo: 3. 6.** 1945 Yılı Nüfus Sayımına Göre Malatya Vilayeti Nüfusu
- Tablo: 3. 7.** 1945 Nüfus Sayımına Göre Nüfusun Anadil Özellikleri
- Tablo: 3. 8.** 1950 Sayımına Göre Malatya Vilayeti Nüfusu
- Tablo: 3. 9.** 1923-1950 Yılları Arasında Malatya Merkez Kazadaki Köklü Aileler
- Tablo: 3.10.** 1927 Yılı Tarım Sayımına Göre Malatya’da Üretilen Belli Başlı Tarım Ürünlerinin ve Arazilerinin Miktarları
- Tablo: 3.11.** 1928 Yılında Malatya’da Üretilen Belli Başlı Tarım Ürünlerinin ve Arazilerinin Miktarları
- Tablo: 3.12.** 1928 Yılında Malatya’da Üretilen Belli Başlı Tarım Ürünlerinin Üretim Miktarları
- Tablo: 3.13.** 1930-1938 Yılları Arasında Malatya’da Üretilen Tarım Ürünlerinin Arazi Miktarları
- Tablo: 3.14.** 1930-1938 Yılları Arasında Malatya’da Üretilen Tarım Ürünlerinin Üretim Miktarları
- Tablo: 3.15.** 1940-1945 Yılları Arasında Türkiye’de İlk On Beş İl Arasında Yer Alan Malatya’da Üretilen Belli Başlı Tarım Ürünlerinin Ton Olarak Üretim Miktarları
- Tablo: 3.16.** 1930-1937 Yılları Arasında Patates ve Soğan Üretim Miktarları
- Tablo: 3.17.** İlçelere Göre Sebzelik Alanların (Hektar) Dağılımını Gösterir Cetvel
- Tablo: 3.18.** 1927 Ticaret Salnamesine Göre Malatya’da Yetiştirilen Meyveler
- Tablo: 3.19.** 1933-1934 Yıllarında Malatya’da Yetiştirilen Meyveler ve Üretim Alanları
- Tablo: 3.20.** 1938-1942 Yıllarında Malatya’da Yetiştirilen Meyvelerin İlçelere Göre Üretim Ortalamaları
- Tablo: 3.21.** 1946-1950 Yıllarında Malatya’da Yetiştirilen Meyveler ve Kilogram Cinsinden Üretim Miktarları
- Tablo: 3.22.** 1926-1927 Yıllarında Malatya’da Yetiştirilen Hayvanların Miktarları
- Tablo: 3.23.** 1928-1929 Yıllarında Malatya’da Yetiştirilen Hayvanların Miktarları
- Tablo: 3.24.** 1950 Yılı Ziraat Sayımına Göre Malatya’da Yetiştirilen Hayvanların Miktarları
- Tablo: 3.25.** Malatya Teşebbüsat-ı Sinaïyye Türk Anonim Şirketi’ne Bağlı Olarak Çalışan Esnaflar ve Sayıları
- Tablo: 3.26.** 1924-1925 Yılı Ticaret Salnamesine Göre Malatya’da Ticaret ve Belirli Alanlarda Dükkanlar Açan Kişiler ve İşyerleri

ÖNSÖZ

Tez çalışmamda annemin ve babamın memleketi olan Malatya'nın 1923-1950 yılları arasındaki durumunu geniş bir şekilde anlatmaya çalıştım. Bugüne kadar Malatya şehriyle ilgili yapılmış tezleri incelediğimde sadece bir konuya odaklanan tezler olduğunu fark ettim. Tarih mezunu bir kişi olarak atalarımın köklerinin bulunduğu kenti daha geniş bir perspektifte ele alarak bu alanda var olan açığı kapatmak istedim. Tezle ilgili araştırma ve inceleme yaparken Malatya'yı ziyaret ettiğimde Malatya Valiliğinin "Yerel Araştırmalar Merkezi" kurduğunu ve bu merkez aracılığıyla tarihin her dönemini anlatan çalışmalar yaptıklarını ve Cumhuriyet dönemini (1923-1950) bir kitap haline getirmenin de bu merkezin projeleri arasında olduğunu öğrendim. Bugüne kadar böyle bir çalışma Malatya şehri için tamamlanamadı. Böyle bir yüksek lisans tezi hazırlayarak eksik olan bu alandaki boşluğu doldurabilmek için elimden gelen gayreti göstermeye çalıştım.

10 yıllık geniş bir araştırmanın ürünü olan çalışmama başlamam da büyük etkisi olan Malatya şehrinin gelişip büyümesine etki eden Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci Cumhurbaşkanı rahmetli Mustafa İsmet İnönü'ye, Malatyalı olduğumu her daim hissettiren bana bunu kökler, genler vasıtasıyla taşıyan aileme, çok yorulduğum anlarda yaptığım çalışmanın çok geniş ve ilginç bilgilerle dolu olduğunu ifade ederek beni cesaretlendiren ve değerli görüş ve düşünceleriyle yolumu aydınlatan tez danışmanım değerli hocam Dr. Soner Dursun'a, Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyesi Dr. Ayşen Müderrisoğlu'na ve tez çalışmamın içinde bulunan çok önemli arşiv belgelerini, kaynaklarını benimle paylaşan covid hastalığı sebebiyle hayatını kaybeden Malatya şehrinin yetiştirdiği değerli araştırmacı Adnan Işık'a, Malatya'nın önemli gazetecileri arasında bulunan Sayın Celal Yalvaç'a, manevi ve teknik desteğini benden esirgemeyen çalıştığım kurumun kampüs müdürü olarak görev yapan değerli hocam Osman Kalı'ya ve Anadolu Lisesi Müdürlüğü görevini başarıyla yürüten değerli hocam Özgür Çaycı'ya ve enstitüye öğrenci olarak başlarken tez çalışmam konusunda değerli görüşlerini benimle paylaşan öğrencisi olduğum üniversitemin Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü görevini başarıyla yürüten Sayın Prof. Dr. Tülay Alim Baran'a teşekkür ederim.

Son olarak bu çalışmayı 6 Şubat 2023 tarihinde ülkemizde meydana gelen Kahramanmaraş ili Elbistan ilçesi merkez üssü olmak üzere Malatya dahil 11 şehrimizde büyük bir yıkıma sebep olan deprem felaketinde hayatını kaybeden bütün vatandaşlarımıza ithaf ediyorum.

ÖZET

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren I. Dünya Savaşı'nın ve Kurtuluş Savaşı'nın yarattığı yıkıcı sonuçlardan kurtulmak isteyen “Tek Parti” yönetimi ekonomik alanda şehirlerin sahip olduğu potansiyellere göre plan ve programlar oluşturmaya çalışarak büyümeyi sağlamaya çalışmıştır. Malatya şehri bu büyümeden en iyi şekilde faydalanan şehirlerin başında gelmiştir. Şehrin, Doğu Anadolu ve İç Anadolu'yu birbirine bağlayan bir köprü görevi görmesi, verimli topraklara sahip olması ve İsmet İnönü'nün Malatyalı olması gibi etkenler en büyük avantajı olmuştur.

Osmanlı döneminde bir eyalet konumunda dahi olamayan çevresindeki şehirlere göre daha gerilerde kalan Malatya, cumhuriyetle beraber il statüsüne kavuştuktan sonra hemen hemen her alanda ilerleme kaydetmiştir. Şehrin yöneticileri olan valiler önemli isimlerden seçilmiştir. Atatürk'ün ziyaretlerinden biri sırasında İsmet Paşa'ya “Paşa memleketini gördüm. Oldukça büyük bir köymüş” demiştir. İsmet Paşa'da bu söz üzerine “İsterseniz bu köy himayeniz ve emrinizle beraber şehir olur” cevabını vermiş. Gerçekten de Malatya sahip olduğu kaynaklarını en etkili şekilde kullanan şehirlerden biri olmayı başarmıştır. Cumhuriyetin ilk 27 yılında büyük aşamalar kaydettiği görülmektedir.

Kalkınmada geri planda kalmış şehirleri yukarıya taşımak için cumhuriyet yönetimi doğu batı arasındaki uçurumları yakından görebilmiştir. Malatya şehrinin işgale uğramamış olması ve savaşın etkilerini daha az hasarla atlatmış olması tarım, hayvancılık ve kısmen de sanayi alanında önemli gelirlere sahip olmasını sağlamıştır.

Bu tez çalışması geçmişten büyük ders çıkarıp geleceğe güvenli bakmaya çalışan enerji ve insan kaynağını etkili kullanan yerel yapıların önemli devlet adamlarının desteği ile nasıl geliştiklerini ortaya koymayı hedeflemiştir. Cumhuriyetin ve doğunun göz bebeği şehrin, hemşehrileri tarafından dahi bilinmeyen yönlerini de gözler önüne sermeyi amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Tek Parti, Siyasi Yapı, Nüfus, Tarım, Kayısı, Tütün Fabrikası

ABSTRACT

Since the first years of the Republic, the "One Party System" administration, which wanted to get rid of the devastating results of the First World War and the War of Independence, tried to create plans and programs according to the potentials of the cities in the economic field and tried to achieve growth. The city of Malatya is one of the cities that benefited from this growth in the best way. Factors such as the fact that the city acts as a bridge connecting Eastern Anatolia and Central Anatolia, having fertile lands and İsmet İnönü being from Malatya have been its biggest advantage.

Malatya, which remained behind compared to the surrounding cities, which could not even be a state during the Ottoman period, made progress in almost every field after gaining the status of a province with the republic. The governors, who are the administrators of the city, were chosen from important names. During one of Atatürk's visits, İsmet Pasha said, "I saw Pasha's hometown. It was a pretty big village," he said. İsmet Pasha replied, "If you wish, this village will become a city with your protection and order." Indeed, Malatya has managed to become one of the cities that uses its resources most effectively. It is seen that the Republic made great strides in its first 27 years.

The republican administration was able to see the gaps between east and west closely in order to move up the cities that remained behind in development. The fact that the city of Malatya was occupied and survived the effects of the war with less damage has enabled it to have significant incomes in agriculture, animal husbandry and partly industry.

This thesis aimed to reveal how the local structures, which use energy and human resources effectively, that try to take great lessons from the past and look to the future with confidence, developed with the support of important statesmen. It also aimed to reveal aspects of the city, the apple of the eye of the republic and the east, which were not known even to the citizens of the city.

Keywords: One Party System, Political Structure, Population, Agriculture, Apricot, Tobacco, Factory

GİRİŞ

Tarihin en eski devirlerinden beri sahip olduğu toprak yapısı, iklimi ve konumu gibi sebeplerle pek çok uygarlığa merkezlik yapan Malatya, bu uygarlıkların bıraktıkları zengin kültür mirasıyla da yerli yabancı araştırmacının ilgi alanını teşkil etmiştir. İlk çağ araştırmacıları için Hititler döneminden beri cazibe merkezi olması, daha sonraki yıllarda Asur ve Pers hakimiyetini yaşaması ve İskender'in doğu seferiyle Hellenistik kültürün egemenliğe altına girmesi ve son olarak batılı bir toplum olan ve ilerleyen yıllarda Hıristiyanlığı benimseyecek olan Roma İmparatorluğu hakimiyetindeyken Emeviler döneminde İslamiyetin sınırlarının Anadolu'ya doğru genişletilmesi için yapılacak fetih hareketlerinin hedef noktası olmuştur. Ancak Malatya'nın Türklerin egemenliği altına girmesi Selçuklular döneminde gerçekleşmiştir.

Tarihin her dönemiyle ilgili şehir üzerinde araştırmalar yapılmıştır. Uzun süre Selçuklu hakimiyetinin etkisiyle bölgede başlayan Türk varlığı Moğol istilasıyla kesintiye uğrasa da Osmanlı Devleti zamanında Malatya asıl kimliğine bürünerek hem Türklük hem de İslamiyet'in genişleme sahasının etkisinde kalmıştır. Gerçek hüviyetine cumhuriyet döneminde kavuşmuştur.

Şehrin geçmişi ve bugünüyle ilgili pek çok araştırma bulunmaktadır. Özellikle bizim çalışma yıllarımızı kapsayan “Cumhuriyet Dönemi”yle ilgili olarak Mehmet Serkan Şahin'in “Cumhuriyet Halk Partisi'nin Malatya Teşkilatı” adlı yüksek lisans tezi siyasi ve kültürel yönleri, Funda Adıtatır'ın “Malatya Şehrinin Esnaf Teşkilatı” adlı tezi ekonomik yönleriyle Malatya'yı yakından tanıtmaktadır. Benim araştırma çalışmam ise siyasi, sosyal ve ekonomik yönleri ele almaktadır. Bu tez çalışmamı oluştururken Devlet Arşivleri Müdürlüğüne bağlı Osmanlı ve Cumhuriyet arşivinde Malatya ile çok sayıda belgeyi yakından görme ve içlerinde işime yarayacak olanları kullanabilme imkanına sahip oldum. Arşiv kaynakları dışında yayınlanmış eserler, süreli yayınlar içinde İstanbul Üniversitesi Devlet Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphane, Malatya gazetesi için TBMM Kütüphanesi, istatistiki verilerden faydalanabilmek için Türk Tarih Kurumu Kütüphanesinden yararlandım. Şehir

araştırmalarını destekleyici en önemli kaynaklardan biri olan ve araştırılan dönemi aydınlatabilmesi için adeta bir ayna görevi gören yerel basındır. Bu çalışmamı destekleyen yerel basın kaynaklarım; Malatya Gazetesi, Fırat Gazetesi, Ünal Gazetesi, Yeni Malatya Gazetesi, Gayret Gazetesidir. İşte bu gazetelerin kütüphanelerde var olan hemen hemen bütün nüshalarına ulaşma imkanım olmuştur. Bu yayınlardan mümkün olduğu kadar istifade ettim.

Tez çalışmamı üç bölümde incelemeye çalıştım. Birinci bölümde Malatya'nın Osmanlı Devleti dönemindeki siyasi, sosyal ve ekonomik durumunu açıklamaya çalıştım. Burada şehrin Osmanlı Devleti'ne katılma sürecini, idari ve siyasi görevlilerini, Malatya Sancağı'nın özelliklerini, Milli Mücadele dönemindeki Malatya'yı, Ali Galip Olayı ile anılmasının nedenlerini anlattım..

İkinci bölümde ise Malatya'nın Cumhuriyet dönemindeki idari ve siyasi yapısını kapsamlı bir şekilde ele almaya çalıştım. Bu bölümde Malatya'nın ve ilçelerindeki idari ve siyasi durumu resmi gazeteden de faydalanarak aktardım. Bu bölümde hangi ilçe de hangi kaymakam, belediye başkanı görev yapmış ve göreve hangi kararname ile başlamış tarihlerine göre sıralamaya çalıştım. Ayrıca ilçe belediyelerinin gelirlerini “İller Bankası” verileri ve Osmanlı döneminden kalma salnamelerde yer alan bilgilere dayanarak tablolastırdım. Tez çalışmamdan faydalanmayı düşünen kişiler için daha basit ve karmaşıklıktan uzak, mukayese yapma imkanı veren bir kaynak oluşturma çabası içinde oldum.

Üçüncü ve son bölümde ise şehrin sosyal yapısını ve ekonomik yapısını birlikte ele almaya çalıştım. Bu bölümde nüfusun yıllara göre değişimini ülkemizde belirli zamanlarda elde edilen genel nüfus sayımlarına göre derlenen sayım kitapçıklarına göre aktarmaya çalıştım. Sosyal yapının genel özelliklerini Malatya için ayrı kaleme alınmış kaynaklardan öğrenerek yazmaya çalıştım. Ekonomi başlığı altında ise tarım ve hayvancılıkla ilgili istatistiki bilgilere yer verilmiştir. Özellikle tarım konusunda Malatya için meyvecilik ile ilgili ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Bunun yanında kayıısıcılık ayrı başlık halinde aktarılmıştır.

Tarım ve hayvancılığın yanında üçüncü bölümün son başlığı olan ticaret ve sanayi ile ilgili bilgiler aktarılırken Malatya Ticaret ve Sanayi Odası'nın kuruluşu, başkanları ve yönetim kurullarında belli yıllarda yer alan şahıs isimlerine yer verilmiştir. Bugünkü Ticaret ve Sanayi Odası'nın internet sitesinde kuruluş tarihi ile verilen 1929 yılında kurulduğuna dair bize göre hatalı olan bilgi, araştırma içinde orijinal belge de kullanarak düzeltilmiştir. Malatya'da büyük bir istihdam açığını kapatan Tekel Sigara Fabrikasının ve Sümerbank'a bağlı Bez ve İplik Fabrikasının genel yapısı anlatılmıştır. Bu sanayi kuruluşlarının kurulmasında etkili olan faktörler ve Malatya şehrinin bu sanayi kuruluşlarına neden ev sahipliği yapmasına dair bilgiler net bir şekilde aktarılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE MALATYA’NIN İDARİ, SİYASİ, EKONOMİK VE KÜLTÜREL DURUMU

Malatya, Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı Devleti idaresi altına girmiştir.¹ Malatya’nın da içinde yer aldığı bölgenin alınması ekonomik sebepleri ağır basan askeri bir hareket olmakla birlikte Osmanlı Devleti’nin doğu ve güney siyasetinin bir parçasıdır.² Şöyle ki; Osmanlı Devleti’nin Çaldıran Savaşı’ndan(1514) sonra Doğu Anadolu’daki hakimiyeti pekişmiştir. Bu zaferden sonra uzun yıllardır Osmanlı Devleti ile Memluk Devleti arasında mühim bir mesele haline gelen Dulkadiroğlu memleketine ait olan toprakların ele geçirilmesi gündeme gelmiştir.³

Memluklu ve Dulkadiroğlu Beyliği hakimiyetindeki Malatya, önemli bir hudut şehri hüviyetindeydi. Bu dönemde Malatya’da ve bazı kazalarında önemli eserler meydana getirilmişti.⁴ Şehrin sahip olduğu stratejik önemden dolayı Mısır Seferinden önce Doğu Anadolu hakimiyetinin tam olarak sağlanabilmesi adına Osmanlı Devleti sınırlarına katılması gerekiyordu. Bu amaçla Sadrazam Sinan Paşa komutasındaki ordu 24 Ağustos 1516 tarihindeki Mercidabık Savaşından önce Malatya ve havalisi üzerine sefer düzenlemiş ve başarıya ulaşmıştır.⁵

Osmanlı Devleti hakimiyetine geçtiği ilk yıllardan itibaren Malatya’da nüfus azalması veya kente göç hareketi olmamıştır. Ancak bu dönemde sosyal hayatı etkileyen en önemli

¹ Nejat Göyünç, *Malatya’dan Görüş*, Acar Matbaacılık, İstanbul, 1985, s. 16.

² Gökür Göğebakan, *XVI. Yüzyılda Malatya Kazası(1516-1560)*, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, Malatya, 2002, s. 40.

³ Feridun Emecen, “Osmanlı Siyasi Tarihi: Kuruluştan Küçük Kaynarca’ya”, *Osmanlı Devleti Tarihi* [(ed.) Ekmeleddin İhsanoğlu], C. I, Zaman Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 30. Çaldıran Savaşı 24 Ağustos 1514 tarihinde, Osmanlı Devleti ile Safeviler arasında meydana gelmiştir. Bu konuda geniş bilgi için Bkz: Bilal Dedeyev, “Çaldıran Savaşı’na Kadar Osmanlı–Safevi İlişkilerine Kısa Bir Bakış”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. II, S. 6, s. 126-133.

⁴ Gökür Göğebakan, a. g. m. , s. 35. Örnek olarak vermek gerekirse; Büyük ve Küçük Şahabiyye medreseleri, Hankah-ı Nuriye Medresesi, Uluca Hatun Medresesi, Pervane Hatun Medresesi, Darüssaade Camii, Argunşah Hatun Türbesi, Şeyh Tacettin Kasım Zaviyesi vb. Bkz: Nejat Göyünç, a. g. e. , s. 12-15.

⁵ Ersin Gülsoy, “Malatya Sancağı’nın İlk Tahriri”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 21, Kültür Ocağı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, s. 1.

unsur eşkıyalık hareketleridir.⁶ 16. ve 18. yüzyıllar arasında vuku bulan eşkıyalık hareketlerinin başında 1577 yılında Şam Diyade adlı bir kişinin aşiretleri ayaklandırması, 1584-1591 yılları arasında Kızıroğlu Mustafa'nın faaliyetleri gelmektedir.⁷ Onun ölümünden sonra adamları, Malatya'dan Niğde'ye kadar yayılarak ayaklanmalarını sürdürmüşlerdir.⁸

1592 yılı sonrasında Rişvan, Bal Hasanlu, Selmanlu gibi aşiretlerin eşkıyalıkları ile 16. yüzyılın sonunda görülen Karayazıcı Abdülhalim'in faaliyetleri, 18. yüzyılın başında da Malatya'da yeniçeri serdarı olan Mehmet'in halka yönelik baskıcı tutumu şehri olumsuz etkileyen olaylar içinde yer almıştır.⁹ 18. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nin birçok bölgesinde olduğu gibi Malatya'da da tam manasıyla huzurlu bir sosyal hayat devam etmemiştir. Aşiretlerin, leventlerin ve yeniçerilerin meydana getirdikleri asayişsizlik ve huzursuzlukları ortadan kaldırmak amacıyla Osmanlı Devleti tarafından çeşitli tedbirler alınmaya çalışılmıştır.¹⁰

Osmanlı Devleti'nin Malatya'da yaptığı ilk tahrirlere göre yirmi yedisi Müslüman, 5'i Hıristiyan olmak üzere otuz iki mahalle bulunmaktadır. 1530 yılında kent nüfusu tahminen 7300 kişidir. 1560 yılındaki tahrire göre de bu sayı 8700 kişi bulmuştur. Bu sayının 1300 kişisini Ermeniler oluşturmuştur. Genel nüfustan kent surları içinde oturan insan sayısı 6300, sur dışında yerleşenler ise 1400 kişiydi.¹¹ 47.000 kadarı kırsal kesim nüfusu olmak üzere 55.000 toplam nüfusa sahiptir. 1530'da genel kaza nüfusunun %20.5'i şehirde, %79.5'i kırsal kesimde yaşarken, 1560'da %16.2'si şehirde, %83.8'i kırsal kesimde yaşamıştır.¹² Tahrir kayıtlarında görülen bir diğer önemli bilgi de Malatya Sancağı'nda yaşayan konar-göçer teşekkülleridir. Bunlar; Kışık Hacılı Yörükleri, Mihmatlı Yörükleri ve Harbendelülerdir.¹³

⁶ Göknur Akçadağ, "16. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağı'nda Eşkıyalık Hareketleri: Malatya Sancağı Örneği", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. II, S. 3, Ocak 2012, s. 46.

⁷ Göknur Gögebakan, a. g. m. , s. 471.

⁸ *Coğrafi, Ekonomik, Sosyal Ve Kültürel Tarihi Yönleriyle Malatya 1996*, Malatya Valiliği Yayınları, Malatya, 1996, s. 39.

⁹ Göknur Gögebakan, a. g. m. , s. 471.

¹⁰ Mehmet Karagöz, a. g. m. , s. 205.

¹¹ *Yurt Ansiklopedisi*, C. VII, Anadolu Yayıncılık, 1982, s. 5418.

¹² Göknur Akçadağ, a. g. m. , s. 46. 1559-1560 yıllarında Malatya'nın tahmini nüfusu 8000-9000 kişi civarındadır. Bkz; Cem Behar, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ve Türkiye'nin Nüfusu(1500-1927), C.II, Yayın No: 1877, T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1996, s. 7.

¹³ Ersin Gülsoy, a. g. m. , s. 19-20. Bunların nüfuslarını tespit etmek mümkün olmasa da yaşadıkları yerleşim birimleri tespit edilebilmiştir. Kışık Hacılı Nahiyesi bu Türkmen taifesinin yaşadığı yerdir. Günümüzde Arguvan ilçesi sınırları içinde yer almaktadır.

Malatya'nın 17. yüzyılın ikinci yarısındaki sosyal yaşamı ve ekonomik yapısı ile ilgili bilgilerin önemli bir kısmına Evliya Çelebi Seyahatnamesinde rastlamaktayız. Evliya Çelebi, 1654 yılında Sivas'tan yedi saat doğuya doğru yürüdükten sonra Malatya Sancağı'nın hudut köyü olan Hasan Badruk(Fethiye)'a geldiklerini burasının 200 evli bir köy olduğunu bir camii ve bir hanı bulunduğunu belirtmiş ve halkın askerin yüküne dayanamadığından evlerini terk ederek dağlara kaçtığını yazmıştır. Hasan Badruk köyü sakinlerinin şah sever olduklarını(Alevi inancı) belirtir.¹⁴

Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiye göre; “Malatya'nın 32 mahallesi vardır. Meşhurları; Eski Cuma, Cam-i Kebir, Emir Ömer, Saray, Kızlar, Hankah, Toptaş, Karahan, Çermik, Alacakapı, Bostancılar, Küçkem, Araz, Kürtler mahalleleridir. Ermeniler yaşamakla beraber, Yahudiler yoktur”der.¹⁵ 17. yüzyılda şehir ve çevresinde 12 cami, 20 mescid, 7 hamam, 11 büyük konak, 7 kilise vardır. Her birinde 1000 kişinin yatabileceği tahmin olunan 6 bekar odaları binası vardır.¹⁶ Malatya'da 5265 adet ev vardır. Hepsi bağlı bahçeli, baştan başa temiz toprakla örtülmüştür. Bunlar kale dışında olup bunların etrafında kale duvarı bulunmaktadır. Malatya'nın bol kaynaklı sularla beslenen geniş bahçeleri vardır. Yaz mevsimi gelince halk genellikle bu bahçelere göçmüştür.¹⁷ Özellikle Aspuzan bağları şehrin yazlık kesimini oluşturur. Halk yılın 8 ayını bu bağlarda geçirmiştir. Bu semtte 300 kadar havuzlu, hamamlı, fışkıyeli haneler camiler, medreseler, tekke ve hamamlar, 600 kadar da dükkan bulunmaktaydı.¹⁸

18. yüzyılın ilk çeyreğinde ise mahalle sayısı 17. yüzyıldaki rakamlarla hemen hemen aynıdır. Tahmini nüfus sayısı 18.000 civarındadır.¹⁹

Malatya'nın 19. yüzyıldaki durumuyla ilgili bilgilere de daha çok yabancı seyyah ve yabancı devlet görevlilerinin yazdığı eserlerde görmekteyiz. Bunlardan biri İngiltere'nin Erzurum Konsolosu James Brant'tır. 1835 yılında Doğu Karadeniz ve Anadolu'ya yaptığı gezi

¹⁴ Mevlüt Oğuz, *Malatya Tarihi Ve Sosyoekonomik Durumu*(M. Ö. 5500- M. S. 1920), Kurtiş Matbaacılık, İstanbul, 2000, s. 308.

¹⁵ Mustafa Kuşçuoğlu, *Evliya Çelebi'den Malatya*, Mim Yayınları, İstanbul, 1968, s. 17-19.

¹⁶ Nejat Göyünç, a. g. e. , s. 19.

¹⁷ Besim Darkot, “Malatya”, *İslam Ansiklopedisi*, C. VII, Milli Eğitim Yayınevi, 1972, s. 229.

¹⁸ Nejat Göyünç, a. g. e. , s. 19.

¹⁹ Gökür Gögebakan, a. g. m. , s. 472.

sırasında Malatya'ya da uğramıştır. Onun gözlemlerine göre şehir yazlık ve kışlık olmak üzere iki ayrı konaklama sahasına sahiptir. Halk 7 ayını(Yaz aylarını) Aspuzu'da geriye kalanını da(kış aylarını) Malatya'da geçirmektedir. Her iki konaklama sahasında da 3923 aile oturduğunu ifade eder. Bunların 2800 Türk, 1123'ü ise Ermeni'dir. Veba, kolera(salgın hastalıklar) ve eşkıyalık hareketleri yüzünden şehirdeki nüfus azalmıştır.²⁰

Eski Malatya'daki nüfus azalmasını bu sıralarda meydana gelen başka bir olay hızlandırmıştır. 1838 yılında Nizip Savaşı için Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki kuvvetlerine kumanda eden Hafız Paşa, karargahını Elazığ'dan Malatya'ya nakletmiştir. Burada askerleri barındıracak ev bulunmadığı için yerleşme problemi gündeme gelmiştir. Ancak halkın bağlara göçmek suretiyle evlerini boş bırakması yerleşme sorununu ortadan kaldırmıştır. Boş evlere askerler yerleştirilmiştir.²¹ Alman Mareşali Helmuth Von Moltke, Hafız Paşa ile birlikte Malatya'da bulunmaktadır. Burada geçirdiği günleri ayrıntılı bir biçimde şöyle anlatmaktadır:

“ Malatya(daha doğrusu Aspuzu) eşine az rastlanır bir ordugah yeri. Nerede “su istiyorum” diyecek olsan senin için oraya bir ayak kalınlığında billur gibi bir su akıtıyorlar. Ordugah yerleri yüksekte biraz taşlık fakat serin hava cereyanlarına açık. Buna rağmen askerler buranın havasının sıhhi olmadığını söylüyorlar. Suyu hızlı akan, bataklıklı ve bu kadar çok ağaçla kaplı bir dağ eteği nasıl olur da sağlığa zararlı olabilir? Malatya'dan ileriye üç yol var: Birinci Yol; Topçu, süvari ve bir kısım piyade için Gözene, Sürgü, Ermenek, Perveri ve Besni üzerinden giden araba yolu. İkinci Yol; Piyade için yüksek dağları aşarak Abdülharap ve Adıyaman üzerinden geçen yaya ve atlı yolu. Üçüncü Yol; Murat üzerinden nehir yolu. Paşa bugün Halil Bey'i kırk lağımci ile benim işaret ettiğim yedi noktayı açmak için gönderdi. Yazık ki kumandan rahatsız, küçük paşalar da buradan ayrılmak istemiyorlar ve her şey “bakalım!”da kalıyor. Ama şimdiye kadar ki hareketsizliğin önemli sebeplerinden biri de korkunç sağlık durumudur. Bir redif taburunda 350 hasta var; Malatya'da bin kişi hastanede yatıyor. Acaba bu ırk tamamıyla dayanıksız bir hale mi gelmiş yoksa bunun sebebi ne? Askerler sabahleyin iki, akşamüstü de bir yahut iki saat talim yapıyorlar, yemek iyi ve bol, çadırlarımız, ordugah yerleri kuru, su iyi ve yeteri kadar var, sonra da bütün bunlara rağmen yüzde otuz hasta! Nizamiye kıtalarında sağlık durumu daha düzgün ama o da memnunluk verici değil ki; bir taburda 60 hasta var. Bunun sonu ne olacak? Bütün suç “hava”ya yükletiliyor...”²²

Moltke'nin verdiği bilgilerden o yıllarda Malatya'da sosyal hayatı önemli derecede etkileyen unsurlardan birinin salgın hastalıklar olduğu anlaşılmaktadır.

²⁰ Nejat Göyünç, a. g. e. , s. 19-20.

²¹ Besim Darkot, a. g. m. , s. 230. II. Mahmut döneminde Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanının büyümesi uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Bazı Avrupalı Devletler Osmanlı Devleti'nden yana tavır almışlardır. Nizip Savaşı'nda Mehmet Ali Paşa'nın ordusu Osmanlı Devleti ordusunu ikinci kez mağlup etmiştir, Kemal Beydilli, “Küçük Kaynarca'dan Yıkılışa”, *Osmanlı Devleti Tarihi* [(ed.) Ekmeleddin İhsanoğlu], C. I, Zaman Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 93.

²² Helmuth Von Moltke, *Moltke'nin Türkiye Mektupları*, Çev: Hayrullah Örs, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969, s. 209.

Nizip Savaşı için Osmanlı ordusunun Eski Malatya'dan ayrılmasından sonra halk yıkıntı haline gelen evlerine dönmemiştir. 1839 yılı Mayıs ayında İngiliz seyyah Ainsworth askerlerin terk ettikleri şehirde harabe haline gelmiş 500 hane bulunduğunu, şehrin perişan hale gelmesine Osmanlı ordusu neden olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu sırada Malatya' da 8000 Türk ile 3000 Ermeni'den müteşekkil 11.000 nüfusun bulunduğunu kaydetmiştir.²³ Yine bir yaz mevsiminde Malatya'ya gelen Charles Texier; kervansarayların ıssız, pazarların boş, evlerin yıkık olduğunu yakında Malatya'nın bir şehir olmaktan çıkacağı hükmüne varmış, birkaç nizamiye alayının eklenmesiyle şehrin nüfusunu da dağınık yaşadıklarından dolayı tahmini olarak 30.000 kadar göstermiştir. Bu nüfusun üçte bire yakınının Ermeni nüfus olduğunu da yazmıştır.²⁴

Eski Malatya'ya göre Yeni Malatya'nın yerleşim yeri daha müsait olduğu için kısa sürede şehrin nüfusu hızla artmıştır. Osmanlı Devleti Salnamelerinde bu durum açıkça görülebilmektedir. 1883-1884 tarihli Ma'muret'ül Aziz Vilayet Salnamesinde Malatya nüfusu şöyledir:

Tablo: 1. 1. Malatya Sancağı Nüfusu

Kazası	Gayr-i Müslim Nüfus	Müslüman Nüfus	Toplam Nüfus	Hane
Merkez Kazası	3.612	19.264	22.876	10.032
Akçadağ	209	12.704	12.913	4.961
Hısnı Mansur	1.355	11.505	12.860	6.176
Behisni	748	15.265	16.103	8.325
Kahta	688	12.451	13.139	6.700
Toplam	77.891	36.194		

Kaynak: *Salname-i Vilayet-i Ma'muret'ül Aziz 1301*(1883-1884), Vilayet Matbaası, s. 124.

Osmanlı Devleti Salnamelerinde verilen nüfus sayılarına bakıldığında, yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi erkek nüfusun sayılmış olmasından dolayı salnameler arasında farklılıklar olduğunu göstermektedir. Ancak burada yapılan en sağlıklı çözüm hane sayılarını dikkate alarak kadınların sayısının yaklaşık olarak verilmesidir. Vital Cuinet'ye göre 1891 yılında Malatya Sancağı'nın kadın-erkek nüfusunun etnik ve dinsel dağılımı şöyledir:

²³ Göknur Gögebakan, a. g. m. , s. 472.

²⁴ Besim Darkot, a. g. m. , s. 230.

Tablo: 1. 2. Malatya Sancağı Nüfusu

Topluluklar	Erkekler	Kadınlar	Toplam
Müslümanlar(Müslümanlar)	98.080	102.000	200.080
Armeniensi Gregorius(Ermeni Gregoryenler)	7.080	8.000	15.080
Armeniensi Catholiques(Ermeni Katolikler)	370	400	770
Armeniensi Protestants(Ermeni Protestanlar)	150	200	350
Toplam	105.680	110.600	216.280

Kaynak: Vital Cuinet, *La Turquie D'Asie*, C.II, Paris, 1891, s. 370.

Şemsettin Sami, Vital Cuinet gibi aynı sayıları vermektedir. Ayrıca Müslümanlardan 22000 kişinin Kürt olduğunu, 66.000 kişinin de Alevi olduğunu belirtmektedir.²⁵

1312(1894-1895) tarihli Ma'muret'ül Aziz Salnamesi'nin Nüfus Nezareti bölümünde Malatya Sancağı'na bağlı çeşitli cemaatlerin kaza, nahiye ve köylerinin toplam nüfusu ile ilgili bilgi şu şekilde verilmiştir:

Tablo: 1. 3. Malatya Sancağı'nda Etnik ve Dinsel Dağılım Nüfusu

Cemaat Adı	Yerli		Yabancı	
	Zükur(Erkek)	İnas(Kadın)	Zükur	İnas
Müslüman	81.827	73.370	484	403
Ermeni	5.246	4.687	92	59
Süryani	327	307	-	-
Katolik	647	634	10	-
Protestan	301	308	15	14
Latin	74	68	-	-
Yabancı-Uyruğu Belirsizler	-	-	9	4
Toplam	88.422	79.374	610	488

Kaynak: *Salname-i Vilayet-i Ma'muret'ül Aziz 1312*(1894-1895), Nüfus Nezareti, Ma'muret'ül Aziz Vilayet Matbaası, s. 5.

1894-1895 tarihli Vilayet Salnamesinde yer alan yukarıdaki bilgilere göre Malatya Sancağı'na bağlı kaza, nahiye ve köylerin bütün etnik unsurlarla beraber toplam nüfusu

²⁵ Şemsettin Sami, *Kamusu'l- A'lam*, C. VI, Mihran Matbaası, İstanbul, 1316, s. 4302. Cuinet'de Kürt ve Alevi nüfusları ayrı ayrı kategorize edilmiştir.

168.894'tür. Aynı salnamede kazalar, kazalara bağlı nahiye ve köyler hariç olmak üzere Malatya Merkez kazasının toplam nüfusu 49.470 kişidir. Erkek nüfusu 20.740 kişi iken, kadın nüfusu 28.730 kişidir.²⁶ Buna göre yukarıdaki iki tablodan çıkan sonuç 19. yüzyıl sonu itibariyle Malatya Sancağı'nın genel nüfusu 218.364' tür.

1907-1908 yılı Vilayet Salnamesine göre de Malatya Merkez kazasının 52.873'ü Müslüman 7.239'u gayri müslim olmak üzere 60.112 kişidir.²⁷ Malatya Sancağı'na bağlı Akçadağ kazasının nüfusu 30.406 kişidir. Bu sayının 10.488'i erkek, 14.581'i kadın olmak üzere 30.569'u Müslüman, 387'si Hristiyan'dır.²⁸ Malatya Sancağı'na bağlı bir diğer yerleşim yeri olan Behisni kazasının nüfusu ise 41.463 kişiden ibarettir.²⁹ Hısnı Mansur kazasının nüfusu 30.784 kişidir. Erkeklerin sayısı 14.671, kadınların sayısı 12.443'tür. Müslümanların sayısı 28.114 kişidir. Hristiyan nüfusu ise 1418'i erkek olmak üzere 1252'si de kadındır. Hristiyanların toplam nüfusu 2670 kişidir.³⁰ Aynı salnameye göre Kahta kazasının nüfusu da 10.939'u Müslüman, 442'si de Hristiyan'dır. Kazanın toplam nüfusu 11.282 kişidir.³¹

1914 yılında Malatya merkez kazasının toplam nüfusu 64.786 kişidir. Ermenilerin sayısı 7.060'tır. Müslümanların sayısı ise 57.726'dır.³²

Osmanlı Devleti Vilayet Salnameleri ve diğer kaynaklardan yararlanarak verilen bilgiler ışığında Malatya şehrinin farklı dinlere, farklı etnik kökenlere ve farklı mezheplere sahip insanların bir arada yaşadığı bir yerleşim alanı olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan tüm iller gibi Malatya'da da sosyal yapının temelini aşiretler oluşturmuştur. Osmanlı Devleti döneminde Malatya Sancağına bağlı kazalarda yaşayan aşiretler ve nüfusları şöyledir:

²⁶Salname-i Vilayet-i Ma'muret'ül Aziz 1312(1894-1895), Nüfus Nezareti Bölümü, s. 120.

²⁷Salname-i Vilayet-i Ma'muret'ül Aziz 1325(1907-1908), s. 205.

²⁸Salname-i Vilayet-i Ma'muret'ül Aziz 1325(1907-1908), s. 210.

²⁹Salname-i Vilayet-i Ma'muret'ül Aziz 1325(1907-1908), s. 220.

³⁰Salname-i Vilayet-i Ma'muret'ül Aziz 1325(1907-1908), s. 231.

³¹Salname-i Vilayet-i Ma'muret'ül Aziz 1325(1907-1908), s. 242.

³²Yurt Ansiklopedisi, C. VII, s. 5419.

Tablo: 1. 4. Malatya Sancağı'ndaki Aşiretler ve Nüfusları

Bulunduğu Kaza	Aşiret Adı	Nüfusu
Behisni	Kabalar,Karalar,Husnan,Mihmanlı,Horanlı,Atmalı,Mehikan,Rişvan,İzoli,Çakallu	1922
Akçadağ	Zeynanlı	381
Hısnı Mansur	Yerli Hıdıre-yi Sorli	350
Hısnı Mansur	Göçer Hıdıre-yi Sorli	250
Hısnı Mansur	Sememur Kavisi	1500
Hısnı Mansur	Paşa Kavisi	1000
Hısnı Mansur	Kalyon Kavisi	750
Hısnı Mansur	Eyicil Kavisi	800
Kahta	Babik Ma Tepehan	500
Kahta	Püskilan	350
Kahta	Kerker(Gerger)	1500
Kahta	Cihanbeyli	300
Kahta	Zevgan	500
Kahta	Hemsik İzolisi	250
Kahta	Kavduzi	300
Kahta	Nohudlu	350
Kahta	Bibol	600
Malatya	Molikan	300
Malatya	Halikan	250
Toplam		12153

Kaynak: *Salname-i Vilayet-i Ma'muret'ül Aziz 1301*(1883-1884), s. 119-120.

Yukarıdaki tabloda adı geçen aşiretler dışında bu aşiretlere bağlı taifelerde Malatya Sancağı'nda ikamet etmişlerdir. Yukarıdaki tabloda yer alan aşiretler 1883-1884, 1884-1885 Ma'muret'ül Aziz Vilayet Salnamesinde yer alan aşiretlerdir.

Malatya Sancağı'nda yer alan aşiretlerle geniş bilgiyi Malatya eski Mutasarrıflarından Ahmet Faik Bey'in anılarında görebilmek mümkündür. Ahmet Faik Bey anılarında aşiretlerle ilgili bilgiyi şu şekilde vermektedir;

“ Malatya sancağı dahilindeki aşiretler liva merkezine bağlı mıntıkada Balyan, Porga, Belan, Halikan, Kırık Molikan namlarında beş aşiret vardı. Ziraat ve felahat ve çobanlıkla maişetlerini(geçimlerini)

temin ederler, koyun sürü sahibi olanlar yaz aylarında civarlarındaki yaylalara çıkarlar, Haymenişin olarak kalırlar ve kışa doğru da köylerine dönerler. Besni kazasında 21 kabile mevcut olup bunlardan Çakallı, Abdallar, Rumiyanlı, Şefakatli, Atmalı, Kayalar, Tortdeli, Mihkanlı aşiretleri Ayıntap ve civar mahallere nakletmişlerdir. Küsyanlı, Büküklü aşiretleri tamamen göçebe olup Muhudanlı, Beronlu, Hesamlı, Çakallı, Toromlar, Yusuf Ağa, Atmalı Karalar, Yarım Kahya, Mihmanlı, Çakallo, Kör Osmanlı, Çakallı Şemsi Uşağı, Mendulli Şelteler, Deryanlı Vekkas Seydi, Çakallı Gürci isimlerindeki aşiretlerde kısmen meskun ve kısmen göçebe halinde yaşarlardı...Akçadağ kazasındaki aşiretlerin hepsi köylü olmuş yalnız aşiret isimleri kalmıştır... Hısn-ı Mansur kazası dahilindeki aşiretlerde köylü olmuş, yalnız aşiret isimleri kalmıştır...Kahta kazasında Zaravkan, Kavuz, Merdis, İzoli, Rışvan, Taşkan Karaçöl, Keler, Bermişe aşiretleri vardır.”³³

1.1. Osmanlı Devleti Döneminde Malatya’nın İdari ve Siyasi Durumu

Malatya, Osmanlı Devleti idaresine girdikten sonra hudut şehri olma özelliğini yitirmiş ve sınırdan daha içeride bulunan bir şehir haline gelmiştir. Ticari ve zirai imkanlarına rağmen Ortaçağ’daki parlak günlerine kavuşamamıştır.³⁴

Mısır Seferi sonrasında(1517)Yavuz Sultan Selim döneminde oluşturulan Vilayet-i Arab’a bağlı olarak Malatya bir sancak haline getirilmiştir.³⁵ Osmanlı Devleti egemenliğine girer girmez bölgede bir tahrir yapılmıştır. Buna göre Osmanlı idari yapısı içine alınan Malatya, Osmanlı egemenliğini tanımak şartıyla 1521 yılına kadar Dulkadirli Şehsuvaroğlu Ali Bey’e bırakılmıştır.³⁶ Malatya’da 1518-1560 dönemi içerisinde dört defa tahrir yapılmıştır. Bu tahrirler 1519, 1530, 1547 ve 1560 yıllarında yapılmıştır. İlk tahrir ve bunu takiben yapılan 1530 tahririne göre şehir tek kazadan müteşekkildir. Buna göre Şehir Veliliği, Kasaba,

³³ Süleyman Beyoğlu, *İki Devir Bir İnsan: Ahmet Faik Günday ve Hatıraları*, Bengi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 337-338.

³⁴ Göknur Gögebakan, “Malatya”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XXVII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, s. 471.

³⁵ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri Ve Hukuki Tahlilleri: Yavuz Sultan Selim Devri(1512-1520) Kanunnameleri*, C. III, Fey Vakfı Yayınları, No: 1, İstanbul, 1991, s. 356. Osmanlı Taşra teşkilatında Sancak askeri ve idari hüviyete sahip temel birimdir. Başlangıçta askeri yönü fetih hareketleri sebebiyle ağır basarken daha sonraları idari askeri yönleri beraber yürümüşür Bkz. Mehmet İpşirli, “Osmanlı Devlet Teşkilatı”, *Osmanlı Devleti Tarihi*[(ed.) Ekmeleddin İhsanoğlu], C. I, Zaman Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 233.

³⁶ Göknur Gögebakan, a. g. e. , s. 46. Tahrir bir yerin fethinden hemen sonra yapıldı. Böylelikle o bölgede arazinin statüsü(tımar, vakıf, mülk), hasılatı, vergi gelirleri belirlenirdi. Bu ilk tahrir çok önemliydi. Devletin güçlü olduğu 16. yüzyılda belirli aralıklarla yapılmasına mukabil, 17. yüzyılda düzenli yapılmamıştır. Bkz: Mehmet İpşirli, a. g. m. , s. 177.

Kederbeyt, Argavun, Kiçik Hacılı, Cubas, Ağca Tağ, Kara Hisar, Muşar ve Kömi' Nahiyeleri idari taksimatta yer almıştır.³⁷

Malatya hem sancağın hem de kazanın merkeziydi. Merkez kazada en üst yönetici sancakbeyiydi. İlk sancak beyliğini görevini 1520 yılında Yahya Paşa oğlu Mehmet Bey yapmış sonra 1522 yılında Gazi Kıran Bey, 1527-1530 İskender Bey, 1530 Mehmet Bey, 1541'de Ebubekir Bey, 1548'de Osman Bey, 1551-1552 Hayruddin Bey, 1554'de İbrahim Bey, 1556-1560 yılları arasında da Velican Bey görev yapmışlardır.³⁸

İdari yönden Malatya Sancağı son şeklini 1560 yılından sonra almıştır. Günümüzdeki Malatya ilçelerinden Darende ve Arapkir zaman zaman sancaktan ayrılmıştır.³⁹ 1560 tarihli tahrir kaydına göre Malatya'nın idari yapısında yer alan kazalar şunlardır: Malatya Merkez Kazası, Behesni Kazası, Gerger Kazası, Kahta Kazasıdır.⁴⁰ (Bkz: Ek 1)

Malatya Sancağı, 17. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nin doğudaki bazı siyasi askeri girişimlerinde konak yeri olarak kullanılmıştır. Örneğin; padişah IV.Murat 1635 yılında Revan seferi dönüşünde Malatya'ya uğramıştır. Ayrıca 1639 yılında Bağdat seferi dönüşünde de bir süre Malatya'da konaklamıştır.⁴¹

Malatya ve civarı Osmanlı toprak sistemi içerisinde ayrı bir yönetim şekli olan "Has"lardan birisi olarak Valide Sultan haslarından. 18.yüzyılın başlarında Rışvanzadelerin tasarrufuna verilmiştir.⁴² Rışvanzade Halil Bey ile başlayan Malatya Sancakbeyliği, 19. yüzyılın ortalarına kadar bazı dönemler hariç Rışvanoğullarının uhdesinde kalmıştır. Halil Paşa, Mehmet Paşa, I. Ömer Paşa, I. Süleyman Paşa, I. Abdurrahman Paşa, II. Ömer Paşa, II. Abdurrahman Paşa ve II. Süleyman Paşa gibi Rışvan Aşiretine mensup kişiler 18. yüzyılın

³⁷ Ersin Gülsoy, a. g. m. , s. 2-14. 1518 yılında başlayan tahrir 1519 yılında tamamlanmıştır.

³⁸ Gökür Gögebakan, a. g. e. , s. 53-54.

³⁹ Mevlüt Oğuz, a. g. e. , 199.

⁴⁰ Rafet Yinanç, Mesut Elibüyük, *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri*, Gazi Üniversitesi Yayınları, No: 31, Ankara, 1983, s. XIII.

⁴¹ Gökür Gögebakan, a. g. m. , s. 471.

⁴² Mehmet Karagöz, "18.Yüzyılın Başlarında Malatya Ve Çevresinde Eşkiyalık Hareketleri", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi(OTAM)*, S. 2, Ankara, 1994, s. 199. Rışvanzadeler; XVI. yüzyılın başlarında Malatya Sancağı sınırları dahilinde yaylak-kışlak hayatı yaşayan ve daha sonra Batı Anadolu, Orta Anadolu ve hatta Rumeli'ye kadar yayılan, XIX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise Malatya'dan başlayarak İzmir'e kadar Anadolu'nun büyük bölümüne dağılan Rışvan Aşireti'nin beyleridir. Bkz. Faruk Söylemez, "Malatya Mutasarrıfı Ömer Paşa'nın Muhallefatı, *OTAM*, S. 27, Ankara, 2010, s. 166.

başlarından 19. yüzyılın ortalarına kadar Malatya Mutasarrıflığı ve belli dönemlerde de Maraş, Adana ve Sivas valiliklerinde bulunmuşlardır.⁴³

Başbakanlık Osmanlı Arşivi kayıtlarına göre 1522 yılında Malatya Zülkadriyye Eyaletine bağlı bir sancak konumundadır.⁴⁴ 1527 yılından itibaren Malatya, Divriği ve Gerger Sancaklarıyla birlikte Rum Eyaletine bağlanmıştır.⁴⁵ 1568 yılında Malatya tekrar Zülkadriyye Eyaleti sancakları arasına dahil edilmiştir. 1574 yılına kadar bu durum devam etmiştir.⁴⁶ 1609 tarihinden itibaren Malatya, Maraş Eyaleti'ne bağlı bir sancak olmuştur. 1777-1787 yılları arasında da Malatya Rakka(Suriye şehri) Eyaleti'ne bağlı bir sancaktır. Bu tarihte Malatya Sancağı'nın kazaları; Kahta, Taşabad, Şuuremaa, Bucak, Gerger, Besni, Maşra, Hısnımansur(Adıyaman), Samsat, Dostibirke'dir.⁴⁷

19. yüzyıl başlarında, Anadolu sahasının idari taksimatına göre Malatya yeniden Maraş Eyaleti'ne bağlanmıştır.⁴⁸ 1847 yılındaki idari bölünmede ise Malatya Sancağı Harput Eyaleti'ne bağlı hale gelmiştir.(Bkz: Ek 2) 1867 yılında Diyarbakır Vilayetine bağlanan Malatya,⁴⁹ 1883-1884 tarihli Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'ye göre de Ma'muret'ül Aziz Vilayeti sınırları içinde gözükmektedir. Bu sırada Malatya'nın kazaları Akçadağ, Behisni(Besni), Hısn-ı Mansur(Adıyaman) ve Kahta'dır.⁵⁰ 1883-1884 tarihli Ma'muret'ül Aziz Vilayeti Salnamesinde; "Ma'muret'ül Aziz'in 1875-1876 tarihlerinde müstakil hale getirildiği ve 1879-1880 tarihlerinde de vilayete dönüştürüldüğü, Malatya'nın da kaza statüsünden çıkarılarak Akçadağ, Kahta, Behisni ve Hısnı Mansur kazalarını içine alan bir sancak haline getirildiği" belirtilmektedir.⁵¹

⁴³ Faruk Söylemez, a. g. m. , s. 166.

⁴⁴ Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, No: 21, Ankara, 2006, s. VII. Zülkadriyye Eyaletinin diğer adları, Dulkadiroğlu ve Maraş Eyaleti'dir. Zül-Kadr adı beyliğin kurucusu Zeynüddin Karaca Beğ'den geldiği düşünülmektedir.

⁴⁵ Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, No: 86, Ankara, 1988, s. 89.

⁴⁶ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri Ve Hukuki Tahlilleri: II. Selim Devri Kanunnameleri(2.Kitap)*, C. VII, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, No: 1, İstanbul, 1994, s. 809.

⁴⁷ Özgür Yücel Yakar "vd", *Sosyal, Kültürel Ve Ekonomik Yönleriyle Malatya*, Malatya Valiliği Yayınları, Malatya, 2004, s. 16.

⁴⁸ Tuncer Baykara, a. g. e. , s. 117.

⁴⁹ Mevlüt Oğuz, a. g. e. , s. 375.

⁵⁰ Adnan Işık, *Malatya Tarihi(1830-1919)*, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul, 1998, s. 236-245.

⁵¹ *Salname-i Vilayet-i Ma'muret'ül Aziz 1301(1883-1884)*, s. 97.

19. yüzyılın sonlarında Türkiye'ye gelen Vital Cuinet adlı seyyah ülkenin coğrafi ve idari durumunu incelemiş, vilayetlerin sancakların, kazaların, nahiyelerin hatta köylerin istatistiki rakamlarını açıkladığı bir kitap yazmıştır.⁵² Cuinet'in verdiği bilgiye göre Malatya Sancağı'nı oluşturan kazaların ve nahiyelerin isimleriyle, köy sayıları şöyledir:

Tablo: 1. 5. Malatya Sancağı

Cazas(Kazalar)	Nahies(Nahiyeler)	Villages(Köyler)
MALATIA(Malatya)		130
Behesni	Surghi-Hudi	300
Husni-Mansour(Hısnı Mansur)	Samsat	250
Kiahda(Kahta)	Murdessi(Merdis)-Tchiro(Şiro)-Gherghez(Gerger)	360
Aktche-Dagh(Akçadağ)	Hekim-Khan-Kurne-Kuredjik	200
Total(Toplam)		1240

Kaynak: Vital Cuinet, *La Turquie D'Asie*, C.II, Paris, 1891, s. 370.

Vital Cuinet'nin verdiği bilgidен de anlaşıldığı üzere 19. yüzyıl sonlarında Malatya Sancağı'nın merkez kazasıyla beraber 5 kazası vardır. Aynı kazaların Malatya Sancağı'na bağlı olma durumu 1917-1918 tarihli Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'ye göre devam etmiştir. Bu salnameye göre Malatya Sancağı'nda Mutasarrıf dışında Mahkeme reisi, Muhasebeci, Jandarma Tabur Kumandanı, Ziraat Bankası Şube Müdürü, Evkaf Memuru, Telgraf ve Posta Memuru vb. görevlilerde bulunmaktadır.⁵³

Osmanlı Devleti idari yapısı içinde vilayetler yukarıdan aşağıya doğru liva(sancak), kaza, nahiye ve köylerden(karye) oluşmuştur. 22 Ocak 1871 tarihinde yayınlanan İdare-i Umumiyye-i Vilayet Nizamnamesine göre livaları artık kaymakamlar yerine mutasarrıfların idare etmesine karar verilmiştir. Kaymakamlarda kazaların en büyük mülki amiri olmuştur.⁵⁴

⁵² Adnan Işık, a. g. e. , s. 133. Vital Cuinet, seyahati 1875 yılından sonra yapmış ve seyahat 12 yıl devam etmiştir.

⁵³ Mevlüt Oğuz, a. g. e. , s. 381.

⁵⁴ Abdülhamit Kırmızı, "19. Yüzyılda Osmanlı Taşra İdaresi", *Selçukludan Cumhuriyete Şehir Yönetimi*, Ed: Erol Özver, Arif Bilgin, Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul, 2008, s. 305.

Malatya Sancağı'nda Diyarbakır ve Ma'muret'ül Aziz Vilayetlerine bağlı durumdayken mutasarrıf olarak görev yapan kişiler şunlardır:

Mutasarrıf	Görev Tarihi	Rütbesi
Ali Kamil Efendi	1871-1872	Saniye
Tayyar Paşa	1872-1873	Rumeli Beylerbeyi
Veysi Paşa	1873-1874	Rumeli Beylerbeyi
Osman Bey	1874-1875	Saniye
Mustafa Şevki Bey	1875-1877	Saniye
Timur Paşa	1877-1878	Rumeli Beylerbeyi
İbrahim Bey	1879-1880	Saniye
Mehmet Şefik Paşa	1880-1881	Rumeli Beylerbeyi
Şakir Paşa	1881-1882	Rumeli Beylerbeyi
Rüştü Paşa	1882-1884	Rumeli Beylerbeyi
Rasim Paşa	1884-1886	Rumeli Beylerbeyi
Ali Rıza Paşa	1887-1888	Rumeli Beylerbeyi
Emin Bey	1888-1889	Ula Sanisi
Mehmet Ali Paşa	1890-1892	Rumeli Beylerbeyi
Muhammet Emin Paşa	1892-1893	Rumeli Beylerbeyi
Ahmet Sabit Paşa	1894-1895	Rumeli Beylerbeyi
Ali Rıza Paşa(İkinci Defa)	1896-1897	Rumeli Beylerbeyi
Hacı Asaf Paşa	1898-1899	Mir-i Miran
Namık Paşa	1899-1900	Rumeli Beylerbeyi
Cemil Paşa	1900-1902	Rumeli Beylerbeyi
Mehmet Şevki Paşa	1902-1904	Rumeli Beylerbeyi
Hasib Bey	1904-1905	Ula Ula
Ali Haydar Bey	1906-1907	Mütemayiz
Lütfi Paşa	1907-1908	Rumeli Beylerbeyi ⁵⁵

⁵⁵ *Salname-i Vilayet-i Ma'muret'ül Aziz 1325(1907-1908)*, Vilayet Matbaası, s. 83.

Bu isimlerin dışında Ali Nevzat Bey(1908-1910), Hasan Fehmi Bey(1910-1911)⁵⁶, Abdullah Hilmi Bey(22 Eylül 1911- 28 Ekim 1911), Mehmet Ali Bey(28 Eylül 1911- 6 Şubat 1912), Mithat Bey(1912-1913), Nabi Bey(1913-1915), Reşit Bey(7 Haziran 1915- 17 Eylül 1915), Sırrı Bey(1915- 1916), Şükrü Bey(1916- 1917), Hilmi Bey(6 Eylül 1917- 13 Aralık 1917)⁵⁷, Ahmet Faik Bey(1917-1919)⁵⁸, Halil Rami Bey(7 Nisan 1919- 21 Eylül 1919), Asım Bey(21 Eylül 1919- 3 Kasım 1919), Şükrü Bey(20 Aralık 1919- 27 Temmuz 1920)⁵⁹.

Malatya'nın ileri gelenleri zaman zaman Ma'muret'ül Aziz Vilayetine bağlı olmalarına tepki göstermişlerdir. 4 Aralık 1909 tarihinde verdikleri bir dilekçede; "Nüfus ve gelirlerinin yüksek olmasına rağmen geçmiş dönemde haksızlıklara uğradıklarını, bu haksızlıkların giderilmesini beklediklerini, kaybolan hukuklarının iade edilmesini ve bağımsız mutasarrıflık verilerek halkımızı esaret zincirinden kurtarmanızı temenni ederiz" demişlerdir. Bu dilekçeye cevabı son makam olan Vilayet Merkezi vermiş; üç kabul oya karşı dokuz oy ile reddedilmiştir.⁶⁰ Bu girişimden sonra defalarca kez Malatyalıların bağımsız bir mutasarrıflık olma yolundaki çalışmaları devam etmiştir. 1 Kasım 1915 tarihli dilekçe buna güzel bir örnektir. Belgenin içeriği şöyledir: "Malatya Sancağı Ma'muret'ül Aziz vilayetine bağlandığı günden beri ilerlemeden tamamen mahrum bırakılmış ve feyyaz-ı kudretin(Allah'ın) bu memlekete bağış ettiği ve ihsan buyurduğu binbir çeşit güzellikten hiçbir verim elde edememiştir. Hem nüfus hem de gelir kaynakları açısından Ma'muret'ül aziz vilayetinden üstün olan Malatya halkı eğitim imkanlarından da yoksun bırakılmıştır. Cehalet bu nedenle memlekette ilerlemiştir. Malatya'nın bağlı olduğu vilayet halkı yurtseverliği geliştirmesi gerekirken bizim ilerlememizi engellemişlerdir. Malatya iki yüzbinden fazla nüfusa sahiptir cehaletten ve mektepsizlikten başka bir şeyi yoktur. Büyük ve yüce meşrutiyet idaresi vatanın her tarafına nur akıtırken Malatya halkı hakkını alamamıştır. Şu andaki ödenek ile livamızın bağımsız bir liva(sancak) haline getirilmesini ve vatan çocuklarının sefaletten kurtarılmasını istirham eyleriz".⁶¹(Bkz.Ek:3) Ancak bu dilekçenin verilmesine karşılık Osmanlı bürokrasinin

⁵⁶ Mevlüt Oğuz, a. g. e. , s. 387.

⁵⁷ Adnan Işık, a. g. e. , s. 474.

⁵⁸ Süleyman Beyoğlu, a. g. e. , s. 337-338.

⁵⁹ Mevlüt Oğuz, a. g. e. , s. 389.

⁶⁰ Adnan Işık, a. g. e. , s. 653-659.

⁶¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi(BOA), Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Müdüriyeti(DH. İUM.), 45-2/11, (19 Teşrin-i Evvel 1331). lef 2.

kuralı olsa gerek merkezden gelen yazıda talep yeniden vilayet merkezine havale edilmiştir. Vilayet merkezinden gelen cevapta muhtemelen olumsuz olacak ki Osmanlı Meclis-i Mebusan'ın da Malatya Mebusu olan Keşşaf Hoca ve Haşim Bey'in dönemin Dahiliye Nazırı Talat Paşa'ya gönderdikleri 1 Ağustos 1916 tarihli telgrafta halkın istekleri bir kez daha dile getirilmiştir.⁶²

Cumhuriyetin ilanından hemen önce Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında müstakil bir mutasarrıflık olan Malatya 1924 yılına kadar bu durumunu sürdürmüştür.⁶³

Osmanlı Devleti 13. yüzyılın sonlarında teokratik temeller üzerine göre kurulmuştu. Gelenekler ve yöresel koşullarda merkezîyetçi yapı içerisine dahil edilerek dünyanın en güçlü devlerinden birisi oluşturulmuştu. 16. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak oluşturulan merkezîyetçi yapı çözülmeye başlamıştır.⁶⁴ 18. ve 19. yüzyıllarda çökme noktasına gelmiştir. Devletin çözülmesini engelleyebilmek adına askeri, siyasi, ekonomik ve toplumsal alanda bir takım reform hareketlerine girişilmiştir. Bu girişilen çabaların neticesinde özellikle 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin siyasi ve toplumsal sisteminde büyük değişiklikler ortaya çıkmıştır.⁶⁵

23 Aralık 1876 tarihinde ilan edilen Kanun-i Esasi(İlk Anayasa)⁶⁶ siyasi alanda görülen en önemli değişikliklerden biridir. Padişah II. Abdülhamit döneminde anayasal bir monarşi süreci başlamıştır. Anayasa gereği Meclis-i Umumi(Genel Meclis), Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan'dan oluşan iki meclisli bir yapı olacaktı. Mebusları halk seçecek, Ayan üyelerini padişah atayacaktı.⁶⁷ Bu anayasanın ilanından elli yıl kadar önce II. Mahmut döneminde 1826 yılında tımar, zeamet ve diğer mukataaların emaneten eyalet yöneticilerine bırakılmasından sonra eyaletlerde yöneten ve yöneticiler arasında demokratik ilişkiler dönemi

⁶² Adnan Işık, a. g. e. , s. 755-759. 1914 -1918 Meclis-i Mebusan'ın da Keşşaf Efendi ve Haşim Bey Malatya Mebusluğu yapmışlardır. Bkz. *Yurt Ansiklopedisi*, C. VII, Anadolu Yayıncılık, 1982, s. 5421.

⁶³ Özgür Yücel Yakar “vd”, a. g. e. , s. 17.

⁶⁴ İhsan Güneş, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı(1920-1923)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 15.

⁶⁵ Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, “Giriş”, *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1986, s. 1-2.

⁶⁶ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 333.

⁶⁷ Sina Akşin, “Siyasal Tarih (1789-1908)”, *Zirveden Çöküşe Osmanlı Tarihi*, C. II, Milliyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, s. 155.

başlamış, valiler halkın sorunlarını çözebilmek adına halk temsilcileriyle toplantılar yaparak onların yönetime katılımını sağlayacak bir kapı açmışlardır.⁶⁸

Neticede seçimler yapılmış Osmanlı Meclis-i Mebusanı oluşmuştur. 18 Mart 1877'de çalışmalarına başlayan mecliste Malatya mebusu olmamıştır. II. Abdülhamit meclisi 4 Şubat 1878 tarihinde anayasadan aldığı yetkiyle dağıtmıştır. Bu tarihten başlayarak zorunlu bir tatile giren meclis II. Meşrutiyetin ilanı üzerine 17 Aralık 1908 tarihinde toplanabilmiştir.⁶⁹ Bu mecliste 281 milletvekilinin seçildiği 1908 Meclis-i Mebusan'ın açılışında 230 milletvekili hazır bulunmuştur.⁷⁰ Malatya'yı 2 mebus temsil etmiştir. Mebuslardan biri Ahmet Hamit Efendi'dir. 1851 yılında Malatya'da doğmuştur. Battalzade'nin oğlu olan Ahmet Hamit Efendi medrese mezunu olup hukuk müşavirliği mesleğine sahipti. Malatya'yı temsil eden diğer mebus Mehmet Tevfik Efendi'dir. 1857 yılında Malatya'da doğmuştur. İpekzade'nin oğludur. Hukuk ve medrese mezunudur ve seçilmeden önce istinaf mahkemesinde savcılık görevinde bulunmuştur.⁷¹

Ahmet Hamit Efendi, 12 Eylül 1911 tarihinde vefat edince yerine Keşşaf Efendi 23 Aralık 1911 tarihinde seçilmiş, mazbatası 17 Ocak 1912 tarihinde onaylanmıştır.⁷² Keşşaf Efendi, Kirişçizade Mustafa Efendi'nin oğludur. Hicri 1278 yılında(1861-1862) Malatya'da doğdu. Hacı Yusuf Efendi Medresesi'nde okudu. Daha sonra İstanbul' a giderek öğrenimini orada tamamlamıştır. 1938 yılında vefat etmiştir.⁷³

1912 seçimlerinde Mehmet Tevfik Efendi yeniden mebus seçilmiştir. Bu dönemde seçilen ikinci mebus ise Osman Avni Efendi olacaktır. Malatya'nın tanınmış ailelerinden Emirahmetler'dendir. Abdullah Efendi'nin oğludur. 1849 yılında Malatya'da doğmuş, İstanbul'da Süleymaniye ve Laleli Medreselerinde öğrenimini tamamlamış, İstanbul'da

⁶⁸ İhsan Güneş, a. g. e. , s. 17-18.

⁶⁹ Adnan Işık, a. g. e. , s. 507.

⁷⁰ Kenan Olgun, “Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda Ara Seçimler (1908-1912)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXVIII, S. 82, Ankara, 2012, s. 3.

⁷¹ Mevlüt Oğuz, a. g. e. , s. 464.

⁷² Kenan Olgun, a. g. m. , s. 18.

⁷³ Adnan Işık, a. g. e. , s. 510. Keşşaf Efendi Milli Mücadele döneminde Malatya'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanlığı yapacaktır, bkz. Mehmet Ali Cengiz, *Mondros'tan Cumhuriyet'e Malatya*, Uğurel Matbaası, Malatya, 2000, s. 99.

coğrafya öğretmenliği yapmıştır. Daha sonra Malatya Müftülüğü yapmıştır.⁷⁴ 1912 yılının Nisan ayında seçilen Malatya mebuslarının görevi Meclis-i Mebusan'ın 5 Ağustos 1912 tarihinde feshi ile bitmiştir. Meclisin feshinden yaklaşık 2 yıl sonra yeniden bir seçim yapılabilmektedir. Bu seçimlerde de Keşşaf Efendi ve Haşim Efendi mebus olarak seçilmeyi başarmışlardır.⁷⁵ Haşim Efendi 1860-1861(Hicri 1277) Kars doğumludur. Bitlis'te, Varto'da ve Adıyaman'da kaymakamlık yapmıştır. Malatya Belediye Reisliği görevinde de bulunmuştur.⁷⁶

21 Aralık 1918 tarihinde padişah iradesiyle meclisin feshinden sonra Son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı 12 Ocak 1920 tarihi ile 11 Nisan 1920 tarihleri arasında toplanmıştır. Bu meclise Malatya'dan mebus seçilen kişiler Mehmet Rıfat Efendi ve Mustafa Fevzi Efendi olmuştur.⁷⁷ Mehmet Rıfat Efendi 1875 yılında doğmuştur. 1915-1920 yılları arasında Malatya Belediye Başkanlığı görevinde bulunmuştur. Mebusluğu tasdik edilmemiş ancak meclise devamlı olarak gidip geldiğinden dolayı tahsisatı kesilmemiştir.⁷⁸ Mehmet Rıfat Efendi'nin 1915 yılında belediye başkanlığını kazandığı seçimden önce Malatya'da siyasi açıdan önemli bir olay meydana gelmiştir. 1913 yılında Malatya'da belediye seçimleri yapılmış seçimi Arpacızade Mehmet Rıfat Efendi kazanmıştır. Fakat yapılan itirazlar sonucunda vilayet merkezi tarafından itirazları araştırmak üzere bir teftiş heyeti oluşturulmuş Malatya'ya gönderilmiştir. Ma'muret'ül aziz vilayetinin Dahiliye Nezaretine gönderdiği bu yazıdan anlaşıldığı üzere; Bu kişiler Vilayet Maarif Müdürü Ziya Bey ile, Ermeni Katolik Murahhasası(piskopos)İstefan Efendi'dir. Gönderilen yazıda ek konulmak suretiyle teftiş heyetinin hazırladığı 3 sayfalık raporda eklenmiştir. Buna göre belediye intihabı(seçimleri) temiz bir şekilde gerçekleşmediği kanaatine varıldığı yazıda belirtilmektedir.⁷⁹ Heyetin yaptığı tahkikat neticesinde Karagözoğlu Artin, Kuyumcu Beloyan Artin, Konukzade Osman Nuri, Agob Yazıcıyan, Molla Halil oğlu Ahmet, Malacikyan, Kuyumcu Serkis Efendiler ifade

⁷⁴ Mehmet Ali Cengiz, a. g. e. , s. 16.

⁷⁵ Adnan Işık, a. g. e. , s. 511-512. 1912 yılında meclisin feshinden sonra Trablusgarp ve Balkan Savaşları yaşanmış ve ardından gelen Bab- ı Ali baskınıyla İttihat ve Terakki Cemiyeti iktidarı ele geçirdikten sonra 1914 seçimlerinin yapılmasını sağlayacaktır, İhsan Güneş, a. g. e. , s. 24-26.

⁷⁶ Mevlüt Oğuz, a. g. e. , s. 465. Haşim Efendi, Malatya'da "Fırat" soyadını taşıyan ailenin büyüklerindendir.

⁷⁷ Mehmet Ali Cengiz, a. g. e. , s. 16-17.

⁷⁸ Adnan Işık, a. g. e. , s. 513.

⁷⁹ BOA, Dahiliye Nezareti İdare Evrakı(DH.İD), 39/81, (12 Ramazan 1331-14 Ağustos 1913), lef 1.Bkz. Ek:4.

vermişler seçim kağıtlarındaki çizgilerden ve sonradan yazılmış isimlerden haberleri olmadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca Markos oğlu Karabet, Kılıç oğlu Karabet ve Kantarcızade imzalı kağıtlardan sahipleri habersizdirler. Sahiplerinin haberi olmadan bu kağıtları birileri sandığa atmıştır. Bunlardan başka Mumcuyan Karabet Efendi 4 seneden beri Amerika’da olduğu halde kardeşi Mumcuyan Setrak’ın haberi olmadığı halde seçim kağıdı sandığa atılmıştır. Eski Belediye Reisi Azizzade Mustafa Ağa da sorguya çekilir. Neticesinde oy verenlerin kayıt altına alındığı bir defterin varlığı ortaya çıkmış, daha sonra bu defter ortadan kaybolmuştur. Rapor sonucunda birçok suiistimal olduğu ortaya konulmuştur.⁸⁰ Sonuç olarak belediye seçimlerinin yenilenmesine karar verilmiştir. 1914 yılında Mustafa Ağa belediye reisi olarak görünmektedir. 1915 yılında yapılan yeni seçimi Arpacızade Mehmet Rıfat Efendi kazanmıştır.⁸¹

Osmanlı Devleti döneminde Malatya’da İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birlikte Hürriyet ve İtilaf Fırkası şubeler açmışlardır. Özellikle Haşim Efendi ve oğlu Mehmet Efendi İttihat Terakki iktidarı döneminde Malatya’da etkin kişiler olarak ön plana geçmişlerdir.⁸²

1.1.1. Milli Mücadele Döneminde Malatya

19. yüzyılda dağılma sürecine giren Osmanlı İmparatorluğu I. Dünya Savaşı yıllarında (1914-1918) gizli ve açık bir şekilde sömürgeci güçler tarafından paylaşılmıştı. Savaşın sonra Anadolu topraklarını kendi aralarında paylaştıkları sırada Malatya Fransız nüfus sahasına dahil edilmişti. Bu paylaşmaya rağmen Malatya düşman işgali görmemiştir.⁸³

Mondros Mütarekesi’nin imzalandığı günlerde Malatya’nın siyasal yaşamı sönük denilebilecek durumdaydı. Yöre halkının siyasal ilişkilerini aşiret ilişkileri belirlemekteydi. İttihat ve Terakki’nin Malatya’da ki durumu oldukça zayıflamıştı. Bunun da temel sebebi I. Dünya Savaşı’ndan yenik çıkılmasıydı. Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın güçlendiği şehirde, bir

⁸⁰ BOA, DH. İD., (13 Temmuz 1331- 26 Temmuz 1913), lef 2,3,4. Bkz. Ek: 5.

⁸¹ Adnan Işık, a. g. e. , s. 724. Arpacızade Mehmet Rıfat Efendi ile mebus seçilen Mehmet Rıfat Efendi aynı kişidir.

⁸² Mehmet Serkan Şahin, *Cumhuriyet Halk Partisi’nin Malatya Teşkilatı (1923-1950)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2008, s. 1.

⁸³ Orhan Tuğrulca, *Malatya Siyasi Tarihi*, Kilim Matbaacılık, Malatya, 2006, s. 414.

diğer önemli cemiyet Kürt Teavün Cemiyeti idi.⁸⁴ Milli Mücadele karşıtı olan Kürt Teavün Cemiyeti dışında Kürdistan Teali Cemiyeti de Malatya ve civarında etkili olan başka bir siyasi hareketti. Bu cemiyetin kuruluşunda başı çeken dört Kürt ailesi bulunmaktaydı. Bu aileler; Şemdinan(Şeyh Ubeydullah), Bedirhan, Baban, Cemil Paşa ailesiydi.⁸⁵ Bedirhan ailesinden Halil Rahmi Bey Malatya Mutasarrıfı idi. Bu göreve 12 Mart 1919 tarihinde atanmıştır. Derneğin kurucuları arasındaydı.⁸⁶

Ayrıılıkçı hareketlere karşılık Malatya’da Milli Mücadele yanlısı hareketlerde görülmekteydi. 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir’in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine Malatya halkı bu işgali protesto eden bir miting düzenlemiştir.⁸⁷ 2 Aralık 1918’de İstanbul’da kurulan ve başkanlığını Harputlu Ahmet Nedim Bey’in yaptığı Vilayet-i Şarkiye-i Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti kısa sürede Doğu Anadolu’da şubeler açarak halkı örgütlemeye başlamıştır.⁸⁸ Elazığ’da cemiyetin şubesi 12 Mart 1919’da açılmıştır.⁸⁹

23 Temmuz 1919’da Erzurum Kongresi toplanarak Doğu Anadolu’daki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri (MHC) tek çatı altında birleştirilmesine karar verilmiş, bu amaçla MHC’lerin bulunduğu vilayetlerden ve livalardan gelecek delegelerin belirlenmesi için seçimlerin yapılması çağrısı yapılmıştır. Malatya’dan da delege olarak belirlenen kişiler; merkez livadan Hüseyin Bey ile Alagözzade Tahsin Efendi, Arga’dan (Akçadağ) Hüseyin Efendi’dir. 14 Temmuz 1919 tarihinde sonuç Erzurum’a bildirilmiştir.⁹⁰ Ancak Elazığ valisi Ali Galip Bey, delegelerin Erzurum’a gitmesini engellemiştir.⁹¹

⁸⁴ *Yurt Ansiklopedisi*, C. VII, s. 5422. Merkezi İstanbul’ da olan Cemiyet özellikle Diyarbakır’da ve Elazığ vilayetlerinde çalışmalarını yoğunlaştırmıştı, Bkz. Bilal Şimşir, *Kürtçülük(1787-1923)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 251.

⁸⁵ Bilal Şimşir, a. g. e. , s. 298. Kürdistan Teali Cemiyeti de İstanbul’ da kurulmuştu. Cemiyetin iç tüzüğünde kuruluş tarihi 19 Kasım 1918’dir.

⁸⁶ Mehmet Serkan Şahin, a. g. t. , s. 14. Bedirhan Paşa’nın oğludur, Bkz. Bilal Şimşir, a. g. e. , s. 299.

⁸⁷ Mehmet Şahingöz, “Milli Mücadele Esnasında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Yapılan Milli Birlik Ve Beraberlik Mitingleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XI, S. 32, Ankara, 1995, s. 421.

⁸⁸ Celal Pekdoğan, *Milli Mücadelede Malatya Ve Çevresi (1918-1922)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1992, s. 150.

⁸⁹ İskender Oymak, *20. Yüzyıl Malatya Tarihi Ve Günümüz İnanç Coğrafyası*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Eğitim Anabilim Dalı Genel Türk Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya, 1997, s. 42-43.

⁹⁰ Celal Pekdoğan, a. g. t. , s. 161.

⁹¹ Naşit Hakkı Uluğ, *Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı*, İstanbul, 1973, s. 82.

Erzurum Kongresine Malatya'dan delege katılamamasına rağmen kongrede alınan kararlar bütün yurttan sevinçle karşılanmıştır. Erzurum kongresinden sonra Sivas Kongresinde oluşturulmasına karar verilen Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti(A-RMHC) Malatya ve ilçelerinde de teşkilatlanma yoluna gitmiştir.⁹² Sivas Kongresi(4-11 Eylül 1919) devam ederken Bedirhan ailesinden Celadet ve Kamuran ile Diyarbakırlı Cemil Paşa oğlu Ekrem adlarında üç kişinin yanlarında yabancı bir subayla birlikte Elbistan ve Arga(Akçadağ) üzerinden Malatya'ya gelmişlerdir. Kendilerini mutasarrıf ile belediye başkanı karşılamıştır.⁹³ İşte böyle bir ortamda Malatya'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bölücü ve milli mücadeleyi engelleyici hareketlere karşı faaliyetleri giderek artmıştır. Heyet-i Temsiliye'ye daha önceden verilen 2000 liralık yardım sözünün 350 lirası gönderilmiştir.⁹⁴ Bunun dışında Güneydoğu'da işgal kuvvetleri ile mücadeleye girişen Urfa ve Antep halkı içinde yardım toplayan Malatya MHC, bu parayı nereye göndereceğini Ankara'ya sormak durumunda kalmıştır.⁹⁵

21- 22 Mart 1921 tarihinde A-RMHC'nin yeniden düzenlenmesine karar verilmiştir. Bu doğrultuda yurdun genelindeki şubelerle iletişim kurularak alınan kararlar bildirilmiştir. 21 Mart 1921'de tüm vilayet ve mutasarrıflıklara gönderilen bir genelge ile Kurtuluş Savaşının timsali olan A-RMHC'nin ülkeye ve millete yönelik görevlerini daha iyi yapabilmesi için cemiyete bağlı örgütlerin Meclis Başkanlığı ile daha iyi ve düzenli ilişki kurmaları istenmiş ve MHC'lerin Merkez Heyetini oluşturan kişilerin ad ve şöhretlerinin Meclis Başkanlığına bildirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁹⁶ Malatya MHC Başkanı Keşşaf Efendi 22 Mart 1921 tarihinde TBMM Riyasetine gönderdiği bir telgrafla Malatya MHC'nin yeni yönetimini bildirmiştir. Buna göre yönetim şu isimlerden oluşmaktadır: Başkan; Keşşaf Efendi, Azalar; Mevki Kumandanı Binbaşı Halis, Jandarma Kumandanı Binbaşı Ziya, Tahrirat Müdürü Talat, Merkez Memuru Müzahir, Maarif Müdürü Celil, Ulemadan İdare Meclisi Azası Tortumluzade

⁹² Celal Pekdoğan, a. g. t. , s. 175.

⁹³ Bilal Şimşir, a. g. e. , s. 323. Celadet, Bedirhan Paşa'nın torunu(Mehmet Emin Ali'nin oğlu), Kamuran'da Celadet'in kardeşidir, bkz. a. g. e. , s. 299.

⁹⁴ Bekir Sıtkı Baykal, *Heyet-i Temsiliye Kararları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s. 69.

⁹⁵ Mehmet Serkan Şahin, a. g. t. , s. 12.

⁹⁶ İhsan Güneş, "Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden Halk Fırkasına Geçiş", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. III, S. 8. , Ankara, 1987, s. 428.

Hacı Hafız Efendi, Ticaret Odası Reisi Atmalızade Hacı Mahmut Efendi, Muhabere Memuru Tevfik, Tüccardan Abdülkadirzade Yahya, Saitzade Mahmut Bey.⁹⁷

Malatya MHC ve Milli Mücadeleden yana olan Malatya halkı maddi manevi imkanlarını seferber ederek, Başkomutan Mustafa Kemal'in Sakarya Savaşından önce yayınladığı Tekalif-i Milliye Emirleri doğrultusunda yaptığı çağrıya olumlu yanıt vermiştir. Malatya'nın bağlı olduğu Elazığ Vilayeti bütün vilayetler içerisinde Kızılay'a (Hilal-i Ahmer) yapılan yardımda 690 lira ile ilk sırada yer almıştır.⁹⁸

1.1.2. Ali Galip Olayı

Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a geçmesiyle başlayan, Erzurum Kongresinden sonra daha da yoğunluk kazanan direniş hareketleri İstanbul Hükümetini kaygılandırmıştı. Damat Ferit Paşa hükümeti tedbir olarak önce Mustafa Kemal'i görevden almış, daha sonra da tutuklanarak İstanbul'a getirilmesini kararlaştırmıştı. Tutuklama görevi Elazığ Valisi Ali Galip'e verilmişti.⁹⁹ Ali Galip Bey, 3 Mayıs 1919 tarihinde valilik görevine getirilmiş¹⁰⁰, görev yerine giderken yolunun üzerindeki Sivas'a 23 Haziran 1919 tarihinde varmıştı. Bu sırada Sivas Valisi Reşit Paşa idi. Reşit Paşa'da göreve yeni başlamış (11 Haziran 1919) 22 Haziran günü Mustafa Kemal Paşa, Sivas Valisine Amasya kararlarını bildirmiş ve Sivas'ta bir milli kongre toplanacağını iletmişti.¹⁰¹ Ali Galip, Reşit Paşa'yı Mustafa Kemal'i tutuklaması için ikna etmeye çalışmıştır. Bu durumdan haberi olan Mustafa Kemal Amasya'dan Sivas'a gelmiştir. 26 Haziran 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa, Sivas'ta beliren Ali Galip tehlikesi sebebiyle Amasya'dan Sivas'a hareket etmiştir. Sivas'a giderken kimseye haber verilmemesi talimatı veren Mustafa Kemal Paşa şehre ulaştıktan sonra vali Reşit Paşa'nın yanında Ali Galip'i huzuruna getirterek azarlamıştır.¹⁰²

⁹⁷ Mehmet Serkan Şahin, a. g. t. , s. 12.

⁹⁸ Serpil Sürmeli, *Milli Mücadele'de Tekalif-i Milliye Emirleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1998, s. 149.

⁹⁹ *Coğrafi, Ekonomik, Sosyal Ve Kültürel Tarihi Yönleriyle Malatya 1996*, s. 41.

¹⁰⁰ Mehmet Serkan Şahin, a. g. t. , s. 16.

¹⁰¹ Bilal Şimşir, a. g. e. , s. 333-334.

¹⁰² Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, C. I, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1970, s. 40. Bkz. Cevdet R. Yularkıran, *Reşit Paşa'nın Hatıraları*, Tan Matbaası, İstanbul, 1940, s. 43-47.

Mustafa Kemal Paşa, 28 Haziran 1919 tarihinde Sivas'tan Erzurum'a hareket etmiştir. Daha sonraki günlerde Ali Galip Bey'de Sivas'tan Elazığ'a geçmiştir.¹⁰³ Ali Galip, 1 Eylül- 2 Eylül 1919 tarihinde Dahiliye Nezaretiyle birkaç telgraf görüşmesi yapmış ve Mustafa Kemal'i yeniden yakalama görevini üstlenmiştir. Daha sonra Besni'de bazı soyguncuları yakalamak bahanesiyle Malatya'ya gelmiştir.¹⁰⁴

6- 8 Eylül 1919 tarihlerinde Ali Galip'le Dahiliye Nezareti arasında yeni görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde, Ali Galip'in birkaç yüz silahlı adamıyla Sivas'a gitmesi ve kongreyi basarak Mustafa Kemal ve arkadaşlarını tutuklaması kararlaştırılmıştır.¹⁰⁵ Malatya'da Ali Galip'le işbirliği yapan kişiler Malatya Mutasarrıfı Halil Rahmi Bey, İngiliz subayı Noel, Bedirhan ailesinden Celadet ve Kamuran Bey'lerdi. Malatya'daki görevliler vasıtasıyla durumdan haber alan Mustafa Kemal, 3. Kolordu Komutanına haber vermiş ve 15. Alay komutanının görevlendirilerek adı geçen şahısların derhal tutuklanmasını istemiştir.¹⁰⁶ Malatya'daki 12. Alay komutanı harekete geçerek, Malatya Mutasarrıfı'nın evini kuşatarak Halil Rahmi Bey ve Ali Galip Bey'i yakalamaya çalışmıştır. Bu durumu önceden aldıkları tahmin edilen kişiler kaçarak Kahta'ya geçmişlerdir. Oradan da Urfa'ya daha sonra da Halep'e gitmişlerdir.¹⁰⁷ Böylelikle Ali Galip'in Mustafa Kemal'i yakalama girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.¹⁰⁸

Ali Galip olayı karşısında Arapkir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Müftüzade Asım Bey Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya, Yukarı Atma Aşireti reisi ve Arapkir halkının el ele verdiğini ve vatanın kurtulması için birlikte hareket ve bağlılık bildiren bir telgraf göndermiştir.¹⁰⁹ Yukarı Atma Aşiretinin büyük çoğunluğunun Kürtçe konuşmuş olması, Ali Galip'e karşı cephe aldıklarını belirtmiş olmaları oldukça mühimdir.

¹⁰³ Bilal Şimşir, a. g. e. , s. 336.

¹⁰⁴ Özgür Yücel Yakar "vd", a. g. e. , s. 17.

¹⁰⁵ *Yurt Ansiklopedisi*, C. VII, Anadolu Yayıncılık, 1982, s. 5422.

¹⁰⁶ Mevlüt Oğuz, a. g. e. , s. 486.

¹⁰⁷ Özgür Yücel Yakar "vd", a. g. e. , s. 17.

¹⁰⁸ *Coğrafî, Ekonomik, Sosyal Ve Kültürel Tarihi Yönleriyle Malatya 1996*, s. 42.

¹⁰⁹ Mehmet Türkmen, "Arapgir", *Arapgir Postası*, S. 101, 25 Mayıs 1956, s. 3. 1942 yılında Arapkir Belediyesinin çıkarmış olduğu "Arapgir Tarihi" adlı eser gazetede aynı adla yazı dizisi olarak basılmıştır. Burada adı geçen Yukarı Atma Aşireti Reisi Çıplakzade Battal Efendi'dir.

1.2. Osmanlı Devleti Döneminde Malatya'nın Ekonomik Durumu

Osmanlılarda sağlam esaslar üzerine bina edilmiş bir iktisadi yapı söz konusuydu. Bu sistem belli bir plana göre bir anda kurulmuş değildir. Devletin üç kıtaya birden hakim olmasıyla birlikte iktisadi sistemde zamanla ihtiyaçlara göre değiştirilmiştir.¹¹⁰ Devletin kuruluş aşamasında çok yönlü ve karmaşık bir etkileşim çerçevesinde sistem oluşturulmuştur. Devletleşme sürecinde ve toplumsal yapıyla birlikte iktisadi yapıyla ilgili kurumlar teşekkül ederken geçmiş İslam devletlerinden gelen mirasın etkisi büyüktür.¹¹¹

Geleneksel ya da “Klasik Dönem” olarak adlandırılan başlangıçtan Kanuni Sultan Süleyman'ın(1520-1566) hükümlerinin sonuna değin süren devrede Osmanlı Devleti Türk ve İslam Devletlerinden aldığı mirasın yanında Bizans'ın da izlerini taşıyan tımar sistemi ve sürekli genişleme üzerine kurulu bir iktisadi yapıyla mali yönetim anlayışını şekillendirmiştir.¹¹² Devlet ve ekonomi 1600'lü yıllarda geleneksellikten getirdiği esnekliği kaybederek batıya uyum sağlamaya çalışmış, 18. yüzyılın sonlarına doğru da Nizam-ı Cedid(Yeni Düzen) hareketiyle başlayan yenileşme ve batılılaşma dönemi kapitalist sistemin model alındığı bir yapı üzerine inşa edilmiştir.¹¹³

Osmanlı Devleti'nin klasik düzeninde toprak düzeni parasallaşmamıştı. Tüketim örüntüsünün(yapısının) son derece kısıtlı olduğu bir dönemde üreticinin pazardan talep edeceği mal türü hemen hemen yok gibiydi. Üretici tüketeceğini üretmekteydi. Kazanç tutkusu kapalı bir toplum için bir anlam ifade etmemekteydi.¹¹⁴ Malatya şehri de Osmanlı Devleti himayesine klasik düzen olarak ifade edilen dönemde, Yavuz Sultan Selim zamanında (1516) katılmıştı. Bir memleket fetih yolu ile veya başka bir suretle egemenlik altına alındığında bu bölgelerde tahrir yapılmıştır.¹¹⁵ Malatya şehrin de de ilk tahrir o zamanki geleneğe uygun

¹¹⁰ Mübahat Kütükoğlu, “Osmanlı İktisadi Yapısı”, *Osmanlı Devleti Tarihi* [(ed.) Ekmeleddin İhsanoğlu], C.II, Zaman Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 513.

¹¹¹ Ahmet Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2003, s. 129. İktâ-tımar, mukataa, fütüvvet-ahilik-esnaf, hisbe-ihatisap gibi kurumlar büyük ölçüde geçmiş İslam devletlerinden tevarüs etmiştir.

¹¹² Zafer Toprak, “İktisat Tarihi”, *Zirveden Çöküşe Osmanlı Tarihi*, C. II, Milliyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, s. 220.

¹¹³ Ahmet Tabakoğlu, a. g. e. , s. 135.

¹¹⁴ Zafer Toprak, a. g. m. , s. 222.

¹¹⁵ Mefahir Behlülilgil, *İmparatorluk Ve Cumhuriyet Dönemlerinde İllerimiz*, İstanbul, 1992, s. 69.

olarak, fetihten kısa bir süre sonra 1518 yılında vuku bulmuştur.¹¹⁶ İlk tahrir 1519 yılında tamamlanmıştır.

Tahrir olarak adlandırılan sayımlar genellikle iki aşamalı yapılmıştır. İlk aşamada nüfus, mali imkanlar ve bundan devlete düşen pay belirlenmiştir. İkinci aşamada devletin payına düşen gelirin hazine ile tımar kesimi arasında bölüştürülmesi yapılmıştır.¹¹⁷ Bu bilgiler doğrultusunda Malatya şehrinde yapılan ilk sayımla ilgili olarak iktisadi faaliyetlerden dolayı alınan vergi 261.321 halebi akçe olarak tespit edilmiştir. 4000 akçede şehrin ihzariye gelirinden elde edilmiştir.¹¹⁸ İlk tahrirden 136 yıl sonra 1655 yılında Malatya'ya gelen Evliya Çelebi'nin belirttiği üzere o tarihlerde şehrin geliri yıllık 500.000 akçedir. 7 zeameti, 276 tımarı vardır. Zeamet sahipleri cebelileriyle(atlı asker) 800 asker olup paşasının sancağı altında sefere gitmektedirler.¹¹⁹

Malatya Sancağı ile alakalı ilk hukuki düzenlemeler, Kanuni Sultan Süleyman zamanında yapılmıştır. 1530, 1547, 1560 tahrirleri bu döneme aittir. Kanunnamelerin içeriğinden Malatya şehrindeki iktisadi faaliyetlerin temelini tarım, hayvancılık, ticaret ve bunlara bağlı iş kolları oluşturduğu anlaşılmaktadır.¹²⁰

1.2.1. Tarım

Malatya ve civarının Osmanlı Devleti idaresi altındaki ekonomik faaliyetleri genellikle tarıma dayalıdır. Sahada üretimi yapılan ürünlerin başında buğday, arpa, darı ve pamuk gelmektedir. Diğer taraftan sulamanın yapılabildiği kesimlerde ise çeltik(pirinç) ve bahçe

¹¹⁶ Nejat Göyünç, "Kanuni Devrinde Malatya Şehri", *VII. Türk Tarih Kongresi*, C.II, IX. Seri Sa: 7a, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 25-29 Eylül, 1970, s. 655.

¹¹⁷ Ahmet Tabakoğlu, a. g. e. , s. 169.

¹¹⁸ Ersin Gülsoy, a. g. m. , s. 19. İhzariyye; birinin mahkemeye çağırılması sonucunda alınan harç.

¹¹⁹ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, çev. Tevfik Temelkuran, Necati Aktaş, C.III, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1976, s. 1098.

¹²⁰ Mevlüt Oğuz, a. g. e. , s. 205-211; Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri Ve Hukuki Tahlilleri: Kanun-i Devri Kanunnameleri(Eyalet Kanunnameleri)*, C. VI, II. Kısım, Fey Vakfı Yayınları, No: 1, İstanbul, 1993, s. 271-280.

tarımı da geniş alanları kaplamıştır.¹²¹ Büyük bir kasaba özelliğini uzun süre koruyan Malatya şehrinin iç kısmı ve etrafı bağ, bostan, bahçe gibi tarım birimleriyle çevrilmiştir.¹²²

Kanuni Sultan Süleyman zamanında devlet Malatya’da tarımı geliştirmek ve devletin gelirlerini tam olarak tespit etmek maksadıyla Kanunname-i Liva-i Malatya (Malatya Livası Kanunnamesi) ilan edilmiştir. 1559 tarihli Kanunname de daha önceki dönemlerde çiftçi üzerinde ağır bir yük olan ve yılda iki kez alınan öşür vergisinin kaldırılması uygun görülmüştür. Bu vergi adaletli bir şekilde alınmıştır.¹²³ Bunun dışında şehirdeki bazı köyler ve tarım alanlarında üretilen meyve ve bağ-bahçelerin vergisi senelerce nakit olarak alınmıştır. Meyve zamanında (toplanma zamanı) köylüler aile fertleri ile bahçelerinde olduklarından öşürleri gereği gibi tespit edilememiştir. Bu nedenle nakit olarak alınmıştır. Bu uygulama aynen devam etmiştir.¹²⁴ Sancakbeyleri ve sipahiler zaman zaman köylüyü kendi işlerinde çalıştırmışlardır. Bu uygulamada ilgili kanunnamede men edilip bu kişilerin yaptıracakları şahsi işleri için kendi bütçelerinden rençber tutmalarına karar verilmiştir.¹²⁵ Çiftçi için ağır ve adaletsiz olan eski uygulamalara son verilerek devlet tarafından ilgili dönemde tarımı destekleyici adımlar atılmıştır.¹²⁶

Evliya Çelebi, Malatya’da yetiştirilen tarım ürünleriyle ilgili şu bilgileri vermiştir:

“Malatya’nın yedi çeşit buğdayı vardır. Benzeri ancak Harran’da bulunur. Arpası, pamuğu, çöpü, ovalarındaki otlakları değerlidir. Ful(bakla) ve huması(nohut) gayet meşhurdur...Dağlarında gerengu denilen kudret helvası olur. Allah’ ın emri gökden yağıp meşe ve pelid ağaçları yapraklarında olur...Dağlarında mazı, diş etlerinde pazı, ıspanak, lahana ve diğer sebzeleri lezzetlidir.Yedi türlü kayısı ve zerdalisi, seksen türlü sulu armudu kayıtlara geçmiştir. Yedi çeşit ayva, yirmi çeşit elma, kiraz ve üzümü her yerde meşhur...”¹²⁷

¹²¹ Mesut Elibüyük, “Malatya Çevresinin XVI. Yüzyılda Ekonomi Faaliyetleri(Bildiri Özeti)”, Editör: Hilmi Karaboran, *Fırat Üniversitesi Coğrafya Sempozyumu 14- 15 Nisan 1986*, Fırat Havzası Araştırma Merkezi Yayınları, Elazığ, 1990, s. 97.

¹²² Mevlüt Oğuz, a. g. e. , s. 286.

¹²³ Ahmet Akgündüz, a. g. e. , s. 274. Kanunname-i liva-i Malatya; madde 1.

¹²⁴ Mevlüt Oğuz, a. g. e. , s. 205.

¹²⁵ Ahmet Akgündüz, a. g. e. , s. 275. Kanunname-i liva-i Malatya; madde 7.

¹²⁶ Mevlüt Oğuz, a. g. e. , s. 210.

¹²⁷ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, a. g. e. , s. 1102.

Katip Çelebi’de Malatya Ovası’nın dağlarla çevrili olduğunu, bu dağlarda kendiliğinden yetişen birçok meyve ve ceviz ağacı olduğunu belirtir.¹²⁸

Osmanlı Devleti tarlada üretilen ürünün tüketiciye ulaştırılması sırasında haksız rekabeti engellemek ve sağlıklı bir ekonomik sistemin devam etmesi için piyasayı narh sistemi ile kontrol altına almıştır.¹²⁹ Örneğin 1658 tarihli Malatya şer’iyye siciline göre bazı tarım ürünleri ve piyasadaki fiyatları şöyledir:

Tablo: 1. 6. Bazı Tarım Ürünleri ve Piyasadaki Fiyatları

Malın Cinsi	Miktarı(Okka)	Fiyatı(Akçe)
Behisni Üzüm	1	5
Soğan	1	9
Siyah Üzüm	1	5
Pirinç	1	28
Nohut	1	18
İncir	1	8
Lahana	1	2
Ispanak	1	1
Sumak	1	9
Badem	1	18

Kaynak: Hasan Durukan, *Malatya’ya Ait 1068/1658 Ve 1130/1717 Tarihli Şer’iyye Sicilleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Tarihi Anabilim Dalı İktisat Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 30-31.

18. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı Devleti’nin yenileşme ve Batılılaşma çabaları tarım sistemini de değişikliğe uğratmıştır. Tanzimat döneminde 28 Temmuz 1844 tarihli talimname ile ülke çapında ziraat teşkilatı kurulmuştur. Memleketin ücra yerlerine kadar teşkilat getirilmesi zirai alanda rasyonel tedbirler alındığına işarettir.¹³⁰ Tarım kesimine hizmet sağlayan kamu idari kurumları veya tarım teşkilatı, İstanbul’da Ziraat ve Ticaret Nezareti, Müsteşarlık ve Umum Müdürlüklerinden(Ziraat Umum Müdürlüğü, Baytar İşleri Umum Müdürlüğü, Ziraat Bankası Umum Müdürlüğü ve Orman Umum Müdürlüğü)

¹²⁸ “Malatya”, *Yurt Ansiklopedisi*, C. VIII, Anadolu Yayıncılık, 1982, s. 5425.

¹²⁹ Mübahat Kütükoğlu, a. g. m. , s. 562.

¹³⁰ Mefahir Behlülgil, a. g. e. , s. 127.

oluşturmuştur. Her umum müdürlüğü vilayet ve kazalarda örgütlenmiştir.¹³¹ 1892-1893 tarihli Ma'muret'ül Aziz Vilayet Salnamesine göre Malatya'da da ziraat teşkilatından reji idaresi ve ziraat bankası bulunmaktadır.¹³²

Ziraat Bankası 1888 yılında kurulmasına rağmen hızlı bir şekilde örgütlenmiş 1896 yılına kadar şube sayısını 92'ye kadar çıkarmıştır. 1909 yılında Elazığ-Malatya, Adıyaman, Ağın, Keban, Pütürge, Çemişgezek ve Arapkir kazalarında birer şubesi faaliyette olmuştur.¹³³

1874-1875 tarihli Diyarbekir salnamesine göre Malatya'da 3400 bahçe, 628 bağ, 93 kayısılik, 7 kavaklık, 2 çayırılık, 5 söğütlük bulunmaktadır.¹³⁴

1892-1893 tarihli Ma'muret'ül Aziz vilayet salnamesine göre de; Malatya bahçelerinin güzellik ve tazeliği tamdır. Bereketi de diğer yerlere örnektir. Bu bağ ve bahçelerde her türlü meyve ve sebze yetişir. Özellikle kayısı, elma, armut ve kızılçık meyveleri daha bol olur. Yılda 30.000 kayısı kurusu, 30.000 okka elma, 20.000 okka armut, 6000 okka kadar kızılçık elde edilmektedir. Kayısının çeşitleri fazla olsa da Ermalı ve Hacıhalilzade isimleriyle anılanlar daha lezzetlidirler. Bunların tazeleri mahalinde(toplandıkları yerlerde) pek az sarfedilir, kurusu yukarıda belirtilen miktar üzere komşu vilayetlere gönderilir. Ayrıca şeftali ve üzüm de yetiştirilmektedir.¹³⁵ Malatya'da meyve ağaçları dışında meyvesiz ağaçlardan da faydalanılmıştır. Kavak ağaçları bunlardan biridir. Kısa zamanda büyüyen bu ağaçlardan bolca tahta yapılır. Bal ve diğer elde edilen ürünleri içine koymak için kavak ağaçlarından kutu, sandık, kova, kaşık, iskemle, yay, çyırık, beşik, düdük, kaval üretilmiştir. Ayrıca Malatya tarım arazilerinde afyon da üretilmiştir. Afyon'dan(haşhaş) büyük gelir elde edildiğinden vergi 10.000 liraya yükseltilmiştir.¹³⁶ Afyon ziraatini Malatyalı bir zat Afyonkarahisar kadısı iken tam ve kamil olarak öğrenmiş ve memuriyetinin hitamında Malatya'ya geri dönerek, bu tarım

¹³¹ Bünyamin Duran, "1870-1914 Arasındaki Elazığ ve Civarının İktisadi Gelişmesi", *Fırat Üniversitesi Fırat Havzasının Sosyal, Kültürel Ve Ekonomik Kalkınması Sempozyumu 7-9 Nisan 1988*, Fırat Havzası Araştırma Merkezi Yayınları, Elazığ, 1991, s. 437.

¹³² *Salname-i Vilayet-i Ma'muret'ül Aziz 1310(1892-1893)*, s. 117.

¹³³ Bünyamin Duran, a. g. m. , s. 438.

¹³⁴ *Salname-i Vilayet-i Diyarbekir 1291(1874-1875)*, Diyarbekir Vilayet Matbaası, s. 81.

¹³⁵ *Salname-i Vilayet-i Ma'muret'ül Aziz 1310(1892-1893)*, s. 76.

¹³⁶ *Salname-i Vilayet-i Ma'muret'ül Aziz 1312(1894-1895)*, s. 219-220.

ürünün ziraatini Malatyalılara öğretmiştir. Böylelikle köylüler kalkınmış ve gelir seviyeleri de artmıştır.¹³⁷

19. yüzyıl sonunda Malatya'nın yüzölçümü 14.600 kilometre karedir. Yani 15.933.000 dönümdür. 8.383.122 dönümü ekilebilen arazi iken 6.024.678 dönümü dağlık yerlerden, 1.052.000 dönümü ormandan, 474.000 dönümü çayır ve meradan(otlak) ibarettir.¹³⁸

Osmanlı Devleti, 1907 yılında ilk kez tarım sayımı yapmıştır. Bu sayım Avrupa'da yer alan topraklar için yapılmıştır. Asya ve Afrika toprakları için yapılan tarım sayımı 1909 yılında gerçekleşmiştir.¹³⁹ 1909 yılı tarım sayımına göre Malatya'da ekili arazi 266.256 dönüm, tarımla meşgul olan hane sayısı 12.385, 10 dönümden küçük işletme sayısı 2.385, 10 ile 50 dönüm arası işletme sayısı 6.000, 50 dönümden büyük işletme sayısı 4.000, ortalama işletme büyüklüğü 21,5 dönüm olarak tespit edilmiştir.¹⁴⁰ 1909 sayımına göre üretim deseni olarak Malatya ve civarında genellikle tahıl ürünleri ve belli ölçüde de endüstriyel bitkilerin tarımı yapılmıştır.¹⁴¹

Malatya'da ekilen tahılların isimleri, üretim miktarları, üretim değerleri, fiyatları ve tahıllardan elde edilen verimin 1909 yılındaki istatistiki bilgileri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

¹³⁷ Süleyman Beyoğlu, a. g. e. , s. 314.

¹³⁸ Şemsettin Sami, a. g. e. , s. 4402, *Salname-i Ma'muret'ül Aziz 1325(1907-1908)*, s. 199.

¹³⁹ Fikri Akdeniz, "Ülkemizde Osmanlıdan Günümüze İstatistik Tarihine Bakış", *Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi İstatistik Bölümü 5. İstatistik Günleri Sempozyumu*, 24-27 Mayıs 2006, Antalya, s. 5.

¹⁴⁰ Tefik Güran, *Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri: 1909, 1913 Ve 1914*, C. III, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2003, s. 28-29. İşletme büyüklüğü, bir çiftçi ailesinin mülkiyetinde olup olmadığına bakılmaksızın nadasa ayırdığı ve ektiği tarla tarımı yapılan tüm topraklar dikkate alınarak belirlenmiştir.

¹⁴¹ Bünyamin Duran, a. g. m. , s. 436.

Tablo: 1. 7. 1909 Yılı Tarım Sayımına Göre Malatya’da Ekilen Tahılların, Üretim Miktarları, Üretim Değerleri, Fiyatları ve Verimleri

Tahıl Adı	Tahılın Ekilişi (Dönüm)	Üretim Miktarı (Ton)	Üretim Değeri (Bin Guruş)	Tahıl Fiyatları (Guruş/Ton)	Tahıl Verimi (Kg/Hektar)
Buğday	305.486	31.277	31.798	1.017	1.114
Arpa	99.307	12.060	9.895	820	1.321
Çavdar	11.200	2.416	1.969	815	2.347
Darı	13.550	1.363	944	693	1.094
Mısır	23.528	7.409	4.950	668	3.426
Pirinç	10.000	2.225	2.705	1.216	2.421
Toplam	463.071	56.750	52.261	5.229	11.723

Kaynak: Tevfik Güran, *Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri: 1909, 1913 Ve 1914*, C. III, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2003, s. 31-39.

Malatya’da 1909 yılında üretilen tahılların sayım sonuçlarını gösteren yukarıdaki tablo dikkatli bir şekilde incelendiğinde sancak merkezi genelinde 6 türlü tahıl ekildiği görülmektedir. Bunların dışında yulaf, kaplıca, burçak gibi tahılların ekimiyle ilgili bir veri bulunmamaktadır. Ancak Türkiye genelinde bazı vilayetlerde ve sancak merkezlerinde bu ürünlerin ekimleriyle ilgili veriler adı geçen kaynakta bulunmaktadır.

Tahıllar dışında Malatya’da üretilen başka tarım ürünleri de vardır. Baklagiller ve köklü bitkiler bunlara örnek verilebilir. Baklagiller ve köklü bitkilerin isimleri, ekilişleri, üretim miktarları, üretim değerleri, fiyatları ve bunlardan elde edilen verimlerin 1909 yılındaki tarım sayımı sonuçlarına göre istatistiki bilgileri şu şekilde gösterilmiştir:

Tablo: 1. 8. 1909 Yılı Tarım Sayımına Göre Malatya’da Ekilen, Baklagiller Ve Köklü Bitkilerin Üretim Miktarları, Üretim Değerleri, Fiyatları Ve Verimleri

Baklagil Köklü Bitki Adı	Ürünün Ekilişi (Dönüm)	Üretim Miktarı(Ton)	Üretim Değeri (Bin Guruş)	Fiyatı (Guruş/Ton)	Verimi (Kg/Hektar)
Nohut	1.710	169	132	779	1.077
Fasulye	500	64	50	779	1.396
Mercimek	2.710	268	209	779	1.074
Patates	400	103	40	390	2.792
Toplam	5.320	604	430	2.727	6.339

Kaynak: Tevfik Güran, *Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri: 1909, 1913 Ve 1914*, C. III, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2003, s. 41-49.

1909 tarihinde yapılan tarım sayımında baklagiller grubunda bakla bitkisi de üretilmiştir. Ancak Malatya sancağında bakla ile veriler bulunmamaktadır.¹⁴²

Tarım sayımı sonuçlarıyla ilgili değinilmesi gereken bir diğer husus meyveciliktir. Osmanlı Devleti zamanında Malatya önemli meyve üretim merkezlerinden biriydi. Bu hususta daha önce gereken bilgiler verildi. Ancak en önemli veriler tarım sayımında karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bu tarım sayımı sonucunda ülke genelinde diğer vilayetlerde ve sancaklarda üretilen tarım ürünlerini birbirleriyle mukayese yapma imkanına da sahip olabilmekteyiz. Malatya’da tarımı yapılan meyveler, meyvelerin üretim miktarları, üretim değerleri, fiyatlarıyla ilgili istatistiksel sonuçlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

¹⁴² Tevfik Güran, a. g. e. , s. 41-49.

Tablo: 1. 9. 1909 Yılı Tarım Sayımına Göre Malatya’da Yetiştirilen Meyvelerin Üretim Miktarları, Üretim Değerleri, Fiyatları

Meyve Adı	Üretim Miktarı (Ton)	Üretim Değeri (Bin Guruş)	Fiyatları (Guruş/Ton)
Ceviz	813	1.330	1.636
Erik	1.323	516	390
Elma	675	326	483
Armut	148	78	527
İncir	64	25	391
Kayısı	526	308	586
Badem	272	530	1.949
Diğer	2.951	2.300	-
Toplam	6.772	5.413	-

Kaynak: Tevfik Güran, *Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri: 1909, 1913 Ve 1914*, C. III, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2003, s. 61-65.

1909 tarım sayımı sonuçları içerisinde yer alan ancak Malatya’da üretimi yapılmayan meyveler kestane, portakal ve limondur. Bu tarım sayımı sonuçlarına göre Malatya kayısı üretiminde 8. sırada bulunmaktadır. Niğde, Şebinkarahisar, Urfa, Van, Konya, Ankara, Sivas ilk yedi sırayı oluşturan yerleşim merkezleridir.¹⁴³ Ancak burada belirsizlik taşıyan unsurun ne kadar bir tarım alanında bu miktarın elde edildiği hususudur. Bu sorunun cevabı bilinmeden kesin bir sonuca ulaşmak mümkün değildir.

Osmanlı Devleti döneminde Malatya’da üzüm tarımı da yapılmıştır. Yine 1909 tarım sayımı sonuçlarına göre bağcılık kategorisinde gösterilen üzüm üretimi 175.200 dönümde gerçekleşmiş, 14.126 ton ürün elde edilmiştir. Üretim değeri 4.404 guruş olup fiyatı 312 guruş/ton olarak tespit edilmiştir.¹⁴⁴

1913 yılında da benzer bir tarım sayımı yapılmıştır. Bir önceki tarım sayımında olduğu gibi tarım istatistiklerinde yer alan başlıca tarla ürünlerinin ekiliş alanları, üretim miktarları, üretim değerleri ve verimlilik düzeyleri ile ilgili bilgiler sunulmuştur. Tarımsal üretim miktarları, üretimden alınan öşür (üretilen ürünün onda biri) vergisi gelirleri dikkate alınarak

¹⁴³ Tevfik Güran, a. g. e. , s. 60-61. Niğde’de 2.745, Şebinkarahisar’da 2.349, Urfa’da 1.283, Van’da 1.166, Konya’da 720, Ankara’da 708, Sivas’ta 699 ton kayısı üretilmiştir.

¹⁴⁴ Tevfik Güran, a. g. e. , s. 67.

yapılan tahmin olduğundan nispeten doğruya yakın verilerdir.¹⁴⁵ 1913 yılı tarım sayımı sonuçlarına göre Malatya’ da tahılların ekilişi ile ilgili sonuçlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

1909 yılı sayımlarına göre 1913 sayımında Malatya’da ekilen tahıllar içerisinde buğday ve arpa ekim alanı(dönüm) artarken mısır, çavdar, pirinç ve darı ekim alanları küçülmüştür. Ayrıca üretim miktarlarında da buğday, arpa ve pirinç üretiminde artış gözlenirken, darı, çavdar ve mısır üretiminde azalma vardır. Üretim değerlerine bakıldığında bütün tahıl ürünlerinin 1909 yılına göre azaldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Üretilen tahıl ürünlerinin tamamının fiyatlarında da düşüş görülmektedir. Tahıl verimlerinde de buğday ve mısır da azalma gerçekleşirken, diğer ürünlerde artış dikkat çekmektedir.¹⁴⁶

1913 yılında tahıllar dışında üretimi yapılan başka bir tarım ürünü grubu da baklagillerdir. Baklagiller üretimi 40.170 dönümlük bir alanda gerçekleşmiştir. 1909 sayımında olduğu gibi nohut, fasulye, mercimek tarımı yapılmıştır. Mercimek ve nohut en fazla üretilen baklagil ürünleri olmuştur. Her iki tarım ürünü toplam 37.000 dönümlük bir alanda üretilmiştir.¹⁴⁷

Köklü bitki üretimi olarak patates, pancar, havuç, soğan ve sarımsak’ ın üretimi yapılmıştır. Bunlar içerisinde soğan hemen hemen tüm kazalarda, şeker pancarı ise daha çok sancak merkezinde yetiştirilmiştir.¹⁴⁸

Meyve üretimi 1913 yılı verilerine göre bazı tarım ürünlerinin üretiminde büyük artışlar olmuştur. Bazı tarım ürünlerinin üretiminde ise büyük düşüşler gerçekleşmiştir. Meyve üretimi ekiliş alanları, meyve üretim değerleri, meyve fiyatlarının yer aldığı 1913 yılı tarım sayımı ile ilgili sonuç tablosu bu durumu açık bir şekilde bize göstermektedir.

¹⁴⁵ Fikri Akdeniz, a. g. m. , s. 5. Bu sayımın yapılma nedeni olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin(İ.T.C) yeni bir kadro halinde ve yeni fikirlerle iktidara gelmesi, bunun sonucu olarak bazı verilere ihtiyaç duyması ve harpler(savaşlar) gösterilebilir, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *Türkiye’ de Toplumsal Ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı*, Editör: Melek Düzgüneş, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1973, s. 83.

¹⁴⁶ Tevfik Güran, a. g. e. , s. 88-96.

¹⁴⁷ Tevfik Güran, a. g. e. , s. 67.

¹⁴⁸ “Malatya”, *Yurt Ansiklopedisi*, s. 5439.

Tablo: 1. 10. 1913 Yılı Tarım Sayımına Göre Malatya’da Yetiştirilen Meyvelerin Üretim Miktarları, Üretim Değerleri, Fiyatları

Meyve Adı	Üretim Miktarı (Ton)	Üretim Değeri (Bin Guruş)	Fiyatları (Guruş/Ton)
İncir	8	4	483
Elma	1.853	1.199	647
Armut	506	260	514
Erik	378	171	452
Kayısı	1.193	855	717
Nar	13	8	631
Dut	723	248	343
Badem	3	25	7.794
Ceviz	39	30	779
Toplam	4.716	2.800	12.360

Kaynak: Tefik Güran, *Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri: 1909, 1913 Ve 1914*, C. III, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2003, s. 127-132.

1909 tarım sayımında olduğu gibi 1913 tarım sayımında da portakal, limon, kestane üretimi Malatya’da yapılmamıştır. Ayrıca kayısı üretiminde 1909 yılında 8. sırada olan Malatya şehri, 1.193 tonluk üretimle 1913 yılı tarım sayımında 1. sırada yer almıştır.¹⁴⁹

1913 yılı tarım sayımında üzüm üretimiyle ilgili istatistik sonuçta yer almış olup, daha önce ki tarım sayımında olduğu gibi bağcılık kategorisinde değerlendirilmiştir. Buna göre 172.100 dönümlük bir alanda 20.271 ton üretilen üzümün, üretim değeri 7.900 guruş iken fiyatı da ton başına 390 guruş olmuştur.¹⁵⁰

Osmanlı Devleti döneminde Malatya’da yapılan sayımlar sonucunda ortaya çıkan tarımsal sonuç bu şekilde gerçekleşmiştir. Cumhuriyet dönemindeki Malatya şehri ile anlamlı bir karşılaştırma yapabilmek için Pötürge ve Arapkir’i de ele almak gerekmektedir. Sayım yılında Malatya’ya bağlı olan kazalardan yalnızca Akçadağ, Cumhuriyet Dönemi’nde de il merkezine bağlı bir ilçe olarak kalmıştır. 1913 tarım sayımı sonucuna göre Arapkir’de 10.250

¹⁴⁹ Tefik Güran, a. g. e. , s. 125-126.

¹⁵⁰ Tefik Güran, a. g. e. , s. 134.

ton tahıl, 79 ton baklagil, 260 ton soğan, 3 ton da şeker pancarı üretilmiştir. Pötürge’de ise 2.465 ton tahıl, 1.301 ton baklagil, 39 ton da şeker pancarı üretilmiştir.¹⁵¹

1.2.2. Hayvancılık

Tarım alanlarının az verimin çok düşük olduğu yerlerde hayvancılık birinci derecede önem kazanan ekonomik faaliyet olmaktadır.¹⁵² Malatya’da tarımdan sonra gelen ikinci iktisadi faaliyet hayvancılıktır. Şehrin Osmanlı idaresi altına girmesinden sonra yazılan Kanunnamelerde bunu görebilmek mümkündür. 1559 tarihli Malatya Livası Kanunnamesinde de belirtildiği üzere hayvancılık faaliyetlerinin geliştirilmesi ve önündeki engellerin kaldırılması hususunda önemli kararlar alınmıştır. Örneğin sancak subaşları* köylülerden belirli zamanlarda akçesiz yem(parasız hayvan yemi) ve yemek talep edip cebr(zorla) ile alırlarmış. Bu uygulama zulüm olduğundan padişah tarafından ref’(kaldırılmış) olunmuştur. Bunun dışında bir koyun kuzuladığında koyunla bir sayılmış iki hayvana bir akçe vergi alınmasına karar verilmiştir. Çubuk akçesi denilen başka bir verginin talep edilmemesine karar verilmiştir. Daha önceki dönemlerde Malatya livasında kovan başına birer akçe vergi alınmış, bu uygulama aynen devam etmiş, ancak bir köylü kovanlarını başkasının arazisine götürüp orada bal alırsa yarı akçesi(nısf-ı resmin) mal sahibinden yarı akçesinin de toprak sahibinden alınmasına karar verilmiştir.¹⁵³

Devletin piyasayı kontrol altında tuttuğu narh uygulaması hayvancılık faaliyetleri içinde kullanılmıştır. 1658 tarihinde hayvansal ürünlerden peynirin 1 okkası* 3 akçe, balın 1 okkası 16 akçe, tereyağın 1 okkası 18 akçe, kavurmanın 1 okkası 14 akçe, pastırmanın da 1 okkası 14 akçe olarak belirlenmiştir. 1717 tarihinde ise 1 okka lahm’ın(et) fiyatı 12 akçe, mumbar(hayvan bağırsağı) çifti 2 akçe, ciğerde 2 akçe olarak tespit edilmiştir.¹⁵⁴

Malatya’da hayvancılığı ve tarımı geliştirmek maksadıyla Sultansuyu Çiftlikat-ı Hümayun(Padişah Çiftlikleri)’u kurulmuştur. Bu çiftlik arazisinin yeri daha önce boş bir halde

¹⁵¹ *Yurt Ansiklopedisi*, C. VIII, s. 5439.

¹⁵² Mesut Elibüyük, a. g. m. , s. 97.

* Subaşı: Güvenlik(asayiş) işlerinden sorumlu olan kişidir, Abdülkadir Özcan, “Osmanlı Askeri Teşkilatı”, *Osmanlı Devleti Tarihi* [(ed.) Ekmeleddin İhsanoğlu], C. I, Zaman Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 351.

¹⁵³ Ahmet Akgündüz, a. g. e. , s. 276. Kanunname-i liva-i Malatya; madde 9, 14 ve 15.

* Okka: Kıyye ile aynı olup 1283 grama tekabül eder, T. Güran, a. g. e. , s. XIX.

¹⁵⁴ Hasan Durukan, a. g. t. , s. 30-31.

iken eski Harput valisi Mustafa Sabri Paşa, Defterdar Nazif Bey ve Malatyalı Tütün Gümrüğü memuru Hacı Ahmet Efendi adlarındaki kimseler bu araziye hazineden kiralamışlar ve bir çiftlik kurmuşlardır.¹⁵⁵ Hazine-i Hümayun arzu edilen imar ve canlılık görülemediğinden dolayı bu araziye geri almıştır. 1865-1866 tarihinde de orduya devredilerek orada Çiftlikat-ı Hümayun inşa edilmiştir.¹⁵⁶ Osmanlı Devleti'nde bu suretle bir zamanlar çiftlik ve bir zamanlarda Remont Deposu ve sarayın binek ihtiyacını karşılayan bir müessese olarak çalışmıştır.¹⁵⁷ Padişah Abdülaziz döneminde Miralay Rahmi Bey isminde bir kumandan buraya tayin edilmiş Çiftlikatın kuruluş ve ıslahını ele almıştır. Uzun yıllar görev yapmış ve bölgedeki asayiş de düzeltmiştir.¹⁵⁸ Müessese 43 yıl kadar devam etmiş, II. Meşrutiyetin(1908) ilanına müteakip 1909 senesinde Maliye Nezaretine devredilmiştir.¹⁵⁹

19. yüzyılda Malatya'da hayvancılık bitkisel tarım ölçüsünde önemli bir uğraş dalı değildi. 1890'lı yıllarda Malatya'da 1.727 at, 3.946 katır ve 8.983 eşek vardı.¹⁶⁰

1907-1908 tarihli Ma'muret'ül Aziz vilayet salnamesine göre Malatya Sancağına bağlı Akçadağ kazasında; 30 deve, 459 at kısırak, 860 ester(katır), 6.116 merkep(eşek), 4.589 öküz, 18 camus, 3.050 sığır, 20.449 koyun, 23.258 keçi, 100 kadar kaz ve hindi, 120.000 kadar tavuk ve horoz vardı. Behisni kazasında; 400 deve, 1.000 esbükısırak, 1.000 ester, 8000 merkep, 10.000 öküz, 50 camus, 200 sığır, 20.000 koyun, 60.000 keçi, 25.000 tavuk bulunmaktaydı. Hısnı Mansur kazasında; 89 deve, 32.813 koyun, 35.498 keçi, 718 kısırak, tay, at, beygir, 652 ester, 3.955 merkep, 9 manda, 5.172 inek, 5.000 öküz, 20.000 kadar tavuk, 200 kaz, 200 hindi vardı.¹⁶¹

1909 tarım sayımında ipekböcekçiliği, arıcılık, kümes hayvancılığı, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık ile yük hayvanı yetiştiriciliği yapıldığı tespit edilmiştir.

¹⁵⁵Baha Özbek, "Sultansuyu Harası", *Kalkınan Malatya*, San Yayınevi, Malatya, 1955, s. 32. Baha Özbek, kitabın yazıldığı tarihte Sultan suyu çiftliğinde hara müdürlüğü yapmıştır.

¹⁵⁶ Sadettin Önal, "Sultansuyu Harası", *L'illustration de L' Orient*, No: 16-20, İstanbul, Ağustos-Kasım 1949, s. 40. Sadettin Önal da makale yazıldığı tarihte çiftlikte hara müdürlüğü yapmıştır.

¹⁵⁷ Ekrem Yalçinkaya, *Muhtasar Malatya Tarih Ve Coğrafyası*, Cumhuriyet Matbaası, İkinci Tab' ı, İstanbul, 1940, s. 112. Remont: Ordu için tay yetiştirilen müessesedir, Sadettin Önal, a. g. m. , s. 40.

¹⁵⁸ Baha Özbek, a. g. m. , s. 32.

¹⁵⁹ Süleyman Beyoğlu, a. g. e. , s. 338.

¹⁶⁰ *Yurt Ansiklopedisi*, C. VII, s. 5420.

¹⁶¹ *Salname-i Vilayet-i Ma'muret'ül Aziz 1325(1907-1908)*, s. 214-230. Akçadağ kazasıyla ilgili malumat 214. sayfada, Behisni kazasıyla ilgili malumat 221. sayfada, Hısnı Mansur kazasıyla ilgili malumat 230. sayfada yer almaktadır.

İpekböcekçiliğinin üretim miktarı 52 ton, üretim değeri 414 bin guruş, fiyatı 7.989 guruş/ton olmuştur. Arıcılık alanında 25.000 adet kovanda 85 ton balın üretim değeri 251 bin guruş, fiyatı da 2.962 guruş/ton olarak belirlenmiştir. Kümes hayvancılığında ise 332.700 kümes hayvanından elde edilen 6.501 ton yumurtanın üretim değeri 488 bin guruş, fiyatı da 75 guruş/ton olduğu saptanmıştır.¹⁶²

1909 tarım sayımına göre Malatya’da yetiştirilen büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar ile bu hayvanların cinsleri ve sayısını gösteren istatistik bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo: 1. 11. 1909 Yılı Tarım Sayımına Göre Malatya’ da Yetiştirilen Büyükbaş Ve Küçükbaş Hayvan Sayıları

Büyükbaş Hayvanlar			Küçükbaş hayvanlar		
Sığır	Koşu Öküzü	Koşu Mandası	Koyun	Kıl Keçisi	Tiftik Keçisi
30.890	35.765	28	123.249	182.058	-

Kaynak: Tevfik Güran, *Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri: 1909, 1913 Ve 1914*, C. III, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2003, s. 68.

Malatya’da büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar dışında yetiştirilen diğer hayvanlar at, katır, eşek ve devedir. 1909 sayımında at sayısı 4.079, katır sayısı 4.130, eşek sayısı 26.736, deve sayısı da 734’ tür. Yetiştirilen hayvanların sayısı dışında hayvanlardan elde edilen süt miktarı istatistiki bilgiler de mevcuttur. Buna göre üretilen süt miktarı 16.422 tondur.¹⁶³

1913 tarım sayımında ipekböcekçiliğinde koza üretimi 7 ton, üretim değeri 72 bin guruş, fiyatı da 10.133 guruş/ton olmuştur. Bu alanda 1909 yılına göre büyük düşüş ortaya çıkmıştır. Arıcılıkta 22.200 kovandan 58 ton bal elde edilirken, balın değeri 226 bin guruş, fiyatı 3.897 guruş/ton olmuştur. Kovan sayısı ve üretim miktarı 1909 yılı sayımına göre azalmış, fiyatta ise artış gerçekleşmiştir.¹⁶⁴ Aynı tarım sayımında büyükbaş ve küçükbaş sayılarında 1909 yılına nazaran büyük artış söz konusu olmuştur. Malatya’nın 1913 sayımındaki hayvan istatistik sonuçları şöyledir:

¹⁶² Tevfik Güran, a. g. e. , s. 68-74.

¹⁶³ Tevfik Güran, a. g. e. , s. 75-77.

¹⁶⁴ Tevfik Güran, a. g. e. , s. 136-139.

Tablo: 1. 12. 1913 Yılı Tarım Sayımına Göre Malatya’da Yetiştirilen Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Sayıları

Büyükbaş Hayvanlar			Küçükbaş hayvanlar		
Sığır	Koşu Öküzü	Manda	Koyun	Kıl Keçisi	Tiftik Keçisi
73.055	44.600	187	186.795	156.645	-
Toplam	117.842		Toplam	343.440	

Kaynak: Tevfik Güran, *Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri: 1909, 1913 Ve 1914*, C. III, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2003, s. 141.

Büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısındaki büyük artış oranı yük ve binek hayvanı sayısında görülmemiştir. 1913 sayımında at sayısı, 7.951, katır sayısı 5.280, eşek sayısı 13.000, deve sayısı 750 olarak tespit edilmiştir. Yük hayvanı sayısının genel toplamında bir önceki sayıma oranla azalma olduğu görülmektedir.

1913 yılındaki sayımda koyun, keçi, inek, manda gibi hayvanlardan elde edilen süt miktarı ise 37.954 ton olmuştur. O dönemdeki canlı hayvan fiyatları oranları da şöyledir: Koşu mandası 600, Öküz 210, manda boğası 600, dişi manda 633, malak 150, boğa 175, inek 500, dana 62, aygır 1.750, kısarak 1.540, tay 500, koç 92, koyun 74, beygir 875, katır 1.480, eşek 196, deve 2.125 guruş.¹⁶⁵

1914 tarım sayımında ipekböcekçiliği, 4000 dönümlük dutluk alanda yapılmış, açılan 1.650 tohumda, 8 tonluk koza üretiminin üretim değeri 65 bin guruş, fiyatı da 8.125 guruş/ton olarak belirlenmiştir. 1913 sayımına göre üretim de 1 tonluk artış olmuş ancak fiyatta düşüş gerçekleşmiştir. Arıcılık faaliyetine bakıldığında; 21.500 adet kovanda 80 ton bal üretilmiş, üretim değeri 403 bin guruş, fiyatı da 5.038 guruş/ton olarak tespit edilmiştir. Bu alanda ise ipekböcekçiliğine nazaran bir artış söz konusu olmuştur. Aynı sayımda kümes hayvanı sayısı 850.000 ve üretilen yumurta 25.599 adet, üretim değeri 1.920 bin guruş, fiyatı 75 bin/adet olarak kaydedilmiştir.¹⁶⁶ Büyükbaş hayvan sayısı 1914 sayımında 78.860 olmuştur. Bu alanda bir önceki sayıma göre düşüş vardır. Küçükbaş hayvan sayısı ise 786.040 olarak tespit edilmiştir. Küçükbaş hayvan sayısında ise %129’luk bir artış olmuştur. Süt üretimi ise 66.478 ton olarak kayıt altına alınmıştır.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Tevfik Güran, a. g. e. , s. 145-153.

¹⁶⁶ Tevfik Güran, a. g. e. , s. 213-217.

¹⁶⁷ Tevfik Güran, a. g. e. , s. 219-223.

1.2.3. Dokumacılık ve Sanayi

Malatya’da oldukça gelişmiş bir dokuma sanayi mevcuttu. 16. yüzyılda şehirden alınan boyahane vergisinin yüksek oluşu bu durumu açıklamaktadır. Şehrin, 1530 yılında 24.000, 1560 yılında ise 35.000 akçe boyahane geliri olduğu tespit edilmiştir.¹⁶⁸ Bu durum pamuk ekimiyle alakalıdır. Osmanlı topraklarında pamuklu dokumacılığının yaygın olması ve pamuk ekim alanı ve pamuk yetiştirilen yerlerin fazla olmasından kaynaklanmıştır. Çukurova ve Menderes nehirleri çevresinden sonra pamuk yetiştirilen önemli merkezlerden birisinin de Malatya şehri olması dokumacılık faaliyetinin gelişmesine katkı sağlamıştır.¹⁶⁹

Evliya Çelebi, Malatya’daki erkeklerin bir kısmının pamuk ipliği eğdiği bir kısmının da dokumacı olup beyaz pamuk bezi dokuduklarını ifade etmiştir.¹⁷⁰ Beyaz pamuk bezi dışında kırmızı iplik halinde pamuk üretimi yapılmıştır. Beyaz çarşafı ünlü olup, Halep’e gönderilen kervanlar içinde pamukta yer almıştır.¹⁷¹

Malatya sancak merkezinde pamuk ipliği üretilirken daha sonra üretilen iplikler boyahanelerde boyanmaktaydı. O dönemde sancak merkezi ve kazalarında boyahaneler oldukça fazla durumdaydı. Ayrıca çok sayıda bez ve kumaş dokunan tezgahlar bulunmaktaydı. Yapağıdan yün ipliği üretilen imalathanelerde mevcuttu.¹⁷² Kirişhane*, güherçile* imalathanesi gibi küçük sınai birimleri de Malatya’da yer alan diğer iş kollarıydı.¹⁷³

Malatya’da dokumacılığın tarihi çok eskidir. Özellikle Arapkir dokumaları çok ünlüydü. Arapkir kazasında, 19. yüzyılın sonları itibarıyla 500 adet dokuma tezgahı bulunmaktaydı. Arapkir’de bir yılda 12.000 top manusa(el dokumacılığı), 20.000 top bez imal edilmekteydi.¹⁷⁴ Arapkir’in içinde bunları dokuyan 15 imalathane vardı. 9 tacir pamuk ipliği,

¹⁶⁸ Göknur Göğebakan, a. g. m. , s. 472.

¹⁶⁹ Mübahat Kütükoğlu, a. g. e. , s. 631- 632.

¹⁷⁰ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, s. 1102.

¹⁷¹ Göknur Göğebakan, a. g. m. , s. 472.

¹⁷² Mevlüt Oğuz, a. g. e. , s. 315-316.

* Kirişhane: Bir tür fabrika ve imalathanedir. Kiriş, hayvan barsakları ve sinirlerinden imal edilmekteydi, Mevlüt Oğuz, a. g. e. , s. 229.

* Güherçile: Barut imalatında kullanılan bir tür madendir. İlk defa Çinliler tarafından yapılan kara barut, 18. yüzyılın sonlarına kadar %75 güherçile, %12,5 kükürt ve %12,5 söğüt kömürünün karışımından meydana getirilmiştir, bkz. M. Kütükoğlu, a. g. e. , s. 624.

¹⁷³ Göknur Göğebakan, a. g. m. , s. 472.

¹⁷⁴ Şemsettin Sami, a. g. e. , s. 4332.

18 tacir ise manifatura denilen kumaşları satmaktaydı. Ayrıca yine bu kazada 2 kitapçı, 2 eczane, 2 saatçi, 2 baharatçı, 5 tane Halep sabunları toptancısı, 3 mücevheratçı, 6 demirci, 4 elbise terzisi, 2 konfeksiyon mağazası, 4 debbağhane*, 5 bakırcı, 6 kunduracı, 6 doğramacı, 2 taşçı, 2 lokanta, 5 kahvehane, 2 şarap ve rakı tüccarı vardı.¹⁷⁵ Akçadağ kazasında da dokumacılık faaliyeti yapılmaktaydı. 1907-1908 tarihli Ma'muret'ül Aziz vilayet salnamesine göre Akçadağ'da Kürne, Kürecik, Hasançelebi nahiyelerinde kadınlar tarafından yünden, iplikten oldukça fazla kilim, halı, seccade, döşeme ve perdeler dokunmaktaydı. Bu ürünlerin senelik 100.000 kuruşluk ihracatı vardı.¹⁷⁶

Malatya kaza merkezinde de iplik ve yünden, çarşaf ve manusa denilen ürünler yapılmaktaydı. Kereste fabrikaları, 8 büyük han, 1 bedesten, 2.000 kadar dükkan, 4 kıraathane, 1 otel, 5 hamam vardı.¹⁷⁷

1909 tarım sayımına göre Malatya'da sınai bitkisi olarak pamuk, kenevir, afyon, haşhaş, tütün, susam ekilmiştir. Dokumacılık faaliyetinin hammaddesi olan pamuğun üretim miktarı ise lifi 785 ton, tohumu 146 ton olarak gerçekleşmiştir.¹⁷⁸ 1913 tarım sayımında ise 268 ton pamuk üretilmiştir.¹⁷⁹ 1914 tarım sayımında da pamuğun üretim miktarı lifi 304 ton, tohumu 523 ton olmuştur.¹⁸⁰

I. Dünya Savaşı yıllarında Malatya'da fabrikatör Mehmet Efendi(Gürsel) tarafından, bugünkü çevre yolunun alt tarafında sanayi dönüşüne yakın bir yerde, dokuma işi yapan küçük bir imalathane kurulur. Küçük bir el tezgahında havlu, hamam peştemalı, bez dokunmaktaydı. Mehmet Efendi fabrikayı daha sonra büyütme yoluna giderek elektrik üretecek jeneratörü de Amerika'dan getirtmiştir.¹⁸¹ Milli mücadele yıllarında Mehmet Efendi'nin kurduğu fabrika faaliyettedir. 1920 yılında ordunun giysi ihtiyacı oluşmuş ve Güney cephesindeki askerlerin

* Debbağhane: Hayvan derilerinin terbiye edildiği, sepilendiği yer, dükkan, bkz. M. Kütükoğlu, a. g. e. , s. 635.

¹⁷⁵ Adnan Işık, a. g. e. , s. 140. Adnan Işık, Vital Cuinet' in eserinden faydalanmış, Vital Cuinet'de Malatya bölümünde geçmektedir.

¹⁷⁶ *Salname-i Vilayet-i Ma'muret'ül Aziz 1325(1907-1908)*, s. 213.

¹⁷⁷ *Salname-i Vilayet-i Ma'muret'ül Aziz 1325(1907-1908)*, s. 202.

¹⁷⁸ Tevfik Güran, a. g. e. , s. 53.

¹⁷⁹ Tevfik Güran, a. g. e. , s. 120.

¹⁸⁰ Tevfik Güran, a. g. e. , s. 193.

¹⁸¹ Mehmet Ali Cengiz, a. g. e. , s. 30.

bir kısmının ve El Cezire cephesindeki askerlerin tamamının ihtiyaçları Malatya’da üretilmiştir.¹⁸²

Osmanlı Devleti Döneminde Malatya’nın Kültürel Durumu

Osmanlı Devleti fetih politikasına göre fethedilen yerlerde ilk önce cami ve yanında medrese açılması bir gelenek halini almıştı. Bu gelenekle topluma ve devlete gerekli din, ilim ve eğitim hizmetleri yanında devlet idaresinde ihtiyaç duyulan idari ve adli personelin yetiştirilmesi amaçlanmıştı.¹⁸³ Böylece devlet işlerinde bilgili, kültürel açıdan donanımlı kişiler yetiştirilmek istenmişti.

Osmanlılarda cami, mescid ve medrese gibi dini ve kültürel yapıların yanına kütüphane, aşevi, darüşşifa(hastane) gibi sivil ve sosyal vazifelerin görüldüğü binalarda tesis edilerek, diğer İşlam devletlerinden miras kalan külliye denilen yapı geliştirilmiş ve kültürel zenginlik daha da artırılmıştır.¹⁸⁴ Malatya’da Selçuklular ve Osmanlılar döneminde inşa edilen cami, medrese gibi dini ve kültürel yapılardan bazıları günümüze kadar varlıklarını koruyabilmiştir. Bunlardan biri Anadolu Selçuklu Devleti sultanlarından Alaeddin Keykubat zamanında 1224 yılında inşa edilmiş olan Ulu Camii ibadete açılmıştır. Bu caminin yanında şehabiye-i Kübra(En büyük yıldızlar topluluğ)medresesi kurulmuştur.¹⁸⁵

Medreseler dışında Osmanlı Devleti’nde başka bir eğitim ve ğretim kurumu da sıbyan mektepleriydi. İlk eğitim ve öğretimin yapıldığı yer olan sıbyan mekteplerinde (İlkokul) medrese mezunu öğretmenler görev yaparlardı. Sıbyan mektepleri, maliyet ve mekan açısından fazla bir külfet gerektirmediğinden her köyde, her mahallede her semtte açılmıştır.¹⁸⁶

18. yüzyılda bir dizi askeri yenilgiden sonra devlet, Avrupa’daki topraklarını yitirmeye başlayınca eğitim alanında bazı yenileşme hareketlerine girişmiştir. 1776 yılında

¹⁸² TBMM Gizli Celse Zabıtları : 24 Nisan 1336 (1920)-21 şubat 1336 (1921), C.I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1985, s. 192.

¹⁸³ Ekmeleddin İşsanoğlu, “Eğitim Ve Bilim”, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, (ed.) Ekmeleddin İşsanoğlu, C. I, Zaman Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 234-235.

¹⁸⁴ Ayla Ödekan, “Mimarlık Ve Sanat Tarihi”, *Doğuştan Yükselişe Osmanlı Tarihi(1300-1600)*, C. I, Milliyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, s. 278.

¹⁸⁵ Mevlüt ğuz, a. g. e. , s. 399-400.

¹⁸⁶ Ekmeleddin İşsanoğlu, a. g. m. , s. 231.

Mühendishane-i Bahr-i Hümayun(Deniz Mühendishanesi), 1795 yılında da Mühendishane-i Berr-i Hümayun(Kara Mühendishanesi) açılmıştır. 19. yüzyılda da eğitim reformları devam etmiştir. 1827 yılında Tıphane-i Amire ve Cerrahhane-i Mamure(Tıp öğretimi yapan askeri okul), 1834 yılında da Mektebi-i Fünun-ı Harbiye(Subay Okulu) faaliyete geçmiştir.¹⁸⁷ 1824 yılında zorunlu sıbyan eğitim uygulaması yapılmıştır. Ancak devam zorunluluğu İstanbul ile sınırlı tutulmuştur. 1872 yılında sıbyan okulları yerine iptidai adı verilen yeni yöntemle eğitim veren eğitim kurumları açılmıştır. 1847 yılından itibaren rüştiyeler(ortaokul), 1873 yılında da idadiler(lise) eğitim ve öğretime başlamıştır.¹⁸⁸

Malatya’da Açılan Eğitim ve Öğretim Kurumları

16. Yüzyılda Malatya’da Şehabiye-i Kübra medresesinden başka Bekir Beg Hangah, Muciriye, Pervane medreseleri olmak üzere 5 medrese bulunmaktaydı.¹⁸⁹

19. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin eğitim alanında yaptığı yenilikler Malatya Sancağı’nda da etkisini göstermiştir. Diyarbakır Vilayeti’ne bağlı olduğu dönemde Malatya’da cami, mescit, medreseden oluşan eğitim kurumlarının sayısı 109’ dur. Aynı dönemde Hisni Mansur’da 20, Behisni kazasında da 44 cami, mescid ve medrese bulunmaktadır.¹⁹⁰ 1847 yılında rüştiyelerin açıldığından söz etmiştik 1871-1872 Diyarbakır vilayet salnamesine göre Malatya Rüştiye Mektebi yeni inşa edilmektedir.¹⁹¹1873 yılından itibaren artık Malatya’da 1 rüştiye vardır. Bu okulun kayıtlı öğrenci sayısı 35, öğretmen sayısı ise 1 kişidir.¹⁹²

1883-1884 Ma’muret’ül Aziz vilayet salnamesine göre Malatya’da yer alan medreseler, öğrenci sayıları ve müderris adları aşağıda yer almaktadır.

Medrese Adı	Öğrenci Sayısı	Müderris
Şehabiye Medresesi	30	Hacı Mehmet Efendi
Nuriye Medresesi	25	Hacı Cafer Efendi

¹⁸⁷ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2011, s. 144-146.

¹⁸⁸ Mehmet Ö.Alkan, *Tanzimattan Cumhuriyete Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri*, C. VI. , Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2000, s. 5-6.

¹⁸⁹ Mevlüt Oğuz, a. g. e. , s. 400.

¹⁹⁰ *Yurt Ansiklopedisi*, C. VII, s. 5421.

¹⁹¹ *Salname-i Vilayet-i Diyarbakır 1288(1871-1872)*, Diyarbakır Vilayet Matbaası, s. 125.

¹⁹² Mehmet Ö.Alkan, a. g. e. , s. 31.

Hacı Yusuf Efendi	60	Hacı Süleyman Efendi
Söğütlü Camii Şerifi	40	Abdullah Efendi
Hacı Abbas Efendi	20	Ali Efendi
Çınarlı Camii Şerifi	20	Yusuf Efendi
Dehanicizade Halil Efendi	15	Halil Efendi
Haricioğlu Medresesi	23	Mahmut Efendi
Zeynel Abidinzaade	20	Hacı Ahmet Efendi
Selukizade Medresesi	20	Ahmet Efendi
Mustafa Paşa Medresesi	30	Mehmet Efendi ¹⁹³

Malatya’da yaşayan Hristiyanlar da kendi cemaatlerine ait okullar açabilmişlerdir. 1894-1895 yılı Ma’muret’ül Aziz vilayet salnamesine göre Malatya merkez kazasında Hristiyanlara ait 6 tane okul bulunmaktadır. 3 tanesi Ermenilere ait okullardı. Bunlardan biri Yeni Hamam mahallesinde bulunan Ermeni mektebidir. Bu okulun 125 erkek, 25 kız öğrencisi vardı. Diğer Ermeni okulları Haraze mahallesi ve Bendbaşı’ndaydı. Haraze mahallesinde yer alan okulda 30 erkek, 10 kız öğrenci öğrenim görmektedir. Bendbaşı’nda yer alan Ermeni okulu ise 70 erkek, 35 kız öğrenci mevcuduna sahipti. Katoliklerin okulu Niyazi mahallesinde yer almakta olup, 60 erkek, 20 kız öğrencisi vardı. Protestanlara ait okulda Haraze mahallesindeydi. Bu okulda da 45 erkek, 25 kız öğrenci kayıtlı durumdaydı. Ayrıca Latin kökenlilerde Çavuşoğlu mahallesindeki okulda 20 erkek, 13 kız öğrenci olarak eğitim ve öğretim görmüşlerdir.¹⁹⁴

19. yüzyılın son çeyreğinde Malatya’da satın alma yoluyla ya da inşa edilme suretiyle açılan okulların sayısı 28’dir. Malatya merkez kazasında 5 tane Rüştîye açılmıştır. Bu okullar İzolu, İspendere, Porga, Gözene nahiyeleri ve merkez kasabasında faaliyete geçirilmiştir. Bu okullar içinde İptidailerin sayısı 22 tanedir.¹⁹⁵

¹⁹³ *Salname-i Vilayet-i Ma’muret’ül Aziz 1301(1883-1884)*, s. 143-144.

¹⁹⁴ *Salname-i Vilayet-i Ma’muret’ül Aziz 1312(1894-1895)*, Nüfus Nezareti, s. 19.

¹⁹⁵ *Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiyye 1316(1898-1899)*, Matbaa-i Amire, 1316, s. 1179. (Bkz. Ek: 6)

1905-1908 yılları arasında resmi istatistiklere göre Malatya’da 26 iptidai, 3 rüştiye, 1 idadi olmak üzere 30 tane Müslüman okulu vardı. Malatya idadisi 1894-1895 tarihinde açılmıştır.¹⁹⁶ İdadiden başka 2 iptidai, 2 rüştiye olmak üzere toplam 4 tane Ermeni cemaatine ait erkek okulu, 1 tane de kız iptidai okulu faaliyetteydi. Protestanların da 1 erkek, 1 kız olmak üzere 2 tane rüştiye okulu eğitim-öğretim yapmaktaydı.¹⁹⁷ Aynı yıllarda Malatya merkez kazasında 9 tane medrese mevcuttu. Bu medreseler; Hamidiye, Şehabiye, Nuriye, Şiroluzade, Sinan Paşazade, Yusuf Paşa, Duhanizade, Pervane, Fahriye medreseleridir. Bu medreselerde toplam 322 öğrenci eğitim-öğretim görmekteydi.¹⁹⁸

1906 yılında bugünkü Battalgazi ilçesinde bir kız okulu açılmıştır. Malatya merkezinde de Derme İlkokulunun yerinde kızlar mektebi eğitime-öğretime başlamıştır.¹⁹⁹

1913-1914 yılı istatistiklerine göre Malatya Livası ve kazalarında bulunan İptidailerin sayısı, öğretmen sayısı ve öğrenci sayılarıyla birlikte okula devam eden, okula devam etmeyen öğrenci sayılarıyla, zorunlu eğitim çağındaki öğrenci sayıları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

¹⁹⁶ *Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiyye 1321(1903-1904)*, Asır Matbaası, 1321, s. 608.

¹⁹⁷ M. Ö. Alkan, a. g. e. , s. 148.

¹⁹⁸ *Salname-i Vilayet-i Ma'muret'ül Aziz 1325(1907-1908)*, s. 87.

¹⁹⁹ *Malatya İli Cumhuriyet Öncesi Ve Sonrası Eğitim*, Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı, Malatya, 1998, s. 20.

Tablo: 1. 13. 1913-1914 Yılı İstatistiklerine Göre Malatya Liva’sındaki İptidai Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Kaza	Okul		Öğretmen		Öğrenci		Okula Devam Etmeyenler		Zorunlu Çağındakiler Eğitim	
	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K
Malatya	4	1	10	5	572	126	1301	1733	1873	1859
Mülhakatı *	10		12		374		1850	2018	2224	2018
Akçadağ	1		4		53		42	101	95	101
Mülhakatı	9		12		223		1100	1160	1323	1160
Behisni	1	1	8	1	141	17	710	673	851	690
Mülhakatı	8		8		232		332	453	564	453
Hısn-ı Mansur	1	1	8	1	112	34	570	532	682	566
Mülhakatı	9		9		116		1539	1466	1655	1466
Kahta	1		4		51		24	47	75	47
Mülhakatı	6		6		77		917	995	994	995
Toplam	50	3	81	7	1951	177	8385	9178	10336	9355

*Mülhakat: Bağlı olan yer. E: Erkek K: Kız

Kaynak: Mehmet Ö.Alkan, *Tanzimattan Cumhuriyete Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri*, C. VI. , Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2000, s. 5-6.

Yukarıdaki tabloya göre 1913-1914 yılları arasındaki dönemde özellikle kız çocuklarının okula gitme oranının çok düşük olduğu görülmektedir. Ayrıca zorunlu eğitime tabi 19.691 öğrenciden okula gidebilen öğrenci sayısı 2.128’dir. Bu sayı %10,8’lik bir orana tekabül etmektedir. Eğitim-öğretime katılma ve kız çocuklarının okula kazandırılması sorunu sadece Malatya’nın değil o dönemde ülkenin genel problemidir. Resmi istatistikler incelendiğinde o dönemdeki eğitim-öğretim durumuyla ilgili bir yargıya varmak da mümkün olabilmektedir.

Eğitim-öğretim sistemi ve kültürel hayat denildiğinde Arapkir’den de söz etmek gerekmektedir. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde Ma’muret’ül Aziz vilayetine bağlı bir kaza durumunda olan Arapkir kazası, 1894-1895 vilayet salnamesine göre 49 tane okula

sahipti.²⁰⁰ 1898-1899 maarif salnamesi göre 1 tane rüştiye vardır. Ayrıca Arapkir'in Eskişehir mahallesinde ve Arguvan nahiyesinde de birer tane rüştiye bulunmaktadır.²⁰¹

Arapkir, Ermeni nüfusunun en yoğun olduğu yerleşim yerlerinden birisiydi. 1914 Osmanlı nüfus sayımına göre kazanın köyleriyle birlikte 34.286 kişi olan toplam nüfusunun 9.204 kişisini Ermeniler, 666'sını Protestanlar, 221'ini Katolik Ermeniler, 1 kişi de Rum kökenliydi. Kazada yaşayan Protestan ve Katolikler de Ermeni kökenliydi. Bu nedenle Ermenilerin nüfusu 10.091 kişiydi.²⁰² Neredeyse nüfusun yarısına yakınının Ermeni olduğu kazada, 1894-1895 vilayet salnamesine göre 10 tane Ermeni okulu, 1 tane de Protestan okulu olmak üzere 11 tane gayri müslim cemaate ait okul açılmıştı.²⁰³ Arapkir, Osmanlı döneminde 2 tane de kütüphaneye sahipti. Bunlardan biri Ispanakçı Mustafa Paşa Kütüphanesi²⁰⁴, diğeri de Osman Paşa kütüphanesiydi.²⁰⁵

Dini ve Tarihi Yapılar

Malatya'da kale, han, hamam, zaviye, medrese, tekke, imaret, cami, mescit, namazgah ve türbe gibi çok sayıda dini ve sivil yapı inşa edilmiş ancak bu eserlerden birçoğu günümüze kadar gelememiştir.²⁰⁶

Şehre 12 km. mesafede olan Eski Malatya'da Bizans eseri olup, Selçuklular tarafından onarılan surlar, 50 X 33= 1.650 metre kare üzerine kurulmuş Ulu Camii tarihi abidelerin başında gelmektedir.²⁰⁷ Ulu Cami, 1224 yılında I. Alaeddin Keykubat zamanında Mansur bin Yakup(Yakup oğlu Mansur) adlı bir kimsenin patronluğunda yapılmıştır. Bazı kaynaklarda 1247 yılı inşa tarihi olarak kabul edilse de bu tarih batı kapısının yapılış tarihidir.²⁰⁸

²⁰⁰ *Salname-i Vilayet-i Ma'muret'ül Aziz 1312(1894-1895)*, Nüfus Nezareti, s. 17-18.

²⁰¹ *Salname-i Maarif 1316(1898-1899)*, s. 1169-1170.

²⁰² Osman Köker, "Osmanlı'nın Son Yıllarında Arapgir Ve Arapgirli Ermeniler", *Son Arapgirli*, Birzamanlar Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 7.

²⁰³ *Salname-i Vilayet-i Ma'muret'ül Aziz 1312(1894-1895)*, Nüfus Nezareti Bölümü, s. 18.

²⁰⁴ *Salname-i Vilayet-i Ma'muret'ül Aziz 1307(1889-1890)*, Vilayet Matbaası, s. 109.

²⁰⁵ *Salname-i Vilayet-i Ma'muret'ül Aziz 1325(1907-1908)*, s. 61,

²⁰⁶ Bozkurt Ersoy, "Eski Malatya(Battalgazi) Türk-İslam Eserleri", *Kültür Ve Sanat*, İş Bankası Kültür Yayınları, Sayı: 16, Aralık 1992, s. 11.

²⁰⁷ "900 Yıllık Bir Türk Eli Malatya", *Hayat Tarih Mecmuası*, C. II, Sayı: 8, Tifdruk Matbaacılık, İstanbul, 1 Eylül 1967, s. 90-91.

²⁰⁸ M. Oluş Arık, "Malatya Ulu Camiinin Asli Planı Ve Tarihi Hakkında", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: VIII, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1969, s. 144.

Osmanlılar döneminde 1893 yılında meydana gelen depremde zarar gören caminin kubbesi ve iç avluya bakan kısımları zarar görünce onarım görmüştür.²⁰⁹

Ak Minare Camii; Eski Malatya surlarının dışında, Derme deresi kıyısındadır. Tek minare ve tek kubbeli olan camii, II. Selim döneminde Zaim Yusuf oğlu Hikmet Bey tarafından 1573 yılında yaptırılmıştır.²¹⁰

Sütlü Minare Camii; güneydoğu surlarının hemen dışında yer almaktadır. Bugün harap durumdadır.²¹¹ 16. yüzyıl sonuna ait bir Osmanlı yapısıdır.²¹²

Karahan Camii; şehir surları ile Kırklar mezarlığı arasındaki yol üzerindedir. Malatya miralayı Abdullah oğlu Hüsrev Bey tarafından 1583 yılında yaptırılmıştır.²¹³

Emir Ömer Türbesi; dikdörtgen planlı olan yapının içinde girişten sonra batı yanında bir mezar bulunmaktadır. 1563-1564 yılında yaptırılmıştır.²¹⁴

Silahtar Mustafa Paşa Kervansarayı; IV. Murat döneminin önemli devlet adamlarından Bosnalı Silahtar Mustafa Paşa tarafından Eski Malatya'nın Alacakapı mahallesinde 1637 tarihinde yaptırılmıştır. Üç yılda bitirilebilecek bir yapı, 1 yıl 10 ay gibi kısa bir sürede tamamlanmıştır. Bir avlu, bir hol ile iki dikdörtgen mekandan oluşmaktadır. Cephesindeki yontma taştan yapılmış kemer kapısının iki yanında altışar kargir kemer-dükkan bulunmaktadır.²¹⁵

Eski Malatya'da Osmanlı döneminde inşa edilen yapılar dışında Osmanlı öncesinde kalan tarihi eserlerde mevcuttur. Şehabiye-i Kübra medresesi, Sitti Zeynep Türbesi, Hacı Nefise Hatun Türbesi, Kanlı Kümbet, Ahmet Duran Türbesi, Melik Sunullah Camii, Toptaş

²⁰⁹ Mevlüt Oğuz, a. g. e. , s. 186. Caminin doğu kapısından bir görünüm, bkz. Ek: 7.

²¹⁰ Pars Tuğlacı, *Osmanlı Şehirleri*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1985, s. 228.

²¹¹ Bozkurt Ersoy, a. g. m. , s. 13.

²¹² Pars Tuğlacı, a. g. e. , s. 228.

²¹³ Mevlüt Oğuz, a. g. e. , s. 191.

²¹⁴ Bozkurt Ersoy, a. g. m. , s. 13.

²¹⁵ Pars Tuğlacı, a. g. e. , s. 228.

Camii, Namazgah gibi yapılar inşa edilmiştir.²¹⁶ Ayrıca Hasan Basri Türbesi, Zeynel Abidin Türbesi gibi yapılarda Eski Malatya’ da bulunmaktadır.²¹⁷

Yeni Malatya’da inşa edilen dini ve tarihi eserlerde şunlardır: 1723’te Hacı Hasan Mescidi, Söğütlü Camii, Halep caddesinde yer alan 1769 yılında Mustafa Paşa tarafından yaptırılan Tahtalı Minare Camii, El-hac Mehmet bin Hacı Ali Camii, 1793 yılında Yusuf Ziya Paşa’nın oğlu Şadi Paşa tarafından annesi Ayşe Hatun adına yaptırılan Ayşe Hanım Camii(Yusuf Ziya Paşa Camii) ve temeli 1891 de atılan 1912-1913 yıllarında tamamlanan Yeni Camii²¹⁸ ve merkeze bağlı Erenli beldesinde yer alan 1667 tarihinde inşa edilen Bahri Camii merkez kazada yer alan diğer tarihi yapılardır. Ayrıca Malatya’da yer alan tarihi eserlere en güzel örneklerden biri de Saray mahallesinde Sinema caddesi üzerinde bulunan Beşkonaklardır.²¹⁹

Merkez kaza dışında Arapkir kazasında yer alan Cafer Paşa Camii, Mirliya Ahmet Paşa Camii ve Çobanlı Camii, bugünkü Yeşilyurt ilçesindeki Kölükoğlu Camii, Osmanlı Devleti döneminde Malatya’da inşa edilen dini yapılara örnektir.²²⁰

Malatya’da yaşayan Ermeni nüfustan dolayı çok sayıda kilisede bulunmaktaydı. Günümüze kadar gelebilen ve ayakta kalabilen kilise sayısı çok azdır. 19. yüzyıl sonunda Malatya merkez kazada 7 tane Ermeni kilisesi, 3 tane de Katolik kilisesi mevcuttu. Bu kiliseler; Surb Perkiç Manastırı, Surb Losa Manastırı, Anarazan Petrişek Manastırı, Surb Serkes Kilisesi, Serakutin Kilisesi, Havertiyon Kilisesi, Stefanos Kilisesi, Meryem Ana Kilisesi, Maseravib Kilisesi, Protestan Kiliseleriydi. Arapkir’de 11 tane kilise bulunmaktaydı. Akçadağ kazasında 2 kilise yapılmıştı. Bir tanesi Hekimhan’da diğeri İnsori Köyü’nde idi. Behisni Kazasında 3 kilise faaliyetliydi. Bunlardan 1 tanesi Ermenilere, 1 tanesi Katoliklere, 1 tanesi de Protestanlara aitti. Hısn-ı Mansur kazasında da 3 Katolik, 1 Ermeni, 1 Protestan, 2

²¹⁶ Mevlüt Oğuz, a. g. e. , s. 187-193.

²¹⁷ *Malatya Kent Rehberi*, ed. Faik Sağlam, Malatya Valiliği Yayınları, İstanbul, 2012, s. 35. Hasan Basri Türbesi; Battalgazi ilçesi Karahan mahallesinde Kırklar Şehitliği’nin yanında yer almaktadır. Hüseyin’in oğludur.

²¹⁸ Nejat Göyünç, a. g. e. , s. 21.

²¹⁹ Hayri Fehmi Yılmaz, Şevket Dönmez, “Tarihi Miras: 7000 Yılda Üç Malatya”, *NTV Tarih Dergisi*, S: 31, İstanbul, 2011, s. 89. Malatya tarihte üç kez yer değiştirmiştir. Beşkonaklar da Üçüncü Malatya, yani Aspuzu Bağları dönemine ait sivil mimari örneğidir. Üç kez yer değiştiren Malatya Haritası için bkz. Ek: 8.

²²⁰ *Malatya Kent Rehberi*, s. 31-33.

tanede Süryani Kilisesi yapılmıştı.²²¹ Malatya merkez kazasında 18. yüzyılın ikinci yarısında yapılan Taşhoron Kilisesi ile bugün merkez ilçeye bağlı Çamurlu köyü sınırları içinde yer alan 1670 yılında Simon Gabiskas tarafından inşa edilen Venk Şapeli hala ayakta durmaktadır.²²²

²²¹ *Salname-i Vilayet-i Ma'muret'ül Aziz 1312(1894-1895)*, Nüfus Nezareti Bölümü, s. 28-29.

²²² *Malatya Kent Rehberi*, s. 36.

İKİNCİ BÖLÜM

1923- 1950 YILLARI ARASINDA MALATYA’NIN İDARİ VE SİYASİ DURUMU

Tek Parti döneminde İslami temellere dayanan geleneksel Osmanlı kültürünün yerine laik ve hümanist esaslara dayanan yeni bir siyasi, sosyal, iktisadi, kültürel yapının oluşturulmasına ehemmiyet verilmiş, bu doğrultuda demokratik kültürün parçası olan parlamento çalışmalarına dayalı olarak çıkarılan yasalarla geniş bir kurumlaşma yoluna gidilmiştir.²²³ Bu bölümde Tek Parti döneminin kendiliğinden bir tek parti olarak doğmadığı²²⁴, siyasi bir alt yapısının bulunduğu, Türkiye’nin kendisine özgü koşullarında teşekkül ettiği, askeri zaferlerden sonra oluşan istikrarlı dönem içinde ülkenin önemli yerleşim merkezlerinden birisi olan Malatya şehrinin idari ve siyasi yapısında meydana getirdiği değişiklikler incelenmeye çalışılmıştır.

2.1. Malatya’nın İdari Durumu ve Malatya Belediyesi

31 Mayıs 1920 tarihinde Malatya Sancağı, İcra Heyeti’nin(Bakanlar Kurulu) 23 sayılı kararnamesiyle Ma’muret’ül Aziz vilayetinden ayrılarak müstakil mutasarrıflık haline getirilmiştir.²²⁵ (Bkz. Ek:19) Müstakil mutasarrıflık statüsünde bulunan Malatya’nın ilk mutasarrıfı Mustafa Nadir Bey(27 Temmuz 1920- 25 Ağustos 1920) olmuştur. Daha sonra Mehmet Şükrü Bey(25 Ağustos 1920- 1921) mutasarrıf olarak görev yapmıştır.²²⁶ Şükrü Bey’in azlinden sonra Vehbi Bey, 23 Haziran 1921 tarihinde Malatya mutasarrıflığına tayin edilmiş²²⁷, 23 Kasım 1922 tarihine kadar bu görevde kalmıştır.²²⁸ Daha sonra Adil Bey(2 Ocak 1923-²²⁹, 17 Ekim 1923) Malatya mutasarrıfı olmuş, ancak 17 Ekim 1923 tarihinde istifa etmiş ve istifası 2854 sayılı kararnameyle İcra Vekilleri Heyetince kabul edilmiştir.²³⁰ 23 Ekim 1923

²²³ Şükrü Karatepe, *Tek Parti Dönemi*, Alternatif Üniversite Yayınları, İstanbul, 1993, s. 88.

²²⁴ Cemil Koçak, “Siyasal Tarih(1923-1950)”, *Yakınçağ Türkiye Tarihi(1908-1980)*, Hzl. Sina Akşin, C. I, Milliyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, s. 127.

²²⁵ BCA, 030.018.1.1, 1.2.4., 23 sayılı İcra Heyeti kararnamesiyle Tokat ve Amasya sancakları Sivas vilayetinden, Malatya sancağı Ma’muret’ül Aziz vilayetinden, Denizli sancağı da Aydın vilayetinden ayrılarak müstakil hale getirilmiştir. Bkz. Ek: 9.

²²⁶ Mevlüt Oğuz, a. g. e. , s. 389.

²²⁷ BCA, 030.018.1.1, 3.25.1. 23 Haziran 1921 tarihli 950 sayılı kararnameyle Şükrü Bey’in azline yerine Vehbi Bey’in Malatya Mutasarrıflığına tayin edilmesine karar verilmiştir.

²²⁸ BCA, 030.018.1.1, 6.37.14. Vehbi Bey, 23 Kasım 1922 tarihinde Aydın mutasarrıflığına tayin edilmiştir.

²²⁹ BCA, 030.018.1.1, 6.43.3. Adil Bey, Mardin mutasarrıflığından Malatya’ya tayin edilmiştir.

²³⁰ BCA, 030.018.1.1, 7.37.17.

tarihinde Maraş valisi Ekrem Bey'in Malatya valisi olarak tayinine karar verilmişse de ²³¹ 14 Kasım 1923'te 24 sayılı kararnameyle Ekrem Bey'in tayini iptal edilmiştir.²³² Bu tayin değişikliğinin ardından İstanbul Polis Müdürü Asım Bey, açık bulunan Malatya valiliği görevine 17 Kasım 1923 tarihli 29 sayılı kararnameyle getirilmek suretiyle²³³ Cumhuriyet döneminde Malatya'nın ilk valisi olmaya layık görülmüştür.

20 Nisan 1924 tarihli ve 491 sayılı Teşkilatı Esasiye Kanununun(1924 Anayasası) 89. maddesi gereğince sancakların kaldırılıp illerin kurulmasıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin 14 yeni vilayetinden birisi olan Malatya²³⁴ vilayeti cumhuriyetin ilk yıllarında, Hısn-ı Mansur, Akçadağ, Behisni, Hekimhan, Kahta ve Pötürge kazalarından müteşekkildi.²³⁵ 1926 yılında Behisni kazası, Gaziantep vilayetine bağlanmış, Arapkir ve Kemaliye kazaları da Elazığ²³⁶ vilayetinden ayrılmak suretiyle Malatya vilayetinin idari parçası haline gelmişlerdir.²³⁷ Böylelikle Malatya merkez kazasıyla birlikte 8 kazadan oluşan bir vilayet statüsüne kavuşmuştur.

1929 yılı itibariyle Malatya'nın yüzölçümü 15.730 kilometrekare olup doğusunda Elazığ'ın Ovacık, Çemişgezek, Keban Madeni, Baskil kazaları ve Diyarbakir'in Çermik, Urfa'nın Siverek kazaları, batısında Sivas'ın Divrik, Kangal, Darende ve Maraş'ın Elbistan kazası, kuzeyinde Erzincan'ın Kemah, Kuruçay kazaları, güneyinde Gaziantep ilinin Behisni ilçeleri yer almaktaydı. Ayrıca vilayet merkezinin Porga(Aşağıköy), İspendere(Yeniköy), Tahir(Arguvan), Kuzene, Kale(Burun) isimlerinde 5 nahiyesi ve 172 köyü bulunmaktaydı.²³⁸

20 Mayıs 1933 tarihinde TBMM'de bazı vilayetlerin ilgası ve bazı vilayetlerin birleştirilmesi hakkındaki kanunun görüşülerek kabul edilmesiyle birlikte bu kanunun 7.

²³¹ BCA, 030.018.1.1, 7.38.8. Malatya bu tarihte henüz vilayet statüsüne kavuşmadığı halde mülki idare başına tayin edilen devlet görevlisi "vali" namıyla görevlendirilmiştir.

²³² BCA, 030.018.1.1, 8.40.4.

²³³ BCA, 030.018.1.1, 8.40.9.

²³⁴ Hulusi Karagel, "Tarihsel Süreç İçerisinde Doğu Anadolu Bölgesindeki Mülki Yönetim Alanlarının İdari Coğrafya Analizi", *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, C. IX, S. 1, Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Bölgesi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Yayınları, Elazığ, 2010, s. 51.

²³⁵ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1925-1926)*, Matbaai Amire, İstanbul, 1926, s. 846-847.

²³⁶ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1925-1926)*, s. 840.

²³⁷ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-1927)*, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, No: 2, 1928, s. 1123-1129. Bkz. Ek: 10

²³⁸ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1928-1929)*, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, No: 4, İstanbul, 1929, s. 730.

maddesi gereğince, Behisni kazası Gaziantep vilayetinden alınarak tekrar Malatya vilayetine bağlanmıştır.²³⁹ Aynı yılın 2 Aralık günü TBMM’de Sivas vilayetine bağlı Darende kazasının Malatya’ya bağlanması hakkındaki 1/753 numaralı kanun layihası ve Dahiliye Encümeni mazbatasını milletvekillerinin oylarına sunularak kabul edilmiş, bu kanunun 1 Haziran 1934 tarihinden itibaren geçerli olmasına karar verilmiştir.²⁴⁰ İlgili kanunun yürürlüğe girmesinden sonra Malatya’nın merkeziyle birlikte kaza sayısı 10 olmuştur. Ancak tek parti dönemindeki vilayet düzenlemeleri ve Malatya’nın idari yapısındaki değişiklikler bununla kalmamış ve 11 Mayıs 1938 tarihinde Kemaliye kazasının TBMM’de kabul edilen kanunla Erzincan vilayetine bağlanmasına karar verilmiştir.²⁴¹

Mülki teşkilat yapısında yapılan son düzenlemeyle birlikte Malatya 9 kazadan, 35 nahiyeden ve 19.063 kilometrekarelik bir alandan müteşekkil olan bir vilayet durumuna gelmiştir.²⁴²

1946 yılına kadar 9 kazaya sahip olma durumunu koruyan Malatya, bu yıl içerisinde Doğanşehir’in statüsünün değişmesiyle birlikte 10. kazasına da kavuşmuştur. Doğanşehir, ilçesinin kuruluşu; 13 Şubat 1946 tarihinde TBMM’de “Yeniden Yedi İlçe Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı” 1/ 550 esas numaralı “İçişleri ve Bütçe Komisyonu” raporları doğrultusunda görüşülerek kabul edilmesiyle gerçekleşmiştir.²⁴³

Malatya Valileri

1923-1950 yılları arasında görev yapan valiler ve görev tarihleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

²³⁹ TBMM. ZC, Devre 4 , C. XV, , İctima 2, Birleşim 54, 20 Mayıs 1933, s. 198-201. Bu kanun 1 Haziran 1933 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.

²⁴⁰ TBMM. ZC, D. 4 , C. XIX, , İ. 3, B. 8, 2 Aralık 1933, s. 11. Sivas iline olan uzaklığı ve kış şartlarında yöre halkının çok fazla zorluk çekmesi Darende’nin Malatya’ya bağlanmasına neden olmuştur.

²⁴¹ “Kemaliye Ve Tercan Kazalarının Erzincan Vilayetine Ve Ağın Nahiyesinin de Elazığ Vilayetine Kezan Kazasına Bağlanmaları Hakkında Kanun” , *Resmi Gazete*, S. 3910, 18 Mayıs 1938, s. 9865.

²⁴² Ekrem Yalçınkaya, a. g. e. , s. 9.

²⁴³ TBMM *Tutanak Dergisi*, D.7, C. XXII, Toplantı 3, B. 36, TBMM Basımevi, Ankara, 1946, s. 144.

Tablo: 2. 1. Malatya Vilayetinde 1923-1950 Yılları Arasında Görev Yapan Valiler ve Görev Süreleri

Vali Adı	Görev Süresi
Asım Bey	17.11.1923-23.08.1925 ⁽²⁴⁴⁾
Nevzat Bey(Tandoğan)	23.08.1925-24.07.1927 ⁽²⁴⁵⁾
Nazım Bey(Toker)	24.7.1927-1930 ⁽²⁴⁶⁾
Tevfik Bey	15.1.1930 ⁽²⁴⁷⁾ -13.11.1933 ⁽²⁴⁸⁾
İbrahim Ethem Bey(Akıncı)	13.11.1933-19.05.1939 ⁽²⁴⁹⁾
Fahri Özen	19.5.1939-25.11.1943 ⁽²⁵⁰⁾
Ahmet Kınık	25.11.1943-07.07.1949 ⁽²⁵¹⁾
Sait Koçak	07.07.1949 ⁽²⁵²⁾ -14.09.1950 ⁽²⁵³⁾

CHP iktidarı boyunca(1923-1950) Malatya’da görev yapan valiler ve görev sürelerine bakıldığında en uzun süre görev yapan mülki amirler İbrahim Ethem Akıncı ve Ahmet Kınık olmuştur. Her iki valinin de görev süresi yaklaşık 5.5 yıl devam etmiştir. Sait Koçak ise CHP iktidarının son Malatya valisi olarak görev yapmıştır. Demokrat Parti’nin(DP) iktidara gelmesinden sonra bir süre de olsa görevine devam edebilmiştir.

²⁴⁴ BCA, 030.018.1.1, 15.52.18.

²⁴⁵ 50 Ünlü Vali Meşhur Valiler, (Hzl.) Hayri Orkun, Celal Kasaroğlu, Mehmet Belek, Kazım Atakul, İçişleri Bakanlığı Merkez Valileri Bürosu Yayınlarından, Sayı: 1, Ankara, 1969, s. 576. Nevzat Bey, Adalar Belediye Dairesi Müdürlüğünden Malatya valisi olmuştur. 1927 seçimlerinde milletvekili seçilince valilik görevinden ayrılmıştır.

²⁴⁶ Yurt Ansiklopedisi, C. VII, s. 5424.

²⁴⁷ BCA, 030.018.1.2, 8.2.19. Tevfik Bey, Malatya valiliğine 15.01.1930 tarihinde 8766 sayılı kararnameyle tayin edilmiştir.

²⁴⁸ BCA, 030.018.1.2, 41.81.19. Emekliye sevk edilen Malatya valisi Tevfik Bey’in yerine 15301 sayılı kararnameyle Balıkesir Valisi İbrahim Ethem Bey tayin edilmiştir.

²⁴⁹ “Valimiz”, *Fırat Gazetesi*, S. 548, 19 Mayıs 1939, s. 1. İbrahim Ethem Bey, Muğla valiliğine, Erzincan valisi Fahri Özen Bey’ de Malatya valiliğine tayin edilmiştir.

²⁵⁰ BCA, 030.018.1.2, 104.2.47. Fahri Özen emekliye sevk edilmiş yerine Ankara vali muavini Ahmet Kınık vali vekili olarak tayin edilmiştir. 29 Haziran 1944 yılında Ahmet Kınık asil vali olarak atanmıştır, BCA, 030.018.1.2, 105.26.4.

²⁵¹ “Ahmet Kınık Eskişehir’e Tayin Edildi”, *Fırat*, S. 1866, 8 Temmuz 1949, s. 1.

²⁵² “Yeni Malatya Valisi”, *Fırat*, S. 1872, 18 Temmuz 1949, s. 1. İstanbul belediyesi başkan yardımcısı Sait Koçak Malatya valisi olarak atanmıştır. Malatya valileri fotoğrafları için (1925-1950) Bkz. Ek: 11.

²⁵³ BCA, 030.018.1.2, 123.71.5. Dr. Turgut Babaoğlu 3/11808 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla Malatya valiliğine atanmıştır.

13 Kasım 1933 tarihinden 1939 yılı ortalarına kadar görev yapmış olan Malatya valisi İbrahim Ethem Akıncı, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın en değer verdiği devlet adamlarından biriydi. Milli Mücadelede büyük yararlıklar göstermiş, kuvveti ve cesaretiyle şöhret bulmuş bir şahsiyetti. Vilayetin bütün yollarını bizzat denetleyerek iki hafta içinde dolaşmış, büyük kısmını at üzerinde geçirerek memlekete hizmet etmeye çalışmıştı.²⁵⁴ 12 Kasım 1933 tarihinde Malatya'ya tayin edildiği için görev yerine giderken bugünkü Hekimhan ve Arguvan ilçeleri arasında bulunan Ballıkaya mevkiinde soygun olayıyla²⁵⁵ karşılaşmasına rağmen İbrahim Ethem Bey, Malatya'da uzun bir dönem yılmadan usanmadan görev yapabilmıştır.

Uzun süre görev yapan valiler halkla daha yakından temas kurabilmişlerdir. Dolayısıyla onların tayin kararlarının çıkmasının ardından halkın üzüntüsü de büyük olmuştur. Vali Ahmet Kınık'ın Eskişehir'e tayin edilmesi sonrasında Malatya'nın o tarihlerde yayınlanan gazetelerinde(Fırat, Gayret, Yeni Malatya) köşe yazarları bu konuyla ilgili yazılar yazarken üzüntülerini dile getirmişlerdir. Örneğin Dumrul Denli "Yeni Malatya" gazetesindeki köşe yazısında;

"Cumhuriyet idaresinin en basiretli tedbirlerinden biri de geniş bir bölgede devletin mümessilliğini(temsilcilik) o nisbette (oran) geniş yetkilerle mücehhez (donatılmış) bulunan valileri intihapta(seçim)gösterdiği titizliktir...Bütün illerimizde kendilerine tevdi(emanet etme) edilen görevi hakkıyla ifa(yapma) edecek değerde valiler bulunduğuna şüphe etmiyoruz. Ancak temsil ettiği otoritenin istilzam(gerekli görme)ettiği meziyetlere sahip olmak başka temas ettiği, hitap ettiği ve devleti temsilen idare ettiği kütle üzerinde her bakımdan örnek alacak bir diğegamlık(başkalarını düşünen) ve fedakarlık göstermek ve hatta asırlar sonra adını hürmetle ve hasretle yaddettirecek(hatırlama) eserler bırakabilmek başkadır. Biz işte bu çapta bir valinin aramızdan ayrılmasına üzüldük ve Eskişehir'e gıpta ediyoruz."²⁵⁶

sözleriyle vatandaşla yöneticiler arasındaki güçlü bağın nasıl oluşabileceğine yönelik ipuçları vermiş ve Malatya halkının Ahmet Kınık'a olan sevgi ve hürmetinin nedenini de bir ölçüde

²⁵⁴ Mehmet Karagöz, "Cumhuriyet'in Modernleşme Sürecinde Malatya", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.XVIII, S. 1, Elazığ, 2008, s. 304. Lilo Linke'nin yazdığı "Allah Dethroned -A Journey Through Modern Turkey"adlı kitabın Malatya ile ilgili olan kısmı bu makalede yorumlanmaya çalışılmış, vali ile ilgili sözlerde L.Linke'nin düşünceleridir.

²⁵⁵ BCA, 030.11.1, 83.42.7. Jandarma Genel Komutanlığının 13 Kasım 1933 tarihli ve 36476 sayılı yazısı Dahiliye Vekili Şükrü Kaya tarafından eklenmek suretiyle Başbakanlığa gönderilmiştir.

²⁵⁶ Dumrul Denli, "Valimizi Kaybediyoruz", *Yeni Malatya Gazetesi*, S. 6, 11 Temmuz 1949, s. 1.

özetleyerek dile getirmiştir. Arapkirli şair Fehmi Gür’de vali Ahmet Kınık için 10 kıtalık bir şiir yazmıştır.²⁵⁷

Ahmet Kınık’ın, 26 Temmuz 1949 tarihinde Malatya’dan trenle ayrılışı sırasında binlerce kişi tren istasyonuna gelerek, Eskişehir’e tayin olan eski valilerini uğurlamaya çalışmış ve duygulu anlar yaşamışlardır.²⁵⁸

Valilerin ardından idari yapının ikinci derecede öneme sahip devlet görevlisi belediye başkanıdır. Malatya’nın 1923-1950 yılları arasında seçilerek görev yapmaya hak kazanan belediye başkanlarının isimleri ve görev süreleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo: 2. 2. Malatya Vilayetinde 1924-1950 Yılları Arasında Görev Yapan Belediye Başkanları ve Görev Süreleri

Belediye Başkanı	Görev Süresi
Hasan Bey(Derinkök)	1924-1928
İbrahim Bey(İpekçi)	1928-1930
M. Naim Bey(Karaköylü)	1930-1934
Tevfik Temelli	1934-1939
Cafer Özelçi	1939-1942
Şefik Tugay	1942-1943
Hikmet Fırat	1943-1946
Sait Fırat	1946-1950

Kaynak: Gökür Gögebakan, *Fotoğraflarla Geçmişte Malatya*, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, No: 11, Malatya, 2004, s. 46.

Cumhuriyet döneminde seçimle iş başına gelen Malatya’nın ilk “Belediye Başkanı” Hasan Bey’dir. Hasan Bey, belediye başkanlığı zamanında canla başla çalışarak halka hizmet vermeye çalışmış, belediye reisliğinin ilk yıllarında 27.000 liralık belediye bütçesiyle önemli işler yapmıştır. Gerekğinde belediyeye borç vermiş, hibede bulunmuştur. Bugünkü

²⁵⁷ “Vali Ahmet Kınık İçin”, *Fırat*, S. 1875, 21 Temmuz 1949, s. 1.

²⁵⁸ “Ahmet Kınık Malatya’dan Ayrılırken”, *Fırat*, S. 1879, 30 Temmuz 1949, s. 1.

Cumhuriyet alanı Hasan Bey'in Malatya Belediyesi'ne hibesidir.²⁵⁹ Onun döneminde 1927 yılında belediye gelirleri 100.550 liraya²⁶⁰ yükselmiştir. 1927 yılında şehre 2 km mesafede mezbaha yapılmıştır.²⁶¹ Hasan Bey, 1928 yılında istifa ederek terk ettiği belediye başkanlığı koltuğuna 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası(SCF)'na katılmak suretiyle tekrar oturmak istemiştir.²⁶² Ancak bu hedefine ulaşamamıştır.

1928-1930 yılları arasında Malatya belediye reisi olan İbrahim Bey'in belediye reisliği ile ilgili çok az bilgiye sahibiz. İbrahim Bey'in döneminde bugünkü istasyon ile şehir merkezi arasındaki yolun genişletme çalışmaları nedeniyle devlet yöneticileriyle yaptığı görüşme sonrasında büyük üzüntü duyduğu ve bu nedenle hayatını kaybettiği rivayet edilmektedir.²⁶³ İbrahim Bey döneminde istasyonu şehre bağlamak üzere 4 km uzunluğunda 24 m. genişliğinde bir cadde açılmaya başlanmıştır. Belediye geliri bir önceki döneme göre düşüş göstererek 1929 yılında 46.348 lira²⁶⁴ olarak kayıt altına alınmıştır. Ancak onun ölümünden sonra yerine gelecek olan belediye reisi Mustafa Naim Bey döneminde istasyona giden yolun 3 km'lik kısmının istimlakı yapılabilmektedir. Belediye meclis üyelerinin kendi aralarında yaptığı seçimle belediye reisliği görevine seçilen Mustafa Naim Bey²⁶⁵ Mustafa Naim Bey'in 4 yıl başkanlık süresinin ardından Mehmet Tevfik Temelli 1934 yılında belediye başkanı seçilmiştir. Mehmet Tevfik Temelli belediye reisi olduktan sonra özellikle şehrin bayındırlık çalışmaları hız kazanmıştır. Malatya- Elazığ yolunun mühim bir kısmı bitmiş, Memikan çayı üzerinde kurulacak 6+10 açıklıktaki beton köprüye başlanmış, Malatya- Sivas yolunun bazı yerlerinde bulunan bozukluklar tamir edilmiş, Malatya- Arapkir- Kemaliye yolunun toprak tesviyesi yapımına devam edilmiş, yeni açılmakta olan Malatya- Akçadağ- Darende yolunun toprak düzeltme işleri bir hayli ileri götürülmüştür. Gölbaşı- Besni yolunun silindiraj çalışmalarının 1935 yılı içerisinde bitirmesi planlanmıştır. Ayrıca yeniden açılması düşünülen

²⁵⁹ Tahir Kutsi Makal, "Malatya'nın İlk Belediye Başkanı Hasan Bey Hakkında Bazı Tespitler", *III. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk kültürü Sempozyumu(19-21 Ekim 1988)*, İnönü Üniversitesi Yayınları, Malatya, 1988, s. 209.

²⁶⁰ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-1927)*, s. 1127.

²⁶¹ "Malatya", *İller Bankası Belediyeler Yıllığı*, C. II, s. 746.

²⁶² BCA, 030.10. , 78.519.3. Vali Tevfik Bey, Dahiliye Vekaletine yazdığı 23 Eylül 1930 tarihli raporda Hasan Bey'den de bahsetmiştir.

²⁶³ 12 Eylül 2013 tarihinde Kadıköy'de Adnan Işık'la yapılan görüşmede elde edilen bilgidir.

²⁶⁴ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1928-1929)*, s. 738.

²⁶⁵ "Kararnameler", *Resmi Gazete*, S. 1666, 7 Aralık 1930, s. 81.

Malatya- Kahta yolunun ilk hazırlıklarına da başlanılmıştı. Tevfik Temelli'nin reislik görevine gelmesinden tam 65 yıl önce kurulmuş Malatya belediyesi 1935 yılına kadar doğru düzgün kendisine ait bir belediye binası yoktu. Bu ihtiyacın ortadan kaldırılması için çalışma başlatan Tevfik Temelli 1935 yılı bütçesine bu binanın yapımı için 22.000 lira ayırmıştı. 1935 yılı bütçesinin tamamı 85.200 lira olarak belirlendiği düşünüldüğünde bütçenin %26'lık kısmı bu işe ayrılmıştı. Malatya merkezinin çevre vilayetler ve kazalarla irtibatını sağlayan yollar dışında şehir merkezindeki caddelerin doğru düzgün bir hale getirilmesi için de çalışılmıştır. Malatya'da istasyondan başlayan ve Gazi Bulvarına bitişik olan İsmetpaşa caddesinin tamamlanmasına da çalışılmıştır. Bu yol üzerinde bulunan ve istimlak edilen yerlerin mal sahiplerine ödemeler vaktinde ve eksiksiz yapılmaya çalışılmıştır.²⁶⁶ Yine bu dönemde belediye tarafından şehrin imar planı yaptırılmaya çalışılmıştır. Hükümetle yapılan görüşmeler ve işbirliği sonrasında Ankara bayındırlık direktörü Semih Bey ve inşaat şefi Atfin ve şehir planları muavini Vasfi Bey 1935 yılı Haziran ayı içerisinde Malatya'ya gelerek incelemelerde bulunmuşlardır. İlk incelemelerinde şehrin dağınık halde bulunan resmi kurumlarının orta bir yerde toplanması halinde Malatya'nın kısa zamanda çok daha sevimli bir hale geleceğini söylemişlerdir. İmar planının o günkü yapı yollar kanununa ve modern şehircilik şartlarına uygun olarak yapılması gerektiğinin altını çizen heyet, hava ve iklim şartları göz önünde bulundurularak aynı zamanda şehrin sosyo-ekonomik şartları ve jeolojik durumunu da dikkate alarak çalışacaklarını açıklamışlardır.²⁶⁷ Malatya'daki çalışmaları sonrasında Ankara'ya dönen bayındırlık direktörü Semih Bey, Ağustos ayında belediye reisi Tevfik Bey'e mektup göndererek şehir planının ana hatlarının bitirildiğini Eylül ayı sonuna kadar planın hazırlanmış olacağını bu nedenle yeni yapılar yapmak için belediyeye gelenlere izin kağıdı verilmemesini istemiştir.²⁶⁸ Eylül ayı başında Semih Bey ve arkadaşlarının hazırladığı planın ana çizgileri gösteren birinci parçası belediyeye ulaşmıştır. Hükümet konağının yapılacağı yeri gösteren bu yere gerekli tetkikler yapmak üzere belediye reisi ve imardan sorumlu başmühendis gitmişlerdir. Planda hükümet konağı ve oturma bölgesi olarak Çukurdere ile istasyon arasındaki yer ayrılmıştı. Bu bölge Dernek arkı, Çukurdere, İsmet İnönü yolu, istasyon

²⁶⁶ Kadir Kemal Kop, "Malatya'da Belediye Ve Bayındırlık Çalışmaları", *Belediyeler Dergisi*, S. 10, Belediyeler Bankası Yayınları, Ankara, Nisan, 1936, s. 82- 83.

²⁶⁷ "Şarımızın Bayındırlık Planı Hazırlanıyor", *Fırat*, S. 253, 15 Haziran 1935, s. 1.

²⁶⁸ "Şehrin Bayındırlık Planı Bitmek Üzere", *Fırat*, S. 270, 14 Ağustos 1935, s. 1.

yönünde de Koyunoğlu karakolundan hemen 400 m. batıda yeniden açılacak ikinci derecede bir yol ile çevrilmişti. Resmi binalar bu alanın ortasında tepe bir mevkide kurulacaktı. Binaları içine alan bahçenin çevresi de Vaizoglu Camisinin bulunduğu Divan sokağı, Pamuk sokağı, Hamamcıoglu sokağı ve Çukurdere hizasını tutan dereden 200 m. kadar açıklıkta bir çizgiydi. 15 m. genişlikte birinci derecede bir cadde hükümet bölgesini ortadan bölerek şehre bağlayacaktı. Bu alanda yer alan çevrelerin bahçeleri bulunacak ve diğer yerlerden ayrılmış olacaktı. Planı çizen heyetin asıl amacı insanları bir arada yaşamaya sevkeden ticaretin ve sosyal hayatın en iyi şekilde düzenlenmesini gerçekleştirmekti. Bu imar projesiyle 60 yıl sonraki nüfus artışı ve ilerleyişi de hesaplanarak, şehir muhtelif bölgelere ayrılmıştı. Bu bölgeler resmi binalar, oturma yerleri, iş bölgesi, ekonomi ve kültür, hafif ve ağır endüstri ve spor bölgeleri gibi parçalardan oluşmaktaydı. Ancak bu planın kesin olarak faaliyete geçebilmesi için İçişleri Bakanlığı ve Bayındırlık Bakanlığı yapı işleri kurulunca incelenip onaylanması gerekmektedir.²⁶⁹ Nitekim Başbakan İsmet İnönü işi sağlama almak adına ünlü Alman şehircilik uzmanı Prof. Dr. Jansen'e Malatya'yı yakından inceleyerek şehir planına son şeklini verdirmek istemişti. Bu maksatla Semih Bey'le birlikte Prof. Dr. Jansen ve asistanı 16 Kasım 1935 tarihinde Malatya'ya gelmişlerdir. 18 Kasım 1935 tarihinde incelemelerini bitiren bay Jansen Ankara'ya dönerken Jansen'in asistanı ve Semih Bey bir gece daha Malatya'da kalmışlardır. Malatya'nın şehir çevresi geniş ve dağınık olduğu için belediye işleri güçlükle yapılabilmekteydi. Bu durumu göz önüne alan imar heyeti üzerinde çalıştığı imar planında şehri toplulaştırmaya çalışmıştır. Bunun içinde şehri kuzeyde Haraza caddesi, güneyde Dernek ve İsmetiye caddeleri, doğuda Dernek ve Kışla caddesi etrafı, güneyde de istasyon çevresi arasında toplanmaya çalışılmıştır. Planda şehrin kan ve can damarı olarak seçilen ana cadde; istasyondan başlayarak şehre doğru uzanan ve yeni açılan İsmet İnönü caddesidir.

Tevfik Temelli'nin belediye reisliği döneminde o dönemki kılık kıyafet kanunu gereğince belediyelere verilen yetki doğrultusunda Malatya'da peçe yasaklanmıştır. Belediye meclisinin 26 Ağustos 1935 tarihli toplantısında aldığı karar hemen uygulamaya geçmiştir.²⁷⁰

²⁶⁹ “Bayındırlık Planı Geldi”, *Fırat*, S. 276, 4 Eylül 1935, s. 1.

²⁷⁰ “Peçe de Tarihe Karıştı”, *Fırat*, S. 274, 28 Ağustos 1935, s. 1. 24 Nisan 1936 tarihinde toplanan Malatya belediye meclisi oybirliği ile kadınların çarşaf giymesini de yasaklamıştır. Kararın uygulanma süresinin başlangıcı 29 Ekim 1936 tarihine kadar uzatılmıştır. Bu süre zarfında kadınların manto ihtiyacını karşılaması istenmiştir bkz. “Şehrimizde de Çarşaf Tarzı Tarihe Gömülüyor”, *Fırat*, S. 355, 25 Nisan 1936, s. 1.

1938 yılında yapılan yeni seçimlerin ardından M.Tevfik Temelli'nin belediye meclisince tekrar başkan olarak belirlenmesinin ardından bu karar Bakanlar kurulu kararnamesiyle kabul edilmiştir.²⁷¹ Tefik Temelli, 1939 yılında Bitlis milletvekilliğine seçilince görevinden istifa etmek zorunda kalmıştır. Yerine Dr. Cafer Özelçi belediye meclisi tarafından başkan olarak seçilmiş ve 9 Mayıs 1939 tarihinde Cafer Özelçi'nin başkanlığı üçlü kararnameyle tasdik edilmiştir.²⁷² Göreve geldikten sonra 1939 yılı için daha önceden hazırlanan 166.700 liralık bütçe belediye meclisi tarafından kabul edilmiştir. Belediyenin 1939 yılında kullanacağı bu bütçe 9 ayrı kısma ayrılmak suretiyle harcanacaktı. İdare ve hesap işlerinde 33.659 lira, sağlık işlerinde 10.144 lira, fen işlerinde 10.460 lira, temizlik ve tamirat işlerinde 14.600 lira, imar ve tezyin işlerinde 34.750 lira, içme suyu tesisatının tasdiki için 17.700 lira, elektrik aksiyonlar taksiti için 7.016 lira, mukannen hisseler için 10.002 lira ve itfaiye masrafiyla mütenevvi masraflar için 28.369 lira harcanacaktı. Bir önceki seneki Malatya belediyesi bütçesinin 142.000 lira olduğu düşünüldüğünde yeni belediye reisi dönemde bütçede görülen 24.000 liralık artış belediyenin bütçe durumunun giderek iyiye gittiğinin bir göstergesiydi. Ayrıca yeni belediye reisi belediye çalışanlarına da jest yaparak maaşlarında bir artış gerçekleştirmişti. Belediye başkatibi Ziya Ögüt'ün maaşı 30 liradan 35 liraya, evrak katibi Ahmet İğci'nin 10 liralık maaşı 20 liraya, varidat memuru Ali'nin maaşı 14 liradan 20 liraya, varidat katibi Tursun Özural'ın 12 liralık maaşı 16 liraya ve masaraf katibi Mehmet Ercan'ın 12 liralık maaşı 14 liraya yükseltilmiştir.²⁷³ Yeni belediye reisi Cafer Özelçi 1942 yılına kadar Malatya belediye başkanlığını yürütmüştür. 1943 yılı genel seçimleri sonrasında da Malatya milletvekili seçilmiştir.²⁷⁴

1942 yılındaki yerel seçimler sonrasında Malatya belediye meclisince Şefik Tugay belediye başkanlığına seçilmiştir. Belediye meclisinin bu kararı 7 Aralık 1942 tarihli 17760 sayılı üçlü kararnameyle onaylanarak yürürlüğe girmiştir.²⁷⁵ Ancak Şefik Tugay, 1943

²⁷¹ BCA, 030.11.1, 127.47.13. , lef 3. Dahiliye Vekaletinin 20 Aralık 1938 tarihli tezkeresi Bakanlar kurulunda 31 Aralık 1938 tarihinde onaylanmıştır.

²⁷² BCA, 030.11.1, 130.14.20. , lef 3-4. Üçlü kararnameye Cumhurbaşkanı, Başbakan, Dahiliye(İçişleri) Vekili imza koymuştur.

²⁷³ "Belediye Bütçesi Kabul Edildi", *Fırat*, S. 554, 9 Haziran 1939, s. 1.

²⁷⁴ *TBMM Albümü (1920-1950)*, C. I, TBMM Basın Ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, s. 414.

²⁷⁵ BCA, 030.11.1, 158.37.5. , lef 3.

yılındaki genel seçimde İçel milletvekili seçildiğinden Malatya belediye başkanlığı görevinden ayrılmıştır. 26 Mart 1943 tarihinde dönemin CHP il idare heyeti reisi Abdülkadir Taşangil tarafından CHP genel sekreterliğine gönderilen yazıda Şefik Tugay'ın 1943 yılı genel seçimlerinde İçel milletvekilliğine seçilmesinden dolayı belediye meclisi üyeleri arasında yapılan seçim neticesinde Doktor Hikmet Fırat'ın belediye başkanlığına seçildiği ve mazbatasının tasdik edilmek üzere Dahiliye vekaletine gönderildiği belirtilmiştir.²⁷⁶ 27 Nisan 1943 tarihli ve 17949 sayılı üçlü kararnameyle de belediye meclisinin kararı onaylanmıştır.²⁷⁷ Belediye reisliğine seçildikten 6 ay sonra askere yedek subay olarak çağrılan Hikmet Fırat'ın görevine bir süre daha devam edebilmesi için vilayet idare heyeti reisi Abdülkadir Taşangil CHP genel sekreterliğinde dilekçe ile başvurmuştur.²⁷⁸ CHP genel sekreterliği bu dilekçeyi Milli Müdafaa Vekaletine göndermiştir. Ancak bu makamdan gelen cevap olumsuz olmuş ve Hikmet Fırat'ın Ovacık Jandarma Taburu Tabipliğine tayin edildiği genel sekreterliğe bildirilmiştir.²⁷⁹ 24 Kasım 1943 tarihinde Malatya belediye meclis üyeleri CHP genel sekreterliğine gönderdikleri bir telgrafla Hikmet Fırat'ın askerlik vazifesini Malatya'da tamamlamasını istemişlerdir. Belediye meclisi üyelerine göre Hikmet Fırat belediye reisi olarak göreve başladıktan sonra imar planını uygulamaya başlamış, iktisadi, idari ve sıhhi açıdan önemli gördüğü “Yeni İstasyon Caddesi”nin açılışını gerçekleştirmiş, bunun dışında diğer yolların tamirine ve memleketin ihtiyacını karşılamaya yetecek “Asri Mezbaha”nın inşası için arsasının istimlak işleriyle ilgili yapılan çalışmalarla bizzat ilgilenmişti. Ancak 3 ay evvel askere çağrıldığı için teşebbüs edilen bütün işler ve ileride yapılması planlanan pek çok projenin gerçekleştirilememesi gibi bir tehlike söz konusuydu.²⁸⁰ Malatya belediye meclis üyelerinin istek ve beklentileri doğrultusunda Milli Müdafaa Vekaletine başvuran CHP genel sekreterliğine vekaletin “Zat İşleri Dairesi”nden gelen cevap olumsuz olmuştur. Ovacık'taki

²⁷⁶ BCA, 490.1, 175.697.2. , lef 174.

²⁷⁷ BCA, 030.11.1, 160.8.1. , lef 3.

²⁷⁸ BCA, 490.01, 258.1027.1. , lef 75.

²⁷⁹ BCA, 490.01, 258.1027.1. , lef 73.

²⁸⁰ BCA, 490.01, 258.1027.1. , lef 69-71.

görevine yeni başlayan ve burada kendisinden başka o görevi yerine getirecek kimse bulunmamasından dolayı Malatya'ya tayininin de mümkün olmadığı²⁸¹ ifade edilmiştir.

Malatya belediye başkanlığı görevini 1946 yılına kadar sürdürmüş, 1946 yılında yapılan yerel seçim sonrasında Malatya halkı tarafından belediye başkanı olarak seçilmiştir.²⁸² Ancak 1946 yılının Haziran ayı sona ermeden istifa edince(milletvekili olmak için)yerine belediye meclis üyesi Sait Fırat oybirliğiyle seçilmiştir.²⁸³ Sait Fırat'ın başkanlığı 6 Temmuz 1946 tarihli ve 20395 sayılı kararla onaylanarak kabul edilmiştir.²⁸⁴ Sait Fırat bir sonraki seçimlere kadar bu görevini sürdürmüştür.

Cumhuriyetin ilk 27 yılında Malatya şehrinin idari yapılanmasındaki değişiklikleri ifade ettikten sonra merkezin birer parçası olan ilçelerin idari yapısıyla ilgili gerekli bilgiler aşağıda açıklanmıştır.

2. 1. 1. Adıyaman İlçesi

Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyetin ilk yıllarında da Hısn-ı Mansur ismini taşıyan, 13 Kasım 1928 tarihinde kabul edilen 5901 sayılı kararnameyle ismi Adıyaman olarak değiştirilen²⁸⁵ bu kaza merkezi Behisni kazasının 65 kilometre(km) doğusunda, idari yönden bağlı olduğu Malatya'nın güney istikametinde yer almakta ve vilayet merkezine 130 km'lik bir yol ile bağlanmaktaydı.²⁸⁶

Denizden yüksekliği 700-750 m. olan Adıyaman, Mezopotamya ovalarında Fırat nehrinin kuzeyinde hafif eğimli bir yüzey üzerinde kurulmuştur.²⁸⁷

1925-1926, 1927-1928, 1928-1929 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Devlet salnamelerine göre Adıyaman kazasının idari yapısındaki önemli devlet görevlileri şunlardı:

²⁸¹ BCA, 490.01,258.1027.1. ,lef 67. Hikmet Fırat hükümet ve hastane hekimliklerinde bulunmuştur. Davet üzerine Malatya belediye başkanı seçilmiştir. Milletvekilliği seçimlerinin yenilenmesine(1946) müteakip kanun hükümleri uyarınca istifa edeceğini belirtmiştir, bkz. BCA, 490.01, 312.1273.1. , lef 46.

²⁸² “Belediye Seçimi Sona Erdi”, *Fırat*, S. 1260, 4 Haziran 1946, s. 1.

²⁸³ “Sait Fırat Belediye Başkanı Oldu”, *Fırat*, S. 1265, 21 Haziran 1946, s. 1.

²⁸⁴ BCA, 030.11.1, 184.24.20. , lef 3.

²⁸⁵ “Tamimler”, *İdare Mecmuası*, S. 8, yıl: 1, Kasım 1928, Dahiliye Vekaleti Yayınları, s. 67.

²⁸⁶ Ekrem Yalçınkaya, a. g. e. , s. 48.

²⁸⁷ Asım Kömürcüoğlu, “Adıyaman Kasabası İmar Projesi”, *Arkitekt Dergisi*, S. 5-6, İstanbul, 1947, s. 126.

Tablo: 2. 3. Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Adıyaman Kazasında İdari Yapının Başında Yer Alan Devlet Memurları

	1925-1926	1927-1928	1928-1929
Kaymakam	Şefik Bey	Hilmi Bey	Hilmi Bey
Mal Müdürü	Hacı Ahmet Bey	Tevfik Bey	Tevfik Bey
Müftü	Hacı Mahmut Efendi	Hacı Mahmut Efendi	Mehmet Efendi
Mahkeme-i Asliye Hakimi	Ali Rıza Bey	Ali Rıza Bey	A. Rıza Bey
Müdde-i Umumi(Savcı)	Yunus Bey	Kemal Bey	Saffet Bey
Müstantik(Sorgu Hakimi)	Ahmet Hilmi Bey	Mehmet Sabri Bey	M. Sabri Bey
Posta Ve Telgraf Müdürü	—	Aziz Bey	Aziz Bey

Kaynak: *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1925-1926)*, Matbaai Amire, İstanbul, 1926, s. 739, *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1927-1928)*, Matbaat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, No: 3, s. 1230, *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1928-1929)*, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, No: 4, İstanbul, 1929, s. 739.

Tek parti döneminde Malatya'nın kazası durumunda bulunan Adıyaman'ın idari yapısının başında kaymakamlar görev yapmakla beraber Adıyaman belediyeye de sahip bir yerleşim birimiydi.

Cumhuriyetin ilanını takip eden yıllarda Hısn-ı Mansur kazasının merkez nahiyesiyle Samsad, Kuyucak, Karıcık, Çalgan, Tut isimli 5 nahiyesi ve 265 tane köyü vardı.²⁸⁸ 1 Eylül 1930 tarihinden itibaren 6 nahiye olarak taksim edilen kazanın nahiyeleeri; Tut, Samsat, Çalgan, Akpınar, Kuyucak ve Koçalı olmuştur. Nahiye taksimatına Malatya vilayeti daimi encümeninin yaptığı çalışma sonucunda karar verilmiş, Dahiliye Vekaletinin uygun bulup onaylanmasından sonra yürürlüğe girmiştir.²⁸⁹

1933 yılında 9431 sayılı üçlü kararnameyle Tut nahiyesi Besni kazasına bağlı hale getirilmiştir.²⁹⁰

1935 yılında yapılan nüfus sayımına göre Adıyaman'ın yüzölçümü 2.795 kilometrekare(km²) olarak ölçülmüş, kazaya bağlı köy sayısı da 109 olarak tespit edilmiştir.²⁹¹

²⁸⁸ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-1927)*, s. 1124.

²⁸⁹ “Nahiye Teşkilatı”, *Yeni Malatya*, S. 293, 11 Eylül 1930, s. 3.

²⁹⁰ BCA, 030. 11. 1, 76. 8. 5.

²⁹¹ “Malatya Vilayeti”, *Genel Nüfus Sayımı*, C. XXXIX, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, Neşriyat Sayısı: 75, Ankara, 20 Ekim 1935, s. 5-7.

1939 yılı itibariyle Sıratut, Kapıcamı, Musalla, Hocaömer, Eskisaray, Yenipınar isimlerinde 6 mahalleye sahip olan Adıyaman kazasının kapladığı saha 2.103 km²'den ibaretti.²⁹²

1940 yılı nüfus sayımında nahiye sayısı aynı kalmakla birlikte köy sayısında bir azalma olmuş ve 104 olarak belirlenmiştir.²⁹³ Kaza merkezi ve diğer nahiyelere bağlı olan köyler şunlardır:

Merkez Nahiyesi: Ağdikan Payamlı, Büyük Çerkezi, Büyük Kavaklı, Çakal, Çerkezi, Elifi, Fahrikan, Hösancık, Hiştiran, Küllüm, Kelüz, Kızılcapınar, Kora, Küllüküreş, Lokman, Mazgirtli, Narlık, Paşamezrası, Pirin, Pişinik, Simeyli, Şerefli, Terman, Tirintir, Tümrüz, Zey.

Akpınar Nahiyesi: Akpınar, Ağdere, Battalhüyük, Bebek, Çınar, Doyran, Fırlaz, Gemrik, Karacık, Külahhüyük, Mağara, Palaş, Turuş.

Çalgan Nahiyesi: Çalgan, Bozhüyük, Çavuşu, Çençen, Dişbudak, Hacıhallan, Hozrin, İzdik, Kakurtlu, Karahüyük, Kerdiz, Kuyucak, Selamut.

Koç Ali Nahiyesi: Koçalı, Ahmethoca, Azikan, Bubikan, Büyükkırkıl, Karinkan, Şebinkan, Şehbor, Tilyikan, Yukarı şıyklar.

Kuyucak Nahiyesi: Kuyucak, Algan, Artan, Dol, Girik, Hasankan, Harun, Haydaran, Kömür, Kusrap, Kurumilli, Ömeran, Pevrikan, Rezip, Şehmir, Tayfiye, Tetikan.

Samsat Nahiyesi: Samsat, Babilge, Belveran, Berfırat, Birgeni, Biriman, Birik, Beşmüş, Çiçek, Dodin, Geyrik, Gölpınar, Hayık, Hornif, Kantara, Karküne, Kilisan, Kirbiz, Kosan, Köseler, Körsin, Merazi, Şelik, Tuzik, Zurna.²⁹⁴

Adıyaman'da belediye teşkilatı yalnız ilçe merkezinde mevcut olup ilçeye bağlı nahiyelerde belediye teşkilatı oluşturulmamıştı. İlçe merkez köyleriyle Samsat, Çalgan,

²⁹² Ekrem Yalçinkaya, a. g. e. , s. 48-51.

²⁹³ “Vilayetler İtibarile Köy Adedi, Ortalama Köy Nüfusu Ve Yüzey Ölçüleri”, *Genel Nüfus Sayımı*, 20 Ekim 1940, s. LII.

²⁹⁴ “Vilayetler İtibarile Köy Adedi, Ortalama Köy Nüfusu Ve Yüzey Ölçüleri”, *Genel Nüfus Sayımı* 20 Ekim 1940, s. 448-449.

Akpınar bucakları ovada, Koçali ve Kuyucak bucak ve köyleri de dağlık arazide kurulmuş bulunmaktaydı.²⁹⁵

1945 yılı nüfus sayımına göre Adıyaman'a bağlı nahiyelerden(bucak)merkez nahiyesindeki köy sayısı 25'e düşerken, Çalgan nahiyesinin köy sayısında artış olmuş ve daha önce 13 olan köy sayısı Gülpınar, Külafhüyük köylerinin eklenmesiyle 15'e yükselmiştir. Böylece Adıyaman'ın köy sayısı da 105 olmuştur.²⁹⁶

Adıyaman'da 1946 yılına gelindiğinde içişleri, adalet, tarım, tapu, postahane, maliye, özel idare, jandarma, emniyet, belediye, sağlık, milli eğitim, orman, meteoroloji, milli savunma, diyanet işleri, ziraat bankası ve tekel idarelerinin daireleri bulunmakla birlikte bu devlet kuruluşlarına bağlı olarak çalışan 226 memur ilçe halkına hizmet vermekteydi.²⁹⁷

1949 yılı İller Bankası belediyeler yıllığına göre kaza merkezinde 7 mahalle ve 2284 hane bulunmaktaydı.

1950 yılı nüfus sayımı sonucuna göre ilçenin yüzölçümü 2.270 km²'ydi. Bu nüfus istatistiğine göre Adıyaman, Malatya'nın en geniş yüzölçümüne sahip iki ilçesinden biri durumundaydı.²⁹⁸

Adıyaman Belediyesi

Cumhuriyetin ilk yıllarında kazanın belediye başkanlığı görevini Abuzer Efendi yapmıştır. Osmanlı devletinin son döneminden beri bu görevi yürütmekte olan Abuzer Efendi 1925 yılı belediye seçimlerinde zor anlar yaşamıştır. Seçimlere hile karıştırıldığı gerekçesiyle vilayete müracaat edilmiştir. Ancak vilayetin yaptığı incelemelerden sonra seçimlerin iptalini gerektirecek kanuni bir engel olmadığı gerekçesiyle yapılan başvuru reddedilmiştir. Seçimler sonucunda belediye meclisine eski belediye reisi Abuzer Efendi, Hacı Mehmet Ali Efendizade Abdülkerim, Abdullah Efendizade Rıza, Ketanizade Beşir, Ata Efendizade Emin ve

²⁹⁵ Ekrem Doğancı, "Adıyaman İlçesi", *İdare Dergisi*, S. 180, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Mayıs-Haziran 1946, s. 246.

²⁹⁶ *Genel Nüfus Sayımı (21 Ekim 1945)*, C. I, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü Yayınları, Neşriyat No: 286, Ankara, 1948, s. 418-419.

²⁹⁷ Ekrem Doğancı, a. g. m. , s. 252-253.

²⁹⁸ *Genel Nüfus Sayımı (22 Ekim 1950)*, C. I, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 316, Ankara, 1950, s. 19.

Vahabzade Salih Efendi seçilmişlerdir.²⁹⁹ Abuzer Efendi ve belediye meclisi 1927 yılına kadar görev yapmış, 1927 yılı belediye seçimlerinden sonra belediye meclisi tarafından yeniden reislik görevine getirilmiştir.³⁰⁰

1927 yılının Ekim ayında bir kaza sonucu Adıyaman çarşısının baştan başa yanması üzerine çarşının enkazı kalkmadan belediye ve hükümetin yaptığı işbirliği sonrasında kazaya imar heyeti gelmiş, yeni yapılacak evlerin, dükkanların ve resmi binaların yapılacağı alanların tespiti için bu heyet tarafından şehir planı hazırlanmaya çalışılmıştır.³⁰¹

1928 yılında Adıyaman belediyesinin toplam geliri 37.500 liraydı.³⁰² 5 yıl sonraki (1933 yılı) belediye bütçesi ise 24.667 lira olmuştur.³⁰³ Belediye sahip olduğu bu gelirle Malatya'ya bağlı kaza belediyeleri içinde en yüksek bütçeye sahip belediye olmuştur. Belediyenin 1929- 1933 yılları arasındaki mali durumunu gösteren gelir gider tablosu aşağıda yer almaktadır.

Tablo: 2. 4. Adıyaman Belediyesinin 1929- 1933 Yılları Arasındaki Mali Durumu(*)

Yıllar	Muhammenat(Tahmini)	Tahakkukat	Tahsilat	Masarifat
1929	51.050	36.428	32.500	36.838
1930	38.962	21.718	19.131	19.147
1931	24.980	18.316	16.744	16.639
1932	24.680	18.042	16.844	15.579
1933	24.667	19.056	17.445	15.738

Kaynak: *Belediyeler İstatistiği(1929-1933)*, Mali İstatistikler Serisi Sayı: 8, Neşriyat No: 79, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1936, s. 54. (*)Tablo da yer alan gelir- gider rakamları Türk lirasıdır.

²⁹⁹ “Şeyh Said Hadisesi Münasebetiyle: Belediye İntihabı”, *Malatya*, S. 75, 26 Mart 1925, s. 2. Gazetenin ikinci sayfasında Adıyaman özel muhabiri tarafından verilen bilgi ana başlığın altında 3 alt başlığa ayrılmıştır. Belediye seçim sonuçları da ilk sırada yer alan alt başlıkta bulunmaktadır. Adıyaman belediye başkanları için bkz. Ek: 12.

³⁰⁰ “Malatya-Hısnımansur Yolu”, *Malatya*, S. 195- 61, 14 Temmuz 1927, s. 2. Yol açılışı ile ilgili gazetede çıkan haberde Adıyaman belediye reisi Abuzer tarafından okunan teşekkür konuşması yer almaktadır. Bu yazıdan 1927 seçimlerinde Abuzer Efendi'nin yeniden başkan seçildiği anlaşılmaktadır.

³⁰¹ “Yeni Hısnımansur”, *Malatya*, S. 208- 74, 13 Teşrinievvel 1927, s. 1. Bu yangın sonrasında yapılması tasarlanan imar planının tamamlandığına dair bir bilgiye sahip değiliz. Aşağıda 1946 yılında tamamlanmış olan imar planı vardır. Ancak bu plan o 1928 yılındaki çalışmalar sonrasında ortaya çıkmış çalışmanın ürünü olmadığı için o çalışmayla karıştırılmamalıdır.

³⁰² *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-1928)*, s. 1228.

³⁰³ *Belediyeler İstatistiği(1929-1933)*, Mali İstatistikler Serisi Sayı: 8, Neşriyat No: 79, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1936, s. 54.

1935 yılında Adıyaman belediyesinin sahip olduğu gayrimenkullerin değeri 27.399 liraydı. 25.674 liralık değere sahip gayrimenkulleri gelir getirirken 1.725 liralık değere sahip gayrimenkulleri de gelir getirmeyip halkın genel kullanımına tahsis edilmiş durumdaydı. Kaza belediyesi vilayete bağlı durumda bulunan 13 diğer belediye arasında gayrimenkullerinin kıymetine göre ilk sırada yer almaktaydı.³⁰⁴ 1935 yılında 20.195 lira³⁰⁵ olan belediyenin bütçesinde iki yıl öncesine göre 4.572 liralık bir düşüş göze çarpmaktadır. Belediyenin 1935 yılı hesaplarına ilişkin usulsüz sarfiyattan dolayı dönemin belediye başkanı Ziya Bey(Tandoğan) görevden alınmış, gerekli idari işlemleri geçirdikten sonra mahkemeye sevk edilmiştir. Malatya’da yapılan duruşmalar neticesinde ceza hakimliğince başkanın beraatine karar verilmiştir.³⁰⁶

Kaza merkezinin içme suyunun etüt projesi 1939 yılı Şubat ayında tamamlanmıştır. Bu projenin tamamlanması konusunda dönemin Malatya belediye başkanı Tevfik Temelli ve Adıyaman kaymakamı yakın ilgi göstermişlerdir.³⁰⁷

Adıyaman, 1939-1940 yılında 38.400 liralık bir bütçe ile idare olunan belediyeye sahipti.³⁰⁸ Aynı tarihlerde dönemin şartları ve belediyenin sahip olduğu imkanlar doğrultusunda yapılmış belediye binası da hizmete girmiştir.³⁰⁹

Adıyaman, inceleme sahamızın kapsadığı dönemde sahip olduğu imkanlar bakımından Malatya’nın en büyük ilçesi olması nedeniyle diğer ilçelerden farklı olarak çalışan kaymakamlar, belediye başkanları beklemek yerine kendi bünyesinden çıkardığı insanların dayanışması sonucunda bir imar hareketine girmiştir. Bunun için kasabada “Adıyaman Yükselme Ve Halk Yardım Cemiyeti” kurulmuştur. Bu cemiyetin çalışmaları sonucunda 1945 yılında Adıyaman’da acil olarak belediyenin görev alanına giren konularla ilgili yapılması gereken işlerde(elektrik, su vb. bayındırlık çalışmaları) ihtiyaç duyulan para miktarının

³⁰⁴ *Belediyeler İstatistiği(1929-1936)*, Mali İstatistikler Serisi Neşriyat No: 136, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1939, s. 578.

³⁰⁵ “Türkiye Dahilinde Mevcud Bütün Belediyelerin Varidat Bütçeleri”, *Belediyeler Dergisi*, S. 9, Belediyeler Bankası, Ankara, Mart 1936, s. 87.

³⁰⁶ “Beraet”, *Fırat*, S. 397, 14 Ağustos 1936, s. 2.

³⁰⁷ “Adıyaman Kazası Yakında İçme Suyuna Kavuşacak”, *Fırat*, S. 525, 28 Şubat 1939, s. 1. Adıyaman Kaymakamı Şevket İçöz’dür.

³⁰⁸ Ekrem Yalçınkaya, a. g. e. , s. 48.

³⁰⁹ “Adıyaman”, *İller Bankası Belediyeler Yıllığı*, C. I, Ankara, 1949, s. 39.

600.000 lira olduğu tespit edilmiştir. Ancak adı geçen cemiyetin yardımsever vatandaşlardan topladığı para 50.000 lirayla sınırlı kalmıştır.³¹⁰

1946 yılında Türkiye’deki belediyelerin ihtiyaçlarının giderilmesi ve idari yapının düzenlenmesi konusunda “İller ve Belediyeler Dergisi” tarafından belediyelerin bina ihtiyaçları hakkında bir anket düzenlenmiş ve alınan cevapların dergide basılacağı duyurulmuştur. Bu hususla ilgili olarak Adıyaman ilçesinin sahip olduğu belediyenin ihtiyaca cevap verememesi ve ihtiyaca cevap verecek belediye binasının nasıl olması gerektiği konusunda dönemin belediye başkanı Rıza Binzet tarafından adı geçen dergiye yazı gönderilmiştir. Bu yazıyla birlikte mevcut belediye binasının fotoğrafı da ilişikte sunulmuştur. Belediye başkanın gönderdiği yazı aşağıda yer almaktadır.

“İlçemizin muhtaç olduğu belediye dairesinin on sekiz odası olması lazımdır. Bu odalar başkan, encümen, kalem, fiat murakabe(denetleme) ve iâşe, muhasebe, zabıta belediye, takip, muayenehane, sıhhat memuru, evlenme memurluğu, fen memurluğu, baytar, müstahdemin(hizmetliler),elektrik mühendisi, elektrik şubesi müstahdemini, odalarını ve meclis salonu, depo, banyo ve halayı(tuvalet) teşkil edecektir. Dokuz odanın uzunluğu beşer metre ve eni dörder metre ve altı odanın da uzunluğu dörder metre ve eni üçer buçuk metre ve bir meclis salonunun uzunluğu on metre ve eni yedi metre ve bir deponun uzunluğu altı metre ve eni dört metre ve banyo ve halanın uzunluğu dört metre ve eni üç buçuk metre olacaktır”³¹¹

Adıyaman ilçesinin yeni belediye binasının yapılışını da kapsayacak olan imar projesi 1946 yılında mimar Asım Kömürcüoğlu tarafından hazırlanmıştır. Bu projeye göre kaza merkezinin doğu, kuzey ve batı kısımları iskan için ayrılmış, orta kısmı ticarete, güney kısmı da sanayi ve endüstri, han, garaj, itfaiye, tanzifat(temizlik işleri) mahallerine ve pazar yerlerine tahsis olunmuştur. Bu vaziyete göre hazırlanan 1/4000 mikyaslı(ölçekli) bölge projesinde yollar derecelendirilmiş, yeşilliklerle devlet, belediye ve kültür müesseseleriyle spor sahası ve diğer genel ihtiyaç sahaları ayrı ayrı gösterilmiş ve 1/2000 mikyaslı projede bu

³¹⁰ Münir Melal, “Adıyaman’da Çalışmalar”, *Fırat*, S. 1159, 1 Haziran 1945, s. 1-3. Sözü edilen cemiyet 1944 yılının Ekim ayında kurulmuştur, bkz. “Adıyaman Yükselme Ve Halk Yardım Cemiyeti Nizamnamesi”, *Fırat*, S. 1097, 17 Ekim 1944, s. 2. Toplanmış paranın akıbetiyle ilgili bilgiye sahip değiliz. 1945’ten sonra Adıyaman’da başlayan imar çalışmalarında kullanıldığı tahmin edilebilir.

³¹¹ “Belediye Binaları Anketi”, *İller Ve Belediyeler Dergisi*, No: 9, Türk Belediyeler Derneği Yayınları, Haziran, 1946, s. 337. Adıyaman belediye binasının fotoğrafı için bkz. Ek: 13.

esaslar doğrultusunda müstakbel imar planıyla şehirde muhafaza edilecek kısımlarda tespit edilmiştir.³¹²

Belediye, 15 Nisan 1947 tarihinde İller Bankasından elektrik tesisi için 205.000 lira borç almıştır. Borcun yıllık taksiti 15.759 lira olarak belirlenmiştir.³¹³

Tablo: 2. 5. Adıyaman Belediyesinin 1946-1947-1948 Yılları Mali Durumu(*)

Yıllar	Gelir	Gider
1946	83.944	78.591
1947	348.423	147.875
1948(tahmini)	95.710	95.810(bütçe ödeneği)

Kaynak: “Adıyaman” *İller Bankası Belediyeler Yıllığı*, C. I, Ankara, 1949, s. 40. (*) Tablo da yer alan gelir gider rakamları Türk lirasıdır.

Tabloya göre 1947 yılında diğer iki yıla göre hem gelirden hem de giderde ciddi bir artış görülmektedir. Gelirdeki artışın nedeni olarak İller Bankasından alınan borç paranın belediye kasasına girmesi gösterilebilir. Giderdeki artışın nedeni olarak elektrik tesisatı için yapılan harcama düşünülebilir.

1949 yılı itibariyle belediye sınırları içinde toprak tesviyesi içinde 10 km’lik özel idare tarafından yaptırılmış yol ile 200 km’lik ham yol, 8 köprü, cumhuriyet meydanı ve 9000 m²’lik belediye fidanlığı bulunmaktaydı. Bütün bunlardan başka fenni projesi daha önce yapılmış olan su tesisatı da tamamlanmamıştır. Kasabanın su ihtiyacı kaynaklardan ve farklı yerlerde bulunan kuyularla birlikte, belediye ve hayırseverler tarafından yaptırılmış 19 tane umumi çeşmeden sağlanmaktaydı. Ayrıca belediyenin 4 personeli bulunan itfaiye teşkilatı, ulaştırmada kullanılan 1 otobüsü, çeşitli işlerde kullanılan 5 kamyonu, 1 at arabası vardı.³¹⁴

³¹² Asım Kömürcüoğlu, a. g. m. , s. 127-128. Adıyaman’ın ilk imar projesi için bkz. Ek: 14.

³¹³ “Adıyaman”, *İller Bankası Belediyeler Yıllığı*, C. I, s. 40.

³¹⁴ “Adıyaman”, *İller Bankası Belediyeler Yıllığı*, C. I, s. 40-41.

2. 1. 2. Akçadağ İlçesi

Akçadağ ilçesinin eski adı Arga olup, bu isim tarihi kaynaklarda “Arka”, “Argos”, “Arega” ve “Arca” şeklindeki yazılışlarıyla yer bulmuştur. Arga, çalışmamızın kapsadığı inceleme döneminde Akçadağ ilçesinin merkez kasabası olarak bilinmektedir. Osmanlı Devleti zamanında da Malatya’ya bağlı olan Akçadağ, yapılan ilk tahrirlerde “Kederbeyt Nahiyesi” olarak adlandırılmıştır.³¹⁵ Cumhuriyet döneminde ise Malatya’nın vilayet statüsünü almasından sonra dört nahiyeden oluşan bir kaza durumuna gelmiştir. Bu dönemde kazanın idari yapısını teşkil eden nahiyeler; merkez nahiyeye(Arga), Sürgü, Kürecik ve Levent’ti. Bu nahiyelere bağlı olan köy sayısı da 116’ydı.³¹⁶

Akçadağ, Malatya’nın batısında yaylalarıyla meşhur, aynı isimdeki dağın eteklerinde, Malatya’ya 31 km. mesafede ve deniz seviyesinden de 1100 m. yüksekte yer almaktaydı. Ayrıca vilayetin en yüksek noktası 2.747 m. ile bu kaza sınırları içerisinde bulunmaktaydı. Kazanın kuzeyinde Hekimhan, batısında Darende kazası ve Maraş vilayeti mıntıkası, güneyinde Besni ve doğusunda da Malatya merkez kazasıyla çevriliydi.³¹⁷

Cumhuriyetin ilk yıllarında yayınlanmış olan devlet salnamelerine göre Akçadağ kazasının idari yapısında görev yapmış olan üst düzeydeki devlet görevlilerinin isimleri ve bu devlet görevlilerinin görev yaptığı yıllar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

³¹⁵ Handan Arslan, “Akçadağ İlçesinin İdari Bölünüşündeki Gelişmeler”, *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, C. II, S. 2, Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Bölgesi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Yayınları, Elazığ, 2004, s. 7-10.

³¹⁶ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-1928)*, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, No: 3, s. 1220.

³¹⁷ Ekrem Yalçınkaya, a. g. e. , s. 39- 41.

Tablo: 2. 6. Türkiye Cumhuriyeti' nin İlk Yıllarında Akçadağ Kazasında İdari Yapının Başında Yer Alan Devlet Memurları

	<u>1925-1926</u>	<u>1926-1927</u>	<u>1927-1928</u>	<u>1928-1929</u>
Kaymakam	Nazif Bey	Ahmet Nazif Bey	Besim Bey	Besim Bey
Mal Müdürü	Ali Suzi Bey	Abdullah Cevdet Bey	Abdullah Cevdet Bey	A.Cevdet Bey
Müftü	----	Mehmet Efendi	Mehmet Nafi Efendi	M. Nafi Efendi
Asliye Mahkemesi Hakimi	Hafız Ahmet	Hüseyin Avni Bey	Hüseyin Hüsnü Bey	H. Hüsnü Bey
Savcı	Yusuf Cemil Bey	Cemil Bey	Ali Rıza Bey	Şevket Bey
Sorgu Hakimi	Halil Bey	----	Mahmut Bey	Mahmut Bey
Hükümet Tabibi	----	----	Cafer Bey	----
P.Ve Telgraf Müdürü	----	----	Tahir Bey	Hamdi Bey

Kaynak: *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1925-1926)*, Matbaai Amire, İstanbul, 1926, s. 849, *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1926-1927)*, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, No: 2, İstanbul, 1927, s. 1130, *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1927-1928)*, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, No: 3, İstanbul, 1928, s. 1230, *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1928-1929)*, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, No: 4, İstanbul, 1929, s. 739.

Türkiye Cumhuriyeti salnamelerinin en sonuncusunda Akçadağ kaymakamı olarak adı geçen Besim Bey'den sonra Hazım Bey görev yapmıştır. 4 Kasım 1929 tarihli kararnameyle Hazım Bey Burdur'a tayin edilince Ahmet Bey Akçadağ kaymakamı olarak görevlendirilmiştir.³¹⁸

Akçadağ kazası 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımına göre 1.635 km²'lik bir yüzölçümüne ve 127 yerleşim alanına sahipti.³¹⁹ 1928-1929 yılları arasında da Arga, Sürgü, Kürecik ve Levent nahiyelerinden müteşekkil kaza olma durumunu korumuştur.

³¹⁸ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 1350, 20 Kasım 1929, s. 8515. Akçadağ'da görev yapan kaymakamlar için bkz. Ek: 15.

³¹⁹ *Türkiye Nüfusu(27 Teşrin-i Evvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri)*, Başvekalet Merkez İstatistik Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, No: 3, İstanbul, 1928, s. 31.

8 Eylül 1931 tarihinde Akçadağ'ın Kürecik nahiyesinin merkezi bulunan Kepez köyü dağınık ve ikişer üçer haneli mezralardan ibaret olmakla birlikte bu yerleşim alanında hükümet dairesi ve memurların ikametgahına elverişli bina bulunmaması nedeniyle nahiye merkezi Körsüleymanlı köyüne nakil edilmiştir. Bu köyde hükümet dairesi ve memurların ikametgahları için müsait binaların olması ve telefon tesisatıyla kaza merkeziyle iletişim kurması gibi nedenlerden dolayı bu idari değişikliğe ihtiyaç duyulmuştur.³²⁰

1931 yılında Sürgü'deki nahiye merkezi Doğanşehir'e kaldırılmıştır. Viranşehir olan adı Doğanşehir nahiyesi olarak değiştirilmiştir. Gittikçe artan önemi halkın çoğalan ihtiyaçları göz önünde tutularak ve valinin yaptığı teklifte uygun görülerek 1 Nisan 1946 tarihinden itibaren de Akçadağ'dan ayrılmak suretiyle ilçe merkezi yapılmıştır. Demiryolunun 1931 yılından itibaren Viranşehir'den geçmiş olması nahiye'nin önemini artırmıştır.³²¹

1935 yılı nüfus sayımına göre Akçadağ 1.635 km²'lik yüzölçümünü muhafaza etmiştir.³²² Ancak köy sayısı 103'e düşmüştür.³²³

1939-1940 yılında Akçadağ'ın merkezinde Reşadiye, Hamidiye, Mithatiye isimli üç mahallesi vardı. Ayrıca Malatya ovasına ulaşan ve pek geniş bir sahayı ihtiva eden ve içinden Tohma, Sürgü, Melet suyu, Sultansuyu, Ebemendik suyu akan çok verimli ve fevkalade güzel Erhaç düzü namıyla bilinen, Sultansuyu harasını da içine alan büyük bir ovaya sahipti.

Akçadağ'ın merkezi olan Arga'nın 7 km. mesafesinde Akçadağ istasyonu bulunmakla beraber Doğanşehir nahiyesi merkezinde de istasyon vardı. Bu nahiye büyük ve zengin köyleri ihtiva eyleyen pek geniş bir sahaya sahipti. Hatta bu nahiye sınırlarında bulunan Polat köyünde bir belediye teşkilatı kurulmuştu.³²⁴

1940 yılı nüfus sayımına göre Akçadağ'ın 89 köyü bulunmaktaydı. Bu 89 köyün 32 tanesi merkez bucağına, 21 tanesi Doğanşehir bucağına, 21 tanesi Kürecik bucağına, 15

³²⁰ BCA, 030.11.1, 65.23.4, lef 2-3. 7816 sayılı üçlü kararnameyle bu idari değişiklik gerçekleşmiştir.

³²¹ "Doğanşehir İlçe Oldu", *Fırat*, S. 1242, 2 Nisan 1946, s. 1.

³²² *Genel Nüfus Sayımı(20 İlkteşrin1935)*, C. LX, Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, Neşriyat No: 75, Ankara, s. 17.

³²³ *Genel Nüfus Sayımı(20 İlkteşrin1935)*, C. LX, s. 39.

³²⁴ Ekrem Yalçinkaya, a. g. e. , s. 39- 40.

tanesi de Levent bucağına bağlıydı.³²⁵ 1945 nüfus sayımında ise kazaya bağlı köy sayısı 94'e yükselmiştir. Bu sayımda merkez bucağına bağlı köy sayısı 35'e, Doğanşehir bucağına bağlı köy sayısı 22'ye, Kürecik bucağına bağlı köy sayısı da 22'ye yükselirken Levent bucağındaki köy sayısı 15 olarak kalmıştır. Kazanın sahip olduğu alan 2.231 km² olmuştur.³²⁶ 1945 yılı nüfus sayımında Akçadağ'a bağlı olan köyler şunlardır:

Merkez Bucağı: Aşağı Örükçü, Bahri, Beskenbere, Dedefenyi, Dedeköy, Develi, Doğanlar, Eğin, Esenli, Gölpınar, Hançerli, Heküğe, İkinciler, Ilıcak, Kaçıklı, Kadıbrahim, Karamağara, Karanlıkdere, Karaterazi, Karapınar, Keller, Keramis, Kotangölü, Kürtaptal, Mihmanlı, Muratlu, Musturu, Ören, Pertek, Şemşir, Suçatı, Şavikli, Şıhlar, Tevük, Yağmurlu, Yukarı Örükçü.

Doğanşehir Bucağı: Doğanşehir, Abdulharap, Ceynerobası, Çıgılık, Elmalı, Erkenek, Eskiköy, Fındık, Gürobası, Harapşehir, Kalaycık, Kadılı, Karanidere, Kelhalil, Kurucuova, Küllüuşağı, Mıskı, Polat, Polatderesi, Söğüt, Sürgü, Toprakale.

Kürecik Bucağı: Körsüleymanlı, Amuklu, Aşağı Kozluca, Balohacı, Bayramuşağı, Bekiruşağı, Bilanuşağı, Çınar, Darıcaderesi, Dümüklü, Hanımuşağı, Kahyalı, Kasımuşağı, Kılanlı, Kepez, Kirliuşağı, Penik, Sahracı, Şemşik, Tataruşağı, Tapkın, Yukarı Kozluca.

Levent Bucağı: Levent, Aliçeri, Ancar, Bağ, Büyükköy, Çobanuşağı, Hartut, Kalolar, Kayadibi, Kol, Kurtuşağı, Küçükkürne, Resuluşağı, Sakalıuzun, Samak.³²⁷

1945 yılı itibariyle dönemin kaymakamı Hüseyin Çıtak tarafından "İdare Dergisi"ne yazılan makalede Akçadağ'ın idari yapısı ve memurlarıyla ilgili olarak verilen bilgiye göre işleri teşkilatında kaymakam ve 3 bucak müdürü de dahil olmak üzere 13 memur, adliye teşkilatında cumhuriyet savcısı, hukuk ve sorgu hakimleri de dahil olmak üzere 9 memur, ziraat teşkilatında 1 ziraat muallimi, tapu idaresinde 1 tapu sicil memuru, posta, telefon ve telgraf idaresinde posta müdürü dahil olmak üzere 7 memur, maliye de malmüdürü de dahil olmak üzere 12 memur, özel idare de 10 memur, jandarma da 2 rütbeli subay, belediye de başkan dahil olmak üzere 5 memur, sağlık teşkilatında hükümet tabibi dahil olmak üzere 2

³²⁵ Genel Nüfus Sayımı (20 Ekim 1940), s. 444.

³²⁶ Genel Nüfus Sayımı (21 Ekim 1945), s. 414- 415.

³²⁷ Handan Arslan, a. g. m. , s. 10-15.

memur, eğitim teşkilatında 1 ilkokul müdürü, 5 öğretmen, 18 köy öğretmeni, 56 eğitimci olmak üzere toplam 80 memur, Akçadağ köy enstitüsünde müdür dahil olmak üzere 18 memur, orman teşkilatı, meteoroloji ve ziraat odasında toplam 10 memur, Sultansuyu harasında da müdür dahil olmak üzere 11 memur görev yapmaktaydı. Akçadağ ilçesinde 1945 yılı sonunda toplam da 181 devlet memuru halka hizmet vermekteydi.³²⁸

1946 yılında Doğanşehir bucağı ilçe yapılmıştır. Akçadağ ilçesine bağlı bazı köyler yeni ilçenin idari bünyesine dahil edilmiştir. Dedefengi, Karaterzi, Suçatı ve Şavikli(Yuvalı) köyleri Doğanşehir ilçesinin köyleri durumuna gelmiştir. Ayrıca 1946-1950 yılları arasında Pertek köyünün statüsü geçici bir süre Akçadağ'ın elinden alınmıştır. 1945 yılında köy olma statüsü elinden alınan Kırkpınar 1950 yılında tekrar köy olmuştur. Bu değişiklik ile 1945 yılında 35 köy yerleşmesi bulunan Akçadağ merkez bucağının köy sayısı 1950 yılında 33'e düşmüştür.³²⁹ İlçeye bağlı bucak sayılarında değişiklikler ve buna bağlı olarak azalışlar olmasına rağmen 1950 yılı nüfus sayımına göre Akçadağ'ın yüzölçümünde herhangi bir değişiklik olmamış, ilçenin sahip olduğu 2.231 km²'lik alanı³³⁰ aynı kalmıştır.

Akçadağ Belediyesi

Akçadağ belediyesi 1910 yılında kurulmuştur.³³¹ 1926 yılında Akçadağ belediyesinin 500 lira³³² olan geliri 1928 yılında 4.000 liraya³³³ yükselmiştir. 1929- 1936 yılları arasında Akçadağ Belediyesi'nin mali durumunu gösteren tablo aşağıda yer almaktadır.

³²⁸ Hüseyin Çıtak, "Akçadağ İlçesi", *İdare Dergisi*, S. 177, Kasım-Aralık 1945, s. 199-200.

³²⁹ Handan Arslan, a. g. m. , s. 10.

³³⁰ *Genel Nüfus Sayımı (22 Ekim 1950)*, C. I, s. 19. Yüzölçümü bakımından Besni ilçesiyle birlikte 2. sırada yer almıştır.

³³¹ "Malatya", *Türkiye İller Ansiklopedisi*, C. II, Milliyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 230.

³³² *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1925-1926)*, s. 837.

³³³ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-1928)*, s. 1228.

Tablo: 2. 7. Akçadağ Belediyesinin 1929- 1936 Yılları Arasındaki Mali Durumu(*)

Yıllar	Muhammenat(Tahmini)	Tahakkukat	Tahsilat	Masarifat
1929	5.591	5.591	720	720
1930	6.535	1.587	1.564	1.564
1931	5.510	2.208	1.277	1.277
1932	3.370	2.510	1.542	1.522
1933	3.079	2.551	1.935	1.545
1934	4.045	3.299	3.138	3.413
1935	4.409	3.755	3.552	4.177
1936	4.350	4.236	3.389	2.686

Kaynak: *Belediyeler İstatistiği(1929-1936)*, Mali İstatistikler Serisi Neşriyat No: 136, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1939, s. 42. (*)Tablo da yer alan gelir- gider rakamları Türk lirasıdır.

1929-1936 yılları arasında Akçadağ belediyesinin mali durumunu gösteren bu tabloda dikkati çeken hususlar; tahmini bütçe 1930 yılında en yüksek seviyesine ulaşırken 1933 yılında da en düşük seviyesine inmiştir. 1929 yılında tahakkukat 5.591 lira ile en yüksek miktara ulaşmış, 1930 yılında da 1.587 lira tahakkukatın en az miktarı olmuştur. Belediye tahsilatı en fazla 1935 yılında gerçekleşirken en az tahsilat 1929 yılında tespit edilmiştir. Belediyenin harcamaları açısından tavanı 1935 yılı tabanı da 1929 yılı yapmıştır.

Akçadağ'ın 1935 yılı sonlarında tamamlanan küçük çarşısı belediye tarafından yaptırılmıştır. Temizlik ihtiyacının giderilmesi için aynı tarihte halkın ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tuvaletlerle birlikte bol sulu bir mahalde yeni usul inşa edilen mezbahane tamamlanmıştır. Bütün bunların dışında cumhuriyetin ilk yıllarındaki bütçe darlığına rağmen çocukların oynaması, halkın dinlenip huzur bulması için bir tane park ve parkın hemen üst tarafında yer alacak bir belediye binasının temeli atılmıştır.³³⁴ Kargir olarak yapılmasına karar verilen belediye binasının keşif tutarı 3.009 lira 20 kuruş olarak belirlenmiştir. 1938 yılı sonlarında bu rakamın 745 lirası sarfedilmiş olup 2.364 lira 20 kuruşluk kısmı münakaşaya konulmuştur.³³⁵ Dönemin belediye reisi Ahmet Bey kaymakam Hulusi Akalın tarafından görevinden el çektirildiği için belediye binasının yapılması ve belediye işlerinin tamamlanmasını da kaymakam bey üzerine almıştır.³³⁶

³³⁴ Ali Başbuğ, "Akçadağ'a Yapılan Gezideki Görüşler", *Fırat*, S. 376, 1 Haziran 1936, s. 1.

³³⁵ *Cumhuriyet'in 15. Yılında Malatya*, CHP İl Başkanlığı Yayınları, Malatya, 1938, s. 45.

³³⁶ Mehmet Özkan, "Akçadağ Kazamız Çalışma Yolunda", *Fırat*, S. 497, 12 Ağustos 1938, s. 2.

1939 yılında 5.005 lira gelirli bir belediyesi olan Akçadağ'ın³³⁷ belediye başkanlarıyla ilgili ayrıntıya sahip değiliz. Ancak 1942 yılındaki mahalli seçimler sonucunda İsmail Hakkı Kasapbaşıoğlu belediye başkanı seçilmiştir.³³⁸ CHP iktidarının sonuna kadar bu görevini devam ettirmiştir.

Akçadağ ilçesinde elektrik santralinin temeli ancak 7 Temmuz 1946 tarihinde gerçekleşmiş olup bu işin gerçekleşmesinde başrolü oynayanlar ilçe belediyesinin faaliyetleri yanında dönemin Malatya valisi Ahmet Kınık ve ilçe kaymakamı Ekmel Çetiner'dir.³³⁹

1949 yılı sonu itibarıyla Akçadağ ilçesindeki elektrik projesi tamamlanmış olup tasdik edilmek üzere Bayındırlık Bakanlığına sunulmuştur.³⁴⁰

2. 1. 3. Arapkir(Arapgir)İlçesi

Arapkir, sırtını Göldağı'nın eteklerine verip ayaklarını Kozluk ve Berenge derelerine doğru uzatarak çömelen, Türkiye Cumhuriyeti'nin olduğu kadar Osmanlı Devleti döneminin de tanınmış kentlerinden biriydi. Cumhuriyet döneminden yaklaşık 150 yıl önce yeni kaza merkezi kurulmuştu. Eski yerleşim yerinin bulunduğu alan o dönemde Eskişehir olarak adlandırılmıştır.³⁴¹ Günümüzde de aynı adı korumaktadır.

Yeni Arapkir, Fırat nehrinin 20 km kadar batısında ve bu nehrin kollarından Arapkir suyunun açtığı geniş bir vadi üzerinde kurulmuştur.³⁴²

Cumhuriyetin ilk yıllarında Elazığ vilayetine bağlı bir kaza olan Arapkir'in kuzeyinde Kemaliye ve Divriği kazaları, doğusunda Kemaliye'ye bağlı olan İnçeti, Ağın nahiyeleri, doğusunda Hekimhan, güneyinde Keban kazaları yer almakta olup Şotik ve

³³⁷ Ekrem Yalçınkaya, a. g. e. , s. 39.

³³⁸ BCA, 490.01, 258.1027.1, lef 108-109.

³³⁹ "Akçadağ Elektriğe Kavuşuyor", *Fırat*, S. 1270, 9 Temmuz 1946, s. 2.

³⁴⁰ "Malatya Bayındırlık Durumu", *L' illustration De L' Orient*, No: 16-17-18-19, İstanbul, 1949, s. 30.

³⁴¹ Osman Eti, "Arapkir", *Fırat*, S. 209, 03 Ocak 1935, s. 3.

³⁴² Feridun Fazıl Tülbentçi, "Arapkir, Besni Ve Kahta İlçelerinin Tarihçeleri", *Vatan Gazetesi Memleket İlaveleri Malatya Özel Sayısı II*, S. 60, 04 Mart 1953, s. 3. Bilinen en eski adı "Daskuza" olan Arapkir'in bu adı, kentte yer alan kalelerden birinin etrafından geçen "Taşgöze" adlı dereden aldığı rivayet edilmektedir, bkz. Fikri Yücel, *Arapgir Tarihi*, Arapgir Matbaası, 1967, s. 9. Bir diğer rivayete göre kentin adı, Sasani hükümdarı Neşirvan'dan kaçarak bölgeye gelen Arap Hatun Tay adlı bir kişi tarafından kurulan yeni yerleşim yerinden gelmektedir, bkz. Osman Eti, a. g. m. , s. 3.

Mutmur adlarında 2 nahiyesiyle bu nahiyelere ve kaza merkezine bağlı toplam 80 köyü bulunmaktaydı.³⁴³

30 Mayıs 1926 tarihinde TBMM’de kabul edilen 877 sayılı “Teşkilatı Mülkiye Kanunu” gereğince Arapkir kazası Malatya’ya bağlanmıştır.³⁴⁴ Arapkir kazasının Malatya’ya bağlanmasından sonraki yüzölçümü 4.200 km² olup kuzey ve kuzeybatısı dağlık ve taşlık, güneydoğusu dalgalı araziden ibaretti.³⁴⁵

Göldağı, Sarıçiçek, Ayrancı ve Eğserli(Eğerli) dağı, Arapkir’in en yüksek noktaları olarak kazayı çevrelemekteydi.³⁴⁶ Göldağı merkez kazanın iki saat mesafesinden başlamakta olup, Eğserli dağı Şotik nahiyesi dahilinde yer almaktaydı. Ayrıca coğrafi yapı içerisinde yer alan dağlardan kaynağını alarak Fırat’a akan Söğütlü, Anko ve Miran isimli 3 çay geçmekteydi. Söğütlü çayı, Göldağı’ndan, Anko çayı ve Miran çayı ise Sarıçiçek dağlarından doğmaktaydılar. Söğütlü çayı, Elazığ’ın Keban kazası hududundan Fırat nehrine dökülürken, Anko çayı, Şotik nahiyesinden geçip Kemaliye’nin Ağın nahiyesinden, Miran çayı ise Kemaliye’nin Ençeti nahiyesinden Fırat’a dahil olmaktaydı.³⁴⁷

Arapkir’in denizden olan yüksekliği 1200 m. olup, Malatya’ya 105 km, Kemaliye’ye 40 km, Elazığ vilayetine olan uzaklığı da 110 km’ydi.³⁴⁸

Arapkir, 1926 yılında idari yönden Malatya’ya bağlı olmasına rağmen 1931 yılının sonlarına kadar adli teşkilatı Elazığ’da yer almaktaydı. Yeni Malatya Gazetesi yazarı Şevki Bey’de, bu kararın artık düzeltilmesi gerektiği ile ilgili olarak şu yazıyı kaleme almıştır:

“Malatya vilayetine ilhak edilen Kemaliye ile Arapkir kazalarının hangi makbul ve makul sebeplerle, adli rabitalarının(düzenleri) el’an(şimdi) Elaziz’de ipka edilmekte(devam ettirilmekte)olduğunu, itiraf ederiz ki bugüne kadar efkarı umumiye(kamuoyu) henüz anlayamamıştır. Elaziz, o kazaların düne kadar olduğu gibi yarın için de iktisadi merkezi olmaktan uzak olup mesafe itibarile halka sühulet bahş(kolaylık sağlayacak) olacak bir kısalığı da yoktur. Yollara gelince; Malatya-Arapkir arası vakıa tesviyei türabiyeden(yolun düzenlemesi) ibaretse de Elaziz- Arapkir arası da şoselikten çoktan çıkmış, bugün için alelade bir yol halini almıştır. Maalesef kışın, her iki yoldan da otomobil

³⁴³ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1925-1926)*, s. 837.

³⁴⁴ “Teşkilatı Mülkiye Kanunu”, *TBMM Kanunlar Dergisi*, C. IV, 30 Mayıs 1926, s. 935.

³⁴⁵ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-1927)*, s. 1125.

³⁴⁶ Ekrem Yalçınkaya, a. g. e. , s. 38.

³⁴⁷ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-1927)*, s. 1125.

³⁴⁸ “Arapkir”, *İller Bankası Belediyeler Yıllığı*, C. I, s. 174.

işleyemez. Otomobilin işlediği yedi sekiz ay yaz ve güz zamanlarında ise Malatya-Arapkir arasında seri seyrü(hızlı giden) harekete engel olacak bir mani yokken Elaziz- Arapkir arasında kayıkla mürur(öte yana geçme) mecburiyeti olan Fırat nehri vardır. Bu vaziyet hangi cepheden mütalea edilirse(incelenme) edilsin, Arapkir ile Kemaliye'nin Malatya'ya terk edilerek adli teşkilatının Elaziz'e merbut(bağlı) kalmasındaki rüçhan(üstünlük) sebeplerini bulmak biraz güççe olur.Hassaten adli kısmın, bazı noktalarda, siyasi ve idari teşkilat ile sıkı alakası olduğu da göz önüne getirilirse bugüne kadar, belki de nazarı dikkati celbetmeden(çekmeden), devam edegelen bu halin, kat'iiyen ümit varız ki, Adliye vekaletince tashihi(iyileştirme) cihetine(yoluna) gidilir ve halka da kolaylıklar gösterilmiş olur.”³⁴⁹

Arapkir'de cumhuriyetin ilk yıllarında görev yapan üst kademedeki devlet memurlarının isimleri ve görev dönemleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo: 2. 8. Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Arapkir Kazasında İdari Yapının Başında Yer Alan Devlet Memurları

	1925-1926	1926-1927(*)	1927-1928	1928-1929
Kaymakam	Abdullah Bey	Neşet Bey ⁽³⁵⁰⁾	Neşet Bey	Neşet Bey
Mal Müdürü	----	----	Salih Zeki Bey	S. Zeki Bey
Müftü	Ahmet Efendi	----	Ahmet Hilmi Efendi	A. Hilmi Efendi
Hakim	Cemil Bey	Cemil Bey	Cemil Bey	Ahmet Hıfzı Bey
Savcı	Ahmet Naim Bey	----	Hüseyin Hüsnü Bey	Kamer Bey
Sorgu Hakimi	Hilmi Bey	Hilmi Bey	Hilmi Bey	Akif Bey
Hükümet Tabibi	----	----	Zeki Bey	----
Posta Ve Telgraf Müdürü	----	----	Zihni Bey	Zihni Bey

Kaynak: *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1925-1926)*, Matbaai Amire, İstanbul, 1926, s. 840, *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1927-1928)*, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, No: 3, İstanbul, 1928, s. 1231, *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1928-1929)*, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, No: 4, İstanbul, 1929, s. 739-740.

13 Nisan 1926-30 Temmuz 1930³⁵¹ tarihleri arasında görev yapan Neşet Bey Arapkir'de en uzun süre görev yapan kaymakam olmuştur. Neşet Bey'den sonra yerine

³⁴⁹ Şevki Bey, “Arapkir ile Kemaliye Kazaları Malatya'ya Merbuttur”, *Yeni Malatya*, S. 313-172-64, 16 Nisan 1931, s. 1. 9 Ocak 1930 tarihinden itibaren gazete de değişikliğe gidilmiş ve artık 3 numaralı şekilde çıkmaya başlamıştır. Eski adı Malatya olan gazete artık “Yeni Malatya” olmuştur.

(*) Türkiye Cumhuriyeti 1926-1927 tarihli devlet salnamesinde Arapkir kazasının idari alanında görev yapan memurlarla ilgili bilgi yoktur. Bir önceki salname ve bir sonraki salnamede aynı adla görev yapan memurlardan hareketle ilgili boşluklar doldurulmuş, diğerleri boş bırakılmıştır.

³⁵⁰ “Kararnameler”, *Resmi Ceride*, S. 347, 13 Nisan 1926, Resmi Ceride Neşriyat Müdüriyeti, Ankara, s. 1269.

Şefik Bey atanmıştır. Şefik Bey, 30 Temmuz 1930 tarihinden 15 Kasım 1932³⁵² tarihine kadar görev yapmıştır. Daha sonra İbrahim Bey, 8 Mayıs 1933 tarihinde uzun bir süre açık bulunan Arapkir kaymakamlığı görevine getirilmiştir.³⁵³ İbrahim Bey(Dikmen)4 Ocak 1936 tarihinde Burhaniye kaymakamlığına tayin edilmiş, onun yerine de Arapkir kaymakamı olarak Celal Bey(Somer) görevlendirilmiş,³⁵⁴ Celal Bey, 1936 yılının Nisan ayında Malatya valiliği tarafından 1-1.5 aylık çalışma döneminden sonra soyadı alma ve tescil işlemlerini diğer ilçelerden önce bitirdikleri için Arapkir nüfus müdürü Hilmi Tuncer ve nüfus katibi Arif Türker ile birlikte takdirname ile ödüllendirilmiştir.³⁵⁵

Arapkir’de 1950 yılına kadar görev yapan diğer kaymakamlar; Hami Arıkan(5 Ekim 1937³⁵⁶- 11 Temmuz 1938), Fuat Aksoy(11 Temmuz 1938³⁵⁷-30 Mart 1939), Emin Köksal(30 Mart 1939³⁵⁸- 24 Ocak 1940), Halil Demirbağ(24 Ocak 1940³⁵⁹-5 Şubat 1943), İhsan Ediz(5 Şubat 1943³⁶⁰- Temmuz 1946), Hikmet Üner(Temmuz 1946³⁶¹-14 Ekim 1946), Bedii Güven(14 Ekim 1946³⁶²-7 Ocak 1947³⁶³), Cihat Mutver(9 Mayıs 1947³⁶⁴-16

³⁵¹ BCA, 030.11.1, 57.21.5 lef 2. 5415 sayılı kararnameyle Neşet Bey, Göksun kaymakamlığına atanmıştır.

³⁵² “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 2258, 22 Kasım 1932, Başvekalet Müdevvenat Matbaası, Ankara, s. 2019. 15 Kasım 1932 tarihli kararnameyle Şefik Bey, Suruç kaymakamlığına atanmıştır.

³⁵³ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 2398, 11 Mayıs 1933, Başvekalet Müdevvenat Matbaası, Ankara, s. 2458. 8 Mayıs 1933 tarihli kararnameyle İbrahim Bey, Zaruşat kaymakamlığından Arapkir’e atanır.

³⁵⁴ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 3211, 21 Ocak 1936, s. 5961. 4 Ocak 1936 tarihli kararname.

³⁵⁵ “İlbaylıktan Takdirname Verildi”, *Fırat*, S. 347, 15 Nisan 1936, s. 1.

³⁵⁶ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 3733, 13 Ekim 1937, s. 8839. 5 Ekim 1937 tarihli kararname.

³⁵⁷ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 3961, 16 Temmuz 1938, s. 10308. 11 Temmuz 1938 tarihli kararnameyle Hami Arıkan Mahalli İdareler Umum Şube Müdürlüğüne, Trakya Umumi Müfettişliği Evrak Müdürü Fuat Aksoy Arapkir kaymakamlığına atanmıştır, “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 3964, 20 Temmuz 1938, s. 10325.

³⁵⁸ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 4176, 6 Nisan 1939, s. 11527. 30 Mart 1939 tarihli kararnameyle Mahalli İdareler Şube Müdürü Emin Köksal Arapkir kaymakamlığına atanmıştır.

³⁵⁹ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 4429, 9 Şubat 1940, s. 13346. 24 Ocak 1940 tarihli kararnameyle Şebinkarahisar kaymakamı Halil Demirbağ Arapkir kaymakamlığına atanmıştır.

³⁶⁰ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 5328, 11 Şubat 1943, s. 4461. 5 Şubat 1943 tarihli kararnameyle Halil Rıfat Demirbağ Elbistan kaymakamlığına atanırken, Alaşehir kaymakamı İhsan Ediz Arapkir kaymakamı olmuştur.

³⁶¹ “Arapkir Kaymakamı Tekaüt Oldu”, *Fırat*, S. 1275, 26 Temmuz 1946, s. 3. İhsan Bey yaş haddinden emekli olmuştur. Resmi atamanın karar tarihinin günü bilinmediği için Temmuz ayı görev tarihi olarak yazılmıştır.

³⁶² “Kararlar”, *Resmi Gazete*, S. 6441, 23 Ekim 1946, s. 11349., “Tayinler”, *Fırat*, S. 1309, 16 Aralık 1946, s. 2. Hikmet Üner, Besni kaymakamlığına atanmıştır.

³⁶³ “Kararlar”, *Resmi Gazete*, S. 6507, 16 Ocak 1947, s. 11778. 7 Ocak 1947 tarihli kararnameyle Bedii Güven, Besni kaymakamlığına atanmıştır.

³⁶⁴ “Kararlar”, *Resmi Gazete*, S. 6615, 26 Mayıs 1947, s. 12348. 9 Mayıs 1947 tarihli kararnameyle Darende kaymakamı Cihat Mutver, Arapkir’e atanmıştır.

Temmuz 1948³⁶⁵), İrfan İplikçi(30 Mayıs 1949-20 Temmuz 1950³⁶⁶)’dir. İrfan İplikçi, CHP iktidarı döneminin son Arapkir kaymakamı olmuştur.

1930 yılında Malatya’ya bağlı kazalar ve nahiyelerde yapılan mülki taksimat sonucunda Arapkir kazasının da idari yapısında değişiklik olmuştur. Daha önce Şotik, Mutmur ve merkez nahiyesiyle birlikte 3 nahiyeden müteşekkil olan kazanın yeni değişiklikle sahip olduğu nahiye sayısı 4’e yükselmiştir. Şotik yerine Birik nahiye yapılmış, ayrıca Ağın nahiyesi de Arapkir’e bağlı hale getirilmiştir.³⁶⁷ Ancak 8 Eylül 1931 tarihli 7816 sayılı üçlü kararnameyle Birik nahiyesi merkezi Şotik köyüne nakil edilerek tekrar Şotik nahiye olarak kabul edilmiştir.³⁶⁸

Arapkir kazası, 1935 yılı itibariyle 1.595 km²’lik yüzölçümüne ve Ağın, Mutmur, Şotik ve merkez nahiyesiyle birlikte 4 nahiyeye sahipti. Ağın nahiyesine 21, Mutmur nahiyesine 27, Şotik nahiyesine 17 ve merkez nahiyesine de 17 köy bağlı durumda olup, toplam olarak 82 köyden oluşan bir idari yapı söz konusuydu.³⁶⁹

11 Mayıs 1938 tarihinde TBMM’de kabul edilen 3383 numaralı kanunla Arapkir kazasına bağlı Ağın nahiyesi bütün köyleriyle birlikte Elazığ vilayetinin Keban kazasına bağlı hale getirilmiştir.³⁷⁰

1940 yılında yapılan nüfus sayımı sonucuna göre Arapkir’in yüzölçümü 1.270 km²’ydi. Kazaya bağlı köy sayısı da 47’ye düşmüştür. 1935 yılına nazaran ilçenin kapladığı alanda ve buna bağlı olarak köy sayısında da büyük bir düşüş olmuştur. Bunun da nedeni yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Ağın nahiyesinin Arapkir’den ayrılmış olmasıdır. Aynı sayıma göre merkez nahiyenin köy sayısı 13, Mutmur’un köy sayısı 22, Şotik’in köy sayısı

³⁶⁵ “Kararlar”, *Resmî Gazete*, S. 6965, 23 Temmuz 1948, s. 14453. 16 Temmuz 1948 tarihli kararnameyle Cihat Mutver Beytüşşebap’a atanmıştır.

³⁶⁶ “Karar”, *Resmî Gazete*, S. 7568, 28 Temmuz 1950, s. 18837. 20 Temmuz 1950 tarihli kararnameyle İrfan İplikçi Kadıhanı kaymakamlığına atanmıştır. Arapkir kaymakamlarının isimlerinin ve görev yıllarının yazılı olduğu tablo için bkz. Ek: 16.

³⁶⁷ “Nahiye Teşkilatı”, *Yeni Malatya*, S. 293- 152- 34, 11 Eylül 1930, s. 3.

³⁶⁸ BCA, 030.11.1, 65.23.4 lef 2. Dönemin Malatya vilayet idare heyeti ve genel meclisinin, vilayet idaresi kanununun 2. maddesine dayanılarak aldığı karar neticesinde nahiye yerinin değişimine karar verilmiş, Dahiliye Vekaletinin tezkeresi Reisi Cumhur (Cumhurbaşkanı), Başvekil (Başbakan) ve Dahiye Vekilinin(İçişleri Bakanı) imzasıyla yürürlüğe girmiştir.

³⁶⁹ *Genel Nüfus Sayımı 20 Ekim 1935: Kati ve Mufassal Neticeler Malatya Vilayeti*, C. XXXIX, s. 6.

³⁷⁰ “Kanunlar”, *Resmî Gazete*, S. 3910, 18 Mayıs 1938, s. 9865. Kanunun kabul tarihi 11 Mayıs 1938 tarihidir.

12 olarak tespit edilmiştir.³⁷¹ Bir önceki nüfus sayımına göre kazaya bağlı bütün nahiyelerin köy sayıları azalmıştır.

1945 yılında Arapkir'in yüzölçümü 1.673 km²'ye³⁷² çıkarken köy sayısı 47 olarak belirlenmiştir. 1945 yılında Arapkir'e bağlı olan köyler şunlardır:

Merkez bucağı: Ambarge, Bademli, Çüçüğen, Çiğnir, Çimen, Kocu, Mişelli, Onar, Panikevranbeyi, Panikkundi, Selamlı, Semeği, Tepte.

Mutmur bucağı: Mutmur, Abbasi, Amran, Arakil, Bostancık, Daragen, Deregezen, Esikli, Eskiarapkir, Gebedi, Germişi, Gürge, Hacıuşağı, Hastek, Horan, Kızıluşağı, Memefir, Pirali, Saldek, Satikli, Siritli, Sipahiuşağı.

Şotik bucağı: Birik, Alhasuşağı, Arhut, Decdeler, Eynir, Göçeruşağı, Gökağaç, Kömürlük, Kurutaş, Sığircıuşağı, Suceyin, Şotik.³⁷³

1950 yılı nüfus sayımı sonucuna göre Arapkir'in yüzölçümü 1.673 km² olarak tespit edilmiştir.³⁷⁴ Buna göre ilçenin kapladığı sahada herhangi bir değişiklik olmamıştır.

Arapkir Belediyesi

Arapkir belediyesi, 1888 yılında kurulmuştur.³⁷⁵ 1892 yılında yapılan ahşap belediye binası tek parti döneminin sonlarına kadar ihtiyaca yeterli olacak şekilde hizmet vermiştir.³⁷⁶

Osmanlı Devleti döneminde I. Dünya Savaşına kadar 4- 5 bin evi olan koca bir Anadolu kenti hüviyetindeki Arapkir, savaşın sonrasında ortaya çıkan yoksulluk neticesinde küçülerek hükümet merkezinin ve çarşının bulunduğu yere kadar çekilmek durumunda kalmıştır. Ancak cumhuriyet döneminde belediyenin yaptığı çalışmalarla birlikte düzelme ve kalkınma dönemine girmeye başlamıştır.³⁷⁷

³⁷¹ Genel Nüfus Sayımı (20 Ekim 1940), s. 443- 444.

³⁷² Genel Nüfus Sayımı (21 Ekim 1945), s. XIX.

³⁷³ Genel Nüfus Sayımı (21 Ekim 1945), s. 420- 421.

³⁷⁴ Genel Nüfus Sayımı (22 Ekim 1950), s. 19.

³⁷⁵ "Malatya", Türkiye İller Ansiklopedisi, C. II, s. 231.

³⁷⁶ "Arapkir", İller Bankası Belediyeler Yıllığı, s. 173.

³⁷⁷ O. Eti, a. g. m. , s. 3.

1926 yılında 7.381 liralık bir gelire sahip olan belediyenin³⁷⁸ 1928 yılındaki geliri 5.245³⁷⁹ liraya düşmüştür.

Tablo: 2. 9. Arapkir Belediyesinin 1929-1936 Yılları Arasındaki Mali Durumu(*)

Yıllar	Muhammenat(Tahmini)	Tahakkukat	Tahsilat	Masarifat
1929	5.275	6.728	5.315	5.465
1930	7.878	6.889	4.630	4.851
1931	9.290	7.026	5.012	5.112
1932	5.000	5.606	3.350	3.586
1933	12.019	7.510	6.495	6.480
1934	11.214	11.179	9.316	9.313
1935	10.000	8.904	8.620	9.003
1936	10.000	13.311	10.286	6.504

Kaynak: *Belediyeler İstatistiği(1929-1936)*, Mali İstatistikler Serisi Neşriyat No: 136, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1939, s. 41. (*)Tablo da yer alan gelir- gider rakamları Türk lirasıdır.

Yukarıdaki tabloda 1932 yılına ait verilerin olduğu alan en dikkat çeken kısımdır. Tahmini bütçe, tahakkukat, tahsilat ve harcamalar en az olarak 1932 yılında gerçekleşmiştir. 1933 yılı tahmini bütçe açısından en verimli olan dönemdir. Buna karşılık tahakkukat ve tahsilat 1936 yılında tavan yapmıştır. 1934 yılı da belediye harcamalarının en fazla gerçekleştiği dönem olarak tespit edilmiştir.

1935 yılı Temmuz ayında Arapkir belediye başkanı Nazım Bilge (Fadıllıoğlu) ve çalışma arkadaşları belediye hesaplarında usulsüzlük, sahtekarlık vb. pek çok suçlamayla ilgili olarak haklarında başlayan tahkikat sonucunda görevden el çektirilerek açığa alınmışlardır. Vilayet idare heyetinin kurduğu komisyonun yaptığı incelemelerden sonra konu Malatya Ağır Ceza Mahkemesine intikal etmiştir. 1936 yılının Temmuz ayında mahkemede yapılan 2-3 duruşma sonrasında belediye başkanı Nazım Fadıllıoğlu ve arkadaşları beraat etmişler ve valilik tarafından göreve iade edilmişlerdir.³⁸⁰

³⁷⁸ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1925-1926)*, s. 837.

³⁷⁹ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1927-1928)*, s. 1228.

³⁸⁰ “Hakikat Tecelli Etti”, *Fırat*, S. 389, 14 Temmuz 1936, s. 1.

1939 yılındaki belediye bütçesi 12.626 liradır. Son 4 yıl içinde belediye bütçesindeki artış ancak 2.626 liradır.

Arapkir'in imar planı 1940 yılında yaptırılmıştır. İmar planına bağlı olarak fenni projesi yapılan su tesisatıyla birlikte elektrik tesisatı projesi de hazırlanmıştır. Su tesisatı yapılıncaya kadar kasaba halkı ihtiyacını açık kanal vasıtasıyla gidermiştir. Ayrıca kasabanın muhtelif yerlerinde onarılmak suretiyle hizmete sunulan çeşmelerden halkın su ihtiyacı karşılanmıştır. Elektrik tesisatı tamamlanıncaya kadar kısmen adi lamba kısmen de lüks lambası kullanılarak aydınlatma yapılmıştır.³⁸¹

1946 yılında DP'nin adayı olarak Arapkir belediye başkanlığına seçilen Rasim Kaşkal, Fırat gazetesine verdiği röportajda şunlar söylemiştir:

“Arapkir halkının yüksek teveccühleri karşısında riyaseti deruhte etmeyi şeref borcu olarak kabul ettim. Daireyi tesellümde dört ile beş ay memur ve müstahdemeyn maaşı verilmemiş, asker ailelerine yardım için maliyeden ayrılan para da belediye veznesine girerek borçlanılmış; ve daha buna kabil birçok borçlar karşısında kaldım...”

Belediye başkanı bu borçları halkın desteğiyle 3 ay içerisinde ödediğini, dönemin Malatya valisi Ahmet Kınık'ın desteğiyle belediyeye ait otomobili faaliyete geçirdiğini, muattal kalmış çeşmelerin onarımlarının yapıldığını, belediye gelirlerini koruma konusundaki hassasiyetlerinin devamı olarak Mişelli köyündeki suyun yakın zamanda kasaba merkezine getirmek istediklerini sözlerine eklemiştir.³⁸²

İller Bankasından 200.000 lira temin edilmek suretiyle ilçeye 6 km. mesafede bulunan yukarıda adı geçen ve dönemin belediye başkanının da sözünü ettiği yerleşim yerinden kaynak suyu getirme projesi için 1948 yılı itibarıyla ihaleye çıkmıştır. Elektrik projesi ihalesinin su projesinin bitirilmesinden sonra yapılmasına karar verilmiştir.³⁸³

³⁸¹ “Arapkir”, *İller Bankası Belediyeler Yıllığı*, s. 174-175. Çalışma yaptığımız yıllar arasındaki dönemde Arapkir'in elektrik tesisatı tamamen bitirilmiş değildir.

³⁸² Şemsi Belli, “Arapkir Yollarında”, *Fırat*, S. 1310, 10 Aralık 1946, s. 2. Rasim Kaşkal, o dönemde Arapkir'in en zenginlerinden olan ve bilhassa kooperatif işlerinde büyük ihtisası bulunan bir ticaret adamıydı, bkz. a. g. m.

³⁸³ Kemal Yılmaz, “Arapkir İlçesi İdari Coğrafyası”, *İdare Dergisi*, S. 199, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Temmuz-Ağustos 1949, s. 297-298.

Rasim Kaşkal'ın belediye başkanlığı döneminde Arapkir belediyesinin 1946, 1947 ve 1948 yıllarına ait gelir ve gider tablosu aşağıda yer almaktadır.

Tablo: 2. 10. Arapkir Belediyesinin 1946-1947-1948 Yılları Mali Durumu(*)

Yıllar	Gelir	Gider
1946	24.898	23.701
1947	39.904	29.070
1948(tahmini)	29.800	29.800(Bütçe Ödeneği)

Kaynak: “Arapkir”, *İller Bankası Belediyeler Yıllığı*, C. I, Ankara, 1949, s. 174. (*) Tablo da yer alan gelir gider rakamları Türk lirasıdır.

Tabloya göre en fazla gelir 1947 yılında elde edilmiştir. Bu fazlalığın nedenleri şöyle sıralanabilir: 1) Diğer yıllara nazaran belediyenin aldığı bağışların ve vergilerin miktarının fazla olması, 2) 1947 yılında belediyenin hizmet verdiği alanlarda daha az harcama yapmasıdır. Belediyenin harcama yaptığı alanlar; idare ve hesap işleri, sağlık ve sosyal yardım işleri, bayındırlık işleri, temizlik ve aydınlatma işleri, vb. çeşitli alanlardaki harcamalar³⁸⁴ olarak gerçekleşmiştir.

2. 1. 4. Besni(Behisni)İlçesi

Tek parti döneminde (1926-1933 yılları arası hariç) Malatya vilayetine tabi kaza merkezlerinden biri olan Besni, Fırat nehrine karışan Göksu'nun kollarından olan Araban çayı kenarında kurulmuş eski bir kasabadır.³⁸⁵ Kaza merkezinin denizden yüksekliği 725 m. olup hemen üst tarafında eski ve harap bir kalesi bulunmaktaydı.³⁸⁶

Gaziantep'in kuzeyinde, Malatya'nın güneyinde yer alan Besni kazası, doğudan Adıyaman, batıdan Pazarcık ve Elbistan, güneyden de Halfeti kazasıyla çevriliydi. Cumhuriyetin ilk yıllarında kazanın kuzeybatısında Perveri, kuzeydoğusunda Tut, doğusunda Şambayadı, güneydoğusunda Kızılin, güneybatısında Belveran, Suvarlı ve güneyinde Keysun olmak üzere merkez kazasıyla birlikte 8 nahiye sahipti.³⁸⁷

³⁸⁴ “Kanunlar”, *Resmî Gazete*, S. 3910, 18 Mayıs 1938, s. 9865, s. 174.

³⁸⁵ F. Fazıl Tülbentçi, a. g. m. , s. 3.

³⁸⁶ Ekrem Yalçınkaya, a. g. e. , s. 46.

³⁸⁷ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-1927)*, s. 957.

Besni kazası, 30 Mayıs 1926 tarihinde TBMM’de kabul edilen 877 numaralı “Teşkilatı Mülkiye Kanunu”nun 3. maddesindeki cetvelde gösterilen 17 kazadan biri olarak Gaziantep vilayetine bağlanmıştır.³⁸⁸

Cumhuriyetin ilk yıllarında Besni kazasının idari yapısında görev yapan devlet memurları ve isimleri aşağıda tablolaştırılmıştır.

Tablo: 2. 11. Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Yıllarında Besni Kazasında İdari Yapının Başında Görev Yapan Devlet Memurları

	1925-1926	1926-1927	1927-1928	1928- 1929
Kaymakam	Neşet Bey	Rüstem Fehmi Bey	Rüstem Bey	Rüstem Bey
Mal Müdürü	Ahmet Bey	Hamdi Bey	Hamdi Bey	Hamdi Bey
Müftü	Abdulahman Efendi	----	Abdulahman Efendi	----
Hakim	Hasan Hüsnü Bey	Ali Şefik Bey	Ali Şefik Bey	Ali Şefik Bey
Savcı	Kazım Bey	Tevfik Bey	Şevket Bey	Remzi Bey
Mahkeme-i Aza	İbrahim Hakkı Bey	----	----	----
Mahkeme-i Aza	Tevfik Bey	----	----	----
Sorgu Hakimi	Mustafa Bey	----	Sami Bey	Şafi Bey
Hükümet Tabibi	----	----	Hüseyin Hüsnü Bey	H. Hüsnü Bey
P. Ve Telgraf Baş Müdürü	----	----	İbrahim Bey	İbrahim Bey

Kaynak: *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1925-1926)*, Matbaai Amire, İstanbul, 1926, s. 849, *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1926-1927)*, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, No: 2, İstanbul, 1927, s. 961, *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1927-1928)*, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, No: 3, İstanbul, 1928, s. 1008, *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1928-1929)*, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, No: 4, İstanbul, 1929, s. 577.

Besni kaymakamı Rüstem Fehmi Bey’in 4 Nisan 1929 tarihli kararnameye göre Alaiye(Alanya) kaymakamlığına tayini çıkınca yerine Şemsettin Bey Besni kaymakamlığına getirilmiştir.³⁸⁹ Şemsettin Bey, 9 Ocak 1930 tarihinde vekalet emrine

³⁸⁸ “Teşkilatı Mülkiye Kanunu”, *TBMM Kanunlar Dergisi*, C. IV, 26 Haziran 1926, s. 935.

³⁸⁹ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 1176, 25 Nisan 1929, s. 7052.

alındığı için Besni kaymakamlığı görevi sona ermiştir.³⁹⁰ 23 Ocak 1930 tarihinde Pülümür kaymakamı Yusuf Ziya Bey Besni kaymakamı olarak tayin edilmiştir.³⁹¹

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk nüfus sayımı sonucunda elde edilen istatistiklere göre Besni'nin yüzölçümü 3.230 km² ve yerleşim alanı sayısı da 141 idi.³⁹²

1928 yılında Besni kazasının Keysun, Perveri, Tut, Kızılın, Belveran, Şambayadı, Suvarlı nahiyeleyle 133 adet köyü vardı.³⁹³

14 Mart 1933 tarihinde Adıyaman kazasına bağlı olan Tut nahiyesi 9431 sayılı kararnameyle tekrar Besni'ye bağlanmıştır.³⁹⁴ Bu karardan 6 gün sonra kabul edilen 20 Mart 1933 tarihli kararnameyle de Besni kaza merkezinin Çat mevkiine taşınmasına karar verilmiştir.³⁹⁵

20 Mayıs 1933 tarihinde kabul edilen “Bazı Vilayetlerin İlgaı Ve Bazılarının Birleştirilmesi Hakkında Kanun”un 7. maddesi gereğince de Besni kazası, Gaziantep vilayetinden alınarak Malatya'ya bağlı hale getirilmiştir.³⁹⁶ Besni kazasının adli teşkilatı 18 Eylül 1933 tarihine kadar Gaziantep'te kalmaya devam etmiştir. İcra Vekilleri Heyetinin 15016 sayılı kararnamesiyle Gaziantep Askeri İhtisas Mahkemesinin işlerinin çokluğu nedeniyle kazanın adli teşkilatı Malatya Adli İhtisas Mahkemesi bünyesine dahil edilmiştir.³⁹⁷

29 Haziran 1934 tarihinde 10564 sayılı üçlü kararnameyle Akçadağ'ın Doğanşehir nahiyesi dahilindeki Karabahşili, Kilili, Seske, Meydan ve Hamzalar köyleri Besni'nin Perveri nahiyesine bağlanmıştır. Buna gerekçe olarak köy halkının özellikle kış mevsiminde

³⁹⁰ BCA, 030.11.1, 53.2.1. 3832 sayılı kararnameyle Dahiliye Vekaleti emrine alınmıştır.

³⁹¹ BCA, 030.11.1, 53.3.12. 3870 sayılı kararnameyle Yusuf Ziya Bey Besni kaymakamlığına tayin edilmiştir. 1950 yılına kadar görev yapan Besni kaymakamları için bkz. Ek: 17. Besni belediye başkanları için bkz. Ek: 18.

³⁹² *Türkiye Nüfusu(27 Teşrin-i Evvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri)*, s. 26. Besni kazası bu sırada Gaziantep vilayetine bağlıydı.

³⁹³ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1927-1928)*, s. 998.

³⁹⁴ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 2356, 19 Mart 1933, s. 2317.

³⁹⁵ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 2366, 30 Mart 1933, s. 2340.

³⁹⁶ “Kanunlar”, *Resmi Gazete*, S. 2411, 27 Mayıs 1933, s. 2511.

³⁹⁷ BCA, 030.18.1.2, 39.67.15. Adliye vekilliğinin 14.09.1933 tarih 330/87 sayılı tezkeresiyle yapılan teklif üzerine İcra Vekilleri Heyeti bu kararı almıştır.

Akçadağ kaza merkezi ve Doğanşehir nahiyesi arasında ulaşımda güçlükler yaşaması gösterilmiştir.³⁹⁸

1935 yılında yapılan nüfus sayımı sonucuna göre Besni'nin yüzölçümü 3.230 km²'di. Bu yüzölçümüyle Besni, o tarihte Malatya'nın hem en geniş topraklarına hem de 8 nahiyesiyle en fazla idari bölümüne sahip kazası durumundaydı. Merkez nahiyesinin 17, Belveran 9, Keysun 23, Kızılin 16, Perveri 12, Suvarlı 14, Şambayat 11 ve Tut nahiyesinin de 13 köyü vardı. Besni kazasının toplam köy sayısı da 115'ti.³⁹⁹ Bir önceki nüfus sayımıyla karşılaştırılma yapıldığında Besni' nin köy sayısında azalma olduğu görülmektedir.

1935 yılı Aralık ayında CHP Besni ilçe başkanı Süleyman Bey, belediye başkanı Mustafa Mutlu ve ilçenin diğer ileri gelenleri önce Malatya valiliğine daha sonra CHP genel sekreterliğine dilekçeyle başvurarak Besni'nin Malatya'dan ayrılmak suretiyle Gaziantep vilayetine bağlanmasını istemişlerdir.⁴⁰⁰ Bunun için de aşağıdaki gerekçeleri göstermişlerdir:

“ 1- Besni Malatya'ya 165, Anteb'e 125 km mesafededir. Besni ile Malatya arasında Toros denilen Akdağ siviği ve Göksu nehri gibi hudutlar vardır. Antep arasında ise hiçbir engel olmayıp bütün karayollarıyla beraber bir de uygun şosa ve ayrıca da şimendüfer(tren) bizleri Anteb'e kolaylıkla götürmektedir.

2- Yılın yedi sekiz aylarında bütün kara yolları kapanır Ağdağ siviği kar ve buzlarla örtülü kalır ve Göksu nehri geçit vermez. Malatya'ya kadar karadan gitmek mümkün olmaz. Güneydoğu ve batı cihetindeki köylülerimiz Malatya'ya gitmek için bir gün Besni'ye bir gün Gölbaşı'na ve bir gün de Malatya'ya ki ancak üç günde ve sekiz on lira masrafla yetişebilmektedir. Anteb'e ise otomobille yarımşar liraya ve üç saatte gitmekte olup tren yoluyla Anteb'e gittiğimiz takdirde bu masraf 4 lirayı geçmemektedir.

3- İlçemiz ve köylerimiz Anteb'e semt olup tarım, tecim(ticaret) ve ekonomi ilişkilerini karadan yaya ve hayvanlarla sağlamaktadırlar. Halkın yerli ürünleri ve hammaddeleri hep G.Antep'te satılmakta ve oradan da bütün gereken şeyler alınmakta olduğundan Antep'le Besni halkı arasında ayrılmaz bir ilgi ve yüksek bir kredi yer tutmuştur. Antep, Besni'nin

³⁹⁸ BCA, 030.11.1, 87.18.5.

³⁹⁹ *Genel Nüfus Sayımı 20 Ekim 1935: Kati ve Mufassal Neticeler Malatya Vilayeti*, s. 5- 7.

⁴⁰⁰ BCA, 490.01, 506.2031.1, Lef 9- 10. Bkz. Ek: 19.

Besni Anteb'in bir uramı halini almıştır. Malatya'ya ise hiçbir ilgi ve ilişigimizin olmadığı çeven icabatıdır. Baş ağrıtmğa sebep olmamak için kısa yazarak hakiki derdimizi bildirmek ve Anteb'e bağlanmakla ekonomi hayat ve gelişme hakkımızı geri döndürmek ve elli bin nüfus halkımızın isteğini yerine getirmekle sevindirmek için yüksek kayranızın sağlanmasını ve bu özdeki genel asığımızı(fayda) korumaya araç olmanızı yüksek ülkünüzden umar, diler, yalvarır ve sayısız saygılarımızı sunarız.”

Hükümet Besnililerin isteğini kabul etmemiş olmalı ki Besni Malatya'nın ilçesi olarak kalmaya devam etmiştir.

1940 yılında Besni kazasının sahip olduğu alan küçülerek 2.146 km²'ye düşmüştür. Ayrıca köy sayısı da 87 olarak belirlenmiştir.⁴⁰¹ Bu sonuçla Besni, Malatya'nın hem en fazla yüzölçümüne sahip kazası olma özelliğini kaybetmiştir hem de köy sayısı bakımından büyük düşüş yaşamış ve bu alandaki vilayet sıralamasında da 4. sıraya gerilemiştir.

1940 yılı itibariyle Besni ilçesinin Meydan, İdris, Taşcamı, Vusta, Hamra, Bozmekan, Hacıkasım, Çırçır, Kahta, Alipaşa, Yenimahalle adlarında 11 mahallesi vardı.⁴⁰²

CHP, tek parti olarak ülkeyi yönetirken başkentten uzak olan özellikle daha doğuda yer alan kentlerle ilgili olarak parti müfettişliği oluşturarak bu kentlerin idari, sosyal, ekonomik vb. yapılarını en ince ayrıntısına kadar kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Aşağıda yer alan örnek hem parti teşkilatının hiyerarşik yapısını hem de Besni'nin 1943 yılındaki idari durumunu göstermesi bakımından oldukça ilginçtir.

“ C.H.P Genel Sekreterliği Yüksek Katına

Ankara

Gittiğim Behisni kazasında az tesadüf edilir boşluklarla karşılaştım. Kaymakam, Asliye ve sorgu hakimleri, Jandarma komutanı, Belediye reisi, Trahom mücadele hekimi, Hükümettabibi gibi idare başlarının çoktan beri bulunmadığını, yerlerinin açık bırakıldığını gördüm. Halbuki sekiz Nahiyesi bulunan bu büyük kazada; iki buçuk ay önce belediye dairesindeiçinde iâşe ve belediyenin 28 bin lirası bulunan kazası kaldırılmış hakiki mütecasirleri meydana çıkarılmayarak muhalif zümreler yek diğerini alt etmek için biri birine zan vetühmeti atmağa kalkışmaları fırsatı verilerek halkta huzur ve ahenk namına bir şey kalmamış ve ticaret vekaletinin incelemek için gönderdiği müfettişi odasına yazılı tehdit

⁴⁰¹ *Genel Nüfus Sayımı (20 Ekim 1940)*, s. 443- 444.

⁴⁰² Ekrem Yalçinkaya, a. g. e. , s. 46.

varakası atıla bilinerek hükümet otoritesi fena halde sarsılmış bulunuyor. Şimdi ayağımız uğurlu gelerek ayak takımından ibaret hakiki mütecasirler yakalanmış, suçlarını itiraf ve taksim ettikleri paradan on bin lirasını iade ve teslim etmişlerdir. Bunlar hakkında adli tahkikata başlayacak, muktazi kararları verecek hakimler yoktur. Bir gün bile devamını caiz bulmadığım istisnai bir durum arzeden bu mühim kazadaki açıklıkların kudretli, tecrübeli zevatın tayin ve izamları suretile doldurulmasına delalet buyurulmasını diler, sonsuz saygılarımı sunarım.

C.H.P Bölge Müfettişi Bilecik Mebusu A. Esen”⁴⁰³

Gaziantep Bölge Müfettişi Ahmet Esen’in 30 sayılı 20 Kasım 1943 tarihli bu raporu CHP Genel Sekreterliğinde 27 Kasım 1943 tarihinde kayıt altına alınmıştır. Genel Sekreterlik tarafından ilgili memuriyet kadrolarının bağlı olduğu vekaletlere vaziyetin aydınlanması için raporun doğru olup olmadığı sorulmuştur. Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekili(Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı) Hulusi Alataş konuyu incelemeye aldıktan sonra genel sekreterliğe 28 Aralık 1943 tarihinde gönderdiği yazıyla; “Besni kazasına Dr.Vahdet Fazlı Ağaoğlu’nun 1 Ekim 1941 tarihinde tayin edildiğini ve iddia edilen döneme kadar da görev yaptığını, şu anda da görev yapmaya devam ettiğini, 19 Mart 1943 tarihinden 4 Ağustos 1943 tarihine kadar askerlik görevini yapmak üzere vazifesinden ayrıldığını, kazada daha evvel ikinci tabip olarak Ali Turfanda’nın 9 Ocak 1943 tarihinde göreve başlamış olduğunu, hükümet tababetinin hiçbir suretle boş kalmadığı cevabını vermiştir.”⁴⁰⁴ Adliye Vekili Ali Rıza Türel 5 Ocak 1944 tarihinde parti genel sekreterliğine gönderdiği yazıda; Besni belediye kasasını çalan şahısların tespit edildiğini, Besni’de hakim bulunmadığından davanın Adıyaman’a nakledildiğini, Besni hakimliğini yapmak üzere Maraş hakimi Galip Tolunay’ın görevlendirildiğini 25 Aralık 1943 tarihinde göreve başladığını ifade etmiştir.⁴⁰⁵ Dahiliye Vekili Hilmi Uran’da 18 Şubat 1944 tarihinde parti genel sekreterliğinin 2/6225 sayılı yazısına Malatya valiliğinden aldığı cevapları maddeler haline sıralayarak karşılık vermiştir. İddia olunan konulara ilişkin yazılan cevapta; 1) Besni kaymakamının 5 Aralık 1943 tarihinde göreve başladığını, 2) Asliye hakimliği için Maraş sulh hakiminin görevlendirildiğini, sorgu hakimliğine adliye başkatibinin vekalet ettiğini,

⁴⁰³ BCA, 490.01, 481.1954.1, lef 266.

⁴⁰⁴ BCA, 490.01, 481.1954.1, lef 258.

⁴⁰⁵ BCA, 490.01, 481.1954.1, lef 257.

hükümet tabibi ile trahom hastanesi ikinci tabibinin görev başında olduğunu, açık bulunan göz mütehassıslığı görevinin ikinci tabip tarafından yapıldığını, 3) Belediye reisinin hakkındaki suçlama nedeniyle(ofis ambar açığı)tutuklandığını ancak daha sonra tahliye edildiğini, 4) Jandarma komutanı da stajda olduğu için yerine jandarma başçavuşunun vekalet ettiğini⁴⁰⁶ belirten ifadeler yer almıştır.

Besni ilçesinin yüzölçümü 1945 yılında bir önceki nüfus sayımına nazaran artış göstermiş ve 2.231 km² olmuştur.⁴⁰⁷ Besni, 8 bucağını ve 87 köyünü ise muhafaza etmiştir. 1945 yılında Besni ilçesinin mülki yapısının temelini oluşturan bucaklar ve bu bucaklara bağlı köyler şunlardır:

Merkez bucağı: Aşağı Çöplü, Ayratlı, Birişme, Burunçayır, Büyük Şamuşağı, Çilboğaz, Eskiköy, Gelbilason, Kevcalı, Kızılhisar, Şufraz, Terbiseh, Tileh.

Belveren bucağı: Belveren, Aşağı Nasırlı, Balkar, Çatalağaç, Çelik, Gedikli, Haydarlı, Karakuyu, Yukarı Nasırlı.

Keysun bucağı: Keysun, Araban Bademce, Arap, Aşağı Söğütlü, Çakallı Mamıibiş, Çakallı Torunlar, Çomak, Emirhaydar, Fal, Kargalı, Kösecelil, Köseyanlı Aşireti, Mırıhtıl, Mihmallı, Sarıkaya, Tetirli, Yaylacık, Yusufağa.

Kızılın bucağı: Sahandil, Hacıhalil, Hementil, Kızılın, Margoza, Sayvıran, Yazıkarakuyu, Yeniköy(Hozgişiler).

Perveri bucağı: Büyük Perveri, Çataltepe, Hamralar, Karabahşili, Kılılı, Kinirli, Küçük Perveri, Meydan, Pehnik, Pembeği, Seske Aptallar.

Suvarlı bucağı: Suvarlı, Araban Beydili, Cencere, Çorak, Karalar, Kilisecik, Kitiş, Mamadik, Sarıyaprak, Uzunyuyu, Zirce.

Şambayat bucağı: Şambayat, Atmalı, Başlı, Kötüre, Sallak, Şenikci.

⁴⁰⁶ BCA, 490.01, 481.1954.1, lef 255. Kaymakam Akif Rahmi Kocamanoğlu'nun tayin kararı 28 Ekim 1943 tarihidir.

⁴⁰⁷ Genel Nüfus Sayımı (21 Ekim 1945), s. XIX.

Tut Bucağı: Tut, Balyan, Bayıl, Cankara, Ernişdere, Hüs, Kazikan, Köreli, Meryemuşağı, Terentil, Yalankoz.⁴⁰⁸

1946 yılında Besni ilçesinde dönemin belediye başkanı ve kaymakamı arasında meydana gelen tartışma idari yapı içerisindeki hoşnutsuzluğu gündeme getirmiştir. 1946 yılı Temmuz ayında Besni belediye başkanı seçilen Abdülkadir Özbay, kendisinden önceki belediye başkanı zamanında kaymakamın etkisiyle 500 lira masraf yaptırıldığını kendisinin bunu kabul etmediği için kaymakam tarafından 14 Ağustos 1946 tarihinde makam odasına çağrılarak şahsına hakaret edildiğini belirterek kaymakam Hüsnü Gider hakkında CHP Genel sekreterliğine şikayet başvurusunda bulunmuştur. Şikayet dilekçesi dikkatle incelendiğinde belediye başkanı sadece şahsi nedenlerden dolayı değil aynı zamanda ilçede görev yapan diğer memurlara karşı da kaymakamlık makamının haiz olduğu liyakatten uzak davranışlar içerisinde olduğuna dair pek çok örnek vermiştir. Örneğin; hükümet tabibi Haydar Seçkin'e hakaret ettiği için dövüldüğü, Belveren bucağında kendisinin istemediği birinin muhtar olması sebebiyle jandarmadan ricacı olunarak seçilen şahsı ölümle tehdit ettiği, devlet otoritesine aykırı davranan şahıslarla irtibat içinde olduğu, 25 bin liralık piyango bileti bastırıp bu paraları zimmetine geçirdiği iddia edilen şahıslarla ilgili tahkikat yaptırmadığı, yeni yapılan kaymakam evine az para yardımı yaptığını iddia ettiği, herkes tarafından sevilen Mehmet İso ve Kızılay kurumunda çalışan Yusuf Oruç hakkında tahkikat başlattığı, 6 muhtar hakkında “hüviyetlerinden şüphe ediyorum” diye bu şahısları fişleterek her gün gözaltında bulundurması... v.b gibi ifadeler dilekçesinde yer almıştır. Ayrıca belediye başkanı anlattığı olaylarla ilgili de şahitlerin isimlerini dilekçesine eklemiştir.⁴⁰⁹ Bu olaydan kısa bir süre sonra kaymakam Hüsnü Gider, Besni kaymakamlığından alınarak Eskişehir ili mektupçuluğuna tayin edilmiştir.⁴¹⁰

1950 nüfus sayımı sonuçlarına göre Besni bir önceki sayımda sahip olduğu 2.231 km²'lik yüzölçümünü korumuştur.⁴¹¹

⁴⁰⁸ *Genel Nüfus Sayımı (21 Ekim 1945)*, s. 422- 423.

⁴⁰⁹ BCA, 490.01, 481.1954.1, lef 236- 237.

⁴¹⁰ “Kararlar”, *Resmi Gazete*, S. 6440, 22 Ekim 1946, s. 11345.

⁴¹¹ *Genel Nüfus Sayımı (22 Ekim 1950)*, C. I, s. 19.

Besni Belediyesi

Besni belediyesinin 1927 yılında 8.400 lira⁴¹² olan geliri 1928 yılında 88.097 lira⁴¹³ olarak belirlenmiştir. Bir yıl içerisinde belediye gelirinin bu derece artması dikkat çekmektedir. Ancak burada unutulmaması gereken husus söz konusu tarihte Besni'nin, Gaziantep vilayetine bağlı olmasıdır.

1932 yılında Besni belediye reisliği görevine getirilen Mustafa Bey (Mutlu) 1934 yılındaki belediye seçimlerine kadar canla başla çalışarak 2 sene içinde halkın sevgisini kazanmayı başarmıştır. Mustafa Bey döneminde sokaklar ve lağım şebekeleri ıslah edilmiş, eskiden mezarlık alanı olan kasabanın en mutena yeri büyük bir park haline getirilmiş, evlerin yanı başındaki gübrelikler ve süprüntülükler kaldırılarak kasabanın genel sıhhati korunmaya çalışılmış, geceleri karanlık altında kalan sokakların tamamına aydınlatma direkleri yaptırılarak elektrik verilmiş, sebze pazarı, kasap çarşısı gibi alanlar yaptırılmak suretiyle kasabadaki esnafın dağınık yerleşmesine sona erdirilmiş, içme suyu yolları tamir edilmiş, pınarlar temizlettirilerek musluklar takılmış ve belediye bütçesi 2 yıl içerisinde 2 kat artış göstererek 15.000 liraya yükseltilmiştir.⁴¹⁴

1934 yılında Besni belediyesinin geliri 15.000 lira⁴¹⁵ iken 1935 yılında gelir 1.850 lira artarak 16.850 lira olmuştur.⁴¹⁶ Besni, bu geliriyle Malatya ilçeleri arasında Adıyaman'dan sonra 2. sırada bulunmaktaydı.

1935 yılından itibaren Besni belediyesi ve Nafia Vekaleti yeni ve büyük bir hamleye başlamışlardır. Bu hamle kazayı eski bulunduğu yerden(cehennem deresinden) kurtararak daha sağlıklı bir yere taşıma girişimiydi.⁴¹⁷ Eski kaza merkezinin bulunduğu alan yamaçları çok meyilli bir dere içinde sıkışık ve havasız bir vaziyetteydi. Hemen hemen bütün binalar

⁴¹² *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1926-1927)*, s. 957.

⁴¹³ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1927-1928)*, s. 1002.

⁴¹⁴ "Besni Belediyesinde Çalışmalar", *Fırat*, S. 166, 2 Ağustos 1934, s. 3- 4.

⁴¹⁵ "1934 yılı Belediye Bütçeleri Ve Nüfusları", *Belediyeler Dergisi*, S. 1, Belediyeler Bankası, Ankara, 1935, s. 41.

⁴¹⁶ "Türkiye Dahilinde Mevcud Bütün Belediyelerin Varidat Bütçeleri", *Belediyeler Dergisi*, S. 9, Belediyeler Bankası, Ankara, Mart 1936, s. 87. 1935 yılı belediye bütçesiyle ilgili olarak 1936 yılında dönemin belediye başkanı Mustafa Mutlu'nun hakkında 8 suçlama yapılmış ve mahkemeye verilmiştir. Bunlardan 7 tanesi ihmal ve terahi, 1 tanesi de memuriyet vazifesini su istimaldir. Neticede Malatya ceza mahkemesinde yargılanmış ve beraat etmiştir.

⁴¹⁷ "Besne Kazası", *L'illustration De L' Orient*, No: 16-17-18-19, İstanbul, 1949, s. 48.

kuru taş yığınının ibaret olup yerleşim alanlarının da bu derenin yanında yer almasından dolayı kasaba halkı havasızlıktan boğulmaktaydı. Sıcak geçen günlerin sabah ve akşam vakitlerinde dahi kasabanın büyük bir kısmı güneş ışığından mahrum kalmaktaydı. Ayrıca sokaklar yamaçtan dolayı dar olduğu için nakliye araçları kasaba merkezine girmekte zorluk çekmekteydiler. Kasabanın taşınması kararın alınmasından sonra şehir olmaya müsait 3 yer tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi; Gaziantep vilayetine yakın olup halihazır kaza merkezine hayli uzaktı. Diğer Gölbaşı'na yakın kaza merkezine 25 km. uzakta bir yerdi. Üçüncü alternatif olarak Çat mevki düşünölmüştü. Bu ikamet sahasının şimdiki kasabaya uzaklığı 2 km. kadardı. Halk için yeni nakil olunacak yerin yakınlığı en önemli tercih sebebi olduğu için daha önce de belirttiğimiz üzere bu sahada karar kılınmıştır.⁴¹⁸ Nefes alamayacak kadar bunalmış olan kasabanın şehrin hemen yakınında bulunan bir düzlüğe(Çat mevki)nakline karar verilmesi sonrasında hükümet konağı, belediye, mektep binalarının yapılması planlanmış ve kasabanın adı geçen yerleşim alanında adeta yeniden kurulmasına çalışılmıştır.⁴¹⁹

1939- 1940 yıllarında Besni belediyesi 21.800 liralık bütçe ile idare olunan belediye teşkilatına sahipti.⁴²⁰ Bu bütçeyle belediyenin son 5 yıllık gelirlerinde ortalama olarak her yıl için 1.000 liralık bir artış olmuştur.

Tablo: 2. 12. Besni Belediyesinin 1946-1947-1948 Yılları Mali Durumu(*)

Yıllar	Gelir	Gider
1946	60.551	74.271
1947	68.870	66.783
1948(Tahmini)	72.000	72.000(Bütçe Ödeneği)

Kaynak: “Besni”, *İller Bankası Belediyeler Yıllığı*, C. I, Ankara, 1949, s. 336-337. (*) Tablo da yer alan gelir gider rakamları Türk lirasıdır.

⁴¹⁸ “Şehirlerimizin İmar Planları: Besni”, *Belediyeler Dergisi*, S. 62, Belediyeler Bankası, Ankara, Ekim 1940, s. 46. Besni'nin imar planı için bkz. Ek: 20.

⁴¹⁹ “Malatya'nın Kazaları”, *Vatan Gazetesi Memleket İlaveleri Malatya Özel Sayısı II*, S. 60, 04 Mart 1953, s. 10. Besni kazasında yeniden yapılan hükümet binası ve belediye binası fotoğrafları için bkz. Ek: 21.

⁴²⁰ Ekrem Yalçınkaya, a. g. e. , s. 46.

1948 yılı içinde asri mezbaha inşaatı tamamlanarak hizmete açılmıştır. 1949 ve ileri yıllarda da şehrin su, elektrik tesislerinin yaptırılması ve yeni kurulmuş olan Besni kasaba merkezinin tanzimi başta gelecek şekilde bütün bu ihtiyaçlar için faaliyete geçilmişti.⁴²¹

Belediyenin memur sayısı başkanla birlikte 7 kişiydi. Hizmetli adedi ise 25 kişi olup bunların 5 ini temizlik işçileri oluşturmaktaydı. Kasabanın genel temizliğini belediye işçileri yerine getirmekteydi. Temizlik işçileri tarafından toplanan çöpler 5 km. ötede yer alan tarlalara dökülmek suretiyle imha edilmekteydi.⁴²²

2. 1. 5. Darende İlçesi

Darende kaza merkezi 19. yüzyılın sonlarına kadar Zengibar Kalesi eteklerinde bulunan sahada iken rivayete göre Darende beylerinin(merhum Maarif vekili Necati Beyin dedeleri)yanlış bir hareketiyle kasaba halkı buradan taşınarak bağlara dağılmışlardır. Halk, beylerin bağlarında kalıp şehre dönmemesi üzerine şehri terk etmiş, böylelikle kale eteklerindeki şehir harap olup gitmiştir.⁴²³

Cumhuriyetin ilk yıllarında Darende kazası Sivas vilayetine bağlı durumdaydı. 1928 yılında merkez nahiye dışında Kermister ve Ayvalı adında iki nahiyesi vardı. Merkez nahiyyeye bağlı 11 adet köyü bulunan Darende'nin Kermister nahiyesinin 16, Ayvalı nahiyesinin de 23 köyü bulunmaktaydı.⁴²⁴

Darende Sivas'ın 138 km. güney doğusunda, Malatya'nın 72 km. batısında yer almaktaydı.⁴²⁵ Kuzeyinde Hekimhan ve Sivas'ın Gürün kazaları doğusunda yine Hekimhan ve Akçadağ kazaları, batıdan Gürün kazası, güneyden de Maraş'ın Elbistan kazası ile çevrili⁴²⁶ olan kasaba eskiden beri büyük yollardan uzak kaldığı için daimi bir gelişme gösterememiştir. Coğrafi vaziyeti, ana yollardan uzak bulunması, toprağının kuvvei

⁴²¹ “Besne Kazası”, *L'illustration De L' Orient*, No: 16-17-18-19, s. 48.

⁴²² “Besni”, *İller Bankası Belediyeler Yıllığı*, C. I, s. 337-338.

⁴²³ Haydar Ocak, “Belediye Haberleri: Darende (Taranda)”, *Belediyeler Dergisi*, S. 67, Belediyeler Bankası, Ankara, Mart 1941, s. 41- 42.

⁴²⁴ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-1928)*, s. 949.

⁴²⁵ Haydar Ocak, “Belediye Haberleri: Darende (Taranda)”, *Belediyeler Dergisi*, S. 67, Belediyeler Bankası, Ankara, Mart 1941, s. 43.

⁴²⁶ Ekrem Yalçınkaya, a. g. e. , s. 44.

inzibatiyesinin azlığı, eski askeri tabiye esasına müstenit kuruluşu halkının hariçte ticaretle iştigaline sebep olmuştur.⁴²⁷

Darende kazasının merkezi Fırat'a dökülen Tohma suyu üzerinde ve çukur bir vadi içinde, etrafı bağ ve bahçelerle çevrilmiş, çok sayıda mahalleden oluşmaktaydı. Denizden yüksekliği 1.000 m.⁴²⁸ olan kazanın 1927 yılı nüfus sayımına göre yüzölçümü 2.305 km²'ydi.⁴²⁹

Sivas vilayetine bağlı olduğu yıllarda Darende kazasında idari yapı da görev alan devlet memurları ve görev süreleri aşağıda yer almaktadır.

Tablo: 2. 13. Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Darende Kazasında İdari Yapının Başında Görev Yapan Devlet Memurları

	<u>1925-1926</u>	<u>1926-1927</u>	<u>1927-1928</u>	<u>1928-1929</u>
Kaymakam	Hüseyin Sakıp Bey	Hüseyin Sakıp Bey	Muhsin Bey	Şevket Bey
Mal Müdürü	Osman Nuri Bey	Osman Nuri Bey	Osman Nuri Bey	O. Nuri Bey
Müftü	Nazrullah İrfani Efendi	----	Nazrullah Efendi	----
Hakim	Abdülgani Bey	Abdülgani Bey	Fehmi Bey	Fehmi Bey
Savcı	----	Rasim Bey	Rasim Bey	Rasim Bey
Sorgu Hakimi	Mahmut Bey	Mahmut Bey	Mahmut Bey	Şafı Bey
P. Ve Telgraf Baş Müdürü	----	----	Numan Bey	Numan Bey

Kaynak: *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1925-1926)*, Matbaai Amire, İstanbul, 1926, s. 658, *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1926-1927)*, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, No: 2, İstanbul, 1927, s. 923, *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1927-1928)*, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, No: 3, İstanbul, 1928, s. 961, *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1928-1929)*, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, No: 4, İstanbul, 1929, s. 553.

Darende kazası 9 Aralık 1933 tarihinde TBMM'de kabul edilen kanun gereğince Sivas vilayetinden alınarak Malatya vilayetine bağlı hale getirilmiştir. Ancak kanunun 1 Haziran 1934 tarihinden itibaren geçerli olmasına karar verilmiştir.⁴³⁰ Malatya vilayeti

⁴²⁷ Haydar Ocak, "Belediye Haberleri: Darende(Taranda)", *Belediyeler Dergisi*, S. 67, s. 41.

⁴²⁸ Ekrem Yalçınkaya, a. g. e. , s. 41.

⁴²⁹ *Türkiye Nüfusu(27 Teşrin-i Evvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri)*, s. 25.

⁴³⁰ *TBMM ZC*, D. 4, C. XIX, İ: 8, 9 Aralık 1933, s. 36.

sınırlarına dahil olmasına 3,5 aydan daha az bir zaman kala Darende'ye bağlı Mescitli köyü 25 Mart 1934 tarihinde 10354 sayılı üçlü kararnameyle Sivas'ın Kangal kazasının Alacahan nahiyesine,⁴³¹ Tepecik, Şeref, Mahkanlı köyleri de aynı tarihte 10355 sayılı üçlü kararnameyle bu kazadan alınarak Sivas'ın Gürün kazasına bağlı hale getirilmiştir.⁴³²

1935 yılı nüfus sayımına göre Darende'ye bağlı köy sayısı 46'ydı. Malatya'nın diğer ilçeleriyle karşılaştırma yapıldığında Darende aynı yıl içinde en az köye sahip kaza durumundaydı.⁴³³

1939-1940 yılında Darende'nin Baytarbağı, Sırakoz, Şehli, Zaviye, Heyik eteği, Hacıderviş, İbrahimpaşa, Sungur, Kaldırım, Mehmetpaşa, Sayfıya, Kılıçbağı, Beybağı, adında 13 mahallesi mevcuttu.⁴³⁴

1940 yılında Darende'nin yüzölçümü ise 1.735 km²'ydi.⁴³⁵ Aynı yıl içindeki köy sayısı bir önceki sayımda olduğu gibi 46 olarak tespit edilmiştir. Merkez nahiyesinin 12, Ayvalı nahiyesinin 24, Balaban nahiyesinin köy sayısı da 10 olarak belirlenmiştir.⁴³⁶

1945 yılında Darende'ye bağlı bucaklardan Ayvalı'nın köy sayısı 25 olmuş, diğer iki bucağın köy sayısı ise aynı kalmıştır. Böylelikle Darende'nin toplam köy sayısı 47 olmuştur. 1945 yılı itibariyle Darende'de yer alan köyler şunlardır:

Merkez bucağı: Ağilyazı(Dumanlı), Aşudu, Fenk, Güdül, Karadigin, Kurudere, Mengeniz, Palanka, Şabük, Yarımca, Yenice, Yeniköy.

Ayvalı bucağı: Kuluncak, Akbaba Köralıuşağı, Avlar, Aşağı Selimli, Ayvalı, Başveran, Bıyıkboğazı, Bicir, Çay(Diriçlar), Çörmü, Gögebakan, Ilısluk, Karabük, Karaçayır, Karıncalık, Karlık(Kavallar), Kaynarca, Kızılhisar(Kırcaşar), Kızılmağara, Kömüklü, Sofular, Suhanlı, Temüklü, Tersehan, Yukarı Selimli.

⁴³¹ BCA, 030.11.1, 85.7.16. Mescitli namı Harkli köyü Alacahan nahiyesine daha yakın olması ve bu nahiye hududu dahilinde çıkıntı oluşması(coğrafi vaziyeti) ve asayiş nedeniyle Ayvalı nahiyesinden alınarak Kangal kazası dahilindeki Alacahan'a bağlanmıştır.

⁴³² BCA, 030.11.1, 85.7.17. Köylerin coğrafi vaziyetleri ve adı geçen köy halklarının resmi muamelelerinin kolaylıkla yerine getirilebilmesi için Darende'den alınarak Gürün'e bağlanmışlardır.

⁴³³ Genel Nüfus Sayımı(20 İlkteşrin1935), C. LX, s. 39.

⁴³⁴ Ekrem Yalçınkaya, a. g. e. , s. 41.

⁴³⁵ Genel Nüfus Sayımı (20 Ekim 1940), s. XIX.

⁴³⁶ Genel Nüfus Sayımı (20 Ekim 1940), s. 444.

Balaban bucağı: Gerinter Balaban, Aşağı Setirek, Cade, İspekcür, Kötükale, Medişih, Melik, Mezgidan, Mığdı, Yukarı Setirek.⁴³⁷

10 Mayıs 1948 tarihinde kabul edilen 21736 numaralı üçlü kararnameyle Hekimhan ilçesi Kurşunlu bucağına bağlı Palanga köyü, Balaban bucağına daha yakın bir mesafe de olması nedeniyle Darende ilçesinin adı geçen bucağının idari parçası olmasına karar verilmiştir.⁴³⁸

1950 yılında yüzölçümü 1.394 km² olan Darende, Malatya ilçeleri arasında en küçük toprak genişliğine sahip ilçe konumundaydı.⁴³⁹

Darende Belediyesi

Darende’de belediye teşkilatı 1868 yılından beri faaliyettedir, 1925 yılında ihtiyaca yeter durumda bir belediye binası inşa edilmiştir.⁴⁴⁰

Belediyenin 1934 yılında 9.618 liralık bütçesi⁴⁴¹ vardı. Bu miktar yaklaşık 3.982 liralık bir artışla 1935 yılında 13.600 liraya⁴⁴² yükselmiştir. Darende bu bütçesiyle 1935 yılı bütçeleri bakımından Malatya’ ya bağlı kaza ve nahiye belediyeleri arasında 3. sırada yer almıştır.

1939- 1940 yılında 32.938 liralık bütçe⁴⁴³ ile idare olunan belediyeye sahip olan Darende’nin 1941 yılından itibaren en büyük problemi su olmuştur. Halk su ihtiyacını Tohma Irmağı’ndan temin etmekte bu yüzden birçok bulaşıcı hastalıkla da boğuşmuştur. Belediye bir çare olur ümidiyle muhtelif mıntikalarda kuyular açtırmış fakat su bulunamamış, en son Belediyeler Bankasıyla anlaşarak istikraz temin etmiş Beybağı’nda bulunan suyu şehre getirmek üzere projelerini yaptırmış dünya vaziyetinin bozulması

⁴³⁷ Genel Nüfus Sayımı (21 Ekim 1945), s. 423- 424.

⁴³⁸ BCA, 030.11.1, 198.13.2, lef 4.

⁴³⁹ Genel Nüfus Sayımı (22 Ekim 1950), C. I, s. 19. Doğanşehir ilçesinin yüzölçümü konusunda bir bilgi olmadığı için Darende yüzölçümüyle en küçük ilçe durumundadır.

⁴⁴⁰ “Memleket Notları: Darende”, *İller ve Belediyeler Dergisi*, S. 43, Türk Belediyeler Derneği Yayınları, Nisan, 1949, s. 30.

⁴⁴¹ “1934 yılı Belediye Bütçeleri Ve Nüfusları”, *Belediyeler Dergisi*, S. 1, Belediyeler Bankası, Ankara, 1935, s. 42.

⁴⁴² “Türkiye Dahilinde Mevcud Bütün Belediyelerin Varidat Bütçeleri”, *Belediyeler Dergisi*, S. 9, Belediyeler Bankası, Ankara, Mart 1936, s. 87.

⁴⁴³ Ekrem Yalçinkaya, a. g. e. , s. 41.

üzerine projeler uygulamaya konulamamıştır. Bununla beraber Darende'nin muhtelif yerlerinde menba suları vardır. Örneğin; Ilıcak mevkii, Gavur(Kudret) hamamı, Zaviye mahallesindeki kuyu, yalnız bu sular sıcak ve tahlilde manganez bulunduğundan şürbe salih değildir. Aşude mahallesinde bulunan şelale vaktiyle 10 m. yükseklikten dökülürken 5 m.'si suyun tesiri ile aşınmış bulunmaktadır. Burada kurulması düşünülen elektrik santraliyle Darende, Gürün, Elbistan kazalarının elektrik ihtiyacının kesin olarak temin edileceği planlanmıştı.⁴⁴⁴

Tablo: 2. 14. Darende Belediyesinin 1946-1947-1948 Yılları Mali Durumu(*)

Yıllar	Gelir	Gider
1946	52.866	45.790
1947	56.951	38.743
1948(Tahmini)	45.804	45.804(Bütçe Ödeneği)

Kaynak: "Darende", *İller Bankası Belediyeler Yıllığı*, C. I, Ankara, 1949, s. 596. (*) Tablo da yer alan gelir gider rakamları Türk lirasıdır.

1949 yılından itibaren kazanın fenni haritası ve imar planı ihalesi yapılmıştır. Belediye yeniden veya tamir yoluyla 2.200 m. uzunluğunda kaldırım, ahşap ve taş olmak üzere 27 köprü inşaatını bitirmiş, İller Bankasından alınan parayla su tesisatının ihalesi yapılmış, cumhuriyet alanını kurmuş, halkın kullanımı için tuvaletler yapılmıştır. Elektrik tesisatının fenni projesi yapılmış ancak maddi imkansızlıklar nedeniyle ihalesi yapılamamıştır. Aynı sebepten dolayı mezbaha yapımı da daha sonraki zamanlara bırakılmıştır.⁴⁴⁵ Yine 1949 yılı itibariyle belediye ait ulaştırma ve nakliye işlerinde kullanılan 1 otobüs ve 10 kamyon bulunmaktaydı. Belediyenin gelişmiş bir yangın teşkilatı olmasa da tulumba, kanca, kürek, kova vb. aletleri bulunmaktaydı. Çalışan sayısı da Malatya'nın diğer ilçelerine göre oldukça azdı. Örneğin memur sayısı başkanla birlikte 3, hizmetli sayısı da 2 kişiydi.⁴⁴⁶

Darende kasabası cumhuriyetle birlikte yeniden kalkınmaya başlamış ancak 1949 yılı ortalarına kadar henüz matlup bir inkişaf çehresi edinememiştir. Bu durumun nedeni

⁴⁴⁴ Haydar Ocak, a. g. m., s. 44- 45.

⁴⁴⁵ "Memleket Notları: Darende", *İller ve Belediyeler Dergisi*, S. 43, s. 30.

⁴⁴⁶ "Darende", *İller Bankası Belediyeler Yıllığı*, C. I, Ankara, 1949, s. 596- 597. Darende'de 1923- 1950 yılları arasında görev yapan belediye başkanları ve 1928- 1950 yılları arasında görev yapan kaymakamlar için bkz. Ek: 22.

olarak kaza merkezinin karayoluna uzak olması ve demiryolundan da mahrum olması gösterilebilir.⁴⁴⁷

2. 1. 6. Doğanşehir İlçesi

Osmanlı döneminden beri Viranşehir adını taşıyan kaza merkezi, Cumhuriyetin ilk yıllarında Akçadağ'ın Sürgü nahiyesine bağlı durumdaydı. 1929'da Malatya- Fevzipaşa-Diyarbakır tren yolunun ikmalinden sonra Sürgü'deki nahiye teşkilatı Viranşehir'e getirilmiş ve yeni adı "Doğanşehir" olan nahiye teşkilatı kurulmuştu.⁴⁴⁸

1935 yılı nüfus sayımına göre Doğanşehir nahiyesinin 21 köyü vardı.⁴⁴⁹ 1940 yılı nüfus sayımına göre de Doğanşehir nahiyesi köy sayısını muhafaza etmiştir.⁴⁵⁰ Ancak 1945 yılı nüfus sayımında Küllüüşağı köyünün eklenmesiyle köy sayısı 22'ye çıkmıştır.⁴⁵¹

Doğanşehir, 1 Nisan 1946 tarihinden geçerli olmak üzere ilçe statüsünü kazanmıştır. Akçadağ ilçesinin arazisinin engebeli oluşu, köylerin birbirine olan uzaklığının fazla oluşu ve Doğanşehir bucağının coğrafi ve ekonomik bakımdan hususiyet arzemesi itibariyle bölgenin genel kalkınma hareketlerinin, idari ve güvenlik işlerinin yakından denetlenmesi, halka kolaylık sağlanması gibi gerekçelerle 4869 sayılı kanunla kurulan 10 yeni ilçeden biri olmuştur. 30 tane köy ilçeye bağlı hale getirilmiştir.⁴⁵² 12 Nisan 1946 tarihinde de 20161 sayılı üçlü kararnameyle atanan Osman Akçalı Doğanşehir ilçesinin ilk kaymakamı olmuştur.⁴⁵³

İlçe kurulur kurulmaz memuriyet kadroları ihtiyacı hasıl olmuştur. Askerlik şubesi, tekeli, cumhuriyet savcılar ve müftülük teşkilatları 1950 yılına kadar oluşturulamamıştır.⁴⁵⁴ 1946 yılında Doğanşehir ilçesinin ilk belediye başkanı seçilen Esat Doğan, 1948 yılındaki ara seçimde milletvekili seçildikten sonra Akçadağ CHP ilçe yöneticilerinin iddiası üzerine 1950 yılında henüz kurulmamış olan askerlik şubesiyle, cumhuriyet savcılığı kadrosunu

⁴⁴⁷ "Memleket Notları: Darende", *İller ve Belediyeler Dergisi*, s. 27.

⁴⁴⁸ "Doğanşehir İlçesi", *L'illustration De L' Orient*, No: 16-17-18-19, İstanbul, 1949, s. 46.

⁴⁴⁹ *Genel Nüfus Sayımı 20 Ekim 1935: Kati ve Mufassal Neticeler Malatya Vilayeti*, s. 13. Akçadağ ilçesi idari yapısıyla ilgili bilgi verilen kısımda köy isimleri verildiği için ikinci kez bu köylerin adlarının yazılmasına ihtiyaç duyulmamıştır.

⁴⁵⁰ *Genel Nüfus Sayımı (20 Ekim 1940)*, s. 444.

⁴⁵¹ *Genel Nüfus Sayımı (21 Ekim 1945)*, s. 420.

⁴⁵² BCA, 030.11.1, 182.12.14.

⁴⁵³ BCA, 030.11.1, 182.13.13.

⁴⁵⁴ "Doğanşehir İlçesi", *L'illustration De L' Orient*, No: 16-17-18-19, İstanbul, 1949, s. 48.

Akçadağ'dan Doğanşehir'e nakil ettirmek suretiyle oluşturmak istemişti. Bu durumu CHP genel sekreterliğine şikayet eden Akçadağ ilçe yöneticileri partinin gerekli önlemi almasını aksi takdirde o sıralarda iktidarın karşısında muhalefet olarak ciddi çalışmalara girmiş bulunan DP'ye halktan katılım olabileceğine dair ikazlarda bulunmuşlardır.⁴⁵⁵

İlçenin ilk kaymakamı Osman Akçalı, 6 Ocak 1948 tarihli, 21485 sayılı üçlü kararnameyle Meriç kaymakamlığına atanmıştır.⁴⁵⁶ Daha sonra 18 Şubat 1948 tarihli üçlü kararnameyle Doğanşehir kaymakamlığı görevine Seyhan maiyet memuru Hikmet Baloğlu getirilmiştir.⁴⁵⁷ Hikmet Baloğlu, CHP iktidarı döneminin son Doğanşehir kaymakamı olarak görev yapmıştır. DP iktidar olunca 20 Temmuz 1950 tarihinde Şükrü Kenanoğlu'nu Doğanşehir kaymakamı olarak görevlendirmiştir. Hikmet Baloğlu da Polatlıyan kaymakamlığına tayin edilmiştir.⁴⁵⁸

Doğanşehir'in ilk belediye başkanı Esat Doğan'dı. 1946 tarihinde seçilen Esat Doğan, 1948 yılında ara seçimlerde Malatya merkezinden 24.818 oy alarak milletvekili seçilmiştir.⁴⁵⁹ Esat Doğan'ın Malatya ilinin genelinden aldığı oy toplamı ise 121.985'tir.⁴⁶⁰ Esat Doğan'ın belediye başkanlığından sonra DP iktidarından önceki son Doğanşehir belediye başkanı Rıdvan Doğan⁴⁶¹ olmuştur.

12 Kasım 1948 tarihinde Doğanşehir'in idari yapısında 22087 numaralı üçlü kararnameyle değişiklik yapılarak Sürgü bucak merkezi oluşturulmuştur. Doğanşehir merkez bucağına bağlı olan 7 köy adı geçen bucak merkezinin köyleri olarak tespit edilmiştir. Buna göre; Sürgü(Bucak merkezi), Erkenek, Hudutkalaycık, Karanlıkdere, Kurucaoba, Küçükabdülharap, Reşadiye köyleri Doğanşehir merkez bucağından alınmak suretiyle Sürgü bucağına bağlanmıştır.⁴⁶²

⁴⁵⁵ BCA, 490.01, 506.2031.1, lef 2.

⁴⁵⁶ BCA, 030.11.1, 196.1.3.

⁴⁵⁷ "Karar", *Resmi Gazete*, S. 6842, 26 Şubat 1948, s. 13673.

⁴⁵⁸ "Karar", *Resmi Gazete*, S. 7568, 28 Temmuz 1950, s. 18837.

⁴⁵⁹ "Ara Seçimler", *Fırat*, S. 1650, 19 Ekim 1948, s. 1.

⁴⁶⁰ BCA, 490.01, 374.1576.1, lef 13.

⁴⁶¹ BCA, 490.01, 374.1576.2, lef 45. CHP Malatya il başkanı Lütfi Sayman'ın 3 Nisan 1950 tarihinde parti genel sekreterliğine gönderdiği belgede 1950 yılında yapılacak genel seçimlerde Malatya milletvekili adayı olacak şahısların belirlenmesi için yapılacak yoklamaya katılacak delegelerin isimleri yer almaktadır. Doğanşehir belediye başkanı olarak Rıdvan Doğan adı geçmektedir.

⁴⁶² BCA, 030.11.1, 201.29.21.

19 Temmuz 1949 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere Doğanşehir merkez bucağının Kelhalil köyüne bağlı Şatırobası mahallesi aynı adla köy haline getirilmiştir.⁴⁶³ Bu düzenlemeden sonra 1949 yılı sonu itibariyle Doğanşehir ilçesine bağlı köy sayısı 30 olarak tespit edilmiştir.

Doğanşehir Belediyesi

Doğanşehir belediyesi 1 Nisan 1946 tarihinde kurulmuştur. Belediyenin 1946 yılındaki geliri 9.222 lira, gideri 9.216 liraydı. Kuruluş yılı itibariyle belediyenin gelirleri giderlerini güçlükle karşılayabilmiştir. 1947 yılındaki geliri ise 19.791 liraya yükselmiştir. Böylelikle belediyenin geliri 1 yıl içinde %100 daha fazla bir oranda artış göstermiştir. Ancak aynı yıl belediyenin giderleri 21.210 lira olarak tespit edilmiştir. Böylelikle 1947 yılında belediyenin bütçesinde 419 liralık bir fark ortaya çıkmıştır. 1 yıl sonraki tahmini gelirle giderler birbirine denk olarak belirlenmiş ve ortaya çıkan rakam 25.615 lira olmuştur.

İlçe belediyesinin kuruluşundan 2 yıl kadar önce aydınlatma ihtiyacının karşılanabilmesi için elektrik santrali kurulmuştur. Santral su ile çalışmakta, cereyan sistemi daimi olup yalnızca geceleri çalışmaktaydı. 1949 yılı itibariyle ilçede 217 elektrik abonesi bulunmaktaydı. Kasabanın su ihtiyacı ise 19. yüzyılın sonlarına doğru bir kaynaktan temin edilmiş ve kasabaya bağlanması için 2000 m.'lik isale hattı yapılmıştır.

Kasabanın fenni haritası 1948 yılında yapılmıştır. Ancak imar planı 1949 yılına kadar yapılmış durumda değildi.⁴⁶⁴

2. 1. 7. Hekimhan İlçesi

Hekimhan 1921 yılında kaza statüsüne kavuşmuştur. Hekimhan'ın kaza yapılmasına ilişkin, 23 Şubat 1921 tarihli 689 numaralı İcra Vekilleri Heyetince imzalanan kanun layihasının(tasarı)⁴⁶⁵ 26 Şubat 1921 tarihinde TBMM'ye sevk edilmesiyle önce Dahiliye Encümenince tetkik ve müzakere edilmiş, 7 Nisan 1921 tarihinde uygunluk verildikten sonra 30 Nisan 1921 tarihinde TBMM genel kurulunda görüşülmüştür. Bu konuyla ilgili

⁴⁶³ "Tamim", *Resmi Gazete*, S. 7287, 22 Ağustos 1949, s. 16757.

⁴⁶⁴ "Doğanşehir", *İller Bankası Belediyeler Yıllığı*, C. I, s. 665- 667.

⁴⁶⁵ BCA, 030.18.1.1, 2.36.15. Bkz. Ek: 23.

olarak Malatya milletvekili Feyzi Efendi ilk sözü almış; Hekimhan'ın Malatya ve Sivas arasında önemli bir mevki olduğunu, asayiş açısından sorunlu bir bölge olduğuna dikkat çekerek, Atmalı, Kütük gibi birkaç aşiretin burada bulunduğunu, ayrıca Nurettin Paşa'nın burada soyulduğunu belirtmiştir. Daha sonra konuşmasına açıklık getirmiş, burada bir kaymakamlık kurulduğu takdirde intizamın sağlanacağını ifade etmiştir. Erzincan milletvekili Emin Bey, dalga geçer gibi konuşarak "Vilayet yapalım" demiştir. Malatya milletvekili Lütfi Bey, hemşerisine destek çıkarak burada devletin vergi toplamakta zorluk çektiğini açıklamış, Emin Bey tekrar söz alarak güvenlik nedeniyle eski alışkanlıkları devam ettirerek yeni yerleşim yerleri oluşturulamayacağını, jandarma bölüğünün kurulması bunun için kafi olacaktır demiştir. Ayrıca kaza merkezinin kurulabilmesi için konunun "Maliye Encümeni"nden geçmesi gerektiğini söyleyince başkanlık bu duruma onay verip kanun tasarısı encümene sevk edilmiştir.⁴⁶⁶ Aynı kanun tasarısı 20 Haziran 1921 tarihinde tekrar TBMM'nin gündemine gelmiştir. 202 milletvekilin katıldığı oylamada 161 kabul, 41 ret oyu çıkmıştır. Netice de Malatya livasına bağlı olmak üzere Hekimhan kazasının teşekkül etmesine karar verilmiştir.⁴⁶⁷

Hekimhan kazasının Hasançelebi ve Gelengeç isimli iki nahiyesi ve bu nahiyelere bağlı 77 köyü vardı. Bu köylerin 38'i merkeze, 27'si Gelengeç, 12'si de Hasançelebi nahiyesine bağlıydı.⁴⁶⁸

Hekimhan, Malatya'nın 75 km kuzeybatısında yer almakta olup deniz mesafesinden yüksekliği 1080 m. idi.⁴⁶⁹

Malatya- Sivas yolu üzerinde yer alan Hekimhan'ın Cumhuriyetin ilk yıllarında Malatya'ya uzaklığı 18 saatlik bir yürüme mesafesiydi. Arazisi dağlık olan kazanın bu nedenle kış ayları şiddetli geçmekteydi. Kaza sınırları içinde, kale, han, çarşı, bedesten gibi eski eserler mevcuttu. Kuruçay bu kaza dahilinden kaynağını almaktaydı.⁴⁷⁰

⁴⁶⁶ TBMM ZC, D. 1, C. III, İ: 27, 30 Nisan 1337(1921), s. 185- 187.

⁴⁶⁷ TBMM ZC, D. 1, C. X, İ: 40, 20 Haziran 1337(1921), s. 428.

⁴⁶⁸ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1925-1926)*, s. 847.

⁴⁶⁹ Ekrem Yalçınkaya, a. g. e. , s. 38.

⁴⁷⁰ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1926-1927)*, s. 1123.

1927 yılı nüfus sayımına göre 2.080 km²'lik bir yüzölçümüne⁴⁷¹ sahip olan Hekimhan'a bağlı köy sayısı 1928 yılında 82'ye yükselmiştir.⁴⁷²

12 Kasım 1929 tarihinde Malatya'nın Tahir nahiyesine bağlı Yağca, Haydaroğlu, Midemuşağı köyleri üçlü kararnameyle Hekimhan'a bağlanmıştır.⁴⁷³

Türkiye Cumhuriyeti devlet salnamelerine göre Hekimhan'da görev yapan devlet memurları ve çalıştıkları devlet daireleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo: 2. 15. Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Hekimhan Kazasında İdari Yapının Başında Görev Yapan Devlet Memurları

	1925-1926	1927-1928	1928-1929
Kaymakam	Vehbi Bey	İbrahim Ethem Bey	Hamdi Bey
Mal Müdürü	Hasan Bey	Ahmet Hamdi Bey	Ahmet Hamdi Bey
Müftü	Hacı Halil Efendi	Hacı Halil Efendi	Halil Efendi
Hakim	İbrahim Bey	Burhanettin Bey	Burhanettin Bey
Savcı	Hüsnü Bey	İzzet Bey	İzzet Bey
Müstantik(Sorgu Hakimi)	Ethem Bey	Emin Bey	----
Posta Ve Telgraf Baş Müdürü	----	Şevket Bey	Şevket Bey

Kaynak: *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1925-1926)*, Matbaai Amire, İstanbul, 1926, s. 850, *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1927-1928)*, s. 1231, *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1928-1929)*, s. 740.

1935 yılı nüfus sayımına göre Hekimhan'a bağlı köy sayısı 77'ye inerken, Gelengeç nahiyesi yerine de Kurşunlu nahiyesi teşekkül etmiştir. Aynı nüfus sayımına göre merkez nahiyesinin köy sayısı 37, Hasançelebi nahiyesinin köy sayısı 14, Kurşunlu nahiyesinin köy sayısı da 26 olarak tespit edilmiştir.⁴⁷⁴

1936 yılında dönemin kaymakamı Bekir Suphi Aktan, kaza belediye dairesi, Hasançelebi nahiyesindeki hükümet konağı, 2 karakol binası, köy yolları inşaatlarının

⁴⁷¹ *Türkiye Nüfusu(27 Teşrin-i Evvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri)*, s. 31.

⁴⁷² *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1927-1928)*, s. 1220.

⁴⁷³ "Kararnameler", *Resmi Gazete*, S. 1359, 1 Aralık 1929, s. 8551.

⁴⁷⁴ *Genel Nüfus Sayımı 20 Ekim 1935: Kati ve Mufasssal Neticeler Malatya Vilayeti*, s. 19.

tamamlanması ve asayiş vaziyetindeki kusurların giderilmesine yönelik çalışmalarda gösterdiği üstün gayretlerden dolayı vilayetçe takdirname almaya layık görülmüştür.⁴⁷⁵

Hekimhan'ın 1940 yılında köy sayısı 73'e düşmüştür. Hekimhan merkez nahiyesinin köy sayısı 32, Hasaңcelebi nahiyesinin 16, Kurşunlu nahiyesinin de köy sayısı 25 olarak belirlenmiştir.⁴⁷⁶

10 Temmuz 1944 tarihinde dönemin Hekimhan kaymakamı Ekrem Anıt'ın Adıyaman'a tayininin çıkmasından sonra 27 Temmuz 1944 tarihinde Hekimhan'a bağı Karadere, Sazlıca, Yazıcı, Güvenç, Dikenli, Karapınar, Sarıkız, Ardahan, Hacıköy, Köydere muhtarlarıyla belediye reisi Behçet Eryazgan ve kazanın belediye meclis üyeleri, CHP genel sekreterliğine telgraf göndererek kaymakam Ekrem Anıt'ın Hekimhan'daki görevine devam etmesini istemişlerdir. Adı geçen kaymakamın 1942 yılının Aralık ayında kazalarına tayin edildiğini, 23 seneden beri Hekimhan'da hiçbir yenilik yapılmadığını, kaymakam beyin geceli gündüzlü çalışmasıyla birlikte cumhuriyet alanının, istasyon inşaatının, kaymakam evinin, hamamın, kasaba fidanlığı vb. işlerin tamamlandığını örnek göstererek düşüncelerine haklılık kazandırmaya çalışmışlardır.⁴⁷⁷ Ancak muhtarların isteğine olumlu cevap verilmemiştir. Ekrem Anıt yerine kaymakamlık görevine atanan Ali Rıza Aksu 31 Mayıs 1945⁴⁷⁸ tarihine kadar bu görevini sürdürmüştür.

1945 yılı nüfus sayımına göre Hekimhan ilçesine bağı bucaklar ve bucaklara bağı olan köyler şunlardı:

Merkez bucağı: Ardahan, Aşağı Güzüngüt, Aşağı Girmana, Ayaslı, Bozan, Budaklı, Çanakpınar, Çavuş, Deveci, Halican, Haydaroğlu, Hirin, İğdir, Karadere, Karaköçek, Katil, Kışla, Kocaözü, Kozdere, Kuşu, Maman, Mezirme, Mihail, Mollaibrahim, Sahak, Sarıkız, Sıçanuşağı, Tatkinik, Tursunlu, Yağca, Yukarı Güzüngüt, Yukarı Girmana, Ziyalli.

⁴⁷⁵ "Takdirnameler", *İdare Mecmuası*, S. 100, Temmuz 1936, Dahiliye Vekaleti Yayınları, İstanbul, 1936, s. 1067.

⁴⁷⁶ *Genel Nüfus Sayımı (20 Ekim 1940)*, s. 454- 455.

⁴⁷⁷ BCA, 490.01, 481.1954.1, lef 278-280.

⁴⁷⁸ BCA, 030.11.1, 175.14.7, lef 3. Behçet Savaş Hekimhan kaymakamlığına atanırken A. Rıza Aksu Kırıkhan'a atanmıştır. 1950 yılına kadar görev yapan Hekimhan kaymakamları için bkz. Ek: 24.

Hasançelebi bucağı: Hasançelebi, Akmağara, Bahedamı, Basak, Başkanık, Clhalı, Dereyurt, Dikili, Güvenç, Hacılar, Karapınar, Köylü, Sazlıca, Şirzi, Taşoluk, Yeşilhale(Ginili).

Kurşunlu bucağı: Kurşunlu, Alican, Ansur, Cafıklı, Çivril, Dikenli, Engzek, Epreme, Gelengeç, Gkren, Halavunayı, İbocuk, İriağ, Kerimli, Kızılyatak, Krcan, Ozan, Palanga, Sadıklı, Söğüt, Tahtalı, Tamikli, Zehmettin.⁴⁷⁹

Kurşunlu bucağına bağlı olarak görülen Ansur ve İriağ köyleri 10 Mayıs 1948 tarihinde kabul edilen 21736 numaralı l kararnameyle Malatya merkez ilçesi Yazıhan bucağına, Palanga köyünün de Darende ilçesinin Balaban bucağına bağlanmasına karar verilmiştir.⁴⁸⁰

30 Mayıs 1949 tarihinde kabul edilen 22503 sayılı l kararnameyle; merkez bucağının Halican köyüne bağlı çiftlik mezrasının merkez ilçesinin Tahir bucağına yakın olması, ilçe merkezi ile mezra arasında bulunan çayın geçit vermemesi ve birçok zorluklarla karşılaşılması nedeniyle bu mezranın Tahir bucağına bağlı Asar köyüne bağlanarak bir sınır değişikliği yapılmıştır. Bunun dışında yine aynı kararnameyle Kurşunlu bucağına bağlı ivril, Alican köyleriyle Alican köyüne bağlı Sarap mezrası, Malatya merkez ilçesine bağlı Yazıhan bucağına yakın olması nedeniyle bu bucağın bir parçası olmasına karar verilmiştir.⁴⁸¹

1950 yılı nüfus sayımına göre Hekimhan'ın yzlm 2.270 km²'ydi. Bu nüfus sayımı istatistiğine göre Hekimhan, Adıyaman ilçesiyle birlikte Malatya'nın en geniş sınırlarına sahip ilçesi konumundaydı.⁴⁸²

Hekimhan Belediyesi

Hekimhan, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi cumhuriyetin ilanından 2,5 yıl kadar önce kaza statüsüne kavuşmuştu. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte belediyenin bütçesi de artmaya başlamıştır. 1923-1925 yıllar arasındaki bütçeyle ilgili elimizde bilgi mevcut

⁴⁷⁹ *Genel Nüfus Sayımı (21 Ekim 1945)*, s. 424- 425.

⁴⁸⁰ BCA, 030.11.1, 198.13.2, lef 3.

⁴⁸¹ BCA, 030.11.1, 206.16.5, lef 3, lef 5-6.

⁴⁸² *Genel Nüfus Sayımı (22 Ekim 1950)*, C. I, s. 19.

değildir. Ancak 1926 yılında 750 lira olan belediye bütçesi⁴⁸³ 1928 yılında 1.625 liraya⁴⁸⁴ yükselmiştir.

1934 yılındaki 4.090 lira⁴⁸⁵ olan bütçesiyle Malatya ilçeleri belediyeleri arasında son 3. sırada yer alan Hekimhan'ın 1935 yılındaki bütçesi 5.440 lira⁴⁸⁶ olarak belirlenirken bu miktarla Malatya ilçe belediyeleri arasındaki sıralamada bir basamak yükselerek son 4. sırada yer almıştır.

1935 yılı içerisinde günün koşullarına uygun bir şekilde 12 odalı belediye binası da tamamlanmıştır.⁴⁸⁷

1939 yılında 6.200 liralık belediye bütçesinin⁴⁸⁸ son 4 yılda sadece 760 lira artmış olması oldukça dikkat çekicidir. 1939 yılı bütçesiyle Hekimhan belediyesi il merkezine bağlı ilçe belediyeleri arasında yine son 4.sırada yer almıştır.

Tablo: 2. 16. Hekimhan Belediyesinin 1946-1949 Yılları Arası Mali Durumu(*)

Yıllar	Gelir	Gider
1946	15.375	16.385
1947	16.088	14.156
1948	20.764	21.362
1949(Bütçe Tahmini)	30.117	30.117(Bütçe Ödeneği)

Kaynak: “Hekimhan”, *İller Bankası Belediyeler Yıllığı*, C. II, Ankara, 1949, s. 234-235. (*) Tablo da yer alan gelir gider rakamları Türk lirasıdır.

Hekimhan belediyesinin 1946 yılı bütçesinde yer alan 16.385 liralık harcamaların 3.525 lirası bayındırlık işlerine ayrılmıştır. Bayındırlık işleri alanında yapılan harcamalar 1947 yılında 1.470 lira, 1948 yılında ise 2.445 lira olmuştur. 1949 yılı tahmini bütçesinde aynı alanda yapılacak harcamalar için 11.890 lira ayrılması planlanmıştır. Bu alanda yapılacak harcamaların büyük bir kısmının kasabanın fenni haritası ve imar planı masrafları için kullanılması düşünülmüştür. Kasabanın su işleri de belediye bütçesiyle yapılmakta olup

⁴⁸³ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1925-1926)*, s. 847.

⁴⁸⁴ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1927-1928)*, s. 1228.

⁴⁸⁵ “1934 yılı Belediye Bütçeleri Ve Nüfusları”, *Belediyeler Dergisi*, S. 1, 1935, s. 42.

⁴⁸⁶ “Türkiye Dahilinde Mevcud Bütün Belediyelerin Varidat Bütçeleri”, *Belediyeler Dergisi*, S. 9, Belediyeler Bankası, Ankara, Mart 1936, s. 87.

⁴⁸⁷ “Hekimhan”, *İller Bankası Belediyeler Yıllığı*, C. II, Ankara, 1949, s. 234.

⁴⁸⁸ Ekrem Yalçınkaya, a. g. e. , s. 38.

su tesisatı ve fenni projesi 1949 yılı itibariyle yapılmamıştır. Aynı durum elektrik işleri için de geçerli olup kasabanın aydınlanma ihtiyacı petrol lambasıyla görülmektedir. 1 yıllık gaz istihlak miktarı 1500 tenekeydi. Kasabanın temizlik işleri de bu alanda çalışan görevlilerle yapılmakta olup çöpler el arabalarıyla toplanmak suretiyle 1 km mesafedeki alan dökülmektedir. Dönemin şartlarına uygun yangın söndürme teşkilatı mevcut olmasa da müteferrik el vasıtaları mevcuttu. Bunların dışında halkın ekmek ihtiyacını karşılamak için belediye ait 3 fırın kasaba sınırları içinde yer almaktaydı.⁴⁸⁹

2. 1. 8. Kahta İlçesi

Kahta, Malatya'nın güney doğusunda bulunan ismini pek eski bir tarihi geçmişten alan ve kalesinin metanetiyle meşhur bir kazadır.⁴⁹⁰

Cumhuriyetin ilk yıllarında Kahta'nın merkez nahiyesi dışında 4 nahiyesi bulunmaktaydı. Kahta'nın idari ve coğrafi alanını çevreleyen bu nahiyeler; Tokaris, Merdis(Narince), Alut(Kahta), Sincik'ti.⁴⁹¹ Sincik'in doğusunda Pötürge ilçesiyle, kuzeyde il merkez bucaklarından İspendere ve merkeze bağlı köyler, batısında Çelikan bucağı, güneyinde de Alut bucağı yer almaktaydı. Bu kısımda arazi tamamen dağlıktı. Doğu Toroslar bu çevreyi kuşatmaktaydı. Toros sıra dağlarından Türk dağı, Karlık dağı ve Nemrut dağı Kahta havalisinde bulunmaktaydı. Rakımları 2000- 2500 arasında değişiklik gösteren bu dağlardan kaynaklarını alan ve kuzeyden güneye doğru akan Hacik, Erişme ve Geller çayları Cendere köprüsü altında Kilise köyü önünde Kahta çayı ile birleşerek Fırat'a dökülmektedirler.⁴⁹²

⁴⁸⁹ "Hekimhan", *İller Bankası Belediyeler Yıllığı*, C. II, Ankara, 1949, s. 235-236. Cumhuriyet döneminde görev yapan Hekimhan belediye başkanları için bkz. Ek: 25.

⁴⁹⁰ Ekrem Yalçinkaya, a. g. e. , s. 51. Bu tarihi yerleşim alanının adını nereden aldığı, ne zaman kurulduğuyla ilgili dört rivayet bulunmaktadır. 1. rivayete göre; Asya kıtasında Baykal gölü yakınlarında "Kiahta" adlı bir kasabanın mevcut olduğu eski Türk göçleri sırasında Oğuz Türklerinin buraya geldikleri ve kendi yurtlarının adını vererek "Kahta" dedikleri, 2. rivayete göre; asırlar önce bölgede yaşayan Etilere Asurluların "Kata" dedikleri ve bu adın yanlış okunmasından dolayı "Kahta" dedikleri, 3. rivayete göre; Kahta kalesinin hicri 690 tarihini taşıyan kitabelerinde Arapça olarak "Elkakta" yazdığı, 4. rivayete göre; İlhanlı hükümdarı Hülagü Han'ın hicri 652 yılında bölgeye geldiği zaman kardeşi Kihato'yu da kaleye komutan tayin ettiği onun isminden dolayı da zamanla kaleye de Kahta adı verilmiştir, bkz. Bedri Özbey, "Kahta Adı Ve Kuruluşu Çevresinde İnceleme Ve Yorumlar", *Derme Dergisi*, S. 20, Cemal Azmi Matbaası, İstanbul, 1947, s. 14-15.

⁴⁹¹ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1926-1927)*, s. 1122.

⁴⁹² Ali Turanlı, "Kahta", *Fırat*, S. 1238, 19 Mart 1946, s. 3.

Kahta kazasının merkezi evvelce Kahta iken, Kölük köyüne nakil edilmiştir. Eski kasaba imar ve yerleşime müsait olmadığından düz bir sahada, havası çok güzel olan Kölük köyü kaza merkezi olarak kabul edilmiştir.⁴⁹³ Bu kaza merkezinin vilayete olan uzaklığı 18 saat mesafedeydi.⁴⁹⁴

1927 yılında yapılan nüfus sayımına göre 1.655 km²'lik bir yüzölçümüne sahip olan Kahta'ya bağlı yerleşim alanı sayısı 103 iken⁴⁹⁵ 1928 yılında kazaya bağlı köy sayısı 175 olarak tespit edilmiştir.⁴⁹⁶

1925-1929 yılları arasında Kahta kazasının idari yapısında görev yapan devlet memurları ve çalıştıkları devlet daireleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo: 2. 17. Kahta Kazasında 1925-1929 Yılları Arasında Görev Yapan Devlet Memurları

	1925-1926	1926-1927	1927-1928	1928-1929
Kaymakam	Zülfü Bey	Ali Adil Bey	Adil Bey	Adil Bey
Mal Müdürü	Ahmet Bey	Hacı Mustafa Bey	Hüsnü Bey	Ahmet Bey
Müftü	Asım Efendi	Asım Efendi	Hacı Osman Efendi	Osman Efendi
Mahkeme-i Asliye Hakimi	-	Mustafa Esat Bey	Ömer Lütfü Bey	Ömer Lütfü Bey
Müdde-i Umumi	Fethullah Bey	Mehmet Şükrü Bey	Abdülbari Bey	Abdülbari Bey
Müstantik	Tevfik Bey	Ahmet Hamdi Efendi	Mehmet Sabri Bey	M. Sabri Bey
Posta Ve Telgraf Müdürü	-	-	Avni Bey	Avni Bey
Hükümet Tabibi	-	-	-	S. Muhterem Bey

Kaynak: *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1925-1926)*, Matbaai Amire, İstanbul, 1926, s. 849- 850, *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1926-1927)*, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, No: 2, 1927, s. 1130, *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1927-1928)*, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, No: 3, 1928, s. 1230, *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1928-1929)*, Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatından, No: 4, İstanbul, 1929, s. 739.

⁴⁹³ “Malatya’nın Kazaları”, *Vatan Gazetesi Memleket İlaveleri Malatya Özel Sayısı II*, S. 60, 04 Mart 1953, s. 10.

⁴⁹⁴ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1926-1927)*, s. 1122.

⁴⁹⁵ *Türkiye Nüfusu(27 Teşrin-i Evvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri)*, s. 31.

⁴⁹⁶ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1927-1928)*, s. 1220.

11 Ekim 1933 tarihli 10052 sayılı üçlü kararnameyle Kahta'nın Sincik nahiyesine bağlı Pestikan, Recep ve Şahverdi köyleri Malatya'nın Ortaköy nahiyesine bağlanmıştır.⁴⁹⁷

1935 yılı nüfus sayımına göre kazaya bağlı 80 köy bulunmaktaydı. Kahta'ya bağlı köy sayısında 7 senede %50'den fazla bir azalma olmuştur. Ancak kazanın kapladığı saha artış göstermiş ve 1.775 km² ⁴⁹⁸ olarak belirlenmiştir. Kazaya bağlı köy sayındaki azalış 1940'larda da devam etmiş bu yıl içerisinde yapılan nüfus sayımı sonucuna göre köy sayısı 73 olarak tespit edilmiştir. Bu sayıma göre; Merkez nahiyesine 19, Ahut nahiyesine 9, Narince nahiyesine 24, Sincik nahiyesine 11, Tokaris nahiyesine bağlı köy sayısı 10'du.⁴⁹⁹

1945 yılı itibariyle Kahta'nın yüzölçümü 1.793 km²'ydi. Sahip olduğu bu yüzey ölçüsüyle Kahta, Malatya ilçeleri arasında sondan 3. sırada yer almaktaydı.⁵⁰⁰ 1945 yılında Kahta'ya bağlı bulunan bucaklar ve bucaklara bağlı bulunan köyler şunlardır:

Merkez Bucağı: Alut, Bibo, Bildiyan, Bircik, Bizirin, Çıralık, Hamşık, Hamzayin, Kayreş, Kalyon, Markik, Mazil, Mülk, Piro, Selah, Susuyan, Şehbaba, Tırpal, Zeytun.

Alut Bucağı: Tavsi, Çatbahçe, Hopak, Kahta(Eski Kahta), Keferme(Taşikan), Kergürek, Kıran(Kazaz), Tığınkar, Yusufan.

Narince Bucağı: Narince, Alıdam, Arga, Barsomik, Barzo, Berbut, Bervedel, Birciyan, Büyükbağ, Cimik, Çepek, Huni, Hut, Hüştür, Karatut, Kefirdiş, Kergah, Kitiş, Körgüddin, Kürtiyan, Pilliş, Pirak, Piyango, Ülbüş.

Sincik Bucağı: Birimşe, Arnut, Hasancubur, Hüseyincubur, Kalikan, Karaköse, Komik, Lagin, Polikan, Sincik, Şifrin.

Tokaris Bucağı: Tokaris, Anruz, Buban, Hiniç, Horis, Karaçor, Karatilber, Menzil, Sivik, Tomak.

⁴⁹⁷ BCA, 030.11.1, 82.37.15. Adıyaman'ın Koçali nahiyesi Çelikan köyü de aynı kararnameyle Ortaköy nahiyesine bağlanmıştır. Çelikan köyünün bağlanma nedeni Koçali ve Çelikan arasındaki Antitoros dağ silsilesi gibi mühim ve tabii bir engel bulunmasıdır.

⁴⁹⁸ *Genel Nüfus Sayımı (20 İlkteşrin 1935)*, C. LX, s. 17.

⁴⁹⁹ *Genel Nüfus Sayımı (20 Ekim 1940)*, s. 445. Köy sayısındaki azalışlar Kahta'nın küçüldüğüne işaret olarak görülmemelidir. Kazanın yüzölçümü giderek büyüdüğüne bir göstergesidir. Köy sayılarındaki azalış nüfus, güvenlik, coğrafi nedenler vb. nedenlerden dolayı bazı köylerin tüzel kişiliklerini kaybetmeleri ve başka bir köyle birleşmeleri sonucunu doğurmuştur.

⁵⁰⁰ *Genel Nüfus Sayımı (21 Ekim 1945)*, s. XIX.

19 Temmuz 1949 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere Narince bucağına bağlı olan Kergah ve Kergüdan(Körgüddin) köyleri tüzel kişilikleri kaldırılarak iki köy birleştirilmek suretiyle Köriskil adıyla tek bir köy haline getirilmiştir.⁵⁰¹

Kahta, 1945-1950 yılları arasında yüzölçümü olarak bir değişikliğe uğramamıştır. 1950 yılında yapılan son sayıma göre ilçenin kapladığı alan 1.793 km² olarak belirlenmiştir. Bu nüfus sayımı sonucuna göre bir önceki sayımda olduğu gibi Kahta, Malatya ilçeleri arasında sahip olduğu alan sıralamasında sondan 3. sıradaki yerini korumuştur.⁵⁰²

Kahta Belediyesi

Kazanın belediye teşkilatı 1920 yılında kurulmuştur.⁵⁰³ Belediye teşkilatının 1926 yılında 135 lira olan geliri⁵⁰⁴ diğer kazalarla mukayese edildiğinde düşük gözükmemektedir. 1929 yılında belediye geliri 60 lira olarak tahmin edilmiş ancak kayıt altına alınan miktar 108 lira olmuştur. Buna karşılık aynı yıl içerisinde belediyenin giderleri ise 22 lira olarak belirlenmiştir. 1929 ile 1933 yılları arasında belediye gelirleri 1930 yılı hariç tutulacak olursa sürekli olarak artış göstermiştir. 1933 yılında 862 lira olan gelirin 672 lirası tahsil edilmiştir. Bu paranın 584 lirası giderlere ayrılmıştır.⁵⁰⁵

Kahta'nın 1934 yılındaki tahmini belediye bütçesi 1.581 lira olarak belirlenmiş bunun 930 lirası kayıt altına alınmış, 1935 yılındaki tahmini belediye geliri 3.600 lira iken 1.197 lirası tahsil edilmiştir. Belediyenin masraflarına ayrılan miktar 1.174 liradır. 1936 yılında ise belediyenin tahmin edilen bütçesi 2.600 lira olarak belirlenirken tahsil edilen

⁵⁰¹ "Tamim", *Resmi Gazete*, S. 7287, 22 Ağustos 1949, s. 16757.

⁵⁰² *Genel Nüfus Sayımı (22 Ekim 1950)*, s. 19.

⁵⁰³ "Kahta", *İller Bankası Belediyeler Yıllığı*, C. II, Ankara, 1949, s. 408. 1920 yılında kurulan belediyenin müstakil binası 1947 yılında inşa edilmiş olup(Bkz. Ek: 27) Kahta Belediye Binası ve ilçe de 1950 yılına kadar görev yapan belediye başkanlarının isimleri) o zaman ki şartlarda ihtiyaca kafi gelmiştir. Kahta'da çalışma dönemimiz kapsamında yer alan tarihlerde görev yapan kaymakamlar için bkz. Ek: 26.

⁵⁰⁴ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1925-1926)*, s. 847.

⁵⁰⁵ *Belediyeler İstatistiği(1929-1933)*, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Mali İstatistikler Serisi Sayı: 8 Neşriyat No: 79, Ankara, 1936, s. 54. Kahta'nın sözü edilen yıllarda belediye gelirlerinin düşük olmasının nedenlerinden birinin belediyeye ait kayıtlı gayrimenkulün olmamasıdır. Malatya'nın diğer ilçe belediyeleri sahip oldukları gayrimenkullerden kira geliri aldıkları için bütçeleri Kahta'dan daha yüksektir, bkz. *Belediyeler İstatistiği(1929-1935)*, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Mali İstatistikler Serisi Neşriyat No: 10, Ankara, 1937, s. 547.

miktar bir önceki yıla göre artış göstererek 1.567 liraya yükselmiş, belediye harcamalarında da bir önceki yıla göre 426 liralık bir artış gerçekleşmiştir.⁵⁰⁶

1946 yılında belediye geliri 34.441 lirayı bulmuştur. 1947 yılında 38.076 lira olan gelir, 1948 yılında tahmini olarak 32.252 lira olarak hesaplanmıştır.⁵⁰⁷

Kahta belediyesinin 1946, 1947 ve 1948 yıllarında çeşitli alanlarda gerçekleştirdiği faaliyetlere ilişkin gider tablosu aşağıda yer almaktadır.

Tablo: 2. 18. Kahta Belediyesi'nin 1946-1948 Yılları Arasında Harcamaları(*)

Yıllar	İdare Ve Hesap İşlerine	Sağlık Ve Sosyal İşlerine	Bayındırlık İşlerine	Temizlik Ve Aydınlatma İşlerine	Toplam
1946	33.212	26	269	934	34.441
1947	36.078	-	45	208	36.331
1948	30.080	580	840	750	32.250

Kaynak: “Kahta”, *İller Bankası Belediyeler Yıllığı*, C. II, Ankara, 1949, s. 410. (*) Tablo da yer alan gider rakamları Türk lirasıdır.

Kahta belediyesinin 1946 yılındaki gelir ve gider rakamları birbirine denktir. 1947 yılında çeşitli alanlardan elde edilen gelirler aynı yıl yapılan harcamalardan 1.745 lira fazladır. 1948 yılında ise belediye gelirleri giderlerinin sadece 2 lira üzerindedir. Malatya'nın diğer ilçelerinde olduğu gibi Kahta'da da belediyenin gelirleri giderlerini ucu ucuna karşılayabilmiştir.

Belediye bütçesiyle yapılan icraatlar arasında su tesisatı işleri de yer almaktadır. Ancak 31 Temmuz 1940 tarihinde hazırlanmış olan su tesisatı fenni projesi yukarıda sözü edilen zaman aralığında henüz hayata geçirilmiş durumda değildir. Aydınlatma işlerinde ise fenni tesisat ve proje 1949 yılı itibarıyla henüz yapılmamıştır. Gaz lambaları ile aydınlatma yapılmıştır.⁵⁰⁸

⁵⁰⁶ *Belediyeler İstatistiği(1929-1936)*, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Mali İstatistikler Serisi Neşriyat No: 136, Ankara, 1939, s. 42. Kahta, Malatya'ya bağlı olan belediyeler içinde sahip olduğu gelir ve giderleri bakımından sonuncu sırada yer almıştır.

⁵⁰⁷ “Kahta”, *İller Bankası Belediyeler Yıllığı*, C. II, Ankara, 1949, s. 409.

⁵⁰⁸ “Kahta”, *İller Bankası Belediyeler Yıllığı*, C. II, Ankara, 1949, s. 410.

2. 1. 9. Kemaliye(Eğın)İlçesi

Kemaliye'nin eski adı “Eğın”dır. 21 Ekim 1922 tarihli 1912 sayılı İcra Vekilleri Heyeti kararıyla o tarihte Elazığ(Mamuretülaziz) vilayetine bağlı Eğın kazasının adı “Kemaliye” olarak değiştirilmiştir.⁵⁰⁹

Cumhuriyetin ilk yıllarında(1923-1926 yılları arasında) Elazığ vilayetine bağlı bir kaza olan Kemaliye, Ağın, Paşikli, İnçeti, İliç ve İbranik nahiyelerinden müteşekkil durumdaydı. Kazanın kuzey sınırını oluşturan Fırat nehri, batıdan güney doğuya doğru kazayı boydan boya çevrelemekteydi.⁵¹⁰ Kazanın kuzeyinde Kemah kazası ve Fırat nehri, doğusunda Ovacık, Çemişgezek kazaları ve Fırat nehri, güneyinde Keban, Arapkir kazaları, batısında da Divriği kazası yer almaktaydı.⁵¹¹

Fırat nehri sahilinde dik ve yalçın kayalar ve taş duvarlar üstünde kısmen bağ ve bahçelerden oluşan yeşillikler arasında billur gibi akan sularla muhteşem bir kartal yuvasını andıran bu güzel kasaba bir taraftan Dersim'in Munzur dağları diğer taraftan Sarıçiçek yaylaları arasında ziraate pek müsait olmayan bir yerleşim alanı durumundaydı.⁵¹²

Kemaliye, 30 Mayıs 1926 tarihinde kabul edilen 877 sayılı kanunla Malatya'ya bağlanmış, aynı kanun çerçevesinde İbranik nahiyesi kaldırılmış ve Kemaliye merkez nahiyesiyle birlikte Ağın, Paşikli, İnçeti, İliç nahiyelerini de bünyesinde barındıran bir kaza olma özelliğini devam ettirmiştir.⁵¹³ Kemaliye'nin Malatya'ya bağlanmasından sonra kazadaki emniyet sorunu ve yol sorununu halletmek üzere dönemin kaymakamı Mustafa Recai Bey büyük gayret göstermiştir. 1927 yılında kazayı Erzincan'a bağlayan İliç yolu Malatya Nafia Heyetinden Kemal Bey ve kaymakamın çalışmalarına verdiği destekle yalçın

⁵⁰⁹ BCA, 030.18.1.1, 5.32.8. Aynı kararnameyle İzmit Sancağı Kocaeli, Silinti kazasının adı da Gazipaşa olarak değiştirilmiştir. Eğın adının kararnamenin içeriğinde milli bir anlam ifade etmediği için değiştirildiği belirtilmektedir. Aslında Ermenice bir kelime olan Eğın, “sulak yer” manasına gelmektedir, bkz. M. Enver Beşe, “Yurdumuzu Tanıyalım (Kemaliye)”, *İktisadi Uyanış*, S. 21, Ekim 1950, İstanbul, s. 6.

⁵¹⁰ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1925-1926)*, s. 838.

⁵¹¹ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-1927)*, s. 1125. Kemah, Erzincan'a, Ovacık, Çemişgezek, Keban kazaları Elazığ'a, Divriği kazası da Sivas vilayetine bağlı durumdaydı.

⁵¹² “Kemaliye’de Yenilik”, *Malatya*, S. 183- 49, 21 Nisan 1927, s. 1.

⁵¹³ “Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu”, *Resmi Ceride*, S. 404, 26 Haziran 1926, TBMM Matbaası, Ankara, 1926, s. 1567. Gazetede Kemaliye yerine eski adı olan “Eğın” ifadesi kullanılmıştır. Ayrıca kanunun yayınlandığı tarihten itibaren geçerli olacağı belirtilmektedir. Kemaliye, resmi olarak 26 Haziran 1926 tarihinden itibaren Malatya'ya bağlı bir kaza haline gelmiştir.

taşların kırılması, parçalanması suretiyle yolun Kemah’a doğru Malatya vilayeti dahilindeki kısmı açılmıştır. O zamanın imkanları doğrultusunda dağların adeta delinmesi sonucunda tamamlanan bu bayındırlık çalışması takdirle karşılanmıştır.⁵¹⁴

1927 yılında Kemaliye, 1.655 km²’lik yüzölçümüyle Malatya’nın en büyük 4. kazası durumundayken köy sayısı bakımından ise sahip olduğu 103 köyle sondan 3. sırada yer almıştır.⁵¹⁵ 1928 yılında ise kazaya bağlı köy sayısı 101 olarak tespit edilmiştir. Böylelikle bir önceki yıla göre köy sayısında küçük bir azalma olmuştur.⁵¹⁶

1925-1929 yılları arasında Kemaliye kazasının başında görev yapan devlet memurlarının isimleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo: 2. 19. Kemaliye Kazasında 1925-1929 Yılları Arasında Görev Yapan Devlet Memurları

	1925-1926	1926-1927	1927-1928	1928-1929
Kaymakam	Adil Bey	M. Recai Bey	M. Recai Bey	Tevfik Bey
Mal Müdürü	Talat Bey	-	Burhanettin Bey	Burhanettin Bey
Müftü	Mehmet Talat Efendi	Mehmet Talat Efendi	M. Talat Efendi	M. Talat Bey
Sulh Hakimi	Hasan Tahsin Bey	Hasan Tahsin Bey	H.Tahsin Bey	H. Tahsin Bey
Ağır Ceza Hakimi	-	-	-	V. Naili Bey
Savcı	Cemal Bey	Cemal Bey	Cemal Bey	Fahrettin Bey
Müstantik	Zühtü Bey		Zülfikar Bey	R. Avni Bey
P. Ve Telgraf Müdürü	Nazım Bey	-	Nuri Bey	Nuri Bey
Hükümet Tabibi	-	-	Şerif Bey	Şerif Bey

Kaynak: *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1925-1926)*, Matbaai Amire, İstanbul, 1926, s. 840, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1927-1928)*, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, No: 3, 1928, s. 1231, *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1928-1929)*, Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatından, No: 4, İstanbul, 1929, s. 740.

⁵¹⁴ “Kemaliye İliç Yolu”, *Malatya*, S. 205- 71, 22 Eylül 1927, s. 1.

⁵¹⁵ *Türkiye Nüfusu (27 Teşrin-i Evvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri)*, s. 31.

⁵¹⁶ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-1927)*, s. 1220.

Yukarıdaki tabloda dikkati çeken husus Kemaliye’de Malatya’nın diğer kazalarından önce posta ve telgraf idaresinin kurulmuş olmasıdır.

23 Ağustos 1930 tarihinde 5544 sayılı kararnameyle Kemaliye’nin Ağın nahiyesi Arapkir’e bağlanırken, Paşikli ve İnçeti’nin nahiye özelliği kaldırılmıştır. Kemaliye İliç ve Aşutka adında iki nahiyesi bulunan bir kaza haline gelmiştir.⁵¹⁷

1935 yılı sonu itibariyle sahip olduğu 1.655 km²’lik yüzölçümüyle Malatya’ya bağlı kazalar arasında sondan 4. sırada yer almaktaydı.⁵¹⁸ 1935 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre de Kemaliye sahip olduğu 48 köy ile Malatya’ya bağlı kazalar sıralamasında sondan 2. sırada bulunmaktaydı.⁵¹⁹

Malatya vilayetine bağlı olan Kemaliye kazası mevcut nahiye ve köyleriyle birlikte 3383 sayılı kanunla 18 Mayıs 1938 tarihinden itibaren Erzincan vilayetine bağlanmıştır.⁵²⁰

1940 yılında Kemaliye’nin köy sayısı 34 olarak tespit edilmiştir.⁵²¹ Köy sayısının bir önceki nüfus sayımına göre azalış göstermesinin temel nedeni kazanın Erzincan vilayetine bağlandığı sene yaşanan idari değişikliklerdir.

13 Temmuz 1944 tarihinde 18759 sayılı üçlü kararnameyle Tunceli’nin Başvartanik nahiyesi ve bu nahiyyeye bağlı 13 köy Kemaliye kazasına, Kemaliye’ye bağlı 13 köy de Tunceli’nin Germili nahiyesine bağlanmıştır.⁵²² Helmüğe, Hüdü, Tama, Vengük, Cancık, Şihisor, Başekrek, Hinsor, Persor, Miçingah, Kerçini, Könsar, Başvartanik köyleri Kemaliye’ye, Barasorsüfla, Barasorülya, Diralar, Ahnesor, Hastesi, Hozakpur, Hemmeşe, Kizi, Mansavut, Rabat, Kürtler, Tirnik, Gökçe köyleri de Tunceli vilayetine bağlı hale getirilmiştir.⁵²³

⁵¹⁷ “Teşkilat, Fek Ve İlhaklara Ait Kararnameler”, *İdare Mecmuası*, S. 29, Ağustos 1930, Dahiliye Vekaleti Yayınları, İstanbul, 1930, s. 1579.

⁵¹⁸ *Genel Nüfus Sayımı(20 İlkteşrin 1935)*, C. LX, s. 17.

⁵¹⁹ *Genel Nüfus Sayımı(20 İlkteşrin 1935)*, C. LX, s. 39.

⁵²⁰ “Kemaliye Ve Tercan Kazalarının Erzincan Vilayetine Ve Ağın Nahiyesinin de Elazığ Vilayetinin Keban Kazasına Bağlanmaları Hakkında Kanun”, *Kanunlar Dergisi*, C. XXVIII, 13 Mayıs 1938, s. 314. Kanunun TBMM’de kabul tarihi 11 Mayıs 1938’dir.

⁵²¹ *Genel Nüfus Sayımı(21 Ekim 1945)*, s. XXXVII.

⁵²² BCA, 030.11.1, 168.18.16.

⁵²³ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 5765, 25 Temmuz 1944, s. 7357.

1945 yılında ise köy sayısı bir önceki sayıma göre artış göstererek 50'ye yükselmesine⁵²⁴ rağmen ilçe 837 km²'lik yüzölçümüyle Erzincan'a bağlı ilçeler arasında en sonuncu sırada yer almıştır.⁵²⁵

6 Mart 1946 tarihli 20029 sayılı üçlü kararnameyle Tunceli'ye bağlı Barasorsüfla, Barasorülya, Diralar, Ahnesor, Gökçe, Hastesi, Tirnik, Mansavut, Kürtler köyleri yeniden Kemaliye ilçesinin Başvartanik nahiyesine bağlanmıştır.⁵²⁶

1950 yılı sonları itibariyle Kemaliye karşılıklı iki uzun ve büyük dağın batı yönünde kurulmuş üç bin evli eski ve kalabalık bir şehirdi. İlçe merkezinin karşısındaki dağın yamacında yer yer küçük köyler kurulmuş, ortadan geçen Fırat karşılıklı bu iki dağı birbirinden ayırmıştır. Köyleri birbirine bağlayan yollara şehirlere gıpta ettirecek kadar düzenli kaldırımlar yapılmıştır. Bu yolların yapılışında arazinin yapısı etkili olmuştur. Yollardaki meyili azaltmak için girintili, çıkıntılı dolambaçlar vücuda getirilmiştir. Yamaçtaki köylerden aşağı inildiğinde Fırat kıyısında güzel ve şirin büyük bir köy vardı. Rumlar tarafından kurulan bu köyün adı "Vank"tı. Bu köyün hemen arkasında "Sorak" adlı büyükçe bir köy daha bulunmaktaydı. Sorak köyü geçildikten sonra "Çeçen Boğazı" gelir. Fırat'ın geçtiği vadiden karşı yakaya geçilince Kemaliye'ye girilmekteydi. Evleri birbirinden bahçelerle ayrılmış bu şirin kasaba genişçe bir şehir özelliği göstermekteydi. Şehrin yaslandığı dağın tepesinde "Kadı Gölü" adı verilen ve Kemaliye için yaşama kaynağı da olan ünlü bir kaynak mevcuttu. Kaynağın dört bir yanı taşlarla çevrilmiş, ortasına suni bir göl yapılmış, gölün sağa ve sola giden iki kanalı açılmıştı. Bu kanallardan çıkan su, yapılan özel tertibat ile şehrin her sokağından geçer ve her eve girerdi. Kemaliye'de her evin önünde bir bahçe vardı ve bu bahçeler de dağdan inen "Kadıgölü" suyu ile sulanırdı.

Kemaliye Belediyesi

Belediye 1864 yılında kurulmuştur. Kemaliye'nin Malatya vilayetine bağlanmadan önceki son belediye geliri 3.879 liraydı.⁵²⁷ Malatya'ya bağlandıktan sonra 1928 yılında

⁵²⁴ Genel Nüfus Sayımı(21 Ekim 1945), C. I, s. XXXVII.

⁵²⁵ Genel Nüfus Sayımı(21 Ekim 1945), C. I, s. XIV.

⁵²⁶ BCA, 030.11.1, 181.7.4.

tespit edilen belediye geliri 4.925 lira⁵²⁸ olmuştur. Buna göre iki yıl içerisinde belediye geliri 1.046 liralık artış göstermiştir.

Kemaliye’de 1935 yılı sonlarından itibaren bayındırlık çalışmalarına hız verilmiştir. Belediye ve kaymakamlığın ortak çalışmaları sonrasında hükümet binasının önünden belediyeye giden ve cumhuriyet meydanını da içine alan anayolun tahminen 200 yıllık olan taş kaldırımlarının bozuk olan kısımları yenilenmiştir. Ayrıca kazanın evleri ve dükkanları daha çok tahtadan yapıldığından yangın tehlikesine karşı halk için büyük korku oluşturmaktaydı. 1935 yılı sonu itibariyle belediyenin yangın teşkilatı 2 tane tulumbadan ibaretti. Bunu gören dönemin kaymakamı Mazhar Başdoğan çarşının orta yerinde büyük bir havuzun temelini atılması için belediye ile işbirliği yapmıştır.⁵²⁹

1935 yılına kadar Kemaliye’de halkın kullanımına açık 2 tane hamam bulunmaktaydı. Bunlardan bir tanesi kadınlara ve erkeklere; bir diğeri de yarı gün erkeklere, yarı gün kadınlara mahsus olarak hizmet vermekteydi. Bakımsızlıktan biri yıkılmış, kasabanın temizlik ihtiyacı yalnız bir hamama bağlı kalmıştı. Hal böyle iken evkafın malı olan bu hamamda gene bakımsızlıktan tamirsizlikten kötü bir duruma girmiş, hatta zamanla yıkılmaya yüz tutmuştu. İçindeki soğuk su boruları düzeltilmediğinden yıkanılıştta sıkıntı çekiliyor; başka birçok eksiklerle bocalanıyordu. Sekiz on fırını birkaç sıradan otelden başka her çeşit konforu ile yeni bir oteli (Fırat Palas) temiz kıraathanesi, lokantaları ve muhtelif dükkanları ile halkın her istek ve ihtiyacına karşılık veren Kemaliye kasabasının belediyesi hamamın bu eksikliğini daha fazla çekilemeyeceğini düşündüğü için bu işe gereken önemi vererek hamamı evkaftan satın almıştır.⁵³⁰

⁵²⁷ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1925-1926)*, s. 838.

⁵²⁸ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-1928)*, s. 1228.

⁵²⁹ “Kemaliye Mektubu”, *Fırat*, S. 274, 28 Ağustos 1935, s. 3. 1935 yılında temeli atılan bu havuz 1937 yılının Ekim ayında tamamlanmıştır. Bu havuzun tamamlanması için çarşı esnafı da para yardımında bulunmuştur. Çarşının ortasında “Buğday Meydanı”nda yapılan havuzun derinliği 2,5 m. idi. Bkz. N. Öner, “Havuz”, *Fırat*, S. 8 Ekim 1937, s. 2. Kemaliye kaymakamları için bkz. Ek: 28.

⁵³⁰ “Kemaliye Mektubu”, *Fırat*, S. 280, 18 Eylül 1935, s. 2.

Tablo: 2. 20. 1929-1936 Yılları Arasında Kemaliye Belediyesinin Masrafları(Lira)

Yıl	İdare ve Hesap İşleri	Sağlık ve Hayır İşleri	İmar ve Tezyin	Temizlik Tamirat Elektrik	Su Tesisatı ve Tamirâtı	İtfaiye	Muhtelif masraflar	Toplam
1929	1.453	107	1.926	606	161	-	1.775	6.028
1930	1.530	71	243	552	281	-	2.637	5.314
1931	1.867	177	2.614	299	84	-	1.137	6.178
1932	2.044	94	3.123	365	45	-	1.168	6.839
1933	2.375	184	142	454	79	-	3.752	6.986
1934	1.987	300	221	510	107	-	4.199	7.324
1935	2.260	702	926	598	12	3	4.185	8.686
1936	1.989	391	645	603	193	22	5.191	9.034

Kaynak: *Belediyeler İstatistiği(1929-1936)*, Mali İstatistikler Serisi Neşriyat No: 136, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1939, s. 435.

Kemaliye Belediyesinin sahip olduğu gayrimenkullerin kıymeti 1929 yılından 1934 yılına kadar 3.650 lira iken 1934'ten itibaren 18.600 liraya yükselmiş, 1935 yılında ise 16.600 liraya düşerken 1936 yılında tekrar 18.600 lira olmuştur. 1934,1935 ve 1936 yıllarında Malatya'ya bağlı belediyeler arasında en yüksek gayrimenkule sahip olan Adıyaman belediyesinden sonra Kemaliye belediyesi 2. sırada yer almıştır.⁵³¹ Bu gayrimenkullerden ammeye tahsisi edilip gelir getirmeyenlerin değeri 1935 itibariyle 4.000 lira iken gelir getirenlerin değeri 12.600 liraydı.⁵³² Kemaliye belediyesinin 1933 yılı itibariyle Belediyeler Bankasındaki ortaklık hissesi 355 liraydı.⁵³³ 1936 yılında Kemaliye belediyesinin muhammenatı 9.507 lira, tahakkuk eden 13.345 lira, tahsil ettiği gelir 9.152 lira, giderleri ise 9.034 liraydı.⁵³⁴

Kasabanın fenni haritası 1943 yılında yapılmıştır. Elektrik tesisatı ve projesi ise 1945 yılında tamamlanmıştır. Genel aydınlatma işleri gaz lambalarıyla yapılmıştır. Yıllık gaz

⁵³¹ *Belediyeler İstatistiği (1929- 1936)*, Mali İstatistikler Serisi Neşriyat No: 136, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1939, s. 553-554.

⁵³² *Belediyeler İstatistiği (1929-1935)*, Neşriyat No: 110, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1937, s. 547.

⁵³³ *Belediyeler İstatistiği (1929- 1933)*, Mali İstatistikler Serisi Sayı: 8, Neşriyat No: 79, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1936, s. 244.

⁵³⁴ *Belediyeler İstatistiği (1929- 1936)*, s. 42.

istihlak miktarı 2186 teneke olarak belirlenmiştir. Su tesisatı ve projesi ise 1949 yılına kadar tamamlanmamıştı. İçme suyu daha önce adı geçen “Kadıgölü” kaynağından toprak pürücükler içerisinde getirilmiştir.

1949 yılı sonları itibariyle belediyenin ulaştırma ve nakliye işlerinde kullanmak üzere 3 adet kamyonu ve yangın söndürme işlerinde kullanılmak üzere hazırda bekletilen 2 adet tulumbası mevcuttu.⁵³⁵

2. 1. 10. Pütürge(Pötürge)İlçesi

“Şiro” adıyla bilinen Pütürge 1892 yılında kaza statüsüne kavuşmuş ve merkezi İmrın köyüne nakledilerek Elaziz vilayetine bağlanmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra da idari taksimatta yapılan değişiklikler esnasında Elaziz vilayetinden alınarak Malatya’ya bağlı hale getirilmiştir.⁵³⁶

Kaza merkezi olan Pütürge kasabası deniz mesafesinden 1020 m. yüksekliğinde ufak bir tepe üstünde kurulmuştu. Pütürge’nin kuzeyinde Elazığ, doğusunda Diyarbakır ve Urfa vilayetleri, güneyinde Kahta kazası, batısında da vilayetin merkez kazası yer almaktaydı.⁵³⁷ Pütürge, etrafı yüksek dağlarla çevrili bir kaza görünümündeydi. Şakşak (3.270 m.), Kubbe(3.090 m.), Kaplı ve Dişkaya dağları(3.225 m.), Gürlük(2.230 m.) ve Ulubaba dağları(2.384 m.) kazayı kuzeyden güneye, doğudan batıya çevreyelen dağlardı.⁵³⁸

1927 nüfus sayımına göre Pütürge kazasına bağlı 158 yerleşim alanı bulunmaktaydı. Aynı nüfus sayımına göre Malatya’nın yüzölçümü bakımından en küçük kazası Pütürge idi.⁵³⁹

1929 yılında Pütürge’nin Keferdiz, Merdis(Çifthisar), Taraksu(Tahsis) ve Sinan isimli 4 nahiyesiyle bu nahiyelere bağlı 135 köyden müteşekkil bir idari yapısı vardı.⁵⁴⁰

⁵³⁵ “Kemaliye”, *İller Bankası Belediyeler Yıllığı*, C. II, s. 563- 564.

⁵³⁶ A. Naci Ekşioğlu, “Pütürge Kazası İdari Coğrafyası”, *İdare Dergisi*, S. 276, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Mayıs- Haziran 1962, Ankara, s. 119.

⁵³⁷ Ekrem Yalçınkaya, a. g. e. , s. 44- 45.

⁵³⁸ A. Naci Ekşioğlu, a. g. m. , s. 118.

⁵³⁹ *Türkiye Nüfusu (27 Teşrin-i Evvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri)*, s. 31.

⁵⁴⁰ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1928-1929)*, s. 730.

Tablo: 2. 21. Pütürge Kazasında 1925-1929 Yılları Arasında Görev Yapan Devlet Memurları

	1925-1926	1926-1927	1927-1928	1928-1929
Kaymakam	Burhanettin Bey	Burhanettin Bey	Nafiz Bey	Nafiz Bey
Mal Müdürü	Hamdi Bey	Hasan Bey	Hüsnü Bey	Hüsnü Bey
Müftü	Hasan Efendi	Hüseyin Haki Efendi	-	-
Asliye Hakimi	Abdulahit Bey	Hüsnü Bey	Hamdi Bey	Hamdi Bey
Savcı	Mehmet Hamdi Bey	Hamdi Bey	Mehmet Kemal Bey	M. Kemal Bey
Müstantik	Ali Rıza Bey	Hamdi Efendi	Hamdi Bey	-
P. Ve Telgraf Müdürü	-	-	Süleyman Bey	Süleyman Bey
Hükümet Tabibi	-	-	Mustafa Halil Bey	M. Halil Bey

Kaynak: *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1925-1926)*, Matbaai Amire, İstanbul, 1926, s. 850, *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1926-1927)*, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, No: 2, 1927, s. 1130, *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1927-1928)*, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, No: 3, 1928, s. 1231, *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1928-1929)*, Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatından, No: 4, İstanbul, 1929, s. 739.

Yukarıdaki tablo dikkatli bir şekilde incelendiğinde Pütürge kazasında posta ve telgraf müdürlüğü ve hükümet tabipliği kadroları 1925- 1927 yılları arasında bulunmamaktadır. Adı geçen idarelerdeki memuriyet kadroları 1927 yılından itibaren oluşturulduğuna göre söz konusu tarih aynı zamanda bu resmi dairelerin kazadaki kuruluş tarihi olarak gösterilebilir.

Devlet salnamesine göre 1930 yılında da kaymakam Nazif Bey, hakim Hamdi Bey, posta ve telgraf müdürü Süleyman Bey ve hükümet tabibi Mustafa Halil Bey görevlerini sürdürmüşlerdir. Mal müdürü ve savcılık görevlerinde değişiklik olmuştur.⁵⁴¹

30 Mayıs 1933 tarihinde 9604 sayılı üçlü kararnameyle Pütürge kazasının Keferdiz nahiyesine bağlı Akuşağı, Arapuşağı köyleri arazilerinin vilayet merkezine bağlı Kale nahiyesi dahilindeki Bürüstün ve Hanado köyleriyle karışık bulunması, sayım ve arazi vergileri kayıtlarında müşkilata neden olması ve adı geçen köylerin Kale nahiyesi merkezine 16,

⁵⁴¹ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı (1929- 1930)*, Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatından, No: 5, İstanbul, 1930, s. 537.

Keferdiz nahiyesi merkezine de 18 km. mesafede yer almasından dolayı Pütürge'nin Keferdiz nahiyesinden ayrılmak suretiyle vilayet merkezine bağlı Kale nahiyesine bağlanmasına karar verilmiştir.⁵⁴²

Pütürge, 1935 yılında sahip olduğu 1.390 km²'lik yüzölçümüyle Malatya'nın en küçük kazası durumundaydı.⁵⁴³ Ancak kaza sınırlarında yer alan 112 köyüyle Pütürge, vilayetin merkez kazası hariç tutulacak olursa Besni kazasından sonra en fazla köye sahip 2. kaza olmuştur.⁵⁴⁴

27 Şubat 1939 tarihinde Malatya vilayeti genel meclisinin 6. toplantısında(1939 yılı) dahiliye encümeninde daha önce kabul edilen ve bu encümen tarafından hazırlanan mazbatanın meclise sunulması sonucunda Pütürge kazasına bağlı Sinan nahiyesinin adının "Tepehan" olarak değiştirilmesine karar verilmiştir.⁵⁴⁵

1939 yılı sonu itibariyle 1.878 km²'lik yüzölçümüne ve Keferdiz, Tepehan, Taraksu, Gerger isimli 4 nahiye ve bu nahiyelere bağlı 152 köye sahipti. Keferdiz nahiyesinin merkezinde bir belediye teşkilatıyla Çolak ve İshak adlı iki mahallesi bulunmaktaydı.⁵⁴⁶

Cumhuriyet tarihinin 3. nüfus sayımı olan 1940 yılı istatistiklerine göre Pütürge'nin köy sayısı 103'e düşmüş ancak 104 köye sahip Adıyaman kazasından sonra 2. sıradaki yerini de muhafaza etmiştir.⁵⁴⁷

1945 yılında ise Pütürge'ye bağlı köy sayısı 106 olarak tespit edilmiştir. Bu istatistiki bilgiye göre il merkezine bağlı kazalar arasında en fazla köye sahip ilçe durumuna gelmiştir.⁵⁴⁸ 1945 yılında Pütürge'ye bağlı bucaklar ve bucaklara bağlı köyler aşağıda yer almaktadır:

Merkez Bucağı: Babik, Bekirülya, Celuşağı, Derezarata, Döbek, Ersele, Halleberik, Haraba, Hava, Hüsüküşağı, Kamkine, Kızıluşağı, Makö, Marazülya, Mavrato, Paz, Pazarcık, Perçikan, Pozkiran, Savit, Şekeran, Şimil, Şirataraksu, Şirezarato, Taşmış, Teluşağı, Titrin.

⁵⁴² BCA, 030.11.1, 78.16.18.

⁵⁴³ *Genel Nüfus Sayımı (20 İlkteşrin1935)*, C. LX, s. 17.

⁵⁴⁴ *Genel Nüfus Sayımı (20 İlkteşrin1940)*, s. LII.

⁵⁴⁵ "Vilayetimiz Umumi Meclisi", *Fırat*, S. 526, 3 Mart 1939, s. 2.

⁵⁴⁶ Ekrem Yalçınkaya, a. g. e. , s. 45.

⁵⁴⁷ *Genel Nüfus Sayımı (20 İlkteşrin1940)*, s. 444- 445.

⁵⁴⁸ *Genel Nüfus Sayımı (21 Ekim 1945)*, C. I, s. XL. Malatya merkez ilçesi hariç tutulmuştur.

Gerger Bucağı: Pütürge, Açma, Aşağı Erbaun, Bileyli, Çefthisar, Dağdeviren, Gerger, Girdiş, Haşur, Hizeri, Jandırvenk, Masruni, Mişrak, Nakışlı, Nirin, Perdeso, Seyitmahmut, Şengil, Şevkan, Terkettin, Yukarı Erbaun.

Keferdiz Bucağı: Keferdiz, Ayvan, Aluçlu Karahüseyin, Aluçlu Uzunhüseyin, Bahramlı, Begolar, Bekiran, Damlı, Göheruşağı, Hallıgıran, Haskentü, Hüssükan, Karaali, Körhane, Lar, Mamaş, Mezrea, Midye, Mulgarvirancık, Tilmo, Yamaç, Zahmana, Zıruşağı.

Taraksu Bucağı: Temsiyas, Bagöz, Bibol, Bigo, Everek, Günan, Haburman, Helül, Hırso, Kağındak, Lağın, Melhu, Miran, Taraksu, Tillo, Venkük.

Tepehan Bucağı: Sinan, Alakisferit, Alakisyazı, Aliçeri, Alihan, Alireş, Alaskörmustafa, Alkasmustafa, Başmezrea, Budalauşağı, Çirik, Gertan, Haydaran, Körme, Nohutlu, Peraş, Şükan, Tahniç, Tekederesi.⁵⁴⁹

26 Mart 1946 tarihinde Keferdiz bucağına bağlı “Lar” köyü merkez bucağına bağlanmıştır.⁵⁵⁰

20 Nisan 1948 tarihinde CHP üyesi Pütürgeli Mehmet Gürbüzler tarafından parti genel merkezine gönderilen yazıdan ilçenin o dönem ki idari vaziyetiyle ilgili bilgiler elde etmiş bulunmaktayız. Mehmet Gürbüzler adlı vatandaşa göre; 1948 yılı Nisan ayı itibariyle Pütürge etrafı yüksek dağlarla çevrili, bütün ihtiyaçlarını Malatya’dan tedarik etmek durumunda kalan, etrafında bulunan “Şiro Çayı”nın üzerinde herhangi bir köprü olmadığından çaydan karşıya geçmek için büyük zorluklarla karşı karşıya kalan vatandaşlarıyla mahrumiyet içinde çırpınan bir kasaba hüviyetindeydi. İlçenin devletten aldığı gücü kendi çıkarları için kullanan idarecileri vardı. Belediye sahip olduğu imkanlarla doğru düzgün çalışmamaktaydı. CHP Genel başkan yardımcısı Hilmi Uran Adıyaman ve civarına seyahate çıkmış ancak Pütürge’ye uğrayamadığından halkın şikayetlerini dinleyememişti. Adı geçen parti büyüğünün yapmadığı ziyaret yüzünden dertlerinin büyük olduğunu da sözlerine eklemektedir. İdari açıdan yaşanan olumsuzluklara son vermek adına bir tane adli ve bir tane de mülki müfettişinin

⁵⁴⁹ Genel Nüfus Sayımı (21 Ekim 1945), C. I, s. 427- 428.

⁵⁵⁰ “İlimiz Çevresindeki Mülki Teşkilat Bağlılıkları Hakkındaki Aldığımız Bilgiyi Aşağıda Okuyucularımıza Sunuyoruz”, *Fırat*, S. 1245, 12 Nisan 1946, s. 3.

gönderilmesini istemiştir.⁵⁵¹ Yukarıda adı geçen vatandaşın son sırada yer alan isteklerinin gerçekleşip gerçekleşmediği hakkında bilgiye sahip olamasa da ilçenin köprüsüzlük sorunu 1950 yılında Pütürge'ye kaymakam olarak atanan Celalettin Tüfekçi'nin çabalarıyla sona erdirildiğini söyleyebiliriz.

Kaymakam, yarım asırlık bir maziye sahip ilçenin yolsuzluk ve köprüsüzlük yüzünden kış ve bahar aylarında her türlü münakale ve muvasala imkanlarından mahrum ve mahsur bir vaziyette kendi kabuğuna çekilmiş olarak kaldığını görünce geceyi gündüzüne katarak çalışmaya başlamıştır. Malatya ile ilçe arasında bulunan “Şiro Çayı” kış ve bahar aylarında taşmakta ve geçilmesi imkansız hale gelmekteydi. Şiro'yu kendi imkanlarıyla geçmek zorunda kalan ilçe halkı senede bir iki insanını bu çaya kurban vermektedir. Vatandaşların müşkilatını giderme konusunda bugüne kadar herhangi bir adım atılmamıştı. Yeni, genç ve enerjik kaymakamın bu husustaki ilk müsbet teşebbüsü ile üç ayak üzerine kurulmuş 4 m. uzunluğunda bir köprü inşa edilmiştir. Köprünün açılışı sırasında kaymakam bey bir konuşma yapmış ve bu köprünün ne kadar güç şartlar altında meydana getirildiğini anlatmaya çalışmıştır.⁵⁵² 4 m. uzunluğunda yapılan bir köprünün o dönemin şartları içinde ne kadar değerli bir yapı olduğu köprünün açılışı sırasında yapılan konuşmadan ve açılışa katılan yüzlerce vatandaştan anlaşılmaktadır.

1950 yılı istatistiklerine göre Pütürge ilçesinin kapladığı alan 2.112 km² idi. Bu yüzölçümüyle Malatya ilçeleri arasında sondan 4. sırada yer almıştır.⁵⁵³

Pütürge Belediyesi

1924 yılında Malatya vilayeti dahilindeki belediyeler arasında en düşük bütçeye sahip olan Pütürge belediyesiydi. Bütçeye gelir olarak kaydedilen 114 liradan belediyenin tahsil edebildiği para 79 liraydı.⁵⁵⁴ 1928 yılındaki belediye geliri ise 2.931 liraya yükselmiştir.⁵⁵⁵ 4

⁵⁵¹ BCA, 490.01, 481.1954.1, lef 191-192.

⁵⁵² Cemil Anadol, “Pütürgede Bayındırlık Faaliyetleri”, *Yeni Malatya*, S. 316, 4 Aralık 1950, s. 3. Celalettin Tüfekçi CHP iktidarının son Pütürge kaymakamıdır. 1950 yılının Mart ayında Pütürge'ye atanmıştır. Pütürge'nin diğer kaymakamları için bkz. Ek: 29.

⁵⁵³ *Genel Nüfus Sayımı (22 Ekim 1950)*, C. I, s. 19.

⁵⁵⁴ “Vilayetimiz Belediyelerinin 340 Senesi Tahkikat ve Tahsilatı”, *Malatya*, S. 66, 22 Aralık 1925, s. 2.

⁵⁵⁵ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-1928)*, s. 1228.

yıl içinde kaza belediyesinin bütçesinde 2.817 liralık bir artış olmuştur. Bu miktarla vilayete bağlı 7 kaza belediyesi arasında sondan 3. sırada yer almıştır.

13 Ocak 1931 tarihinde CHF'nin merkez kaza kongresinde il genel meclisi tarafından Pütürge kazasına ait yapılması gereken acil işlerle ilgili sunulan teklif dönemin il başkanı Osman Hilmi bey tarafından kağıda dökülerek CHF genel merkezine bildirilmiştir. Buna göre belediyenin gelirlerinin yeterli olmadığı için bugüne kadar bayındırlık açısından belediyenin hizmet veremediğine dikkat çekilmiş öncelikle olarak belediyeye 20.000 lira civarında bir paranın verilmesi gerektiğine bu paranın ya kredi ya da hibe yoluyla gerçekleştirilmesi gerektiği hususlarına işaret edilmiştir.⁵⁵⁶ İl başkanın belediyenin mali durumuyla ilgili yaptığı değerlendirmenin ne kadar isabetli olduğunu görmek için aşağıdaki tabloya bakmak yeterli olacaktır. Bu tablo aynı zamanda başkanın isteklerinin 1936 yılına kadar gerçekleşmediğini de göstermektedir.

Tablo: 2. 22. Pütürge Belediyesinin 1929- 1936 Yılları Arasındaki Mali Durumu(*)

Yıllar	Muhammenat(tahmini)	Tahakkukat	Tahsilat	Masarifat
1929	2.640	825	819	796
1930	2.861	1.178	979	971
1931	2.214	1.613	1.181	1.147
1932	1.380	3.272	2.474	974
1933	3.500	4.039	3.472	3.466
1934	5.530	4.728	4.766	4.757
1935	4.208	5.513	5.004	4.995
1936	4.344	5.469	4.141	4.140

Kaynak: *Belediyeler İstatistiği(1929-1936)*, Mali İstatistikler Serisi Neşriyat No: 136, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1939, s. 42. (*)Tablo da yer alan gelir- gider rakamları Türk lirasıdır.

Pütürge'nin 1929-1936 yılları arasındaki mali durumunu gösteren tabloda dikkati çeken hususları şöyle açıklayabiliriz: 1932 yılı tahmini bütçenin en az kayıt altına alındığı yıl iken buna karşılık tahmini bütçenin en fazla olduğu yıl 1934'tür. Tahakkuk eden bütçe

⁵⁵⁶ BCA, 490.01, 496.1997.1, lef 14.

en fazla 1935 yılında gerçekleşmiştir. Yine 1935 yılı hem tahsilatın hem de masrafın en çok gerçekleştiği yıl olmuştur.

Belediyeye ait gayrimenkullerin kıymetiyle ilgili istatistiki bilgilerde şöyledir: 1929-1931 yılları arasında her yıl için 4.500 lira iken 1932 yılında 8.550 liraya yükselmiş 1933-1936 yılları arasında ise ilk yıl için 1.500, 1934 yılı için 1.200, 1935 ve 1936 yıllarında da 2.300 lira olmuştur. Gayrimenkullerin kıymeti bakımından Pütürge belediyesi vilayete bağlı kaza belediyeleri arasında Akçadağ'dan sonra sondan 2. sırada yer almıştır.⁵⁵⁷

Pütürge'nin temiz su ihtiyacını karşılayacak olan Göze suyunun kaynağıydı. Bu kaynaktan kasabaya verilecek olan suyun tamirat işlerinin temeli 15 Haziran 1938 tarihinde atılmış ve çalışmaların 4 ay içinde bitirilmesi planlanmıştır. Kaymakam Adnan Aksel ve dönemin belediye reisi Mustafa Özınan temel atma törenine katılarak kurban kesmişlerdir.⁵⁵⁸

Tablo: 2. 23. Pütürge Belediyesinin 1946-1949 Yılları Arasındaki Mali Durumu(*)

Yıllar	Gelir	Gider
1946	14.479	-
1947	10.601	-
1948	18.600	16.851
1949 (tahmini)	36.465	36.465 (bütçe ödeneği)

Kaynak: “Pütürge”, *İller Bankası Belediyeler Yıllığı*, C. III, İller Bankası Yayınları, Ankara, 1950, s. 172.

(*) Tablo da yer alan gelir gider rakamları Türk lirasıdır.

Pütürge belediyesinin 1950 yılı itibariyle yaptığı çalışmaları ve genel durumunu şu şekilde özetleyebiliriz: Kasabanın hali hazır haritası ve imar planı yapılmamıştı. Malatya'dan gelerek kasabada sona eren şose özel idareye aitti. Kasabadan Siverek'e giden yolda tamamlanmamıştı. Belediye yollarının 5000 m²'si adi kaldırımdı. İçme suyu 7 km. uzaklıktaki bir kaynaktan(Göze suyu) künklerle getirilirdi. Sulamada kullanılan su da aynı uzaklıktaki bentler kaldırılarak sulanacak alana akıtılırdı. Suyun tahlili yaptırılmış ve içilebilir olduğu anlaşılmıştı. Su ihtiyacı tam olarak karşılanamamaktaydı. Kasabada 6 çeşme vardı. Bunlardan başka kasabada içmeye elverişli iki kaynak daha vardı. Su işleri belediyece idare edilmekte

⁵⁵⁷ *Belediyeler İstatistiği (1929-1936)*, s. 553.

⁵⁵⁸ “Pütürge Yeni İçme Suyuna Kavuşuyor”, *Fırat*, S. 489, 17 Haziran 1938, s. 2.

olup elektrik tesisatı ve projesi yoktu. Genel aydınlatma petrol lambalarıyla yapılmakta ve yılda 500 litre gaz yağı sarfedilmekteydi. Kasaba mezarlığı 1 km. uzakta olup etrafı çevrilmemişti. Temizlik amele ve hayvanla yapılırdı. Süprüntüler 4 km. uzaklıktaki bir dereye dökülürdü. İki genel tuvalet vardı. Gelir sağlayan belediye emvalinin değeri 15.000 lira olup bunlar arasında 8 dükkan bulunmaktaydı. Yangın söndürme için de 1 adet motopomp hali hazırda beklemekteydi.⁵⁵⁹

2.2. Malatya'nın Siyasi Durumu

1 Nisan 1923 tarihinde I. TBMM'de 120 milletvekilinin imzasıyla seçimlerin yenilenmesine ilişkin bir önerge verilmişti. Önergede; ilk meclisin ülkenin bağımsızlığını kazanması üzerine görevini yaptığı, barış antlaşması ve ekonomik sorunlar nedeniyle yeniden kamuoyunun kazanılması gerektiğinden bahsedilmiştir. Meclis aynı gün önergeyi oylamaya sunmuş ve kabul etmiştir. 16 Nisan 1923 tarihinde de I. TBMM son toplantısını yaparak dağılmıştır.⁵⁶⁰ Mustafa Kemal Paşa, 8 Nisan 1923'te A-RMHC'nin seçimlerde izleyeceği yolu gösteren "9 Umde" olarak bilinen bildiriye yayınlamıştır.⁵⁶¹ Mustafa Kemal Atatürk Nutuk adlı eserinde bu durumu şöyle açıklamaktadır:

"İkinci B.M.M'nin seçimi sırasında bastırıp yayımladığım bu izlence, partimizin kuruluşuna temel olmuştur. Bu izlence bugüne değin yaptığımız ve sonuçlandırdığımız bütün önemli işleri içine alıyordu. Bununla birlikte, izlenceye alınmamış kimi önemli sorunlarda vardı. Örneğin; "Cumhuriyetin ilanı, halifeliğin kaldırılması, Dinişleri Bakanlığının kaldırılması, medrese ve tekkelerin kaldırılması, şapka giyilmesi...gibi. Bu sorunları izlenceye alarak, önceden, bilisiz ve gericilerin bütün ulusu yanıltmaya fırsat bulmalarına uygun görmedim. Çünkü bu sorunların zamanı gelince çözümlenebileceğine ve sonunda ulusun kıvanç duyacağına kesinlikle inanıyordum..."⁵⁶²

9 Umde'nin önemli noktaları şunlardı: Ulusal egemenliğe bağlılık, Saltanatın kaldırılması kararının değiştirilemezliği, güvenliğin sağlanması, ekonomik ve sosyal alanda kalkınma, zorunlu askerlik süresinin kısaltılması ve ordu mensuplarının refahının sağlanması,

⁵⁵⁹ "Pütürge", *İller Bankası Belediyeler Yıllığı*, C. III, İller Bankası Yayınları, Ankara, 1950, s. 172- 173.

⁵⁶⁰ Esma Torun, Sivas'tan Büyük Kongreye Cumhuriyet Halk Fırkası, Kocaeli Üniversitesi Yayınları, Kocaeli, 2003, s. 47.

⁵⁶¹ Kenan Olgun, a. g. m. , s. 12.

⁵⁶² M. K. Atatürk, *Nutuk*, C. II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1981, s. 524-525.

bürokraside reform yapılması, ekonomide kişisel girişimlerden yararlanılmasıydı.⁵⁶³ Bu beyannamenin yayınlanması vatandaşın da sandığa çağırılması anlamına gelmekteydi.⁵⁶⁴

Malatya'yı TBMM'nin II. Yasama döneminde milletvekili olarak temsil etmesi beklenen adaylar 17 Haziran 1923 tarihinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin merkez heyeti tarafından belirlenmiş, 18 Haziran 1923 tarihinde de isimleri ilan edilmiştir. Müstakil Malatya livası adayları; Garp cephesi orduları kumandanı, hariciye vekili, Lozan heyeti reisi, Malatyalı Ferik Mustafa İsmet Paşa hazretleri, I. dönem Malatya milletvekili Hacı Bedir Ağa, Bursa sıhhiye müdürü Dr. Mehmet Hilmi Bey, I. dönem Malatya milletvekili Reşit Ağa, Malatyalı kaymakam Mahmut Nedim Bey'di.⁵⁶⁵

Malatya'da seçimler merkez kazanın dışında Malatya'ya bağlı Akçadağ, Behisni, Hekimhan, Hısnımansur, Kahta ve Petürke kazaları olmak üzere toplam 7 yerleşim merkezinde yapılmıştır. MHC'nin Malatya milletvekili adayları ve seçim sonucunda aldıkları oylar aşağıda tablolastırılmıştır.

Tablo: 2. 24. TBMM'nin II. Yasama Döneminde (1923-1927) Malatya'yı Temsil Etmeye Hak Kazanan Milletvekilleri

Mebusun Adı	Mesleği	Toplam Aldığı Oy Miktarı
İsmet Paşa(İnönü)	Ferik, Hariciye Vekili	454
Mahmut Nedim Bey(Zapcı)	Kaymakam	450
Hacı Bedir Ağa(Fırat)	Mebus(I.dönem)	438
Reşit Ağa(Ağar)	Mebus(I.dönem)	419
Mehmet Hilmi Bey(Oytaç)	Doktor	402

Kaynak: TBMM Arşivi, *Müstakil Malatya Livası Seçim Mazbatası*, Malatya Livası Dairei İntihabiyesi Heyeti Teftişiyesi, 1923. Bkz. Ek 33.

1923 yılındaki seçimlerden sonra Malatya'yı II. TBMM'de temsil etmeye hak kazanan milletvekillerinden İsmet Paşa'ya verilmiş 454 oydan 104'ü merkez kazadan 95'i Behisni'den, 70'i Hısnı Mansur'dan, 40'ı Kahta'dan 45'i Akçadağ'dan, 62'si Petürke'den, 38'i de Hekimhan kazasından çıkmıştır. Mahmut Nedim Bey, İsmet Paşa'dan farklı olarak merkez kazadan 3 eksik oy ile Hekimhan'dan 1 eksik oy almıştır. Diğer kazalarda iki mebusun oy

⁵⁶³ Cemil Koçak, a. g. m. , s. 131.

⁵⁶⁴ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler (1859-1952)*, İstanbul 1952, s. 559.

⁵⁶⁵ "Büyük Millet Meclisi İntihabı", *Hakimiyeti Milliye*, S. 842, 18 Haziran 1923, s. 1.

sayıları aynıdır. Hacı Bedir Ağa, merkez kazadan 96, Behisni'den 95, Hısnı Mansur'dan 70, Kahta'dan 40, Akçadağ'dan 45, Petürke'den 62, Hekimhan'dan 29 oy almıştır. Reşit Ağa'ya, merkez kazadan 75, Behisni'den 95, Hısnı Mansur'dan 69, Kahta'dan 40, Akçadağ'dan 45, Petürke'den 62, Hekimhan'dan 33 oy çıkmıştır. Mehmet Hilmi Bey ise merkez kazadan 53, Behisni'den 95, Hısnı Mansur'dan 70, Kahta'dan 40, Akçadağ'dan 45, Petürke'den 62, Hekimhan'dan 37 oy alabilmiştir.

MHC'nin adayları dışında milletvekili olmak isteyen başka kişilerde Malatya'da seçime girmişlerdir. Milletvekili olabilmek için seçmenlerden yeterli miktarda oy alamayan bu kişiler 7 seçim merkezinin sadece 1 tanesinden oy alabilmişlerdir. Müstakil Malatya livası seçim sonuç mazbatasından elde ettiğimiz verilere göre⁵⁶⁶ milletvekili olmak için seçime katılan kişiler ve aldıkları oylar aşağıda maddeler halinde açıklanmıştır.

1) Mehmet Ali Bey: Oyların tamamı Hekimhan kazasından olmak üzere toplamda 5 oy alabilmiştir.

2) Keşşaf Efendi: Malatya merkez kazadan 3 oy almıştır. Diğer kazalardan oy alamamıştır.

3) Arpacızade Hacı Mehmet Efendi: Keşşaf Efendi gibi merkez kazadan 3 oy olmak üzere toplamda 3 oy almıştır. Diğer kazalardan oy alamamıştır.

4) Hacı Nebizade Adil Bey: Sadece merkez kazadan 2 oy alabilmiştir.

5) Petürkeli Erkanı Harp Miralayı Mustafa Bey: Adil Bey gibi sadece merkez kazadan 2 oy almıştır.

6) Hacı Halilzade Abdulvahap Efendi: Merkez kazadan 1 oy almıştır.

7) Haşimbeyzade Hikmet Bey: Malatya hükümet tabibi Hikmet Bey, Abdulvahap Efendi gibi sadece merkez kazadan 1 oy almıştır.

8) Vaizzade Hacı Ahmet Efendi: Ticaretle uğraşan Hacı Ahmet Efendi merkez kazadan 1 oy almıştır.

⁵⁶⁶ TBMM Arşivi, *Müstakil Malatya Livası Seçim Mazbatası*, Malatya Livası Dairei İntihabiyesi Heyeti Teftişiyesi, 1923. I. TBMM de görev yapan Malatya milletvekilleri için bkz. Ek: 31.

9) Mustafa Asım Bey: Hekimhan kazasından 1 oy almıştır.

Ayrıca seçim sandığından Mustafa Kemal Paşa'nın eşi Latife Hanımefendiye 54, Halide Edip'e 23, , İsmet Paşa'nın eşi Mevhibe Hanımefendiye 4, yine başka bir kadına 1 oy çıkmıştır. Kadınların seçime katılma hakları yoktu. Buna rağmen seçim mazbatasında isimlerinin yer almaları tarafımızdan oldukça ilginç bulunmuştur. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa'nın Malatya'dan aday olmamasına rağmen Malatya merkez kazasından adına 2 oy çıkması da bir diğer dikkati çeken husus olmuştur.

1923 yılının Haziran-Temmuz aylarında yapılan seçimlere Mustafa Kemal Paşa, Ankara ve İzmir'den katılmış, iki yerden birden kazanması üzerine kendisi Ankara'yı seçmiştir. 1923 seçimleri 72'i seçim bölgesinde yapılmıştır.⁵⁶⁷ Seçilmeye hak kazanan Malatya milletvekillerinin de aralarında bulunduğu 270 milletvekilinin isimleri 6 Ağustos 1923 tarihinde ilan edilmiştir.⁵⁶⁸ MHC adaylarının büyük çoğunluğunu oluşturacağı yeni TBMM 11 Ağustos 1923 tarihinde ilk toplantısını yapmıştır.⁵⁶⁹

Seçimlerden MHC'nin başarıyla çıkması Halk Fırkası'nın (HF) kurulmuş olması anlamına gelmekteydi. Bu nedenle seçim ertesinde fırkanın kuruluş hazırlıklarına hemen başlanmıştır. 7 Ağustos 1923 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında Ankara'da toplanan milletvekilleri parti tüzüğünü hazırlamaya girişmişlerdir.⁵⁷⁰ 19 Ağustos'ta yapılan toplantıda ise fırka nizamnamesi projelerinin incelenmesine başlanmış, çalışmalar günlerce devam ettikten sonra 9 Eylül 1923 tarihinde yapılan toplantıda HF nizamnamesi kabul edilmiştir. Bu suretle Türkiye'nin siyasi kaderi de HF'nin eline geçmiştir.⁵⁷¹ 11 Eylül'de yapılan seçimde fırka başkanlığına Mustafa Kemal Paşa seçilmiştir. Genel Sekreterliğe ise Recep Bey (Peker) getirildi. Cumhuriyetin ilanından sonra da Halk Fırkası içinde bazı değişiklikler yapılmış, Genel Başkan Vekilliği ve Meclis Grup Başkanı olarak Malatya milletvekili İsmet Paşa görevlendirilmiştir. 20 Kasım 1923 tarihinde İsmet Paşa Halk Fırkası

⁵⁶⁷ Kenan Olgun, a. g. m. , s. 12.

⁵⁶⁸ “Şimdiye Kadar İntihab Olunan Mebuslarımız”, *Hakimiyeti Milliye*, S. 881, 6 Ağustos 1923, s. 1.

⁵⁶⁹ Kenan Olgun, a. g. m. , s. 12. Bir milletvekili adayının birden fazla seçim çevresinden aday olabilmesi Osmanlı döneminde de uygulanmış, Osmanlı döneminde üç yer için geçerli olan bu adaylık sınırlaması, Cumhuriyet dönemindeki 1942 değişikliği ile kaldırılmış, 1950 değişikliği ile üst sınır ikiye indirilmiştir.

⁵⁷⁰ Esma Torun, a. g. e. , s. 55.

⁵⁷¹ Fahir Giritlioğlu, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Fırkasının Mevkii*, Ayyıldız Matbaası, İstanbul, 1965, s. 37.

Genel Başkan Vekili olarak yurt genelindeki A-RMHC şubelerine gönderdiği yazıda Halk Fırkası'na katılmalarını istemiştir.⁵⁷² İsmet Paşa'nın hem genel başkan vekili hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk başvekili(başbakan) olması Malatya'nın sadece siyasi alanına değil idari, sosyal, ekonomik, kültürel yapısıyla ilgili gerçekleştirilmesi düşünülen bütün kamu yatırımlarına önderlik etmesi manasına da gelmekteydi. Bu tespitimizi destekleyecek bilgiler ayrı başlıklar halinde olacak şekilde çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde geniş bir şekilde yer alacaktır.

1924 yılından itibaren HF örgütlenme çalışmalarına başlamıştı. A-RMHC'nin tamamen HF'ye dönüştüğü açıklanmış olsa da üye sayısı yetersiz olan partinin bu görünümü çerçeve kadro yapılanması izlenimi vermektedir.⁵⁷³ HF adı 10 Kasım 1924 tarihli fırka toplantısında "Cumhuriyet Halk Fırkası(CHF)" olarak değiştirilmiştir.⁵⁷⁴

22 Kasım 1924 tarihinde İsmet Paşa sağlık sorunları nedeniyle başbakanlık görevinden istifa etmiş,⁵⁷⁵ ancak Malatya milletvekili olarak görevine devam etmiştir. İlk başbakanlık dönemi 1 yıl 1 ay kadar sürmüştü.(29 Ekim 1923- 22 Kasım 1924)

İsmet Paşa'dan boşalan başbakanlık görevine getirilen Ali Fethi Bey'in hükümeti kurmasının ardından 3 ay bile geçmeden 13 Şubat 1925 tarihinde Şeyh Sait isyanı patlak vermişti.⁵⁷⁶ Diyarbakır'ın Ergani'de başlayan isyana karşı hükümet 10 gün sonra 23 Şubat 1925 tarihinde 6/908 numaralı başbakanlık tezkeresiyle girişimde bulunmuş "İdare-i Örfiye"(sıkıyönetim)kararı çıkarmak suretiyle 1 ay müddetle isyanın çıktığı Ergani, o an için isyanın etkisi altına giren Diyarbakır, Genç, Elazığ vilayetleriyle bu isyanın giderek yayılması muhtemel olan vilayetler ve onlara bağlı olan kazalara(Muş, Dersim, Mardin, Urfa, Siverek,

⁵⁷² Cemil Koçak, a. g. m. , s. 132.

⁵⁷³ Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara, 1981, s. 91.

⁵⁷⁴ Fahir Giritlioğlu, a. g. e. , s. 40.

⁵⁷⁵ Metin Toker, *Şeyh Sait Ve İsyanı*, Akis Yayınları, Ankara, s. 12. Metin Toker'e göre İsmet Paşa dizanteri hastasıydı. Görevinden ayrıldıktan sonra istasyondaki evinde dinlenmeye çekilmişti. Daha sonra Pembe Köşk'e taşınmış, oradan da İstanbul'a gitmiş, iyi dinlenemediği için Heybeliada'da bir evi kiralamış, annesi, eşi ve 1 yıl önce doğan oğlu Ömer'le birlikte burada kalmıştı. Farklı bir düşünceye göre İsmet Paşa'nın istifa etmesinin asıl nedeni Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın (TCF) kurulmasıydı. 17 Kasım 1924'te kurulan bu partinin kuruluşundan 3 gün sonra CHF grubunda sıkıyönetim ilanının reddedilmesi İsmet Paşa'yı istifa etmek durumunda bırakmıştır. Nitekim yerine Fethi Bey'in başbakan olması TCF tarafından da olumlu karşılanmıştı, bkz. Esmâ Torun, a. g. e. , s. 82.

⁵⁷⁶ Esmâ Torun, a. g. e. , s. 84.

Siirt, Bitlis, Van ve Hakkari vilayetleriyle Erzurum’a bağı Kığı ve Hınıs kazaları) müdahale etmişti. Malatya idarei örfiyeye dahil olan vilayetlerden birisi değildi.⁵⁷⁷ Ancak 25 Şubat 1925 tarihinde Başbakan Ali Fethi Bey imzalı 6/908 numaralı başbakanlık tezkeresine 3/383 numaralı tezkereyi eklemek suretiyle hükümet, Malatya vilayetini de idarei örfiyeye dahil ederek⁵⁷⁸ isyanın gittikçe ülkenin batısına doğru yayılmasını engellemeye çalışmıştır.

Şeyh Sait isyanı Malatya’ya dolaylı olarak etki eden bir olay olmuştu. İsyanın çıkışının 13. gününde 26 Şubat 1925 tarihinde Elazığ, Şeyh Sait’in adamları tarafından işgal edilmiş, bu vaziyetin ardından Malatya’da cumhuriyet idaresinden yana olan kişilerce savunmaya geçilerek isyanın Malatya’ya ulaşması engellenmeye çalışılmıştır. İlk iş olarak Elazığ’dan Malatya’ya geçecek olan asilerin şehre girişlerini durdurmak için şehre 30-35 km mesafedeki “Fırat Nehri”nin Eğribük köyüne kadar olan kısmında vali bey ve ona bağı olan güvenlik güçleriyle halktan gelen silahlı gruplar iki müfreze oluşturmuşlardır. Müfrezenin birinde belediye reisi Hasan Bey, Gebeşzade Ali, Sarıcızade Kemal, Hidayetzade Rıfat, Zabıtcıade Nusret Bey, Delibaşzade Süleyman Ağa, diğerinde Haşimbeyzade Sait, Alibeyzade Hüsnü, Kadızade Mahmut Ağa ve Ağcazade Mustafa Efendi ve bu iki müfrezeye bağı silahlı güçler yer almıştır. Malatyalılar tarafından alınan güvenlik tedbirleri bununla da kalmamış, Fırat nehrinin Eğribük’ten Pütürge istikametine kadar uzanan kısmın muhafazasını Hekimhan ile Dirican aşireti ve vilayetin Siverek’e kadar olan mntıkasında da Kahta ile Pütürge kazaları halkı gerekli tedbiri almışlardır. Ayrıca Malatya’ya bağı diğer kaza halkları da her türlü emre uyacaklarını bildirmişlerdir. Malatya halkı bu önlemleri alırken Elazığ’dan gelmesi beklenen isyancıların hareketlerini durdukları haberi gelince Kadızade Mahmut Ağa ile Ağcazade Mustafa Efendi ve onlara bağı silahlı güçler Elazığ’dan Palu istikametine hareket etmişlerdir. Malatya’da Şeyh Sait isyanına karşı gösterilmiş olan bu savunma girişimi Ankara’da ve yurdun dört bir tarafında takdirle karşılanmıştır.⁵⁷⁹

⁵⁷⁷ TBMM ZC, D: 2, C. XIV, İ: 2, B: 63, 23 Şubat 1925, TBMM Matbaası, Ankara, 1976, s. 288.

⁵⁷⁸ TBMM ZC, D: 2, C. XIV, İ: 2, B: 64, 25 Şubat 1925, TBMM Matbaası, Ankara, 1976, s. 291.

⁵⁷⁹ Hacı Nuri, “Bir Hafta Evvel Malatya-Elaziz’in İşgal Ve Tahliyesi-İsyanın Avasıl Ve Esbabı-Rica”, *Malatya*, S. 72, 5 Mart 1925, s. 1.

Malatya milletvekilleri Hilmi, Hacı Bedir, Reşit, Mahmut Nedim Bey'ler Şeyh Sait isyanına karşı gösterdikleri mukavemet nedeniyle başta belediye reisi Hasan Bey olmak üzere Malatya halkına teşekkür telgrafi göndermişlerdir.⁵⁸⁰

Şeyh Sait isyanının başladığı tarihlerde Malatya'da resmi olarak CHF teşkilatı kurulmamıştı. Ancak gayri resmi olarak CHF teşkilatı kurulmuş olmalı ki isyanın Malatya'ya sıçramasının engellenmesinden sonra Türk Ocağı reisi Emin, belediye reisi Hasan, CHF reisi Asım, Karahisar-ı şarki müftüsü Asım Bey'ler "Malatya Gazetesi"nde ortak bir bildiri yayınlarak hükümetin emrinde olduklarını belirtmişlerdir.⁵⁸¹ Bu bildiride imzası bulunan Asım Bey'in(CHF reisi) ünvanından da anlaşılacağı üzere Malatya'da resmi açılıştan önce fırka teşkilatı gayri resmi olarak oluşturulmuştu.

Malatya ve çevresindeki vilayetlerle birlikte ülkenin tamamını yakından meşgul eden siyasi ve toplumsal nedenlere dayalı olarak ortaya çıkan bu olayın dışında bir yandan da şehirde açık bulunan 6 belediye meclis üyeliği için belediye seçimleri yapılmaktaydı. Malatya'da ki belediye seçimleri 1925 yılı Ocak ayının sonlarına doğru başlamıştı.⁵⁸² Hacı Abdizade Hasan Bey(halihazırda belediye reisi) ile Arpacızade Hacı Mehmet Efendi'nin(eski belediye reislerinden) liderliğinde iki ayrı grup pek hararetli kulisler yaparak seçimi kazanmak için faaliyete girişmişlerdi.⁵⁸³ Netice de 6 belediye meclis üyesi seçilecek ve seçilen belediye meclis üyeleriyle mevcut belediye meclis üyelerinden oluşacak olan belediye meclisi yeni belediye reisini belirleyecekti. Bir aydan daha fazla bir süre devam eden bu faaliyet sona ermiş ve seçim sonuçları 19 Şubat 1925 tarihli "Malatya Gazetesi"nde yayınlanmıştır. Gazetede yer alan sonuçlara göre; Hacı Abdizade Hasan 1362, Nebizade Hacı Mustafa 1172, Sarıcızade Kemal 1107, Sulukizade Mahmut 1090, Gebeşzade Ali 1027, Divan Efendisizade Sıddık Beyefendiler 828 oy alarak seçilmişlerdir. Diğer grupta yer alan adaylarda şu sonuçları almışlardır: Arpacızade Hacı Mehmet Efendi 750, Hızırağazade Mehmet Efendi 682, Atmalızade Hacı Osman Efendi 592, Harircizade İbiş Efendi 583, Karaköylüzade Mustafa

⁵⁸⁰ "Malatya Belediye Reisi Hasan Sıtkı Bey'den Ahali-i Muhteremesine", *Malatya*, S. 72, 5 Mart 1925, s. 1.

⁵⁸¹ "Milli Galeyan", *Malatya*, S. 72, 5 Mart 1925, s. 1.

⁵⁸² "Belediye İntihabatı", *Malatya*, S. 67, 29 Ocak 1925, s. 2.

⁵⁸³ "Belediye İntihabatı", *Malatya*, S. 68, 5 Şubat 1925, s. 3.

Efendi 518, Fabrikatör Mehmet Efendi 290. Belediye reisi seçimi daha sonraya bırakılmıştı.⁵⁸⁴ Mart ayında yapılan belediye meclisi toplantısında eski belediye reisi Hasan Bey 10 belediye meclis üyesinin oybirliği ile yeniden belediye reisliğine seçilmiştir. Belediyenin 12 üyesi vardı. Oylamanın yapıldığı toplantıya Turfandazade Hacı Sait Efendi İstanbul’da, Ağcazade Mustafa Efendi’de isyan hareketine karşı Elazığ’da olduğu için katılamamışlardı.⁵⁸⁵

Başbakan Ali Fethi Bey, CHF’li milletvekillerinin yoğun baskıları sonucunda istifa edince Malatya milletvekili İsmet Paşa 2 Mart 1925 tarihinde yeniden başbakanlık görevine seçilmiştir. Yeni hükümetin güvenoyu alıp kurulmasından sonra “Takrir-i Sükun” kanunu hazırlanmış 4 Mart 1925 tarihinde kabul edilmiştir. Malatya milletvekili İsmet Paşa tarafından kurulan kabine için yapılan güven oylamasına 179 milletvekili katılırken 153 kabul, 23 ret, 1 tane de çekimser, sonradan 2 tane de beyaz oy kullanılmıştır. İsmet Paşa dışındaki Malatya milletvekillerinin tamamı güven oylamasında hazır bulunmuşlar ve kabul oyu vermişlerdir. Takriri Sükun kanunun TBMM’deki oylamasına ise 144 milletvekili katılmış, 122 kabul 22 tane de ret oyu kullanılmıştır. Malatya milletvekillerinden sadece Dr. Hilmi Bey ve Mahmut Nedim Bey oylamaya katılarak kanunun kabul edilmesini istemişlerdir.⁵⁸⁶ Diğer iki milletvekilinin oylamada bulunmama nedenlerini öğrenemediğimizden bu konuyla ilgili herhangi bir tespit yapamıyoruz.

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa ve başbakan İsmet Paşa, Şeyh Sait isyanı sırasında Malatya’da isyancılara karşı gösterilen mukavemet ve vatanperver mücadele dolayısıyla belediye reisi Hasan Sıtkı Bey’in şahsında bütün Malatyalılara teşekkürlerini bildiren birer telgraf göndermişlerdir.⁵⁸⁷

⁵⁸⁴ “Belediye İntihabatının Neticesi, *Malatya*, S. 70, 19 Şubat 1925, s. 1. İkinci grupta yer alarak seçilme hakkını elde edemeyen kişilerden Harircizade İbiş Efendi 1928-1930 yılları arasında Malatya belediye reisliği yapacak olan İbrahim Bey’dir. Karaköylüzade Mustafa Bey ise 1930-1934 yılları arasında yine Malatya belediye reisliği yapacak olan Mustafa Naim Karaköylü’dür. Osman Bey’de Malatya gazetesinin imtiyaz sahibi olup 1927- 1935 yılları arasında da CHF Malatya il idare kurulu reisliği(İl Başkanı) yapmıştır. 1935 yılında da milletvekilliğine seçilecektir.

⁵⁸⁵ “Belediye Riyaseti İntihabatı”, *Malatya*, S. 73, 12 Mart 1925, s. 2.

⁵⁸⁶ *TBMM ZC*, D: 2, C. XV, İ: 2, 4 Mart 1925, s. 155-158. Beyaz oy hükümete destek için kullanılan oy, kırmızı ise güvensizlik oyu olarak kullanılmıştır.

⁵⁸⁷ “Reisi Cumhurbaşamız Gazi Mustafa Kemal Ve Başvekil İsmet Paşa Hazeratının Malatyamız Hakkındaki Kıymetdar Teveccühleri”, *Malatya*, S. 73, 12 Mart 1925, s. 2.

23 Mart 1925 tarihinde TBMM’de “İstiklal Madalyası” kanunu gereğince milletvekillerine kırmızı ve yeşil kurdeleli madalyalar verilmiştir. Malatya milletvekillerinden bu madalyayı almaya hak kazanan 3 kişi olmuştur. Bu milletvekilleri İsmet Paşa, Hacı Bedir Ağa ve Reşit Ağa’ydı. İsmet Paşa, hem kırmızı kurdeleli hem de yeşil kurdeleli madalya almıştır. Cephede savaştığı için kırmızı, milletvekilliği de yaptığı için yeşil kurdeleli madalya verilmiştir. Hacı Bedir Ağa’da İsmet Paşa gibi her iki kurdeleli madalyayı almıştır. Reşit Ağa’ya ise sadece yeşil madalya verilmiştir. Aynı gün Şeyh Sait isyanı nedeniyle daha önce çıkarılmış olan idarei örfiye kararının süresi bitmiş ve 3/402 numaralı başbakanlık tezkeresi yeni başbakan İsmet Paşa tarafından TBMM başkanlığına sunulmuştur. Mecliste yapılan oylama sonucunda tezkere kabul edilmiş, süresi 1 ay daha uzatılmıştır.⁵⁸⁸

CHF 1925 yılında Türkiye’deki 74 ili 14 mıntıkaya ayırıp her bir mıntıkanın başına birer müfettiş görevlendirmek suretiyle teşkilat yapısını sağlam temellere oturtmak istemişti.⁵⁸⁹

7. mıntıka içerisinde bulunan Malatya’da CHF’nin teşkilatlanmasını gerçekleştirmek üzere müfettiş ve mutemet(*)olarak Abdülhalim Hamit Bey görevlendirilmiş, 15 Nisan 1925 tarihinden itibaren Malatya’da yer alan Hamit Bey çalışmalarına başlamıştır.⁵⁹⁰ Şehirde daha önceleri orta mektep binası olarak kullanılan ve özel idare tarafından alınan bina ücreti ödenmek suretiyle fırka tarafından kullanılmaya başlanmıştır.⁵⁹¹ Fırka müfettişinin şehirde yaptığı çalışmalar 2 ay kadar sürmüş ve Malatya CHF il teşkilatı 24 Haziran 1925 tarihinde resmen açılmıştır. CHF Malatya vilayeti kurucu idare heyetinde; Hacı Abdizade Hasan Bey(belediye reisi), Haşimbeyzade Sait Bey, Gaffarzade Yahya Bey, Atmalızade Osman Hilmi Bey, İzolulu Kadızade Mahmut Bey yer almışlardır.⁵⁹² CHF Malatya vilayet teşkilatı

⁵⁸⁸ TBMM ZC, D: 2, C. XVI, İ: 2, B: 85, 23 Mart 1925, s. 126-128.

⁵⁸⁹ Mete Tunçay, “Cumhuriyet Halk Fırkası(1923-1950)”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. VIII, İletişim Yayınları, s. 2019. Malatya ili 7. mıntıkada Dersim ve Elaziz vilayetleriyle birlikte yer almıştır.

(*)*Mutemet*: Halk Fırkasının ilk nizamnamesine göre Fırka Umumi Heyeti tarafından seçilen ve fırkayı vilayette temsil eden görevlidir, bkz. *Türkiye’de Siyasi Dernekler*, C. II, İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara, 1950, s. 12-13.

⁵⁹⁰ “Malatya Cumhuriyet Halk Fırkası Mutemedi Abdülhalim Hamit Bey Evvelsi Gün Teşrif Buyurmuşlardır”, *Malatya*, Sayı: 78, 16 Nisan 1925, s. 2. Bkz. Ek: 32.

⁵⁹¹ “Cumhuriyet Halk Fırkası Mutemetiyle Mülakat”, *Malatya*, S. 81, 7 Mayıs 1925, s. 2.

⁵⁹² “Nutuk Sureti: Cumhuriyet Halk Fırkası Heyeti Müteşebbisesi Beş Zattan İbarete Olup Ber-veche-zirdir”, *Malatya*, S. 88, 25 Haziran 1925, s. 2. Bu heyette yer alan Sait Bey Malatya MHC’nin son reisidir bkz, BCA, 490.01, 311.1272.2, lef 95.

kurulduktan sonra Malatya'ya bağı 6 kazada da kaza teşkilatları idare heyetleri de oluşturulmuştur. Merkez kaza teşkilatı idare heyetinde; Fabrikatör Mehmet Bey, Şahnahanlızade Hacı Kadir Efendi, Karakaşzade Abidin Bey, Evliyaoğlu Behçet Efendi ve Yakıncızade Emin Efendi yer almışlardır. Diğer kaza teşkilatları idare heyetlerinde de 5'er kişi bulunmaktaydı. O dönemin kaza belediye reisleri bu heyetlere dahil edilmişlerdi.⁵⁹³

CHF Malatya il yönetiminin açılışından sonra mıntıka müfettişi ve mutemeti Abdülhalim Hamit Bey tarafından Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'e, Başbakan ve aynı zamanda Malatya milletvekili olan İsmet Paşa'ya ve CHF Genel Sekreterliğine telgraf gönderilerek bilgi verilmiştir. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa'da Abdülhalim Bey'e cevap olarak şunları yazmışlardır:

“Malatya Cumhuriyet Halk Fırkası Yedinci Mıntıka Müfettişi Halim Bey'e

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Malatya Şubesinin küşadı(açılışı) münasebetiyle muhterem halkın hakkımda izhar(yardımlaşma) buyurduğu hissiyat-ı samimiye(samimi hissiyata) teşekkür ve cümleye selam ederim, efendim.”

Reis-i Cumhur

Gazi Mustafa Kemal Paşa

“Malatya Cumhuriyet Halk Fırkası Mıntıka Müfettişi Halim Bey'e

Hemşehrilerimin muhabbetlerine bilhassa teşekkür eder ve fırkamızın Malatya'daki merkezinin güzide(beğenilmiş) hidemat(hizmetler) ifasına(yapmasına) muvaffakiyet temenni ederim, efendim.”

İsmet⁵⁹⁴

⁵⁹³ “Cumhuriyet Halk Fırkasının Kaza Heyeti Müteşebbisleri”, *Malatya*, S. 89, 2 Temmuz 1925, s. 2. Petürke kazası idare heyetinde; Osmanağazade İsmail Bey, Ali Efendi, Bayraktarzade Hasan Efendi, Meclis İdare azasından Ali Efendi, Belediye reisi Yusuf Efendi yer almıştır. Akçadağ kazası idare heyetinde; Battalağazade Mahmut Efendi, Vahap Efendi, Ahmet Efendi, Belediye reisi Mahmut Efendi yer almıştır. Hekimhan kazası idare heyetinde; Garipağazade İsmet Efendi, Bekir Efendi, Nezir Efendi, İmam Hüseyin Efendi, Belediye reisi Mehmet Ali Efendi yer almıştır. Adıyaman kazası idare heyetinde; Abdülkerimzade Hacı Mehmet Ali Efendi, Ahmet Efendi, Hacı Şeyh Ağazade Mehmet Efendi, Hocazade Hidayet Efendi, Belediye reisi Abuzer Efendi yer almıştır. Kahta kazası idare heyetinde; Zeynelbeyzade Ramazan Bey, Hacıahmetbeyzade Hamik Efendi, Hacı Hüseyin Ağa Efendi, Belediye reisi Hidayet Efendi yer almıştır. Besni kazası idare heyetinde; Vakkasağazade Hasan Bey, Abidinbeyzade Reşit Bey, Yakuppaşazade Mustafa Bey, Emirzade Vakkas Bey, Belediye reisi Ali Bey yer almıştır.

⁵⁹⁴ “Tebrik”, *Malatya*, Sayı: 89, 2 Temmuz 1925, s. 1. Başbakan, o zamanki söylenen şekliyle Başvekil İsmet Paşa'nın telgrafı “İsmet” ifadesiyle son bulmuştur. Bkz. Ek: 33.

Malatya il teşkilatının kuruluşuna öncülük ederek CHF'nin hem fırka müfettişliğini hem de mutemetliğini üstlenen Abdülhalim Hamit Bey, 1925 yılı Temmuz ayı içerisinde Dersim vali vekilliğine tayin edilince Malatya'daki görevi de sona ermiştir. Dört aylık bir süreyi bile doldurmadan, Malatya'yı yeterince tanıyamadan, henüz başladığı vazifeyi tamamlayamadan görev değişikliği yapılması Malatya'da şaşkınlık yaratmıştır.⁵⁹⁵ 25 Temmuz 1925 tarihinde "Malatya Gazetesi" aracılığıyla bir veda mektubu yayınlayan Abdülhalim Hamit Bey, Malatya halkına vilayette geçirdiği günlerde kendisine destek olan herkese teşekkür etmiştir.⁵⁹⁶ Onun yerine 7. muntaka müfettişliğine Nesimi Saim Bey⁵⁹⁷ mutemetlik görevine de Malatya il idare heyetinde yer alan Haşimbeyzade Sait Bey getirilmiştir.⁵⁹⁸

Malatya vilayet ve kaza idare heyetlerinden sonra nahiye teşkilatları da kurularak en küçük yerleşim birimlerine kadar fırkanın yayılması hedeflenmişti. Örneğin Malatya merkez kazasına bağlı olarak kurulan nahiye teşkilatları şunlardı: Merkez Nahiyesi, Aspuzu Nahiyesi, Adafı Nahiyesi, Çarmuzu Nahiyesi, Atik Şehir Nahiyesi, Dilek Nahiyesi, Çırmıktı Nahiyesi, İspendere Nahiyesi ve Porga Nahiyesi.⁵⁹⁹

18 Ağustos 1925 tarihinde sabah saat 3 sıralarında Malatya'da siyasi yapıyı aynı zamanda toplumsal yapıyı derinden etkileyen bir olay meydana gelmiştir. Malatya'nın ileri gelen ailelerinden Karakaşzadeler'in en büyük oğlu, CHF'nin merkez kaza mutemeti ve "Tayyare Cemiyeti" şubesinin de reis vekili olan 25 yaşındaki Abdullah Bey, Malatya'nın ilk valisi Asım beyin kızı ile nişanlıydı. Nişanın bozulmasını onuruna yediremeyerek çenesine kurşun sıkmak suretiyle intihar etmişti. Ömrünün 24-25'inci senelerini yaşayarak hayatın lezzetini tadmadan, faytonu ile gezen, gülen ve eğlenen, Malatya'nın prensiymiş gibi bir yaşamı olan Abdullah için herkes şaşırmış, inanılmayacak bu harekete karşı onu ve ailesini

⁵⁹⁵ Hafız Nuri, "Teşkilat İhmal Değil Takviye Edilmeli", *Malatya*, S. 91, 16 Temmuz 1925, s. 1. Abdülhalim Hamit Bey CHF'nin tüzüğü gereği muntaka müfettişi ve mutemet olarak Malatya'da görevlendirilirken bir anlamda günümüzdeki ifadesiyle kurucu il başkanlığı görevini üstlenmiş, teşkilatlanma çalışmaları bitmeden Dersim vali vekilliğine tayin edilmiştir.

⁵⁹⁶ Abdülhalim Hamit Bey, "Veda", *Malatya*, S. 93, 30 Temmuz 1925, s. 2. Abdülhalim Bey'in veda yazısı için bkz. Ek: 34. Abdülhalim Hamit Bey, 2 Aralık 1925 tarihinde vekaleten yürüttüğü Dersim valiliğine asaleten atanacaktır bkz. BCA, 030.18.1.1, 16.76.7.

⁵⁹⁷ "Cumhuriyet Halk Fırkası Müfettişi", *Malatya*, S. 101, 24 Eylül 1925, s. 2.

⁵⁹⁸ BCA, 490.01, 311.1272.2, lef 82.

⁵⁹⁹ M. Serkan Şahin, a. g. t. , s. 34-35.

tanıyanlar büyük bir şok yaşamışlardır.⁶⁰⁰ Abdullah Bey, intihar nedenlerini ölmeden önce bir kağıda yazmıştır. Bu kağıdın içeriğine bakıldığında Abdullah Bey, vali Asım Bey'in kızıyla evlenmesini bizzat valinin kendisinin teklif buyurduğunu önce bunu reddettiğini ancak ısrar edince böyle bir emri vaki karşısında mecbur durumda kalarak teklifi kabul ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca Abdullah Bey'e göre aleyhinde çalışan beş on kişi vali beyin kızıyla aralarına girmek suretiyle hakkında haksız konuşmalar yaparak ayrılmalarına neden olmuşlardı. Netice de kızın ayrılmak istediğini söyleyerek mektubu sonlandırmıştır.⁶⁰¹ Abdullah Bey'in intiharının ardından vali Asım Bey Bozok valiliğine tayin edilirken yerine Malatya valiliğine Adalar belediye dairesi müdürü Nevzat Bey getirilmiştir.⁶⁰²

1926 yılının Haziran ayında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'ya suikast teşebbüsünde bulunulmuştu. Bu üzüntü verici olaydan sonra yurdun çeşitli yerlerinden oluşturulan heyetler Ankara'da Mustafa Kemal Paşa'yı ziyarete gitmişlerdi. Malatya'nın ileri gelenleri de bir "Tazimat Heyeti"(saygı heyeti) kurarak 11 Ağustos 1926 tarihinde Malatya'dan hareket ederek önce İstanbul'a daha sonra Ankara'ya gideceklerdi. Bu heyetin içerisinde CHF mutemeti Haşimbeyzade Sait Bey, ticaret odasından Gaffarzade Yahya Bey, ticaret odasından Atmalızade Osman Bey, belediyeden Hızırağazade Mehmet Bey, belediyeden Gebeşzade Ali Bey, Türk ocağından Haşimbeyzade Talat Bey, tüccardan Karakaşzade Abit Bey, tüccardan Yüzbaşızade Sait Bey, tüccardan Arapkirli Kulubeyzade Mehmet Bey, tahrirat müdürü Naşit Hakkı Bey, Kemaliye belediye reisi Haznedarzade İsmail Bey, tüccardan Kemaliyeli Yazıcızade Sıtkı Bey, tüccardan Kemaliyeli Bakizade Ömer Bey, Çırmıktı belediye reisi Kekevizade Abdullah Bey ve tüccardan Hısnımansurlu Hocasade Mahmut Bey yer almışlardı.⁶⁰³ Malatya'dan Ankara'ya giden bu heyet 30 Ağustos 1926 tarihinde saat 16.30'da Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından "Çankaya Köşk"ünde kabul edilmişlerdi. Bu heyete Malatya milletvekilleri Mahmut Nedim ve Dr. Hilmi Bey'ler de

⁶⁰⁰ "Feci Bir İntihar", *Malatya*, S. 96, 20 Ağustos 1925, s. 1.

⁶⁰¹ "Muhterem Hemşehrilerim", *Malatya*, S. 97, 27 Ağustos 1925, s. 4. Bu olayın ve olayın öğrenilmesine neden olan mektubun ayrıntıları için bkz, *Adnan Işık Arşivi*.

⁶⁰² "Vali Asım Bey Bozok Valisi Oldu", *Malatya*, S. 99, 10 Eylül 1925, s. 1.

⁶⁰³ "Büyük Reisi Cumhurbaşkanımız Gazi Paşa Hazretlerine Malatya Vilayet Halkının Tazimatı", *Malatya*, S. 147-13, 12 Ağustos 1926, s. 1. Bu heyet içerisinde Arapkirli ve Kemaliyeli kişilerinde bulunmuş olması adı geçen iki kazanın bu tarihlerde Malatya'ya bağlandığının da göstergesidir. Çalışmamızın "İdari Yapı" kısmında bu hususlara genişçe yer verdik.

refakat etmişlerdir. Heyet adına Atmalızade Osman Hilmi Bey tarafından konuşma yapılarak Cumhurbaşkanına Malatya'nın sonsuz saygısını, Malatya halkının öteden beri inkılaplara ve cumhuriyete olan bağlılıkları ifade edilmiştir. Ayrıca o tarihe kadar Malatya'ya teşrif buyurmayan Cumhurbaşkanının Malatya'ya gelmesi için özel davette bulunulmuştur. Mustafa Kemal Paşa'da karşılık olarak Malatya'nın milli mücadeleye ilk andan itibaren katıldığını ve Sivas Kongresi sırasında Malatya'nın takdire layık hareketini hiçbir zaman unutmayacağını beyan ederek, Malatya halkına selamlarının iletilmesini ve Malatya'yı eskiden beri görmeyi arzu ettiğini, ilk fırsatta da şehre teşrif buyurmaya çalışacağını sözlerine eklemiştir. Heyet, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'ya teşekkürlerini ve minnettarlıklarını sunarak köşkten ayrılmıştır.⁶⁰⁴ Malatya heyeti Cumhurbaşkanından sonra Malatya milletvekili Başbakan İsmet Paşa tarafından kabul edilmiştir. İsmet Paşa hemşerileriyle pek yakından ve derinden alakadar olarak seçim bölgesine her zaman gelmek niyetinde olduğunu ancak yoğun işleriyle sebebiyle gelemediğini ifade etmiştir. İlk fırsatta seçmenleriyle buluşmak istediğini sözlerine eklemiştir. Daha sonra İsmet Paşa, Malatya'nın gelecekteki ilerleyişiyle ilgili olarak bayındırlık konularına temas etmiştir. Malatya vilayetinin büyümesinin ancak şimendifer(tren) hattının açılmasıyla mümkün olabileceğini 1927 yılının ilkbaharında "Keller(Fevzipaşa)- Malatya-Maden" hattına başlanacağını ve bu hattın Samsun-Sivas tren hattıyla Malatya'da birleşeceğini müjdelemiştir. Başbakanla yapılan görüşmeden sonra heyet Malatya şehrinin ihtiyaçlarıyla ilgili olarak kabinenin diğer bakanlarıyla da görüşmeler yapmıştır.⁶⁰⁵

Malatya heyeti Ankara'da bulunduğu sıralarda vilayetin siyasi durumunu yakından alakadar edecek bir haber almışlardır. 1925 yılı Eylül ayında 7.mıntıka müfettişliğine getirilen ve yaklaşık bir yıldır bu görevi yürüten Nesimi Sarim Bey, Trakya mintıka müfettişliğine(14.mıntıka) tayin edilmiş yerine Bitlis milletvekili Muhittin Nami Bey, 7. mintıka müfettişi olarak görevlendirilmiştir.⁶⁰⁶ Malatya vilayetini de kapsayan 7. mintıka

⁶⁰⁴ "Malatya Tazimat Heyeti Çankaya'da Büyük Gazinin Huzurunda", *Malatya*, S. 150-16, 2 Eylül 1926, s. 1. Malatya gazetesinde CHF mutemeti Sait Bey'in Ankara'dan gönderdiği telgraf aynen yayınlanmıştır. Tarafımızca bu telgrafın içeriğinde yer alan bilgilere göre özet bilgi verilmiştir. Ayrıca Atmalızade Osman Hilmi Bey, Ankara ve İstanbul gezileri sırasında yaşadıklarını 9 Eylül tarihli Malatya gazetesinin 151. sayısında anlatmıştır.

⁶⁰⁵ "Ankara İntibaatı Hakkında Osman Hilmi Bey'in Beyanatı", *Malatya*, S. 152-18, 16 Eylül 1926, s. 1-2.

⁶⁰⁶ "Mıntıkamız Cumhuriyet Halk Fırkası Müfettişliğine Bitlis Mebusu Muhterem Muhittin Nami Tayin Edilmiştir", *Malatya*, S. 153-19, 23 Eylül 1926, s. 1. Fırka genel sekreteri Saffet Bey'le Malatya heyetinin TBMM'de yaptıkları görüşmede öğrenilen bilgidir. Bu tayinle ilgili karar 26 Temmuz 1926 tarihinde alınmıştır, bkz. BCA, 490.01, 1.1.2.

müfettişliğinde ilk kez bir milletvekilinin görevlendirilmiş olması CHF'nin muntaka müfettişliği makamını daha siyasi bir yapıya kavuşturmasına da işaretti.

1927 yılında CHF Malatya vilayet teşkilatı yoğun bir çalışma dönemi içerisine girmiştir. 1927 yılında “Köy Kanunu” gereğince Türkiye Cumhuriyeti dahilindeki bütün köylerde köy muhtarları ve ihtiyar heyeti seçimlerinin de yapılması gerekiyordu. Bu nedenle hem muhtarlık seçimleri hem belediye meclis üyeliği seçimleri hem de 4 yıllık süresini dolduran TBMM üyeliği seçimleri yani genel seçimler için CHF'nin vilayet teşkilatı ciddi bir sınavdan geçecekti. Dolayısıyla vilayet teşkilatı ilk büyük sınavına iyi hazırlanıp Başbakanın memleketinde fırkanın tek başına girdiği seçimlerde başarılı bir sonuca imza atmalıydı. Şubat ayından itibaren seçim hazırlıkları yapılırken Malatya'daki vatandaşların seçime gitmesi için vilayetin tek yayın organı olan “Malatya Gazetesinde” çağrı yapılmıştır.⁶⁰⁷ Ayrıca açık bulunan 6 belediye azalığı için seçim yapılacağı vilayet halkına duyurulmuştur. CHF'nin aday olarak belirlediği liste de; ticaretten Hızırzade Mehmet Bey, vilayet matbaası müdürü Şevki Bey, ticaretten Karaköylüzade Mustafa Bey, ticaretten Gaffarzade Yahya Bey, Haricizade İbrahim Bey, Haşimbeyzade Talat Bey bulunmuştur. Yedek listede ise Kadastro mühendislerinden Baki Bey, Tatarzade Hakkı Bey, mütekaid(Emekli) yüzbaşı Aziz Bey, Erzurumluzade Yaşar Bey, Saltzade Vahap Bey, Ahizade Abdurrahman Bey yer almıştır.⁶⁰⁸

1927 yılında CHF'nin “Büyük Kongresinin” hazırlıkları da yapılmıştır. Bu nedenle Malatya'da fırka teşkilatı kongrede vilayeti temsil edecek kongre delegeleriyle kazaların ve nahiye idare heyetlerini seçmek için vilayet kongresi düzenlemiştir. Mahalle(köy) ve nahiye kongreleri sükunet içinde tamamlanırken 10 Nisan 1927 tarihindeki kaza ve 18 Nisan 1927 tarihinde ki vilayet kongreleri tam manasıyla hararetli bir ortamda yapılmıştır. Netice de vilayet idare heyetine; mutemet Haşimbeyzade Sait Bey, belediye reisi Hasan Bey, matbaa müdürü Şevki Bey, Gaffarzade Yahya Bey, Atmalızade Osman Hilmi Bey, büyük kongre murahhaslığına(delegeliğine); mutemet Haşimbeyzade Sait Bey, belediye reisi Hasan Bey, Atmalızade Osman Hilmi Bey, fabrikatör Mehmet Bey, Malatya merkez kazası idare heyetine ise; Saltzade Vahap Bey, Haşimbeyzade Talat Bey, Karaköylü Mustafa Bey, İmamzade

⁶⁰⁷ “1927 Senesi İntihabatı”, *Malatya*, S. 173-39, 10 Şubat 1927, s. 1.

⁶⁰⁸ “Münhal Belediye Azalığı”, *Malatya*, S. 173-39, 10 Şubat 1927, s. 2. Bkz. Ek: 35.

Abdülkadir Bey, Karakaşzade Abit Bey seçilmişlerdir.⁶⁰⁹ Atmalızade Osman Hilmi Bey, 1927 kongresiyle birlikte CHF Malatya vilayet idare heyetinin yeni reisi olmuştur.⁶¹⁰

Büyük Kurultaydan önce 1927 yılının Eylül ayında TBMM'nin III. döneminde görev yapacak olan milletvekillerini belirlemek için genel seçimlerin yapılmasına karar verilmişti. Gazi Mustafa Kemal Paşa, Malatya milletvekili adaylarının da aralarında bulunduğu CHF aday listesini seçimlerden bir gün önce(31 Ağustos 1927) ilan etmiştir. Malatya 1927 yılı seçimlerinde 6 milletvekili seçecekti. Aday listesinde; II. dönem milletvekili Başbakan İsmet Paşa, II. dönem milletvekili Mahmut Nedim Bey, II. dönem milletvekili Dr. Hilmi Bey, Ankara vali vekili Abdulmuttalip Bey(Öker), CHF Adana eski mıntika müfettişi Fazıl Berki Bey(Tümtürk), Vasıf Bey(Çınay) yer almıştır.⁶¹¹ Malatya'da seçimler 2 Eylül 1927 tarihi itibarıyla de sona ermiştir. Seçim sonuçlarına göre; İsmet Paşa(İnönü), Abdulmuttalip Bey(Öker), Dr. Fazıl Berki Bey(Mehmet Fazıl Tümtürk), Dr. Hilmi Bey(Oytaç), Mahmut Nedim Bey(Zapçı) ve Vasıf Bey(Çınay) Malatya milletvekilleri olarak TBMM'nin III. Yasama döneminde(1927-1931) görev yapmaya hak kazanmışlardır.⁶¹²

Malatya'da seçimler merkez kazanın dışında Malatya'ya bağlı Akçadağ, Arapkir, Hekimhan, Hısnımansur, Kahta, Petürke ve Kemaliye kazaları olmak üzere toplam 8 yerleşim merkezinde yapılmıştır. Bu seçimlerde oy kullanma hakkına sahip 528 seçmenden 505'i sandığa gitmiştir.⁶¹³ CHF'nin Malatya milletvekili adayı olup milletvekilliğine seçilen kişiler, meslekleri ve aldıkları oyların kazalara göre dağılımını gösteren tablo aşağıda yer almaktadır.

⁶⁰⁹ “Cumhuriyet Halk Fırkası Senelik Kongreleri”, *Malatya*, Sayı: 183-49, 21 Nisan 1927, s. 2.

⁶¹⁰ TBMM Üyeleri için Tercümei Hal, Sicil No: 272, Dosya No: 38, Osman Hilmi Taner'in Hal Tercümesi, 5. Devre(1935-1939) Malatya milletvekili olacak olan Osman Hilmi Bey il başkanlığı görevini 1936 yılının Haziran ayına kadar sürdürecektir.

⁶¹¹“Gazi Hazretleri Cumhuriyet Halk Fırkası Namına Büyük Millet Meclisi Azalığına Namzet Olarak Tespit Buyurdıkları Zevatı Devairi İntihabiyeye Tefriki Dün Gece İlan Etiler”, *Hakimiyeti Milliye*, S. 2209, 1 Eylül 1927, s. 3.

⁶¹²“Dün İlk Önce Elaziz Vilayeti İntihabatı Bitirdi Ve Neticeyi Öğleden Evvel Dahiliye Vekaletine Bildirdi: Malatya'da İntihabat”, *Hakimiyeti Milliye*, S. 2211, 3 Eylül 1927, s. 2.

⁶¹³ TBMM Arşivi, *Malatya Vilayeti Seçim Mazbatası*, Malatya Vilayeti Dairei İntihabiyesi Heyeti Teftişiyesi, 1927. Daha önce çalışmamızın “İdari Yapı” başlıklı kısmında ifade ettiğimiz gibi Behisni 1926-1933 yılları arasında Gaziantep'e bağlı olduğu için Malatya vilayeti seçim dairesi sınırlarına girmediği için mazbatada yer almamıştır. Arapkir ve Kemaliye'de 1926 yılında Malatya'ya bağlandıkları için bu mazbatada yer almışlardır.

Tablo: 2. 25. TBMM’nin III. Yasama Döneminde (1927-1931) Malatya’yı Temsil Etmeye Hak Kazanan Milletvekilleri

Adı	Mesleği	Kazaların Oy Miktarları								Aldığı Oy Miktarı
		Merkez kaza	Arapkir	Hınımansur	Petürke	Akçadağ	Hekimhan	Kahla	Kemaliye	
İsmet Paşa	Milletvekili	125	57	109	26	53	55	27	53	505
M.Nedim Bey	Milletvekili	119	57	108	26	53	55	27	53	498
Dr. Hilmi Bey	Milletvekili	115	57	107	26	53	55	27	53	493
Abdullah Bey	Vali Vekili	111	57	107	26	53	55	27	53	489
Fazıl Berki Bey	Doktor	108	57	108	26	53	55	27	53	487
Vasıf Bey	Memur	109	57	105	26	53	55	27	53	485

Kaynak: TBMM Arşivi, *Malatya Vilayeti Seçim Mazbatası*, Malatya Vilayeti Dairei İntihabiyesi Heyeti Teftişiyesi, 1927.

1927 yılı seçimlerinde Malatya vilayetinde sandığa giderek oy kullanan 505 seçmenin oylarının tamamını alan tek milletvekili İsmet Paşa olmuştur. II. TBMM seçimleri sonucunda 5 milletvekili çıkaran Malatya vilayetinin milletvekili sayısı III. dönem TBMM seçimlerinde 6’ya yükselmiştir. Bu yasama döneminde İsmet Paşa Başbakanlık, Abdulluttalip Bey “Dahiliye Encümeni” başkan vekilliği, Vasıf Bey aynı encümende üyelik, Dr. Hilmi Bey ise “Sağlık Encümeni” üyeliği görevinde bulunmuştur.⁶¹⁴

CHF’nin II. Büyük Kurultayı, 15 Ekim 1927 tarihinde Ankara’da TBMM toplantı salonunda Mustafa Kemal Paşa’nın başkanlığında açılarak çalışmalarına başlamıştı.⁶¹⁵ CHF Büyük Kongresine Malatya’yı temsilen seçilen delegelerden Belediye başkanı Hasan Bey ile CHF Malatya vilayet mutemeti Osman Hilmi Bey, 9 Ekim 1927 tarihinde Ankara’ya hareket etmişler⁶¹⁶ ve kongreye katılmışlardır.

⁶¹⁴ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1928-1929)*, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, No: 4, İstanbul, 1929, s. 22-28.

⁶¹⁵ Fahir Giritlioğlu, a. g. e. , s. 68. CHF’nin I. Büyük Kongresi Sivas Kongresi olarak kabul edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa 1927 ve 1931 kurultaylarının açılışında bu hususu özellikle dile getirmiştir.

⁶¹⁶ “Büyük Kongreye İştirak”, *Malatya*, S. 208-74, 13 Ekim 1927, s. 1.

1928 yılında tek parti döneminin önemli inkılaplarından biri olan “Yeni Türk Harfleri Kanunu”nun kabul edilmesinden 1,5-2 ay kadar önce Malatya vilayetine Başbakan İsmet Paşa’nın yapmış olduğu ziyaret hem Türkiye için hem de şehrin siyasi hayatı için ayrı bir yere sahiptir. Türk harfleri yasasının yürürlüğe girmesinden 2 ay kadar önce başbakan, yeni yazının uygulanmasına geçilmesi için Milli Eğitim Bakanlığına direktif vermişti. İki gün sonra da 11 Eylül 1928 tarihinde seçim bölgesi olan Malatya’ya gitmek üzere Ankara’dan ayrıldı. Ankara tren istasyonunda kendisini uğurlamaya gelmiş olan Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak’a dönerek;

“Paşam, yeni harf seferberliği, Malatya’ya muallim olarak gidiyorum”⁶¹⁷

demiştir. 13 Eylül 1928 tarihinde Başbakan İsmet Paşa, Sağlık Bakanı Refik Bey ile birlikte Malatya’nın Hekimhan kazasına saat 13.30’da ulaşmıştı. Malatya vilayet sınırına girdikleri andan itibaren uzak-yakın birçok köyden gelen halk tarafından tezahüratlarla karşılanmıştı. Malatya valisi Nazmi Bey ve beraberindeki heyette otomobillerle İsmet Paşa’yı vilayet sınırında karşılamışlar ve o andan itibaren şehre varıncaya kadar kendisine eşlik etmişlerdir. Hekimhan ve civarında biraz vakit geçiren İsmet Paşa beraberindekilerle Malatya merkezine doğru yol almış ve akşam saat 18.00’de vilayet merkezine teşrif buyurmuşlardır. Burada kendisini karşılayan kadın-erkek, genç-ihtiyar çok sayıda insan yeni harfler yazılmış “Hoşgeldin” gibi Başbakana hürmetler ifade eden pankartlarla hemşehrilerine sevgilerini iletmişlerdi. Belediye tarafından İsmet Paşa’nın onuruna orta mektep salonunda 200 kişilik bir akşam ziyafeti verilmişti. Vilayete bağlı kazalardan gelen halk temsilcileri ve seçmenlerle yüksek rütbeli memurların hazır bulunduğu bu yemekte İsmet Paşa ülkenin siyasi, sosyal, kültürel, iktisadi, bayındırlık vb. sorunlarından bahsettikten sonra yazı devrimini anlatmıştır.⁶¹⁸ İsmet Paşa’nın memleketine yapmış olduğu bu ziyarette aynı zamanda şehrin ihtiyaçlarıyla ilgili yapılması gerekenleri şehrin idarecilerinden aldığı bilgiler doğrultusunda not etmişti.⁶¹⁹

⁶¹⁷ Bilal Şimşir, *Türk Yazı Devrimi*, XVI. Dizi, S. 60, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s. 205.

⁶¹⁸ “İsmet Paşa Hazretleri Malatya’da Mühim Bir Nutuk İrat Ettiler”, *Cumhuriyet*, S. 1563, 14 Eylül 1928, s. 1-3.

⁶¹⁹ İsmet İnönü, *Defterler (1919-1973)*, (hızl. Ahmet Demirel), C. I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 98-99.

15 Aralık 1928 tarihinde CHF Malatya vilayet teşkilatının senelik kongresi yapılarak vilayet genelinde 1929 yılında yapılacak belediye seçimlerine de hazırlıklı girilmek istenmişti. Vilayet mutemeti Osman Bey'in nutuklarıyla açılan kongrede merkez kazadan gelen istekler ile Pütürge kazasından gelen 5 maddelik teklif kongreye sunulmuş ve bu istekler kabul edilerek oylamaya geçilmiştir. Kongrede idare heyetine Atmalızade Osman Hilmi Bey, Hacı Abdizade Hasan Bey, Gaffarzade Yahya Bey ve eski matbaa müdürü Şevki Bey ve Ocak idare memuru Hayri Bey seçilmiştir. Büyük kongre delegeliğine ise Osman Hilmi Bey ile Saltzade Vahap Bey seçilmiştir.⁶²⁰

14 Şubat 1929 tarihinde tamamlanan belediye seçimlerinde CHF'nin Malatya'da aday gösterdiği isimler seçimleri kazanmıştır.⁶²¹ Bu seçimlerin ardından Haricizade İbrahim Bey Malatya belediye reisi⁶²² olmuştur.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Malatya Teşkilatı ve 1930 Belediye Seçimleri

12 Ağustos 1930 tarihinde Ali Fethi Bey ve arkadaşları tarafından Yalova'da İstanbul valiliğine müracaat edilerek "Serbest Cumhuriyet" (SCF) adlı bir fırkayı teşekkül ettirmişlerdir. Bu fırkanın idare heyetinde; Reis Ali Fethi Bey, genel sekreter Kütahya milletvekili Nuri Bey, aza olarak Ardahan mebusu Tahsin, Ankara mebusu Talat Bey, Aydın mebusu Reşit Galip Bey yer almaktaydı.⁶²³

1930 yılının Eylül ve Ekim aylarında yapılacak belediye seçimlerine iştirak etmek için hızla teşkilatlanma yoluna giden yeni fırka üyeleri, Malatya vilayetinde de şube açmaya karar vermişlerdir. Malatya valisi Tevfik Bey'in Dahiliye vekaletine gönderdiği rapora göre bu fırkanın Malatya vilayet teşkilatını açmak üzere 5 Eylül 1930 tarihinde valiliğe 9 kişilik bir heyet tarafından müracaat edilmişti. Bu heyet içerisinde üçü belediye azasından ve biri üç ay memuriyetten men cezasına çarptırılan eski mal müdürü, ikisi zürradan, birisi metruk bir fabrika sahibi, ikisi küçük taahhüt işleriyle meşgul olan kişiler bulunmaktaydı. Eski belediye reisi Hasan Bey'in oğlu Hilmi Bey ve onların akrabaları olan kişiler tarafından kurulan SCF

⁶²⁰ "Cumhuriyet Halk Fırkasının Vilayet Kongresi", *Malatya*, S. 255- 114, 11 Ocak 1929, s. 1-2.

⁶²¹ "Samsun, Şibinkarahisar Ve Malatya'da Belediye İntihabı Bitti", *Hakimiyeti Milliye*, S. 2733, 15 Şubat 1929, s. 2.

⁶²² *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı (1928-1929)*, Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatından, No: 4, İstanbul, 1929, s. 739.

⁶²³ "Serbest Cumhuriyet Fırkası Teşekkül Etti", *Hakimiyeti Milliye*, S. 3263, 13 Ağustos 1930, s. 1.

Malatya şubesine 25 Eylül 1930 tarihi itibarıyla izin verilmiştir. Tevfik Bey, raporunda Hasan Bey'in bu fırkanın Malatya'da teşkilatlanması için elinden geleni yaptığını ikili oynamak suretiyle istifa ederek terk ettiği belediye reisliği koltuğuna yeniden oturmak istediğini ifade etmiştir.⁶²⁴ Ayrıca Hasan Bey'in faaliyetlerinin CHF vilayet yöneticileri ve fırka müfettişi Avni Bey tarafından da bilindiğini sözlerine eklemiş, yeni fırkaya halktan itibar gösterenler olmakla birlikte CHF'yi idare edenlerin gösterecekleri gayret sonucunda başarılı olma şanslarının olmadığını belirtmiştir.⁶²⁵ Bunların dışında Tevfik Bey, CHF'nin Adıyaman, Kahta, Akçadağ ve Hekimhan kazalarında teşkilatı bulunmadığını ve bu nedenle yeni fırkanın bu kazalardaki faaliyetinin görülemediğini ancak Arapkir'de yeni fırkanın kurulma ihtimali olabileceği bilgilerini de raporuna dahil etmiştir.⁶²⁶

30 Eylül 1930 tarihinde SCF'nin Malatya il teşkilatı resmi açılışını gerçekleştirmiştir. İl idare heyetinde; Ahizade Abdurrahman Efendi(idare heyeti reisi), Nebizade Hacı Mustafa Efendi, Sülükizade Abdullah Cevdet Efendi, Hacı Abdizade Hilmi Bey, Kığılızade Kadir Efendi, Şırubizade Mehmet Efendi, Kirişçizade Süleyman Efendi, Fabrikatör Mehmet Bey, Gebeşzade Ali Bey, Atmalızade Hacı Kamil Efendi, Mazancızade Mehmet Efendi, Hamikoğlu İbrahim Çavuş, Mehmet Fahri Efendi, Sarızade Kadir Efendi, Saltoğlu Hacı Ömer Efendi, Yüzbaşızade Ahmet Efendi ve İpekzade Yusuf Efendi yer almıştır. SCF, Malatya'dan başka vali Tevfik Bey'in tahmin ettiği gibi Arapkir ve Kemaliye kazalarında da teşkilat kurmuştur. Arapkir kaza idare heyetinde; Sedirzade Celal Efendi(reis), Mustafabeyzade Cemil Bey, Türkmenzade Rüştü Efendi, Kaşkalzade Rasim Efendi ve Attarzade Kerim Efendi bulunmaktaydı. Kemaliye kaza idare heyeti, Ağazade Mustafa Zihni Bey(reis), Şakir Bey, Haznedarzade Abdurrezzak Bey, Ömer Ağazade Mustafa Efendi, Ocakçıbaşızade Mehmet Efendi, Balızade Ahmet Efendi ve Ömer Lütfü Efendi isimlerinden oluşmuştur.⁶²⁷

⁶²⁴ BCA, 030.10, 78.519.3, lef 2. Rapor, 26 Eylül 1930 tarihinde vekalet kalemine gelmiş, 27 Eylül 1930 tarihinde de okunmuştur. Raporun yazılmasını isteyen Dahiliye Vekili Şükrü Bey'dir. İzmir civarında başlayan siyasi hadiselerin diğer şehirlere nasıl etki ettiğini öğrenmek isteyerek valilerden rapor istemiştir. Şükrü Bey alınan cevabı 28 Eylül 1930 tarihinde İsmet Paşa'ya sunmuştur, bkz. BCA 030.10, 78.519.3, lef 1.

⁶²⁵ BCA, 030.10, 78.519.3, lef 3.

⁶²⁶ BCA, 030.10, 78.519.3, lef 4.

⁶²⁷ Mehmet Serkan Şahin, "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Malatya Teşkilatı Ve 1930 Belediye Seçimleri", *Toplumsal Tarih*, S. 195, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, Mart 2010, s. 83.

1930 yılının Ekim ayının ilk günlerinde başlayan Malatya belediye seçimlerinde SCF'nin belediye meclis azası adaylarından 14 tanesi seçimlerin serbest ortamda yapılmaması ve güvenlik kuvvetlerinin seçimlere müdahale ettiğini ileri sürerek, ilgili kurumlara şikayetlerini bildiren telgraflar göndererek istifa etmişlerdir. CHF'nin yayın organı olan "Hakimiyeti Milliye" gazetesinde istifa eden SCF'lilerin gülünç duruma düştükleri bu tespite gerekçe olarak Malatya valisi ve ona bağlı güvenlik güçlerinin muhtemel taşkınlıklara karşı önlem aldıkları⁶²⁸ ifadesi gösterilmeye çalışılmıştır. Ancak Tevfik Bey'in Dahiliye vekaletine gönderdiği 10 Ekim 1930 tarihli telgrafta CHF lehine çalıştığını açıkça gözler önüne sermiştir. Tevfik Bey, 9 Ekimde Kemaliye'ye gitmiş ve 10 Ekimde Arapkir'e dönüş yapmıştır. Onun verdiği bilgilere göre vilayet merkezinde 8 günden beri SCF'ye oy çıkmamıştır. Kemaliye'de ise SCF'ye 9 oy, CHF'ye ise 201 oy çıkmış, ancak çoğunluk sağlanamadığı için seçimler 1 hafta ertelenmiştir. Arapkir'de de 2 gündür SCF'ye bir oy bile çıkmamıştır. Bu durum Tevfik Bey'in şahsında memnuniyet verici olarak görülmüştür.⁶²⁹ Dönemin şartları itibariyle Tevfik Bey'in CHF lehine çaba göstermesi şaşkınlık verici olmayabilir, iktidar partisine karşı sevgi saygı besleyebilir. Bu telgraftaki bilgilere dayanarak onun doğrudan seçimlere müdahale ettiğini söylemek zorlama bir değerlendirme olacaktır.

21 Ekim 1930 tarihi itibariyle Malatya merkezinde belediye seçimleri nihayete ererken CHF'nin belediye azalığına aday gösterdiği kişiler seçilmeyi başarmışlardır.⁶³⁰

1930 yılı belediye seçimlerinde yeni belediye kanununun ilk tatbiki gerçekleştirilmişti. Bu seçimlerde kadınlarda yeni kanundan istifade ederek oy kullanmışlardır. Aynı zamanda seçimlerde aday olma haklarını da kullanmışlardır. CHF Malatya belediye seçimlerinde 2 tane kadın aday göstermiştir. Bunlardan biri Şefika Hanım diğeri de Meveddet Hanım'dır. Ayrıca seçimlere bağımsız aday olarak tütün idaresi atölye müdürü Numan Bey'in eşi Cemile Hanım da girmiştir.⁶³¹ Malatya'daki seçimler vilayete bağlı 12 belediye sınırları içinde gerçekleşmiştir. Oy kullanan kadın sayısı 563, erkek sayısı ise 4.587 kişiydi. Toplamda ise

⁶²⁸ "Vilayetlerde Belediye İntihabı: Malatya'da Muhafiflerin Düştüğü Vaziyet", *Hakimiyeti Milliye*, S. 3320, 9 Ekim 1930, s. 2.

⁶²⁹ BCA, 030.10, 82.536.27. 10 Ekim 1930 tarihli telgraf Tevfik Bey tarafından Arapkir'den gönderilmiştir.

⁶³⁰ "Malatya İntihabı", *Hakimiyeti Milliye*, S. 3333, 22 Ekim 1930, s. 1.

⁶³¹ Mehmet Serkan Şahin, a. g. t. , s. 49. CHF'nin aday gösterdiği kadınların belediye meclis üyesi seçilip seçilmediklerini bilmiyoruz. Bağımsız aday Cemile Hanım'ın seçilemediği ile ilgili gerekli malumata sahibiz.

vilayet genelinde 5.150 kişi oy kullanmıştır. Malatya belediye meclisince Mustafa Naim Bey belediye reisliğine seçilmiştir.⁶³² Mustafa Bey'in belediye reisliğine seçildiğine dair karar belediye kanununun 89. maddesi gereğince 9 Kasım 1930 tarihli üçlü kararnameyle onaylanmıştır.⁶³³

Türkiye genelinde 502 seçim çevresinde gerçekleştirilen belediye seçimlerinde SCF 31 tane belediye kazanmıştı. Belediye seçimleri sırasında özellikle İzmir'de meydana gelen olaylar gerginlik yaratmıştı. SCF lideri Ali Fethi ve arkadaşları seçime şaibe karıştırıldığı gerekçesiyle konuyu TBMM gündemine taşımış ve bu konuyla ilgili olarak Dahiliye Vekili hakkında gensoru vermişti. Gensoru reddedilince Ali Fethi Bey, 17 Kasım 1930 tarihinde Dahiliye Vekaletine verdiği dilekçeyle fırkayı kapatmıştır.⁶³⁴ SCF lideri Ali Fethi Bey'in Dahiliye Vekaletine verdiği dilekçede fırkayı feshettiğini bildirmesinden sonra vekalet tarafından bütün vilayetlere gönderilen emirle fırkanın vilayet teşkilatlarının kapatılması istenmiştir. Malatya'da Nasuhi caddesindeki SCF vilayet şubesi polis memuru Naci Bey tarafından 18 Kasım 1930 tarihine rastlayan salı günü öğleden önce kapatılmıştır. Malatya'dan başka vilayet dahilinde Arapkir ve Kemaliye kazalarında da şubeleri bulunmaktaydı. Yaşanan gelişmeler üzerine adı geçen kazalardaki SCF teşkilatları da feshedilmiştir.⁶³⁵ Yeni kurulan bir fırkanın çok kısa sürede belediye seçimlerinde Türkiye çapında gösterdiği başarı göz ardı edilemezdi. Malatya vilayet merkezinde ve Arapkir ile Kemaliye kazalarında çok kısa sürede teşkilatını tamamlamıştı. Ancak CHF tecrübesiyle SCF teşkilatlarının kurulduğu unutulmamalıdır. CHF ile zamanında organik bir bağ kurmuş olan kişiler SCF'nin kuruluşuna da iştirak ederek eski partilerinde kazanmış oldukları tecrübeyi yeni fırkalarına taşımak istemişlerdir.

⁶³² “Belediyelerimiz Ve Reye İştirak Eden Müntehiplerimiz”, *İdare*, S. 32, Yıl: 3, Kasım 1930, s. 2310-2312.

⁶³³ “Kararnameler”, *Resmî Gazete*, S. 1666, 7 Aralık 1930, s. 81.

⁶³⁴ Erdal Aydoğan, Tansu Barış Mahmutoglu, “Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Yapılan Seçimler Ve Karakteristik Özellikleri”, *Tarihin Peşinde: Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. V, S. 10, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Konya, 2013, s. 125.

⁶³⁵ “Serbest Cumhuriyet Fırkası Fesh Olundu”, *Yeni Malatya*, S. 303-162-44, 20 Kasım 1930, s. 1. 1930 Yılından itibaren gazete adına “Yeni” ibaresi eklenerek “Yeni Malatya” adını almıştır. 7 Ocak 1930 tarihli ilk sayısından itibaren 3 numaralı çıkmaya başlamıştır. 1930 yılından itibaren resmi özelliğini yitirerek Şevki Bey'in imtiyaz sahibi olduğu hususi bir gazeteye dönüşmüştür.

1931-1946 Yılları Arasında Malatya'nın Siyasi Durumu

SCF'nin 1930 belediye seçimlerinde gösterdiği başarı üzerine CHF özeleştirisi yaparak eksiklikleri, kusurları masaya yatırmış ve fırkaya yeniden hayat vermek amacıyla 40 kişilik komisyon kurmuştu. Bu komisyonun yaptığı çalışmalar neticesinde başarısızlıktaki en büyük fatura vilayetlerde fırkayı temsil eden mutemetlere çıkarılarak mutemetlik ünvanının kaldırılmasına karar verilmiş ve fırka reisliği kurulmuştur.⁶³⁶ Malatya'da CHF'nin seçimlerde başarılı çıkmış olduğu düşüncesinden olsa gerek mutemet Osman Hilmi Bey ile ilgili olarak herhangi bir olumsuz tasarrufta bulunulmamıştı. Belediye seçimlerinden önce yapılmış bulunan Malatya vilayet kongresi iptal edilmiştir.⁶³⁷ 1931 yılının ilk günlerinde(Ocak ayında) tekrar yapılan Malatya vilayet kongresinde idare heyeti reisliğine yeniden Osman Hilmi Bey seçilmiştir.⁶³⁸

13 Şubat 1931 tarihinde Malatya vilayetini heyecanlandıran bir hadise meydana gelmiştir. Türkiye'nin ilk Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa Malatya'ya ilk ziyaretini gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret Mustafa Kemal Paşa'nın 1931 yılında yaptığı yurt ziyaretlerinin bir ayağını oluşturmaktadır. Belediye seçimlerinden sonra 17 Kasım 1930- 6 Ocak 1931 tarihleri arasında kapsamlı yurt gezilerinden birini tamamlayarak Ankara'ya dönen Mustafa Kemal Paşa, ikinci yurt gezisini de 26 Ocak 1931- 2 Mart 1931 tarihleri arasında yapmayı planlamış, ilk önce Batı Anadolu bölgesindeki vilayetlere yaptığı gezinin ardından İzmir'den deniz yoluyla Antalya'ya geçmiş, oradan Mersin'e ve Mersin'den de beraberindeki heyetle bindiği tren vasıtasıyla yukarıda da belirttiğimiz gibi 13 Şubat 1931 tarihinin Cuma günü saat 17.30'da Malatya'ya ulaşmıştır. Beraberindeki heyette Fahrettin Bey(Altay), Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Tefik Bey(Bıyıklıoğlu), Dahiliye Vekili Şükrü Bey(Kaya), Recep Bey(Peker), Ayşe Afet Hanım(İnan), Vasıf Bey(Çınar), Reşit Bey(Galip), Hasan Rıza Bey(Soyak), İsmail Hakkı Bey(Tekçe) ve başyaveri Rusuhi Bey gibi isimlerin yanında çok sayıda müfettiş ve teknisyen kadrosu yer almıştır. Malatya halkı bir yandan

⁶³⁶ Fahir Giritlioğlu, a. g. e. , s. 87-88.

⁶³⁷ M. Serkan Şahin, a. g. t. , s. 52.

⁶³⁸BCA, 490.01, 496.1997.1, lef 4-16. CHF vilayet kongreleri sırasında tüzük gereğince kongreye dilekler, beklentiler sunulmaktaydı. Kongre tarafından başkanlığa seçilen kişilerce dilekler ve beklentiler genel merkeze bildirilmiştir. 13 Ocak 1931 tarihli Osman Hilmi Bey'in imzasını taşıyan belge ve eklerinde "Vilayet İdare Heyeti Reisi" ünvanı kullanılarak kongredeki dilek ve beklentiler genel merkeze iletilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'yı yakından görme imkanına kavuşurken diğer yandan da onun ve arkadaşlarının eseri olan demiryoluyla da tanışmanın heyecanını yaşamışlardır.⁶³⁹ Mustafa Kemal Paşa, şehrin yeni açılan caddesi üzerinde otomobille bir gezinti yaptıktan sonra Malatya "Türk Ocağı" binasına giriş yapmıştır. Burada kabul ettiği belediye ve CHF azaları ve halk temsilcileriyle Malatya'nın iktisadi vaziyetiyle ilgili bilgileri aldıktan sonra demiryolunun ülkenin iktisadi hayatını canlandıracağını söylemiştir. Ayrıca vilayetin eğitimiyle ilgili millet mekteplerine dair vali ve milli eğitim müdüründen gerekli bilgileri alarak onlara ülkenin geleceği ile ilgili bugüne kadar yaptıkları çalışmaların önemini halka anlatmaları için Türk Ocağına düşen görevlerle konusunda talimat vermiştir. Mustafa Kemal Paşa, Türk Ocağından ayrılırken;

"...Malatya'yı görmek Malatyalılarla daha çok görüşmek için bu kadar zaman kafi değildir. İleride daha uygun bir mevsimde belki Başvekil İsmet Paşa ile gelip görmek, sizlerle görüşmek fırsatını bulurum."

demidir. Belediye reisi Mustafa Naim Bey tarafından birkaç gün şehirde kalmaları için teklifte bulunulmuşsa da Mustafa Kemal Paşa, Malatya'ya demiryolunun açılışı münasebetiyle geldiklerini bu ziyaret neden olan bu vasitanın önemini anlatan bir konuşma yapmıştır. Malatya'da konaklamadan gece geç saatlerde trene dönüş yapan Mustafa Kemal Paşa ve beraberindeki heyet 14 Şubat 1931 tarihinde saat 01.00'de özel trenle Malatya'dan ayrılarak Dörtüol'a gitmiştir.⁶⁴⁰

Mustafa Kemal Paşa, ikinci yurt gezisini tamamlayarak 3 Mart 1931 tarihinde Ankara'ya dönmüştür. Kendisini karşılamaya gelen İsmet Paşa ile gezi izlenimlerini değerlendirdikten sonra Çankaya'da Meclis Başkanı, Başbakan ve Genelkurmay Başkanı ile bir toplantı yapmıştır. Bu toplantının hemen ardından CHF Grup reisliğine mektup yazarak seçimlerin yenilenmesini istemiştir. CHF Grubu bu isteği olumlu bularak seçimlerin yenilenmesini kabul etmiştir.⁶⁴¹

Seçimlerden hemen önce 10 Nisan 1931 tarihinde Türk ocakları genel kurultayında alınan karar gereğince ocakların bütün hukukuyla CHF devredilmesinden sonra Malatya Türk

⁶³⁹ Mesut Aydın, *Atatürk'ün Malatya'ya Gelişleri*, Malatya Belediyesi Yayınları, Malatya, 2003, s. 5-17.

⁶⁴⁰ "Büyük Gaziden İsmet Paşa'ya", *Hakimiyeti Milliye*, S. 3447, 15 Şubat 1931, s. 1-2. Atatürk'ün Malatya'ya yapmış olduğu ziyaretler çalışmamızın ilerleyen kısımlarında ayrıntılı olarak incelenmiştir.

⁶⁴¹ İhsan Güneş, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Seçimler (1919-1938)", *Cumhuriyetin 80. Yılına Armağan*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2004, s. 220- 221.

ocağının sahip olduğu taşınır taşınmaz mal ve eşyalarıyla birlikte CHF Malatya teşkilatına nakledilmiştir. Fırka teşkilatının en kısa sürede mevcut binasından taşınarak eski Türk ocağı binasına yerleşmesine karar verilmişti.⁶⁴² 18 Nisan 1931 tarihinde CHF genel sekreterliği Türkiye’de kapatılan Türk ocaklarından fırka teşkilatlarına devredilen mallarla ilgili bilgi istemiş, bunun üzerine Malatya vilayet idare heyeti reisi Osman Hilmi Bey, 20 Nisan 1931 tarihinde CHF genel sekreterliğine gönderdiği telgrafta Türk ocağından fırkaya taşınmaz menkul olarak 45.000 lira değerinde bir bina ile “Venk Mahallinde” 2.000 lira değerinde bir tarlanın devredildiği⁶⁴³ bilgisine yer vermiştir.

IV. Dönem TBMM seçimleri için seçmenler Türkiye genelinde 25 Nisan 1931’de sandığa gitmiştir.⁶⁴⁴ Dolayısıyla Malatya vilayetinde de seçimler aynı tarihte gerçekleştirilmiştir. CHF’nin aday gösterdiği 6 milletvekiline karşılık olarak bir de bağımsız aday Cemal Azmi Bey⁶⁴⁵ Malatya’yı TBMM’de temsil etmek için seçimlere girmiştir. 1931 yılı seçimlerinde Malatya’da oy kullanma hakkına sahip ikinci seçmen sayısı 618’dir. Seçimlere katılan seçmen sayısı ise 584 kişi olmuştur. Seçim merkez kazayla birlikte 8 seçim çevresinde gerçekleştirilmiştir. Merkez kazada 136, Adıyaman’da 118, Kahta’da 42, Pütürge’de 61, Hekimhan’da 69, Akçadağ’da 54, Arapkir’de 62, Kemaliye’de 42 seçmen oy kullanmıştır. Seçimler neticesinde seçilmeye hak kazanan İsmet Paşa, Mahmut Nedim Bey, Dr. Hilmi Bey, Abdulmuttalip Bey ve Vasıf Bey bütün kaza merkezlerinden eşit sayıda oy alırken 6. sıradan milletvekili seçilen ve yeni milletvekili olarak görev yapacak olan Haşimbeyzade Talat Bey ise 582 oy almıştır. Malatya kazasından aldığı 2 eksik oy aradaki farkı ortaya çıkarmıştır. Bağımsız aday Cemal Azmi Bey’de merkez kazadan sadece 1 oy⁶⁴⁶ alabilmiştir.

TBMM seçimlerinin yenilenmesinden sonra CHF III. Büyük Kurultayını 10 Mayıs 1931 tarihinde Ankara’da gerçekleştirmiştir. Bu kurultaya Malatya adına 8 delege katılmıştır.

⁶⁴² “Türk Ocakları C.H.Fırkasına İnkılap Etti”, *Yeni Malatya*, S. 313- 172- 64, 16 Nisan 1931, s. 1.

⁶⁴³ BCA, 490.01, 67.256.1, lef 24- 25.

⁶⁴⁴ “Mebus İntihabına Başlandı”, *Akşam*, S. 4504, 25 Nisan 1931, s. 1.

⁶⁴⁵ “Malatya’dan Bir Namzet”, *Akşam*, S. 4504, 25 Nisan 1931, s. 2. Cemal Azmi Bey, kendini adını taşıyan matbaanın sahibiydi.

⁶⁴⁶ TBMM Arşivi, *Malatya Vilayeti Seçim Mazbatası*, Devre IV, Malatya Dairei İntihabiyesi Heyeti Teftişiyesi, 27 Nisan 1931. Bkz. Ek: Başbakan İsmet Paşa aynı zamanda Manisa’dan da milletvekili seçilmiştir. Ancak Malatya milletvekilliğini tercih etmiştir, bkz. BCA, 030.10, 74.489.4, lef 2.

Bu delegelerden 6'sı Malatya milletvekilleri iken, diğer 2 delegeden biri vilayet idare heyeti reisi Osman Hilmi Bey, diğeri de Şevki Bey olmuştur. Büyük kurultayda encümenler oluşturulmuştur. Malatya delegelerinden milletvekili Abdulmuttalip Bey “Layiha Encümeni” azalığına seçilmiştir. “Hesap Encümeni” azalığı için Osman Hilmi Bey aday olmuş ancak seçilememiştir.⁶⁴⁷ Ayrıca kurultayda fırka idare heyeti içinde seçim yapılmış ve Abdulmuttalip Bey fırkanın en üst makamına seçilmiştir.⁶⁴⁸ Fırkanın genel idaresinde ve başbakanlığında Malatya milletvekillerinin yer alması vilayeti diğer vilayetlerle kıyaslandığında avantajlı konuma getirdiğini düşünmekteyiz. Bu görüşümüzü desteklemesi bakımından şu tespitte bulunarak konuya açıklık getirebiliriz. CHF'nin tüzüğü gereği hem vilayet kongreleri hem de fırkanın olağan kurultaylarında vilayetlerin ihtiyaçları doğrultusunda beklentiler, istekler ve dilekler belirli usuller çerçevesinde idareye sunulurdu. İdare mekanizmasının işletilmesinde karar verici konumuna yükselen yukarıda isimleri geçen Malatya vekilleri, aracılığıyla vilayet halkı doğrudan aracısız bir şekilde sorunlarını sunabilme ve bu sorunları dile getirme imkanına kavuşmuşlardır. Ayrıca bu kişiler vilayetin gelecekteki ilerleyişinde engel görünen unsurları ve bu unsurların düzeltilmesinde yapılması gereken çalışmalara birinci dereceden vakıf oldukları için vilayetin modern şehir kimliğine kavuşmasına daha çok katkı vereceklerdir.

1 Ocak 1932 tarihinde CHF Malatya merkez kaza kongresi yapılmıştır. 1932 yılında kaza kongresine seçilen kişiler; İmamoğlu Abdülkadir, Atmalıoğlu Baytar Hayri, Mumcuoğlu Eczacı Lütfi, Karakaşoğlu Abit, Saltoğlu Vahap Bey'dir. Merkez kazadan başka vilayet dahilinde fırka teşkilatı olan Arapkir, Kemaliye ve Pütürge kazalarında da kongreler tamamlanmıştır.⁶⁴⁹ Gazete yer alan bilgiden anlaşılabacağı gibi Malatya'ya bu sırada bağlı olarak bulunan kazalardan Adıyaman, Akçadağ, Kahta ve Hekimhan'da henüz fırka teşkilatı bulunmamaktaydı.

1932 yılının Ekim ayında Başbakan İsmet İnönü yeniden Malatya'ya teşrif etmişlerdir. 5 Ekim 1932 tarihinde Elazığ ile Malatya vilayetlerini birbirine bağlayan ve Fırat nehri üzerinde yer alan Kömürhan adıyla bilinen köprünün açılışını Başbakan İsmet Paşa yapmıştır. Komşu vilayetlerden gelen heyetler, binlerce köylü de bu açılış törenine katılmışlardı. I. Genel

⁶⁴⁷ CHF Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları, 10- 18 Mayıs 1931, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931, s. 13-17.

⁶⁴⁸ CHF Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları, s. 284.

⁶⁴⁹ “C.H. Fırkası Kaza Kongreleri”, *Yeni Malatya*, S. 101, 7 Ocak 1932, s. 2.

müfettişi İbrahim Tali Bey, bu köprüye “İsmet Paşa” adının verileceğini söylemiş, daha sonra İsmet Paşa konuşma yapmıştır. Açılış töreninin ardından İsmet Paşa Malatya’ya gelmiştir. Malatya istasyonunda sayısı on bini bulan halk tarafından fevkalade hararetle bir şekilde karşılanmıştır.⁶⁵⁰ 6 Ekim 1932 tarihinde Başbakan İsmet Paşa için belediye tarafından bir akşam yemeği verilmiştir. İsmet Paşa, bundan sonra Malatya’da birkaç gün kalarak tetkikatta bulunacağını söylemiştir.⁶⁵¹ Ertesi gün İsmet Paşa Malatya’da köyleri ziyaret etmiştir. Şehirdeki ziyaretleri esnasında belediyeye, kışlaya ve orta mektebine gitmiş, daha sonra bahçeleriyle ünlü Gündüzbey köyüne uğramış ve öğle yemeğini orada yemiştir. Köylüler meyvelerle süslenmiş “taklar” yaparak başbakanı sevinçle karşılamışlardır. İsmet Paşa vilayetin en büyük problemlerinden biri olan su meselesiyle de yakından ilgilenmiştir. Akşamleyin fırka binasında şerefine verilen yemeğe katılmıştır. 8 Ekim sabahı Akçadağ kazasına giderek oradaki harayı teftiş etmiştir. Öğleyi yemeğini burada yiyen başbakan saat 14.30’da Malatya’ya dönerek çarşıda yeni yapılmakta olan fenni kasap dükkanlarını gezmiş⁶⁵² ve 9 Ekim 1932 tarihinde Malatya’dan ayrılmıştır.⁶⁵³

1933 yılında CHF’nin vilayet teşkilatının kongresi yapılmıştır. Bu kongrenin ne zaman toplandığı konusunda bir bilgiye sahip değiliz. Ancak 23 Ocak 1933 tarihinde CHF Umumi İdare Heyeti tarafından Malatya’nın aralarında bulunduğu yeni seçilen vilayet idare heyetlerinin onaylandığını⁶⁵⁴ ve bu kongrede Osman Hilmi Bey’in yeniden vilayet idare heyeti reisliğine seçildiğini⁶⁵⁵ biliyoruz.

1933 yılı Ocak ayı içerisinde yapılan il kongresinden sonra fırkanın yeni idare heyetinin çalışmalarının başarı ve başarısızlık değerlendirmesinin yapılacağı ilk siyasi sınavı 1934 belediye seçimleri olmuştur. Malatya belediyesi meclisi 16 Eylül 1934 tarihinde belediye kanununun 38. maddesi gereğince yaptığı olağanüstü toplantıda Ekim ayının ilk gününden

⁶⁵⁰ “İsmet Paşa Köprüsü”, *Akşam*, S. 5026, 6 Ekim 1932, s. 3. İsmet Paşa köprüsü o dönemde dünyada sekizinci, Asya’daki köprüler arasında da birinci sıradaydı. Köprünün uzunluğu 164 metreydi. Üzerinden demiryolu geçmekteydi, bkz. “İsmet Paşa Köprüsü Dün Açıldı”, *Cumhuriyet*, S. 3036, 6 Ekim 1932, s. 3.

⁶⁵¹ “Başvekil İsmet Paşa İki Mühim Nutuk Söyledi”, *Akşam*, S. 5027, 7 Ekim 1932, s. 1.

⁶⁵² “Başvekilin Seyahati”, *Akşam*, S. 5028, 8 Ekim 1932, s. 1- 2.

⁶⁵³ “Başvekil Avdet Ediyor”, *Cumhuriyet*, S. 3028, 9 Ekim 1932, s. 1.

⁶⁵⁴ “Halk Fırkası Kararları”, *Cumhuriyet*, S. 3133, 24 Ocak 1933, s. 3.

⁶⁵⁵ BCA, 490.01, 312.1274.1, lef 30. Osman Hilmi Bey’in 17 Mart 1950 tarihinde milletvekili olmak için partiye verdiği özgeçmişinde 9 sene idare heyeti reisliği yaptığını ifade etmektedir. 1927 yılında bu göreve getirilmiştir. 1936 yılına kadar aralıksız görevini sürdürmüştür.

dokuzuncu günü saat 20.00'ye kadar seçimlerde oy kullanılabileceğine karar vermiştir. Belediye meclisinin aldığı kararın vilayet tarafından onaylanması gerekiyordu. Bu amaçla meclisin kararı vilayete gönderilmiştir. Bu arada CHF seçimlerde aday olarak gösterilecek kişileri belirlemek için vilayet merkezinde ve bağlı kazalarda yoklamalar yapılması kararı almıştı. Aynı gün bütün kazalarda yapılan yoklamalar onaylanmak üzere vilayet idare heyetine gönderilecekti. Ancak o tarihte fırka umumi katipliği tarafından yoklama günü belirlenmemişti.⁶⁵⁶ 1934 yılı Eylül ayının son haftasında yapılan yoklamayla kazalardaki CHF adayları tespit edilmiştir.⁶⁵⁷ Malatya belediyesinin 4 yıl önceki belediye seçimleri sonucunda 26 tane belediye meclisi üyesi seçilmişti. Belediye meclis üyesi sayısı nüfusa göre belirlenmekteydi. Malatya'nın o dönemde 23.000 nüfusu vardı. 1934 yılına gelindiğinde bu sayının 7 bin kişi kadar arttığı düşünülmekteydi.⁶⁵⁸ 1934 yılı seçimlerinde de bir önceki seçimlerde seçilen 26 üyelik kontenjanın aynen devam edeceği anlaşıldıktan sonra CHF vilayet teşkilatı idare heyeti reisi Osman Hilmi Bey tarafından belediye meclisi üyeliği adayları ilan edilmiştir. Listede şu isimler yer almıştır:

“1) Belediye reisi Mustafa Naim Bey	10) Avukat Hüsnü Bey
2) Salt oğlu Mustafa Fahir Bey	11) Nebi oğlu Mustafa Bey
3) Sarıcı Kemal Bey	12) Fettah oğlu Mehmet Bey
4) Eczacı Lütfü Bey	13) Hıdır oğlu Mehmet Bey
5) Dikiş yurdu müdürü Muhibe Hanım	14) Hacıabdi oğlu Hasan Bey
6) Haşimbey oğlu Sait Bey	15) Kiğılı oğlu Süleyman Bey
7) Gebeş oğlu Ali Bey	16) Mumcu oğlu Cumali Bey
8) Aksoğan oğlu Tahir Bey	17) Karasilo oğlu Mecit Bey
9) Evliya oğlu Kemal Bey	18) Diş tabibi Gaffar oğlu M.Nuri Bey
19) Mümin oğlu Hayri Bey	20) Aksoğan oğlu Abdullah Bey
21) Hacıhalil oğlu Gaffar Bey	22) Devecel oğlu Bekir Sıtkı Bey
23) Sarı oğlu İsmail Bey	38) Kadı oğlu Refik Bey

⁶⁵⁶ “Şehir Meclisi Azalığı Seçimi”, *Fırat*, S. 179, 17 Eylül 1934, s. 1.

⁶⁵⁷ “Şehir Meclisi Azalık Seçimi Bugün Başlıyor”, *Fırat*, S. 183, 1 Ekim 1934, s. 1.

⁶⁵⁸ “Şehir Meclisi Seçimi Yaklaştı”, *Fırat*, S. 180, 20 Eylül 1934, s. 1.

24) Efe oğlu Tahir Bey	39) Arpacı oğlu Sıddık Bey
25) H. Mümin oğlu Rıza Bey	40) Yakıncı oğlu Emin Bey
26) Semerci oğlu Emin Bey	41) Karaköylü Mustafa Nuri Bey
27) Başkatip oğlu M. Sait Bey	42) Vaiz oğlu Mehmet Bey
28) Mezereli oğlu Ali Bey	43) Karakaş oğlu Ahmet Bey
29) Vaiz oğlu Tevfik Bey	44) Turfanda oğlu İsmail Bey
30) Karakaş oğlu M. Nuri Bey	45) Kesirikli oğlu Hüseyin Bey
31) Alibey oğlu Tevfik Bey	46) Sai oğlu Hacı Veli Bey
32) Muharrem oğlu Abdulvahap Bey	47) Avukat Hüseyin Avni Bey
33) Mazıcı oğlu Mehmet Bey	48) Osmanlıbank müdürü Cavit Bey
34) Emirahmet oğlu Abdullah Bey	49) Şirolu oğlu Mehmet Bey
35) Kıtlık oğlu Kadir Bey	50) Şeftalici oğlu Ahmet Bey
36) Tayyare Cemiyeti Katibi Hüsnü Bey	51) Zabıtcı oğlu Hakkı Bey
37) Kemaliyeli Gazeteci Mehmet Bey	52) Hacıhalil oğlu Rauf Bey ⁶⁵⁹

Belediye meclisi üyeliği için CHF Malatya vilayet teşkilatının aday gösterdiği kişiler arasında Muhibe isimli bir kadın adayda yer almaktaydı. Bu kadın adayın seçilecek listede yer alması CHF iktidarı döneminde kadınlara verilen seçme hakkından sonra seçilme hakkının bir neticesiydi. Bir önceki seçimde olduğu gibi bu seçimde de Malatya’da bir kadının belediye meclisi üyeliği aday listesinde yer alması bu şehrin ve şehrin siyasi hayatını yöneten kişilerin kadının da bu alanda yer almasını desteklemiş olduklarının bir göstergesiydi. 4 yıl önceki belediye seçimlerinde üç kadın adayın yarıştığı seçimlerde bu defa sadece 1 kadın adayın seçime girmiş olması aynı zamanda kadınların kendilerine tanınan hakları kullanmaktan uzak durdukları anlamına da gelmekteydi.

1934 yılı belediye seçimlerinde Malatya’da vilayet dahilindeki bütün kasabalarda CHF adayları kazanmışlardır. En erken seçim sonucu alınan yerlerden Arapkir’de eski belediye reisi Nazım Bey(Fadıllıoğlu), Kemaliye’de eski reis İsmail Bey(Haznedaroğlu) meclis üyelerinin söz birliği ile yeniden belediye reisi olarak seçilmişlerdir. Kahta’da ise eski nahiye müdürü

⁶⁵⁹ “C. H. Fırkasının Şehir Meclisi Azalığı İçin Gösterdiği Namzetler”, *Fırat*, S. 183, 1Ekim 1934, s. 1.

Vehbi Bey(Onur) oy çokluğu ile belediye reisliği görevine getirilmiştir.⁶⁶⁰ İkinci etapta seçim sonucu biten kazalardan Pütürge’de eski reis Yusuf Kemal Bey, Akçadağ’da avukat Mehmet Bey, Polat nahiyesinde Hacımemişoğlu Mustafa Bey, Adıyaman’da Hacıeminoğlu Emin Bey, Hekimhan’da Mesut oğlu Galip Bey ve Eskimalatya’da Arap oğlu Vahap Bey belediye meclis üyeleri tarafından reisliğe seçilmişlerdir.⁶⁶¹ 11 Ekim 1934 tarihi itibariyle sayım işlemi tamamlanan kazalardan Besni ve Darende’de eski reisler Mustafa Bey ve Taha Bey yeniden reis olarak seçilmişlerdir. Daha önce Akçadağ kazasında reis olarak seçildiği açıklanan avukat Mehmet Bey işlerinin yoğunluğu nedeniyle görevi reddettiği için yeniden seçim yapılmış ve Ahmet Teşto Bey belediye reisi olarak göreve başlamıştır.⁶⁶² Vilayet merkezindeki seçimlerin resmi sonucu en son açıklanmıştır. Aday listesinde yer alan kişilerden; Nebi oğlu Mustafa, Sarıcı oğlu Kemal, Haşimbey oğlu Sait, Fettah oğlu Mehmet, Hacıabdi oğlu Hasan, Evliya oğlu Kemal Beyler, Muhibe Hanım, Karaköylü oğlu Mustafa, Gebeş oğlu Ali, Aksoğan oğlu Abdullah, Avukat Hüsnü, Saltoğlu Fahri, Arpacı oğlu Sıddık, Kığılı oğlu Süleyman, Eczacı Lütfi, Sarı oğlu İsmail, Devecel oğlu Bekir, Hıdır oğlu Mehmet, Alibey oğlu Tevfik, Hacımümin oğlu Rıza, Vaiz oğlu Tevfik, Aksoğan oğlu Tahir, Yakıncı oğlu Emin Beyler belediye meclis üyesi olmaya hak kazanmışlardır. Alibey oğlu Tevfik Bey ile Vaiz oğlu Tevfik Bey kendilerinden daha çok oy alan iki kişiyle enişte kayın oldukları için aynı aileden iki kişinin belediye meclisinde yer almasında kanuni engel bulunduğundan meclis üyeliği mazbataları onaylanmamıştır. Onların yerine yedek olarak Karasilo oğlu Mecit ile Hacıhalil oğlu Gaffar Beyler seçilmişlerdir.⁶⁶³

Malatya’ya bağlı durumda olan ve belediye idaresi bulunan kaza ve nahiyeelerde seçmen sayıları ve seçime katılım oranları şöyledir:

Belediye Adı	Seçmen Sayısı	Oy Kullanan Seçmen Sayısı	Katılım Oranı
Eskimalatya	576	470	% 81.5
Arapkir	3001	1869	% 62.3
Kemaliye	1907	1083	% 56.8

⁶⁶⁰ “Belediye Seçimi Kazalarda Bitirildi Şehrimizde Uzatıldı”, *Fırat*, S. 186, 11 Ekim 1934, s. 2.

⁶⁶¹ “Kazalarda Belediye Azalık Seçimleri Bitirildi Reis Ve Encümen Azaları Seçimine Geçildi”, *Fırat*, S. 187, 13 Ekim 1934, s. 2.

⁶⁶² “Belediye Seçimleri”, *Fırat*, S. 188, 18 Ekim 1934, s. 1.

⁶⁶³ “Belediye Azalığına Seçilen Fırka Namzetleri”, *Fırat*, S. 189, 22 Ekim 1934, s. 1.

Adıyaman	3906	2836	% 72.6
Kahta	398	361	% 90.8
Pütürge	863	512	% 59.4
Darende	1846	1151	% 62.4
Besni	3444	1951	% 56.65
Hekimhan	1372	721	% 52.55
Akçadağ	832	587	% 70.56
Polat	719	547	% 76.08
Keferdiz	400	291	% 72.75

Oylarını kullanan seçmenlerin tamamı istisnasız bir şekilde CHF adaylarına oy vermişlerdir.⁶⁶⁴ Malatya vilayet merkezinde 2.075 seçmen⁶⁶⁵ sandığa giderken oy kullanma hakkına sahip seçmenlerin sayısı ile ilgili bir malumata sahip değiliz. Bu nedenle bu iki yerleşim alanındaki seçimlere katılım oranıyla ilgili bir tespitte bulunamadık.

Yeni belediye meclisi 23 Ekim 1934 tarihinde belediye binasının salonunda toplanarak reis seçimini gerçekleştirmiştir. 22 üyenin katıldığı oylamada 21 oy alan Fettah oğlu Mehmet Tefik Bey Malatya'nın yeni belediye reisi olmuştur. Belediye reisini belirlemek için yapılan belediye meclisi toplantısına Hacımümin oğlu Rıza Bey, Hacıabdi oğlu Hasan Bey, Karaköylü oğlu Mustafa Naim ve Gebeş oğlu Ali Bey İstanbul'da oldukları için katılamamışlardı. Toplantıda reislik seçiminden sonra encümen üyeliği seçimine geçilmiş ve meclisin tek kadın üyesi Muhibe Hanım da oy çokluğu ile encümen üyelerinden biri olarak seçilmeyi başarmıştı.⁶⁶⁶

29 Ekim 1934 tarihinde “Cumhuriyet Bayramı”nın 11. yıldönümü kutlamaları yapılacağı için Ekim ayının ortalarından itibaren Malatya'da bayramın sesli, hareketli, bir surette gerçekleşmesi planlanmış ve bu nedenle birçok tedbir alınmıştı. Cumhuriyet meydanına halk kürsüleri konulacaktı. Bu kürsülere çıkarak konuşma yapacak olan hatipler belirlenmişti. Öğleden sonra “Tayyare Cemiyeti”(Türk Hava Kurumu) menfaatine at koşuları yapılmasına karar verilmişti. Onuncu yılda yapılan kutlamalara benzer bir kutlama ile geniş

⁶⁶⁴ “Belediye Seçimlerinde Ne Kadar Seçici Rey Verdi”, *Fırat*, S. 187, 15 Ekim 1934, s. 2.

⁶⁶⁵ “Belediye Seçimleri”, *Fırat*, S. 188, 18 Ekim 1934, s. 1.

⁶⁶⁶ “Yeni Reis Mehmet Teyfik Bey”, *Fırat*, S. 189, 22 Ekim 1934, s. 1.

halk kitlelerinin de katıldığı coşkulu bir bayram günü yaşanması için elden gelen her şey yapılmaktaydı.⁶⁶⁷ 29 Ekim 1934 Pazartesi günü genç cumhuriyetin 11. yıldönümü kutlamaları vali İbrahim Etem Akıncı'nın vilayet makamında resmi tebrikleri kabul etmesiyle başlayacaktı. Bu tebrik merasimi saat 09.00'dan 10.00'a kadar sürecekti. Daha sonra cumhuriyet meydanına gidilerek kumandan beyle birlikte vali bey huzurunda okul çağındaki çocuklar tarafından "İstiklal Marşı" okunduktan sonra resmi geçit töreni gerçekleşecekti. Öğleden sonra ise tayyare cemiyetinin düzenlediği koşu ile halkevinin kurduğu halk kürsülerinde konferanslar verilecek ve eğlenceler tertip edilecekti. Bayram günü bütün halk en güzel elbiseleriyle cumhuriyet meydanında yer alacak ve her eve bir bayrakla geceleri de fener asılacaktı. Geceleyin fener alayı, halkevi, belediye, hükümet ve kıyla önünde halka açık eğlenceler düzenlenecek ve havai fişekler atılacaktı. Süslemeleri yapmak için belediye reisi, maarif müdürü, Osmanlı Bankası müdürü ve özel idare müdürlerinden oluşan bir komisyon oluşturulmuştu. Gece yapılacak fener alayının sevk ve idaresi için lise ve emniyet müdürleri, alaydan bir zabıt ve jandarma bölük kumandanı görevlendirilmişti. Eğlencelerin tertibi ve tanzimi görevleri halkevi reisi, İş ve Ziraat Bankası müdürleri, belediye zabıta amirleriyle Osmanlı Bankası ikinci müdürüne verilmiştir. Ayrıca bayram günü akşamı bir balo yapılması da kararlaştırılmıştı.⁶⁶⁸

3 Kasım 1934 tarihinde CHF Malatya vilayet idare heyeti reisi Osman Hilmi Bey, CHF Genel Sekreterliğine gönderdiği 900 sayılı yazıda; herkeste bir telaş, bir heyecan olduğunu, kadın-erkek, çoluk-çocuk herkesin elbiseler giydiğini, bu bayram şerefine her evde Türk bayrağı asıldığını, adım başı hazırlanan süslü kemerlerden insanların gözünü ayıramadıklarını, fırka ve halkevi binalarının içlerinin ve dışlarının tamamen süslendiklerini belirtmiştir. Ayrıca Cumhuriyet, Taksi ve Koşu Meydanlarına birer halk kürsüsünü kurulduğunu, bu kürsülere çıkan hatiplerin cumhuriyetin yaptığı çalışmaları izaha çalıştıklarını, konuşmaları dinleyen halkın yavaş yavaş dağıldıktan sonra çarşıda dolaşarak eğlendiklerini ifade etmiştir. Bunların dışında gündüz saatlerinden itibaren halkevine ve fırkaya gelen halka sigara ve şeker ikram

⁶⁶⁷ "Cumhuriyet Bayramı İçin Hazırlık", *Fırat*, S. 188, 18 Ekim 1934, s. 1.

⁶⁶⁸ "Bayram Nasıl Kutlanacak", *Fırat*, S. 190, 25 Ekim 1934, s. 1-2.

edildiğini, akşam vaktine doğru da her yerin elektrik ışıklarıyla donatıldığını, bütün öğrencilerin fener alayı tertiplediklerini⁶⁶⁹ sözlerine eklemiştir.

1934 yılı Kasım ayında CHF'nin TBMM'deki grubu toplanarak 1935 yılında anayasa gereğince yapılması zorunlu olan genel seçimlerin yaz ayları yerine kış aylarında yapılması kararını almıştı. Başbakan İsmet Paşa 1935 yılında uluslararası alanda pek çok hadiseyle karşılaşılması ihtimali olduğundan bir an önce genel seçimleri yaparak TBMM'nin yeni üyeleriyle toplanmasını istemişti. Fırka grubu bu öneriye destek vermiş ve seçim zamanının belirlenmesi konusunun TBMM ile fırka reisliğine bırakılmasına karar vermişti.⁶⁷⁰ Kasım ayının 24. günü TBMM'de CHF grubu daha önce çıkarılmış olan “Soyadı Kanunu”ndan 5 ay sonra meclise kanun teklifi sunarak Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’e “Atatürk” soyadı verilmesini önermiş ve TBMM üyelerinin de onayıyla Türkiye Cumhuriyetinin ilk Cumhurbaşkanı “Atatürk” soyadını almıştı.⁶⁷¹ Başbakan aynı zamanda Malatya milletvekili olan İsmet Paşa’da “İnönü” soyadını kabul etmişti.⁶⁷²

1934 yılı Kasım ayında seçim kararı alınması için son kararı TBMM bırakılmasına karar veren CHF'nin önergesi 5 Aralık 1934 tarihinde oybirliği ile kabul edilerek⁶⁷³ yürürlüğe girmiştir.

TBMM’de seçim kararının alınmasıyla Malatya’da yeni seçime hazırlıklar başlamıştır. Vilayete bağlı kaza ve nahiyelerdeki seçim defterleri teftiş heyetlerine teslim edilmiş teftiş heyeti aracılığıyla da İçişleri Bakanlığına gönderilmiştir. Buna göre şehirde 22 yaşına kadar olan kadın ve erkek sayısı 183.667, 22 yaşından yukarı kadın ve erkek sayısı 174.517’ydi. Bu rakamlara göre vilayet içerisindeki nüfusun toplam sayısı 358.184 kişiydi. Malatya vilayeti sahip olduğu bu nüfus miktarıyla V. Dönem TBMM seçimlerinde 9 milletvekili çıkaracaktı.

⁶⁶⁹ BCA, 490.01, 1146.22.1, lef 17-18. Osman Hilmi Bey’in yazısında belirttiği halk kürsüsünde konuşan insanlarla ilgili gönderdiği yazıya ayrıca not düşerek bu isimleri açıklamıştır. Buna göre Avukat Hüsnü Bey, Ülkü mektebi öğretmeni Vehbi Bey, Gündüzbeyli Mustafa Efendi, lise öğretmeni Seracettin Bey, lise öğrencisi Orhan, Cumhuriyet Mektebi başöğretmeni Vahit Bey, Koşu tütün idaresinden Mehmet Ali Bey, öğretmen Pertev Bey, lise öğretmeni Asım Bey, ilköğretim müfettişi Esat Bey, Gece Konferanslarında ise İsmetpaşa Mektebi öğretmeni Tevfik Bey, Cumhuriyet Mektebi öğretmeni Zahit Bey, lise öğrencisi Tacettin konuşma yapmışlardır.

⁶⁷⁰ “B. M. Meclisi İntihabı Yenilenecek”, *Fırat*, S. 196, 19 Kasım 1934, s. 1.

⁶⁷¹ “B. M. Meclisi Yüce Öndere Atatürk Adını Verdi: Meclisin Kararı”, *Fırat*, S. 198, 26 Kasım 1934, s. 1.

⁶⁷² “Başvekilimizin Soyadı”, *Fırat*, S. 198, 26 Kasım 1934, s. 1.

⁶⁷³ “TBMM Kararı”, *Resmî Gazete*, S. 2875, 9 Aralık 1934, s. 4517. TBMM’nin seçimlerin yenilenmesine dair 836 numaralı kararıdır.

Bir önceki seçimlere göre milletvekili sayısında 3 kişilik bir artış olacaktı. Bundan başka her 200 kişi için bir ikinci seçmen artacağından geçen seçimdekine göre de ikinci seçmen sayısı 1 kat daha fazla olacaktı. Seçim teftiş heyetleri 17 Aralık 1934 tarihinden başlayarak 6 gün içinde seçim defterlerinin incelenmesini tamamlayarak askıya çıkaracaklardı.⁶⁷⁴

1935 yılı genel seçimlerinde Türkiye'nin 57 vilayetinden seçilecek milletvekili sayısı 395 olarak belirlenmişti. Bir önceki genel seçimlerle karşılaştırıldığında milletvekili sayısında 78 kişilik bir artış olacaktı. Malatya'nın milletvekili sayısı da 6'dan 9'a yükselecekti. Bir önceki sayıma göre Türkiye genelinde milletvekili sayısında en fazla artış olacak vilayetlerin sayısı 4'tür. Ankara, Konya, Seyhan, Mardin vilayetlerinin milletvekili sayılarında 4'er kişilik, Malatya, Sivas, Urfa, Gaziantep, Kayseri, Niğde, İçel(Mersin) vilayetlerinin milletvekili kontenjanlarında da 3'er kişilik bir artış olacaktı.⁶⁷⁵

1935 yılı seçimlerinde oy kullanacak ikinci seçmenleri belirlemek için önce birinci seçici seçimi yapılacaktı. Malatya merkez kazasında toplam 159 ikinci seçmen seçilecekti. Bunun için merkez belediye sınırında 36, İsmetpaşa nahiyesinde 30, Kale nahiyesinde 17, Fethiye nahiyesinde 9, merkeze bağlı köylerde 31, Tahir nahiyesinde 18, Ortaköy nahiyesinde 12, İspendere nahiyesinde de 6 tane ikinci seçmen seçilecekti. Buna göre Malatya merkez kazasında seçilecek ikinci seçmen sayısı 159 kişi olacaktı. Şehir içinde oy kullanma işlemleri 9 muntıkada gerçekleştirilecekti.⁶⁷⁶ Malatya'ya bağlı kazalardan Adıyaman'da 130, Akçadağ'da 91, Arapkir'de 77, Besni'de 91, Darende'de 72, Hekimhan'da 68, Kahta'da 39, Kemaliye'de 40, Pütürge'de 52⁶⁷⁷ ikinci seçmen seçilecekti. Merkez kazada ikinci seçmenlerin seçileceği 20 muntika belirlenmişti. Belediye sınırı içinde; Halfettin, Çarmuzu, Saray, Kavaklıbağ, Aslanbey, Hacıabdi, İzzetiye, Niyazi mahalleleri olmak üzere 8 muntıkada, merkeze bağlı Tecde, Hanımınçiftliği, Orduzu, Eskimalatya, Halikan ve Tilek köyleri olmak üzere 6 muntıkada, merkeze bağlı Fethiye, İsmetpaşa, Ortaköy, Tahir, Kale, İspendere nahiyeleleri olmak üzere 6 muntıkada⁶⁷⁸ ikinci seçmen seçimi gerçekleştirilecekti.

⁶⁷⁴ "Sayılav Seçimine Hazırlık", *Fırat*, S. 204, 17 Aralık 1934, s. 1.

⁶⁷⁵ "Sayılav Seçim İşleri", *İdare Mecmuası*, S. 82, Yıl: 8, Dahiliye Vekaleti Yayınları, İstanbul, Ocak 1935, s. 286.

⁶⁷⁶ "Sayılav Seçimi Yolunda", *Fırat*, S. 210, 10 Ocak 1935, s. 1.

⁶⁷⁷ "İkinci Seçici Namzetleri Bugün Belli Olacak", *Fırat*, S. 211, 14 Ocak 1935, s. 1.

⁶⁷⁸ "C. H. Fırkasının Merkez Kazasında İkinci Seçici Namzetleri", *Fırat*, S. 212, 17 Ocak 1935, s. 2.

Vilayet merkez kazasında 21 Ocak 1935 tarihinde başlayacak olan ikinci seçmenlerin seçimi 23 Ocak akşam saat 20.00'ye kadar devam edecekti. Vilayete bağlı diğer kaza merkezlerinde de 23 Ocak tarihi seçimin tamamlanacağı son gün olarak belirlenmişti. Merkez kazada oy kullanacak birinci seçmen sayısı 35.000 kadardı.⁶⁷⁹

Vilayete bağlı kazalarda 15 Ocak 1935 tarihinde merkez kazada ise 21 Ocak 1935 tarihinde başlayan ikinci seçmen seçimi 23 Ocak 1935 tarihinde sona ermişti. Her seçim mıntıkasında CHF adayları seçilmişlerdi. Daha önce 819 ikinci seçmenin seçileceği belirlenmişti. Ancak nüfusa göre yapılan dağıtımdan sonra vilayet genelinde toplam 851 ikinci seçmen seçilmeye hak kazanmıştı. Bunlardan 59'u kadın, 762'si de erkekti. Seçimlere katılım oranı daha önceki seçimlere göre daha yüksek olduğu tespit edilmişti. Buna göre vilayet merkezinde katılım oranı %95, köylerde de %92 olarak kayıt altına alınmıştır.⁶⁸⁰

2 Şubat 1935 tarihinde Atatürk'ün başkanlığında Dolmabahçe'de toplanan CHF umumi idare heyeti vilayetlerden seçilecek milletvekilleri aday listesini belirlemişti. Atatürk'ün 3 Şubat 1935 tarihinde CHF Malatya vilayet idare heyetine gönderdiği telgrafta Malatya milletvekilleri aday listesine yer vermiştir. Buna göre 9 kişilik milletvekili aday listesinde Başbakan İsmet İnönü, mevcut milletvekillerinden Dr. Hilmi Oytaç, Mahmut Nedim Zapçı, Vasıf Çınay ve Abdulmuttalip Öker, Türkçe öğretmeni Mihri Pektaş, emekli general Osman Nuri Koptagel, CHF Malatya il idare heyeti reisi Osman Hilmi Taner ve Emrullah Barkın⁶⁸¹ bulunmaktaydı.

V. Dönem TBMM seçimleri bütün yurttta 8 Şubat 1935 tarihinde yapılacaktır. Vilayet genel meclisi üye seçimleri de köylerden gelecek ikinci seçmenlerin iki kez yorulmamaları

⁶⁷⁹ "İkinci Müntehip Seçimi Bugün Başlıyor", *Fırat*, S. 213, 21 Ocak 1935, s. 1.

⁶⁸⁰ "Vilayette İkinci Müntehip Seçimi Sona Erdi", *Fırat*, S. 214, 24 Ocak 1935, s. 1.

⁶⁸¹ "Namzetlerimiz", *Fırat*, S. 217, 3 Şubat 1935, s. 1. 1935 seçimlerinde ilk kez kadın adaylarda TBMM seçilmişlerdir. Malatya'nın 9 kişilik milletvekili aday listesinde yer alan kişilerden Mihri Pektaş TBMM'ye seçilen 18 kadından biri olacaktır. 1895 yılında Bursa'da doğmuştur. Mihri Hanım, önceleri Türkçe öğretmeni olarak görev yapmıştır. Daha sonra İstanbul'da Robert Kolejinde İngilizce öğretmeni olarak çalışmıştır. Evli ve iki kız çocuğuna sahipti., bkz. TBMM Arşivi, *TBMM Üyeleri İçin Tercümei Hal*, Sicil No: 271, Dosya No: 38, 5. Devre(1935-1939). Emrullah Barkın 1877 yılında Bingazi'de doğmuştu. Yüksek tahsilini Mektebi Mülkiyede tamamlamıştı. Evli ve iki çocuk babasıydı. Seçimden önce Başbakanlık muamelat genel müdürü olarak görev yapmıştı, bkz. TBMM Arşivi, *TBMM Üyeleri İçin Tercümei Hal*, Sicil No: 267, Dosya No: 38, 5. Devre(1935-1939). Osman Koptagel, 1874 yılında Erzincan'da doğmuştu. Emekli Tümgeneral olan Osman Koptagel, evli ve üç çocuk babasıydı., bkz. TBMM Arşivi, *TBMM Üyeleri İçin Tercümei Hal*, Sicil No: 269, Dosya No: 38, 5. Devre(1935-1939).

için milletvekilliği seçimin ertesi günü olan 9 Şubat 1935 tarihinde gerçekleştirilecekti.⁶⁸² Malatya'nın son genel meclisinde Darende kazası hariç olmak üzere 28 üye bulunmaktaydı. Vilayet genel meclisinde merkez kaza 5, Adıyaman ve Pütürge 4'er, Besni, Akçadağ ve Arapkir 3'er, Kemaliye, Hekimhan ve Kahta 2'şer üye ile temsil edilmekteydi. Darende'nin Malatya'ya bağlanmasından sonra 1935 yılı vilayet genel meclis üyeliği seçimlerinde Darende'den seçilecek 2 üye ve nüfuslarının artış göstermesinden dolayı Besni, Akçadağ ve Hekimhan kazalarından birer tane fazla üyenin gelmesiyle vilayet genel meclisinin 33 üyeden oluşacağı⁶⁸³ açıklanmıştı. Ancak Besni kazasının nüfusunun fazla yazıldığı tespit edilince çıkaracağı genel meclis üye sayısı 3 kişiyle sınırlı kalmıştır. Böylelikle vilayet genel meclisinin toplam kontenjanı da 32 kişi⁶⁸⁴ olarak belirlenmiştir.

CHF'nin V. Dönem TBMM milletvekilliği için Malatya vilayetinde aday gösterdiği 9 kişilik listede yer alan kişiler seçilme hakkını kazanmışlardır. Vilayet genelinde oy kullanan 785 ikinci seçmenin oylarının tamamını almışlardır. Merkez kazada 134, Kemaliye'de 39, Arapkir'de 70, Hekimhan'da 68, Akçadağ'da 85, Darende'de 63, Besni'de 87, Adıyaman'da 129, Kahta'da 65 ve Pütürge'de de 45 tane ikinci seçmen oy kullanmıştır.⁶⁸⁵ Yeni seçilen milletvekillerinden Mihri Pektaş Malatya'nın tek kadın milletvekili olmuştur.⁶⁸⁶

Milletvekilliği ve vilayet genel meclisi seçimlerinin ardından CHF'nin kaza kongreleri ile vilayet kongresi yapılmıştır. Merkez kaza kongresi 21 Şubat 1935 tarihinde toplanmıştır. 16 delegeden 11'inin hazır bulunduğu kongrede idare heyetinin yıllık çalışma raporu ve hesap kesimi okunarak delegelerin oy birliği ile kabul edilmiştir. Tüzük gereği nahiyelelerden gelen dileklerin ve isteklerin vilayet kongresine sunulması kararlaştırılmıştır. Eski idare heyeti üyelerinden Vahap Salttürk, İmamoğlu Abdülkadir, Baytar Hayri, Eczacı Lütfi tekrar seçilirken Kığılıoğlu Süleyman da yeni üye olarak seçilmiştir. Vilayet kongresinde kazayı

⁶⁸² "Sayılay Seçimi 8 Şubatta", *Fırat*, S. 215, 28 Ocak 1935, s. 1.

⁶⁸³ "Genel Mecliste Kaç Üye Bulunacak", *Fırat*, S. 215, 28 Ocak 1935, s. 2.

⁶⁸⁴ "Genel Meclis Üyesi Seçimi Cumartesine", *Fırat*, S. 218, 7 Şubat 1935, s. 3.

⁶⁸⁵ TBMM Arşivi, *Malatya Vilayeti Seçim Mazbatası*, Devre V, 38/5, Müteferrika 81, Malatya Dairei İntihabiyesi Heyeti Teftişiyesi, 17 Şubat 1935

⁶⁸⁶ "Yeni Sayılaylarımız", *Fırat*, S. 219, 11 Şubat 1935, s. 1. Mihri Pektaş 1895 yılında Bursa'da doğmuştur. 1916 yılında İstanbul'da Amerikan Kız Kolejinden mezun olmuştur. Milletvekili seçilmeden önce Türkçe ve İngilizce öğretmenliği yapmıştır. Bkz. TBMM Arşivi, *TBMM Üyeleri İçin Tercümei Hal*, Sicil No: 271, Dosya No: 38, 5. Devre (1935-1939).

temsil etmek üzere Vahap Salttürk, Gaffaroğlu Yahya, Baytar Hayri seçilmiştir.⁶⁸⁷ 22 Şubat 1935 tarihinde de fırkanın vilayet kongresi toplanmıştır. Fırkanın o dönemde teşkilatı bulunduğu kazalardan Arapkir, Kemaliye, Besni, Darende ve merkez kazasından temsilci olarak gelen delegeler hazır bulunmuşlardır. Kongreye temsilci gönderemeyen tek kaza Pütürge olmuştur. Diğer kazalarda temsilci olarak seçtiği delegeleri Malatya merkezinde ikamet eden üyelerinden seçmişlerdir. Kongrede Osman Hilmi Bey yeniden idare heyeti reisi seçilirken ikinci reisliğe Faruk Yakıncı ve katip üyeliğe de Baytar Hayri Bey getirilmiştir. Belediye reisi Tevfik Bey, Şevki Sözen, Mustafa Karaköylü, Gaffaroğlu Yahya, Sadioğlu Mahmut yeniden idare heyeti üyeliğine seçilmişlerdir. Vilayeti “Büyük Kongre”de belediye reisi Tevfik Bey ve Vahap Salttürk’ün temsil etmesi kararlaştırılmıştır.⁶⁸⁸

Belediye reisi Tevfik Bey, 2 Mayıs 1935 tarihinde CHF “Büyük Kongresi”ne katılmak üzere Malatya’dan trenle hareket etmiştir. Diğer kongre delegesi Vahap Bey’de 4 Mayıs 1935 tarihinde belediye reisi gibi şehirden trenle ayrılmak suretiyle Ankara’ya doğru yol almıştır.⁶⁸⁹

9-16 Mayıs 1935 tarihleri arasında Ankara’da toplanan kongrede fırka sözcüğü yerine “parti” sözcüğü benimsenerek tüzüğe girmiştir.⁶⁹⁰ Kongrenin son gününde partinin yeni genel idare kurulu seçimi yapılmıştır. Malatya milletvekili Abdulmuttalip Öker⁶⁹¹ yeniden parti yönetimine girmeyi başarmıştır. CHP kongresinin toplandığı gün Malatya’da büyük bir kutlama yapılmıştır. Binalar, dükkanlar, evler Türk bayraklarıyla donatılmıştır. Saat 14.00’te halkevinin önünde toplanan binlerce insan Atatürk’ün radyodan yayınlanacak kongredeki konuşmasını dinlemek için 1 saat öncesinden kendisine yer bulmaya çalışmıştır. Ancak hava koşullarının o gün çok iyi olmamasından dolayı konuşmanın çok kısıtlı bir bölümü anlaşılabilmiştir. Atatürk’ün konuşması bittikten sonra hep bir ağızdan marşlar okunmuştur. CHP’nin Malatya idare heyeti başkan vekili Şevki Sözen ve öğretmen Pertev Bey’ler birer konuşma yaparak partinin tarihi ve altı okun öneminden bahsetmişlerdir. Akşama doğru halkın coşkusu giderek artmaya başlamış ve gece yarısına kadar kutlamalar sürmüştür.⁶⁹²

⁶⁸⁷ “Fırka Kongrelerinde”, *Fırat*, S. 223, 25 Şubat 1935, s. 2.

⁶⁸⁸ “Fırka Vilayet Kongresi”, *Fırat*, S. 224, 28 Şubat 1935, s. 1-2.

⁶⁸⁹ “Büyük Kurultay Mümessilleri”, *Fırat*, S. 242, 6 Mayıs 1935, s. 1.

⁶⁹⁰ *Cumhuriyetin 75 Yılı (1923-1953)*, C. I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 148.

⁶⁹¹ Fahir Giritlioğlu, a. g. e. , s. 111.

⁶⁹² “Kurultayın Açılış Günü Candan Kutlandı”, *Fırat*, S. 244, 13 Mayıs 1935, s. 3.

CHP'nin 1935 kurultayından bir yıl sonra 18 Haziran 1926 tarihinde Başbakan ve CHP Başkan Vekili İsmet İnönü parti yönetimi tarafından alınan kararları bir genelgeyle yayınlarak yurt içindeki parti örgütlerine bildirmiştir. Bu genelgeye göre; Dahiliye Vekili partinin genel sekreterlik görevine getirilmiştir. Bütün vilayetlerde valiler parti teşkilatlarının başına memur kılınmıştır.⁶⁹³ Genelgenin bütün vilayet teşkilatlarına bildirilmesinden sonra CHP Malatya vilayet teşkilatının reisliğine de vali İbrahim Etem Akıncı getirilmiştir. 9 yılı aşkın bir süredir CHP'nin vilayet idare heyeti reisliğinde bulunan Osman Hilmi Taner 19 Haziran 1936'dan itibaren görevini İbrahim Etem Akıncı'ya devretmiştir.⁶⁹⁴

1936 yılının Ekim ayından itibaren Malatya'da CHP'nin teşkilatı olan ilçelerde köy, mahalle ve nahiye kongreleri kademeli olarak yapılmıştır. Pütürge'de ilçe yönetim kuruluna; Kamil İlhan, Hüseyin Attila, Mustafa Ayaydın, Hüseyin Alkan, Rüştü Aytan seçilmiştir. Pütürge'yi vilayet kongresinde Kamil İlhan, Mehmet ve Mustafa Kalender'in temsil etmesi kararlaştırılmıştır. Darende ilçe yönetim kuruluna; Veli Eren, Rasim Yaşar, Ahmet Kaya, Hüseyin Uğur, Veysi Yüksel seçilmiştir. Darende'nin ilçesinin vilayet kongresindeki temsilcileri de Veli Eren, Hayri Taner ve Mustafa Hasıklı olmuştur. Merkez ilçe yönetim kuruluna Hayri Taner, Abdülkadir Taşangil, Lütfi Sayman, Kemal Sarıcı ve Vahap Salttürk seçilmişlerdir. Merkez ilçenin vilayet kongresindeki delegeleri Sait Fırat, Abdülkadir Taşangil ve Vahap Salttürk olmuştur.⁶⁹⁵ Arapkir ilçe yönetim kuruluna; Nazım Fadıllıoğlu, Mehmet Fadıllıoğlu, Muhittin İnan, Cemil Balı, Asım Akyol, Kadir Akkaya seçilirken Arapkir'i vilayet kongresinde Nazım Fadıllıoğlu, Kemal Benlier ve Fahri Oral temsil etmiştir. Kemaliye ilçe yönetim kurulu üyeliklerine Mehmet Sadık Eti, Şakir Oğuz, İsmail Haznedar, Mehmet Gür, Ethem Kılıç, Hilmi İpekgil, Mustafa Demirsoy seçilmiştir. Kemaliye'nin vilayet kongresindeki temsilcileri Mehmet Sadık Eti, Mustafa Demirsoy ve Ömer Tabak olmuştur. Besni ilçe yönetim kuruluna da Reşit Emre, Hasan Emre, Tahsin Sümer, Sadık Mutlu, Murteza İsoğut seçilmiştir. Besni'nin vilayet kongresindeki temsilcileri de Reşit Emre, Tahsin Sümer ve Süleyman Özbek olmuştur.⁶⁹⁶ 22 Kasım 1936 tarihinde CHP'nin Malatya vilayet kongresi parti binasında yapılmıştır. Parti genel merkezinin kongredeki müşahiti Giresun

⁶⁹³ *CHP 1936 İl Kongreleri*, Ulus Basımevi, Ankara, 1937, s. 8.

⁶⁹⁴ "C.H.Partisinde Değişiklikler", *Ünal*, S. 324, 19 Haziran 1936, s. 1.

⁶⁹⁵ "Parti Kongreleri", *Fırat*, S. 411, 20 Kasım 1936, s. 1.

⁶⁹⁶ "CHP ilçe Kongreleri", *Fırat*, S. 413, 4 Aralık 1936, s. 2.

milletvekili İhsan Sökmen olmuştur. 18 delege ile toplanması gereken kongreye Darende temsilcisi Mustafa Hasikli ile merkez ilçe temsilcisi Vahap Salttürk iştirak edememişlerdir. Vali İbrahim Etem Akıncı'nın parti ve hükümet işlerinin tek elden yürütülmesinin yararlarını anlattığı kongre açılış konuşmasından sonra ikinci reislik ve sekreterlik seçimleri yapılmıştır. İkinci reisliğe Sait Fırat, sekreterlik görevlerine de Hayri Taner ve Mehmet Sadık Eti seçilmiştir.⁶⁹⁷ Partinin vilayet yönetim kurulu üyeliklerine Faruk Yakın, Şevki Sözen, Yahya Kayahan, Sait Fırat, Mustafa Karaköylü, Abdülkadir Taşangil seçilmiştir. Kongrede vilayete bağlı ilçeler ve nahiyelerden gelen dilekler kabul edilmiş ve parti genel sekreterliğine bildirilmiştir. Bağlı ilçeler ve nahiyelerden gelen dilekler şöyledir:

- 1) Behisni hükümet konağı için elli beş bin liralık havalenin gönderilmesi.
- 2) İsmetpaşa, Aşutke nahiyelerine birer sulh hakimi ve tapu memuru tayini.
- 3) İsmetpaşa nahiyesinde bir posta memurluğu kurulması.
- 4) Yeni bir lise yaptırılması ve pansiyon ilavesi.
- 5) Malatya'da bir hapis ve cezaevi yaptırılması.
- 6) Bir pamuk tohum ıslahı istasyonu açılması.
- 7) Kazalara birer fen memuru tayini.
- 8) Malatya'da telefon santrali tesisi.
- 9) Behisni'de bir parti binası yaptırılması ve kaza parti teşkilatlarının borçlarını ödemek üzere dokuz bin liralık bir yardımda bulunulması.
- 10) Kuruçay, Kozluk, Şırzı ve Şiro çayı üzerindeki köprülerin yaptırılması.
- 11) Memleket hastanesinin numune hastanesi haline getirilmesi.⁶⁹⁸

1936 yılı sonu itibariyle Malatya'ya bağlı olan Akçadağ, Hekimhan ve Kahta dışındaki ilçelerde yukarıda da belirttiğimiz gibi CHP ilçe teşkilatları bulunmaktaydı. CHP Malatya teşkilatı teşekkül ettiği yıldan itibaren vilayet dahilindeki parti teşkilatlarında üye sayısını artırmaya çalışmış olsa da halkın siyasi faaliyetlere ilgi göstermediği anlaşılmaktadır. 1936 yılında CHP'nin Malatya'daki üye sayısı 4.463 kişi ile sınırlı kalmıştır. Aynı yıl için Türkiye genelinde CHP'nin 1.237.504 üyesi vardı. Kuzey, Batı, Güney ve Orta Anadolu'daki illerin

⁶⁹⁷ "CHP İşlerinden", *Fırat*, S. 412, 27 Kasım, s. 1.

⁶⁹⁸ *CHP 1936 İl Kongreleri*, s. 304.

tamamında parti teşkilatı açılmıştı. Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde ise sadece Malatya, Kars, Erzurum, Gaziantep ve Erzincan vilayetlerinde CHP teşkilatları açılmıştı. Üye sayısı bakımından Malatya bu beş vilayet arasında Kars ve Erzurum'dan sonra 3. sırada Türkiye genelinde ise sondan 5. sırada yer almıştır.⁶⁹⁹ Malatya'nın 1936 yılındaki nüfusu tahmini olarak 411.300 kişi civarındaydı.⁷⁰⁰ Partinin Malatya'daki üye sayısı oranı nüfusun yaklaşık %1.1'lik kısmına tekabül etmekteydi. Yani 1936 yılında Malatya'daki nüfusun sadece %1.1'i CHP üyesiydi. Tek partili yılların Malatya'daki ilk 10 yılı içerisinde parti yönetiminin halkı zorla partiye üye yapmak gibi bir derdi olmadığını üye sayısına bakarak rahatlıkla söyleyebiliriz. Bunun dışında genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk 15-20 yıllık tarihinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki bir takım toplumsal ve siyasi olaylar halkı mevcut yönetim anlayışına tepki olarak onun oluşturduğu siyasi çerçeveye dahil olmaktan alıkoymuştur. Ülke yöneticilerinin de benzer nedenlere dayalı olarak önceliği güvenlik problemi olmuştur. Malatya coğrafi yapısı ve sahip olduğu çeşitli dinamiklerle çevresindeki vilayetlere nazaran cumhuriyetle barışık bir performans ortaya koymuştur. Vilayet sınırları içinde yaşayan halkın okur-yazar oranının düşüklüğü, ekonomik durumun siyasetten önce gelerek gündemin belki de birinci maddesini oluşturması vb. nedenler partiye katılım sayısının düşük olmasını kaçınılmaz kılmıştır.

Cumhuriyetin 14. yılında Malatya milletvekili İsmet İnönü'nün 25 Ekim 1937 tarihinde Başbakanlıktan istifa etmesi üzerine İzmir milletvekili Celal Bayar Başbakan olmuştur.⁷⁰¹ Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün yaptığı bu görevlendirmeyi TBMM'de 8 Kasım 1937 tarihinde hükümet programının okunması sonrasında yapılan güven oylamasıyla 364 milletvekilinin kabulüyle onaylamıştı.⁷⁰² İsmet Paşa ve diğer 8 Malatya milletvekili de bu oylamaya katılarak Başbakan Celal Bayar hükümetine güvenoyuyla destek

⁶⁹⁹ Mete Tunçay, "Cumhuriyet Halk Partisi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. VIII, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 2024. CHP'nin Rize, Artvin, Erzincan ve Gaziantep vilayetlerindeki üye sayısı Malatya'daki üye sayısından daha azdı.

⁷⁰⁰ *Ekonomik Ve Sosyal Göstergelerle Malatya*, T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1998, s. 11.

⁷⁰¹ "Yeni Kabinemiz: Celal Bayar Başvekil Oldu", *Fırat*, S. 458, 29 Ekim 1937, s. 1.

⁷⁰² "TBMM Kararı", *Resmi Gazete*, S. 3754, 9 Kasım 1937, s. 8935. Gazetede Başbakan Celal Bayar'ın hükümet programıyla ilgili mecliste yaptığı konuşma aynen yer almıştır. İlk paragrafta Başbakan bu görevi Atatürk'ün tayiniyle üzerine aldığını belirtmektedir.

vermişlerdi.⁷⁰³ Bu destek nedeniyle olsa gerek İsmet Paşa'nın istifasından sonraki süreçte Malatya yerel basınında hiçbir tepki ve olumsuz haber yapılmamış olması dikkat çekicidir.

1937 yılı Kasım ayında Mustafa Kemal Atatürk'ün Malatya'ya yapacağı ikinci ziyaret şehrin siyasi hayatındaki en önemli günlerden birisi olarak tarihteki yerini almıştır. Cumhurbaşkanının bu ikinci ziyareti yine demiryolu münasebetiyle olmuştur. 12 Kasım 1937 akşamı özel trenle Diyarbakır- İran- Irak hattının temel atma töreni için Ankara'da Sivas'a hareket eden Atatürk, buradan da Ağustos ayı içerisinde işletmeye açılmış olan Çetinkaya hattından Malatya'ya geçecekti.⁷⁰⁴ Seyahat ve hareket istikameti belirlendikten sonra Malatya'da gerekli hazırlıklar yapılmıştır. Ordu müfettişlerinden Kazım Orbay ve Korgeneral Galip Deniz şehirdeki hazırlıkları yerinde incelemişlerdir. Orgeneral Kazım Orbay daha sonra Atatürk ve beraberindekileri karşılamak üzere Sivas'a gitmiştir. Bir gün sonra da vali İ. Etem Akıncı ve Korgeneral Galip Deniz posta treni ile Sivas'a gitmişlerdir. 14 Kasım 1937 tarihinde sabah erken saatlerde halk istasyona ve yollara hareket etmişti. Havanın soğuk ve yağmurlu olmasına aldırış etmeden kadın-erkek, genç-yaşlı, çoluk-çocuk istasyon meydanını hıncahınç doldurmuşlardı. Atatürk ve beraberindekileri taşıyan tren saat 13.15 sıralarında Malatya istasyonuna varmıştı. Atatürk'e eşlik eden heyetin içinde yer alan Başbakan Celal Bayar, CHP genel sekreteri ve Dahiliye Vekili Şükrü Kaya, Nafia Vekili Ali Çetinkaya, Atatürk'ün manevi kızı Sabiha Gökçen, Ali Kılıç, Salih Bozok ve bazı milletvekilleri tren istasyonda durduktan sonra Atatürk'le beraber trenden iniş yapmışlardır. Bu sırada top atışları yapılmış ve büyük alkış tufanı kopmuştu. İstasyon dışında kendilerini bekleyen askeri kıtayı ve öğrencileri teftiş eden Atatürk halkı selamladıktan sonra kendisini bekleyen otomobile binerek şehre doğru hareket etmiştir. İlk önce yol üzerindeki "Bez ve İplik Fabrikası"nı gözden geçirmiştir. Daha sonra inşaatı henüz bitmeyen "Memleket Hastanesi" önünde durarak izahat almıştır. Atatürk'ün şehirden ayrılmadan önce uğradığı en son yer CHP binası olmuştur. Parti binasında yaklaşık yarım saat kaldıktan sonra alkışlar arasında otomobiline binerek istasyona dönüş

⁷⁰³ TBMM ZC, D: 5, C. XX, B: 3, 8 Kasım 1937, s. 41. Oylamaya 396 milletvekilinden 364'ü katılmıştır. Malatya milletvekilleri tam kadro TBMM'deki yerlerini almışlardı.

⁷⁰⁴ Mesut Aydın, a. g. e. , s. 22.

yapmıştır. Atatürk karşılığında olduğu gibi Malatya'dan ayrılırken de halkın büyük sevgi ve tezahüratlarıyla Diyarbakır'a uğurlanmıştır.⁷⁰⁵

Cumhuriyetin 15. yılında, 1938 yılı Haziran ayı sonunda Malatya'da 1.295, Arapkir'de 590, Pütürge'de 493, Darende'de 685, Behisni'de ise 580 olmak üzere partinin toplam kayıtlı üye sayısı 3.643 kişiydi.⁷⁰⁶ Malatya'nın 1938 yılındaki nüfusu tahmini olarak 414.600 kişidir. CHP'nin 1938 yılındaki üye sayısı vilayetin tahmini nüfus sayısının %0.88'ine tekabül etmekteydi. Belirtilen istatistikler doğru kabul edilecek olursa 2 yıl içerisinde partinin üye kaybına uğradığı sonucu ortaya çıkmış gibi gözükmeyle birlikte idari yapıda meydana gelen değişiklikler göz ardı edilmemelidir. Hatırlanacağı üzere Kemaliye ilçesi 1938 yılı Mayıs ayında Malatya'dan ayrılarak Erzincan'a bağlı hale getirilmişti. Yukarıda verilen üye sayısına Kemaliye ilçesi dahil edilmemiştir. Ancak bu ilçenin üye sayısının 600 rakamını geçmeyeceği düşünülecek olursa CHP'nin Malatya'daki üye sayısının 2 yıl öncesine göre geride kaldığı açıktır.

1938 yılı sonbaharında yerel seçimlerin yapılacak olması Malatya siyasetini yeniden hareketli günlere sevk etmiştir. Malatya'da yerel seçimlerde oy verme işlemi 1 Ekim 1938 tarihinde⁷⁰⁷ başlayacaktı. Bu arada CHP vilayet idare heyeti belediye meclis üyeliklerine seçilmesi planlanan 26 asil, 26 yedek üyeyi belirlemişti. Yeni listede sadece 2 kadın aday yer almaktaydı. Emine Yakın ve Melahat Sezener⁷⁰⁸ iki kadın üye olarak 26 kişilik Malatya belediye meclisinde aynı zamanda kadınların da temsilcisi olacaklardı. Nihayet 10 Ekim 1938 tarihinde tamamlanan belediye seçimleri neticesinde CHP'nin Malatya belediye meclisi üyeleri adayları seçilmeyi başarmışlardı.⁷⁰⁹ Seçimler neticesinde 2 Kasım 1938 tarihinde 26 üyeden 24 üyenin yeni belediye reisini belirlemek için katıldığı vilayet belediye meclisi toplantısında Sait Fırat 17 üyenin oyunu alarak belediye reisi olarak seçilmeyi başarmıştı.⁷¹⁰

⁷⁰⁵ "Büyük Önder Atatürk Geçen Pazar Günü Şehrimizi Şerefliendirdiler", *Fırat*, S. 461, 19 Kasım 1937, s. 1.

⁷⁰⁶ *Cumhuriyet'in 15. Yılında Malatya*, CHP İl Başkanlığı Yayınları, Malatya, 1938, s. 20.

⁷⁰⁷ "Belediye Seçimi", *Fırat*, S. 504, 30 Eylül 1938, s. 1.

⁷⁰⁸ "Belediye Seçimi", *Fırat*, S. 505, 7 Ekim 1938, s. 2. Diğer asil üyeler; Lütfi Sayman, Sait Fırat, Ali Gebeş, Mustafa Salttürk, Ahmet İnancı, Bekir Devecel, Kemal Sarıcı, Tevfik Temelli, Tahir Aksoğan, Hasan Çukacı, Kemal Sayın, Cumali Mumcu, Sıddık Arpacı, Sıddık Hoşhanlı, İbrahim Turfanda, Ömer Karaköylü, Gaffar Aktan, Hilmi Derinkök, Abit Çekirdek, Tevfik Hamamcı, Şevket Sarbay, Mehmet Bağatır, Rifat Mazıcı, Ali Yağmurlu.

⁷⁰⁹ "Belediye Seçimi", *Fırat*, S. 506, 14 Ekim 1938, s. 1.

⁷¹⁰ "Belediye Seçimi Sona Erdi", *Fırat*, S. 509, 4 Kasım 1938, s. 1.

1938 yılının 10 Kasım Perşembe günü Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Ulu Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün vefat etmesi Malatya şehrini derin üzüntüye boğmuştu. 11 Kasım 1938 tarihli “Fırat Gazetesi”nde Atatürk'ün fotoğrafı ilk sayfada yer almış, Malatya şehrinin bu üzücü haberi radyodan aldığı belirtilmiş ve bütün ülkenin olduğu gibi Malatya'nın da en acıklı gününü yaşadığı ifade edilmişti.⁷¹¹ Atatürk'ün vefatından bir gün sonra TBMM başkanı Abdülhalik Renda yeni cumhurbaşkanını seçmek üzere meclisi 11 Kasım 1938 tarihinde toplantıya çağırmıştı.⁷¹² Eski Başbakan Malatya milletvekili İsmet İnönü 11 Kasım 1938 tarihinde TBMM toplantıya katılan 348 milletvekilinin tamamının oyunu alarak Türkiye Cumhuriyetinin “Yeni Cumhurbaşkanı” seçilmişti.⁷¹³ Bu durum hemşericilik duygularının yoğun yaşandığı bir ülkede bir vilayetin milletvekilinin eski başbakanın cumhurbaşkanı seçilmesi şüphesiz ayrı bir gurur kaynağı yaşatacaktır. Ancak Atatürk'ün vefatından sonra İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı seçilmesi memleketin sevinmesine engel teşkil etmiştir. Atatürk için 21 Kasım 1938 tarihinde Ankara'da yapılan cenaze töreni derin bir üzüntü ve keder içerisinde Malatya'da da yapılmıştır. Binlerce sayıda Malatyalı “Cumhuriyet Meydanı”nı doldurmuştu. CHP il yönetim kurulu üyesi ve aynı zamanda Halkevi reisi Şevki Sözen kürsüye çıkarak Atatürk için okuduğu şiir törene katılan insanları hıçkırıklara boğmuştu. Daha sonra Malatya lisesi Türkçe öğretmeni Melahat Sezener ve lise müdürü Vasfi Kocatürk birer konuşma yapmışlardı.⁷¹⁴

15 Aralık 1938 tarihinde CHP Malatya vilayet kongresi vali İbrahim Etem Akıncı başkanlığında toplanmıştır. Genel merkez kongrede müşahit olarak Mardin milletvekili Ali Rıza Bey'i görevlendirmişti. Kongrede önce iki senelik mesai raporu okunmuş daha sonra dilek encümeni ve bütçe encümeni oluşturulmuştur. Merkez ve ilçelerce parti kongresine katılan delegeler şunlardır: Merkez ilçeden; Hayri Taner, Vahap Salttürk, Kemal Sayın, Pütürge ilçesinden; Kamil İlhan, Mehmet Bahadır, Arapkir ilçesinden; Mehmet Kulu, Mehmet Eti, İbrahim Turfanda, Besni ilçesinden; Mustafa Mutlu, Süleyman Özbay, Abdülkadir Özbay, Darende ilçesinden; Veli Eren, Osman Bayram katılmıştır. 16 Aralık 1938 tarihinde yapılan

⁷¹¹ “Resmi Tebliğ”, *Fırat*, S. 510, 11 Kasım 1938, s. 1.

⁷¹² “Ajans Haberleri”, *Fırat*, S. 510, 11 Kasım 1938, s. 3.

⁷¹³ *TBMM ZC*, D: 5, C. XXVII, B: 3, 11 Kasım 1938, TBMM Matbaası, Ankara, 1938, s. 17.

⁷¹⁴ “Atatürk'ün Cenaze Töreni”, *Fırat*, S. 512, 2 Aralık 1938, s. 2. Elimizdeki tek kaynak durumundaki dönemin yerel gazetesi 25 Kasım 1938 tarihinde baskı yapmamıştır. Bu tarihte çıkması gereken 512. sayı 2 Aralık 1938 tarihinde yayınlanmıştır.

seçim neticesinde yönetim kurulu yeliklerine; Mehmet Tefik Temelli(belediye reisi), Sait Fırat, Mustafa Karaköylü, Şevki Sözen, Mehmet Eti, Abdülkadir Taşangil, Şefik Tugay, Yahya Kayahan seçilirken yedek üyeliklere ise; Kemal Sayın, Mehmet Bağatır, İbrahim Turfanda, Eczacı Lütfi Sayman, Vahap Salttürk, Ahmet İnanıŐ, Rıza İnan, Faruk Yakın seçilmiştir. CHP Malatya vilayet teşkilatının “Büyük Kongre”deki temsilciliğine Mehmet Tefik Temelli ve Sait Fırat seçilmiştir.⁷¹⁵

Yerel seçimlerden sonra belediye meclisi toplantısında oy okluğuyula belediye reisi seçilen Sait Fırat görevi bırakmak durumunda kalmıştır. Belediye meclisi yeni bir toplantı yaparak Mehmet Tefik Temelli’yi ikinci kez belediye reisliğine getirmiştir. Belediye meclisinin aldığđ karar Dahiliye Vekaletinin 20 Aralık 1938 tarihinde 13614/3.2.2 sayılı tezkeresi ile Başbakan Celal Bayar’a gnderdiğđ kararname 30 Aralık 1938 tarihinde Başbakan tarafından imzalanarak onaylanmak üzere Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’ye gönderilmiştir. Cumhurbaşkanı bu kararnameyi 31 Aralık 1938 tarihinde imzalayarak⁷¹⁶ yürürlüğü koymuştur.

TBMM’nin 5. dönemi 1939 yılı içerisinde son bulacaktı. Bu nedenle Cumhurbaşkanı İsmet İnönü CHP genel merkezine gitmek suretiyle seçim işleriyle ilgili gereken direktifleri vererek yurdun dört bir tarafında ikinci seçmen seçimlerinin 15 Mart 1939 tarihinde yapılmasını planlamıŐtı.⁷¹⁷ Belirlenen tarihte Malatya’da başlayan seçimler sonucunda 1008 ikinci seçmen seçilmeye hak kazanmıştı. Bu seçmenlerden 235 tanesi Malatya merkez ilçesine aitti.⁷¹⁸ Malatya vilayeti dahilinde bütün ilçelerde ikinci seçmen seçimleri 18 Mart 1939 tarihinde son bulmuştur. CHP adayları oybirliğđ ile seçilmeyi başarmışlardı. Halkın bu seçimlere katılım oranı %86 olarak tespit edilmişti.⁷¹⁹ TBMM’nin VI. döneminde görev yapacak olan Malatya milletvekillerini belirlemek için 26 Mart 1939 tarihinde ikinci seçmenler sandığđ gitmiştir. Bu seçimlere 1008 ikinci seçmenden 939’u seçimlere iştirak etmişler ve oylarını oybirliğđ ile CHP adaylarına vermişlerdir. Seçimlere katılım oranı yaklaşık

⁷¹⁵ “Vilayet Parti Kongresi Açıldı”, *Fırat*, S. 514, 16 Aralık 1938, s. 1.

⁷¹⁶ BCA, 030.11.1, 127.47.13, lef 1-4.

⁷¹⁷ “Milli Şefimiz İsmet İnönü Halk Partisinde”, *Fırat*, S. 529, 14 Mart 1939, s. 1.

⁷¹⁸ “Seçim Faaliyeti”, *Fırat*, S. 530, 17 Mart 1939, s. 1.

⁷¹⁹ “Mntehipsani Seçimi”, *Fırat*, S. 532, 24 Mart 1939, s. 1. İkinci seçmen seçimlerinde oy kullanan seçmen sayısı gazete haberinde yer almamıştır. %86’lık oran ifadesi geçmektedir. Bu da çalıŐmamıza gazete haberinde yer aldığđ gibi yansı mıŐtır.

%93 olarak belirlenmiştir. TBMM'nin VI. döneminde Emrullah Barkan, Osman Koptagel, Mahmut Nedim Zapçı, Osman Hilmi Taner, Mihri Pektaş, Abdulmuttalip Öker, Dr. Hilmi Oytaç, Vasıf Çınay, Nasuhi Baydar ve Mehmet Şevket Özpazarbaşı Malatya milletvekilleri olarak görev yapmaya hak kazanmışlardı.⁷²⁰ Cumhurbaşkanı İsmet İnönü II, III, IV ve V. dönem Malatya milletvekili olarak TBMM de görev yapmış hatta Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı görevlerine Malatya milletvekili olduğu zaman seçilmişti. Ancak VI. dönem seçimlerinde Malatya'dan aday olmamıştı. Ankara milletvekili olarak seçilmeyi başarmıştı. Malatya halkı bu duruma üzülmeye İsmet İnönü'ye telgraflar göndermişler hem üzüntülerini hem de tepkilerini dile getirmişlerdi. Ancak Cumhurbaşkanı İsmet İnönü parti yönetim kurulunun aldığı bir kararla Malatya yerine Ankara'dan milletvekili adayı yapıldığını içeren bir telgrafla Malatyalıları bir nebze de olsa sakinleştirmeye çalışmıştır. Dönemin başbakanı Refik Saydam'da Malatyalıların gösterdiği alaka ve sevgiden dolayı İsmet İnönü'nün heyecanlandığını, kendilerinin de ifade ettiği gibi alınan kararın siyasi mecburiyetten kaynaklandığını ifade etmiştir.⁷²¹ Bu arada 1939 genel seçimlerinde Malatya belediye reisi Mehmet Tefik Temelli'de Bitlis'ten milletvekili seçilince⁷²² Malatya belediye reisliğinden ayrılmak durumunda kalmıştı. Tefik Bey'den boşalan Malatya belediye reisliği görevine belediye meclisi tarafından Dr. Cafer Özelçi seçilmişti. Belediye meclisinin kararı Dahiliye Vekaletine ulaştıktan sonra 28 Nisan 1939 tarihinde 41/6966 sayılı tezkere ile önce başbakanlık makamına iletilmiştir. 6 Mayıs 1939 tarihinde başbakan tarafından onaylanan kararnameye en son 9 Mayıs 1939 tarihinde cumhurbaşkanının imza atmasıyla yürürlüğe girmişti.⁷²³

⁷²⁰ “Mebus İntihabı Bitti”, *Fırat*, S. 533, 28 Mart 1939, s. 1. Yeni seçilen mebuslardan Nasuhi Baydar, 1894 İstanbul doğumlu olup Galatasaray ve St. Joseph liselerinde ortaöğrenimini tamamlayıp yüksek tahsilini Fransa'da yapmıştı. Ulus gazetesinde yazar olup evli ve 3 çocuk babasıydı., bkz. TBMM Arşivi, *TBMM Üyeleri İçin Tercümei Hal*, Sicil No: 1094, Dosya No: 41, 6. Devre (1939-1943). Mehmet Şevket Özpazarbaşı ise 1883 Malatya doğumlu, ortaokulmezunu, ticaretle uğraşan Malatya ticaret ve sanayi odası reisi, evli beş çocuk babasıydı, bkz. TBMM Arşivi, *TBMM Üyeleri İçin Tercümei Hal*, Sicil No: 1093, Dosya No: 41, 6. Devre (1939-1943).

⁷²¹ “Malatya Belediye Reisine”, *Fırat*, S. 533, 28 Mart 1939, s. 1. Malatyalılar bu duruma büyük tepki göstermişler esnaf dükkanlarını kapatarak yollara düşmüş ve İsmet Paşa'nın babası Hacı Reşit Bey'in mezarına gitmişlerdi. İsmet Paşa'dan kendilerini sakinleştirecek cevap gelinceye kadar saatlerce beklemişlerdi.

⁷²² “Bitlis Mebusluğuna Seçilen Belediye Reisimiz”, *Fırat*, S. 533, 28 Mart 1939, s. 1.

⁷²³ BCA, 030.11.1, 130.14.20, lef 1-4.

Seçimlerden sonra CHP 29 Mayıs 1939 tarihinde “Büyük Kurultay”ını Ankara’da toplamıştır. Partinin 5. Büyük Kurultayına Malatya vilayet teşkilatı adına Sait Fırat ve Mustafa Naim Karaköylü delege olarak katılmışlardır. Ayrıca Malatya milletvekilleri de tam kadro olarak kurultaydaki yerlerini almışlardır. Malatya milletvekillerinden Emrullah Barkan kurultayda partinin TBMM’deki müstakil grup azalığına seçilen 20 milletvekilinden birisi olmuştur.⁷²⁴ CHP 5. Büyük Kurultayı 3 Haziran 1939 da son toplantısını yapmış ve kongreye Başbakan Refik Saydam’ın konuşmasıyla son verilmiştir.⁷²⁵ Kurultayda bir önceki tüzükte yer alan “Parti Mfettişliğı” kurumunun muhafaza edilmesine ve daha teşkilatlı hale getirilmesine karar verilmiştir. Bu maksatla CHP genel idare heyeti yurdu 20 mntıkaya ayırarak her bir mntıkanın başına birer milletvekili tayin etmek suretiyle 20 tane parti müfettişi seçmiştir. Malatya, Maraş ve Gaziantep vilayetleri aynı mntıkada yer almış ve bu vilayetlerden sorumlu müfettiş olarak Bursa milletvekili Galip Kahraman görevlendirilmiştir.⁷²⁶

CHP’nin yeni tüzüğünün öngördüğü kurallar gereğince valilerin parti reisliğı yapmalarına mani olununca Malatya’da da parti vilayet idare heyeti Dr. Galip Kahraman’ın (parti müfettişi) riyasetinde toplanarak yeni vilayet idare heyeti reisliğı seçimini yapmış ve bu göreve Malatya Halkevi reisi Avukat Şefik Tugay’ı seçmiştir.⁷²⁷ Şefik Tugay, 1939 yılının Temmuz ayında getirildiğı vilayet idare heyeti reisliğini 1940 yılında da devam ettirmiştir. Onun başkanlık yaptığı 1939-1940 yılları arasında vilayet idare heyetinin diğerkyeleri olarak Şevki Sözen, Mustafa Karaköylü, Abdülkadir Taşangil, Sait Fırat, Mehmet Eti, Kemal Sayın, İbrahim Turfanda ve Mehmet Bağatır görev yapmışlardır.⁷²⁸

⁷²⁴ CHP 5. Büyük Kurultay Zabıtları (29 Mayıs- 3 Haziran 1939), Ulus Basımevi, Ankara, 1939, s. 9- 15. Ayrıca bu kurultayda valilerin parti reisliğı yapmasına izin veren madde ile parti genel sekreterinin İcra Vekilleri Heyetinde yer almasını ngren maddelerinin parti tüzüğünden kaldırılmasına karar verilmiştir, bkz. a. g. e. , s. 50- 63.

⁷²⁵ “Milli Şefimiz Ve Değışmez Genel Başkanımız İsmet İnönü 60 Ksur İmzalı Takriri Kabul Buyurdular”, *Fırat*, S. 553, 6 Haziran 1939, s. 1.

⁷²⁶ “Daimi Parti Müfettişleri”, *Fırat*, S. 563, 11 Temmuz 1939, s. 1. Parti müfettişlerinin görev yetkilerini belirleyen parti talimatnamesiydi. Kurultaydan sonra 21 Haziran 1939 tarihinde toplanan “Genel İdare Heyeti” tarafından hazırlanarak kabul edilmiştir. Parti teşkilatı olan ya da olmayan vilayetlerden sorumlu olan bu müfettişler 1 yıllık raporlar hazırlayarak genel merkezi bilgilendireceklerdi. 1 Eylül 1940 tarihinde yapılan değışiklikle sayıları 25 kişıye çıkartılmıştır.

⁷²⁷ “Yeni Parti Başkanı Seçildi”, *Fırat*, S. 568, 28 Temmuz 1939, s. 1.

⁷²⁸ BCA, 490.01, 682.311.1, lef 146. Bu bilgiyi CHP Maraş bölgesi parti müfettişi olarak görev yapan Trabzon milletvekili Mithat Aydın’ın 20 Şubat 1941 tarihli 170 sayılı I. teftiş raporundan öğrenmiş bulunmaktayız. Mithat Aydın’ın Galip Kahraman’ın yerine bu göreve getirilmiştir. Ancak kesin olarak Malatya’nın da içinde bulunduğ bölgenin parti mfettişliğı görevine ne zaman başladığı konusunda elimizde net bir bilgi bulunmamaktadır.

İsmet İnönü uzun yıllar milletvekilliğini de yaptığı memleketi Malatya'ya Cumhurbaşkanı olduktan sonraki ilk ziyaretini 27 Aralık 1939 tarihinde gerçekleştirmişti. İsmet İnönü'yü taşıyan tren saat 09.00'da Malatya istasyonuna varmıştı. Vali, milletvekilleri, belediye, parti ve halkevi reisleriyle, vilayette görev yapan memurlar, parti delegeleri, askeri komutan, askerler, öğrenciler, esnaf teşekkülleri ve on binlerce halk Cumhurbaşkanını alkışlar ve heyecanlı tezahüratlarla karşılamışlardı. İstasyondan şehre kadar olan 4 km'lik yol boyunca kendisini alkışlayan insanları selamlayarak geçen İsmet İnönü için çok sayıda kurban kesilmişti. Daha sonra hükümet ve belediye binalarına uğrayan Cumhurbaşkanına şehrin iktisadi ve bayındırlık durumuyla ilgili brifingler verilmiştir. Buradaki ziyaretlerini tamamlayan Cumhurbaşkanı beraberindeki heyetle birlikte çarşığı yürüyerek dolaşmış halkın arasından geçerek Gazi İlkokulu, lise ve alay karargahına da uğramıştır. Partinin vilayet teşkilatını da gitmeyi ihmal etmeyen Cumhurbaşkanı İnönü parti binasında yapılan okuma faaliyetlerinden oldukça memnun kalmıştı. Şehirdeki en son uğradığı yer “Mensucat Fabrikası” olmuştur. Fabrikada gerekli izahatleri fabrika müdüründen alan Cumhurbaşkanı fabrikadan ayrıldıktan sonra tekrar belediyeye gitmiş ve burada öğle yemeğini yedikten sonra saat 16.00'da istasyonda kendisini bekleyen trenle şehirden ayrılmıştır.⁷²⁹

CHP parti tüzüğünün 91. maddesinin (H) fıkrasına göre parti vilayet idare heyetleri her altı ayda bir genel sekreterliğe çalışma raporu sunmak zorundaydılar. Vilayet idare heyetleri kaza parti genel merkezinin hazırladığı sorulara kazalara göndererek onlardan gelecek cevaplara göre çalışma raporlarına son şekilleri vererek genel sekreterliğe bu raporlarını iletilmesini sağlayacaklardı. Buna göre Malatya vilayet idare heyeti de 1940 yılının ilk altı aylık çalışma raporunu hazırlamıştı. Bu raporun ilk sorusuna verilen cevaptan partiye kayıtlı vilayet dahilindeki üye sayısının 3.841 kişi olduğu anlaşılmaktadır. Malatya merkez kazasında partiye kayıtlı üye sayısı 1.315 kişi, Pütürge kazasında 852 kişi, Darende kazasında 853 kişi, Arapkir kazasında 461 kişi, Besni kazasında da 360 kişiden ibaretti.⁷³⁰ 1940 yılı ikinci altı

⁷²⁹ “Sayın Hemşerimiz Milli Şef Malatyayı Şereflendirdi”, *Fırat*, S. 612, 29 Aralık 1939, s. 1.

⁷³⁰ *CHP Malatya Vilayet İdare Heyeti 1940 Birinci Altı Aylık Çalışma Raporu*, Ulus Basımevi, Ankara, 1941, s. 2. Besni üye sayısı 360 kişi yazılması gerekirken sehven 630 kişi yazılmıştır. Bu nedenle raporda sehven üye sayısının toplamada bir hata yapılmıştır. Nitekim bu hata ikinci altı aylık çalışma raporunda düzeltilerek doğru sayı ikinci altı aylık rapora yazılmış ve yanlışlık orada açıklanmıştır.

aylık çalışma raporunda ise CHP'nin Malatya vilayeti dahilindeki üye sayısı 4.129 kişi⁷³¹ olmuştur. Yani partinin üye sayısı 1940 yılının ikinci altı aylık döneminde birinci altı aylık döneme göre 288 kişilik bir artış göstermiştir. 1940 yılında Malatya nüfusunun 418,473 kişi⁷³² olduğu göz önünde bulundurulacak olursa partinin üye sayısı nüfusun %0.98,7'sine tekabül etmektedir.

27-28 Aralık 1940 tarihlerinde CHP Malatya vilayet kongresi yeni idare heyetini belirlemek üzere toplanmıştır. Kongrede öncelikle daha önceki yıllarda sunulan dileklerden yerine getirilenler anlatılmaya çalışılmıştır. Örneğin bir önceki kongrede şehir merkezinde bir stad yapılması gündeme getirilmişti. Bunun için istimlak çalışmalarında harcanmak üzere gerekli bütçenin ayrıldığı açıklanmıştır. Besni ve Arapkir'de polis teşkilatı yapılması için geçen kongrede sunulan dilekten Arapkir kısmının halledildiği ancak Besni kazasında polis teşkilatı yapılması için harcanmak üzere kullanılacak olan mali imkana henüz sahip olunmadığı ifade edilmiştir. Besni ve Malatya hükümet konaklarının ikmali için gerekli tahsisatın verildiği söylenmiştir. Bunların dışında şehir yollarının yapımı, bazı caddelerin aydınlatılması, İsmetpaşa ve Keferdiz nahiyelerinde posta teşkilatı yapılması, Arapkir-Kemaliye kazaları arasında köprü yapılması, kapalı olan istasyonlara memur tayini, kazalara ziraatle mücadele için memur tayini, Adafı mıntıkasına bir okul açılması gibi dilekler yerine getirilmiştir. Bu dilekler 2 yıl önceki kongrede hükümetten yapılması istenen dileklerdi. Yerine getirilenler ve yerine getirilemeyenler şeffaf bir şekilde kongrede delegelere de açıklanmıştır. Kongrenin sonunda idare heyeti ve büyük kongreye iştirak edecek temsilcilerin seçimleri yapılmıştır. 1940 senesinde idare heyetine seçilen kişiler şunlardır: Şefik Tugay(Reis), Sait Fırat, Mustafa Karaköylü, Abdülkadir Taşangil, Dr. Cafer Özelçi, Abit Karakaş, İbrahim Turfanda, Dr. Naime Sayman ve Tevfik Öğüt. Büyük kongreye temsilci olarak katılacak delegelerde Abdülkadir Taşangil ve Mustafa Naim Karaköylü olmuştur.⁷³³

⁷³¹ *CHP Malatya Vilayet İdare Heyeti 1940 İkinci Altı Aylık Çalışma Raporu*, Ulus Basımevi, Ankara, 1941, s. 2. Malatya merkez kazasının üye sayısında 239, Pütürge kazasının üye sayısında da 49 kişilik bir artış gerçekleşmiştir.

⁷³² *Ekonomik Ve Sosyal Göstergelerle Malatya*, s. 11. Malatya nüfusuna göre partinin üye sayısı oranında 1938 yılından 1940 yılının sonuna kadar %0.10,7'lik bir artış olmuştur.

⁷³³ BCA, 490.01, 202.799.3, lef 1-11.

29 Ocak 1941 tarihinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü doğu vilayetlerine seyahatine çıkmıştı.⁷³⁴ Bu seyahat kapsamında Malatya'ya da uğramayı düşünen İsmet İnönü bu ziyaretini 6 Şubat 1941 tarihinde gerçekleştirmiştir. Cumhurbaşkanı olduktan sonra memleketine 2. ziyaretini yapan İsmet İnönü'ye Sağlık ve İktisat Bakanları da eşlik etmiştir. O dönemde yapımı süren Memleket Hastanesi, hükümet konağı, belediye binasına uğrayan Cumhurbaşkanı en son olarak “Bez ve İplik Fabrikası”nda incelemelerde bulunmuştur. Aynı gün şehirden ayrılarak Ankara'ya dönüş yapmıştır.⁷³⁵

Parti müfettişi Trabzon milletvekili Mithat Aydın'ın 20 Temmuz 1941 tarihli 234 sayılı ikinci teftiş raporuna göre 1941 yılının ilk yarısı itibariyle CHP'nin Malatya'da merkez kaza, Arapkir, Besni Darende ve Pütürge kazalarında teşkilatları mevcut olup Adıyaman'da bir halkevi, Kahta, Hekimhan kazalarıyla İsmetpaşa nahiyesinde birer halkodası bulunmaktaydı. Ayrıca Malatya vilayet il idare heyeti şu isimlerden meydana getirilmişti: Şefik Tugay(reis), Cafer Özelçi, Mustafa Karaköylü, Abdülkadir Taşangil, Dr. Naime Sayman, Sait Fırat, Abit Karakaş, İbrahim Turfanda ve Tevfik Ögüt. Yedek üyeler ise; İsmail Sarı, Mustafa Salttürk, Rıza İnân, Hüsnü Tulun, Faruk Yakın, Tahir Efe, Mehmet Karakaş, Kemal Sarıcı, Ali Gebeş'ti.⁷³⁶ Partinin vilayet merkezi ve kaza idare heyetlerinde müfettiş raporuna göre yukarıda bahsi geçen dönemde parti nüfuzunu istismar edenler kişiler bulunmamaktaydı. Zaten halkın bu konuya karşı oldukça duyarlı davrandığını en küçük bir nüfuz istismarı görseler bunu çok rahat bir şekilde yetkili mercilere hemen şikayet edebilecek durumda bulunduklarına dikkat çeken parti müfettişi parti teşkilatı olan yerlerde karakter farklılığından dolayı şahıslar arasında idare heyetinde yer alabilmek için gizli rekabetlerin yaşandığını da belirtmiştir.⁷³⁷

⁷³⁴ “Milli Şef Doğudaki Seyahatlerinden Ankara'ya Avdet Buyurdular”, *Vatan*, S. 168, 7 Şubat 1941, s. 1.

⁷³⁵ Mehmet Serkan Şahin, a. g. t. , s. 180.

⁷³⁶ BCA, 490.01, 682.311.1, lef 8. Merkez kaza idare heyetinde; Vahap Salttürk reis olmak üzere Lütfi Sayman, Hüsnü Tulun, Kemal Sarıcı, Cumali Mumcu yer almaktaydı. Arapkir kazası idare heyetinde; Şevket Çobanlı reis olmak üzere Fazlı Peker, Mehmet Fadıllı, Osman Özben, Asım Akyol, Kamil Çağlar, Fehmi Tan yer almaktaydı. Darende kazası idare heyetinde; Taha Buyurgan reis olmak üzere Veli Eren, Ahmet Kaya, Seyit Özkan, Ahmet Özkan, Fuat Sungur, Hüseyin Uğur yer almaktaydı. Pütürge kazası idare heyetinde; Kamil İlhan reis olmak üzere Hüseyin Atilla, Turan Albayrak, Hüseyin Alkan, Mehmet Çelik, Rüştü Aytan, Mustafa Özınan yer almaktaydı. Besni kazası idare heyetinde; Abdülkadir Özbay reis olmak üzere Tahsin Sümer, Mehmet Salıcı, Mehmet Balı, Ramazan Oruç, Mustafa Mutlu, Mehmet Güler yer almaktaydı.

⁷³⁷ BCA, 490.01, 682.311.1, lef 9-10.

1 Ekim 1942 tarihinde başlayan belediye seçimlerinde oy verme işlemi 10 Ekim 1942 tarihinde çoğunluk sağlanamadığı için 19 Ekim 1942 tarihine ertelenmiş ve söz konusu tarihte seçim işlemi tamamlanmıştır. Malatya merkezde oy kullanma hakkına sahip 5.074 erkek, 400 kadın toplam 5.474 seçmenden 1.156 seçmen sandığa giderek oy kullanmıştır. Sandığa giden seçmenlerin 119'u kadın 1.037'si de erkek seçmendir. Toplam seçmen sayısına göre seçime katılım oranı Malatya merkezinde %21.1 olarak gerçekleşmiştir.⁷³⁸ Belediye seçimlerinde Malatya belediye meclisine seçilmeye hak kazanan 29 meclis üyesinden bir önceki dönemde görev yapan meclis üyesinden 12'si tekrar seçilirken 17'si ise yeni seçilen üye olarak belediye meclisine üye olarak girmeyi başarmıştır.⁷³⁹ Bağlı kazalarda 1942 belediye seçimlerinde oy kullanma hakkına sahip kadın- erkek seçmen sayısı, bu seçmenlerden sandığa gidenlerin sayısı ve seçimde oy kullanarak seçimlere katılanların sandığa gitme oranlarını gösteren tablo aşağıda yer almaktadır.

Tablo: 2. 26. Malatya Vilayetinde 1942 Belediye Seçimlerinde Seçim Yerlerine Göre Seçimlere Katılan Seçmenlerin Sayısı ve Seçimlere Katılım Oranları

Seçim Yeri	Seçmen Sayısı		Seçimlere Katılım Sayısı		Seçimlere Katılanların Toplam Sayısı	Seçmen Sayısına Göre Seçimlere Katılım Oranı
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek		
Adıyaman	600	3.092	103	499	602	%16.3
Akçadağ	183	800	229	339	568	%57.8
Arapkir	1.671	1.530	623	501	1.124	%35
Besni	2.504	2.602	246	785	1.031	%20.2
Darende	1.576	1.207	386	348	734	%26.3
Hekimhan	700	1.000	470	412	882	%51.8
Kahta	190	500	170	291	461	%66.9
Merkez kaza	400	5.074	119	1.037	1.156	%21.1
Toplam	7.824	15.805	2.346	4.212	6.558	%27.8

Kaynak: BCA, 490.01, 258.1027.1, lef 80- 96.

⁷³⁸ BCA, 490.01, 258.1027.1, lef 105. İl idare heyeti reisi Şefik Tugay'ın parti genel merkezine gönderdiği 5 Kasım 1942 tarihli belgedir.

⁷³⁹ BCA, 490.01, 258.1027.1, lef 99-100. Şefik Tugay'ın parti genel merkezine gönderdiği 6 Kasım 1942 tarihli belge olup aynı zamanda parti genel merkezinin 20 Ekim 1942 tarihli 1/2357 sayılı emirlerine karşılık verilen cevaptır.

1942 yılının Ekim ayında yapılan belediye seçimlerinde Malatya vilayetinde oy kullanma hakkına sahip 23.629 ikinci seçmenden 6.558 seçmen sandığa giderek müttefiken CHP'li adayları belediye meclis üyesi olarak belirlemişlerdir. Kadın-erkek ayrımı yapmaksızın oy kullanan seçmenlerin oranı %27.8'lik bir rakama tekabül etmektedir. Kadın seçmenlerin sandığa gitme oranı erkek seçmenlere göre daha fazla olmuştur. Vilayet genelinde oy kullanma hakkına sahip 7.824 kadın seçmenden 2.346'sı oy kullanmıştır. Yani kadın seçmenlerin %30'u sandığa giderek oy hakkını kullanırken 15.805 erkek seçmenden 4.212'si sandığa gitmiştir. Erkek seçmenler arasında sandığa gitme oranı yaklaşık olarak %26.7'de kalmıştır. Kazalar arasında bir karşılaştırma yapacak olursak en yüksek katılım oranına Kahta kazasında ulaşılmıştır. Kahta %66.9'luk sandığa gitme oranıyla en yakın rakibi olan Akçadağ kazasına %9.1'lik bir oranla fark atmıştır. Burada göz önünde bulundurulması gereken husus Kahta kazasının nüfusunun diğer kazalara göre daha az olması buna bağlı olarakta seçmen sayısının az olmasıdır. Katılım oranlarının azlık ya da çokluk açısından daha sağlıklı bir eleştiriye tabi tutulabilmesi için bir önceki belediye ve milletvekilliği seçimlerinin dikkate alınması gerekir. Bu açıdan bakıldığında bir önceki belediye seçimleriyle ilgili seçmen sayısı ile ilgili elimizde veri olmadığı için bu konuda istatistiki açıdan bilgi sunamadık. Ancak 1942 seçimlerinden 3 yıl önce yapılan milletvekilliği seçimlerinde sandığa gitme oranını %86 olarak açıklamıştık. İki seçim arasında mukayese yapıldığında bu belediye seçimlerinde katılım oranının çok düşük bir seviyede kaldığını söyleyebiliriz.

1942 yılı belediye seçimlerinde Malatya belediye meclisinde görev yapacak meclis üyelerinin sayısı 29 olmuştur. Seçilmeye hak kazanan meclis üyeleri ve meslekleri şöyledir: Naciye Miharbi(Ev hanımı), Cafer Özelçi(Doktor), Faruk Yakın(Emekli subay), Hüsnü Bey(Emekli albay), Ali Yağmurlu(Tüccar), İsmail Sarioğlu(Tüccar), Sait Fırat(Çiftçi), Tevfik Öğüt(Çiftçi), Şefik Tugay(Avukat), Mustafa Salttürk(Tüccar), Lutfi Sayman(Eczacı), Cumali Mumcu(Dabak tüccarı), Tevfik Hamamcı(Çiftçi), Ali Gebeş(Çiftçi), Ali Ekim(Tüccar), Tahir Aksoğan(Attar), Fahri Oral(Tüccar), İbrahim Turfanda(Tüccar), Süleyman Kığılı(Tüccar), Rıza İnan(Tüccar), Celal Derinkök(Çiftçi), Mustafa Yüksel(Tüccar), Faik Bitlis(Tüccar), Mehmet Müminoğlu(Tüccar), Nuri Kayahan(Dışçi), Cevdet Gürsoy(Dışçi), Kemal

Sayın(Çiftçi), Bekir Kirişçi(Pul bayii), Muhittin Zapçı(Tüccar).⁷⁴⁰ Belediye meclisinde görev yapacak bu isimler dikkatli bir şekilde incelendiğinde seçilen 12 belediye meclis üyesinin bir önceki dönemde görev yaptığı görülecektir. 17 belediye meclis üyesi ise bu dönemde seçilmişlerdir. Kadın üye sayısı bu dönemde sadece 1 kişi olmuştur. Meclis üyelerinin mesleklerine bakıldığında tüccarların ağırlıkta olduğu bir meclis yapısının ortaya çıktığı sonucuna varmaktayız.

Vilayet idare heyeti reisi Şefik Tugay tarafından 17 Kasım 1942 tarihinde CHP genel merkezine gönderilen belgede Malatya'ya bağlı kazalarda belediye meclis üyesi olarak görev yapacak olanları ne kadarının tekrar ne kadarının ilk kez olmak üzere seçildiğini rakam olarak gösteren cetvele yer verilmiştir. Bu cetvel tarafımızca tablo haline getirilerek aşağı da yer almıştır.

Tablo: 2. 27. Malatya Vilayetine Bağlı İlçelerde 1942 Belediye Seçimlerinde Yeni ve Eski Meclis Üyesi Olarak Seçilmeye Hak Kazananların Sayısal Durumları

Seçim Yeri	İpkaen(Tekrar)Seçilenler	Yeni Seçilenler
Adıyaman	3	18
Akçadağ	4	8
Arapkir	16	6
Besni	9	12
Darende	12	9
Hekimhan	4	8
Kahta	4	8
Pütürge	9	3

Kaynak: BCA, 490.01, 258.1027.1, lef 102.

1942 yılı belediye seçimlerinde Malatya vilayetinde nüfusu az olan kazalarda 12 meclis üyesi seçilirken nüfusu fazla olan yerlerde 21 meclis üyesi seçildiği görülmektedir. Ancak Arapkir kazasında 22 meclis üyesi seçilmiştir. Oysa nüfusu en fazla olan yer Adıyaman'dır. Bu belgenin yazılışı sırasında bir hata yapılmış olabilir. Belediye meclis üyelerinin iki seçim dönemi arasında en çok değişime uğradığı kaza Adıyaman olurken en az değişime uğradığı kaza da Arapkir olmuştur.

⁷⁴⁰ BCA, 490.01, 258.1027.1, lef 104. Bu belge 5 Kasım 1942 tarihinde vilayet idare heyeti reisi Şefik Tugay tarafından imzalanarak CHP genel merkezine gönderilmiştir.

Belediye seçimlerinden sonra kaza belediye meclisleri toplanarak yeni belediye reislerini belirlemişlerdir. Buna göre Darende’de Taha Buyurgan, Kahta’da Vehbi Onur yeniden reis seçilmişlerdir. Hekimhan’da Behçet Eryazgan, Pütürge’de Mustafa Sayın⁷⁴¹, Akçadağ’da İsmail Hakkı Kasapbaşoğlu, Besni’de Tahsin Sümer ilk kez belediye reisliğine seçilirken Arapkir’de Nazım Fadılhoğlu⁷⁴² 4.kez belediye reisliği vazifesini üstlenmiş ve Adıyaman kazasında da Rıza Binzet yeni belediye reisi⁷⁴³ olarak belirlenmiştir.

Parti müfettişi Mithat Aydın belediye seçimleriyle bizzat alakadar olmuştu. Özellikle Malatya merkezinde 29 asil meclis üyesini memleketin tanınmış, dürüst ve çalışabilecek arkadaşlarından seçerek seçmenlerin bu adayları tercih etmesi için elinden geleni yapmıştı. Netice de serbest seçimler yapılmış ve seçimlerin sonucunda toplanan belediye meclisi CHP vilayet idare heyeti reisi Şefik Tugay’ı belediye reisi olarak belirlemişlerdi.⁷⁴⁴ Partinin ilkeleri çerçevesinde Şefik Tugay belediye reisliği ile partinin vilayet il idare heyeti reisliği arasında bir seçim yapmak durumunda kalmıştı. Şefik Tugay henüz seçimini yapmadan vilayet idare heyetinde beraber görev yaptığı arkadaşları kendisinin vilayet idare heyeti reisi olarak kalmasını isteyerek kendi aralarında toplu imza attıkları dilekçeyi 23 Aralık 1942 tarihinde CHP genel sekreterliğine göndermişlerdi.⁷⁴⁵ CHP genel sekreterliği de zamanın fevkaladeliği dolayısıyla parti işlerinde faal vazife sahibi olan arkadaşlardan devamlı ve verimli mesai beklenmekte olduğunu bu sebeple Şefik Tugay’ın ya parti reisliğini ya da belediye reisliğini tercih etmesi gerektiğini ve parti müfettişiyle görüşerek kesin karara varmasını ve cevabın hemen bildirilmesini istemiştir.⁷⁴⁶ Parti müfettişi Mithat Aydın, Şefik Tugay’ın parti reisliği yerine belediye reisi olarak kalmasını uygun gördüğünü ve kendisinin de bu kararda olduğunu bu nedenle en kısa sürede ondan boşalan parti reisliği görevine yeni bir kişinin seçileceğini

⁷⁴¹ BCA, 490.01, 258.1027.1, lef 77. Taha Buyurgan 3.kez Darende belediye reisi seçilmiştir.

⁷⁴² BCA, 490.01, 258.1027.1, lef 108.

⁷⁴³ BCA, 490.01, 374.1575.1, lef 14.

⁷⁴⁴ BCA, 490.01, 274.1098.1, lef 5. Parti müfettişi Mithat Aydın’ın 536 sayılı 23 Nisan 1943 tarihli raporudur.

⁷⁴⁵ BCA, 490.01, 258.1027.1, lef 60. Bu dilekçe de Tevfik Ögüt, Abdülkadir Taşangil, Abit Karakaş, Vahap Salttürk, Cafer Özelçi, Sait Fırat, İbrahim Turfanda ve Mustafa Karaköylü’nün imzası vardır.

⁷⁴⁶ BCA, 490.01, 258.1027.1, lef 59.

genel sekreterliğe bildirmişti.⁷⁴⁷ Müfettişin gözetimi altında yapılan seçim neticesinde Abdülkadir Taşangil vilayet idare heyetinin yeni reisi olmuştu.⁷⁴⁸

1942 yılında CHP'nin Malatya merkez kazasında parti teşkilatının olduğu 6 mahalle 9 tane de köy ocağı vardı. Bu ocaklarda partiye kayıtlı üye sayısı 1.655 kişiydi.⁷⁴⁹ Partinin Malatya genelindeki tüm üye sayısı 4.420 olup 1942 yılı itibariyle kongrelere katılan üye sayısı ise 1.747'dir. Ayrıca vilayet genelinde bulunan mahalle ve köy ocakları sayısı ise 121 idi.⁷⁵⁰

28 Şubat 1943 tarihinde TBMM'nin VI. döneminin görev süresi dolduğu için VII. dönemi için seçimler yapılması kararı alınmıştı. Malatya'dan CHP'nin milletvekili adayları; Emrullah Barkan(VI. dönem milletvekili), Nasuhi Baydar(VI. dönem milletvekili), Vasıf Çınay(VI. dönem milletvekili), Abdülhak Şinasi Hisar(Balkan Antantı ekonomik konseyi sekreteri), Muttalip Öker (VI. dönem milletvekili), Cafer Özelçi (Malatya eski belediye reisi), Mehmet Şevket Özpazarbaşı (VI. dönem milletvekili), Mihri Pektaş(VI. dönem milletvekili), Halet Sağıroğlu(Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti tetkik ve murakebe heyeti reisi vekili), Kemal Sayın(Malatyalı çiftçi), Osman Hilmi Taner (VI. dönem milletvekili), Tevfik Temelli(VI. dönem Bitlis milletvekili), Mahmut Nedim Zapçı(VI. dönem milletvekili)⁷⁵¹ olmuştu. Malatya belediye reisliğine yeni seçilmiş olan Şefik Tugay'da İçel milletvekili adayı olarak seçimlere girmiş ve milletvekili olmayı başarmıştır. Şefik Tugay Malatya belediye reisliğini görevini 1943 yılı ara seçimlerinde İçel milletvekili⁷⁵² seçildiği için bırakmak durumunda kalmıştır. Onun boşalttığı belediye reisliği koltuğuna sıhhat müfettişi Dr. Hikmet Fırat oturmuştur.⁷⁵³

⁷⁴⁷ BCA, 490.01, 258.1027.1, lef 62.

⁷⁴⁸ BCA, 490.01, 258.1027.1, lef 58. 1903 Malatya doğumlu olan Abdülkadir Taşangil bir tüccardı. Müdafaa Hukuk Cemiyeti ve CHP'de ocak, nahiye, kaza ve vilayet idare kurulu reislikleri görevinde bulunmuştur.

⁷⁴⁹ BCA, 490.01, 258.1027.1, lef 84. Vilayet idare heyeti reisi Şefik Tugay tarafından CHP genel merkezine 27 Kasım 1942 tarihinde gönderilen belgedir.

⁷⁵⁰ BCA, 490.1, 175.698.1., lef 43-44. Bkz. Ek: 36.

⁷⁵¹ "CHP Vilayet İdare Heyeti Reisliğinden", *Fırat*, S. 933, 26 Şubat 1943, s. 1.

⁷⁵² "Belediye reisimiz İçel Mebusluğuna Seçildi", *Fırat*, S. 934, 2 Mart 1943, s. 1.

⁷⁵³ BCA, 490.01, 258.1027.1, lef 76. Parti müfettişi Mithat Aydın'ın 13 Mart 1943 tarihinde parti genel sekreterliğine gönderdiği belgedeki bilgilere göre Hikmet Fırat, Eski Ardahan muhacirlerinden Haşimbey ailesine mensup olup namuslu ve sevilen bir zattı. Ayrıca CHP Malatya vilayet idare heyeti eski reislerinden Sait Fırat'ın da kardeşiydi. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Hikmet Fırat belediye reisi seçildikten bir süre sonra yedek subay olarak askere çağırılmıştı. O görevine dönene kadar belediye reisliğini başkan vekili yerine getirmiştir.

1943 yılı genel seçimlerinde Malatya'nın nüfusu 435.785 olarak tespit edilmişti. Nüfus sayısına göre bir önceki genel seçimlere göre vilayetin seçeceği milletvekili sayısı da bu nedenle 1 kişilik artışla 11'e yükselmiştir.⁷⁵⁴ Seçimlerde diğer seçimlerde olduğu gibi önce birinci seçmenlerin ikinci seçmeleri belirleyeceği seçimlerin yapılması gerekiyordu. Vilayetin genelinde ikinci seçmenleri belirlemek için yapılacak seçimde 222.855 vatandaşın oy kullanma hakkı vardı. Bu vatandaşlardan 73.169 kadın, 91.802 erkek olmak üzere toplamda 164.971 seçmen oy kullanmıştır. Oy kullanmak amacıyla sandığa giden vatandaşların oranı yaklaşık olarak %74 olarak tespit edilmiştir.⁷⁵⁵ Birinci seçmenlerin belirlediği ikinci seçmen sayısı da 1057 olarak belirlenmiştir. İkinci seçmenlerin oy kullanacağı 28 Şubat 1943 tarihinde 1057 seçmenden 973'ü oy kullanmıştır. Sandığa giden ikinci seçmenlerin oranı %92 olmuştur. Osman Taner 973, Cafer Özelçi 972, Tevfik Temelli 972, Mehmet Şevket Özpazarbaşı 972, Mihri Pektaş 971, Emrullah Barkan 970, Nasuhi Baydar 970, Abdülmuttalip Öker 969, Halet Sağıroğlu 968, Mahmut Nedim Zapçı 952 ve Kemal Sayın 946 oy almak suretiyle⁷⁵⁶ TBMM'nin VII. döneminde milletvekili olarak Malatya'yı temsil etmeye hak kazanmışlardır.

CHP'nin 6. Büyük Kurultayı 8 Haziran 1943 tarihinde Ankara'da toplanması kararının alınmasından sonra Malatya parti teşkilatını temsil etmek üzere vilayet idare heyeti reisi Abdülkadir Taşangil, Mustafa Naim Karaköylü ve Abit Karakaş bu kurultaya katılacaklardı.⁷⁵⁷ Büyük kurultay 8 Haziran 1943 tarihinde Ankara'da Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi salonunda toplanmıştır. Bir önceki kurultayda oluşturulan "Müstakil Grup"taki milletvekili sayısı 21'den 35'e çıkartılmıştır. Bu grup içerisinde Malatya milletvekili Nasuhi Baydar'da yer almıştır.⁷⁵⁸

5 Ekim 1943 tarihinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 3. Malatya ziyareti gerçekleşmiştir. Sabah saatlerinde tren garında kendisini taşıyan trenden inen İsmet İnönü'yü vali Fahri Özen, milletvekilleri, komutanlar, parti, belediye ve halkevi başkanları, fabrika müdürleri ve diğer teşekküllerin müdürleri ve memurları karşılamışlardır. Kendisini alkışlarla karşılayan halkla selamlaştıktan sonra otomobiline binerek bir kültür yuvası olan lise binasına

⁷⁵⁴ BCA, 490.01, 374.1575.1, lef 26.

⁷⁵⁵ BCA, 490.01, 374.1575.1, lef 20-23.

⁷⁵⁶ BCA, 490.01, 374.1575.1, lef 5. CHP vilayet idare heyeti reisi Abdülkadir Taşangil'in seçimlerin sonucunu genel merkeze bildirdiği telgraftan alınan bilgidir.

⁷⁵⁷ "Büyük Kurultay", *Fırat*, S. 958, 25 Mayıs 1943, s. 1.

⁷⁵⁸ Osman Akandere, "1939-1946 Yılları Arasında TBMM'de Bir Denetleme Ve Kontrol Organı Olarak Müstakil Grup'un Yapısı Ve İşlevi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 7, Bahar 2000, Konya, s. 313.

gitmiştir. Burada öğretmenler ve öğrencilerle görüşmeler yapmış ve birkaç talebeye de sözlü imtihan yapmıştır. Aldığı cevaplardan memnuniyet duyan Cumhurbaşkanı “Erkek Sanat Okulu”na da ziyarette bulunmuştur. Okuldaki düzen ve disiplinden dolayı okul idaresini takdir etmiştir. Daha sonra “Kız Sanat Okulu”na da uğramıştır. İsmet İnönü’nün bu ziyareti esnasında eğitim yuvalarından başlayarak şehirde yaptığı incelemeler onun kendi memleketinde eğitim ve öğretim alanında devletin yaptığı harcamaların ne kadar etkili olduğunu görmek istemesinden kaynaklanmaktaydı. Okul ziyaretlerinin ardından tekrar istasyona gelen Cumhurbaşkanına şehrin o dönemdeki ihtiyaçları ve özellikle elektrik konusuyla da ilgili izahatta bulunulmuştur. İstasyondan coşkulu tezahüratlar arasında uğurlanarak Akçadağ’a gönderilmiştir. Burada “Akçadağ Köy Enstitüsü”ne gitmek suretiyle gerekli incelemelerde bulunduktan sonra ilçeden ayrılmış ve Adana’ya hareket etmiştir.⁷⁵⁹

29 Ekim 1943 tarihinde Cumhuriyetin 20. yıldönümü olması münasebetiyle Malatya’da halkevi tarafından geniş bir program hazırlanmıştı. Bu programa göre fabrika sinemasında(Bez ve İplik Fabrikası) “Yaşayan Ölü” adlı bir piyes ile birlikte “Mahçuplar” adlı bir komedi oynanacaktı. Cumhuriyetin kutlama programı 28 Eylül 1943 Perşembe günü öğleden sonra başlayacak ve 30 Ekim 1943 Cumartesi akşam saatlerine kadar devam edecekti. Bayramın ilk günü halkevinde cumhuriyetin mahiyetini ve karakterini belirten söylevler verilecek ve spor müsabakaları yapılması da planlanmış⁷⁶⁰ ve planlandığı gibi cumhuriyet ruhuna ve özüne uygun olarak halkın geniş katılımıyla 20. yıl kutlanmıştı. Özellikle halkevi tarafından fabrika sinemasında sergilenen oyunlar büyük beğeni kazanmıştı.⁷⁶¹

2 Kasım 1944 tarihinde CHP’nin Malatya vilayet kongresi toplanmıştır. Abdülkadir Taşangil yapılan seçim neticesinde yeniden başkanlığa getirilmiştir. İdare heyeti üyeliklerine İbrahim Turfanda, Tevfik Öğüt, Mustafa Karaköylü, Sait Fırat, Abit Karakaş, Vahap Salttürk, Lütfi Sayman tekrar seçilmişlerdir. Böylelikle vilayet parti yönetiminde bir değişiklik olmamıştır. Ayrıca idare heyeti üyeleri arasında yapılan iş bölümü neticesinde muhasipliğe İbrahim Turfanda, katipliğe Tevfik Öğüt, halkevi başkanlığına da yeniden Mustafa Naim

⁷⁵⁹ “Reisi Cumhur İsmet İnönü Malatyamızı Şerefliendirdiler”, *Fırat*, S. 995, s. 1.

⁷⁶⁰ “Halkevi Müsameresi”, *Fırat*, S. 1001, 29 Ekim 1943, s. 1.

⁷⁶¹ “Halkevi Temsili Muvaffakiyetle Neticelendi”, *Fırat*, S. 1002, 2 Kasım 1943, s. 1.

Karaköylü getirilmiştir.⁷⁶² 1944 yılında vilayet kongresi dışında Malatya'ya bağlı ilçelerin idare kurulu üyelikleri ve başkanlık seçimleri de yapılmıştır. Merkez ilçe başkanlığına Ahmet Fırat, Darende ilçe başkanlığına Veysi Yüksel, Besni ilçe başkanlığına Abdülkadir Özbay, Arapkir ilçe başkanlığına da Şevket Çobanlı seçilmiştir.⁷⁶³ Pütürge ilçesinde yapılan kongre parti tüzüğüne aykırı hareket edildiğinden dolayı vilayet idare heyeti tarafından bozularak kongrenin daha sonra yapılmasına karar verilmiştir.⁷⁶⁴ Daha sonra yapılan seçimde Kamil İlhan Pütürge ilçe başkanı olmuştur.⁷⁶⁵ 1944 kongresinde vilayet idare heyeti başkanı Abdülkadir Taşangil parti üyelerine yaptığı açıklamada 2 yıl önce 4.441 olan üye sayısı 4.500'e yükselmiştir. 59 kişilik bir artış olduğu tespit edilmişse de idare heyet başkanı bu sayının daha fazla olduğunu ifade etmeye çalışmıştır. Hayatını kaybeden ve partiden istifa edenlerin yerine kayıt edilenlerle birlikte bu sayının birkaç misli olduğunu iddia etmiştir.⁷⁶⁶

Malatya'nın siyasi yapısında 1945 yılı için önemli sayılacak gelişmelerden bir tanesi Isparta milletvekili Kazım Aydar'ın parti müfettişi olarak Malatya'da görevlendirilmesidir. Onun nezaretinde 22 Ekim 1945 tarihinde merkez ilçe kongresi düzenlenmiştir. Kongrede merkez ilçe idare heyeti için yapılan seçim sonucunda Ahmet Fırat, Ali Gebeş, Kemal Sarıcı, Faik Taşangil, Tevfik Hamamcı, Cumali Mumcu, Rauf Günay yeni idare heyeti üyeliklerine seçilmişlerdir. Kongreye müteakip idare heyeti üyelerinin aralarında yaptığı seçim sonucunda Ahmet Fırat yeniden ilçe başkanlığına getirilmiştir.⁷⁶⁷

29 Ekim 1945 tarihinde "Cumhuriyet Bayramı" daha önceki kutlamalarda olduğu gibi yine Malatya'da coşkuyla kutlanmıştır. 22. yıldönümü kutlamalarında halk sabahın erken saatlerinde başlayarak akın akın "Cumhuriyet Meydanı"nı doldurmuştur. Hükümet konağındaki resmi kabul töreninden sonra şehrin idarecileri halkın bulunduğu alana gelerek geçit törenine katılmışlardır. Neşeyle başlayan törenler yine neşe içerisinde tamamlanmıştır.⁷⁶⁸

⁷⁶² BCA, 490.01, 175.697.2, lef 135.

⁷⁶³ BCA, 490.01, 175.697.2, lef 131.

⁷⁶⁴ BCA, 490.01, 175.697.2, lef 132. İl başkanı Abdülkadir Taşangil'in CHP genel merkezine gönderdiği 17 Ocak 1945 tarihli ve 837 sayılı yazıdır.

⁷⁶⁵ BCA, 490.01, 175.697.2, lef 109.

⁷⁶⁶ BCA, 490.01, 175.697.2, lef 136. 1942 yılında parti üye sayısını 4.421 olarak vermiştik. Ancak Abdülkadir Taşangil'e göre bu sayı 4.441'dir.

⁷⁶⁷ "CHP İlçe Kongresi", *Fırat*, S. 1198, 26 Ekim 1945, s. 2.

⁷⁶⁸ "Cumhuriyetimizin 22. Yıldönümü İlimizde Büyük Bir Tezahüratla Kutlandı", *Fırat*, S. 1199, 30 Ekim 1945, s. 1.

Çok Partili Dönemde Malatya'nın Siyasi Durumu(1946- 1950)

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1 Kasım 1945 tarihinde TBMM'nin 7. dönemi ve 3. yasama yılını açarken yapmış olduğu konuşmasında ayrı ayrı başlıklar altında memleketin iç ve dış siyasetine temas etmiştir. İç siyasetten bahsederken demokrasi konusuna özellikle geniş yer ayırarak tek parti iktidarına karşı yapılan eleştirilere de cevap vermek suretiyle;

“...Bizim tek eksiğimiz hükümet partisi karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir. İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olmaması bir talihsizliktir. Fakat ihtiyaçların sevki ile hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde başka siyasi partinin de kurulması mümkün olacaktır...”⁷⁶⁹

demiştir. Gerçekten İsmet İnönü'nün meclisin açılışı sırasında söylemiş olduğu gibi demokrasi havasının işlemesiyle birlikte CHP'den daha önce istifa etmiş olan Celal Bayar, CHP'den ihraç edilen milletvekilleri Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan 7 Ocak 1946 tarihinde resmen Demokrat Parti(DP)'yi kurarak Türkiye'de yeni bir dönemin başlangıcı olan “Çok Partili Siyasal Hayat”ın başlamasına da önayak olmuşlardı. Ancak çok partili hayatın başlangıcı sayılan DP'nin kuruluşu ve siyasi hayata katılımıyla parti teşkilatını diğer şehirlere de yaymaya çalışmıştır. Malatya'da 1946 yılının ikinci yarısından sonra gerçekleşecektir.

17 Nisan 1946 tarihinde Malatya bölge müfettişi olarak CHP tarafından görevlendirilen Balıkesir milletvekili Muzaffer Akpınar Malatya'ya gelir gelmez vilayet idare heyetinin arzusu üzerine Akçadağ ilçesine gitmiştir. 19 Nisan 1946 tarihinde Akçadağ'a ulaşan bölge müfettişi ilçede halkodasında vatandaşları toplamış, vatandaşlardan gelen talep ve genel başkanlık divanının talimatları çerçevesinde yetkilerini kullanmak suretiyle bir geçici idare heyeti seçerek ilçe teşkilatının temelini atmıştır. 7 kişilik ilçe idare heyetinde şu isimler yer almıştır: 1) İsmail Hakkı Kasapbaşıoğlu, 2) Ahmet Teşto, 3) İbrahim Karakaş, 4) Ahmet Kan, 5) Vahap Keser, 6) İbrahim Tanrıverdi, 7) Mahmut Ünal. Bu kişiler arasında iş bölümü yapan bölge müfettişi ilçe başkanlığına İbrahim Karakaş'ın, katipliğe Ahmet Teşto'nun, muhasip üyeliğe de İbrahim Tanrıverdi'nin seçilmesini sağlamıştır.⁷⁷⁰ Akçadağ'dan sonra vilayet idare heyeti reisi ile Hekimhan ilçesine giden parti müfettişi bu ilçe de DP'nin ilçe teşkilatı kurmak

⁷⁶⁹ “İsmet İnönü'nün Dünkü Büyük Nutku”, *Akşam*, S. 9714, 2 Kasım 1945, s. 3.

⁷⁷⁰ BCA, 490.01, 175. 697.2, lef 99.

üzere olduğu haberini almıştır. Hekimhanlıları halkodasına toplayan müfettiş, şimdiye kadar ilçede kurulmayan CHP ilçe teşkilatının kurulmasında yana olup olmadıklarını öğrenmiş ve parti kurulduğu takdirde büyük feragat ederek rejim ve parti esasları doğrultusunda hareket etmek için söz vermelerini istemiştir. 21 Nisan 1946 tarihinde hafta sonu olduğu için her tarafın kapalı olacağından geçici idare kurulunun seçileceği ilçe kongresinin yapılması kararı alınmıştır. DP'nin kurulmasına önderlik eden şahsiyetleri de kongreye çağıran CHP müfettişine hasta olukları için kongreye katılamayacakları haberi verilmiştir. Netice de daha önce kararlaştırılan gün toplanan ilçe kongresinde geçici idare heyetine aday olan kişiler arasından seçim yapmak için 3 kişilik bir seçme komisyonu oluşturulmuştur. Bu komisyonda Cafer Özelci, Abdülkadir Taşangil ve ilçe kaymakamı görev yapmıştır. Hüsnü Garibayoğlu, İhsan Yazıcıoğlu, Ömer Alpay, Süleyman Arıkan, Bekir Behçet Eryazgan(Belediye reisi), Etem Çatal ve Nazif Taner ilçe idare heyetine seçilmişti. Bu kişiler kendi aralarında yaptıkları gizli oyla Süleyman Arıkan'ı ilçe başkanlığına, açık oylama ile katipliğe Hüsnü Garibayoğlu ve muhasipliğe de Ömer Alpay'ı seçmişlerdir.⁷⁷¹

26 Nisan 1946 tarihinde toplanan CHP meclis grubu Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 10 Mayıs 1946 tarihinde toplanacağını açıkladığı olağanüstü parti kurultayı ile ilgili görüş alış-verişinde bulunmuşlar ve 1946 yılı Eylül ayında yapılması planlanan belediye seçimlerinin bir defaya mahsus olmak üzere 1946 yılı Mayıs ayında yapılmasını ve oy verme işleminin bir günde yapılmasını müzakere konusu yaptıktan sonra 28 Nisan 1946 tarihinde TBMM'de seçimlerin öne alınması teklifi kabul edilmiştir. Ayrıca genel seçimlerinde aynı yılın Temmuz ayında yapılması kararlaştırılmıştır.⁷⁷²

1946 yılı belediye seçimleri ve genel seçimlerine giderken Malatya'da seçimle ilgili yapılacak çalışmaları görüşmek üzere parti müfettişi Muzaffer Akpınar partili üyelerle toplantı yapmıştır. Bu görüşmeler sırasında birbirine rakip olan partililerin nüfuzlu kimseleri arkalarına almak suretiyle siyasi faaliyetlere başladıklarını öğrenmiştir. Ayrıca il belediyesi meclis üyesi Rüştü Öğüt tarafından Hekimhan ilçe başkanı Süleyman Arıkan'a gönderilen mektup Muzaffer Akpınar'ın eline geçmişti. Mektupta yer alan bilgilere göre partinin göstereceği

⁷⁷¹ BCA, 490.01, 175.697.2, lef 90- 91. 16 Mayıs 1946 tarihli GİK toplantısında oluşturulan geçici ilçe idare kurulu onaylanmıştır bkz. BCA, 490.01, 175.697.2, lef 85.

⁷⁷² Fahir Giritlioğlu, a. g. e. , s. 160- 161.

adaylara karşı müstakil adayları öne çıkararak parti içinde partiye seçimde zarar verme girişimi hedeflenmekteydi. Parti müfettişinin verdiği bilgiye göre mektupta bazı isimlerin adı geçmekteydi. Hüseyin Doğan bu isimlerden biriydi. Hüseyin Doğan, Alevi dedesiydi. Seçimde hem müstakil aday olup hem de CHP genel sekreterliğine müracaat ederek partiden aday olmak istemişti. Parti müfettişi iki şıktan birini tercih etmesi için Hüseyin Doğan'a telkinde bulunmuştu. Parti müfettişi serbest ve müstakil aday olanların hedeflerine partiye alet etmesine karşı olduğunu ve maskeli hareketin caiz olmadığını genel sekreterliğe bildirerek yazısının sonuna Süleyman Arıkan ve Rüştü Öğüt'ün yaptıklarıyla ilgili haklarında parti tüzüğünün ilgili maddesinin uygulanmasını istemişti.⁷⁷³ CHP bu isteği yerinde görerek parti müfettişinin de uygun gördüğü Hekimhan belediye başkanı aynı zamanda ilçe başkanı yapılmıştır. Rüştü Öğüt'le ilgili de partiden ihracıyla ilgili disiplin süreci başlatılmıştır.⁷⁷⁴

26 Mayıs 1946 tarihinde yapılan belediye seçimleri neticesinde Dr. Hikmet Fırat Malatya belediye reisliğine seçilmiştir. CHP'nin tek başına girdiği belediye seçiminde partinin aday gösterdiği 58 belediye meclis üyesinden 29 asil 29 yedek üyenin tamamı seçilmiştir. Buna göre asil üyeliklere; Sait Fırat, Bekir Kirişçi, Rıza Faik Taşangil, İbrahim Turfanda, Veli Özsayın, Fahir Oral, Mehmet Müminoğlu, Rıfat Akbay, Hamdi Öncüler, Emin Yakın, Hasan Çuhacı, Mehmet Erdoğan, Feyzullah Özderi, Yahya Turfanda, Lütfi Sayman, Mehmet Aksoğan, Faik Kutlubay, Tahir Akdoğan, Nuri Şeftalici, Mustafa Aktürk, Cumali Mumcu, Ali Kığılı, Hasan Pak, Nusret Zapçı, Ali Yağmurlu, Hüsnü Kırçuval, Rüştü Öğüt ve Hasan Derinkök seçilmişlerdir.⁷⁷⁵ Belediye başkanlığına seçilen Hikmet Fırat 1946 genel seçimleri yaklaşırken görevinden istifa etmiştir. Onun boşalttığı belediye başkanlığı görevine belediye meclis üyelerinin kendi arasında yapmış olduğu seçimle Sait Fırat seçilmiştir.⁷⁷⁶

Parti müfettişi Muzaffer Akpınar Hekimhan ilçesinde oluşturduğu ilçe teşkilatından sonra yine vilayete bağlı ve teşkilatsız olan Doğanşehir, Adıyaman ve Kahta ilçelerine 8 Haziran 1946 tarihinde bu defa yanına vali Ahmet Kınık'ı ve parti vilayeti başkanı Abdülkadir Taşangil'i almak suretiyle gitmiştir. Ziyaret ettikleri ilçelerdeki halka partinin esas programı

⁷⁷³ BCA, 490.01, 374.1575.2. , lef 7.

⁷⁷⁴ BCA, 490.01, 374.1575.2. , lef 1- 6.

⁷⁷⁵ "Belediye Seçimi Sona Erdi", *Fırat*, S. 1260, 4 Haziran 1946, s. 1.

⁷⁷⁶ "Sait Fırat Belediye Başkanı Oldu", *Fırat*, S. 1265, 21 Haziran 1946, s. 1. Sait Fırat, Hikmet Fırat'ın kardeşidir.

ve nizamnamesinden bahsetmişlerdir. Genel sekreterliğin kurulacak olan parti ilçe teşkilatı yönetimlerine girebilmek için isteyen üyelerin aday olabilecekleri yönündeki talimatından sonra bu yönde girişimde bulunacak olanların civar ilçelerdeki insanlarla anlaşma yaparak birbirlerine oy vermek üzere anlaşma yaptıkları haberini alan parti müfettişi partinin uygun görmediği ve ismini aday listesine koymadığı kişilere oy vermenin doğru olmayacağını ifade eden konuşmasıyla kendince usulsüzlüğe karşı önlem almıştır. Örneğin Kahta ilçesinde 800 imza toplayan Milli Eğitim memuru Aziz Bozkurt yukarıda ifade edilen şekilde müracaatta bulunmuştur. Parti müfettişi halkın huzurunda seçim yaparak geçici ilçe yönetimlerini oluşturmuştur. Buna göre Doğanşehir ilçesinde parti yönetiminde Rıdvan Doğan, Ahmet Durak, Mustafa Doğan, Ali Erdoğan ve Rıza Özdemir yer almıştır. Bu isimlerden Rıdvan Doğan ilçe başkanı olmuştur. Adıyaman ilçesinde parti yönetimine Rıza Binzet, İsmail Koca, Abuzer Aytekin, İbrahim İnan ve Abdulgani Gürsoy seçilmiştir. Rıza Binzet ilçe başkanı olarak belirlenmiştir. Kahta ilçesinde parti yönetimine ise Mahmut Barutçu, Vehbi Onur, Bahattin Özbek, Ürfi Eren ve Ahmet Aydın girmeyi başarmıştır. Mahmut Barutçu ilçe başkanı olarak görev yapmaya hak kazanmıştır. Bu suretle 13 Haziran 1946 tarihi itibarıyla Malatya vilayeti ilçelerinde parti teşkilatı tamamlanmıştır.⁷⁷⁷

1946 yılı genel seçimlerinde Malatya’da oy kullanacak seçmenlerin sayısı 195.857 kişi olarak tespit edilmiştir. Bu sırada il nüfusu da 420.677’idi. Seçim işlerine nezaret etmek üzere CHP, Malatya milletvekili Mahmut Nedim Zapçı ile parti müfettişini görevlendirmişti. DP’nin Malatya il teşkilatı henüz kurulmamış olmasına rağmen Arapkir ve Darende ilçe teşkilatları oluşturulmuştu. CHP il başkanı Abdülkadir Taşangil’e göre DP’nin ilçe teşkilatı olan yerleşim alanlarında seçimlerinde etkili olması mümkün değildi. Ancak il merkezinde CHP’ye muhalif kesimler ilçelerdeki muhaliflerle bir birliktelik oluştururlarsa bu parti için normal bir vaziyet olmaktan çıkacaktı. Matbaalarda basılacak pusulalar da sadece partili üyelere verilmesi gerekiyordu. Müstakil aday olup partiye karşı muhalif birliktelik oluşturanlarla ilgili bu

⁷⁷⁷ BCA, 490.01, 175.697.2, lef 80. 13 Haziran 1946 tarihinde Muzaffer Akpınar’ın onaylanması amacıyla genel sekreterliğe gönderdiği geçici ilçe teşkilatlarına seçilen parti yönetimleri GİK tarafından 27 Haziran 1946 tarihinde kabul edilmiştir.

müsaade verilmemeliydi.⁷⁷⁸ İl başkanının isteklerini değerlendiren CHP genel sekreterliği cevap olarak; oy pusulaları işinin kanun gereği olduğunu hatırlatmış, müstakil aday olanlarla da ilgili olarak partiye zarar verici davranışlara karşılık gerekli tedbirlerin alınması istenmiş, partili olarak müstakil adaylar lehine çalışanlar varsa tüzük hükümlerinin uygulanması için il başkanlığına gerekli sonuçların alınıp genel merkeze bildirilmesi için izin verildiğini bildirmiştir.⁷⁷⁹

8 Temmuz 1946 tarihinde CHP parti müfettişi Muzaffer Akpınar genel sekreterliğe gönderdiği raporunda 1946 genel seçimlerinden önce Malatya il teşkilatının durumu ve şehirdeki son siyasi havayı anlatmaya çalışmıştır. Muzaffer Bey'e göre Malatya'da seçim işleri oldukça karışık vaziyette olup il teşkilatı üyeleri arasında da ahenksizlik mevcuttu. Parti içinde partiye muhalif insanların sayısı hızla artmaktaydı. Parti aleyhinde çalışanlar partinin milletvekili aday listesinde yer alan kişileri önemsemeyip yeni listeler hazırlamak suretiyle gizli çalışmalar yapmaktaydılar. Bu kişilerden biri eski belediye başkanı olan milletvekilliği adayı olduğu için belediye başkanlığından istifa eden Hikmet Fırat'tı. Parti içinde yer alıp parti aleyhine çalışan diğer kişiler Ali Gebeş, Kemal Sarıcı, Kemal Evliyaoğlu(eski soyadı Sayın)'ydu. Bu isimler dışında parti aleyhine çalışan mezhepçilik yaparak partiye oy kaybettirmeye çalışan Hüseyin Doğan Malatya'nın Akçadağ ilçesine bağlı Kırlangıç köyündendi. 40.000'e yakın oy alabileceği tahmin edilmekte ve bu kişinin vilayetçe nezaret altında tutulması gerektiği kararı alınmışsa da bulunduğu yerde kalması tehlike oluşturmaktaydı. İkametinden başka yere nakil edilmesi gerekmektedir. Muzaffer Akpınar raporunda 1946 seçimlerinden önce partisinin Malatya'daki vaziyeti dışında DP'nin şehirde nasıl teşekkül ettiğine dair bilgiler de vermişti. Muzaffer Bey'e göre şimdiye kadar DP teşkilatı Malatya'da açılmamışsa bu İnönü'ye karşı gösterilen sevgi ve saygının bir sonucuydu. Ancak 9 Temmuz 1946 tarihinde Malatya'da DP teşkilatı kurmak için müsaade istenmişti. İki mühendis, bir avukat, bir dişiçi ve bir eczacıdan oluşan müteşebbis heyet parti

⁷⁷⁸ BCA, 490.01, 374.1575.2. , lef 44. CHP il başkanı Abdülkadir Taşangil'in 1 Temmuz 1946 tarihinde parti genel sekreterliğine gönderdiği yazıdır.

⁷⁷⁹ BCA, 490.01, 374.1575.2. , lef 43. CHP genel sekreterliğinin 17 Temmuz 1946 tarihinde Malatya il idare kurulu başkanlığına gönderdiği cevap yazısıdır.

kurmak için vilayete müracaat etmişlerdi. Halk bu durumu protesto etmek için 10 Temmuz 1946 tarihinde şehirde bir miting düzenlemek için girişimde bulunmuştu.⁷⁸⁰

1946 yılı Temmuz ayında DP'nin Malatya il teşkilatı “Şehirpalas”ta açılmıştır. Partinin Malatya şubesini açan müteşebbis heyet aralarında toplanarak gizli oyla yüksek mühendis Bedri Öner'i başkan seçmişlerdir. Müteşebbis heyette yer alan diğer kişiler şunlardır: Enver Gürsel(Yüksek mühendis), Kemal Özmunucu(Dış doktoru), İhsan Kaya(Dış doktoru), Cevdet Güray(Dış doktoru), Zühtü Anıt(Eczacı), Kamil Güzel(Tüccar), Faik Akdoğan(Gazeteci), Kemal Akmete(Fırıncı).⁷⁸¹

DP'nin Malatya il teşkilatının resmi açılış töreni 19 Temmuz 1946 tarihinde saat 18.00'de vali muavini Celal İzgi'nin de katıldığı bir törenle yapılmıştır. Açılış töreninde parti adına başkan vekili Zühtü Anıt bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında partinin kurulmasının nedenlerini anlatmıştır. Zühtü Bey'e göre memleketin idari, siyasi ve iktisadi politikaları tek parti uygulamalarıyla giderek mahzurlu hale gelmişti. Hükümetin uygun görmesi sonucunda DP teşkilatlanarak iç ve dış siyasetle ilgili meclis içinde ve meclisin dışında yapacağı çalışmalarla eksiklikleri dile getirmeğe çalışacak ve böylelikle hakikatlerin daha kolay ortaya konulmasına da katkı sağlayacaktı.⁷⁸²

DP il teşkilatının Malatya'da giderek güçlü bir hale gelmesiyle birlikte siyaset yapmak isteyenler için hangi partiyi seçelim konusunda kafa karışıklıkları yaşanmaya başlanmıştır. Örneğin Kemal Akülke “Fırat Gazetesi”nde çıkan yazısında;

“...Halk partisine girsek eski derler. Diyarbakır surları gibi demode. Demokrata girsek çocuk gibi bir şey mesela Malatya'da yapılacak halkevi gibi...Şu hale göre biz ne edek iki partideniz desek Atatürk'ün ruhu bize isyan eder çünkü daima bitaraf değil bir taraflı olmak lazım diye bizi irşat buyurmuşlardı. Bir partiye behemal girmek lazım, ama hangisine? Ona da yurt hizmetindeki muvaffakiyetleriyle kendileri gösterecektir.”⁷⁸³

diyerek yukarıda belirttiğimiz hususlarda belirsizlik yaşayanların dillerine tercüman olmuştur.

⁷⁸⁰ BCA, 490.01, 175.697.2. , lef 35- 36. Raporda yazan bilgilerin tek taraflı ve raporu yazan kişiyi bağlayan ifadeler olduğunun altına çizerek Hüseyin Doğan'ın günümüzde Cem Vakfı başkanlığını da yürüten Prof. Dr. İzzettin Doğan'ın babası olduğunu belirtmekte yarar görüyoruz.

⁷⁸¹ “Malatya'da Demokrat Parti”, *Fırat*, S. 1271, 12 Temmuz 1946, s. 3.

⁷⁸² “Demokrat Partinin Açılış Töreni Yapıldı”, *Fırat*, S. 1273, 19 Temmuz 1946, s. 2.

⁷⁸³ Kemal Akülke, “İki Parti”, *Fırat*, S. 1376, 19 Temmuz 1947, s. 3.

1946 yılında muhalif parti olarak kurulan DP Malatya’da seçimlere iştirak etmemiş, müstakil olarak milletvekilliğine adaylığını koyan 15 kişinin kazanması için azami gayret sarfetmişlerse de başarılı olamamışlardır.⁷⁸⁴ CHP’nin 11 kişilik listesinde yer alan Dr. Cafer Özelçi(eski milletvekili), Osman Taner(eski milletvekili), Tevfik Temelli(eski milletvekili), M. Nedim Zapçı(eski milletvekili), Atıf Esenbel(Sivas eski milletvekili), Şefik Tugay(İçel eski milletvekili ve eski il başkanı), Abdurrahim Ulvi Beydağı(emekli Yargıtay üyesi), Mehmet Sadık Eti(CHP Kemaliye ilçe başkanı), Hikmet Fırat(belediye eski başkanı), M. Naim Karaköylü(belediye eski başkanı ve halkevi başkanı) ve Abdülkadir Taşangil(CHP il başkanı)⁷⁸⁵ Malatya’yı TBMM’de temsil etmeye hak kazanmışlardır. 1946 yılında gerçekleştirilen DP’nin Malatya’da katılmadığı genel seçimlerde CHP’li milletvekillerinin aldıkları oy oranları aşağıda tablolştırılmıştır.

Tablo: 2. 28. 1946 Yılı Seçimlerinde Malatya Milletvekili Seçilmeye Hak Kazanan Kişiler ve Aldıkları Oy Oranları

Adı Soyadı	Aldığı Oy Sayısı
Hikmet Fırat	125.909
Cafer Özelçi	105.986
Mustafa Naim Karaköylü	105.985
Abdülkadir Taşangil	102.716
Mehmet Tevfik Temelli	100.515
Şefik Tugay	99.593
Osman Hilmi Taner	96.499
Mahmut Nedim Zapçı	94.495

⁷⁸⁴ BCA, 490.01, 374.1576.1. , lef 4. CHP Malatya il başkanı Lütfi Sayman’ın parti genel sekreterliğine gönderdiği 31 Mayıs 1949 tarihli 1472 sayılı yazıdan elde edilen bilgidir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi 1946 seçimlerinde DP’nin 15 kişilik bağımsızları desteklediğini ifade ettik. Ancak bu 15 kişinin kimler olduğunu tespit edemedik.

⁷⁸⁵ BCA, 490.01, 374.1575.2. , lef 31- 34. 1946 yılında seçilen milletvekillerinden Mehmet Sadık Eti Kemaliyeli, Atıf Esenbel’de İstanbul doğumlu olup 6. ve 7. dönemde Sivas milletvekilliği yapmıştır. Diğer 9 milletvekilinin tamamı Malatyalıydı. Milletvekillerinden H. Fırat, C. Özelçi, M. N. Karaköylü, M. Tevfik Temelli ve Şefik Tugay’ın ortak bir özelliği bulunmaktaydı. Bu milletvekillerinin ortak özelliği Malatya belediye başkanlığı görevinde bulunmuş olmalarıdır.

Mehmet Sadık Eti	85.043
Abdürrahim Ulvi Beydağı	83.667
Atıf Esenbel	78.225

Kaynak: TBMM Arşivi, *Malatya İli Milletvekili Seçilmiş Olanlara Ait Tutanak*(Hikmet Fırat, Cafer  zelçi, M. Naim Karaköylü, A. Taşangil, M. Tevfik Temelli, şefik Tugay, O. Hilmi Taner, M. Nedim Zapçı, M. Sadık Eti, A. Ulvi Beydağı, Atıf Esenbel'in Mazbataları), Malatya İli Seçim Kurulu, 23 Temmuz 1946.

26 Aralık 1946 tarihinde il clerden gelen 34 delegenin katılımıyla CHP Malatya il kongresi yapılmıştır. Partinin il başkanvekili Lütfi Sayman tarafından açılan kongre Atatürk ve hayatını kaybetmiş olan Atatürk'ün silah arkadaşları için bir dakikalık saygı duruşundan sonra kongre başkanlığı seçimi yapılmış ve Ahmet Fırat bu göreve getirilmiş kongre katipliklerine de şahin şahin ve Abdullah  zg nay seçilmişlerdi. Gündem gereğince il idare kurulunun 1946 çalışma raporu, 1944-1945 yılları bilançoları, 1947 yılı teklif bütçesi ve halkevleri durum raporu okunduktan sonra incelenmesi için hesap, layiha, dilek ve halkevi encümenlerine havale edilmişti. Enc menlerden gelen raporlar kongrede okunmuş ve aynen kabul edildikten sonra ilçe kongrelerinde onanmış bulunan dilekler aynen kabul edilmiştir. Dilekler arasında fabrika santralinden cereyan alınmak suretiyle şehir elektrik santralinin takviyesi, Erkek Sanat Enstitüsü yurtlarının tamamlanması, tapulu tarlalar içinde münferit bir şekilde bulunan ağaçların ve fundalıkların orman sayılmamasının temini, Malatya- Arapkir ile Kahta- Adıyaman- Besni- Gölbaşı istasyon yollarının esaslı surette inşası, şiro ve Köprüçay  zerine köprüler inşası gibi önemli işler vardı. Bundan sonra da il idare kurulu asıl  ye seçimi gizli oyla yapılmak suretiyle tamamlanmıştır. Sait Fırat, Lütfi Sayman, Vahap Salttürk, Abidin Karakaş, İbrahim Turfanda, Hüsnü Tulun, Ali Gebeş, Emin Yakın, Cuma Mumcu il idare kuruluna, "Büyük Kurultay" delegeliğine Sait Fırat ile Abdülkadir  zbay, parti denetim  yeliğine de Ahmet Fırat, Mustafa Salttürk ve Fahri Oral seçilmişlerdir.⁷⁸⁶ Bir hafta sonra il idare kurulu  yeleri kendi aralarında yaptıkları toplantıda Lütfi Sayman'ı il başkanlığına, Hüsnü Tulun'u halkevi başkanlığına, İbrahim Turfanda'yı parti saymanlığına, Vahap Saltoğlu'nu da parti katipliğine seçmişlerdir.⁷⁸⁷

⁷⁸⁶ "CHP İl Kongresi", *Fırat*, S. 1315, 27 Aralık 1946, s. 1-3.

⁷⁸⁷ "CHP Yeni İdare Kurulu Seçimi", *Fırat*, S. 1317, 3 Ocak 1947, s. 2.

23 Ocak 1947 tarihinde CHP Malatya il başkanı Lütfi Sayman DP'nin Malatya'da teşkilatıyla ilgili bir cetveli parti genel sekreterliğine göndermiştir. Bu cetvelde yer alan bilgilere göre Bedri Öner(Yüksek mühendis), Enver Gürsel(Yüksek mühendis), İhsan Kaya(Dış doktoru), Cevdet Güray(Dış doktoru), Kemal Özmumcu(Dış doktoru), Kamil Güzel(Tüccar) ve Ziya Genç(Terzi) DP'nin il yönetim kurulu üyeleriydiler. Bu isimlerden Bedri Öner il başkanı olarak görev yapmaktaydı. DP'nin ilçe teşkilatlarına bakıldığında partinin 1947 yılı başlarında 4 ilçede örgütlendiği tespit edilmiştir. Hekimhan ilçe teşkilatının başında Hüseyin Özdemir(Avukat) yer alırken Arapkir ilçe başkanı Süleyman Altunel(Emekli polis), Akçadağ ilçe başkanı Ahmet Teşto(Çiftçi) ve Darende ilçe başkanı Kamil Çamu(Avukat) idi. DP'nin ilk geçici il yönetimindeki listeye nazaran CHP il başkanının verdiği bilgiden anlaşılabacağı üzere bazı değişiklikler yapıldığı görülmektedir. Geçici heyette 7 isim yer alırken daha sonra bu sayı 8 kişiye yükselmiştir. İl yönetim kurulunda yer alan 8 kişiden Kemal Özmumcu ve Ziya Genç Malatyalıydı.⁷⁸⁸ Diğer yönetim kurulu üyelerinin mesleklerine bakıldığında iş durumu nedeniyle Malatya'ya yerleşmiş olduklarını görmekteyiz.

1947 yılı Mayıs ayında CHP Malatya bölge müfettişliğine Kars milletvekili Hüsamettin Tuğaç getirilmiştir. 8 Mayıs 1947 tarihinde Gaziantep'ten Malatya'ya trenle gelmek suretiyle görevine başlamıştır.⁷⁸⁹ 23 Ağustos 1947 tarihinde yazdığı raporunda 3 aylık gözlemlerini aktarmıştır. Parti müfettişine göre partinin il ve ilçe idare kurullarından başka teşkilat yoktur. 10-15 sene önce ocak ve bucak teşkilatları yapılmış, isimler defterlere yazılmış, bunlar kağıt üzerinde kalmıştır. İl ve ilçe kongreleri ısmarlama üyelerle toplanmış ve ileri dönük hiçbir hamle yapılmamıştır. İl ve ilçe idare kurullarına seçilenler şahsi çıkarları için partiyi kullanmak suretiyle istismar etmişlerdir. İçlerinden bazıları da DP ile dirsek temasında bulunmuşlardır. Hatta 7 yıldan beri üyelik aidatları dahi toplanamamıştır. Bu konuyla ilgili parti müfettişi il idare kurulu katibiyle yaptığı görüşmede aidatların neden toplanamadığını sormuş ve “bunları yapamayız, dokunduk mu yıkılır” cevabını almıştır. Bu cevabı il başkanıyla(Lütfi Sayman) paylaşmıştır. Ancak çok temiz ve dürüst bir insan olduğunu düşündüğü il başkanının gülümsemekten başka bir şey yapamadığını, başkanlık vazifelerinin zayıf olduğunu ve il başkanının bu hal ve davranışlarının asıl sebebinin uzun süren tek partili

⁷⁸⁸ BCA, 490.01, 440.1823.1, lef 12-13.

⁷⁸⁹ “Parti Müfettişi”, *Fırat*, S. 1353, 9 Mayıs 1947, s. 2.

siyasi hayatın getirdiği uyuşukluktan kaynaklandığını ifade etmiştir. Parti içinde aşırı zenginliklere sahip kişiler bulunduğunu ve durumun halkta huzursuzluklara neden olduğunu, sayıca bu insanların az olduğunu ancak derin bir dedikodu yarattığını belirtmiştir. Parti aleyhine oluşan durumları bertaraf edebilmek için acil olarak siyasi alanda makam işgal edenlerden kötü şöhret sahibi olanların tasfiye edilmesini, il ve ilçelerde maaşlı çalışarak bütün vaktini partiye harcayacak kıymetli katiplere ihtiyaç olduğunu bu sorunun halledilmesi gerektiğini, milletvekilleri ve parti mensupları arasında propaganda alanında başarılı olanların en uca köylere kadar dolaşmasını ve hükümetin parti işlerinden ayrılması gibi öneriler sunmuştur. Hüsamettin Bey'in özellikle son olarak ifade ettiği hususla altını çizdiği şey; tek partili zihniyetin iflas etmesidir. Hükümet parti işlerini değil memleket işlerini halletmelidir. Ancak hükümetin sırtını dayadığı elbette parti nüfuzudur. Bu açıdan parti nüfuzunun güçlenmesine de destek olmalıdır. Parti müfettişinin ayrıca hükümete de önerileri olmuştur. Ona göre hükümet üyeleri muhalefete cevap vererek asıl uğraşması gereken işlerden uzaklaşmış gibi gözükmekte ve gazete köşelerinde gereksiz yer kaplamaktadır. Halkı tatmin edecek şey “müsbet iştir” diyen parti müfettişi memleketteki pahalılığın önüne geçilmesini istemiştir.⁷⁹⁰

DP Malatya il teşkilatı 15 Temmuz 1947 tarihinde kuruluşunun 1. yıldönümünü kutlamıştır. Kutlama töreni saat 17.00'de parti binasında kalabalık bir halk kitlesi huzurunda gerçekleştirilmiştir. İl başkan vekili Kemal Özmumcu tarafından bir konuşma yapılmıştır. Daha sonra kürsüye başka şahıslarda çıkmışlar DP'nin kuruluşunu ve o güne kadar karşılaşılan sorunları anlatmışlardır. Davullar, zurnalar çalınarak ve milli oyunlar oynanarak kutlamalara son verilmiştir.⁷⁹¹

23 Ağustos 1947 tarihinde il idare kurulu başkanı Lütfi Sayman tarafından CHP genel sekreterliğine gönderilen bir yazıyla Malatya ilinde 1946 sonrasında gerçekleşen kongreler

⁷⁹⁰ BCA, 490.01, 175.697.2, lef 2- 9.

⁷⁹¹ “Demokrat Partinin Yıldönümü”, *Fırat*, S. 1373, 18 Temmuz 1947, s. 1. Gazete haberine yansımada da DP kuruluş yıldönümü kutlamalarında iki lise öğrencisine birer nutuk okutturulmuştur. Öğrencilerin siyaset dışı tutulması gerektiğinden bu keyfiyet dikkat çekmiş CHP il başkanı Lütfi Sayman tarafından CHP genel merkeze ihbar edilmiştir. CHP genel merkezinde durumu dönemin Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer bildirerek gereken önlemi almasını istemişlerdir, bkz. BCA, 490.01, 440.1823.1. , lef 9- 10.

sonrasında partinin üye sayıları ve kongreye katılım oranlarıyla ilgili bilgi verilmiştir. Buna göre parti Malatya'nın bütün ilçelerinde teşkilatlanmıştı ve toplam üye sayısı da 3.646 kişiydi. 1946 yılı itibariyle Malatya'nın 9 ilçesinde (Arapkir, Adıyaman, Akçadağ, Doğanşehir, Besni Darende, Hekimhan, Kahta, Pötürge) CHP'nin 99 tane de ocak teşkilatı vardı.⁷⁹² İki rapor arasında bir karşılaştırma yapıldığında partinin hem üye sayısında hem de ocak teşkilatları sayısında bir azalma olduğu görülmektedir. Ancak gözden kaçırılmaması gereken husus 1946 yılının Temmuz ayından itibaren Demokrat Partinin kurulmuş olmasıdır. CHP'den DP'ye katılmak suretiyle gerçekleşen üye transferleri CHP'nin il genelindeki üye sayısında azalmalara neden olmuştur.

CHP'nin 7. Büyük Kurultayı 17 Kasım 1947 tarihinde Ankara'da halkevinde toplanmıştır. Bu kurultaya CHP Malatya il teşkilatı adına kurultay delegeleri il başkanı Lutfi Sayman, belediye başkanı Sait Fırat, Besnili H. Paşa, milletvekili Osman Hilmi Taner katılmışlardı. Kurultayda CHP Malatya milletvekili Şefik Tugay 471 oy alarak parti divanına seçilmeyi başarmıştır.⁷⁹³ 17 Kasım- 3 Aralık 1947 tarihlerinde toplanan CHP 7. Büyük Kurultayında bulunan CHP Malatya il teşkilatı kurultay delegeleri 8 Aralık 1947 tarihinde Malatya'ya dönüş yapmışlardı.⁷⁹⁴

11 Aralık 1947 tarihinde Malatya eski belediye başkanlarından ve TBMM'nin 6. dönem Bitlis, 7. ve 8. dönem Malatya milletvekillerinden Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün aynı zamanda amcasının oğlu olan Mehmet Tevfik Temelli'nin vefatı büyük bir üzüntüye neden olmuştur. Uzun zamandan beri İstanbul Cerrahpaşa Hastanesinde tedavi gören Tevfik Temelli başından yapılan son ameliyatı sırasında hayatını kaybetmiştir. Ailesinin isteği üzerine cenazesinin Malatya'ya defnedilmesine karar verilmiştir. İstanbul Haydarpaşa tren garında İstanbul valiliği ve belediyesi tarafından düzenlenen cenaze törenine İstanbul'daki hemşehrileri de katılmıştır. Cenazesi tren yoluyla önce Ankara'ya oradan da yine tren yoluyla Malatya'ya gönderilmiştir. 13 Aralık 1947 tarihinde Malatya'ya ulaşan Tevfik Temelli'nin

⁷⁹² BCA, 490.01, 175.697.2, lef 10-11. Bkz. Ek: 37.

⁷⁹³ *CHP 7. Büyük Kurultayı(17 Kasım- 4 Aralık 1947)*, Ulus Basımevi, Ankara, 1947, s. 575.

⁷⁹⁴ "B. Kurultaya Giden Delegelerimiz İlimize Döndü", *Fırat*, S. 1413, 9 Aralık 1943, s. 1.

cenazesi 14 Aralık 1947 tarihinde Malatya’da “Büyük Camii”de düzenlenen cenaze törenin ardından Sancaktar mezarlığında toprağa verilmiştir.⁷⁹⁵

16 Şubat 1948 tarihinde DP Malatya il teşkilatı “Şehir Palas Gazinosu”nda ilçe ve bucaklardan gelen delegelerin iştirakiyle merkez müşahitlerinden Muzaffer Gökçe’nin huzuruyla yıllık kongresini gerçekleştirmiştir. Kongre, eski Başkan Bedri Öner’in kısa bir konuşma yapmasıyla açılmış kongreyi idare edecek bir başkan, başkan vekili, iki yazgan seçimini müteakip yoklama yapılmış ve ekseriyetin iştirak ettiği anlaşıldıktan sonra yıllık çalışma raporları okunmuş ve genel idare heyetine sunulmuştur. Dileklerin çoğunluğunu teşkil eden bazı haksızlıkların ve bilhassa köy ve köylüler üzerindeki dileklerin tam olarak yerine getirilmesi ve karara bağlanması genel idare heyetine aynen sunularak kabul edilmiştir. Daha sonra idare kurulu seçimine geçilmiş ve yapılan gizli oylama ve tasnif sonucunda Bedri Öner, Kemal Özmumcu, Ramazan Atalay, Cevdet Güray, Kemal Evliyaoğlu, Zühtü Anıl, Kamil Güzel, Hamit Fendoğlu, Nusret Zapçı, haysiyet divanına da Mustafa Ağabigüm, Hüseyin Hüsnu Burnaka, Latif Aykut, M. Ali Karayalçın, Dr. İzzetin Baykal, Kemal Aktürk seçilerek kongreye son verilmiştir.⁷⁹⁶

24 Şubat 1948 tarihinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü çok partili hayat dönemindeki ilk Malatya ziyareti olarak şehir tarihindeki yerini almıştır. Bu sıralarda Adana ilinde meydana gelen sel felaketi nedeniyle felaketzedelerin sorunlarını yakından dinlemek üzere bu şehre yaptığı ziyaretten sonra Doğu illerindeki seyahatlerine devam etmeye karar vermiştir. Bu maksatla Malatya’ya da uğramıştır. Eşi Mevhibe İnönü, kızı, CHP milletvekillerinden Nihat Erim, Maraş milletvekillerinden Hasan Reşit Tankut, Muğla DP milletvekillerinden Nuri Özsan ve genel katip Cemal Yeşil Cumhurbaşkanına refakat etmişlerdir. Daha önceki ziyaretlerinde olduğu gibi cadde ve sokaklar bayraklarla donatılmıştır. Vali Ahmet Kınık, CHP ve DP il başkanları ve parti mensupları, resmi daire ve kuruluşların müdür ve memurları ile kalabalık bir halk kütlesi tren garında hazır bulunarak Cumhurbaşkanını karşılamışlardır. Önce otomobille “Vali Konağı”na giden İsmet İnönü oradan akrabası merhum milletvekillerinden aynı zamanda Malatya eski belediye başkanı Tevfik Temelli’nin evine gitmiştir. Buradaki ziyaretinden sonra beraberindeki heyetle liseyi, “Erkek Sanat Okulu”nu,

⁷⁹⁵ “Büyük Bir Kayıp”, *Fırat*, S. 1415, 16 Aralık 1947, s. 1- 2.

⁷⁹⁶ “D. Parti Yıllık Kongresini Yaptı”, *Fırat*, S. 1447, 17 Şubat 1948, s. 1.

hastaneyi, “Kız Enstitüsünü”, belediye ve fabrika gezilerini gerçekleştirmiştir. Mensucat fabrikasında belediye tarafından şerefine verilen yemekten sonra herkesle vedalaşan Cumhurbaşkanı saat 22.00’de Malatya’dan ayrılarak Diyarbakır’a hareket etmiştir.⁷⁹⁷

CHP Malatya il kongresi 11 Nisan 1948 tarihinde müşahit Maraş milletvekili Reşit Tankut ile kongreye iştirak eden Malatya milletvekillerinin huzurlarında ve diğer kongreler gibi parti tüzüğüne uygun olarak tamamlanmıştır. Kongrede konuşulanlar(zabıtlar), merkezi ilgilendiren dilekler, bir önceki dönemin bilançoları(1946-1947), bir sonraki yılın bütçesi ve il idare kuruluna seçilenlerin durum cetvelleri hazırlanmıştır. Kongrede yapılan seçim sonunda il idare kurulu üyeliklerine Lütfi Sayman, İbrahim Turfanda, Ali Gebeş, Sait Fırat, Vahap Saltoğlu, Hüsnü Tulunoğlu, Abit Karakaş, Emin Yakın, Mehmet Kartal, Vahap Barış ve Fahri Oral⁷⁹⁸, kurultay delegeliklerine de Vahap Saltoğlu, Abdülkadir Özbay, İbrahim Turfanda ve Ahmet Fırat seçilmişlerdir.⁷⁹⁹ İdare kurulu üyeleri kendi aralarında yaptıkları ilk toplantıda il başkanlığına Lütfi Sayman’ı, 24 Nisan 1948 tarihli toplantısında da halkevi başkanlığına Nüvit Yetkin’i seçmişlerdir.⁸⁰⁰

CHP Malatya ilçeler kongresi 11 Nisan 1948 tarihinde yapılmıştır. İlçe kongreleri sonucuna göre Malatya merkez ilçe başkanlığına Ahmet Fırat, Hekimhan ilçe başkanlığına Galip Mutlu, Akçadağ ilçe başkanlığına İsmail Hakkı Kasapbaşoğlu, Doğanşehir ilçe başkanlığına Rıdvan Doğan, Besni ilçe başkanlığına Mustafa Öcal, Kahta ilçe başkanlığına Mahmut Barutçu yeniden seçilmişlerdir. Adıyaman ilçe başkanlığına Abdülgani Gürsoy, Darende ilçe başkanlığına Kamil Sürenkök, Pütürge ilçe başkanlığına da Rüştü Aytan seçilmişlerdir.⁸⁰¹

DP Genel Başkanı Celal Bayar 1948 yılı Haziran ayında yurt gezilerine çıkmış ve bu maksatla Malatya’ya da uğrayacağı açıklanmıştı. 29 Haziran 1948 tarihinde Malatya havaalanına inen Celal Bayar, kendisini karşılamaya gelen yüzlerce kişiye konuşma yapmıştır. Bazı önemli engeller dolayısıyla Malatya’ya uğrama fırsatı bulamadan Ankara’ya gitmek

⁷⁹⁷ “Cumhurbaşkanımız İsmet İnönü Dün Şehrimizi Şerefledirdiler”, *Fırat*, S. 1454, 25 Şubat 1948, s. 1.

⁷⁹⁸ BCA, 490.01, 175.700.1. , lef 128- 129. Mehmet Kartal, Vahap Barış ve Fahri Oral yeni üye olarak seçilmişlerdir.

⁷⁹⁹ “CHP İl Kongresi Pazar Günü Açıldı”, *Fırat*, S. 1495, 13 Nisan 1948, s. 2.

⁸⁰⁰ BCA, 490.01, 175.700.1. , lef 127.

⁸⁰¹ BCA, 490.01, 175.700.1. , lef 127.

zorunda olduğunu söylemişti. Ancak kendisini dinlemeye gelenlere bir daha ki sefere Malatya'ya gelmek ve daha çok vakit geçirmek için söz vermiştir. Bu esnada DP il idare kurulu üyelerinden Hamit Fendoğlu söz alarak Celal Bayar'ı tenkit ederek Malatya'yı ihmal etmekle suçlamıştır. Celal Bayar'da cevap olarak hiçbir zaman Malatya'ya karşı ön yargılı davranmadıklarını burada parti adına çalışma yürüten arkadaşlara güvendiğimiz için şehrinize uğramamışız demiştir. Hamit Fendoğlu'da Celal Bayar'a aradaki güvenin sözkonusu olmadığını hiç değilse senede bir defa yanımıza gelerek çalışmalarımızı takip etseydiniz şeklinde bir cevapla yanıt vermiştir. Celal Bayar, Hamit Fendoğlu'na; "Siz demokratça çalışabildiniz mi? Zavallı köylülerin sorunlarını dinleyebildiniz mi? Partinin bütün işlerini yakından takip edebildiniz mi?" gibi sorular yöneltmiştir. Hamit Bey'de cevap olarak gönül rahatlığıyla "Evet" diyerek etrafındaki insanları şahit göstermiştir. Celal Bayar tartışmayı çok fazla uzatmadan bir daha ki sefere daha uygun şartlarda Malatya'ya geleceğini söyleyerek uçakla şehirden ayrılmıştır.⁸⁰²

Malatya'da Mehmet Tevfik Temelli'nin vefatı nedeniyle açık bulunan 1 kişilik milletvekili kontenjanı için yapılacak olan ara seçimde CHP, 25 Eylül 1948 tarihine kadar aday olmak isteyenlerin il başkanlığına müracaat etmelerini için yerel gazetede duyuru yapmıştı.⁸⁰³ 26 Eylül 1948 tarihinde CHP il başkanlığında milletvekilleri adayları arasında yapılan seçimle Doğanşehir ilçe belediye başkanı Esat Doğan 164 oy almak suretiyle 1948 ara seçiminde CHP Malatya milletvekili adayı olmuştur.⁸⁰⁴ 17 Ekim 1948 tarihinde yapılan ara seçimlere Malatya'da CHP ile bağımsız aday avukat Ali Sürmeli, Şakir Çobanlı ve Şükrü Erdoğan iştirak etmişlerdi. DP seçimde önce yaptığı açıklamayla seçimlere dahil olmayacağını bildirmişti.⁸⁰⁵ 1948 yılı milletvekilliği ara seçiminde Malatya merkez ilçesinde 51.292 kayıtlı seçmenden 25.942'si oy kullanmıştır. Seçime katılım oranı yaklaşık %50.5 olmuştur. CHP adayı Esat Doğan 24.818 oy, bağımsız adaylardan Ali Sürmeli 818 oy, Şakir Çobanlı 61 oy ve Şükrü Erdoğan 20 oy almıştır.⁸⁰⁶ Diğer ilçelerdeki seçmen sayıları, seçimde oy kullanan

⁸⁰² "DP Genel Başkanı Bayar Şehrimizden Geçti", *Fırat*, S. 1562, 30 Haziran 1948, s. 1.

⁸⁰³ "Milletvekili Adaylığı", *Fırat*, S. 1627, 17 Eylül 1948, s. 1.

⁸⁰⁴ "Milletvekili Aday Seçimi", *Fırat*, S. 1635, 27 Eylül 1948, s. 1.

⁸⁰⁵ "Ara Seçimler Bugün Sona Erecek", *Fırat*, S. 1649, 18 Ekim 1948, s. 1.

⁸⁰⁶ "Ara Seçimler", *Fırat*, S. 1650, 19 Ekim 1948, s. 1.

seçmenlerin sayısı ve seçime katılım oranları ile milletvekili adaylarının aldıkları oy oranları aşağıda yer almaktadır.

Tablo: 2. 29. 1948 Yılı Ara Seçiminde Malatya İline Bağlı İlçelerde Milletvekili Adaylarının Aldıkları Oy ve Seçime Katılım Oranları

İlçe Adı	Seçmen Sayısı	Katılım Sayısı	Katılım Oranı(%)	Esat Doğan Oy Sayısı	Ali Sürmeli Oy Sayısı	Şakir Çobanlı Oy Sayısı	Şükrü Erdoğan Oy Sayısı	Muhtelif Kimselere Verilen Oy Sayısı
Doğanşehir	8.838	8.321	94.2	8.321	-	-	-	
Adıyaman	18.828	13.121	69.7	13.115	-	-	-	6
Arapkir	10.276	6.750	65.7	6.139	24	572	15	-
Pütürge	24.342	16.632	68.4	15.775	748	109	-	-
Kahta	15.925	9.196	57.8	9.179	12	5	-	-
Hekimhan	14.708	12.088	82.2	11.637	249	202	-	-
Darende	14.004	10.262	73.3	10.262	-	-	-	-
Besni	20.923	14.626	70	14.536	-	-	-	90
Akçadağ	12.110	8.221	67.9	8.203	-	-	-	18
Toplam	139.954	99.217	70.9	97.167	1.033	888	15	114

Kaynak: BCA, 490.01, 374.1576.1. , lef 13.

Bu tabloya Malatya merkez ilçesi sonuçları dahil edilmemiştir. Tablonun üst satırında merkez ilçesiyle ilgili sayılar verildiği için Malatya'nın 1948 yılı ara seçimlerinin yapıldığı tarih itibarıyla merkez dışında kalan 9 ilçesinden alınan sonuçlar ve istatistikleri verilmiştir. Buna göre Doğanşehir ilçesi %94.2'lik sandığa gitme oranıyla seçmen sayısına göre seçimlere katılımın en fazla gerçekleştiği yer olmuştur. Buna karşılık seçimlere katılım oranının en düşük olduğu ilçe ise %57.8'lik katılım oranıyla Kahta olmuştur.

Ara seçimle ilgili CHP parti müfettişi Naşit Fırat'ın genel sekreterliğe gönderdiği rapora göre 1948 yılında Malatya'da açık bulunan milletvekilliği için yapılan seçime DP vatandaşları seçime katılmaktan alıkoymak ve bu suretle seçime katılım oranını düşürerek oy kullanmayan vatandaşları kendi seçmeniymiş gibi ilan ederek CHP vatandaşların gözünde küçük düşürmek için elinden geleni yapmış ancak bütün bu gayretleri neticesiz kalmıştır. Malatya'nın her yerinde CHP adayları büyük bir çoğunlukla seçimi galip bitirmişlerdir.⁸⁰⁷ Seçimden sonra CHP'den istediğini bulamayanlar istifa ederek DP'ye transfer olmaya

⁸⁰⁷ BCA, 490.01, 208.827.1. , lef 39. Malatya bölge müfettişi Naşit Fırat'ın genel sekreterliğe gönderdiği 19 Ekim 1948 tarihli rapordur.

başlamışlardı. Şehrin tanınmış avukatlarından Mehmet İlhan ve Sabri Özbek CHP'den istifa ederek DP'yi tercih etmeleri muhalefet partisinde memnuniyet yaratmıştır.⁸⁰⁸

29 Ekim 1948 tarihi Cumhuriyetin 25. yıldönümü olduğu için bu anlamlı ve özel gün için Malatya'da daha önce yaşanmış olan Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında olduğu gibi önceden hazırlıklar yapılmıştır. Program gereğince bütün teşekküller saat 09.00'da sıra ile vilayet makamında kabul resmine iştirak ettikten sonra herkes "Cumhuriyet Alanı"nda yerlerini almıştır. Vali Ahmet Kınık beraberinde askeri yetkililerle birlikte sırasıyla bütün okul ve teşekküllerle aynı zamanda halkın da bayramını kutlamış ve kendileri için hazırlanan mekandaki yerlerini almışlardır. Bandonun istiklal marşını çalışmasına müteakip herkes hazır ol vaziyeti almış bundan sonra merasim başlayarak program gereğince askeri birlikler, izciler, lise, Ticaret Lisesi, Kız ve Erkek Sanat Okulları öğrencileri, Mensucat ve Tekel Tütün Fabrikaları, parti mensupları, sporcular, ulusal kurumlar, Ticaret ve Sanayi Odaları, Akçadağ Köy Enstitüsü öğrencileri ve Sultansuyu harası süvarileri geçit resmine katılarak halkın coşkun tezahürlerine ve alkışlarına mazhar olmuşlardır. Geçit resmi esnasında Tekel Tütün Fabrikası bayrama geniş bir kadroyla hazırlanmıştı. Geçit resmi sırasında fabrikayı temsilcileri ve Sultansuyu harası süvarilerinin intizamlı geçişleri merasimde bulunanları çok memnun bırakmıştı. Merasimden sonra halkın eğlenmesi için davullar çalınmış şehir sinemalarında günün ehemmiyetini belirten filmler gösterilmiş, spor kulüpleri tarafından müsabakalar tertip edilmiştir. 29 Ekim gecesi şehir, yer yer kurulan süsler, caddelerde sıralanan taşıt vasıtalarından etrafı aydınlatan ışıklardan ve ikide bir havada patlayan havai fişeklerden dökülen balon ışıklarından rengarenk olmuştu. En son düzenlenen fener alayıyla insanların coşkuları bir kat daha artmıştır.⁸⁰⁹

7 Ocak 1949 tarihinde Malatya'da DP'nin 3. yılını doldurup 4. yılına girişinin yıldönümü Şehir Palas Gazinosunda kutlanmıştır. DP mensupları, kalabalık bir halk topluluğu ve memleketin ileri gelenlerinin katıldığı programda avukat Mehmet İlhan bir konuşma yaparak partinin kurulduğu andan itibaren gerçekleştirdiği faaliyetleri anlatmış ve

⁸⁰⁸ "C.H.P. Partisinden İstifalar ve DP'ye İltihak", *Fırat*, S. 1653, 22 Ekim 1948, s. 1.

⁸⁰⁹ "Cumhuriyetin 25. Yıldönümü", *Fırat*, S. 1659, 2 Kasım 1948, s. 1.

demokrasilerde muhalefetin öneminden bahsetmiştir. Konuşmayı müteakip davetlilere yapılan ikramdan sonra Atatürk anıtına yüzlerce kişinin refakatiyle çelenk koyulmuştur.⁸¹⁰

DP kurucularından Refik Koraltan ve Fuat Köprülü, partilerinin Malatya il kongresinde bulunmak üzere 18 Nisan 1949 tarihinde Malatya'ya gelmişlerdir. Onların Malatya'ya gelmeleri onuruna DP il teşkilatı şehir kulübü binasında 30 kişilik bir akşam yemeği vermişlerdir. Yemeğin ardından partili bazı üyeler tarafından memleket meseleleri hakkında sorular sorulmuş ve bu sorulara misafirle tatminkar cevap vermek suretiyle DP'li üyeleri bilgilendirmişlerdir. Yemeğe katılanlar ertesi gün saat 11.00 de yapılacak kongrede hazır bulunmak üzere dağılmışlardır.⁸¹¹ 19 Nisan 1949 tarihinde daha önce belirlenen saat itibariyle başlayan DP kongresine 69 delege katılmıştır. Kongreyi açış konuşmasını DP il başkanı Kemal Özmumcu yapmıştır. Kongre başkanlığına Sabri Özbek ve yardımcılığına da Mehmet İlhan seçilmiştir. Reşat Onur'un konuşmasının ardından il teşkilatının yıllık faaliyet raporu okunmuş ve delegeler arasında söz isteyenlerin tespitine geçilmiştir. Daha önce Celal Bayar'la şiddetli tartışma yaşayan delegelerden Hamit Fendoğlu yıllık faaliyet raporunu da eleştiri yağmuruna tutmuş partideki şahsi geçimsizlikleri dile getirmiştir. Konuşması giderek sertleştiği için Refik Koraltan duruma müdahale ederek işin şahsiyete dökülerek şu ya da bu kişiye gereksiz yere hücum edilmemesini istemiştir. Ancak Hamit Fendoğlu, partideki ikiyüzlülükleri dile getirmeye devam etmiştir. Daha sona oturuma ara verilmiş öğleden sonra kongre kaldığı yerden devam etmiştir. Kemal Özmumcu parti faaliyetlerine yönelik eleştirilere cevap verdikten sonra kongrede dilek ve şikayetlerin konuşulmasına geçilmiştir. Mehmet İlhan kürsüye çıkarak DP'den MP'ye geçenleri eleştirmiştir. Arapkir delegesi Yakup Öztürk ilçedeki orman teşkilatının cansız bir durumda bulunduğundan yakınmış, merkez delegesi Şevket Tanrıçel şehirdeki işçilerin zor durumlarını anlatmaya çalışmıştır. Besni delegesi Mehmet Emre'de ilçesinde kaymakam tarafından dövüldüğünü, DP'ye karşı yaşadığı ilçede baskı yapıldığını ve ilçenin önemli tarım faaliyeti olan bağcılığın devlet tarafından ihmal edildiğine dikkat çekmiştir. Refik Koraltan, Malatyalı parti üyelerinin istek ve beklentilerini dinledikten sonra kürsüye çıkarak özetle; "Elbet sabah olacak. Elbette bu millet kayıtsız şartsız hürriyete kavuşacaktır." demiştir. Refik Bey ve diğer partili üyeler konuşma yaparlarken

⁸¹⁰ "Şehrimizde Demokrat Parti'nin Dördüncü Yıl Dönümü Kutlandı", *Gayret*, S. 24, 8 Ocak 1949, s. 1.

⁸¹¹ "Demokrat Parti Kurucularından Koraltan Ve Köprülü Şehrimizde", *Fırat*, S. 1799, 19 Nisan 1949, s. 1.

salondaki elektriğin zaman zaman kesilmesi DP'lileri kızdırmıştır. Refik Koraltan ayağa kalkarak etraftaki sinirli havayı şu sözlerle yatıştırmıştır: “İnsan eliyle yapılan elektrik cereyanını kesebilirler ancak kalbimizdeki şubeyi hürriyeti ve hakikat güneşini söndüremezler!...” Akşam geç vakitlere kadar süren kongrede son olarak gizli oyla il idare kurulu üyelerini belirlemek için seçim yapılmıştır. Kemal Özmumcu, Kamil Güzel, Cevdet Güray, Kemal Evliyaoğlu, Mustafa Saltoğlu, Sabri Özbek, Rıza Yazıcı, Mehmet İlhan ve Mehmet Emre il idare kurulu üyeliğine seçilmişlerdir.⁸¹² 20 Nisan 1949 tarihinde de Refik Koraltan ve Fuat Köprülü DP il merkezinin olduğu Şehir Palas'ın balkonundan DP'ye gönül vermiş Malatyalılara seslenerek adeta bir miting düzenlemişlerdir. Bu sırada şiddetli yağmur yağmasına rağmen halk duruma aldırılmamış konuşma bitene kadar konuşmacılara kulak vermişlerdir. Özetle konuşmacılar; 25 seneden beri memlekette bir totaliter hava olduğunu, bu durumun daha fazla devam edemeyeceğini, millet iradesinin her şeyin üzerinde olduğunu üzerine basa basa anlatmaya çalışmışlardır.⁸¹³ Refik Koraltan ve Fuat Köprülü 21 Nisan 1949 tarihinde Ceyhan'a gitmek üzere Malatya'dan ayrılmışlardır. Onların şehirden ayrılmalarından sonra DP il idare kurulu toplantı yaparak aralarında işbölümü yapmışlardır. Açık oyla yapılan seçim sonucunda il başkanlığına Kemal Özmumcu, ikinci başkanlığa Mustafa Saltoğlu, saymanlığa Rıza Yazıcıoğlu, yazmanlığa da Mehmet İlhan ittifakla seçilmişlerdir.⁸¹⁴ Bu sırada CHP il teşkilatında da istifa furyası başlamış, CHP'den DP'ye hızla üye transferleri söz konusu olmuştur. Örneğin uzun yıllar CHP'de siyaset yapan Abit Karakaş istifa ederek DP'ye katılmıştır. Yine CHP'den bucak başkanlığı yapan Hakkı Pekel, CHP üyesi Sıddık Kayahan, Küçük Hüseyinbey ocağı idare heyeti üyesi Emin Diyarbakırlı, Büyük Hüseyinbey ocağı idare heyeti üyesi İzzetin Yaticı CHP'den istifa ederek DP'ye geçmişlerdir.⁸¹⁵ İktidar partisinin Malatya il teşkilatındaki çözümler bununla kalmamış, Cumali Savaş, Hakkı Çuhacı, Hüseyin Eryiğit, Bekir Sonümit ve Kemal Öztekin'in istifalarıyla⁸¹⁶ devam etmiştir. Malatya'da

⁸¹² “DP Malatya İl Kongresi: Elbet Sabah Olacaktır”, *Fırat*, S. 1800, 20 Nisan 1949, s. 1- 2.

⁸¹³ “Refik Koraltan Ve Fuat Köprülü Dün Malatyalılarla Mühim Bir Konuşma Yaptılar”, *Fırat*, S. 1801, 21 Nisan 1949, s. 1.

⁸¹⁴ “Demokrat Parti İl İdare Kurulu İş Bölümü Yaptı”, *Fırat*, S. 1804, 25 Nisan 1949, s. 1. 1949 yılı kongresinde il başkanlığına seçilen Kemal Özmumcu eski CHP milletvekili Kemal Evliyaoğlu'nun etrafında birleşen il yönetim kurulu üyeleriyle anlaşamayınca istifa etmiştir. Yerine Kemal Evliyaoğlu DP il başkanı olmuştur. Bu görevi 1950 yılı kongresine kadar sürdürecektir bkz. BCA, 490.01, 440.1823.1. , lef 8.

⁸¹⁵ “CHP'den İstifalar Oldu”, *Fırat*, S. 1804, 25 Nisan 1949, s. 1.

⁸¹⁶ “CHP'den İstifalar”, *Fırat*, S. 1809, 30 Nisan 1949, s. 1.

CHP'nin hızla üye kaybetmesi üzerine parti müfettişi şehrin seçkin şahıslarından yardım isteyerek il teşkilatının daha fazla güç kaybetmesinin önüne geçmeye çalışmıştır. Fırat gazetesi yazarı Şemsi Belli'ye göre parti müfettişinin çalışmaları acemi bir aşğın güzel bir kadına yaptığı komplemanlardan farksız bir girişimdir. CHP'deki çözümler giderek artacaktır. Şemsi Belli, bu tespiti gerekçe olarak son zamanlarda iktidar partisindeki istifaları örnek göstermiştir. İstifa eden kişiler partinin çökeceğini hissettikleri için zekice bir harekette bulunarak kendilerini kurtarmışlardır. Bu istifaların arkasındaki gerçekleri de köşesinde sıralamaya çalışmıştır. Ona göre kişisel çıkarların birbirine ters düşmesi ve bunun sonucunda başlayan ikilikler, ikiye ayrılanlar arasında meydana gelen üçlükler bu devrenin daha da uzayacağına işaretir.⁸¹⁷

1949 yılı ortalarına gelindiğinde CHP'de durum bu şekilde iken DP'de Malatya'daki teşkilatını giderek büyötmeye devam etmiştir. 1949 yılı Temmuz ayında DP Orduzu'da bir bucak teşkilatı açmıştı. Rifat Savcı, Recep Yıldız, İbrahim Doğan, Hakkı Yıldırım ve Mehmet Ali İlhan bucak teşkilatı idare kuruluna seçilmişlerdi. Ayrıca DP Bulgurlu köyünde de teşkilat oluşturmuştu. Bu köydeki teşkilatın idare kurulunda da Hasan Kılıç, Ziya Yıldırım, Bayram Fendoğlu ve Abdullah Bulut yer almıştır.⁸¹⁸

10 Eylül 1949 tarihinde dönemin Başbakanı Şemsettin Günaltay Malatya'yı ziyaret etmiştir. Daha önce şehre ziyarete gelen siyasetçiler gibi doğu vilayetlerini teftişe çıkarak Malatya'ya gelen Şemsettin Günaltay'ın yanında İşletmeler Bakanı Münir Birscl ve Gümrük ve Tekel Bakanı F. Ş. Bürge'de yer almıştır. Elazığ'dan Malatya'ya tren yoluyla gelen Başbakanı garda vali, vilayet erkanı, askeri yetkililer ve kalabalık bir halk topluluğu karşılamıştır. Doğrudan hükümet konağı ve belediye ziyaretleri yapan hükümet yetkilileri daha sonra halkevine geçmişler burada ilçeler, bucaklar ve köylerden gelen vatandaşlarla kısa bir konuşma yapmışlar ve onların dilek ve beklentilerini not almışlardır. Özellikle tarımla uğraşan köylülerin Derme Suyu'nun Malatya'ya kafi gelmediğı Şahnahan Suyu'nun da bir an evvel Malatya Ovası'na bağlanması üzerindeki ortak dilekleri duyunca su işleri müdüründen gerekli izahati aldıktan sonra bu işle yakından ilgileneceğini söylemiştir. Halkevi ziyaretinin ardından tekcl tütün fabrikasına giden Başbakan Şemsettin Günaltay ve bakanlar burada

⁸¹⁷ Şemsi Belli, "Halk Partisi Çöküyor mu?", *Fırat*, S. 1831, 27 Mayıs 1949, s. 1.

⁸¹⁸ "DP Bir Ocak Ve Bir Bucak Daha Açtı", *Fırat*, S. 1869, 13 Temmuz 1949, s. 1.

gördükleri intizamı ve bilhassa sigara işinde uzmanlaşmış çalışanların teknik becerilerini ve zekalarını görünce yaptıkları ziyaretten oldukça memnun kalmışlardır. Belediye tarafından Başbakan ve beraberindeki heyet için fabrikada öğle yemeği verilmiştir. Bu yemekten sonraki ziyaret noktası İsmetpaşa bucağı olmuştur. Burada yeni yapılan elektrik fabrikasını gezdikten sonra tekrar şehre uğramışlardır.⁸¹⁹ Şehirde yeniden halkevine gelen Başbakan burada bir konuşma yaparak Malatya'nın doğu illeri içinde gelişmeye en müsait illerden biri olduğunu, Malatya halkının kabiliyet derecesinin yüksek olmasından dolayı ayrıca kendilerine karşı gösterilen yakınlık dolayısıyla teşekkür etmiştir. Malatya'nın sahip olduğu değerleri kaybetmeyen ender iller arasında bulunduğuna dikkat çeken Başbakan, buna etki eden başlıca unsurun Malatya halkının çalışkanlığı ve iş başarma kabiliyetinin bütün oluşundan ileri geldiğini ifade etmeye çalışmıştır. Başbakan ve beraberindeki bakanlarla akşam saatlerinde Malatya'dan ayrılmıştır.⁸²⁰

Başbakan Şemsettin Günaltay'ın yaptığı ziyaretten bir buçuk ay kadar sonra DP Genel Başkanı Celal Bayar daha önce söz verdiği gibi Malatya'ya gelmiştir. Celal Bayar'ın Malatya'ya gelişi 24 Ekim 1949 tarihinde gerçekleşmiştir. Trenle şehre gelmiş ve binlerce DP'li tarafından tren garında karşılanmış kendisini bekleyen otomobille DP il binasına giderek balkona çıkmış ve halka hitap etmiştir. Uzun zamandan beri Malatya'ya gelerek halkın sorunlarını dinlemek istediğini söyleyen Celal Bayar, “kısmet bugüneymiş” diyerek DP'nin şehirde nasıl güçlendiğini gördüğü için mutlu olduğunu sözlerine eklemiştir. İç ve dış siyasetten bahsederek konuşmasını sürdüren Celal Bayar'ın Malatya ile ilgili konuşurken en dikkat çeken unsurun özellikle partisinin iktisadi alandaki siyasetinin dayanak noktası olan liberal ekonomi ve CHP iktisadi alanda uyguladığı devletçilik politikası arasındaki farkları göstermesi bakımından “Malatya Mensucat Fabrikası” örneğini vermesi olmuştur. Bu fabrikanın kuruluşunda anonim şirket olarak kurulduğunu daha sonra devlet bütçesine

⁸¹⁹ “Başbakan Şemsettin Günaltay G. Tekel Ve İşletmeler Bakanları Şehrimizde”, *Fırat*, S. 1913, 10 Eylül 1949, s. 1.

⁸²⁰ “Başbakanımızın Halkevindeki Konuşması”, *Fırat*, S. 1914, 12 Eylül 1949, s. 1.

eklendiğini bunun sakıncalı olduğunu söylemiştir. Ayrıca denk bütçe ve israfa engel olan iktisadi bir anlayışın öneminin altını çizerek devlet bütçesine gereksiz yüklemeler yapıldığında kazancın azalıp bütçedeki eksilmelerin artış gösterdiği günler geldiği zaman bütün millet ellerinin arasına başını alır bu beladan nasıl kurtuluruz diye kara kara düşünür şeklinde bir ifade kullana Celal Bayar, bu dert üzerinde kafa yorulmadığı takdirde yarınımız gittikçe kötüleşeceği uyarısında bulunmayı da ihmal etmemiştir.⁸²¹

11 Aralık 1949 tarihinde CHP Malatya il kongresi yapılmıştır. Kongrede parti müfettişi Samsun milletvekili Naşit Fırat kongre başkanlığına seçilmiştir. Kongrede önce Atatürk'ün ve ebediyete intikal etmiş silah arkadaşlarının anısına saygı duruşunda bulunulduktan sonra il başkanı Lütfi Sayman kürsüye çıkmış geçmiş yıllara ait partinin faaliyet raporunu okuduktan sonra faaliyet raporları üzerine tartışmalar yapılmıştır. Dilek ve hesap komisyonları seçiminden sonra raporların tetkikine başlanarak birinci oturuma son verilmiştir. İkinci oturumda geçmiş yıllara ait kesin hesaplar kabul edilmiş yeni yıl bütçesi üzerine konuşmalar yapıldıktan sonra aynen kabul edilmiştir. Bundan sonra il idare kurulu üyelikleri için gizli oyla seçim gerçekleştirilmiştir. Sait Fırat, Mehmet Tulunay, Nüvit Yetkin, Lütfi Sayman, Ali Gebeş, İbrahim Turfanda, Fahri Oral, Vahap Saltoğlu, Abit Karakaş, Tevfik Ünsalan il idare kurulu üyeliklerine seçilmişlerdir. Büyük kurultay delegeliklerine de Sait Fırat, Nazım Fadıllıoğlu(Arapkir delegesi), Mustafa Özalp(Darende delegesi), Abdülkadir Özbay(Besni delegesi), Mehmet Tulunay, Kemal Sarıcı seçilmiştir.⁸²² Daha önceki kongrelerde 2 veya 3 kişinin seçildiği kurultay delegeliği sayısının arttığını görmekteyiz. Ayrıca bu kongrede il idare kurulu üyeliğine seçilenler arasında Abit Karakaş'ın da bulunmasını ilginç buluyoruz. Çünkü 1949 yılı Nisan ayı sonlarında CHP'den istifa eden Abit Karakaş'ın partiye geri dönüş yaptığı anlaşılmaktadır. Bu geri dönüşün ne zaman gerçekleştiğine ilişkin bir bilgiye sahip değiliz. Muhtemelen parti müfettişinin CHP'de başlayan istifalardan sonra safları sıkı tutmak

⁸²¹ “Demokrat Parti Genel Başkanı Celal Bayar Şehrimizi Ziyaret Ettiler”, *Yeni Malatya*, S. 31, 24 Ekim 1949, s. 1- 3.

⁸²² “C.H. Partisi Kongresi”, *Fırat*, S. 1985, 12 Aralık 1949, s. 1.

için yaptığı girişimler sonuç vermiştir. İkna çabaları sonucunda Abit Karakaş'ın partiye döndüğünü tahmin ediyoruz.

Abit Karakaş'ın CHP yeniden dönmek suretiyle il idare kuruluna seçilmesini Hamit Fendoğlu tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir. Hamit Fendoğlu, Abit Karakaş'ın partisinden istifa ettikten sonra her yerde partiden istifa ettiğini söylediğini, ne pahasına olursa olsun o saflara bir daha katılmayacağını belirttiğini, ancak genel merkez tarafından istifasının kabul edilmediğini, parti müfettişinin ısrarlarına rağmen partiye dönmeyeceğini açıkladığını gazetedeki köşe yazısında dile getirmiştir. Ayrıca DP'ye katılacağını söylemesine rağmen, daha sonra Malatya'da MP'yi kurmaya karar verdiğini açıklamasına rağmen tekrar karar değiştirerek hiçbir partiye girmek istemediğini herkes ilan ettiğini ancak bütün bunlar yaşanmamış gibi şimdi yeniden CHP'ye katılmasına oldukça sinirlenmiştir.⁸²³

1949 yılı sonu itibariyle CHP'nin Malatya'da teşkilatı olduğu bucak sayısı 56, mahalle teşkilatı sayısı 89, köy teşkilatı sayısı da 252 idi. Partinin bu teşkilatlara kayıtlı 30.204 üyesi vardı. En fazla üyeye sahip ilçe teşkilatı 4.882 kişi ile Malatya merkez ilçe, en az üyesi olan ilçe teşkilatı ise 1.522 kişi ile Kahta ilçesi⁸²⁴ olmuştur. Malatya'nın 1949 yılındaki tahmini nüfusunun 468.500 kişi⁸²⁵ olduğu düşünüldüğünde CHP'nin 30.204 kişilik üye sayısının nüfusa olan oranı yaklaşık %6,45'ti. Nüfusun %6,45'i CHP üyesi olan Malatya'da halkın siyasete olan ilgisi DP'nin kuruluşuyla birlikte giderek artmıştır. Çok partili hayata giriş aynı zamanda tek partinin durağan yapısına da doğrudan etki ederek hız kazandırmıştır.

18 Şubat 1950 tarihinde CHP Malatya il teşkilatı, saat 13.00 halkevinde bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantı Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 1950 milletvekilliği seçimlerinde adaylığını Malatya'dan koymasına için tertip edilmişti. Milletvekillerinden Şefik Tugay toplantıda ilk sözü almış ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye Malatyalıların bir isteğini arz etmek için toplandıklarını söylemiştir. Toplantıda bu yönde alınan kararın telgrafla bildirilmesi teklifinde bulunmuş ve bu teklif kabul görmüştür. Çeşitli gruplar oluşturularak Cumhurbaşkanı telgraflar yazılmıştır. Elimizde bulunan il başkanı Lütfi Sayman imzalı

⁸²³ Hamit Fendoğlu, "Abit Karakaş'tan Efkar Önünde Mertçe Cevap Bekliyorum", *Yeni Malatya*, S. 45, 22 Aralık 1949, s. 1- 2.

⁸²⁴ BCA, 490.01, 175.700.1. , lef 105- 106.

⁸²⁵ *Ekonomik Ve Sosyal Göstergelerle Malatya*, s. 11.

telgrafın içeriğinde Cumhurbaşkanından hemşehrlik adına Malatyalıları kırmaması istenerek milletvekilliği adaylığı tercihinin kendi memleketinden yana kullanılması ricasında bulunulmuştur.⁸²⁶ İsmet İnönü kendisine ulaşan telgrafa teşekkür ederek “Hemşehrilerimin teveccühü benim için çok değerlidir” karşılığını vermiştir.⁸²⁷

1950 yılı genel seçimlerinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün Malatya’dan milletvekilliği adayı olması için CHP’liler 50 kişilik bir heyet oluşturmuşlar ve Ankara’ya gitmeyi kararlaştırmışlardı. Ancak bu heyet içerisinde yer alıp Ankara’ya gitmek için yeterli parası olmayanlar için Malatya milletvekilleri kendi aralarında 3 bin lira toplamışlar ve Ankara’ya gidemeyeceklerin de kafileye dahil olmasını sağlamışlardır. Bu grup 3 Mart 1950 tarihinde Malatya’dan yola çıkmıştır.⁸²⁸ Heyette belediye başkanı Sait Fırat, daimi encümen başkanı Vahap Saltoğlu, halkevi başkanı Nüvit Yetkin, Ahmet Fırat, Fırat gazetesi sahibi Mehmet Özkan, avukat Mehmet Kartal, Hacı Turfanda, Abit Karakaş gibi şehrin ileri gelenleri de yer almıştır. Malatya’dan trenle Ankara’ya hareket eden bu grup trenin ön cephesine “Adın Temiz, Hatıran Aziz Kalacaktır” ibaresini taşıyan bir yazı asmışlardır.⁸²⁹ Lütfi Sayman başkanlığında Ankara’ya giden heyet 5 Mart 1950 tarihinde “Ankara Tren Gar”ında Malatya milletvekilleri ve İstanbul’dan gelen bazı Malatyalılar tarafından karşılanmışlardır. Daha sonra kendileri için hazırlanan otellere yerleştirilmişlerdir. Saat 17.00 de Çankaya Köşk’ünde Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilmişlerdir. Yapılan görüşmede İsmet İnönü yaşadığı mutluluğu dile getirmiştir. Ayrıca yeni seçim kanununa göre seçimin Mayıs ayında yapılacağını bu müddet zarfında Malatya’ya geleceğini söylemiş, “Adaylık meselesine de hep beraber karar veririz” demiştir. Heyetle birlikte hatıra fotoğrafı çekildikten sonra köşkten ayrılan heyet Malatya milletvekilleri tarafından Anadolu Kulübünde verilen yemeğe davet edilmiştir. Ertesi gün saat 10.30’da Malatya heyeti Anıtkabir’e giderek Atatürk’ün kabrine

⁸²⁶ “Reisicumhurumuz İsmet İnönü’nün 1950 Yılı Seçimleri İçin Adaylığını Malatya’dan Koyması Kuvvetle Arzu Ediliyor”, *Fırat*, S. 2039, 20 Şubat 1950, s. 1.

⁸²⁷ “Reisicumhurumuz İ. İnönü’den C.H. Partisi Başkanına Gelen Telgraf”, *Fırat*, S. 2042, 23 Şubat 1950, s. 1.

⁸²⁸ “İsmet İnönü’nün Malatya Adaylığı için 50 Kişilik Bir Grup Ankara’ya Gitti”, *Yeni Malatya*, S. 88, 4 Mart 1950, s. 1.

⁸²⁹ “Sayın Hemşehrimiz İnönü’ye Malatyalıların Sevgi Ve Bağlılıklarını İleten Heyet Yola Çıktı”, *Fırat*, S. 2048, 3 Mart 1950, s. 1. Fırat gazetesinin bu haberine göre heyette 65 kişi vardı.

çelenk koymuşlardır. Akşam saatlerinde de heyet Ankara'dan tren yoluyla Malatya'ya geri dönüş yapılmıştır.⁸³⁰ 8 Mart 1950 tarihinde heyet Malatya'ya ulaşmıştır.⁸³¹

Malatya heyetiyle yaptığı görüşmede milletvekilliği adaylığına birlikte karar verimiz diyen İsmet İnönü'nün 14 Mart 1950 tarihinde Çankaya'da parti yetkilileriyle ve çalışma arkadaşlarıyla yaptığı toplantıdan sonra ikinci adaylık yerinin Malatya olduğu açıklanmıştır.⁸³² Böylelikle Malatya heyetinin yapmış olduğu ziyaretin başarılı olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Bu sıralarda DP'de ilçe kongrelerini tamamlayarak 1950 yılı genel seçimlerine yenilenmiş teşkilatlarıyla gitme çabası içerisindeydi. Ancak özellikle Akçadağ ilçesinde istifalar yaşandığı, DP Malatya il teşkilatının bu nedenle sarsıntıya uğradığıyla ilgili "Fırat Gazetesi"nde haberler yer alınca⁸³³ Aynı gazetede DP ilçe başkanı Ahmet Teştoğ imzalı bir tektip yazısı yayınlanmıştır. Bu haberlerin maksatlı yapıldığını, tam tersine Akçadağ ilçesinde DP'nin giderek güçlendiğini iddia etmiştir.⁸³⁴ Besni, Adıyaman ve Kahta ilçeleri yıllık kongrelerini düzenlemek üzere il teşkilatında görevli 10 kişilik bir heyet oluşturularak adı geçen ilçelere gönderilmiştir. Bu heyette Mustafa Saltoğlu, Kemal Evliyaoğlu, Cevdet Güray, Kemal Özmumcu, Mustafa Ağabügüm, Mehmet İlhan, Kamil Güzel, Sabri Özbek, Rıza Yazıcıoğlu ve Hamit Fendoğlu yer almıştır.⁸³⁵ Besni ilçe kongresi 12 Mart 1950 tarihinde yapılmıştır. Kongre başkanlığına il teşkilatından Besni'ye giden heyette yer alan Sabri Özbek seçilmiştir. Daha sonra ilçe başkanı Sait Ağar tarafından partinin yıllık raporu okunmuş, daha sonra dilekler, beklentiler dile getirilmiştir. Kongrenin sonunda seçimler yapılmış, Sait Ağar, Tahsin Sümer, Hasan Emre, Mehmet Özer, Ahmet Candoğan, Mehmet Özkasap ve Mehmet Arcak ilçe idare kuruluna seçilmişlerdir.⁸³⁶ DP ilçe kongrelerinden sonra 5 Nisan 1950

⁸³⁰ "Malatya Heyeti Sayın Cumhurbaşkanı İnönü Tarafından Kabul Buyruldu", *Fırat*, S. 2050, 6 Mart 1950, s. 1-2. Seçim kanunu gereğince Cumhurbaşkanı İsmet İnönü iki yerden aday olmak istiyordu. Birinci aday olacağı yer Ankara idi. İkinci olarak adaylığını koyacağı yer konusunda henüz bir karara varamamıştı. Konya ve Malatya heyetleri oluşturularak her iki heyette kendi illerinden aday olması için Cumhurbaşkanı'na ikna etmeye çalışmışlardır.

⁸³¹ "Heyetimiz Ankara'dan Döndü", *Fırat*, S. 2053, 10 Mart 1950, s. 1.

⁸³² "Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Malatya Milletvekili Adaylığını Kabul Etiler", *Fırat*, S. 2057, 15 Mart 1950, s. 1.

⁸³³ "Akçadağ Demokratları Bozguna Uğradı", *Fırat*, S. 2066, 27 Mart 1950, s. 1-2. CHP'nin Malatya'daki yayın organı Fırat'ta bu haberler çıkarken, DP yayın organı Yeni Malatya'nın bu haberleri görmezden gelmesi dikkat çekicidir.

⁸³⁴ "Akçadağ Demokratlarında Bozgunluk Yok Gelişme Var", *Fırat*, S. 2070, 1 Nisan 1950, s. 1-2.

⁸³⁵ "İlimiz Demokrat Parti Faaliyeti", *Yeni Malatya*, S. 88, 4 Mart 1950, s. 1.

⁸³⁶ "Demokrat Parti Besni İlçe Kongresi Yapıldı", *Yeni Malatya*, S. 95, 13 Mart 1950, s. 1.

tarihinde Malatya il kongresini yapmıştır. İstanbul sinemasında saat 10.00’da sinirli ve gergin bir atmosferde gerçekleştirilen kongrede kongre başkanlığına Mustafa Ağabügüm seçilmiştir. Daha sonra bir önceki senenin faaliyet raporu okunmuş ve kabul edilmiştir. Raporda büyük ölçüde eski idare kuruluna ve iktidar partisine karşı sert eleştiriler içeren cümleler yer almıştır. Kongrenin ara verilmeden geç saatlere kadar devam etmesi sağlanmıştır. Son olarak idare kurulu seçimi yapılmıştır. Sabri Özbek, Mustafa Ağabügüm, Kemal Özmumcu, Cevdet Güray, Mustafa Saltoğlu, Hasan Çuhacı, Reşat Onur, Reşat Emek ve Kemal Güzel il idare kuruluna seçilmişlerdir.⁸³⁷ 7 Nisan 1950 tarihinde toplanan DP Malatya il idare kurulu kendi aralarında yapmış oldukları seçimle il başkanlığına Kemal Özmumcu’yu, ikinci başkanlığa Cevdet Güray’ı, parti saymanlığına Kamil Güzel’i, parti yazmanlığına da Reşat Onur’u seçmişlerdir. 9 Nisan 1950 tarihinde toplanan Malatya merkez ilçe idare kurulu da kendi aralarında yaptıkları toplantıyla başkanlığa Kemal Evliyaoğlu’nu, ikinci başkanlığa Dr. İzettin Baykal’ı, parti ilçe saymanlığına Hamit Fendoğlu’nu, parti ilçe yazmanlığına da Mehmet Karakaş’ı seçmişlerdir.⁸³⁸

24 Mart 1950 tarihinde TBMM’nin feshedilmesi ve seçim kararı alınmasıyla birlikte DP 13 Nisan 1950 tarihinde milletvekili adaylarını belirlemek için yoklama yapacaktı. Bu yoklama diğer ifadeyle ön seçimle milletvekili adaylarının %80’i belirlenirken genel merkezde %20’lik bir kontenjanla milletvekili adayı gösterecekti.⁸³⁹ 21 milletvekili adayı 1950 seçim listesindeki 9 kişilik yoklamada yer almak için yarışmışlardır. Bunlar içerisinde Hüseyin Fırat(Hacı Bedir Ağa oğlu), Reşat Emek, Sait Açar, Kemal Özmumcu(il başkanı), Sabri Özbek, Kemal Evliyaoğlu, Sait Bilginer, Mustafa Saltoğlu ve Rıfkı Garipoğlu⁸⁴⁰ DP’nin Malatya’dan aday göstereceği listeye girmeyi başarmışlardı. Bu seçilenlerin sayısı 9 idi. 2 kişilik kontenjan yukarıda da ifade ettiğimiz gibi DP Genel Merkezine aitti. CHP ise 8 Nisan 1950 tarihinde yapmış olduğu yoklamayla 30 milletvekili adayı arasında en çok oyu alan 8 kişiyi belirlemişti. 11 milletvekili çıkaracak olan Malatya için diğer gösterilecek 3 adayı ise genel merkez kontenjanından belli olacaktı. Buna göre İsmet İnönü, Mehmet Kartal, Hikmet

⁸³⁷ “Malatya DP İl Kongresi Dün Yapıldı”, *Fırat*, S. 2074, 6 Nisan 1950, s. 1.

⁸³⁸ “DP İl Ve İlçe Başkanları Seçimi”, *Yeni Malatya*, S. 119, 10 Nisan 1950, s. 1- 2.

⁸³⁹ “DP Aday Seçimi”, *Yeni Malatya*, S. 119, 10 Nisan 1950, s. 1.

⁸⁴⁰ “Malatya DP Milletvekilliğine Müracaat Edenlerin İsimleri”, *Yeni Malatya*, S. 128, 20 Nisan 1950, s. 1- 2.

Fırat, Şefik Tugay, Esat Doğan, Mehmet Kulu, M. Nuri Ocakçıoğlu, Abdülkadir Özbay sırasıyla seçilerek ilk 8 içinde kendilerine yer bulmuşlardı.⁸⁴¹

1950 yılı seçimleri yaklaşırken İsmet İnönü'nün Malatya'da aday olacağı yönünde çıkan söylentilere karşı DP'nin yayın organı gibi hareket eden şiddetli bir CHP muhalifi olan "Yeni Malatya Gazetesi"nde DP eski il başkanlarından il idare kurulu üyesi Kemal Özmumcu'nun bir makalesi yayınlanmıştır. İsmet İnönü'ye hitaben yazdığı yazısında Malatya'dan CHP milletvekili adayı olursanız belki de sizi onlardan daha çok seven DP'li hemşehrilerinizi üzersiniz. "Biz DP'li Malatyalılar olarak sizi bütün Malatya'ya malolmuş bir kimse olarak görüyoruz" diyen Kemal Özmumcu İsmet İnönü'nün bir parti tarafından aday olması halinde kendisine karşıt bir hemşehri grubu yaratacağını hatırlatmak istemiştir. Bunun yanında o zamanki seçim kanunu gereğince İsmet İnönü'nün milletvekili listesinin en önünde yer alması CHP'ye avantaj sağlayacağı için DP listesinde de adının yer alması ricasında bulunmuştur.⁸⁴² Kemal Özmumcu'nun bir Malatyalı olarak farklı bir partinin üyesi olmasına rağmen Cumhurbaşkanı'na karşı gösterdiği saygı ve hitap dili siyasete girmeyi düşünenler için örnek alınması gereken bir davranıştır. Tabiri caizse "Öküz ölmüş ortaklık bitmiştir" atasözümüzün bu durumda geçerli olmadığını göstermesi bakımından da oldukça ilginçtir. Bu yazının dikkati çeken bir diğer yönü de İsmet İnönü'yü partiler üstü bir konumda görmesidir. Belki de bizim bu şekilde düşünmemize neden olan şey Kemal Özmumcu'nun hemşerisi olmasından kaynaklanmaktadır.

İsmet İnönü'nün Malatya'dan aday olmasıyla ilgili DP il idare kurulu üyelerinden Hamit Fendoğlu tarafından kaleme alınan yazıda da İsmet İnönü'nün "12 Temmuz Beyannamesi" ile partiler dışında kalacağını söylediği zaman kendisine muhalif olanların çok sevindiklerini partisinden istifa etmesine rağmen tekrar CHP genel başkanlığını kabul etmeseydi oylarını ona vermeyi hatta onun için seçimlerde oy toplamak için tüm güçleriyle çalışmayı planladıklarını söylemiştir. Ancak Hamit Bey'e göre İsmet İnönü sözünde sebat etmedi ve partisine öz evlat muhaliflere de üvey evlat muamelesini layık görmüştü. Bu nedenle kendisine oy vermeyi düşünmediğini söylemiştir. Ayrıca Hamit Bey yazısında o güne

⁸⁴¹ "CHP Adayları", *Yeni Malatya*, S. 119, 10 Nisan 1950, s. 2.

⁸⁴² Kemal Özmumcu, "Cumhurbaşkanı Sayın İnönü'ye Açık Mektup", *Yeni Malatya*, S. 110, 30 Mart 1950, s. 1-2.

kadar bilinmeyen bazı şeyleri de açıklamıştır. Örneğin İsmet İnönü'nün son Malatya ziyaretinde bazı DP'liler de karşılama heyetinde bulunmuş hatta kendisine parti listesinin en başında yer alarak Malatya'dan aday olmasını istemişler, İsmet İnönü'nün de bu teklifi kabul ettiğini iddia etmektedir. Hamit Bey, DP'li olup sorumsuzca hareket ederek Cumhurbaşkanı milletvekili teklifinde bulunarak parti nizamnamesine uygun davranmayan bu şahıslara gereken disiplinin uygulanmasını da istemiştir. Bütün bu saydıklarımızın dışında yazısında şu soruya da cevap aramıştır: "25 yıldır Malatya'dan adaylığını koymayan İsmet İnönü şimdi neden milletvekili olmak istiyor?" Hamit Bey bu sorunun cevabını Ankara şehriyle bağlantılı olarak cevaplayarak İsmet İnönü'nün oradan seçimi kazanamayacağını anladığı için Malatya'dan yana tercihte bulunduğunu ifade etmeye çalışmıştır.⁸⁴³

27 Mart 1950 tarihinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Polatlı'da yaptığı konuşmayla partisinin seçim kampanyasını resmen başlatmıştı. Bu nutku ile İsmet İnönü, geçen dört senelik devrin adeta hesabını vermiş, ayrıca yeniden Ankara milletvekili seçilince neler yapacağını da sıralamıştır. Doğrudan Ankaralı seçmenlere seslenmiş gibi görünen konuşma aslında bütün vatandaşlara CHP'nin seçim programına anlatan bir konuşmaya dönüşmüştür.⁸⁴⁴ Birinci adaylık yerinden sonra İsmet İnönü, ikinci adaylık yeri olan Malatya'ya yönünü çevirmiştir. 30 Mart 1950 tarihinde Malatya'ya seçim münasebetiyle ziyarette bulunacaktır. Saat 10.00'da trenle Malatya'ya gelen İsmet İnönü'yü binlerce vatandaş karşılamıştır. Vali Sait Koçak'la birlikte kendisini bekleyen otomobile binen Cumhurbaşkanı İsmet İnönü doğrudan CHP il binasına gitmiştir. Burada bir müddet istirahat ettikten sonra balkona çıkarak vatandaşlara seslenmiştir. "Malatyalılar, aziz hemşehrilerim, seçim kanununun verdiği imkan üzerine bu devrede Malatya milletvekilliği için dahi adaylığımı koyacağım. Eğer Malatyalılar kabul ederse evvelce uzun müddet bu sıfatla taşıdığım şerefli hatıraları yeniden canlandırmış olacağım..." diyerek sözlerine başlamıştır. Daha sonra ülkenin dış problemleri ve iç siyasi problemlerini dile getirmiştir. Memleketin en büyük meselesini dış güvenlik kaygısı olarak gösteren İsmet İnönü'ye göre, bu problemi daha sağlam temellere oturmanın temel taşı olarak 1950 seçimlerini göstermiştir. Bu temeli memlekette huzur ve istikrarı temin edecek şartların vücuda gelmesi olarak ifade eden İnönü bundan başka seçimlerle ilgili daha önce Ankara'da

⁸⁴³ Hamit Fendoğlu, "İsmet İnönü'nün Durumu Ve Karşılanması", *Yeni Malatya*, S. 120, 11 Nisan 1950, s. 1- 2.

⁸⁴⁴ "İnönü'nün Nutku", *Fırat*, S. 2067, 28 Mart 1950, s. 1.

yaptığı konuşmalarında yanlış anlaşılmasından yakınmıştır. Ayrıca anayasaya göre milletvekili olarak kendisini de halka beğendirmek zorunda olduğunu söylemiş, “12 Temmuz Beyannamesi” meselesini hatırlatmış ve Malatyalıların bu konuyu iyi bildiğini, çünkü bu olayın ardından Malatya’ya ve bu çevredeki pek çok şehre birkaç defa gelerek, siyasi partilerin birbirlerinin varlıklarına hürmet etmeleri gerektiğiyle ilgili nasihatlerde bulunduğunu açıklamıştır. İsmet İnönü konuşmasını yaptıktan sonra İsmetpaşa bucağına uğramış oradan da Gündüzbey’e gitmiştir. Saat 15.30’da Malatya’dan ayrılmak suretiyle Diyarbakır’a doğru yol almıştır.⁸⁴⁵

CHP Malatya bölge müfettişi olarak 30 Mart 1950 tarihinde yeniden Mithat Aydın görevlendirilmişti. Daha önce Trabzon milletvekili olan Mithat Aydın bu defa Malatya’ya Aydın milletvekili olarak gelmiştir. Malatya’da parti işlerinin çok geri kaldığını, partinin il, ilçe kurulu toplantılarının yapılamayacak durumda bulunduğunu, bu nedenle yaklaşan seçim işleriyle uğraşmak üzere il, ilçe kurullarını toplayarak bu toplantılara başkanlık yapacağını⁸⁴⁶, kısacası uyku modunda bulunan parti teşkilatını yeniden harekete geçireceğini genel merkeze bildirmiştir.

9 Nisan 1950 tarihinde CHP Malatya il binasında delegelerin katılımıyla deneme seçimi(ön seçim) gerçekleştirilmiştir. Yapılan tasnif sonucunda merkez kazadan üç ilçelerden beş olmak üzere sekiz kişi milletvekili adaylığına seçilmiştir. İsmet İnönü, Hikmet Fırat, Şefik Tugay Malatya merkez ilçesinden, Mehmet Kartal Pütürge ilçesinden, Esat Doğan Doğanşehir ilçesinden, Abdülkadir Özbay Besni ilçesinden, Nuri Ocakçıoğlu Darende ilçesinden, Mehmet Kulu Arapkir ilçesinden seçilmişlerdir.⁸⁴⁷ Malatya il seçim kurulu başkanlığı da aynı tarihlerde bağımsız milletvekili adayları olanların isimlerini ilan etmiştir. Malatya eski milletvekili Kahtalı Hacı Bedir Ağa oğlu Ali Fırat, Hamikoğullarından Bekir oğlu İbrahim Galip Akçadağ, Derviş oğlu Cemal Azmi Soydaner, Darendeli Ahmet oğlu tüccar Rıfat Zaloğlu, Şahinbeyoğullarından çiftçi Ali Azmi oğlu Bekir Şahin ve Hasan oğlu mülkiye müfettişlerinden Adil Özelçi bağımsız milletvekili adaylığı için il seçim kuruluna

⁸⁴⁵ “Sayın Hemşehrimiz İnönü Malatya’da Ayrıldılar”, *Fırat*, S. 2069, 31 Mart 1950, s. 1- 2.

⁸⁴⁶ BCA 490.01, 175.700.1. , lef 97.

⁸⁴⁷ “C.H.P Adayları Belli Oldu”, *Fırat*, S. 2077, 10 Nisan 1950, s. 1. CHP’nin 11 kişilik milletvekili listesinde 8 aday ön seçimle belirlenirken geriye kalan 3 kişilik kontenjan adaylarını genel merkez belirleyecekti. Ön seçimde İ. İnönü 229, Ş. Tugay 191, H. Fırat 160, M. Kartal 149, E. Doğan 146, A. Özbay 136, M. Kulu 124, Nuri Ocakçıoğlu 124 oy alarak milletvekili adayları arasına girmeyi başarmışlardır, BCA, 490.01, 374.1576.2. , lef 27.

başvurmuşlardı.⁸⁴⁸ Bu arada DP eski idare kurulu üyelerinden avukat Mehmet İlhan partisinden istifa etmiş ve Malatya'dan bağımsız milletvekili adayı olmuştur. Bu istifa hem CHP'liler açısından hem de DP'liler için bütün şaşkınlık yaratmıştı. Milletvekili adaylarının tespiti sırasında yapılan usulsüzlükler, partililerin birbirlerine karşı olan itimatsızlığı, bazı yolsuzluk söylentileri Mehmet İlhan için istifa gerekçeleri olmuştur. Ona göre bütün bu sayılan yanlışlar partinin kuruluşunda mücadele edilmesi gereken unsurlardı. Şimdi parti için de tüzüğe aykırı hareketlerin yaşanması onun partide daha fazla durmasına imkan bırakmamıştı. İstifa etmesine rağmen Mehmet İlhan partisinin 1950 seçimlerinden galip çıkmasını istiyordu. Mehmet İlhan'a göre Malatya'da 1950 seçimleri kendisinin istifasına neden olan gerekçelerden dolayı DP için bir hüsrana olacaktı.⁸⁴⁹ Seçim yapılmadan önce adeta seçmenlerin beynini okur gibi yapmış olduğu seçim analizi ya da seçim tahmini oldukça ilginçtir.

CHP ve DP arasındaki siyasi çekişme 1950 yılı seçimlerine 1 aydan daha az bir zaman kala Malatya'da giderek kızışmaya başlamıştı. Öyle ki sonu ölümle neticelenen bir olayın meydana gelmiş ve seçimlere neredeyse gölge düşürmüştü. Şehir kulübünün salonunda meydana gelen olayda CHP'li Nuri Şeftalicioğlu, DP'li Mehmet Karakaş'ı silahla vurarak öldürmüştü. Olay şöyle gelişmişti; kulüp salonunda Mehmet Karakaş ile DP'li arkadaşı diş doktoru Cevdet Güray oturup konuşturlarken, CHP'li Nuri Şeftalicioğlu ile arkadaşı kunduracı Hacı Ali adlı arkadaşı kulübe gelerek başka bir masaya oturmuşlardı. Daha sonra Nuri Bey'in masasına Ziya Karaköylü adlı arkadaşları gelip onlara eşlik etmiştir. Bu sırada Ziya Bey, Nuri Bey'in fazla alkol aldığını görerek eve gitmesini istemiştir. O da son içkiyi içip öyle gideceğini söylemiştir. Masada parti meseleleri konuşması sürerken Nuri Bey'in küfrederek bağırması üzerine o sırada arkadaşları herhangi bir hoş olmayan hadiseye meydan vermemek için Nuri Bey'i masadan kaldırarak aşağıya indirmişlerdir. Bağırış çağırışları devam edince üst katta bulunan Mehmet Karakaş, çok fazla içtiğini ve daha fazla zırvalamadan evine git diyerek Nuri Bey'i ikaz etmiştir. Nuri Bey'in arkadaşları olayı yatıştırınca Mehmet Bey'de tekrar yerine oturmuştur. Nuri Bey arkadaşlarının elinden kurtulup daha içeceğini söyleyerek yukarı tekrar çıkmıştır. Arkadaşları da ne halin varsa gör diyerek bırakıp gitmişlerdir. Yukarı kata

⁸⁴⁸ "Malatya İl Seçim Kurulu Başkanlığından", *Fırat*, S. 2087, 22 Nisan 1950, s. 2.

⁸⁴⁹ "Kalenin En Büyük Burcu Uçtu", *Fırat*, S. 2094, 2 Mayıs 1950, s. 1.

çıkan Nuri Bey, DP'lilere küfür edince Mehmet Bey kendisine tokat atmıştır. Tokatın etkisiyle sendeleyeni Nuri Şeftalicioğlu belindeki silahın ağzına mermiyi sürmüş, bu sırada Mehmet Bey silaha müdahale etmek istemişse de başarılı olmamıştır. Silahtan çıkan ilk kurşun Mehmet Karakaş'ın kalbine isabet etmiştir. Bu şekilde Mehmet Karakaş hayatını kaybetmiştir. Olaydan sonra evine giden Nuri Şeftalicioğlu polis tarafından yakalanmıştır. Mehmet Karakaş'ın ölümü Malatya'da büyük bir üzüntüyle karşılanmıştır. DP oldukça faal çalışan bir parti üyesini kaybetmiştir. Nuri Şeftalicioğlu da Malatya belediyesi daimi encümen üyesiydi.⁸⁵⁰ Sıkı bir CHP'liydi. Olayın neden olan asıl unsurun siyaset olması yakın zamanda gerçekleşecek seçimlerin kaygı verici hale gelmesine de neden olmuştur.

DP Genel Başkanı Celal Bayar Mehmet Karakaş'ın cenazesi kaldırıldıktan sonra 7 Mayıs 1950 tarihinde Malatya'ya gelerek Mehmet Karakaş'ın ailesine taziye ziyaretinde bulunmuş ve burada yaptığı konuşmada bu olayın siyasi bir cinayet olduğunu söylemiştir. Benzer bir olayın Samsun'da da yaşandığını ve DP'lilerin taarruz hareketi yapmadıklarının görüldüğünü ifade etmiştir. Bugün kendilerine rakip partilerden kardeşlik çağrıları yapıldığını da sözlerine ekleyen Celal Bayar, bunun demek ki gerçek olmadığını, siyasi bir taktik icabı olduğunu belirtmiştir.⁸⁵¹ Celal Bayar'ın ziyaretinden 1 gün sonra Mehmet Karakaş'ın ölümüne sebebiyet veren Nuri Şeftalicioğlu'nun ağır ceza mahkemesinde görülen duruşmasında sanık 12 yıl hapis ve 1000 TL de para cezasına çarptırılmıştır.⁸⁵²

14 Mayıs 1950 tarihinde sabah saat 10.00'da Malatya'da oy verme işlemi başlamış ve akşam saat 17.00'de sandıklar kapanmıştır. Malatya'da seçimler son derece olgun ve demokratik bir ortamda yapılmıştır. Sandıklar kapandıktan sonra tasnif işlemine başlanmıştır. Gece geç vakitlerde ilçe seçim kuruluna verilen tutanaklardan CHP'nin Malatya'da büyük bir çoğunlukla kazandığı anlaşılmıştır. İlçelerden henüz haber alınamamıştır.⁸⁵³ Malatya'da CHP kazanırken Türkiye genelinde ise DP seçimlerden zaferle çıkarak tek başına iktidar olmuştu.⁸⁵⁴ İsmet İnönü, Şefik Tugay, Hikmet Fırat, Lütfi Sayman, Mehmet Sadık Eti, Esat Doğan,

⁸⁵⁰ "Mehmet Karakaş Öldürüldü", *Yeni Malatya*, S. 141, 5 Mayıs 1950, s. 1- 2.

⁸⁵¹ "DP Genel Başkanı Sayın Celal Bayar Dün Malatya'ya Gelerek Mühim Bir Nutuk Söyledi", *Yeni Malatya*, S. 143, 8 Mayıs 1950, s. 1.

⁸⁵² "Katil Nuri Şeftalicioğlu", *Yeni Malatya*, S. 144, 9 Mayıs 1950, s. 1.

⁸⁵³ "1950 Seçimleri Şehrimizde Huzur Ve Sükunet İçinde Yapıldı", *Fırat*, S. 2103, 15 Mayıs 1950, s. 1.

⁸⁵⁴ "İktidarı D. Parti Ele Alacak", *Fırat*, S. 2104, 16 Mayıs 1950, s. 1.

Hüseyin Doğan, Mehmet Kartal, Mehmet Kulu, Nuri Ocakçıoğlu ve Abdülkadir Özbay milletvekili seçilmişlerdi. CHP'den Malatya milletvekili olarak TBMM'ye seçilen kişiler ve aldıkları oy oranları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo: 2. 30. 1950 Yılı Seçimlerinde Malatya Milletvekili Olmaya Hak Kazananlar ve Aldıkları Oy Miktarları

Adı Soyadı	Doğum Yeri- Tarihi	Aldığı Oy Sayısı
İsmet İnönü	İzmir- 1884	108.476
Şefik Tugay	Malatya- 1905	95.662
M. Sadık Eti	Kemaliye- 1311	94.647
Hikmet Fırat	Malatya- 1310	94.400
Lütfi Sayman	Malatya- 1323	94.074
Esat Doğan	Doğanşehir- 1897	93.841
Hüseyin Doğan	Malatya- 1318	93.502
Nuri Ocakçıoğlu	Darende- 1315	93.064
Mehmet Kartal	Pütürge- 1329	92.657
Mehmet Kulu	Arapkir- 1310	91.182
Abdülkadir Özbay	Besni- 1319	89.934

Kaynak: “Malatya Valiliğinden”, *Yeni Malatya*, S. 156, 23 Mayıs 1950, s. 2.

1950 yılı genel seçimlerinde Malatya’da 194.522 kayıtlı seçmenden 173.010’u oy kullanmıştır. Seçimlere katılım oranı %88.9 olurken CHP, 94.677 oy almıştır. Oy kullanan seçmenlerin %59.3’ü CHP’den yana tercihini kullanmıştır. DP ise 64.834 oy almıştır. DP aldığı oy oranı da %40.7 olmuştur.⁸⁵⁵ Yukarıdaki tabloya dikkatli bakıldığında liste usulu oylamanın yapıldığı seçimlerde İsmet İnönü ve Şefik Tugay’ın partilerinden daha fazla oy aldığı görülmektedir.

Malatya milletvekili olarak parlamentoya seçilen İsmet İnönü Mayıs ayının 23’üne kadar Cumhurbaşkanlığı görevini sürmüştür. Celal Bayar’ın Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra İsmet İnönü bir beyanname yayınlarak millete ve seçmenlerine şükranlarını sunmuştur. Öncelikle partisinin yeniden iktidar olması için kullanılan bütün oylar için teşekkür eden İsmet İnönü, daha sonra Ankaralıları teşekkür etmiş, kendisinin Cumhurbaşkanı seçildikten sonra üç devre Ankara’dan milletvekili olduğunu hatırlatmıştır. Zor günlerde

⁸⁵⁵ *Milletvekili Genel Seçimleri 1923- 2011*, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Yayın No: 3685, Ankara, Haziran, 2012, s. 69.

onların desteğini daima yanında hissettiğini söylemiştir. Beyannamesinin sonunda İsmet İnönü Malatya'ya ayrı bir parantez açarak şu sözleri sarfetmiştir:

“...Malatyalı hemşehrilerime minnetlerimi söylemeliyim. Cumhurbaşkanlığına Malatya milletvekili olarak seçilmiştim. Devlet mülahazaları ile seçim dairemi değiştirmenin münasip olacağına karar verdiğim zaman Malatyalılar mahzun olmuşlardı. Bu hissi unutarak son anda beni tekrar kendi seçim dairelerine kabul ettikleri için bana büyük bir lütufta bulunmuşlardır. Malatya tarihinde bir Cumhurbaşkanı yetiştirmek ve ondan sonra muhalefet partisinin bir başkanını memlekete temin etmek hazzı bulunacaktır. Yeni vazifem şimdiye kadar aldığım vazifelerden daha az ehemmiyetli değildir. Malatyalılar bana bu yakınlığı göstermenin hem ulüvvi cenaplarının paha biçilmez bir nişanesi olduğu için hayatımın müstesna bir bahtıyarlığıdır. Malatyalıların teveccühüne layık olduğumu ancak yeni vazifemde göstereceğim muvaffakiyetle isbat edebilirim. Malatyalılara layık olmaya çalışacağım.”⁸⁵⁶

İsmet İnönü'nün yukarıda yer alan açıklamasından sonra DP'nin Malatya'da yayın organı olan “Yeni Malatya” gazetesinde Nevzat Bulun'un “Büyük İnönü” başlığıyla yayınlanan makalesinde kendisinin sadece Malatya için değil aynı zamanda Türkiye için bir gurur kaynağı olduğu, Malatyalılara karşı gösterdiği teveccühün hemşehrileri için bir gurur kaynağı teşkil ettiği, CHP'li gözükmekle kendi menfaatleri için Malatya'da siyaset yapan şahıslardan daima İsmet İnönü'yü ayırdıklarını, muhalefet gibi şerefli bir vazifenin lideri olarak Malatya'yı şereflendirdikleri zaman DP'lilerin her zamankinden daha fazla kendisine samimiyet göstereceklerini⁸⁵⁷ belirtmiştir.

Gerçekten de İsmet İnönü'nün söylediği gibi Malatyalılar günümüzde de İsmet İnönü gibi bir Cumhurbaşkanı yetiştirdiklerini her fırsatta dile getirmektedirler. Cumhurbaşkanlığı makamı demokrasi kültürünün Türkiye Cumhuriyeti'ne iyice hakim olmasından sonra sembolik olarak önemini korumasına rağmen icra makamı olan Başbakanlık makamına nazaran arka planda kalmış olsa da bugün memleket taraftarlığı ya da “Kent Toprakçılığı” yapanlar için ilk sırada yer almaktadır. Günümüzde bir şehirde Başbakan yetiştirmekle övünen insanlar bulunmuş olsa da ancak yukarıda örnek verdiğimiz sözün Cumhurbaşkanları için çok sık kullanıldığını biliyoruz. Çalışma alanımızın dışında kalmış olsa da 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile birlikte Malatya şehrinin yetiştirdiği Cumhurbaşkanı sayısı iki olmuştur.

⁸⁵⁶ “İsmet İnönü'nün Beyannamesi”, *Fırat Gazetesi*, S. 2110, 24 Mayıs 1950, s. 1.

⁸⁵⁷ Nevzat Bulun, “Büyük İnönü”, *Yeni Malatya Gazetesi*, S. 158, 25 Mayıs 1950, s. 1- 2.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1923- 1950 YILLARI ARASINDA MALATYA’NIN EKONOMİK DURUMU

Belirli bir toprak parçası üzerinde uzun bir süre yaşayan insan topluluğu nüfus olarak adlandırılmaktadır. Bir ülkenin, bir bölgenin, bir vilayetin, bir kazanın ya da bir köyün sınırları içindeki nüfusunu üretime katılanlar ya da üretime katılmayıp tüketenler olarak iki grupta inceleyebilmek mümkündür.

Çalışma dönemimizi kapsayan yıllar içinde Malatya şehrinde yapılan sistematik sayımlarla tespit edilen istatistiklere göre meydana gelen nüfus değişimlerini çalışan nüfus, çalışmayan nüfus, nüfusun medeni, dini ve mezhepsel durumları, okur yazarlık durumları, engelli nüfusun engellilik durumlarıyla ilgili bilgiler aşağıda aktarılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı(1914-1918) ve hemen ardından ortaya çıkan Kurtuluş Savaşı döneminde Türkiye’de büyük ölçüde nüfus kaybı yaşanmıştı. Özellikle Müslüman nüfusu belli şehirlerde ciddi oranlarda azalmıştı. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki iller arasında Malatya 306.882 kişilik nüfusuyla en fazla nüfusa sahip il durumundaydı. Erzurum ve Gaziantep şehirleri bile nüfus bakımından Malatya’dan sonra gelmekteydiler. Cumhuriyet döneminde iktisadi politikaların amacına ulaşabilmesi, hedeflerin gerçekleşebilmesi ve ülke kalkınması için nüfusun arttırılması gerekiyordu. Bu amaçla tarım, hayvancılık, ticaret, sanayi, adalet, ulaştırma, bayındırlık vb. alanlarda yapılan yatırımlarla savaştan harap ve bitap düşmüş şehirlerle birlikte Malatya’nın gelişmesine katkı sunulmuştur.

Malatya, 1923-1950 yılları boyunca Cumhuriyet yönetimi tarafından sosyal hayat ve demografik yapıdaki hassasiyetlerden dolayı özel önem verilen şehirlerden bir tanesidir. Tek Parti yönetiminin Malatya için yaptığı çalışmaların başında şehire verdiği değeri valilerini önemli isimler arasından seçerek göstermek olmuştur.

Cumhuriyeti ilanından yaklaşık 4 yıl sonra Türkiye’de ilk resmi nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştır. İlk nüfus sayımında şehirlerde yaşayan insanların dini inançları, ana

dillerinden dolayı etnik kökenleri, okur yazar olma durumları, meslekleri, medeni durumları, sağlık durumları vb. özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Daha sonraki yıllarda uygulanacak olan nüfus sayımları için de başlangıç olmuştur.⁸⁵⁸ Bundan sonraki nüfus sayımları 1935, 1940, 1945 ve 1950 yıllarında her beş yılda bir düzenli olarak gerçekleştirilmiştir.

1927 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre Malatya’da nüfusun %57.30’unun anadili Türkçe, %41.81’inin anadili ise Kürtçedir.

Malatya’da Müslüman, Hristiyan, Musevi, Katolik, Ortodoks, Protestan, Ermeni, “sair dinlere mensup olanlar”, “dinsizler” ve “dini meçhul olanlar” yaşıyordu. Malatya’da gayrimüslim nüfusun toplamı 3.320 kişi idi. Bu durumda Malatya’da toplam nüfusun % 98.92’si Müslüman, % 1.08’i gayrimüslimdir. Malatya’da gayrimüslim nüfusun büyük bir kısmını Ermeniler ve Hristiyanlar oluşturuyordu.⁸⁵⁹

Tablo 3. 1. 1927 Yılı Nüfus Sayımına Göre Malatya Vilayetine Dinsel Nüfusu

Cinsiyet	Müslüman	Katolik	Protestan	Ortodoks	Ermeni	Hristiyan	Musevi	Diğer	Dinsiz veya Meçhul
Erkek	143.345	50	26	197	682	158	7	151	11
Kadın	160.214	67	35	361	1183	186	1	200	8
Toplam	303.559	117	61	558	1865	344	8	351	19

Kaynak: Ercan Çağlayan, “Tek Parti Döneminde Malatya’da Nüfus Ve Demografik Yapı”, *E-Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, Cilt:8, Sayı:1, Nisan-2016, s. 41.

1927 yılı nüfus sayımı ile ilgili yapabileceğimiz bir diğer değerlendirme Malatya vilayetinde konuşulan anadiller ilgili olacaktır. Anadili sonuçlarına göre Malatya’da 175.815 kişi anadilini Türkçe, 128.323 kişi ise anadilini Kürtçe olarak belirtmiştir. Bu istatistiklere

⁸⁵⁸ Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, *28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri*, F. I- III, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul, 1929 s. 32- 34.

⁸⁵⁹ Ercan Çağlayan, “Tek Parti Döneminde Malatya’da Nüfus Ve Demografik Yapı”, *E-Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, Cilt:8, Sayı:1, Nisan-2016, s. 41.

göre nüfusun % 57.30'u Türkçe, % 41.81'i Kürtçe ve % 0.89'u da diğer dilleri anadilleri konuşmaktaydı. Malatya, Kürtçenin en fazla konuşulduğu iller arasında onuncu sırada yer almıştır. 1927 sayımında anadili Kürtçe olanların en yoğun olarak yaşadığı il % 88.94 ile Hakkari'dir. Hakkari'yi sırasıyla; % 76.63 ile Van, % 74.67 ile Bitlis, % 74.16 ile Siirt, % 68.78 ile Diyarbakır, % 60.86 ile Mardin, % 58.26 ile Bayezit, % 52.88 ile Elazığ, % 42.05 ile Urfa, % 41.81 ile Malatya takip etmiştir.⁸⁶⁰

1927 sayımı verilerine göre Malatya'da Türkçe dışında yoğunlukla Kürtçe ve Ermenice; yanı sıra Arapça, Çerkezce, Bulgarca vb. diller konuşulmuştur. Nüfus sayım sonuçlarına göre anadili Ermenice olanların en yoğun yaşadığı ilk üç vilayet arasında sırasıyla İstanbul, Sivas ve Malatya bulunuyordu. Malatya'da anadilini Ermenice olarak belirtenlerin sayısı 2.625 kişi olup bu da toplam nüfusun % 0.85'ini oluşturmuştur.⁸⁶¹

Tablo 3. 2. 1927 Yılı Nüfus Sayımına Göre Malatya Vilayeti Nüfusu

Yerleşim Yeri	Erkek	Kadın	Toplam	Yüzölçümü	Nüfus Yoğunluğu(Km ²)
Merkez	36.932	39.407	76.339	2805	27,2
Adıyaman	22.144	23.105	45.249	2795	16,2
Akçadağ	18.067	19.227	37.294	1635	22,8
Arapkir	9.394	12.472	21.866	1595	13,7
Darende	10.236	12.767	23.003	2080	14,8
Kahta	15.818	16.213	32.031	1775	18,0
Kemaliye	9.394	13.473	22.907	1655	13,8
Hekimhan	14.420	16.470	30.890	1775	10,8
Pütürge	18.418	21.888	40.306	1390	29,0
Toplam	144.627	162.255	306.882	15730	19,5

Kaynak: TCBİUM, 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri, F. I, s. VI.

Yukarıdaki tabloya dikkat edilecek olursa 1927 yılı sayımına göre Malatya vilayetinin en fazla nüfusa sahip ilçesi merkez kazadan sonra Adıyaman olmuştur. En az nüfusa sahip

⁸⁶⁰ TCBİUM, 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri, F. III, s. 32.

⁸⁶¹ Ercan Çağlayan, a. g. m, s. 42.

ilçeler ise Arapkir ve Kemaliye'dir. En az nüfus yoğunluğuna sahip ilçe Hekimhan iken en fazla nüfus yoğunluğuna sahip ilçe de Pütürge'dir.

Malatya nüfus sayımı sonuçlarını incelediğimizde engelli olmayan nüfusa oranla engelli nüfusunun sayısının az olduğu görülecektir. Malatya genelinde 4.261 engelli vardır. Bu sayı toplam nüfusun %1.86'sına denk düşmektedir. En fazla engellilik diğer grubunda bulunmaktadır (2.050). Diğer grubunun ardından sırasıyla görme(939), yürüme engelli(613), konuşma ve duyma engelli (291), tek kol kullanabilme engelli(272) ve diğer (94) kategorileri yer almaktadır. Engelli sayısının en fazla olduğu yerleşim alanı Malatya merkez kazadır. (1.678). İl merkezinin ardından Pütürge (942), Arapkir (651), Darende (357), Akçadağ (320) ve Hekimhan (313) sıralanmaktadır. İl genelinde tüm engelli vatandaşlar arasında erkek sayısı kadınlardan fazladır. İlçelerdeki duruma baktığımızda ise Arapkir'de yürüme engelli, konuşma ve duyma engelli ve diğer engellilerde, Pütürge'de ise görme engelli kategorisinde kadınlar erkeklerden fazladır. Diğer tüm ilçelerdeki engelli vatandaşlar arasında ise erkekler kadınlardan fazladır.⁸⁶²

1927 yılı nüfus sayımı gerçekleştirilirken şehirlerde yaşayan insanların meslekleri de tespit edilmeye çalışılmış ve buradan elde edilen veriler resmi kaynaklara eklenerek kalkındırma hamlesi başlatılacak olan yerleşim alanıyla ilgili planlarında oluşmasına katkı sunmuştur. Malatya ilinde yaşayan insanların ilk nüfus sayımına göre mesleki durumlarını yakından incelediğimizde bütün ülkede olduğu gibi en büyük kısmını tarım ve hayvancılık alanında çalışan nüfus oluşturmuştur. Ayrıca 1927 nüfus sayımında meslekler başlığı altı ana kategoride istatistiğe tabi tutulmuştur. Bu mesleklerin tarım, sanayi, ticaret, serbest meslek, genel hizmetler (memur, hakim, asker, ptt çalışanı), muhtelif olarak ayrıldığını görebilmek mümkündür.

Malatya'da nüfusun %60.80 (139.657 kişi)'i mesleği bilinmeyen veya çalışmayan nüfus içinde yer almıştır. Akçadağ'da bu kategoride erkekler kadınlardan fazladır. Bunun

⁸⁶² Savaş Sertel, "Cumhuriyet'in İlk Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Malatya'da Nüfus", *Akademik Bakış Dergisi, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, S. 48, Mart-Nisan 2015, s. 84-85.

dışındaki tüm ilçelerde ve Malatya genelinde bu kategoride kadınlar erkeklerin önünde yer almıştır. İşsizlik oranı o dönemdeki pek çok ilin oranıyla benzerlik göstermiştir. Nüfusun %39.20 (90.038 kişi)'si ise çalışan nüfustur. Çalışan nüfusun önemli bir kısmı tarım sektöründe yer almıştır. (%90.05). Türkiye geneline bakıldığında tarım sektöründe çalışan erkek nüfus sıralamasında Malatya %72.08'lik bir oranla yirmi beşinci sırada yer almıştır.⁸⁶³ Tarım sektöründe çalışan kadın nüfus sıralamasında %36.88'lik oranla yirmi altıncı sırada kalmıştır. Genel toplamda ise %51.4'lük oranla 25. sırada yer almıştır. Diğer mesleklerle ilgili ayrıntılı bilgiye aşağıdaki tablodan ulaşılabilir.

Tablo 3. 3. 1927 Genel Nüfus Sayımına Göre Malatya'da Meslekler

İlçe	Tarım	Sanayi	Ticaret	Serbest	Memur	Hakim	Ordu	Ptt	Muhtelif	Mesleksiz- Mesleği Bilinmeyen
Malatya	21.650	2.131	1.439	165	352	34	225	16	981	49.346
Akçadağ	20.155	71	50	10	20	6	34	5	27	16.916
Arapkir	6.199	863	228	53	48	7	6	6	201	14.225
Darende	7.745	243	568	61	32	5	35	3	64	14.245
Hekimhan	13.020	104	98	30	50	5	11	-	7	17.565
Pütürge	12.317	278	143	66	60	4	32	2	44	27.360
Toplam	81.086	3.720	2.525	385	562	61	343	32	1.324	139.657

Kaynak: TCBİUM, 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri, F.III, s.29, 197-198.

Sosyal yapının içinde belirtilmesi gereken hususlardan biri de 1927 yılı nüfus sayımına göre Malatya'da dünyaya gelen ya da Malatya'da doğmamış olan insanların sayısıdır. Buna göre 104 Rusya, 10 Bulgaristan, 6 Avrupa, 4 Sırbistan, 3 Almanya, 3 Macaristan, 2 Romanya, 1 Avusturya doğumlu insan yaşamaktadır (133 kişi). Malatya'da yaşayan 49 kişinin ise doğum yeri bilinmemektedir. Arapkir'de Rusya doğumlu 4 erkek, 5 kadın ve Bulgaristan doğumlu bir kadın, Hekimhan'da Rusya doğumlu bir kadın ve Romanya doğumlu 2 erkek, Akçadağ'da Rusya doğumlu bir erkek yaşamaktadır. Bunlar haricindeki yurt dışı doğumlular ise Malatya merkezde yaşamaktadır. Malatya nüfusun %0.06'sı yurtdışı doğumludur. Malatya'daki yurt

⁸⁶³ TCBİUM, a. g. e, F. III, s. 25-27. Not: Meslekler kategorisi içinde 12 yaşından büyük nüfus tarım sektörü içine dahil edilmiştir.

dışı doğumluların büyük çoğunluğu Rusya doğumludur. Bu durum Anadolu'ya belirtilen yıllarda tahminen Kafkasya'dan yapılan göçlerin sonucudur.⁸⁶⁴

Nüfus sayımlarında önem verilen başlıklardan bir tanesi de insanların medeni halleridir. Malatya'da nüfusun %50.71'i bekar, %40.07'si evli, %7.94'ü dul ve %0.48'i boşanmıştır. 111 kişinin ise medeni hali bilinmemektedir. Bekarlar nüfusun yarısını oluşturmaktadır. Ancak bu sayımda bekar nüfusu 0 yaş grubundan itibaren ele alınmıştır. İleriki yıllarda medeni hale göre nüfus incelenirken "15 yaş ve üzeri nüfusta medeni hal" olarak ifade edilecektir. Bekar kategorisinde tüm ilçelerde ve il toplamında erkekler kadınlardan fazladır. Evli, dul ve boşanmış kategorilerinde ise tüm ilçelerde ve il genelinde kadınlar erkeklerden fazladır. Dul nüfusta kadın sayısı erkek sayısından 10.6 kat fazladır. Bu durum Türkiye geneli ile paralellik göstermektedir. Türkiye'de kadınlar erkeklerden daha uzun yaşamaktadır. Bundan dolayı dul nüfusta kadın sayısı erkek sayısından fazladır. Savaşların nedeniyle (I. Dünya ve Kurtuluş Savaşı) Anadolu'da olduğu gibi Malatya'da da erkek nüfusun azalmasına sebep olmuştur.⁸⁶⁵

Son başlık olarak değerlendirebileceğimiz konu Malatya'da yaşayan nüfusun okuryazarlık ve yaş durumlarıdır. Malatya nüfusunun 1927 sayımına göre sadece %3.43'ü okuryazardır. Erkek nüfustaki okuryazarlık durumu %6.35 iken kadın nüfusunun okuryazarlık oranı %0.82'dir. Diğer iller ile kıyasladığımızda Malatya bu alanda 49. sırada yer almıştır. Doğu'da bulunan illerimizden Erzurum, Elazığ ve Diyarbakır çok küçük bir oranla Malatya'nın üstünde yer almışlardır.

Türkiye genelinde 1.111.496 kişi okuma yazma bilmektedir. 12.517.992 kişi ise okuma-yazma bilmemektedir. Bu oran Türkiye nüfusunun %8.16'sına denk düşmektedir. Malatya'da ise okuryazar nüfus genel nüfusun ancak %3.43'ü oranındadır. Bu oran Türkiye ortalamasının altındadır. Malatya nüfusunun % 96.57'si ise okuryazar değildir.⁸⁶⁶

⁸⁶⁴ TCBIUM, a. g. e., F. I, s. 89, 277-278.

⁸⁶⁵ Savaş Sertel, a. g. m, s. 89.

⁸⁶⁶ TCBIUM, a. g. e, F. III, s. 40-46.

Malatya nüfusunun %83.28'i 45 yaş ve altı, il nüfusunun %33.35'ini ise 0-45 yaş grubundan meydana gelmiştir. Bu grup üreten, eli iş tutan, çalışan gurubu oluşturmaktadır. Bu nüfusun yüksek olması Malatya nüfusunun üreten bir nüfusa sahip olduğunu gösterir. Nüfusun %5.20'si yaşlı nüfustur. Malatya genelinde 13-60 ve 70 ve üstü yaş gruplarında kadınlar erkeklerden fazladır. 0-12 ve 61-70 yaş gruplarında ise erkekler kadınlardan fazladır. İl genelinde ve ilçelerde yetişkin nüfusta genellikle kadınlar, çocuk nüfusta ise erkekler fazladır. 0-3 yaş grubunda 31.453 çocuk vardır. Bu nüfus Malatya nüfusunun %13.69'u oranındadır.⁸⁶⁷

Cumhuriyet'in ikinci nüfus sayımı 1935 yılında yapılmıştır. Bu sayım neticesinde ülkenin toplam nüfusu 16.158.018 kişi olup, kilometrekareye yirmi bir kişi düşmekteydi. Aynı sayıma göre Malatya vilayetinin toplam nüfusu 410.162 kişi olup, kilometrekareye on dokuz kişi düşmekteydi. Malatya vilayetinde 339.080 kişi köylerde, 71.082 kişi şehirde yaşamaktaydı. Bu durumda, nüfusun %17.3'ü şehir merkezlerinde yaşarken, % 82.7'si köylerde yaşamaktaydı. 1935 sayım sonuçlarına göre Malatya'da 25.761 erkek (%12.7) ve 5.255 kadın (%2.5) olmak üzere toplam 31.016 kişi okuryazardı.⁸⁶⁸ 1935 yılı nüfus sayımına göre Malatya nüfusu en fazla artan 9 şehirden bir tanesi olmuştur. Ankara ve Eskişehir illerinden sonra nüfusu oran olarak en fazla artan üçüncü şehirdir.⁸⁶⁹

Tablo 3. 4. 1935 Sayımına Göre Malatya Vilayeti Nüfusu

İlçeler	Erkek	Kadın	Toplam Nüfus	Yüzölçümü	Nüfus Yoğunluğu
Merkez	45.713	44.790	90.503	2.805	32
Adıyaman	24.477	23.808	48.285	2.795	17
Akçadağ	20.757	20.633	41.390	1.635	25
Arapkir	13.798	16.233	30.031	1.595	19
Besni	22.167	22.747	44.914	3.230	14
Darende	11.152	13.156	24.308	2.305	11
Hekimhan	18.376	16.714	35.090	2.080	17
Kahta	17.145	16.116	33.261	1.775	19
Kemaliye	8.112	10.577	18.689	1.655	11
Pütürge	20.501	23.190	43.691	1.390	31
Genel Toplam	202.198	207.964	410.162	21.265	19

Kaynak: BİGD, *Genel Nüfus Sayımı [20 İlk Teşrin 1935] Türkiye Nüfusu Kat'ı Tasnif Neticeleri*, Hüsniyat Basımevi, s. 15.

⁸⁶⁷ Savaş Sertel, a. g. m, s. 90.

⁸⁶⁸ Ercan Çağlayan, a. g. m, s. 42-43.

⁸⁶⁹ "Nüfus Sayımının Neticeleri", *Ünal Gazetesi*, S. 266, Ucuzluk Basımevi, 13 Aralık 1935, s. 1.

Tabloya göre sekiz yılda Malatya vilayetinde yaklaşık 105 bin civarında bir nüfus artışı gerçekleşmiştir. Malatya vilayetinde merkez haricinde en fazla nüfus Adıyaman'da, en az nüfus ise Kemaliye'de yaşamaktadır. Kilometre kareye düşen insan sayısı ile merkez ilçe otuz iki kişi ile birinci sırada bulunurken, Darende ve Kemaliye on bir kişiyle son sırada yer almıştır.

1935 nüfus sayımında Malatya vilayetinde 2.635 Hristiyan, 176 “sair” dinlere mensup olanlar ve on beş kişi de Musevi olmak üzere toplam 2.826 gayrimüslim nüfus yaşamaktaydı. Aynı sayım sonuçlarına göre Malatya vilayetinde nüfusun büyük çoğunluğunu 407.336 kişiyle Müslümanlar oluşturmaktaydı. Bu sayımda Malatya'da dini grup olarak Müslüman, Hristiyan (Hristiyan, Katolik, Ortodoks, Protestan, Gregoryen ve Ermeni), Musevi ve “sair dinlere” mensup vatandaşlar yaşamaktaydı. 1927 nüfus sayımında Malatya'da 3.320 gayrimüslim nüfus yaşamaktaydı ve gayrimüslim nüfusun toplam nüfus içindeki oranı %1.08'e tekabül etmekteydi. Sekiz yıl sonra yapılan 1935 nüfus sayımında ise Malatya'da yaşayan gayrimüslim nüfus, 1927 sayımına oranla 494 kişi azalmıştır. Gayrimüslim nüfustaki bu düşüşün temel nedeni ülke dışına yapılan göç olarak izah edilebilir.⁸⁷⁰

Cumhuriyet döneminin ikinci nüfus sayımında Malatya'daki engelli vatandaş sayısının 8.780 kişi olduğu tespit edilmiştir. Artan nüfusla beraber engelli kişi sayısı da yükselmiştir. Toplam nüfusun yaklaşık %2.14 kısmını oluşturmuştur.⁸⁷¹

Okuma yazma bilen insan sayısına baktığımızda 8 yıl içinde arttığını görmekteyiz. 1935 nüfus sayımına göre okuma yazma bilen vatandaşların oranı %6.4 olmuştur. Okuma yazma bilmeyenlerin oranı ise %93.6'dır. Bu oran erkeklerde okuma yazma bilenler için %11.1'dir.⁸⁷² Cumhuriyet döneminin 1928 yılından sonra başlattığı okuma yazma seferberliği Malatya ilinde az da olsa bir yükselişle sonuçlanmıştır.

⁸⁷⁰ Ercan Çağlayan, a. g. m, s. 44.

⁸⁷¹ *Genel Nüfus Sayımı* Kati Mufassal Neticeler Malatya Vilayeti, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, 20 İlk Teşrin 1935, C. 39, Neşriyat 75, Hüsnü Tabiat Basımevi, 1937, s. 91-92.

⁸⁷² *Genel Nüfus Sayımı*, a. g. e, s. 95-96.

1935 nüfus istatistiklerine göre Malatya’da anadili olarak Türkçe, Kürtçe ve Ermenice’nin yanı sıra Acemce, Arapça, Arnavutça, Bulgarca, Boşnakça, Çerkezce, Lazca, Kıptice, Rumca, Rusça, Almanca, Fransızca, İtalyanca, Macarca, Lehçe ve Yahudice gibi değişik diller konuşulmaktadır. 1935 sayımına göre Malatya’da en fazla konuşulan diller %60.2 ile Türkçe birinci sırada yer alırken, %39.3 ile Kürtçe ikinci sırada yer almaktadır. Aynı sayıma göre üçüncü sırada 1.614 kişi ile Ermenice, dördüncü sırada ise %0.1 ile “sair lisanlar” gelmektedir. 1927 sayımı dikkate alındığında Malatya’da konuşulan dillerden Ermenice hariç diğer tüm dillerin sayısında bir artış olduğu müşahade edilmektedir. Dikkat çekilmesi gereken önemli hususlardan biri de, 1935 nüfus sayımında anadili Kürtçe olanların en yoğun yaşadığı yerler sıralamasında Malatya’nın ilk sırada yer alıyor olmasıdır. Bir diğer ifadeyle Malatya, 161.259 kişi ile Türkiye’de Kürtçenin en fazla konuşulduğu yerler sıralamasında birinci sırada yer almıştır.⁸⁷³

Malatya’da 1935 yılı sayımına göre meslekler kategorisinde tarım alanında çalışan nüfus sayısı 85.880 olarak tespit edilmiştir. Sanayi alanında çalışan nüfus sayısı 10.081 kişi olarak belirlenmiş, ticaret alanında 1.936, nakliye 1.258, umumi idare, serbest meslekler alanında 2.669, şahsi hizmetler alanında 115, mesleksiz olarak ifade ettiğimiz ya da çalışmayan işsiz nüfus sayısı da 81.085 kişi olarak sayılmıştır. 1927 yılı ile karşılaştırıldığında en büyük artışın sanayi alanında olduğu görülmektedir. Meslekler kategorisinde toplam sayı 183.024 olmuştur.

1935 yılı nüfus sayımında son bahsedebileceğimiz alt başlığımız Malatya’daki nüfusun medeni durumudur. Buna göre bekar sayısı 217.583, evli 150.637, dul 29.888, boşanmış 966, medeni hali bilinmeyen 1.088 kişidir. Oranlama yapacak olursak toplam nüfusun %53’ünü bekar, %39.2’sini evli, %7.3’ünü dul, %0.2’sini boşanmış, %0.3’ünü de medeni hali bilinmeyenler oluşturmuştur.⁸⁷⁴

⁸⁷³ Ercan Çağlayan, a. g. m. , s. 43-44.

⁸⁷⁴ T.C.BİGD, a. g. e. , s. 104-114.

1940 tarihinde yapılan üçüncü genel nüfus sayımında Türkiye'nin nüfusu 17.820.950 kişi olarak tespit edilmiştir. Aynı sayımda Malatya vilayetinde 206.980 erkek ve 211.493 kadın olmak üzere toplam 418.473 kişi meskundu. Aynı sayıma göre Malatya vilayetinde nüfusun 340.050'si köylerde, 78.423'ü ise şehirde yaşamaktaydı. 1940 nüfus sayımında nüfusun özellikleri belirtilmediğinden sadece ilçeler bazında erkek ve kadın nüfusu vermekle yetineceğiz. 1940 sayım sonuçlarına göre Cumhuriyet'in üçüncü nüfus sayımında Malatya vilayetinin nüfusu aşağıdaki gibidir.

Tablo 3. 5. 1940 Yılı Nüfus Sayımına Göre Malatya Vilayeti Nüfusu

İlçeler	Erkek	Kadın	Toplam Nüfus	Yüzölçümü	Nüfus Yoğunluğu
Merkez	53.529	51.255	104.784	3.259	32
Adıyaman	26.186	25.346	51.532	2.103	24
Akçadağ	23.003	22.721	45.724	2.784	16
Arapkir	11.086	12.986	24.072	1.270	19
Besni	24.174	24.710	48.884	2.146	23
Darende	11.803	14.077	25.880	1.735	15
Hekimhan	17.195	17.977	35.172	2.101	17
Kahta	17.567	17.452	35.019	1.792	20
Pütürge	22.437	24.969	47.406	1.878	25
Toplam	206.980	211.493	418.473	19.068	22

Kaynak: BİGM, 20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı Vilayetler, Kazalar, Nahiye ve Köyler İtibarile Nüfus ve Yüzey Ölçü, s. VII.

1940 tarihinde yapılan üçüncü genel nüfus sayımında Türkiye'nin nüfusu 17.820.950 kişi olarak tespit edilmiştir. Aynı sayımda Malatya vilayetinde 206.980 erkek ve 211.493 kadın olmak üzere toplam 418.473 kişi yaşamaktaydı. Aynı sayıma göre Malatya vilayetinde nüfusun 340.050'si köylerde, 78.423'ü ise şehirde ikamet etmekteydi. 1940 nüfus sayımında nüfusun özellikleri belirtilmemiştir. Bu nedenle sadece ilçeler bazında erkek ve kadın nüfusunu belirtmekle yetineceğiz. Cumhuriyet'in üçüncü nüfus sayımında Malatya vilayetinin nüfusu aşağıdaki gibidir.

Malatya vilayetinin nüfusu beş yılda sekiz bin civarında bir artış göstermiştir. 1940 sayımına göre Malatya vilayetinde merkez ilçe hariç en fazla nüfus Adıyaman'da yaşarken, en az nüfus Arapkir ilçesinde yaşamaktaydı. Merkez ilçe hariç, nüfus yoğunluğu bakımından

kilometre kareye düşen insan sayısında ilk sırada yirmi beş kişiyle Pütürge, son sırada ise on beş kişiyle Darende ilçesi yer almaktaydı.⁸⁷⁵

Malatya ili 1945 yılı nüfus sayımında 428.660 kişilik nüfusuyla 63 şehir arasında en fazla nüfusa sahip dokuzuncu il olmuştur.⁸⁷⁶

Türkiye’de ve Malatya’da beş yıllık sürede ciddi bir nüfus artışının olmadığı görülmektedir. Bunun en önemli sebebi II. Dünya savaşıdır. Savaş yıllarında (1939-1945) erkek nüfusun silah altında olması aynı zamanda evliliklerin ve dolayısıyla doğurganlığın azalmasına neden olmuştur. Buna, savaş ortamının doğurduğu sağlık koşullarının bozulması da eklenince, o döneme dek, Cumhuriyet tarihinin en düşük nüfus artışı gerçekleşmiştir.

Malatya’da da Türkiye ortalamasına paralel olarak 1940-1945 yılları arasında nüfusta ciddi bir artış gerçekleşmemiş, beş yıllık dönemde vilayetin toplam nüfusunda sadece on bin civarında bir artış yaşanmıştır. 1945 nüfus sayım sonuçlarına göre Malatya vilayetinin toplam nüfusunun 345.530’u köylerde, 83.130’u ise şehirlerde yaşamaktadır. 1945 sayım sonuçlarına göre Malatya’da 44.259 erkek (% 27.1) ve 9.129 kadın (% 5.4) olmak üzere toplam 53.388 kişi okuryazardır.⁸⁷⁷

Tablo 3. 6. 1945 Yılı Nüfus Sayımına Göre Malatya Vilayeti Nüfusu

İlçeler	Erkek	Kadın	Toplam Nüfus	Yüzölçümü	Nüfus Yoğunluğu
Merkez	59.272	55.247	114.519	3.944	29
Adıyaman	24.205	23.417	47.622	2.270	21
Akçadağ	24.338	23.773	48.111	2.231	22
Arapkir	11.079	12.533	23.612	1.673	14
Besni	25.956	26.013	51.969	2.231	23
Darende	12.079	13.539	25.618	1.394	18
Hekimhan	17.476	17.623	35.099	2.270	15
Kahta	17.492	16.601	34.093	1.793	19
Pütürge	22.925	25.092	48.017	2.112	23
Toplam	214.822	213.838	428.660	19.918	22

Kaynak: 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı, Cilt 65, TCBİGM Yayın 286, Ankara, 1950, s. 23.

⁸⁷⁵ Ercan Çağlayan, a. g. m., s. 45-46. Nüfus sayımının II. Dünya Savaşı yıllarına denk gelmesinden dolayı sağlıklı bir sayım yapıldığını söyleyebilmek güçtür.

⁸⁷⁶ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı, Cilt 65, Yayın 286, Ankara, 1950, s. 9.

⁸⁷⁷ Ercan Çağlayan, a. g. m., s. 46.

Tabloda dikkat çeken husus Besni'nin en fazla nüfusa sahip ilçe olmasıdır. En az nüfusa sahip ilçe de bu 1945 yılı sayımına göre Arapkir olmuştur.

Malatya'da konuşulan diller arasında Türkçe, Kürtçe, Ermenice, Arapça, Rumca, Kıptice, Lazca, Abazaca, Çerkezce, Gürcüce ve Yahudice dilleri yer alıyordu. Ayrıca aynı sayım sonuçlarına göre il genelinde batı dillerindeki anadilleri arasında Almanca, Arnavutça, Boşnakça, Çekoslovakça, Fransızca, İspanyolca, Rusça ve Sırpça bulunmaktaydı.⁸⁷⁸ 1945 nüfus sayım sonuçlarına göre Malatya'daki nüfusun anadili itibariyle dağılımı aşağıdaki tablodan rahatlıkla anlaşılabılır.

Tablo 3. 7. 1945 Nüfus Sayımına Göre Nüfusun Anadil Özellikleri

Diller	Erkek	Kadın	Toplam	Yüzde %
Türkçe	143.153	143.482	286.635	66.86
Kürtçe	71.093	69.691	140.784	32.084
Ermenice	418	564	982	0.22

Kaynak: “Malatya İli”, 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı C. 43, TCBİGM No: 286, Ankara, 1950, s. 11.

1945 nüfus sayım sonuçlarına göre Malatya'da dini grup olarak Müslümanların dışında Hristiyan (Katolik, Ortodoks, Protestan, Gregoryen), Musevi, “dini meçhul”, “dinsiz” ve diğer dinlere mensup 2.275 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir. 1935 yılı sayımıyla karşılaştırıldığında anadili Türkçe olanların oranında %6'lık bir yükseliş, anadili Kürtçe olanların oranında %7'lik bir düşüş görülmektedir.⁸⁷⁹

1945 yılı nüfus sayımına göre Malatya'da okuma yazma bilen erkek sayısı 44.082 iken, aynı kategoride yer alan kadın sayısı 9.040' tır. Buna göre okuma yazma bilen erkek oranı %27.1 iken kadınlarda %5.4' tür. 1935 sayımı ile kıyasladığımızda okuma yazma bilen kadın ve erkek sayısının ve oranının arttığını görmekteyiz. 1935 sayımında erkeklerde %11.1'lik bir oran var iken 10 yıl sonra bu oran %27.1'e yükselmiştir. Kadınlarda ise %1.9 dan %5.4 olmuştur.

Malatya'nın 1945 yılı sayımına göre meslekler kategorisinde erkeklerde tarım alanında çalışan nüfusu 96.313, sanayi ve küçük el sanatları alanında çalışan nüfusu 12.357, ticaret alanında 3.501, nakliye alanında 1.649, genel hizmetler ve serbest meslek 5.025, ev

⁸⁷⁸ TCBİGM, 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı “Malatya İli”, C. 43, No: 286, Ankara, 1950, s. 11.

⁸⁷⁹ Ercan Çağlayan, a. g. m. , s. 48-49.

iktisadiyatı ve şahsi hizmetler alanında 324, mesleksiz, çalışmayan ya da kayıt dışı çalışan 95.653 kişi olarak tespit edilmiştir. Kadınlarda ise 36.250 kişi tarım alanında, sanayi ve küçük el sanatları alanında 1.928 kişi, ticaret alanında 128 kişi, nakliye alanında 25 kişi, genel hizmetler ve serbest meslek alanında 172 kişi, ev iktisadiyatı ve şahsi hizmetler alanında 203 kişi, mesleksiz, çalışmayan ya da kayıt dışı olan 175.132 kişi olarak belirlenmiştir.⁸⁸⁰ 1935 yılı ile karşılaştırma yaptığımızda meslekler kategorisinin her alanında artışın olduğu aşikardır.

1945 yılı genel nüfus sayımına göre nüfusun 234.616 kişisi bekar, 166.563'ü evli, 25.948'i dul(23.111'i kadın), 751'i boşanmış ve 782 kişinin de medeni durumu bilinmemektedir. Bu sayılara bütün yaş gruplarının dahil edildiğini de göz önünde bulundurduğumuzda buna göre şehirde %54.7'si bekar, %6,05'i dul, %0.17'si boşanmış kişilerden oluşan bir medeni hal durumu vardı.

Engelli vatandaşlarla ilgili istatistik bu sayımda belirtebileceğimiz son husustur. Buna göre 1.357 kişi görme engelli, 239 kişi kolu kesik ya da hiç kolu olmayan engelli, 925 kişi ayağından engelli, 232 kişi işitme ya da konuşma engelli, 112 kişi de diğer engellere sahiptir.⁸⁸¹ Engelli vatandaşların toplam nüfus içindeki oranı %0.006 idi.

CHP'nin 27 yıllık iktidarı 1950 yılının Mayıs ayında sona erdikten sonra aynı yılın 22 Ekim 1950 tarihinde bir genel nüfus sayımı yapılmıştır. Bu sayım Malatya ile ilgili demografik yapıda belirtebileceğimiz son nüfus sayımı olacaktır. Bu sayımda Malatya'nın ilçelerindeki insan sayısı, yüzölçümü ve nüfus yoğunluğu ile ilgili bilgilere aşağıdaki tablodan ulaşılabilir.

⁸⁸⁰ TCBİGM, a. g. e. , s. 15.

⁸⁸¹ TCBİGM, a. g. e. , s. 6.

Tablo 3. 8. 1950 Sayımına Göre Malatya Vilayeti Nüfusu

İlçeler	Şehir	Köy	Toplam	Yüzölçümü	Nüfus Yoğunluğu
Merkez	48.621	83.672	132.293	3.944	34
Adıyaman	11.633	43.685	55.318	2.270	24
Akçadağ	2.858	29.772	32.630	2.231	15
Arapkir	6.739	17.888	24.627	1.673	15
Besni	10.500	47.866	58.366	2.231	26
Darende	6.471	22.242	28.713	1.394	21
Doğanşehir	1.479	22.942	24.421	-	-
Hekimhan	2.504	33.621	36.125	2.270	16
Kahta	2.653	37.208	39.861	1.793	22
Pütürge	2.596	48.618	51.214	2.112	24
Genel Toplam	96.054	387.514	483.568	19.918	24

Kaynak: 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı, TCBİGM, , C. I, Yayın No: 316, Ankara 1950, s. 19.

Tabloda dikkat çeken husus Doğanşehir ilçesinin yer almasıdır. Yeni ilçe olan Doğanşehir'in yüzölçümü henüz tespit edilemediğinden nüfus yoğunluğu kısmı da boş bırakılmıştır. Ayrıca 1950 nüfus sayımına göre Malatya vilayetinde merkez ilçe haricinde en kalabalık nüfus sıralamasında Besni ilçesi ilk sırada, Doğanşehir ise son sırada yer almaktadır. Aynı sayımda nüfus yoğunluğu bakımından 26 kişi ile Besni ilk sırada, 15 kişiyle Akçadağ ve Arapkir son sırada yer almaktadır. Ülke genelindeki nüfus sıralamasında ise Malatya 483.568 nüfusu ile 63 il arasında 10. sırada yer almıştır.⁸⁸² Osmanlı Devleti'nin son döneminde Elazığ'a bağlı bir yerleşim alanı olan Malatya'nın 1923-1950 yılları arasında Türkiye'nin en fazla nüfusa sahip ilk on vilayet arasında bulunmuş olması 27 yıllık CHP iktidarı sırasında şehrin pek çok açıdan büyüdüğüne de bir göstergesidir. Nüfus artışı birden fazla neden bağlı olarak artış gösterir. Çalışma dönemimizi kapsayan yıllar arasında bir şehrin nüfusunun artması o şehrin siyasi olarak desteklenmesinin ve bunun sonucu olarak ta iktisadi olarak büyüdüğüne işaretir.

1927-1945 nüfus sayımlarında Kürtçe tek başına istatistiklerde yer almışken, 1950 sayımında Kürtçe, Türkiye'de konuşulan lehçeleriyle (Kurmanca, Kırdaşça ve Zazaca) birlikte kategorize edilmiştir. 1950 sayımına göre Malatya'da ana dilleri sıralamasında ilk beş sırada Türkçe, Kürtçe, Ermenice, Gürcüce ve Yahudice bulunmaktadır. Malatya'da bu dillerin

⁸⁸² Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı, C. I, Yayın No: 316, Ankara 1950, s. 9.

dışında ana dili olarak Arapça, Acemce, Arnavutça, Boşnakça, Çerkezce, Lazca ve Rumca dillerini bilen vatandaşlar yaşamaktaydı. Bu istatistiğe göre anadili Türkçe olan kişi sayısı 313.521'dir. Bu sayı nüfusun %64.83'ünü oluşturmuştur. Kürtçe bilenlerin sayısı 168.931'dir. Bu sayı da nüfusun %34.93'üdür. Diğer dilleri bilenlerin toplam sayısı 913 kişiydi.⁸⁸³

CHP iktidarı dönemi 1950 yılında sona erdikten sonra yapılan son nüfus sayımında okuma yazma durumuna bakılacak olursa; okuma yazma bilen 75.087 kişidir. Okuma yazma bilen erkek sayısı 60.695'tir. Kadın sayısı ise 14.392'dir. Nüfusun %18.52'si okur yazardır. Erkeklerde bu oran %29.95, kadınlar ise %7.09'du.⁸⁸⁴ Bir önceki 1945 yılı nüfus sayımı ile karşılaştırıldığında hem erkekler de hem de kadınlar kategorisinde sayının ve oranın arttığını görmekteyiz.

1950 yılı nüfus sayımına göre Malatya'da evlenen çift sayısı 854, boşanan çift sayısı da 51 olarak tespit edilmiştir.⁸⁸⁵

Malatya'nın 1950 yılı sonunda meslekler ve iş alanlarıyla ilgili çalışma durumuna bakıldığında tarım alanında şehir merkezinde toprak sahibi olan aile sayısı 10.137, toprak sahibi olmayan aile sayısı 11.003' idi. Köylerde ise 68.137 aile tarım ile geçinmektedir. Bu rakamın 54.269'unu toprak sahibi olan aileler, 13.668'ini toprak sahibi olmayan aileler oluşturmaktaydı. Daimi olarak tarım alanında çalışan işçi sayısı da 9.117 kişiydi.⁸⁸⁶

1927,1935,1940,1945, ve 1950 nüfus sayımları sonuçlarına göre Malatya'nın sosyal ve demografik yapısıyla ilgili bilgiler vermeye çalıştık.

Yüksek yayla mıntıkası ve güney ova yerleşim alanlarında yaşayan halkın giyim tarzları da birbirinden farklıydı. Güneyde bilhassa erkekler yerli dokuması bezden uzun beyaz

⁸⁸³ Ercan Çağlayan, a. g. m. , s. 50.

⁸⁸⁴ Devlet İstatistik Enstitüsü, *Milli Eğitimde 50 Yıl 1923-1973*, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1973, s. 11.

⁸⁸⁵ Devlet İstatistik Enstitüsü, *Evlenme Ve Boşanma İstatistikleri 1945-1964*, Yayın No: 504, s. 12-26.

⁸⁸⁶ TCBIUM, *1950 Ziraat Sayımı Neticeleri*, Yayın No: 371, Ankara, 1956, s. 74.

don üzerine aynı kumaştan diz kapaklarına kadar inen beyaz gömlek giyerlerdi. Gömleğin üzerine de ince bağ şeklinde yünden yapılmış kumaş bağlarlardı. Soğuk havalarda ve şehre inerken ayrıca yünden dokunmuş koyu kahve rengi ve kısa kollu bir maşlah giyerlerdi. Şehir merkezinden uzak yayla ve dağlık mıntikalarda yaşayan erkeklerde farklı renklerde şalvar, üst giyim olarak yazın ince kıyafet gömlek şeklinde ve üzerlerine kolsuz yelek giyerlerdi. Kışın ise kalın kıyafetler ve içlik kullanırlardı.⁸⁸⁷ Erkek giyimi kısa süre içinde değişikliklere uğramıştır. Ceket ortaya çıkmıştır. Ayağa çarık yerine ayakkabı bacağa da şalvar giyilmiştir. Şalvar üç çeşittir. Kıl şalvar, kumaş şalvar ve şayak şalvar. Şayak şalvar mavi renklidir. Cep ve paça kenarları sarı renkli, işlidir. Her üç şalvarın yapılışı da aynıdır. Şalvar bele “uçkur bağı” denilen bağla bağlanırdı. Daha sonra “sako” adı verilen bir çeşit palto giymeye başlanmıştır. Palto, şalvar ve ceket ortaya çıkınca giyim büyük bir karışıklığa uğramıştır. Şalvarın üzerine aba, ceket giyenler olduğu gibi zıbın üzerine yalnız ceket geçirip bacağa beyaz uzun don giyenlerde görülmüştür. Ayağa da daha hafif olan “yemeni” takılmıştır.⁸⁸⁸

Kadınların kıyafetleri de her yer de olduğu gibi genellikle inançları doğrultusunda şekillenerek giyim tercihinde dönüşmüştür. 26 Ağustos 1935 tarihine kadar peçe Malatya’da serbest iken şehir meclisinde alınan kararla kadınların yüz örtümü için kullandığı peçe kaldırılmıştır.⁸⁸⁹ 24 Nisan 1936 tarihinde belediye meclisinin aldığı kararla çarşaf giymek yasaklanmıştır. 29 Ekim 1936 tarihinde yapılacak olan Cumhuriyet Bayramı törenlerine kadar kadınların en kısa sürede manto tedarik etmeleri ve bu karara uymayanlar olursa cezai işlemlerin devreye gireceği kararı belediye meclisinin toplantısında oybirliği ile kabul edilmiştir.⁸⁹⁰

Hekimhan, Akçadağ ve Arapkir köylerinde kadınların yüzleri açıktır. Geniş bir zıbın altında bol şalvar giyerler, bele kuşak bağlarlardı. Evleninceye kadar kızların başları açıktır.

⁸⁸⁷ Sadri Aran, “Malatya Ziraatının Durumu, Gelişme Yönleri Ve Kalkınma Tedbirleri”, *Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Dergisi*, C.7, No: 1, S. 13, 29 Ekim 1946, s. 97- 98.

⁸⁸⁸ Ahmet Şentürk “Malatya’da Giyim Kuşam,” , *Türk Folklor Araştırmaları*, C. 16, No: 321, Nisan 1976, s. 7615.

⁸⁸⁹ “Peçe de Tarihe Karıştı”, *Fırat Gazetesi*, S. 274, 28 Ağustos 1935, s. 1.

⁸⁹⁰ “Şehrimizde de Çarşaf Tarıhe Gömülüyor”, *Fırat*, S. 355, 25 Nisan 1936, s. 1. Bu konu Türkiye’de bugün bile tartışılmaktadır. Bir kez daha vurgulamakta fayda görüyoruz: Burada yasaklanan başörtüsü değil çarşaftır.

Arada bir yazma örtenler olur. Düğünden sonra kadınlar gelini görmeye giderler, basit bir törenle gelinin başı bağlanırdı. Bu işleme “Baş bağlama” denirdi. Daha sonra gelinin başına kulluk denen fes konulurdu. Tepesine taç dikilir ve fesin alın tarafına birkaç altın para sarkıtılırdı.⁸⁹¹

Malatya’da 1936 yılının sonuna doğru yüz açma modası mecburiyet haline getirilmiştir. Çarşaf bırakılmış, manto giyilmiş, erkeklerin de kıyafetleri değiştirilmiştir. Erkekler yazın zıbın (entari) ile dolaşır memurlar setre pantolon giyerlerdi, esnaf ve sanatkarlar şalvar, dağ köylüleri kıldan şalvar yakın köyler bezden yapılma uzun dona benzer kıyafetler, memurlar püsküllü fes bazıları da kuzu derisinden kalpak giyerlerdi. Esnaf feslerinin etrafına ince sarığa benzer çit sarardı, genç kızlar beş yaşına kadar başlarına bir şey örtmezdi, yedi yaşından sonra başlarını yazma ile örterlerdi. Okullara da başları örtülü giderlerdi. Erkek çocuklar başlarına fes giyerlerdi okula da fesle giderlerdi, ilkokulda entari giyerlerdi, yaşları ilerledikçe pantolon giyilirdi, ilkokullarda yabancı memur çocukları kısa pantolon giyerlerdi. Yabancı çocuklar babalarına beybaba diye hitap ederlerdi. Belediyenin bandosu yoktu. Bu nedenle bayramlarda davul zurna ile şenlikler yapılır, okullarda çocuklar davul zurna ile yürüyüş yapar, asker mızıkla takımının boruları ile resmi geçit yapar ve vali ile belediye reisi de öğrencilerin bayramını tebrik ederdi.⁸⁹²

Sosyal yapının içerisinde birlikte yaşamın parçası olan sevinçlerin, mutlulukların yanında cenazeler, yas zamanları da bulunmaktadır. Bu nedenle Malatya’daki cenaze adetlerine de değinmeliyiz. Malatya’da gündüz ölenin cenazesi hemen hazırlanır, ölenin elbisesine ve çamaşırlarına “soyha” denirdi. Soyhayı kimse giymezdi. Ya ucuza satılır ya da fakir bir komşuya verilirdi. Cenaze hazırlandıktan sonra komşuların yardımıyla camiye götürülen cenaze, namazla birlikte toprağa verilmek üzere mezara götürülürdü. Gece ölenin cenazesine dokunulmaz, kibleye doğru yatırılır sabaha kadar beklenirdi. Ölü gömüldükten sonra evde toplanma yapılır kadınlar ve erkekler ayrı odalarda oturlardı. Ölenin arkasından

⁸⁹¹ Ahmet Şentürk, a. g. m. , s. 7614.

⁸⁹² Sami Fenercioğlu Arşivi, <http://fenerciler.wordpress.com/2007/02/>, 5 Haziran 2022, saat: 13.10. Sami Fenercioğlu bu sözleri Azmi Fenercioğlu’nun ağzından yazmıştır. Azmi Fenercioğlu 1919 doğumlu olup Malatya’daki çocukluk ve gençlik yıllarını kaleme alarak nesilden nesile aktarmaya çalışmıştır.

kadınlar tarafından ağıtlar yakılırdı. Bu toplanma durumu üç gün kadar sürerdi. Üç gün evde ateş yakılmaz ve komşular tarafından eve gelenlere yemek yedirilir, kahve ikram edilirdi. Uzun bir süre cenaze sahipleri gezmeye, eğlenmeye gitmezlerdi. İlk gelen bayram ya da kandil zamanı cenaze evi için “yas bayramı” ya da “yas kandili” olarak adlandırılırdı.⁸⁹³

Sosyal yapıyla ilgili bilgi verirken Malatya’da etkin olan ailelere de değinmek gerekmektedir. Aşağıda yer alan tabloda Malatya merkez kazada çalışma dönemimizi kapsayan yıllarda yaşayan köklü ailelerin adları ve soyadları yer almaktadır. Bu ailelerden siyasi ve idari yapıda uzun süre etkin olan isimler yetişmiştir.

Tablo 3. 9. 1923-1950 Yılları Arasında Malatya Merkez Kazadaki Köklü Aileler

Afaflar	Evliyaoğulları	Hocazadeler	Müminler
Etyemezler	Hidayetler	Müftüler	Palancıoğulları
Efeler	Haşimbeyler	Mezereliler	Salttürkler
Atmalılar	Gaffarağalar	Hosurafoğulları	Sarıbeyler
Aksoğanlar	Gaşolar	İmamlar	Sarıcılar
Emirahmetoğulları	Hıdırağalar	Mumcular	Semercioğulları
Asefler	Hacıabdiler	Karakaşlılar	Şahinbeyler
Alagözler	Gazazlar	Karaköylüler	Şalvatlılar
Badıllılar	Hacıhaliloğulları	Kazancılar	Şeftaliciler
Alibeyoğulları	Gebeşler	Kantarcılar	Şıkşıklar
Azizler	Hacıevliyalılar	Kavukçular	Şirelioğulları
Altuncular	Gokuzlar	Karacabeyler	Şüküroğulları
Fenerciler	Hasıkliler	Muharremoğulları	Tanerler
Bahçeciler	Hacımüminler	Kırçuvallar	Tarakçılar
Cüleyliler	Hacinebioğulları	Kıtlıkoğulları	Topalhafızlar
Barutçular	Hacıkırmanlılar	Kekevioğulları	Turfandalılar
Çırpıcılar	Hacıvelioğulları	Kölükler	Vaizoğulları
Çörtikliler	Hamamcılar	Kutanlar	Yakımcılar
Dumanlar	Hariciler	Mansurlular	Zapıtçılar
Dündarlar	Hasırcılar	Maraşlılar	Zobular

Kaynak: Sami Fenercioğlu Arşivi, <http://fenerciler.wordpress.com/2007/02/>, 5 Haziran 2022, saat: 13.10.

⁸⁹³ Halis Duman, “Malatya’da Cenaze Adetleri”, *Halk Bilgisi Haberleri Dergisi*, S. 80, Burhaneddin Basımevi, Haziran 1938, s. 173-174.

II. Dünya Savaşı'nın etkileri sosyal hayatta zaman zaman kendisini göstermiştir. Şöyle ki; araştırma dönemimizi kapsayan yıllar arasında (1923-1950) özellikle 1942-1945 yılları arasında hafta geçmemiştir ki bir hırsızlık vakası⁸⁹⁴ Malatya'da görülmemiş olsun. Bu yaşanan hadiseler üretimin durmasının ve bunun sonucunda sosyal hayata yansıyan ekonomik sıkıntıların bir sonucudur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında hızlı değişim ve dönüşüm Türkiye'nin belli başlı şehirlerinde görülmeye başlarken batılı seyyahlarda Türkiye'yi ziyaret ettiklerinde bu değişim ve dönüşümü tuttukları notlarla beraber kitaplaştırmaya başlamışlardı. Bu yazarlardan birisi olan Türkiye'yi 1935-1937 yılları arasında ziyaret eden Alman asıllı İngiliz gazeteci Lilo Linke "Mustafa Kemal'in Türkiye'si" eserinde Malatya şehrinin sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel yönleriyle ayrıntılı bilgiler vermiştir. Bu eserde yer alan ayrıntılardan birine bu bölümde yer vermek isteriz.:

"Biz ne zaman bir kadının yanından geçsek, o başını çevirip uzaklaşıyor, çabucak mahcup ve zarif bir kuş gibi yüzünü peçe ile örtüyor ve karanlık bir kapıdan giriyor."⁸⁹⁵

Linke bu sözleriyle saç ve yüzü kapalı kadınları kastetmiştir. Linke'nin seyahati sırasında kendisine refakat eden Nebi Bey bu sözlere karşılık şu şekilde ekleme yapmıştır:

"Burada geçen birkaç senede; sadece dış görünüşte değil iç dünyalarında da büyük değişimler oldu. Sadece on sene önce evin içinde bir kadın saz çalıyordu, insanlar evin penceresinden taş atıyordu, kadınlar; dünyevi aletleri eğlenceyi kaybetti. Ve onlar, o caddede örtüsüz yürüdüğü için saldırdılar. Bugün benim eşim ve bizim memurların eşleri ve öğretmenler ve diğer yüzlercesi, her ne zaman dışarıya çıktıklarında yüzleri rahatlıkla görülür. Hiç kimse saldırmaya cesaret edemez, şüphesiz ki hala kadınların önemli bir kısmı ciddi örtülüdür."⁸⁹⁶

⁸⁹⁴ "Şebeke Halinde Hırsızlar Yakalandı", *Fırat Gazetesi*, S. 1159, 1 Haziran 1945, s. 1. Bu hırsızlık vakalarını yaptıran kişinin bir kitap satıcısı olduğu tespit edilmiştir.

⁸⁹⁵ Lilo Linke, *Mustafa Kemal Türkiye'si*, Koridor Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 198- 199. Bu gezi de kendisine refakat eden Nebi Bey, Osmanlı Bankası Müdürü iyi eğitim almış modern bir beyefendidir.

⁸⁹⁶ Mehmet Karagöz, a. g. m. , s. 306.

Nebi Bey bu sözleriyle toplumda meydana gelen değişimi ifade etmeye çalışmıştır. Nebi Bey batılı bir gazeteciyle yaptığı sohbette de şu sözleri söylemiştir:

“Eski vali çağrıldıktan sonra vilayette gerçek ilerleme başladı. Geri çağrıldı? Niçin? Halka, asla gerçek hizmet yapmadı. Fakat Onlar-halk, O ve vilayet polis müfettişinin halkı bunalttıklarını ve onlar karayoluyla seyahat ediyorken eşkıyalar tarafından soyulduklarını söylediler. Yeni Vali, İbrahim Akıncı Gazi'nin adamlarından birisidir. O (yeni vali) gelmeden önce arkadaşsız ve askersiz bir köye gitmeye kimse cesaret edemedi. Buralarda yüzlerce sebatla hareket etti ve ikaz edici örnek olarak erkeklerin en korkusuz ikisini astı. Şimdi her şey mükemmel emniyettedir. Bitişik doğu vilayetleri de dahil her şey iyileşti. Onlar ordu bölgesine dahildir. Askerin yüksek komutasındadır.”⁸⁹⁷

Bu sözlerden anlaşılacağı üzere Atatürk döneminde özellikle Doğu Anadolu Bölgesinde ortaya çıkan asayişsizliklere ve düzeni bozucu davranışlar ve tahriklere karşılık emniyete önem verilmiş ve Malatya örneğinde olduğu gibi (İbrahim Etem Akıncı) önemli isimler vali olarak görevlendirilerek vatandaşın can ve mal güvenliğini korumak için önlem alınmaya çalışılmıştır.

İbrahim Etem Akıncı'nın Malatya'ya tayini yapıldıktan sonra il jandarma kumandanıyla birlikte aracıyla Hekimhan üzerinden geçerken üç genç tarafından önü kesilmiş ve kendisi de henüz Malatya'daki görevine başlamadan soygun hadisesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu olaydan sonra olayda kusurları olduğu tespit edilen Hekimhan kaymakamı Halil Rifat Bey ve ilçe jandarma kumandanı yüzbaşı İhsan Bey görevden alınmışlardır.⁸⁹⁸

Ekonomik sıkıntıların görüldüğü dönemlerde yaygın olan soygun, yol kesme, eşkıyalık faaliyetleri gibi toplumsal hadiseler o bölge üzerinde can ve mal güvenliğine zarar veren girişimler olup bu hareketlerin güvenlik tedbirleriyle en aza indirgenebilmesi için hükümetler görev yaptıkları dönemlerde kanunlar çerçevesinde belirli önlemler almaya çalışmışlardır. Bu

⁸⁹⁷ L. Linke, a. g. e. , s. 199-206. İbrahim Etem Akıncı'nın Malatya'ya tayini yapıldıktan sonra İbrahim Etem Bey aracıyla Hekimhan üzerinden geçerken üç genç tarafından önü kesilmiş ve kendisi de soygun hadisesiyle henüz Malatya'daki görevine başlamadan karşı karşıya kalmıştır.

⁸⁹⁸ Devlet Arşivleri Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dahiliye Vekaleti Jandarma Umum Komutanlığı, 030.11.1, 83.42.7-8. 36476 sayılı ve 15 Kasım 1933 tarihli Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün de imzasının yer aldığı kararnameyle gerçekleşen idari işlemdir.

hareketlerin dışında siyasi, dini saiklerle ortaya çıkan girişimlerde vardır ki bunun için daha ciddi tedbirlere ihtiyaç duyulmuştur. Malatya'yı ve çevre illerdeki sosyal yaşantıyı bozan bu hareketlerin başında Seyh Said isyanı gelir.

3.1. Malatya'nın Ekonomik Durumu

Kurtuluş Savaşı'nın zaferle neticelenmesinin ardından Lozan Barış Görüşmelerine çağrılan Yeni Türk Devleti, ekonomik ve siyasi bağımsızlığına aykırı olan konular sebebiyle İtilaf devletleriyle görüş ayrılıklarına düşünce asıl kurtuluş mücadelesini iktisadi alanda vermek için Atatürk'ün direktifleriyle 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihlerinde İzmir İktisat Kongresi'ni toplamıştı. Bu kongrede alınan kararlar toplumun bütün ekonomik kesimlerini ilgilendiren kararlar olduğu için adeta bir toplumsal sözleşme niteliğindedir. Sanayileşmenin hedeflendiği yeni iktisadi politika tam bağımsızlık ve milli iktisat anlayışı üzerine şekillenmişti. Ancak nüfusun savaşlar sebebiyle azalmış olması bir süre daha eski iktisadi düzenin devamını zorunlu kılmıştı. Malatya, Cumhuriyetin ilk yıllarında eski iktisadi durumunu muhafaza etmiştir. Tarım ve hayvancılık en önde gelen geçim kaynakları olmuştur. Şehrin iktisadi yapısını güçlendirecek olan gelişmeler, ticaret ve ulaşımın birlikte gelişmesiyle beraber Cumhuriyeti ilk 10 yılında ortaya çıkmaya başlamıştır. Malatya, 1930'lu yıllardan itibaren, Cumhuriyetin ikinci 10 yılında devlet tarafından yapılan yatırımlarla büyük bir gelişme içerisine girmiştir.

1923-1950 yılları arasında Malatya'daki ekonomik gelişmeleri tarım, hayvancılık, ticaret ve sanayi başlıklarıyla incelemeye çalışacağız.

3.1.1. Tarım

Malatya şehrinin, tarihin en eski dönemlerinden itibaren iklimi, toprak yapısı ve geniş sulama imkanları muhteşem bağ ve bahçelerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu imkanlara sahip bir şehrin tarımsal üretimde ön sıralarda yer alması doğal bir sonuçtur. Melahat Sezener; Malatya'nın sahip olduğu imkanları ve tanınırlığı ile ilgili şu şekilde bir değerlendirme yapmıştır:

“Beydağı’nın eteklerine yaslanarak engin düzlüklere doğru uzanan yeşil Malatya, şarkın yeşil gözlü, sümbül perçemli dilberlerine benzer...Onlar kadar güzel ve efsunludur bu diyar...Malatya Doğu Anadolu’nun incisidir diyenler mübalağa etmiş olmazlar. Fakat ona Anadolu’nun bir damla yakutu, zümrüdü diyenler de hata etmiş sayılmazlar. Malatya sık kaysı bahçeleriyle hakikaten bir damla şeffaf sarı bir yakuta benzer.”⁸⁹⁹

Cumhuriyet döneminin başlangıcı itibarıyla tarım en önemli iktisadi faaliyet olma özelliğini sürdürmüştür. Çiftçinin bu önemli ekonomik faaliyet içinde en büyük engeli olan aşar vergisinin kaldırılması Malatya’da sevinçle karşılanmıştır. Tarım alanındaki ilk büyük inkılap hareketi olarak görülmüştür. Aşarın kaldırılmasıyla ilgili olarak İsmet Paşa’nın bir yıl önceden (1924 yılında) hemşerilerine bu konuyla ilgili ön değerlendirmeleri⁹⁰⁰ olmuştur. Nihayetinde 17 Şubat 1925 yılında TBMM’de alınan kararla “Aşar Vergisi” kaldırılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti ülkenin her tarafında tarımı ayağa kaldırmak için çiftçiyi her alanda desteklemeye çalışmıştır. Ziraat Bankası tarım şehirlerinde tesis edilmeye başlanmış ve bir şubesi de Malatya’da vücuda getirilmiştir. Ziraat Bankası Malatya şubesi 1924 yılında 50 bin lira sermaye ile açılmıştır.⁹⁰¹ Yalnızca vilayet mıntıkasında devlet Ziraat Bankasına 1933 yılında 1500, 1934 yılında 2166, 1935 yılında 3161 lira kredi işleri ve ziraat eğitimi için para göndermiştir.⁹⁰²

1927 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına baktığımızda Malatya’da farklı sektörlerde emek üreten, çeşitli mesleklerde çalışan nüfus 90.038 kişiydi. Sadece tarım alanında çalışan insan sayısı ise 81.086 kişiydi. Bu rakamlar mesleği bilinen çalışan nüfusun %90’nının tarım sektöründe çalıştığını bize söylemektedir. Aynı zamanda tarım sektörünü birincilik koltuğuna oturtmaktadır.

⁸⁹⁹ Melahat Sezener, “Malatya”, *Derme Mecmuası*, S. 1, Fırat Basımevi, Malatya, Haziran 1937, s. 3. Malatya Halkevi öğretmenlerinden biri olan Melahat Sezener Malatya Lisesinde edebiyat öğretmenliği yapmıştır. “Malatya Malatya bulunmaz eşin” şiirini yazan kişidir. 1932 yılında Malatya’ya gelmiş 1950 yılına kadar Malatya’da kalmıştır.

⁹⁰⁰ “Aşar İlga Edildi-Tebşirat”, *Malatya Gazetesi*, S. 70, 19 Şubat 1925, s. 1.

⁹⁰¹ Sabri Güray, “T.C. Ziraat Bankası Malatya Şubesi”, *Kalkınan Malatya*, San Yayınevi, Malatya 1955, s. 55.

⁹⁰² *Tarım İstatistikleri 1928-1936*, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, No: 93, Mehmet İhsan Matbaası, Ankara 1937, s. 188.

1927 yılı tarım sayımına göre Malatya’da en fazla üretilen belli başlı tarım ürünleri, buğday, arpa, afyon haşhaşı, mercimek, fasulye, nohut, fiğ, burçak, mısır, pamuk, haşhaş ve tütündü. Bu tarım ürünlerinin üretildiği arazi ve üretim miktarları aşağıda yer alan cetvelde gösterilmektedir.

Tablo 3.10. 1927 Yılı Tarım Sayımına Göre Malatya’da Üretilen Belli Başlı Tarım Ürünlerinin ve Arazilerinin Miktarları

Kazalar	Buğday		Arpa		Mısır		Pamuk		Tütün	
	Dönüm	Kilo	Dönüm	Kilo	Dönüm	Kilo	Dönüm	Kilo	Dönüm	Kilo
Merkez	56000	4700000	33000	2450000	4500	1450000	5000	250000	600	80000
Hekimhan	14000	1100000	14000	1020000	1800	600000	1000	60000	200	20000
Akçadağ	10500	1200000	80000	1400000	2200	800000	1000	70000	700	90000
Adıyaman	70000	5000000	43000	3400000	5000	2500000	2500	160000	8500	1000000
Kahta	30000	2200000	29000	2100000	3500	1300000	4000	180000	5500	500000
Pütürge	23000	1000000	7500	580000	5000	1600000	100	10000	1000	10000
Arapkir	140000	11700000	56000	4700000	-	-	-	-	-	-
Kemaliye	30500	2650000	20000	1000000	100	9000	100	10000	-	-
Toplam	374000	29550000	282500	16650000	22100	8259000	13700	740000	16500	1700000

Kaynak: “Malatya Vilayeti”1926-1927 *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi*, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından No: 2, s. 1129.

1927 yılı tarım sayımı sonucunda yukarıdaki tabloda yer almayan diğer tarım ürünlerinde elde edilen miktarlar ve arazi ölçümleri şöyledir: Mercimek 4250 dönüm arazide 176.950 kg, fasulye 1975 dönüm arazide 84000 kg, nohut 4650 dönüm arazide 287550 kg, fiğ 660 dönüm arazide 89000 kg, burçak 4600 dönüm arazide 308300 kg, haşhaş 18200 dönüm arazide 35400 kg⁹⁰³ üretilmiştir. Bu tarım ürünleri içinde buğday en büyük dönümde en fazla üretilen tarım ürünü olmuştur. 11700 tonla Arapkir ilçesi birinci sırada yer almıştır. Arapkir’in Malatya merkez kazasından ve Adıyaman’dan daha fazla buğday üretmiş olması dikkat çekicidir. Haşhaş sadece Malatya merkez, Hekimhan ve Akçadağ’da sınırlı arazide üretimine izin verildiği için üretimi en az olan tarım ürünü olmuştur.

⁹⁰³ “Malatya Vilayeti”, 1926-1927 *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi*, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından No: 2, s. 1129.

1927 yılı tarım sayımı sonucuna göre Malatya buğday üretiminde 16. sırada yer alan ilimiz olmuştur. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan iller arasında ise birinci sırada yer almıştır. Arpa üretiminde ise Türkiye'de 24. sırada, pirinç üretiminde de 115.100 kg ile 21. sırada bulunmaktaydı.⁹⁰⁴

1928 yılında Malatya ilinin yüzölçümü 14855 km² olup 2400 km²'lik kısmını sınırlar ve boşluk arazi oluştururken 12455 km² kısmı sınır ve boşluklardan ayrılmış kısımdır. 12455 km² 'nin 95 km² 'lik kısmı dağlık ve taşlık arazi, 55 km² 'lik kısmını da göl ve bataklıklar oluşturmuştur. Bu toprakların 1.633.045 dönümünde buğday, arpa, çavdar, burçak, mısır, darı, patates, kenevir, afyon, pamuk, tütün gibi ekonomik getirisi yüksek tarımı ürünü yetiştirilmiştir. Bu tarım ürünlerinin bazılarının üretildiği ilçelerdeki arazi miktarları ve kilogram cinsinden üretim miktarları aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Tablo 3.11. 1928 Yılında Malatya'da Üretilen Belli Başlı Tarım Ürünlerinin ve Arazilerinin Miktarları

Kazalar	Buğday Dönüm	Arpa Dönüm	Burçak Dönüm	Mısır Dönüm	Patates Dönüm	Afyon Dönüm	Pamuk Dönüm	Tütün Dönüm
Merkez	104250	48313	6502	7800	8400	14511	12400	6200
Adıyaman	450000	300000	20000	2000	-	1000	-	63800
Kahta	58600	43474	5450	-	-	-	2500	9200
Pütürge	6000	2300	5100	-	-	10	-	-
Akçadağ	200000	25000	-	500	100	50000	25000	25000
Arapkir	60000	40000	1570	-	500	-	-	-
Kemaliye	70000	35000	-	-	30	-	35	-
Hekimhan	18250	25000	-	-	-	1500	-	-
Toplam	967100	469887	38622	10300	9030	67021	39935	104200

Kaynak: “Malatya Vilayeti”1927-1928 *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi*, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından No: 3, s. 1221-1222.

⁹⁰⁴ “1927 Tarım Sayımı”, Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No: 614, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1970, s. XV.

Tablo 3. 12. 1928 Yılında Malatya’da Üretilen Belli Başlı Tarım Ürünlerinin Üretim Miktarları

Kazalar	Buğday	Arpa	Burçak	Mısır	Patates	Afyon	Pamuk	Tütün
	Kg	Kg	Kg	Kg	Kg	Kg	Kg	Kg
Merkez	16.200.000	7.140.000	306.000	62.000	1.680.000	22.100	744.000	520.000
Adıyaman	63.000.000	36.000.000	2.800.000	280.000	-	10.000	-	6.380.000
Kahta	8.500.000	5.850.000	450.000	-	-	-	150.000	710.000
Pütürge	850.000	285.000	711.000	-	-	15	-	-
Akçadağ	2.000.000	500.000	-	100.000	300.000	15.000	10.000	100.000
Arapkir	1.700.000	4.700.000	4.400	-	20.000	-	-	-
Kemaliye	200.000	1.500.000	-	-	150.000	-	5.000	-
Hekimhan	2.952.000	200.000	-	-	-	750	-	150
Toplam	90.402.000	56.175.000	4.271.400	442.000	2.150.000	47.865	909.000	7.710.150

Kaynak: “Malatya Vilayeti”1927-1928 *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi*, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından No: 3, s. 1221-1222.

Yukarıdaki tabloda yer almayıp 1928 yılında yetiştirilen diğer tarım ürünlerinin üretildiği arazi ve üretim miktarları şöyledir; çavdar 2150 dönüm arazide 480000 kg, darı 419600 kg, kenevir sadece Malatya merkezde 250000 kg⁹⁰⁵ olarak üretilmiştir.

1928-1929 yılı devlet yıllığına göre Malatya’da buğday, arpa, pirinç, mısır, çavdar, nohut, burçak, patates, pancar, pamuk, kendir, darı, tütün, afyon üretimi yapılmıştır. Buğday üretimi vilayet genelinde 836.450 dönüm arazide toplam 18.894.900 kg üretilmiştir. Arpa 287.100 dönüm arazide 5.727.400 kg üretilmiştir. Buna göre buğday ve arpa üretiminde bir yıl içinde hem üretilen arazi hem de üretim miktarında çok büyük bir düşüş yaşanmıştır. Mısır 40.331 dönüm arazide 4.534.250 kg, çavdar 9.900 dönüm arazide 627.655 kg, burçak 12.156 dönüm arazide 1.337.400 kg, patates 7.000 dönüm arazide 1.500.500 kg, pamuk 11.416 dönüm arazide 182.700 kg, kendir 65 dönüm arazide 95.675 kg, darı 1.006 dönüm arazide 229.453 kg, tütün 29.211 dönüm arazide 921.200 kg, afyon 26.166 dönüm arazide 7.335 kg⁹⁰⁶ üretilmiştir. Yine bu istatistiklere baktığımızda bir önceki yıla göre patates, burçak, afyon, pamuk ve tütün üretimlerinin düştüğünü, Mısır ve çavdar üretiminin arttığını görmekteyiz. Afyon, tütün ve pamuk gibi bitkiler sanayi ürünleridir. Ayrıca az da olsa mercimek, pirinç, nohut gibi ürünlerde üretilmiştir. Zaman zaman devlet tarafından bu tarım ürünlerine kota

⁹⁰⁵ “Malatya Vilayeti”1927-1928 *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi*, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından No: 3, s. 1221- 1222.

⁹⁰⁶ “Malatya Vilayeti”1928-1929 *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi*, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından No: 4, s. 732- 734.

getirilmekte olduğu için üretilen arazi ve elde edilen ürün miktarının bu nedenle düşüş göstermesi doğaldır.

Tarım için önemli hamlelerden bir de Tarım Kredi Kooperatifleridir. Malatya ve ilçelerinde 1930'lu yıllarda yavaş yavaş bu kooperatiflerin kurulduğunu görmekteyiz. Malatya merkez kazasında 1935 yılında kurulan Tarım Kredi Kooperatifinin o yıllarda 1.053 üyesi, 76.644,55 lirası sermayesi, 89.667,98 yedek akçesi bulunmaktaydı.⁹⁰⁷ Tarım Kredi Kooperatifinin kurulduğu yer Afyon Hanı'dır. Aslında kuruluş için birkaç yıldır mücadele etmiş olan üyeler kendi aralarında çıkan anlaşmazlık yüzünden resmi kuruluş için organize olamamışlardır. Nihayetinde yeni idare heyetini oluşturarak ortaklara verilecek krediler hızlı bir şekilde tespit edilip 1936 yılının şubat ayından itibaren ödemeleri başlatmayı planlamışlardır.⁹⁰⁸

1930 ile 1938 yılları arasında toplam 8 yıllık zaman diliminde şehirde üretilen buğday, arpa, çavdar, darı, pirinç, mısır, burçak, fasulye, mercimek, nohut, haşhaş, pamuk, patates, kendir, soğan gibi tarım ürünlerinin hektar cinsinden üretildikleri arazi miktarları aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Tablo 3.13. 1930-1938 Yılları Arasında Malatya'da Üretilen Tarım Ürünlerinin Arazi Miktarları

Tarım Ürünü	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937
	Hektar	Hektar	Hektar	Hektar	Hektar	Hektar	Hektar	Hektar
Buğday	31710	60120	43970	45460	63190	82523	79791	76297
Arpa	12690	17870	18690	14128	3116	44303	2190	41824
Çavdar	2930	5100	1432	1352	9368	13556	12760	4055
Darı	406	537	724	911	1043	960	325	447
Pirinç	181	163	912	96	262	551	540	218
Mısır	4100	3100	253	2667	13681	4660	4145	2650
Burçak	880	1200	1388	1121	1565	523	570	768
Fasulye	405	1706	152	355	298	406	441	441

⁹⁰⁷ “Malatya İktisadi Ve Ticari Durumu”, *L'illustration de l'orient*, Sayı: Malatya Özel, No: 16-17-18-19, Ağustos, Eylül, Ekim, Kasım 1949, s. 32.

⁹⁰⁸ “Kooperatif Çalışmaya Başladı”, *Fırat Gazetesi*, S. 213, 21 Kasım 1935, s. 1.

Mercimek	660	845	728	557	1209	1187	1118	757
Nohut	1032	247	823	771	2167	1308	1559	930
Haşhaş	980	1860	2640	459	6543	252	204	118
Pamuk	810	567	163	587	716	1143	1183	1810
Patates	933	406	10	73	230	306	374	168
Kendir	655	631	177	455	251	128	58	58
Soğan	185	200	150	175	57	476	476	1021

Kaynak: “Cumhuriyetin XV. Yılında Malatya”, *Cumhuriyetin XV. Yılında Türkiye*, C. VI, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2014, s. 3201-3202.

1930- 1938 yılları arasında ekilen tarım ürünlerine bakıldığında buğday en fazla ekilen aynı zamanda en fazla üretim sağlanan tarım ürünü olma özelliğini korumuştur. Önceki yıllara göre buğday dahil olmak tarım ürünlerinin büyük çoğunluğunda düşüş olduğu gözlenmektedir. Ancak yeni ekonomik gelir kaynakları ortaya çıkmaya başlamıştır. Ticaret ve sanayi alanında yeni iş kolları 1930-1938 yılları arası dönemde Malatya’da geliştiğini görmekteyiz. Bu konuyla ilgili olarak ticaret ve sanayi başlıkları kısmında ayrıntılı bilgilere yer vereceğiz.

Tablo 3.14. 1930-1938 Yılları Arasında Malatya’da Üretilen Tarım Ürünlerinin Üretim Miktarları

Tarım Ürünü	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937
	Ton	Ton	Ton	Ton	Ton	Ton	Ton	Ton
Buğday	105237	50794	33190	28410	56165	89500	89724	75729
Arpa	43923	16282	8405	14198	22797	62000	61768	31368
Çavdar	2152	3067	1209	770	11613	9640	3502	3502
Darı	472	364	46	93	150	199	177	177
Pirinç	620	2605	60	101	1077	1030	232	232
Mısır	1876	3780	4088	9064	1260	9563	3973	3973
Burçak	466	621	425	195	534	976	771	771
Fasulye	134	567	177	150	195	291	406	177
Mercimek	129	71	233	93	710	772	412	412
Nohut	632	1668	299	179	1105	1436	736	736
Haşhaş	47	27	30	39	40	6500	22800	22800
Pamuk	259	221	134	73	590	349	406	745
Patates	654	560	54	130	402	1176	284	284
Kendir	87	71	10	55	108	125	975	129
Soğan	388	600	450	525	740	1582	1835	1835

Kaynak: “Cumhuriyetin XV. Yılında Malatya”, *Cumhuriyetin XV. Yılında Türkiye*, C. VI, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2014, s. 3201-3202.

Malatya’nın iklim, toprak yapısı, sulama imkanı gibi özellikleri sebebiyle pamuk üretimi yapılan şehirlerimizden biriydi. Özellikle 1935 yılından itibaren pamuk mahsulünü artırabilmek maksadıyla devlet tarafından önemli adımlar atılmıştır. Bunlardan biri vilayet çiftçilerine 30 ton pamuk tohumu bedelsiz olarak verilmiştir. Daha sonra pamuk üretimine bağlı olarak bez ve iplik fabrikası kurularak pamuk mahsulünün ıslahına ve üretiminin artırılmasına çalışılmıştır.⁹⁰⁹

1938 yılında en çok üretilen tarım ürünü olan buğdayın üretim miktarı 87.600 tona yükselmiş ve 1939 yılında da artış göstermeye devam etmiş, 121.015 ton olmuştur. Aynı yıllarda buğdayın üretim alanı da genişlemiştir. Örneğin 1938 yılında 74.416 hektar olan üretim alanı, 1939 yılında 101.611 hektar olarak tespit edilmiştir. Malatya ilçeleri arasında en çok üretim alanı genişliğine ve en çok üretilen miktar sayısına Adıyaman’ın sahip olduğu belirlenmiştir. Adıyaman ilçesinde üretilen buğdayın üretim alanı 1938 yılında 13.800 hektar, üretim miktarı 1938 yılında 13.600 ton, 1939 yılında da üretim alanı 33.976 hektar, üretim miktarı da 34.000 ton olarak ölçülmüştür. Pütürge’de buğday üretim alanının ve üretim miktarının en düşük Malatya ilçesi olduğu tespit edilmiştir. Pütürge’nin engebeli bir ilçe olması bu durumu etkileyen başlıca faktördür.⁹¹⁰

Buğday dışında ikinci olarak en fazla üretilen tarım ürünü olan arpada 1937 yılından hemen sonra 1938 yılında küçük bir artış gözlenmiş 1939 yılında bu artış neredeyse iki katına çıkmıştır. 1938 yılında 43.337 hektar alandan 38.673 ton ürün elde edilirken 1939 yılında 49.488 hektar alandan 67.989 ton ürün elde edilmiştir. Adıyaman arpa üretiminde de Malatya ilçeleri arasındaki birinciliğini muhafaza etmiştir. Çavdar ise tahıl ürünleri arasında en az üretimi yapılanlardan bir tanesiydi. 1938 ve 1939 yıllarında Malatya merkez ilçe, Adıyaman, Besni, Darende, Kahta ve Pütürge’de üretilmiştir. Pütürge yine Malatya’da en az üretim

⁹⁰⁹ “Cumhuriyetin XV. Yılında Malatya “, *Cumhuriyetin XV. Yılında Türkiye*, C. VI, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2014, s. 3199. Not: Bez ve İplik fabrikası 1936 yılında temelleri atılacak 1939 yılında üretime başlayacaktır.

⁹¹⁰ “*Tarım Ziraati Ürünleri İstatistiği 1937- 1939*”, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, No: 152, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1940, s. 26.

miktarına sahip ilçe olmuştur. Malatya çavdar üretiminde sekizinci tarım bölgesinde yer alan iller (Amasya, Elazığ, Sivas, Tokat ve Tunceli) arasında 1937, 1938 ve 1939 yıllarında birinci sırada yer almıştır.⁹¹¹

Malatya sulama imkanlarının fazlalığı ve verimli toprak yapısı nedeniyle mısır üretiminde de çevresindeki illere göre bir adım öne çıkmıştır. 1938 ve 1939 yıllarındaki tarım sayımlarına göre İç Anadolu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yer alan iller arasında mısırın en fazla üretildiği il olmuştur. Buna göre 1938 yılında 6.510 hektar alandan 6.592 ton, 1939 yılında da 6.532 hektar alandan 7.295 ton ürün elde edilmiştir. Malatya ilçeleri arasında Adıyaman mısır üretiminde de ilk sırada yer alırken, en az üretim yapılan ilçe Hekimhan olmuştur. Bu yıllarda Arapkir ilçesinde mısır ile ilgili üretim kaydı tespit edilmemiştir.⁹¹²

Tarımda verimliliği artıracak en önemli etkenlerden bir sulamadır. Devlet sulama olanakları sağlamak için tarıma belli miktarlarda katkıda bulunmuştur. 1938-1951 yılları arasında Malatya'ya regülatör, bend, kanal, dere ıslahı gibi yatırımlar için 2.7 milyon liralık harcama yapılmıştır.⁹¹³

1938 ve 1939 tarım sayımlarında Malatya'da üretim artışı görülen bir başka tarım ürünü pirinç olmuştur. Sulama imkanlarının gelişmesi, gıda maddesi olarak tercih edilmesi, üretiminin değerli olması, devlet teşviki gibi nedenlerden dolayı pirincin üretim alanı ve üretim miktarı artmıştır. 1938 yılında 2.134 hektar alanda 221 ton, 1939 yılında 319 hektar alanda 1.087 ton pirinç üretilmiştir.⁹¹⁴ Ayrıca bu yıllarda darı, kuşyemi, bakla, bezelye, nohut, fasulye, mercimek, burçak gibi tarım ürünleri de Malatya'da ekonomik getirisi yüksek tarım ürünleri olarak tercih edilmiştir.⁹¹⁵

⁹¹¹ “Tarım Ziraati Ürünleri İstatistiği 1937- 1939”, a. g. e., s. 35- 53.

⁹¹² “Tarım Ziraati Ürünleri İstatistiği 1937- 1939”, a. g. e. , s. 80.

⁹¹³ Metin Kopar, *Cumhuriyet Halk Partisi Döneminde Doğu Anadolu'ya Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1927- 1950)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2009, s. 194.

⁹¹⁴ “Tarım Ziraati Ürünleri İstatistiği 1937- 1939”, a. g. e. , s. 89.

⁹¹⁵ “Tarım Ziraati Ürünleri İstatistiği 1937- 1939”, a. g. e. , s. 89-179.

Malatya’da 1939 yılında Sümerbank’a bağlı “Bez Ve İplik Fabrikası”nın üretime başlaması sebebiyle 1938 yılında 1.279 hektar alanda 89 ton pamuk elde edilirken, 1939 yılında 1.662 hektar alanda 920 ton⁹¹⁶ pamuk üretimi gerçekleşmiştir. Pamuk dışında yine bu yıllarda pancar, kendir-kenevir, afyon⁹¹⁷ gibi endüstri bitkileri üretimi az da olsa yapılmıştır.

II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye’de yapılan tarım sayımları istatistiklerine göre ilk sıralarda yer alan Malatya’da üretilen belli başlı tarım ürünlerinin toplam üretim miktarlarını gösteren tablo aşağıda yer almaktadır.

Tablo 3. 15. 1940-1945 Yılları Arasında Türkiye’de İlk On Beş İl Arasında Yer Alan Malatya’da Üretilen Belli Başlı Tarım Ürünlerinin Ton Olarak Üretim Miktarları

Tarım Ürünü	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Buğday	95.000	88.000	92.000	83.000	113.000	69.000
Arpa	67.000	45.000	59.000	35.000	76.000	61.000
Pirinç	1.186	1.000	917	515	228	362
Kendir Lifi	156	97	43	65	76	80
Kenevir	93	43	49	73	17	16
Tütün	1.682	1.011	568	690	1.315	1.303

Kaynak: “Tarla Mahsülleri İstatistiği 1940- 1945”, *Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü*, Yayın No: 264, Ankara 1947, s. VII- XV.

II. Dünya Savaşı’nın belirli yıllarında tarım ürünlerinin büyük çoğunluğunun üretim alanları ve üretim miktarlarında düşüşler görülmüştür. Bu süreç içerisinde buğday üretim miktarına baktığımızda Malatya 1940 yılında 95.000 ton ile 14. sırada, 1941 yılında 88.000 ton ile 11. sırada, 1942 yılında 92.000 ton ile 16. sırada, 1943 yılında 83.000 ton ile 11. sırada, 1944 yılında 113.000 ton ile 8. sırada, 1945 yılında da 69.000 ton ile 6. sırada yer almıştır.

Tarımı geliştirmek için devlet Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri dışında oluşturduğu bir başka yapı da Zirai Donatım Kurumu’dur. Malatya’da bir şube açılmıştır.

⁹¹⁶ “Tarım Ziraati Ürünleri İstatistiği 1937- 1939”, a. g. e. , s. 233. En fazla pamuk üretimi Malatya merkezde, en az Darende de üretilmiştir.

⁹¹⁷ “Tarım Ziraati Ürünleri İstatistiği 1937- 1939”, a. g. e. , s. 197- 215.

Malatya çiftçisini desteklemek için çalışmalar yürüten Malatya'da Zirai Donatım Kurumu 1946 yılında İngiltere'den saf çelikten yapılmış tırpanlar getirtmiştir. Bir adedi 580 kuruş⁹¹⁸ karşılığında çiftçilere satılmaya başlanmıştır. Böylelikle çiftçinin ürün toplamada kullanması gereken tarım malzemesi eksikliği giderilmeye çalışılmıştır. 1949 yılında yine Zirai Donatım Kurumu tarafından çiftçinin ihtiyacı olan tarım aletlerinde indirim yapılmış 52 liraya satılmakta olan Ankara tipi tekerlekli çift kollu pulluk 15 liraya, 700 liraya satılan 9 kurslu rudsak hububat mibzeri 360 liraya, o dönemde fiyatı 150 kuruş olan İngiliz tırpanı da 50 kuruşa indirilmiştir.⁹¹⁹

19 Haziran 1945 tarihinde TBMM tarafından kabul edilen “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” ile topraksız köylüye toprak verilmesinin önü açılmıştı. Malatya'nın Akçadağ ilçesinde de ilk defa Kurtaptal, Yukarı Örüçkü ve Ilıcak köylüleri bu haberi duymuşlardır. Sultansuyu Hara'sına ait 12000 dönüm arazi 155 köylü arasında taksim edilerek tarımın geliştirilmesi için katkıda bulunulmuştur. Ayrıca devlet tarafından köylülere ayrı ayrı hesaplardan borç para da verilmiştir. Birincisi ev, ahır, samanlık gibi yapıların yapılması için verilecek olan onarma kredisinin yıllık faizi %1'di. Ödeme süresi de 20 yıldır. İkincisi de çiftçinin aldığı arazi üzerinde çalışmak ve ziraat aletlerinden hayvanlardan eksikliği varsa bunların tamamlanması için verilmişti. Devlet verdiği topraktan 5 yıl boyunca kesinlikle ödeme almayacaktı. Altıncı yıldan başladıktan sonra kredi ödenecek olup toplamda 25 yılda köylü devlete olan borcunu ödeyecek ve faiz ödemeyecekti. Köylü toprağı satamaz ve boş bırakamazdı. Zorunlu haller dışında toprak terk edilemeyecekti.⁹²⁰

Malatya'da çiftçiler kendi aralarında örgütlenerek çiftçilerin bir arada toplanmasını sağlamak amacıyla “Tarım Birliği” adıyla bir birlik kurmuşlardır. İlk toplantısını 11 Temmuz 1947 tarihinde vali Ahmet Kınık başkanlığında vilayet toplantı salonunda

⁹¹⁸ “Çiftçilere”, *Fırat*, S. 1247, 19 Nisan 1946, s. 2. Not: Bu dönemde 1 gazete 10 kuruştur. 580 kuruş 58 gazete yapmaktadır.

⁹¹⁹ “Çiftçilerimize Müjde”, *Yeni Malatya*, S. 22, 12 Eylül 1949, s. 2. Zirai Donatım Kurumu o dönemde Pamuk Hanı içinde bulunmaktadır.

⁹²⁰ “Köylüye Toprak Dağıtım İşine Başlandı-Toprak Bayramı Münasebetiyle”, *Fırat*, S. 1364, 17 Haziran 1947, s. 1-2.

gerçekleştirmişlerdir.⁹²¹ Benzer bir çiftçi birliği örgütlenmesi Adıyaman'da teşekkül etmiştir. 1 Ağustos 1949 tarihinde “Adıyaman Çiftçi Birliği” kurulmuştur. Bu tarım birliğinin kurulma amaçları; çiftçilerin sorunlarına çare bulmak, üretim masraflarını azaltmak, üretilen mahsullere daha iyi pazarlar bulmak, tohum ıslahı, hayvan ıslahı ve diğer teknik konularda çiftçiye aydınlatmak, çiftçiye teşvik maksadıyla sergiler ve müsabakalar açmak, yeni tarım aletleri almak isteyen çiftçilere yardımcı olmaktır. Sadullah Ketencioğlu, Mehmet Ali Gürsoy, Mahmut Deniz, Mustafa Özkan, Şükrü Yaşar, Yusuf Doğan, Yusuf Gürsoy, Abuzer Harıkçı, Mahmut Parlak, Memet Ali Doğan, Faruk Görgülü, Hasan Payalı, Hamdi Doğan, Ali Yaşar, Bahri Fırat, Ali Tanrıverdi, Mustafa Kürk, Yusuf Açar, Ali Özkan, Sıtkı Gürsoy bu birliğin kurucu üyeleriydiler. Birliğin nizamnamesinde herhangi bir sebeple birliğin feshi halinde borçları ödendikten sonra sahip olunan bütün menkul ve gayri menkullerin Cumhuriyet Halk Partisine devredileceği⁹²² ifadesi bulunmaktaydı. Bu ifade tek parti yönetim anlayışının bir sonucu olarak nizamnamedeki yerini almıştır.

Tek parti iktidarının sonlarına doğru gıda maddeleri fiyatları artmaya başlamıştır. Bu durum en yoğun şekilde Malatya'da da hissedilmiştir. 8 yıl önce bir ailenin geçim masrafı 70-75 lira civarındayken beş nüfuslu bir ailenin geçim masrafları 250-300 liraya yükselmiştir. 8 yıl öncesine nazaran gıda maddelerinde beş kat, enerji ve yakıtta üç buçuk kat, giyecek ürünlerinde de dört kat artış olduğu tahmin edilmektedir. Geçim darlığı ve iktisadi buhran en yoğun şekilde yaşanmıştır.⁹²³ Ayrıca Malatya'da ortaya çıkan kuraklık çiftçinin belini iyice bükümüştür.

1949 yılının sonlarına doğru hükümet tarafından buğday tarımı yapılan şehirlere tohum dağıtımı yapılmıştır. Malatya'da valilik aracılığıyla bu tohumları alan vilayetlerden birisidir. Dönemin valisi Sait Koçak çiftçiye dağıtılmak üzere gönderilen tohumluk buğdayın bizzat takipçisi olacak kişidir. 1949 yılının sonunda 330 ton tohumluk buğday Malatya'ya gönderilmiştir. Bu buğdayın 10 tonu Arapkir ve Pütürge ilçelerine gönderilmiştir. Bir miktarı Hekimhan'a gönderilmiştir. Kalan kısmın bir miktarı da Tahir ve Yazıhan bucaklarına

⁹²¹ “Malatya'da Tarım Birliği Kuruldu”, *Fırat*, S. 1372, 15 Temmuz 1947, s. 1.

⁹²² “Adıyaman Çiftçi Birliği Nizamnamesi”, *Yeni Malatya*, S. 16, 18 Ağustos 1949, s. 3-4.

⁹²³ Gayretkeş, “Geçim Darlığı”, *Gayret Gazetesi*, S. 198, 3 Ağustos 1949, s. 1.

gönderileceği açıklanmıştır. Tohumluk buğdayın belli miktarlarda tam bir güvenlik içinde dağıtılması için önlemler alınmıştır. Fazla tohum almaya çalışanlar için gerekli ikazlar da yapılmıştır.⁹²⁴

İl dahilinde 1949 yılı sonu itibariyle 120.300 çiftçinin elinde 132.714 hektar arazi olduğu dönemin Ziraat Müdürü Remzi Apak tarafından kayıt altına alınmıştır. Bu sayı arazisi yeterli olmayanlardır. Arazi yeterli olanlar içinde; 10.472 çiftçinin elinde 132.934 hektar arazi bulunmakta olduğunu ifade etmiştir. Toplam yapılan tarım ele alındığında dekara ortalama olarak arpa 65, buğday 60, çavdar 95, mısır 112, pirinç 220, darı 73 kg ürün verdiği tespit edilmiştir. Toprağı işleme gücünün artması, tarım aletlerinin o dönem ki koşullara göre iyileştirilmesi beraberinde veriminde artmasına neden olacaktır. Marshall planı çerçevesinde ilerleyen yıllarda tarımda üretim alanında hamle yapılması ve işletme vasıtalarının sayılarının artması beklenmiştir.⁹²⁵

1950 yılı sonu itibariyle Malatya’da tarım aleti sayılarına da kısaca değinmek gerekir. Tarımda kullanılan traktör sayısı şehirde 17, köylerde 28, pulluk sayısı şehirde 19, köylerde 49, harman makinası sayısı şehirde 4, köylerde 22, tararlar sayısı şehirde 47, köylerde 142, çayır makinesi şehirde kullanılmamışken köylerdeki sayısı 3’tür.

Malatya ilinde 1943- 1950 yılları arasındaki dönemde gerçekleşen kamu harcamalarına bakıldığında sektörel bazda verilen harcamalar içinde ülke ortalamasının üzerinde harcama kaydeden sektörlerin başında tarım sektörü gelmiştir. Devlet bu noktada Malatya’daki tarımı geliştirmek için özel önem vermiştir. Ülke genel ortalaması bu yıllarda 7.86 iken Malatya’da bu oran 10.87 düzeyinde gerçekleşmiştir.⁹²⁶

⁹²⁴ “Tohumluk Buğday Tevzii Adilane Oluyor”, *Gayret*, S. 240, 21 Eylül 1949, s. 1.

⁹²⁵ Remzi Apak, “Malatya İlinin Genel Ziraat Durumu”, *L’illustration de l’orient*, S. Malatya Özel, No: 16-17-18-19, Ağustos, Eylül, Ekim, Kasım 1949, s. 15.

⁹²⁶ Metin Kopar, a. g. e. , s. 189.

3.1.1.1. Sebzecilik

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Malatya`da sebze üretimi mahalli ihtiyacı karşılayacak durumda olmuştur. Turfanda sebzeler Adana ve Mersin şehirlerinden getirilmeye çalışılmıştır. Sebzecilik üretimi zaman geçtikçe artış göstermeye başlamıştır.⁹²⁷

Sebze yetiştiriciliğinde en çok üretimi yapılan ürünler soğan ve patates olmuştur. 1928-1932 yılları arasında kuru soğanın 5 yıllık üretim ortalaması 150 hektar alanda 466 tondur.⁹²⁸ Patates üretiminin 1928- 1932 yılları arasındaki ortalaması da 767 hektar alanda 835 ton olmuştur.⁹²⁹

Sebzecilikle ilgili bir başka veri olarak sarımsak üretimini paylaşmakta da fayda vardır. Sarımsak üretimiyle ilgili 1934 yılından itibaren elimizde veri vardır. Bu alanda 1934 yılında 20 hektar alanda 22 ton üretim yapılırken 1935 yılında 211 hektar alanda 161 ton, 1936 yılında da 319 hektar alanda 528 ton üretim gerçekleştirilmiştir.⁹³⁰

1930 ile 1937 yılları arasında da soğan üretimi 2740 hektar alanda yapılmıştır. Patates üretimi ise 2500 hektar alanda yapılmıştır.⁹³¹ Patates ve soğan üretiminin 1930 ile 1937 yılları arası alanda her yıla göre üretim miktarlarını gösteren tablo aşağıda yer almaktadır.

Tablo 3.16. 1930-1937 Yılları Arasında Patates Ve Soğan Üretim Miktarları

Sebze Adı	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937
Patates	654	560	54	130	402	1176	284	284
Soğan	87	71	10	55	108	125	975	129

Kaynak: “Cumhuriyetin XV. Yılında Malatya “, *Cumhuriyetin XV. Yılında Türkiye*, C. VI, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2014, s. 3201-3202.

⁹²⁷ Remzi Apak, a. g. m. , s. 16.

⁹²⁸ *Tarım İstatistikleri 1928-1936*, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, No: 93, Mehmet İhsan Matbaası, Ankara 1937, s. 134- 135.

⁹²⁹ *Tarım İstatistikleri 1928-1936*, a. g. e. , s. 106- 107.

⁹³⁰ *Tarım İstatistikleri 1928-1936*, a. g. e. , s. 138- 139.

⁹³¹ “Cumhuriyetin XV. Yılında Malatya “, *Cumhuriyetin XV. Yılında Türkiye*, C. VI, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2014, s. 3201-3202.

Cumhuriyetin ilk yıllarına nazaran patates ve soğan gibi tarım ürünlerinin üretim alanları ve üretim miktarları da Malatya’da artış göstermiştir. 1938 yılında 410 hektar alanda 628 ton üretimi yapılan patatesin 1939 yılındaki üretim alanı 447 hektar alana yükselmiş ve 663 ton ürün elde edilmiştir. Bununla birlikte 1938 yılında soğan üretimi yapılan 635 hektar alanda 1.513 ton ürün elde edilmiştir. Bir sonraki yıl 719 hektar alanda 1.696 ton soğan yetiştirilmiştir.⁹³²

1947 yılı sonunda kuru soğan üretim miktarı il genelinde 3.000 ton olarak tespit edilmiştir. İhracat miktarı da 1.600 ton olarak belirlenmiştir. Patatesin üretim miktarı aynı yıl sonunda 600 ton iken ihracat miktarı 100 ton olmuştur.⁹³³

1949 yılı itibariyle şehirde merkez ilçesi ve Adıyaman ilçesinde 6147 sebze bahçesi 1 dekar ile 12 dekar arasında, 495 sebze bahçesi 12 ile 24 dekar arasında, 10 bahçe de 36 dekardan yukarı alana sahipti.⁹³⁴ Aşağıdaki tabloda 1949 yılı sonu itibariyle şehir genelinde yer alan sebze bahçelerinin hektar olarak arazi miktarları yer almaktadır.

Tablo 3.17. İlçelere Göre Sebzelik Alanların (Hektar) Dağılımını Gösterir Cetvel

Cinsi	Merkez	Adıyaman	Akçadağ	Arapkır	Besni	Darende	Doğanşehir	Hekimhan	Kahta	Pütürge
Kuru Sebze	1650	740	300	340	180	360	120	280	330	190
Sofralık Sebze	850	230	30	100	90	120	40	210	200	120

Kaynak: *L`illustration de l'orient*, Sayı: Malatya Özel, No: 16-17-18-19, Ağustos, Eylül, Ekim, Kasım 1949, s. 16.

1950 Tarım Sayımına göre daha önceki yıllarda istatistiklerde yer almamış sebzelerin de Malatya’da yetiştirildiğini görmekteyiz. Örneğin bu sebzelerden biri domatestir. Şehir

⁹³² “Tarım Ziraati Ürünleri İstatistiği 1937- 1939”, a. g. e, s. 233.

⁹³³ “Malatya”, *İller Bankası Belediyeler Yıllığı*, C. II, Güney Matbaacılık, Ankara 1939, s. 739.

⁹³⁴ Remzi Apak, a. g. m. , s. 16.

merkezinde 173 hektar alanda 729 ton, köylerde ise 500 ton üretilen domatesin toplam üretimi 1950 yılında 1.229 ton olmuştur. Aynı yılda daha önceki yıllarda esamesi bile okunmayan sebze bir diğer sebze türü patlıcandır. Şehir merkezinde 40 hektar alanda 139 ton, köylerde ise 69 hektar alanda 257 ton yetiştirilen patlıcanın toplam üretimi 396 ton olarak belirlenmiştir. Yeşil biber, kabak, lahana ve pırasa yine bu dönemde üretilen diğer sebze türleri olmuştur.⁹³⁵

3.1.1.2. Meyvecilik

Malatya, bir kayısı ili olduğu kadar elma, armut, şeftali, üzüm gibi meyvelerin yetiştirildiği bir şehir olma özelliğini bütün zamanlara meydan okuyarak korumaya çalışmıştır. Yalnız bu meyvelerin kayısı gibi geniş pazar imkanı bulunmadığı için başka ülkelere ticaret vasıtasıyla da olsa gönderilme şansı olmamıştır. Melahat Sezener, Malatya'nın meyve yetiştiriciliğindeki önemini şu güzel sözlerle “Derme Dergisi”ndeki köşesinde anlatmaya çalışmıştır.

“ Ağızda eriyen bey armutları, üzeri beyitlerle süslü, maddi ve manevi lezzeti bir anda tattıran yazılı elmalar, bahar ve çiçek kokusunu en mutena bir çeşni halinde duyuran iri bir top büyüklüğünde, ibrişim nakışlı, çekirdeği etinden ayrıliveren pembe yumuşak tenli şeftaliler... Ya tüksüzü? Onu Malatya'da bulunmamış olanlar pek bilmez. Görünüşü hem iri bir eriğe hem de ham bir eriğe benzeyen o şahsiyetsiz yosma... Yeşil canfes elbisesi kızıl harelerle süslü, elma gevrekliğini şeftali tadını, erik tevazuunu kendisinde toplayan o cinsinin melez çocuğu fettan... Bütün bunlara Adıyaman incirlerini, Arapkir, Besni üzümlerini, fıstıklı, cevizli sucukları, kesmeceleri, sigara kaydı gibi ince kayısı pestillerini, bürümcek yapılışlı köpük bastıklarını ilave edersek bu Doğu incisine (Lezzet Diyarı) demek de, benzersiz doğal güzelliklerinden ötürü verilen (Şiir ve hülya beldesi) adı kadar yerinde olmaz mı?⁹³⁶

1927 Türk Ticaret Salnamesine göre Malatya'da yetiştirilen meyveler; ceviz, şam fıstığı, badem, nar, incir, erik, elma, armut, kayısı, ayva, kızılıçık, şeftali, vişne, kiraz, dut ve üzümdür. Bu meyvelerin üretim miktarları aşağıda tablolastırılmıştır.

⁹³⁵ 1950 Ziraat Sayımı Neticeleri, No: 371, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara 1956, s. 82.

⁹³⁶ Melahat Sezener, Şiir Ve Lezzet Diyarı Malatya”, *Derme Dergisi*, S. 19, Cezmi Azmi Matbaası, 1946, s. 4.

Tablo 3.18. 1927 Ticaret Salnamesine Göre Malatya’da Yetiştirilen Meyveler

Meyve Adı	Kilo
Ceviz	5.600.000
Şam Fıstığı	350.000
Badem	50.000
Nar	320.000
İncir	50.000
Erik	2.500.000
Elma	2.200.000
Armut	1.800.000
Kayısı	6.000.000
Ayva	350.000
Kızılcık	70.000
Şeftali	1.300.000
Vişne	600.000
Kiraz	600.000
Dut	11.000.000

Kaynak: “Malatya”, *Türk Ticaret Salnamesi(1926- 1927)*, Ebuzziya Matbaası, İstanbul 1927, s. 613.

Yukarıdaki tabloda yer alan meyvelerden cevizin 2.500.000 kilosu, şam fıstığının 320.000 kilosu, elmanın 1.000.000 kilosu, armutun 500.000 kilosu, kayısının 350.000 kilosu ihraç edilmiştir.⁹³⁷

1928-1934 yılları arasındaki 6 yıllık dönemde meyve bahçelerinin ortalama alanı 726 hektar alandır. Bu ortalama değer en çok yetiştirilen meyve alanlarının ortalama alanıdır. Bu meyve alanlarına üzüm bağlarının 9626 hektarlık alanı da eklendiğinde ortalama değer 10.352 hektar⁹³⁸ alana yükselmektedir. Yine bu 6 yıllık dönemde armut, ayva, badem, ceviz, dut, elma, erik, kayısı, kiraz, antep fıstığı, şeftali, üzüm, vişne ve zerdali en çok yetiştirilen meyveler olmuştur.

1933- 1934 yıllarında Malatya’da yetiştirilen meyveler ve üretim alanları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

⁹³⁷ “Malatya”, *Türk Ticaret Salnamesi(1926- 1927)*, Ebuzziya Matbaası, İstanbul 1927, s. 613.

⁹³⁸ *Tarım İstatistikleri 1928-1934*, Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, No: 78, Ulus Basımevi, Ankara 1936, s. 8.

Tablo 3.19. 1933- 1934 Yıllarında Malatya’da Yetiştirilen Meyveler ve Üretim Alanları

Meyve Adı	1933	1934
Armut	850	2693
Ayva	53	69
Badem	2	791
Ceviz	421	1446
Dut	3950	4086
Elma	691	1543
Erik	15	156
Kayısı	2501	1971
Kiraz	127	100
Antep Fıstığı	-	1
Şeftali	700	136
Vişne	40	87
Zerdali	41	1928
Toplam	9.391	15.007

Kaynak: *Tarım İstatistikleri 1928-1934*, Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, No: 78, Ulus Basımevi, Ankara 1936, s.142.

Malatya hem yetiştirilen tarım ürünleri çeşidi hem de yetiştirilen tarım ürünlerinin üretim alanlarının büyüklüğü bakımından 8. bölgede yer alan şehirler arasında 1. sırada yer almıştır.⁹³⁹ Üzüm bu listede yer almamıştır. Üzüm meyvesinin; 1933 yılında 9.626 hektar alanda 12.835 ton, 1934 yılında da 19.313 hektar alanda 55.681 ton⁹⁴⁰ üretildiği istatistik sonuçlarından anlaşılmaktadır. Bu veriler ışığında diğer şehirlerle karşılaştırma yapıldığında 1934 yılında 55 şehir içinde Malatya üzüm üretiminde 15.sırada yer almıştır. 1935 yılında da bölgesinde birinci, Türkiye genelinde de yine 15. sırada⁹⁴¹ yer almıştır.

1936 yılında Ziraat Vekaleti ve İktisat Vekaletince kuru ve yaş meyvelerin ihracı hususunda esaslı tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Bu amaçla adı geçen vekaletler Malatya’da bir meyve istasyonu ve fidanlık tesis etmek için şehre bir heyet göndermişlerdir. Heyette Türk ofis sekson şefi Zeki Donan, İktisat Vekaleti standardizasyonu mütehassısı Doktor Bay Bade, İş Bankası şeflerinden Tahsin Nahid, Ziraat Bankası şeflerinden Rahmi Bey yer almıştır. Heyete Ziraat Kooperatif Başkanı Sait Fırat’ta dahil olarak Malatya’nın önemli meyve mıntıkaları olan Pınarbaşı, Orduzu, Eskimalatya ve civarındaki köyleri ziyaret ederek tetkikatta bulunmuşlardır. 1936 yılında hava şartlarının iyi olmaması kayısı ve diğer

⁹³⁹ *Tarım İstatistikleri 1928-1934*, a. g. e. , s. 142. Sekizinci bölgede yer alan şehirler Amasya, Tokat, Sivas ve Elazığ’dır.

⁹⁴⁰ *Tarım İstatistikleri 1928-1934*, a. g. e. , s. 154.

⁹⁴¹ *Tarım İstatistikleri 1928-1934*, a. g. e. , s. 154.

meyvelerin üretimini düşürmesi beklenmiştir. Bu durumun da ihracata olumsuz yansiyabileceği tahmin edilmiştir.⁹⁴²

Sekiz çeşit kayısıya karşılık Malatya`da yirmi üç cins elma, on dört çeşit armut, on beş çeşit üzüm bulunduğu halde Malatya ülkenin hemen hemen her tarafında kayısı memleketi olarak tanınır. Malatya, Türkiye`nin önemli meyve tarımı yapılan şehirlerinden biri olmasına rağmen sadece kayısı ile tanınıyor olmasını kabullenemeyen eli kalem tutan insanlar bu konuyu gazete vasıtasıyla gündeme getirmeye çalışarak hem yerel yöneticileri, hem çiftçileri, hem de şehir halkını bilinçlendirmeye çalışmışlardır.⁹⁴³

Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü kayıtlarına göre 1938-1942 yılları arasında Malatya`da antep fıstığı, armut, ayva, badem, ceviz, dut, elma, erik, fındık, içde, kızılıcak, incir, kayısı, şeftali, üryani eriği, üzüm, vişne ve zerdali ekonomik getirisi en yüksek meyveler olmuştur.⁹⁴⁴

1938- 1942 yılları arasında yetiştirilen meyvelerin Malatya`nın ilçelerine göre üretim ortalamalarını aşağıda yer alan tablodan görebilmek mümkündür.

⁹⁴² “Şehrimize Gelen Meyve Mutahassısı”, *Fırat*, S.381, 18 Haziran 1936, s. 1.

⁹⁴³ Atom, “Turistik Bakımdan Yarınki Malatya”, *Fırat*, S. 1144, 6 Nisan 1945, s. 2.

⁹⁴⁴ “*Meyve İstatistiği (1938- 1942)*”, Başvekalet İstatistik Genel Müdürlüğü, Yayın No: 244, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul 1946, s. 6-40.

Tablo 3.20. 1938- 1942 Yıllarında Malatya’da Yetiştirilen Meyvelerin İlçelere Göre Üretim Ortalamaları

Meyve Adı	Ortalama Üretim Miktarı(Ton)
Armut	18
Ayva	15
Badem	23
Ceviz	107
Elma	96
Dut	750
Erik	611
İğde	7
İncir	118
Kızılcık	2,5
Kayısı	1548
Kiraz	13
Üzüm	35
Vişne	10,6
Zerdali	138

Kaynak: *Meyve İstatistiği(1938- 1942)*, Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, Yayın No: 244, Hüsniyat Basımevi, 1946, s. 6-40.

Malatya 1946 yılında Türkiye’de iller itibariyle üretilen meyve kıymetlerinin parasal değerine göre 18.286 lira⁹⁴⁵ ile 9. sırada yer almıştır. 1947 yılında üretilen meyvelerin parasal değeri 32.545 liraya⁹⁴⁶ yükselmiştir. Malatya bu parasal değer ile Türkiye’de 1. sıraya yükselmiştir. Bu veri izaha muhtaç bir durum yaratmıştır. Şöyle ki; İzmir, Manisa, Gaziantep, Kayseri, Ordu, Giresun ve Diyarbakır gibi tarımsal potansiyeli yüksek şehirleri geride bırakarak 1. Sıraya yükselen Malatya şehrinin bu yılda bir önceki yıla göre hem tarımsal üretimi yükselmiş hem de üretilen meyvelerin parasal değeri de artmıştır. Ancak yukarıda adı geçen diğer şehirler için tam tersi bir durum söz konusu olmuştur.

⁹⁴⁵ *Meyve İstatistiği(1946- 1952)*, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Yayın No: 353, Ankara 1954, s. 6-8.

⁹⁴⁶ *Meyve İstatistiği(1946- 1952)*, a. g. e. , s. 10- 12.

1946-1950 yılları arasında Malatya’da antep fıstığı üretiminin giderek artış gösterdiği sonucuna ulaşmış bulunmaktayız. Bu alandaki üretimin gerçekleştiği ilçelerin Gaziantep ve Kahramanmaraş şehrine yakın olan Adıyaman, Besni, Doğanşehir, Kahta ve Pütürge ilçelerindeki tarım alanlarında yaygınlaşmıştır. 1946 yılında 374.800 olan antep fıstığı ağacı 1947 yılında mevcut sayısını korurken 1948 yılında 378.600’e yükselmiştir. 1949 yılında ağaç sayısı 617.445 ve 1950 yılında da 620.525’e çıkmıştır.⁹⁴⁷ Yine belirtilen yıllar aralığında özellikle bahsetmemiz gereken bir diğer meyve duttur. Dutun Malatya’da en çok üretildiği ilçe Malatya’nın kuzeyinde yer alan ve Erzincan ile sınır olan Arapkir ilçesidir. 1946, 1947, 1948 yıllarında bu meyve üretiminde ağaç sayısı ile birlikte üretimde artmış ancak 1949 ve 1950 yıllarında ağaç sayısı artış gösterirken üretimde çok ciddi düşüşler yaşanmıştır. Örneğin 70.000 ağaçtan elde edilen meyve 1949 yılında sadece 100 ton, 1950 yılında da aynı sayıda ağaçtan 60 ton meyve alınabilmektedir.⁹⁴⁸

Tablo 3.21. 1946- 1950 Yıllarında Malatya’da Yetiştirilen Meyveler ve Kilogram Cinsinden Üretim Miktarları

Meyve Adı	1946	1947	1948	1949	1950
Antep Fıstığı	1881	1881	940	2010	670
Armut	1203	2804	1871	3079	1529
Ayva	90	103	149	112	169
Badem	155	157	101	107	101
Ceviz	1097	2947	2300	1991	2652
Dut	10466	8639	12600	4614	5285
Elma	921	1860	1070	2094	2325
Erik	915	928	670	1347	638
Üryani eriği	88	88	60	43	43
Fındık	5	-	-	-	-
İğde	-	-	-	2	-
İncir	165	45	-	262	247
Kiraz	156	256	211	248	182
Şeftali	121	291	197	196	203
Vişne	51	114	86	85	90
Zerdali	112	1275	986	2646	749
Üzüm	57350	62378	56483	15385	26280

Kaynak: *Meyve İstatistiği(1946- 1952)*, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Yayın No: 353, Ankara 1954, s. 30-493.

1948 yılında Malatya şehrinde yetiştirilen meyvelerin parasal kıymeti Türkiye’de 4.sırada bulunurken, 1949 yılında üretim düşüşü yaşanması sonucunda 19. sıraya gerilemiştir.

⁹⁴⁷ *Meyve İstatistiği(1946- 1952)*, a. g. e. , s. 30- 31. Ağaç sayısı artarken ilk yıllarda üretim artışı olmuş ancak 1950 yılında 620.525’e yükselen ağaç sayısının verdiği meyve 670 tondur. Bu rakam 1949 yılında 2010 tondur.

⁹⁴⁸ *Meyve İstatistiği(1946- 1952)*, a. g. e. , s. 174- 175.

1950 yılında ise Malatya şehrinin ürettiği meyvelerin parasal kıymeti 13. sıraya⁹⁴⁹ yükselmiştir.

1948 yılı içinde muhtelif cins kuru kayısı 150 ton üretim 130 ton ihracat, yaş ve kuru üzüm 5500 ton üretim 300 ton ihracat, kuru dut pekmez ve pestili 4900 ton üretim 3380 ton ihracat ve kabuklu cevizden 450 ton üretim 300 ton da ihracat yapılmıştır.⁹⁵⁰

1949 yılında Bahçe Kùltürleri İstasyon Müdürü Yüksek Ziraat Mühendisi Rıdvan Turan, Malatya'yı meyvecilik mıntıkası olarak tanımlarken özellikle armut ve elma yetiştiriciliğine dikkat çekmeye çalışmıştır. Bahçe Kùltürleri İstasyonu olarak kayısı dışında diğer meyve sahalarının genişlemesi içinde ayrı ayrı çalışmalar yürüttüklerini, bu kapsamda müessesenin 1940 ile 1949 yılları arasında 218000 muhtelif cins ve çeşitli fidan üretmiş ve bunların % 80'ini kendi mıntikasına ve % 20'sini de diğer şehirlere dağıtmıştır.⁹⁵¹

Meyve üretimini arttırmak, üretim maliyetini düşürmek ve üretimde kullanılacak alet ve hırdavatı ucuza sağlayarak üretim ve yaşamı kolaylaştırmak maksadıyla Malatya'nın İsmetpaşa Bucağı'na bağlı Gündüzbey Köyünde 30 yıl süre ve 700 lira sermaye ile "Gündüzbey Meyve Üretim, İstihlak Kredi ve Satış Kooperatifi"nin 11.02.1950 Bakanlar Kurulunca Ticaret Kanununun 450. maddesine göre kurulmasına karar verilmiştir.⁹⁵² Yine hububat ve meyve üretimi üzerinde çalışmak amacıyla merkezi Malatya olmak üzere 30 yıl süre ile "Malatya Hububat ve Meyvecilik Üretim İstihlak Kredi ve Satış Kooperatifi"nin Ticaret Kanunu'nun 480. Maddesi gereğince kurulmasına karar verilmiştir.⁹⁵³

⁹⁴⁹ *Meyve İstatistiği(1946- 1952)*, a. g. e. , s. 14- 24.

⁹⁵⁰ "Malatya İktisadi Ve Ticari Durumu", *L`illustration de l'orient*, Sayı: Malatya Özel, No: 16-17-18-19, Ağustos, Eylül, Ekim, Kasım 1949, s. 31.

⁹⁵¹ Rıdvan Turan, "Malatya'nın Meyveciliği Ve Bahçe Kùltürlerinin Gayesi", *L`illustration de l'orient*, Sayı: Malatya Özel, No: 16-17-18-19, Ağustos, Eylül, Ekim, Kasım 1949, s.35.

⁹⁵² BCA, Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü, 030.18.1.2, 121.106.11., 11.02.1950 tarihli Bakanlar Kurulu kararıdır.

⁹⁵³ BCA, 030.18.1.2, 122.33.18., 31.03.1950 tarihli Bakanlar Kurulu kararıdır.

Malatya, tabiatın ayrıcalığından en iyi şekilde istifade etmiş bir şehirdir. Öyle ki havası, suyu, jeolojik yapısıyla en nefis ve en leziz kayısıları yetiştiren bir iklime sahiptir. Kayısının ağacı, aşısı ve çekirdeği başka şehirlere gönderildiği halde istenilen randıman elde edilememiştir. 1930 yılı itibariyle son kayısı mahsulünden gelen para 40- 50 bin lira civarında olmuştur. Zamanla şehirde kayısıya verilen önem artmaya başlamıştır. Örneğin eski belediye reislerinden Hacıabdizade Hasan Bey`de kayısı yetiştiriciliğine önem vermeye başlamış kendi adına izafen “Hasan Bey” olan bir kayısı cinsi yetiştirmeye başlamıştır. Bu kayısı cinsinin aşılar sayesinde üretimi giderek artış gösterince şehir halkının da dikkatini çekmiştir. Bu kayısı cinsi 25 dirhem ve 16 adedi 1 okkaya karşılık gelmiştir.⁹⁵⁴

1937 yılında kuru kayısı ihracatı 3 milyon kg (3 bin ton), 1938 yılında da 2 milyon kg (2 bin ton) kadar olmuştur. Bu ihracatın Malatya`ya getirdiği para 751 milyon lira olmuştur. 1939 yılında çiçek mevsiminde havaların sıfırdan aşağı 3- 4 derece düşmüş olması çok iyi durumda bulunan kayısı mahsulüne % 80- 85 arasında zarar vermiştir.⁹⁵⁵

Malatya “Kayısı İstasyonu” 1938 yılında kurulmuştur. Burada memur evleri, direksiyon binası, işletme binası, kurutma tesisatı, meyve müstahsillerine meyvecilik, bağcılık, çiçekçilik, sebzeçilik, ambalaj, meyve muhafazası, meyvelerin hastalıkları gibi kurs salonları yer almaktaydı. Meyvelerin niteliklerini tespit etmek, toprak tahlilleri yapmak, meyvelerdeki şeker ve ekşilik miktarlarının tespiti, kurutmada kullanılan bandırma, tütsüleme ilaçlarının miktarını tespit etmek için bir laboratuvar; zirai alanda görev yapan memurlar için mecmua ve kitaplarla dolu kütüphane, meyvelerin ambalajı için depo, meyvelerin kurutulması, bandırılması, tütsülenmesi ve fümigasyonu(ilaçlama) için bir kurutma tesisatı, hastalık ve haşeratla mücadele için bir mücadele teşkilatı ve hava durumunu tespit eden bir rasat teşkilatı ve çeşitli aletler bu istasyonda yer almaktaydı. Ayrıca yine bu istasyonda dokuz cins meyve yetiştiriciliği yapılmaktaydı. Bunlar kayısı, elma, erik, badem, şeftali, armut, ayva, kiraz ve

⁹⁵⁴ Şevki, “Kayısı”, *Yeni Malatya*, S. 152, 3 Temmuz 1930, s. 1. Bu yıllarda henüz “Soyadı Kanunu” kabul edilmediği için makale sahibinin sadece adı yazılmıştır.

⁹⁵⁵ “Malatya İktisadiyatı Ve Kaysılarımız”, *Fırat*, S. 542, 28 Nisan 1939, s. 2.

vişneydi.⁹⁵⁶ Bu istasyon şehir merkezinin 4 km. güneydoğusunda meyve ağaçlarıyla meşhur Tecde köyünde yer almaktaydı. Buradaki yamaçların 334 dekarlık kısmına 25 Temmuz 1938 tarihinde profesör Gleissberg tarafından kurulmuştur. Diğer adı “Bahçe Kùltürleri İstasyonu” olan bu kuruluşun amacı; kayısı üretiminin azalmasına neden olan ve bu nedenle çiftçinin belini bükten ilkbahar donlarına karşı mücadele etmek, yeni sofralık kayısı çeşitleri bulmak, Malatya’yı dünyanın en çok kayısı üreten şehri haline getirmek ve elma, armut, şeftali, erik, vişne, kiraz, ayva ve dutçuluğa müsait mntıkaları bulmak ve kaliteli üretim yapmak olmuştur.⁹⁵⁷

Memleketimizin diğer yerlerinde yetiştirilen kayıslara nazaran Malatya kayısının kurutulmaya müsait ve sofralığa elverişli olması başlıca ayırt ediciliğini göstermektedir. Malatya ve civarında pek çok kayısı çeşidi yetiştirilmiştir. Bunların başlıcaları; Hasanbey, Çöloğlu, Hacı Halil oğlu, Osman onbaşı, Sarılök, İsmail Ağa, Sarıoğlu, Şam, Hacıkız kayısılarıdır. 1945 yılında Malatya’da üretilen kayısı 8574 ton olmuştur.⁹⁵⁸

1946-1950 yılları arasında Malatya’da üretilen kayısının ağaç sayısı, üretim miktarı ve fiyatı şöyledir: 1946 yılında 208.100 kayısı ağacından 1.811 kg meyve elde edilirken piyasa fiyatı kilo başına 46 liradır. 1947 yılında 225.880 kayısı ağacından 1012 kg meyve elde edilmiş fiyatı kilo başına 55 liraya yükselmiştir. 1948 yılında 1.010 kayısı ağacından 270.200 kg meyve elde edilirken fiyatı kilo başına 48 liraya düşmüştür. 1949 yılında 2.044 kayısı ağacı 319.783 kg meyve vermiş fiyatı kilo başına 33 liraya gerilemiştir. 1950 yılında da 312.923 kayısı ağacından 1.376 kg meyve elde edilmiş ve fiyatı 53 liraya yükselmiştir. Bu yıllarda Türkiye’de kayısı üretiminin en çok yapıldığı il Malatya olurken üretimin en çok yapıldığı ilçe de Malatya Merkez ilçesidir.⁹⁵⁹

⁹⁵⁶ Sami Aydınoglu, “Kaysı İstasyonu Müdürü ile Bir Mülakat”, *Fırat*, S. 1160, 5 Haziran 1945, s. 3. İstasyon müdürü İsmet Elgin ile yapılan röportajda yer alan bilgilere göre 1940 yılından itibaren istasyon verim elde etmeye başlamış, 1945 yılı Haziran ayına kadar 160.000 fide dağıtılmıştır. 1945 yılı ortalarından itibaren Malatya’ya bahçivanlık okulu açılma fikri gündeme getirilmiştir.

⁹⁵⁷ Kemal Kocaali, “Malatya Bahçe Kùltürleri İstasyonu Faaliyeti”, *Kalkınan Malatya*, San Yayınevi, Malatya 1955, s. 41-42.

⁹⁵⁸ Ziya Oğuz, “Malatya Gezisi”, *İdare Dergisi*, S. 181, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Temmuz-Ağustos 1946, s. 228.

⁹⁵⁹ *Meyve İstatistiği(1946- 1952)*, a. g. e. , s. 316- 317.

3.1.2. Hayvancılık

Cumhuriyetin ilk yıllarında ve daha sonraki yıllarda tarımdan sonra halkın temel geçim kaynağı tüm Türkiye’de ve Malatya’da hayvancılık olmuştur. Malatya’daki hayvancılık faaliyetlerinin; büyükbaş hayvancılık, küçükbaş hayvancılık, binek ve taşıma hayvancılığı, kümes hayvancılığı, arıcılık, ipekböcekçiliği ve tatlı su balıkçılığı olarak yürütüldüğünü söyleyebiliriz. Bunlar içinde en yaygın yapılan hayvancılık çeşitleri büyükbaş, küçükbaş ve binek hayvancılığıdır. Savaştan yeni çıkmış sanayisini teşekkül etmek için planlamalar yürüten bir devletin ekonomik olarak dayandığı temellerin başında gelen hayvancılık faaliyeti gelişigüzel yapılmamıştır. Hayvanların etinden, sütünden ve derisinden faydalanmak suretiyle Malatya çiftçisi hem evini hem de ülke ekonomisini canlandırmaya çalışmıştır.

1926-1927 Devlet Salnamesine göre Malatya’da yetiştirilen hayvanların miktarlarını gösteren tablo aşağıda yer almaktadır.

Tablo 3.22. 1926- 1927 Yıllarında Malatya’da Yetiştirilen Hayvanların Miktarları

Kazalar	At	Eşek	Katır	Öküz	İnek	Koyun	Keçi	Deve
Malatya	1.400	1.300	460	-	1.600	37.000	34.000	60
Hekimhan	360	800	340	2.900	1.000	28.000	26.000	-
Akçadağ	500	900	500	3.400	1.100	31.000	30.000	-
Adıyaman	1.180	1.800	650	5.700	1.008	48.000	40.000	100
Kahta	400	850	420	3.100	1.400	17.000	20.000	-
Pütürge	380	700	200	1.600	2.500	8.000	24.000	-
Kemaliye	400	3000	300	7.000	3.000	20.000	10.000	-
Arapkir	514	1.795	-	2.931	3.123	9.302	14.439	
Toplam	5.134	10.145	3.070	26.331	15.523	198.302	208.439	160

Kaynak: *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1926-1927)*, No: 2, Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, s. 1126.

Yukarıdaki tabloda yer almayıp sayıları az da olsa arıcılık, kümes hayvancılığı, ipek böcekçiliği gibi hayvancılık faaliyetlerinin de yapıldığını bilmekteyiz. 1926-1927 Türk Ticaret Salnamesine göre vilayet genelinde yetiştirilen hayvanlardan elde edilen ürünleri ve üretim

miktarlarını şöyle sıralayabiliriz: Süt 2.200.000 kilo, peynir 800.000, tereyağı 200.000, yün 200.000, kıl 200.000, keçi derisi 42.000 adet, yumurta 6.000.000 adet, koza 20.000 kilo, bal 12.000 kilo, 32.000 adet bağırsak. Bunlardan ihraç olunanlar da; 250.000 kilo tereyağı, 80.000 kilo yün, 15.000 adet koyun ve keçi derisi, 1.300 adet sığır derisi, 30.000 adet bağırsak, 6.000 kilo koza, 6.000 kilo baldır.⁹⁶⁰

Tablo 3.23. 1928- 1929 Yıllarında Malatya’da Yetiştirilen Hayvanların Miktarları

Kaza Adı	At	Kısarak	Eşek	Katır	Deve	İnek	Öküz	Manda	Koyun	Keçi
Merkez	376	544	5.227	457	5	6.990	7.305	21	36.926	23.951
Akçadağ	252	200	2.957	490	46	4.136	6.861	128	23.977	23.502
Kahta	75	100	2.543	219	-	4.441	6.058	33	20.943	37.095
Pütürge	26	59	2.463	193	46	5.864	4.234	118	9.356	45.303
Adıyaman	412	217	3.834	483	92	7.547	9.812	133	40.737	50.895
Arapkir	126	184	1.788	208	-	3.204	2.983	-	11.659	19.077
Kemaliye	122	313	1.753	267	-	3.475	3.484	-	9.157	17.773
Hekimhan	193	309	3.034	500	-	3.520	5.403	-	19.615	25.100
Toplam	1.582	1.926	23.599	2.817	189	39.177	46.140	433	172.370	242.696

Kaynak: *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1928-1929)*, No: 4, Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatından, s. 736.

1928-1929 Devlet Salnamesine göre vilayette yetiştirilen yünlü hayvanlardan elde edilen yün miktarı 164.989 kilodur. Ayrıca 114.871 kilo keçi kılı ve 22.139.000 kilo da süt elde edilmiştir.⁹⁶¹

1930 yılında Malatya’nın ehli hayvan sayısı 850 at, 2.000 kısarak, 18.000 eşek, 2.600 katır, 30 deve, 30.000 inek 39.000 öküz, 300 manda, 127.000 koyun, 207.000 keçidir.⁹⁶²

Malatya’daki hayvancılık faaliyetlerinden biri de kümes hayvancılığıydı. 1933 yılı istatistiği bu konuda ilk ayrıntılı istatistiktir. Vilayette 172.120 tavuk ve horozdan 4.779.686 yumurta elde edilmiştir. Bu yıldaki hindi sayısı da 10.400’tür. 1934 yılında tavuk sayısı

⁹⁶⁰ *Türk Ticaret Salnamesi(1926- 1927)*, s. 613.

⁹⁶¹ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1928-1929)*, s. 736.

⁹⁶² *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yılığ(1929-1930)*, No: 5, Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatından, İstanbul 1930, s. 534.

181.720'ye yükselirken 12.283.000 tane de yumurta elde edilmiştir. Hindi sayısı da 10.754 olmuştur. 1935 yılında da yükseliş devam etmiştir. Tavuk ve horoz sayısı 214.340, bu hayvanlardan elde edilen yumurta sayısı 13.721.920, hindi sayısı da 8.255 olmuştur.⁹⁶³

1933 yılındaki arıcılık faaliyetine baktığımızda 4.549 kovandan 16.935 kg bal ve 2.132 kg. balmumu elde edilmiştir. 1934 yılında 44.807 kovandan 177.092 kg bal ve 17.565 balmumu çıkarılmıştır. Bu bilgiler ışığında arıcılık faaliyetinde artış olduğu sonucuna ulaşıyoruz. Ancak 1935 yılında 19.419 adet kovandan 68.012 kg bal ve 11.724 balmumu elde edilmiştir.⁹⁶⁴ Bu sonuca göre de 1934 yılında göre 1935 yılında arıcılık faaliyetinde bir düşüş yaşanmıştır. 1933 yılında arıcılık alanında Malatya bölgesinde sonuncu, 1934 yılında ise birinci olmuştur. 1935 yılında da Sivas ve Elazığ'dan sonra üçüncü sırada yer almıştır.

Kümes hayvancılığı ve arıcılık dışında ipekböcekçiliğinin de küçük bir alanda da olsa yapıldığını söylemekte yarar görüyoruz. 1934 yılında ipekböcekçiliği ile uğraşan aile sayısı sadece 125'tir. 500 açılan tohum kutusundan 25.500 koza elde edilmiştir. Bu sayının bir sonraki yıl olan 1935'te düşüş gösterdiğini görüyoruz. 1935 yılı istatistiğine göre ipekböcekçiliği yapan aile sayısı 86, açılan tohum kutusu 266, elde edilen yaş koza sadece 1845 olmuştur.⁹⁶⁵

1937 yılı ili itibariyle vilayetteki büyükbaş hayvan sayısı 108.375 idi. Bu dönemdeki nüfusa oranladığımızda aşağı yukarı 4 kişiye 1 büyükbaş hayvan düşmekteydi. 57.295'i öküz olan büyükbaşlardan 8 kişiye 1 öküz tekabül etmekteydi. Bu sıralarda 412.000 olan vilayet nüfusunun 103.000 kadarı çocuktu. Bu çocukların günlük en az 200 gr. süt içmesi gerekliydi. Bütün bir vilayetin günlük süt ihtiyacı 20.600 kilo yapmaktaydı. 51.000 inekten ortalama 50.000 kilo süt üretimi yapılabilir durumdaydı. Derme Dergisi yazarı, bu sıralarda Veteriner Müdürü olarak görev yapan Zeki Malkoç'a göre vilayet dahilinde en iyi inekler Arapkir'de

⁹⁶³ *Tarım İstatistikleri 1928-1936*, No: 93, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara 1937, s. 165.

⁹⁶⁴ *Tarım İstatistikleri 1928-1936*, s. 168.

⁹⁶⁵ *Tarım İstatistikleri 1928-1936*, s. 171.

yetiştirilmekteydi. Arapkir'den sonra Malatya, Besni, Adıyaman, Kahta ve Darende gelmekteydi.⁹⁶⁶

1941 yılında Malatya'daki koyun sayısı 870.820 idi. Türkiye'deki 63 şehir arasında Malatya 24. sırada yer almaktaydı. Bu sırada Türkiye'de ki toplam koyun sayısı 6.101.755 idi. Malatya'daki toplam koyun sayısı ülkedeki toplam koyun sayısının % 1.42'sine tekabül etmekteydi. Kıl keçisi sayısına baktığımızda 416.758 olduğunu görmekteyiz. Bu rakamla Malatya Türkiye'de 5. sırada yer almıştır. Bu rakamda toplam sayının % 3.70'ine tekabül etmekteydi. Malatya'da keçi cinsi içinde en az üretilen tiftik keçisiydi. 1941 yılı itibariyle tiftik keçisi sayısı sadece 472 idi. Türkiye'de bu alanda yetiştiricilik yapan şehirler arasında sondan 13. sırada yer almıştır. Yine bu yıl içinde sığır sayısının 150.477 olduğu tespit edilmiş ve Türkiye'de 29. sırada yer alan Malatya şehrinin bu alandaki yüzdelik oranı % 1.54 olmuştur. Sığır dışında büyükbaş sayılabilecek bir başka hayvan mandadır. Manda yetiştiriciliğinde de Malatya yine Türkiye sıralamasında son sıralarda yer almıştır. Sondan 6. sırada yer alan şehirde yetiştirilen manda sayısı 504'tür. Bütün bu küçükbaş ve büyükbaş hayvanlar dışında taşıma hayvanı olarak kullanılan deve sayısı yine 1941 yılı içinde 353 olarak belirlenmiştir. Bu alanda asıl şaşırtıcı olan istatistiğe at yetiştiriciliğinde rastlamaktayız. Sultan Suyu Harasına sahip olan Malatya şehrinde yetiştirilen at sayısı 6400 olarak tespit edilmiştir. Türkiye'de en az at yetiştiren 13. şehir durumundadır. Katır sayısında durum tersine dönmüş olup 4.483 rakamı ile 63 şehir içinde 3. sırada yer almıştır. Şehirde yetiştiriciliği yapılan bir başka yük hayvanı eşektir. 1941 yılında şehirdeki eşek sayısı da 37.927 idi. Türkiye'de bu alanda Malatya 17. sırada bulunmaktaydı.⁹⁶⁷

1946 yılında Adıyaman ilçesinde daha çok hayvancılık batı ve güney taraflarda yapılmaktaydı. Dağlar arasındaki Mamak, Feyzilkah, Çınarlıdere, Kozkıran, Oğlabböyürden, Bolotlu meralarında koyun, keçi ve sığır sürüleri otlamaktaydı. İlçedeki koyun adedi 47.593, keçi 45.877, sığır 15.643, at sayısı da 560'dı. Hayvanlarda en çok şarbon ve bargon

⁹⁶⁶ Zeki Malkoç, "Malatya Sığircılığı Ne Alemde", *Derme*, S. 5, Malatya Halkevi Yayınları, Ekim, 1937, s. 7.

⁹⁶⁷ *İktisadi Ve İctimai Türkiye*, C.II, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara 1943, ss. 87-103.

hastalıkları görülmekteydi. 1945 yılında şarbondan 500, bargondan 250 hayvan telef olmuştur. İlçede veteriner mücadele teşkilatı yoktu.⁹⁶⁸

1947 yılında Malatya merkez ilçesinde hayvancılıktan peynir, tereyağı, balık, koyun derisi, keçi derisi, sığır derisi, yün ve kıl elde edilmiştir. Buna göre peynir 430.000 kg üretilmiş 50.000 kg ihraç edilmiştir. Tatlı sularda 20.000 kg balık avlanmış 5.000 kg ihraç edilmiştir. 25.000 adet koyun derisinin 13.000 adeti ihraç edilmiştir. Keçi derisinin toplamı 45.000 olup bunun 30.000 adeti ihraç edilmiştir. Sığırdan da 13.000 adet deri elde edilmiştir. Hayvanlardan elde edilen 225.000 kilo yünün 15.000 kilosu, 20.000 kilo kıldan da 10.000 kilosu ihraç edilmiştir.⁹⁶⁹

Malatya’da 1949 yılında hayvancılık faaliyeti şehir merkezinden yavaş yavaş bağlara ve bahçelere inhisar etmiş durumdadır. Kısmen münferit kısmen de elde beslenmek suretiyle yapılan yetiştirme faaliyeti halindeydi. Şahısların münferit olarak yapmaya çalıştığı bu ekonomik faaliyet evin yağ ve yoğurt ihtiyacının karşılanması üzerine gerçekleştirilme durumunu muhafaza etmekteydi. Bahçe yetiştirilmesi şeklinde bir ticari ve ekonomik faaliyet olarak yapılan, beslenen hayvanların genel olarak kondisyon ve verimleri oldukça iyi vaziyetteydi. Köylerde ise münferit yetiştirmeden farklı olarak müşterek ve toplu bir ekonomik faaliyet söz konusuydu. Bazı yerlerde hayvancılık faaliyetinde en önemli sorunların başında meralara otlamak için gidip gelirken bir hayli mesafe alınmasıydı. Yolun uzak olması sebebiyle hayvanların beslenirken aldıkları gıdalar yolda enerji kaybına neden olmaktaydı. Bundan dolayı kondisyonları ve verimleri şehirdeki hayvanlara göre daha düşüktü. İl merkezinin bu yıllardaki tahmini sağmal durumda bulunan 12.600 büyükbaş hayvanı bulunmaktaydı. Bu hayvanlardan bir yılda ortalama 5.000 ton süt elde edilmekteydi. Büyük bir kısmı, yaklaşık % 98’i yoğurt ve yağa dönüştürülmekteydi.⁹⁷⁰

1950 yılı Ziraat Sayımı neticelerine göre vilayet dahilinde yer alan büyükbaş, küçükbaş, yük hayvanı ve kümes hayvanların sayıları da aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

⁹⁶⁸ Ekrem Doğancı, “Adıyaman İlçesi”, *İdare*, S. 180, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Mayıs- Haziran 1946, s. 256.

⁹⁶⁹ “Malatya”, İller Bankası Belediyeler Yıllığı, C. II, Güney Bankası Matbaası, Ankara 1949, s. 740.

⁹⁷⁰ B. Sami Bayhan, “İl Merkezinin Hayvancılık Ve Süt İstihsal Durumu”, *Fırat*, S. 1982, 8 Aralık 1949, s. 2.

Tablo 3.24. 1950 Yılı Ziraat Sayımına Göre Malatya’da Yetiştirilen Hayvanların Miktarları

Hayvan Cinsi	Şehir	Köy
Atlar	1.045	9.657
Katır	374	5.739
Eşek	2.670	51.325
Deve	-	447
Manda	251	594
Sığırlar	11.472	172.284
Koyunlar	13.776	457.125
Tiftik Keçisi	-	28
Kıl Keçisi	11.906	535.323
Hindiler	96	5.318
Kazlar	8	544

Kaynak: 1950 Ziraat Sayımı Neticeleri, Yayın No: 371, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara 1956, s. 74-76.

1949 yılında Ziraat Müdürü olarak görev yapan Remzi Apak’a göre; Malatya vilayet sınırları dahilinde yetiştirilen büyükbaş hayvanların cüsseleri biraz küçüktür. Bunun temel nedeninin hayvanların tam olarak beslenememeleridir. Dana iken gerekli beslenme yapılamadığında hayvanın büyümesi yavaşlamaya başlamakta ve kavruk, cılız bünye yaş aldığı kalıcı hale gelmektedir. Bunun önüne geçebilmek için kolay ve masrafsız olan beslenme ürünü olarak yonca tavsiye edilmiştir.⁹⁷¹

Cumhuriyetin ilk 27 yıllık dönemi içinde cumhuriyet hükümetleri Malatya’da hayvancılığın daha da gelişmesi ve genişleyebilmesi için bazı hayvan hastalıklarına karşı önlemler almaya çalışmıştır. Osmanlı Devleti döneminde büyük bir sorun haline gelen sıgır vebasına karşı vilayette görevlendirilen veterinerlerin gayretli çalışmalarıyla bu hastalık tarihe karışmıştır. Muhtelif hayvanlarda görülen şarbon, çiçek, barbon, yanıkara, bradzo hastalıklarına karşı esaslı mücadeleler yapılmıştır. Her şeyden önce hayvan sağlık zabıtası kanunu çıkarılmış ve bu kanun memlekette sıkı bir şekilde takip edilmiştir.⁹⁷²

⁹⁷¹ Remzi Apak, a. g. m. , s. 15.

⁹⁷² “Cumhuriyetin XV. Yılında Malatya “, a. g. m. , s. 3211. "Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniyye Kanunu" 1928'de yürürlüğe konulmuştur. Yasa uyarınca, pek çok hastalığın "ihbarı mecburi hastalıklar" kapsamına alınarak mücadelesi zorunlu hale getirilmiştir. Bkz: R. Tamay Başağaç Gül, “Türkiye’de İki Dünya Savaşı Üzerine Araştırmalar Veteriner Hekimliği Hizmetleri Ve Hayvancılık Politikaları Üzerine Araştırmalar”, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi Dergisi, C. XV, S. 15, Ankara 2004, s. 238.

Bütün bu faaliyetlerle birlikte vilayet genelinde cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yetiştirilen itibaren hayvanların sayıları 27 yıl içerisinde artış göstermiştir. Malatya, cumhuriyetin ilk 27 yılında tarım şehri olduğu kadar önemli bir hayvancılık şehri olmayı da başarmıştır.

3.1.2.1. Sultansuyu At Çiftliği

Sultansuyu At Çiftliği Malatya'ya 24 km, Akçadağ ilçesinin de 7 km yakınında bulunmaktaydı. Çok eski bir tarihe sahiptir. Uzun yıllar arazi boş ve atıl vaziyetteyken 1848 yılında Elazığ Valisi Mustafa Sabri Paşa tarafından satın alınmıştır. Toprakları işletmek üzere dönemin Elazığ Valisi Mustafa Sabri Paşa, Defterdar Nazif Bey, Tütün Gümrüğü Müdürü Hacı Ahmet Bey, bir ucu Gürün bir ucu Tohma Vadisine kadar uzanan bu geniş araziye hazineden kiralararak bir çiftlik kurmuşlardır. Daha sonra Osmanlı Devleti 1865 yılında istenilen şekilde araziye kullanamadıkları gerekçesiyle araziye el koymuştur. Çiftlik askeri amaçlı kullanılmaya başlanmıştır. Sultan Abdülaziz döneminde padişahın çiftliği haline getirilmiş ve “Çiftlikat-ı Hümayun” adını almıştır.⁹⁷³

Cumhuriyet döneminde Sultansuyu At Çiftliği(Sultansuyu Harası) 29 Temmuz 1928 tarih ve 6943 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile kurulmuştur. Bu tarihten önce Hazine-i Hümayuna ait olan arazi birçok aşama geçirdikten sonra Cumhuriyet hükümeti tarafından hara yapılmıştır.⁹⁷⁴ Haranın ilk müdürlüğüne Kamil Bey(Onat) getirilmiştir. Bundan sonra sırasıyla veteriner Sadık Bey, Şevket Bey(Tunaboğlu), Mehmet Giray ve Abdülkadir Gökten görev yapmıştır. Behçet Kutlay 1943-1949 yılları arasında müessesenin müdürlüğünü yapmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının sonunda da Sadettin Ünal'ın bu görevde bulunduğu bilinmektedir.⁹⁷⁵

⁹⁷³ Baha Özbek, “Sultansuyu Harası”, *Kalkınan Malatya*, San Yayınevi, Malatya 1955, s. 32.

⁹⁷⁴ R. Tamay Başağaç Gül, “Türkiye’de İki Dünya Savaşı Üzerine Araştırmalar Veteriner Hekimliği Hizmetleri Ve Hayvancılık Politikaları Üzerine Araştırmalar”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XV, S. 15, Ankara 2004, s. 236.

⁹⁷⁵ Sadettin Ünal, “Sultansuyu Harası”, *L`illustration de l'orient*, Sayı: Malatya Özel, No: 16-17-18-19, Ağustos, Eylül, Ekim, Kasım 1949, s. 40.

1928 yılında 4 kısırakla at yetiştirmeye başlayan çiftlik 1931 yılında 21 kısırak ve 1933 yılında alınan 3 aygırla at mevcudunu arttırmıştır. Esaslı çalışmalar 1934 yılında başlamıştır.⁹⁷⁶

Sultansuyu Hara'sının 1946 yılında meşhur aygırları şunlardır:

1) Seklavi II Aygırı: Bu hayvan Arap aşiretlerinden birinin reisi olan Şeyh Feyzullah'tan alınmıştır. Bu aygırdan safkan 54 erkek yavru elde edilmiştir.

2) Alkuruş

3) Seklavi V: Üçüncü aygırdır. Seklavi II yavrusu olup Sultansuyu yetiştirmesidir.

4) Bahadır Arap

5) Seklavi IX

6) Seklavi Şiayfi.

Arap atlarının bakılmasına, terbiye edilmesine ve biniciliğine lüzumlu olan elemanları yetiştirmek üzere müessese dahilinde bir binicilik okulu vardır. Hara 76 bin dekar araziye sahiptir. 200 kişilik kadrolu müstahdemi ve 150 kişilik geçici işçileri vardır. Döner sermaye ile çalışan müessesenin önemli özelliklere sahip atları damızlığa ayrılarak burada bırakılmakta diğerleri ise başka yerlere satılmaktaydı.⁹⁷⁷

1937 yılında modern 3 memur evi, 1938 yılında 6 memur evi, 1939 yılında elektrik santrali, 1940 yılında bir anaç kısıraklar tavalası ve 1 fırın, 1941 yılında 4 memur evi, ilkokul binası ve 1 öğretmen evi, Kalender mevkinde 1 dişi taylar tavalası ve 1 değirmen yaptırılmıştır. 1943 yılında Çiftçibaşı mevkinde modern bir erkekler tavalası, Sarılar mevkinde bir süt taylar tavalası yaptırılmıştır. 1945 yılında da merkez binasının inşaatı başlamıştır. 1945-1946 yılları bu çiftliğin en yüksek inşaat devri olmuştur.⁹⁷⁸

⁹⁷⁶ “Aylık Tıbbi Oturum”, *Fırat*, S. 1 Temmuz 1947, s. 1.

⁹⁷⁷ Ziya Oğuz, a. g. m. , s. 225.

⁹⁷⁸ Sadettin Ünal, a. g. m. , s. 40.

Memleket atçılığında ve hayvan ıslahında önemli başarılarla imza atan “Hara” her yıl aygır depolarına ve diğer haralara verdiği damızlıklarla ülke genelindeki hayvan ıslahına fayda sağlamış ve ülke ekonomisinin kalkınmasında çok ciddi rol oynamıştır.

1949 yılı Haziran ayı itibariyle çiftlikte 352 safkan Arap, 105 aygır, 150 sığır, 118 anaç kısırak ve 2000 koyun vardı.⁹⁷⁹

Kuruluşundan itibaren 1949 yılına kadar at yetiştiriciliği ile meşgul olan müessese bu yıl içerisinde koyunculuk şubesini, 1950 yılında sığırcılık şubesini açmıştır. 1950 yılından itibaren tarım şubesini de takviye ederek üretim artışını sağlamış ve civar köylere tohum yardımında bulunmuştur.⁹⁸⁰

3.1.3. Ticaret ve Sanayi

Malatya vilayetinde Sultansuyu At Çiftliği dışında şahıslara ait büyük çiftlikler olmadığı gibi yüksek sermayeye sahip ticarethanelerde yoktu. Toprak gibi servet de halkla paylaşılmış gibiydi. Şehirde yer alan nüfus içinde hatırı sayılır derecede küçük esnaf bulunmaktaydı. Küçük esnafın aynı zamanda kendilerine ait toprakları da vardı. Vilayetin iktisadi durumu en buhranlı ve kurak geçen senelerde bile iyi bir vaziyetteydi. Halkın elinde yeterli sermaye olmadığı için hemen hemen her Malatyalının bankalarla ilgisi vardı. 1938 yılı itibariyle şehir merkezinde Osmanlı, İş ve Ziraat Bankaları ile Tarım Kredi Kooperatifi açılmıştı.⁹⁸¹ Ziraat Bankası şehir merkezinde 50.000 lira sermaye ile 1924 yılında açılmıştır. Osmanlı Bankası Malatya Şubesinin kuruluş tarihi 1926’dır. 1931 yılında İş Bankası şubesi açılırken 1947 yılında da Türkiye Emlak ve Kredi Bankası 1947 yılında⁹⁸² faaliyet göstermeye başlamıştır. Vilayetin diğer ilçelerinde de Ziraat Sandıkları kurulmuştur. Örneğin Ziraat Bankasına bağlı Ziraat Sandığı Adıyaman’da 30.495 liralık sermaye ile Hekimhan ve Akçadağ’ın da Ziraat Sandığı sermayesi 40.000 lira olarak kurulmuştur.

⁹⁷⁹ “Sultansuyu Harası”, *Fırat*, S. 1855, 24 Haziran 1949, s. 1.

⁹⁸⁰ Baha Özbek, a. g. m. , s. 33.

⁹⁸¹ “Cumhuriyetin XV. Yılında Malatya “, a. g. m. , s. 3214.

⁹⁸² Sabri Güray, “Malatya Ve Ticaret Sanayi Odası”, a. g. m. , s. 55-57.

Kemaliye’de 4.500 lira sermayeli bir halı imalathanesi ve mensucat, manifatura üzerine çalışan 5.000 lira sermayeli mensucat, kantariye ve mensucat üzerine iş yapan 10.000 lira sermayeli emtia şirketi vardı.⁹⁸³

Malatya’da devlet desteği ile kurulan ilk şirket “Malatya Teşebbüsat-ı Sınaiyye Türk Anonim Şirketi”dir. Bu şirketin kuruluş tarihi 25 Mart 1925’tir. Kuruluş amacı; su cereyanlarından istifade ederek elektrik fabrikası tesis ve elektrik üretmek, elektrik gücünden destek alarak mensucat, iplik, un, konserve, ispirto, bıçkı makinesi ve pamuk temizleme makinesi fabrikaları inşa etmektir. Malatya merkez ilçesinde olmak üzere 400.000 lira sermaye ile İcra Vekilleri Heyetince kurulmasına karar verilen Malatya Teşebbüsat-ı Sınaiyye Türk Anonim Şirketi⁹⁸⁴ şehirde adeta bir lokomotif görevi görecekti.

Malatya Teşebbüsat-ı Sınaiyye Türk Anonim Şirketi’ne bağlı çalışacak birlikte iş yapacak esnaf sayıları aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Bu tablo dikkatli bir şekilde incelendiğinde farklı farklı alanlarda iş yapan 50 esnaf çeşidinin varlığından söz edebiliriz. Malatya Ticaret ve Sanayi Odasına aynı zamanda kayıtlı olan bu esnaflar, Teşebbüsat-ı Sınaiyye Türk Anonim Şirketi ile birlikte iş yaparak şehrin iktisadi gücünün ve istihdam gücünün artırılmasına da katkı sunmuşlardır.

⁹⁸³ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1926-1927)*, s. 1128.

⁹⁸⁴ BCA, 030.18.1.1, 13.9.9.

Tablo 3.25. Malatya Teşebbüsat-ı Sinaïyye Türk Anonim Şirketi’ne Bağlı Olarak Çalışan Esnaflar Ve Sayıları

Esnaflın İş Alanı	Miktarı	Esnaflın İş Alanı	Miktarı
Manifaturacı	156	Helvacı	2
Bakkal	207	Eczane	1
Hattat	55	Ekmekçi	22
Attar	54	Sarraf	4
Sebzeci	16	Boyacı	15
Kasap	33	Keçeci	3
Pervekar	34	Pamukçu	21
Demirci	22	Leblebici	10
Kuyumcu	6	Kendirici	3
Alattar	22	Çorabçı	1
Terzi	52	Tüfenkçi	3
Kunduracı	28	Bakırcı	3
Cendereci	7	Saraç	5
Dabağhane	5	Keresteci	4
Saatçi	4	Araba Tamircisi	1
Kalaycı	16	Semerci	7
Tuğlacı	3	Kadayıfçı	8
Çilingir	7	Tenekeci-Sobacı	7
Eskici ve Eski Elbise Satıcısı	117	Mücellit	1
Kahveci	24	Arzuhalci	3
Hancı-Çuhancı	15	Dava Vekili	7
Nalbant	11	Kaşıkcı	1
Marangoz	17	Bıçakçı	1
Hamamcı	5	İslimci	1
Aşçı	15	Vilayet Münadi	19

Kaynak: Celal Yalvaç Arşivi. Bkz. Ek: 41-42.

Malatya “Ticaret Ve Sanayi Odası” 1922 yılında kurulmuştur. İlk yöneticileri; Atmalızade Hacı Mahmut Efendi(başkan), Hıdırağazade Mehmet Şevket, Hacıhalil oğlu Gaffar, Haşimbeyzade Fuat, Topalhafızade Hafız ve Müminzade Mümin’dir.⁹⁸⁵

⁹⁸⁵ Sabri Güray, “Malatya Ve Ticaret Sanayi Odası”, a. g. m. , s. 54.

1924-1925 yılı Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Salnamesine göre Malatya’da ticaret yapan ve belirli alanlarda dükkan açan şahıslar ve iş yaptıkları alanlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3.26. 1924-1925 Yılı Ticaret Salnamesine Göre Malatya’da Ticaret Ve Belirli Alanlarda Dükkanlar Açan Kişiler Ve İşyerleri

Kişiler- İşyerleri Adı	İş Kolu
Turfanzade Biraderler, Topal Hafızade Hafız	Afyon İhracatçıları
Çırpıcızade Hacı Ahmed, Barutçuzade Mehmed, Uyvarzade Mehmed	Avukatlar
Hacı Nebizade Ahmed,	Eczacı
İzmid, Safa	Otel ve Kahvehane
Ziraat Bankası Şubesi	Banka
Turfanzade Biraderler, Topal Hafızade Hafız, Biraderzade Akif	Ticaret İşleri
İki Kapulu, Hamikoğlu, Hacı Abdullah, Müftü Hani	Han
Dervişzade Hacı İbiş, Badilizade Ahmed ve Tahir, Şıkşıkzade Mustafa, Karaköylüzade Mustafa	Hırdavat
Turfanzade Biraderler, Kaltakçızade Nazım,	Deri
Kasapzade Ahmed	İşlenmiş Deri
Şekercizade Hasan	Züccaciye
Kadızzade Sadeddin	Sarraf
Erzurumlu Hacı Selim, Fırat Ticaret Şirketi, Aşıkzade Yahya ve Şürekası	Kantariyeci
Turfanzade Biraderler	Komisyoncu
Mahremzade Ahmed, Karakaşzade Mehmed, Kaltakçızade Nazım, Nebizade Vahib, Gaffarzade Yahya	Manifatura

Kaynak: “Malatya”, *Türk Ticaret Salnamesi(1924- 1925)*, İktisadi Tedkikat Neşriyat ve Muamelat Türk Anonim Şirketi, İstanbul 1926, s. 501.

1932 yılında seçimlerinin yeniden yapılması gereken “Ticaret Ve Sanayi Odası” azalığı için bir hafta kadar devam eden rekabet sonucunda kazanan üyeler belli olmuştur. Odaya kayıtlı 268 üyeden 143 üye oy kullanmıştır. 14 üye belirlenmiştir. Bunlar arasında 7 üye azalığa yani yönetim kuruluna seçilmiştir. Buna göre Hıdırağa oğlu Mehmet Bey, Topalhafız oğlu H. Mehmet Bey, Hacıhalil oğlu Gaffar Bey, Bitlisli oğlu Faik Bey, Mümin oğlu Mümin Bey, Sarı oğlu İsmail Bey, Mezranlı oğlu Ali Bey, Semerci oğlu Emin Bey, Haşimbey oğlu Fuat Bey, Efe oğlu Tahir Bey, Hacımüminoğlu Hamdi Bey, Karasilo oğlu Mehmet Bey, Gaffarağa oğlu Yahya Bey yönetim kuruluna girmişlerdir. Ticaret Odası üyelerinin kendi aralarında yaptıkları seçim sonucu Hıdırağa oğlu Mehmet Bey birinci reisliğe getirilirken Mümin oğlu Mümin Bey’de ikinci reisliğe seçilmişlerdir.⁹⁸⁶

14 Şubat 1935 yılında Ticaret Odası 3 yıllık aradan sonra olağan kongresini tekrar gerçekleştirmiştir. Buna göre Hıdır oğlu Mehmet Şevket, Gaffar oğlu Yahya Bey, Mümin oğlu Hamdi Bey, Efe oğlu Tahir Bey, Sarı oğlu İsmail Bey, Emin oğlu Faik Bey, Yakınıcı oğlu Emin Bey, Semerci oğlu Emin Bey, Karasilo oğlu Mecid Bey, Palancı oğlu Bayram Bey, Çekirdek oğlu Abid Bey, Kuyumcu oğlu Tursun Bey, Çilingir oğlu Yakup Bey ikinci seçmenliğe seçilmişlerdir. İkinci seçmenlerin kendi aralarında yaptıkları seçim sonucu oda meclisi belli olmuştur. Hıdırağa oğlu Mehmet Bey yeniden başkan seçilmiştir. İş Bankası müdürü Kemal Sami Bey ikinci başkan olmuştur. Hacıhalil oğlu Gaffar Bey, Sarı oğlu İsmail Bey, Yakınıcı oğlu Emin Bey, Emin oğlu Faik Bey, Penbeci oğlu Şaban Bey yönetim kuruluna seçilmişlerdir.⁹⁸⁷

Sanayi alanında Malatya şehri diğer alanlarda olduğu gibi bir önceki döneme nazaran zamanla ilerleme kaydetmeyi başarmıştır. Tarım ve hayvancılık ön planda tutulan temel geçim kaynakları olsa da Atatürk’ün 1931 yılındaki ziyaretinde sonra “Bez ve İplik Fabrikası”, “Tekel Tütün Fabrikası” gibi çok önemli sanayi kuruluşlarının temellerini atıldığı bir şehir haline gelmeye başlamıştır. Bütün bunlar devletçilik ilkesinin hayata geçirilmesiyle ve atılan her adımın her gelişmenin bir plana sadık kalınarak yapılmasının sonucudur.

⁹⁸⁶ “Ticaret Odası İntihabını Bitirdi”, *Yeni Malatya*, S. 101, s. 2.

⁹⁸⁷ “Ticaret Odasında Seçim Bitirildi, Yeni Üyeler Belli Oldu”, *Fırat*, S. 221, 18 Şubat 1935, s. 2.

1949 yılı sonları itibariyle şehir merkezinde ticari ve iktisadi durum oldukça iyiydi. Devlete ait mensucat, tütün ve hava kuvvetlerine bağlı “Tayyare Tamir Fabrikası” mevcut durumdaydı. Bundan başka şahıslara ait 2 un fabrikası, 1 deri fabrikası ve 1 Marsilya tipi kiremit fabrikası, 9 deri, 7 tuğla, 2 helva, 2 gazoz ve 35 kayısı kurutma imalathanesi bulunmaktaydı. Fabrika ve imalathanelerde çalışan işçi sayısı da 9.000 idi.⁹⁸⁸

Malatya’da önceleri “Ticaret Ve Sanayi Odası” tam takır vaziyette iken 1949 yılı sonlarında artık hiçbir devlet dairesinde bile rastlanmayan bir Atatürk büstüne, üstü kristal camlı zarif bir masaya ve koltuklara sahip bir durumdaydı. Aynı yıl içinde odaya kayıtlı 917 ticaret erbabı bulunmaktaydı. Malatya Ticaret ve Sanayi Odası 1949 yılı sonuna kadar İzmir Fuarına, Milano, Lyon ve Brüksel’de açılmış sergilere üretilen kuru meyvelerin ihracı ve tanıtımı için katılım göstermiştir. Ayrıca Bari ve Amsterdam’da açılmış sergi ve fuarlarda sergilenmek için ve ABD’ye de iç piyasaya sürülmek üzere numuneler göndermiştir.⁹⁸⁹

3.1.3.1. Bez ve İplik Fabrikası

Malatya’da Sümerbank’a bağlı bir bez ve iplik fabrikası kurulması fikri 1935 yılından itibaren konuşulmaya başlamıştır. Bu nedenle 1935 yılında Malatya’dan Ankara’ya giden CHP İdare Heyeti Başkanı Hilmi Tan, kurulacak yeni fabrikanın elektrik ihtiyacının nasıl karşılanacağına dair de müzakerelerde bulunma fırsatı yakalamıştır. Yapılan görüşmeler sonrasında banka yetkilileri tarafından Malatya’ya son tetkikleri yapmak üzere bir uzman heyet gönderilmesi kararı alınmıştır.⁹⁹⁰

Ekonomi Bakanı Celal Bayar, 1935 yılı Eylül ayında Kayseri’de yaptığı dokuma kombinası açılışında Malatya şehrinde yakında büyük bir dokuma kombinası kurulacağını kesin olarak ifade etmiştir. 1933-1938 yılları arasında uygulanmak istenen “Devletçilik” politikasının sonuçları olarak dokuma alanında önce Bakırköy Bez ve İplik Fabrikası sonra

⁹⁸⁸ “Malatya İktisadi Ve Ticari Durumu”, a. g. m. , s. 31. Mensucat Fabrikası ve Tütün Fabrikası 1939’da işletmeye açılmıştır.

⁹⁸⁹ Mustafa Kuş, “Ticaret Odasının Bugünkü Durumu”, *Yeni Malatya*, S. 18, 25 Ağustos 1949, s. 1-2.

⁹⁹⁰ “Dokuma Fabrikası, Yeni Elektrik Santrali Ve Amerikan Pamuk Çeşitleri”, *Fırat*, S. 211, 14 Ocak 1935, s. 2.

Kayseri Kombinası, üçüncü olarak Ereğli Kombinası, dördüncü olarak Nazilli Kombinasının bitirilecek ve Malatya’da da büyük bir dokuma fabrikası kurulacaktı.⁹⁹¹

Sümerbank’ın görevlendirdiği heyet Malatya’ya 8 Şubat 1936 Cumartesi günü gelmiştir. Ereğli Fabrikası direktörü Celal Bey’in başkanlığında bir heyet Malatya’da incelemeler yapmışlardır. Bu heyette Nazilli Fabrika müdürü Fadıl Bey, pamuk mütehasısı Mösyö Bayyo, Ziraat Bankası müşavirlerinden Şerif Bey, İpek iş müdürü mühendis Kamil Bey, mühendis Etem Bey, mühendis Abdullah ve mühendis Ziya Bey yer almıştır. Yapılan tetkikler sonucu İsmetpaşa caddesi üzerinde ve küçük mezarlığın yanı başında, şehre doğru uzanan sahada kombinanın kurulması kararı alınmıştır. Demiryoluna yakın olması, hammaddenin ucuza taşınması ve işçilerin daha kolay fabrikaya ulaşması gibi nedenler fabrikanın yerinin tespitinde etkili olmuştur.⁹⁹²

Pamuktan bez ve iplik imal ederek işletmek ve imalatını satmak ve pamuk ziraatini himaye ve teşvik edecek her türlü tedbir ve yardımda bulunmak ve lüzumu görülen sanayi müesseseleri tesis etmek amacıyla merkezi Ankara’da olmak üzere 99 yıl süre ve 3.000.000 lira sermaye ile kurulmasına bu maksatla sözleşmenin imzalanmasına 26 Eylül 1936 tarihinde İcra Vekilleri Heyetince karar verilmiştir.

Bez ve iplik fabrikasının müstemilatından olan 151.000 liralık keşif bedelini içeren 29 binanın yapım işi %6 tenzilatla Yahya Kayahan, Abdullah Kekevi, Salttürk ve arkadaşlarına verilmiştir.⁹⁹³

Sümerbank, Ziraat Bankası ve İş Bankası iştirakleriyle 5.000.000 kuruluş sermayesine ulaşarak inşa edilen tesis 14 Aralık 1939 tarihinde işletmeye açılmıştır. 1 Eylül 1946 tarihinden itibaren tamamen Sümerbank topluluğuna dahil olmuştur. 1 Haziran 1949 tarihinden itibaren de Sümerbank Malatya Pamuklu Sanayii Müessesesi adını almıştır. 1950 yılı itibarıyla sermayesi 9.000.000 lira olmuştur. Avrupa’nın en büyük jakarlı fabrikalarından

⁹⁹¹ “Malatya’da Büyük Bir Dokuma Kombinası Kurulacak”, *Fırat*, S. 281, 21 Eylül 1935, s. 1.

⁹⁹² “Kombinanın Yeri Belirtildi”, *Fırat*, S. 309, 12 Şubat 1936, s. 1.

⁹⁹³ “İhale”, *Fırat*, S. 402, 18 Eylül 1936, s. 3.

bir haline getirilmiştir. Dokuma kısmında 83 Şaft, 355 jakar tezgahına sahip olan fabrikanın iplik kısmında da 63 vater makinesi ve 25.200 iğ bulunmaktaydı.⁹⁹⁴

Sümerbank Mensucat Fabrikasında iplik dairesi, dokuma dairesi, dokumahane, terbiye şubesi, spor tesisleri, işçi kütüphanesi, sinema salonu, kantin, kreş, ilkokul ve hastahane gibi çeşitli fonksiyonlara sahip alanlar vardı.⁹⁹⁵ Fabrikada 1945 yılında 3.300, 1946'da 3.350, 1947 ve 1948 yılında 3.400, 1949'da da 3.300 işçi çalışmaktaydı.⁹⁹⁶ Çalışanın her türlü sosyal hakka ve imkana sahip olduğu bu müessese örnek bir yaşam alanı oluşturarak işçisi ve memuruyla Malatya vilayetinin iktisadi yapısını güçlendirmiştir.⁹⁹⁷

3.1.3.2. Tekel Tütün Fabrikası

Reji idaresinin satın alınmasından sonra tütün inhisarı emrine geçen fabrikaların daha modern bir şekilde işletilebilmesi amacıyla cumhuriyetin ilk yıllarında önemli adımlar atılmaya çalışılmıştır. İlk olarak İstanbul Tütün Fabrikasıyla işe başlanmıştır. Ülkenin daha çok sahil kesiminde toplanan tütün fabrikalarının yapısında tadilat düşüncesi bir plan ve programa bağlı olarak gerçekleştirilmek istenmiştir. Mühendisler ve idarecilerden oluşan ekipler kurularak 1935 yılı sonuna kadar mevcut fabrikalar üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Türkiye'nin güneyinde, doğusunda giderek artan tütün üretimini gören hükümet oluşturulan heyetin görev alanına yeni fabrikalar kurulma imkanı bulunan alanları tespit etme işini de eklemiştir.⁹⁹⁸ Malatya ve civarında tütün üretimi 1934 yılından önce çok daha az iken zamanla üretim artışı yaşanmıştır. Daha önceki yıllarda üretilen tütünün kaçağa gitmesi gibi çok önemli bir sorunu cumhuriyet hükümeti çözünce İnhisarlar İdaresi vasıtasıyla kaçakta engellenmeye çalışılmıştır. Üretim artışını değerlendirmek isteyen hükümet Malatya'da Tekel Tütün Fabrikasını 1939 yılında kurmuştur.⁹⁹⁹ Malatya'da böyle bir fabrikanın kurulma nedenlerinden

⁹⁹⁴ Sümerbank Malatya Pamuklu Sanayii Müessesesi, Malatya 1950, s. 7.

⁹⁹⁵ Hakkı Taşangil, "Malatya Sümerbank Pamuklu Sanayii Müessesesi", *Kalkınan Malatya*, San Yayınevi, Malatya 1955, s. 46.

⁹⁹⁶ Sümerbank Malatya Pamuklu Sanayii Müessesesi, s. 17.

⁹⁹⁷ Hakkı Taşangil, a. g. m. , s. 46.

⁹⁹⁸ İsmet Alkan, "Malatya Tütün Fabrikası", *İktisadi Yürüyüş*, C.VI, S. 66-67, İstanbul 1942, s. 19.

⁹⁹⁹ Metin Kopar, a. g. e. , s. 193.

biri Malatya henüz bir sanayi şehri değildi. Tarım ile meşgul olan bu vilayetin halkını bu meşguliyetinden vazgeçirmeden tarımla bağlantılı bir sanayi tesisi kurmak şehrin iktisadi yapısını daha ileri taşıyacaktı. Şehrin Sivas, Diyarbakır, Erzincan ve Erzurum gibi şehirlerle demiryolu bağlantısının bulunmuş olması ve buna bağlı olarak çok geniş bir hinterlanda sahip olması gibi etkenler fabrikanın Malatya’da kurulmasının bir diğer sebepleri idi.¹⁰⁰⁰

Malatya şehrinin imar planı mimar Semih Bey tarafından hazırlanmış, profesör Jansen tarafından ufak değişikliklerle tasdik edilmiş ve hükümet tarafından kabul edilmişti. Plana nazaran şehir kuzeybatıya doğru tren istasyonuna doğru büyüyecektir. Nitekim Sümerbank’ın istasyona 2,4 km mesafedeki fabrikası şehirle aradaki mesafeyi kapatacak ilk tesis olmuştur. “Tekel Tütün Fabrikası” da yine istasyona şehir arasında olması, istimlakı gerektirecek meyve bahçelerinin olmayışı, elektrik santraline yakınlığı gibi nedenlerden dolayı İsmet Paşa caddesinden kuzeye doğru iniş gösteren arazi üzerinde inşa edilecektir.¹⁰⁰¹

1937 yılında temelleri atılan ve 14 Eylül 1939 tarihinde işletmeye açılan fabrika 12 muhtelif makine ile çalışmaya başlamıştır. Başlangıçta 3300 tütün ve 700 sigara olmak üzere günde 4.000 kg, yılda 1.200.000 kg kapasite ile üretim sahasına girmiştir. 1950 yılı sonrasında 4.000.000 kg aşan üretim kapasitesine ulaşmıştır. 200 işçi ile üretime başlayan fabrika 1950 sonrasında 659 işçiyle üretimini devam ettirmiştir.¹⁰⁰²

SONUÇ

¹⁰⁰⁰ İsmet Alkan, a. g. m. , s. 20.

¹⁰⁰¹ İsmet Alkan, a. g. m. , s. 60. Fabrikanın fotoğrafı için bkz. Ek. 60.

¹⁰⁰² Kemal Karman, “Malatya’da İnhisarlar”, *Kalkınan Malatya*, San Yayınevi, Malatya 1955, s. 46-48.

Osmanlı hakimiyeti altına girdiği andan itibaren istilaya uğramamış Türkiye'nin ender kentlerinden biri olan Malatya şehri Osmanlı döneminde yaşayamadığı umran ve ekonomik atılımları Cumhuriyet döneminde yakalama imkanına sahip olmuştur. Özellikle şehir planı ve tren yolu yapımının tamamen geleceğe yönelik adımlar olduğunu yakından görebilmeliyiz. Şehir içinde bir mahalle hüviyetinde temelleri atılıp ilerleyen yıllarda insanlara iş imkanı sağlayan bu fabrikaların etkisiyle ülke ekonomisi de büyük bir destek görmüştür.

Osmanlı Devleti zamanında unutulmaya yüz tutmuş şehrin en büyük şansı elbette Cumhuriyetin ilk başbakanının Malatyalı olmasıdır. İsmet İnönü'nün bizzat elinin değmesiyle cumhuriyetin ilk 27 yılında sektörel bazda hemen hemen her alanda büyük ivme kazanan bir şehir olan Malatya'da en çok harcamanın tarım alanında yapıldığını gördük. Cumhuriyet döneminde özellikle bütün sektörlerin birlikte birbiriyle ortak hareket imkanı bulacağı şehirler kurulmaya özen gösterilmiştir. Malatya şehrinin eski yapısını bilenler şehir merkezinde pek çok devlet dairesi ve şehrin iki lokomotifini oluşturan fabrikaların iç içe durumda olduğunu anımsarlar. Fabrikaların bu şekilde bulunmuş olmasının şehir hayatının canlılık ve zenginliğine büyük bir katkısı olmuştur.

Osmanlı Dönemindeki nüfusu Cumhuriyet Döneminde hızla yükselme imkanı bulmuştur. Savaşın getirdiği sıkıntılarda kurtulma çaresi düşünülmüş. Kurtuluş Savaşı'nın amacına ulaşmasıyla devletin kaynakları olumlu yönde kullanılmaya çalışılarak Malatya şehri dahil olmak üzere devlet çok ciddi yatırımlar yapmıştır. Tarımı geliştirmek maksadıyla örnek olarak Malatya'da su kanalları inşa edilmiştir. Sulama imkanı geliştirilerek birim alandan elde edilen gelirler arttırılmıştır. Devlet açtığı okullar vasıtasıyla veteriner, mühendis, hekim gibi görevliler yetiştirmiştir. Bu durumun sonucu olarak hem tarım hem hayvancılık hem de sanayi gelişmiştir.

Osmanlı döneminde faaliyeti çok fazla yapılan temel geçim kaynağı sade dokumacılıktır. Arapkir ilçesinin gelirlerine gelir katan bu küçük sanayi kolu, maalesef Cumhuriyet döneminde diğer iş kollarına bırakmak zorunda kalmıştır.

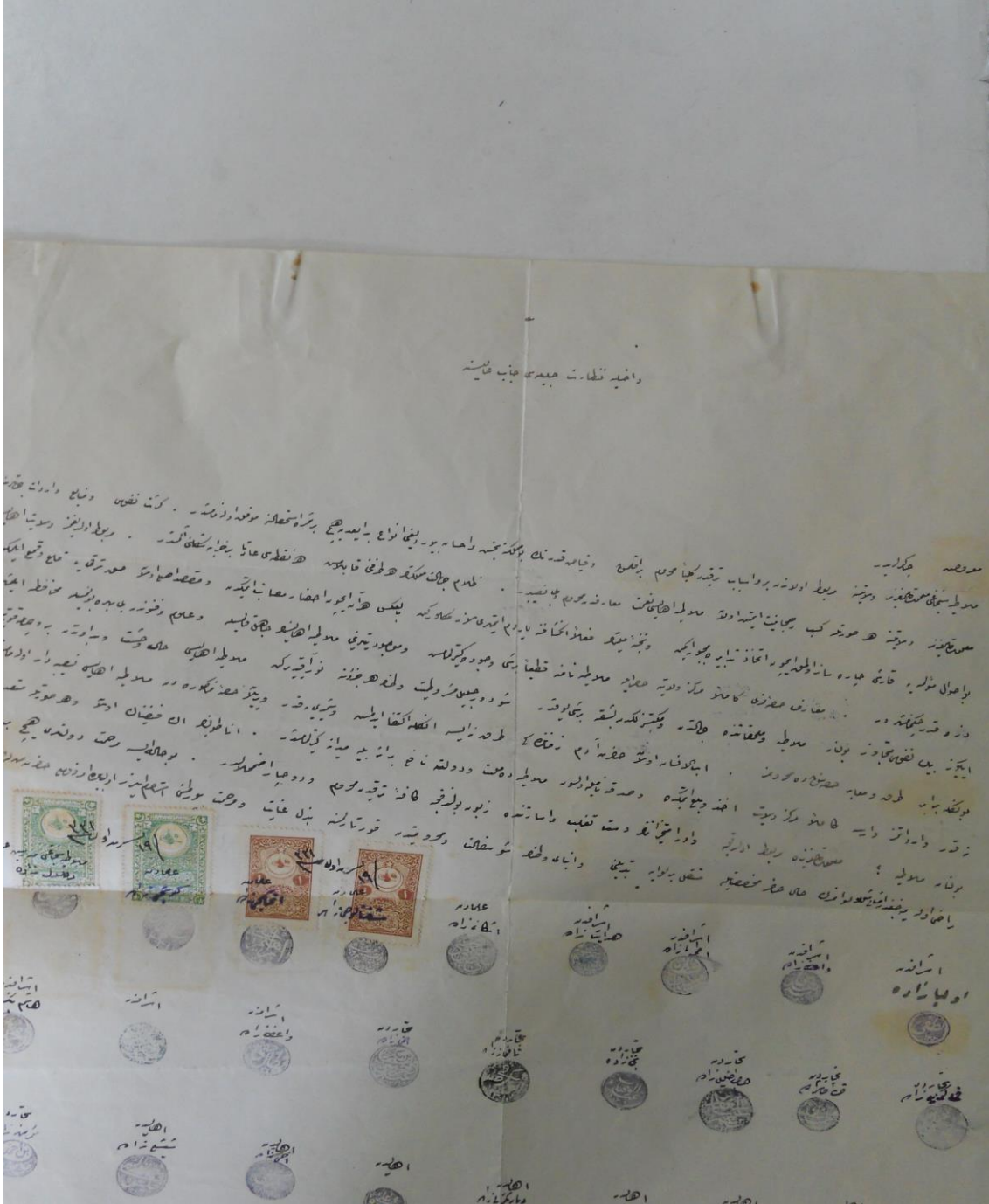
Hammadde yakınlığı dikkate alınarak planlı kalkınma modeli uygulanırken Malatya’da kurulan fabrikalar bazında örnek verecek olursak, Sümerbank!ın kurduğu “Bez ve “İplik fabrikasının açılma nedeninin Malatya’da üretilen pamuk olması, Tekel Tütün Fabrikasının açılma nedenin de Malatya ve civar ilçelerinde üretimi yoğun olarak yapılacak olan da pamuk olmasıdır.

Cumhuriyet döneminde yine Osmanlı döneminde kapatılmış atıl vaziyette olan “Sultansuyu At Çiftliği”nin faaliyete geçirilmiş olması hayvancılığa verilen önemin bir göstergesidir.

Malatya şehri gerçek kimliğine her şeyiyle 1923-1950 yılları arası dönemde kavuşmuştur. Cumhuriyet yönetiminin gözbebeklerinden biri olan şehir kısa sürede bütün istatistikler alanlarda ön sıralarda yer almıştır.

EKLER

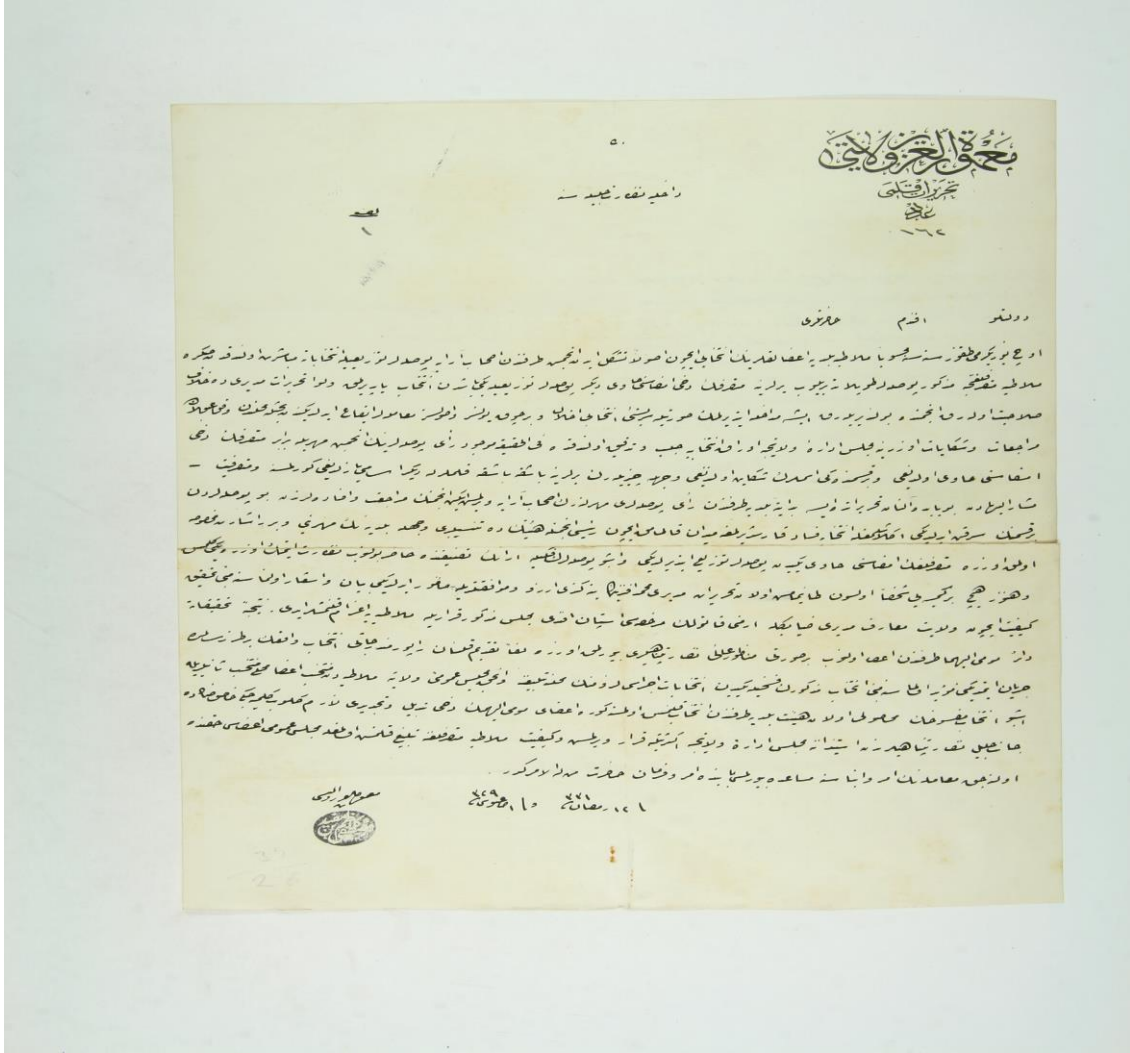
EK: 1

Malatya ileri gelenlerinin Malatya'nın bağımsız bir liva yapılması için Dahiliye Nezaretine gönderdikleri dilekçe.(19 Teşrin-i Evvel 1331)(*)

EK: 4

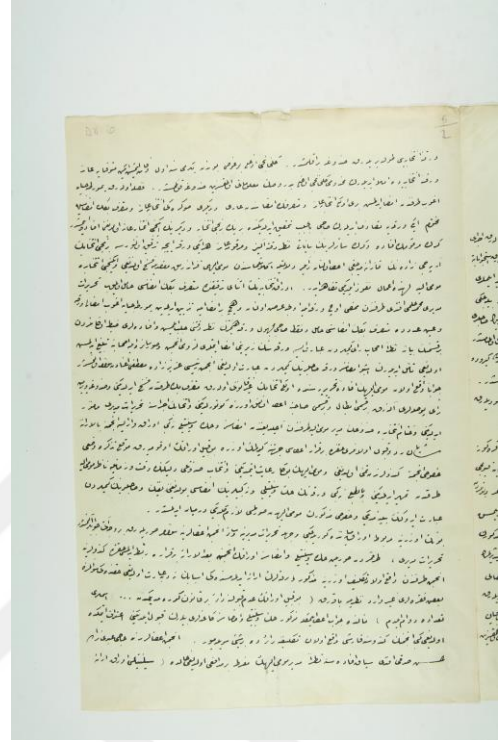
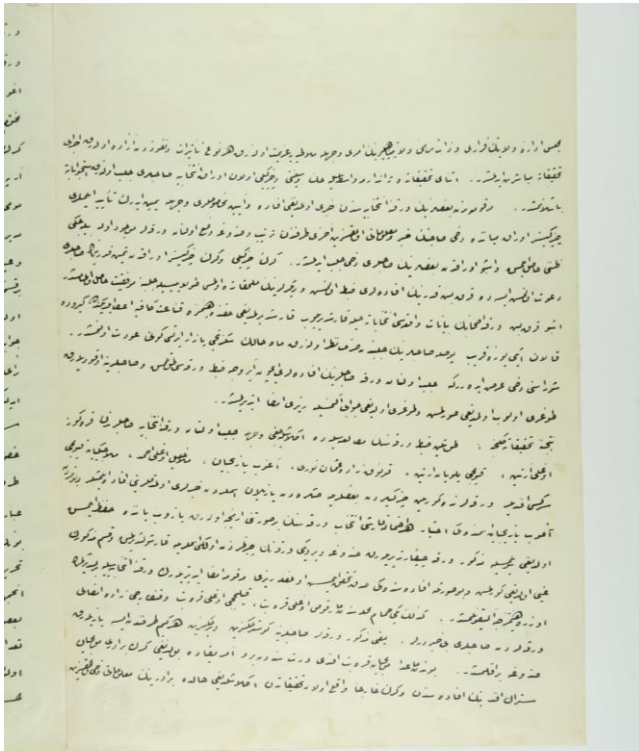
* Başbakanlık Osmanlı Arşivi(BOA), Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Müdüriyeti(DH. İUM.), 45-2/11, (1 Kasım 1915). lef 2.

Ma'muret'ül aziz vilayetinin Dahiliye Nezaretine gönderdiği yazıda; Malatya'da yapılan 1913 yılı belediye seçimlerine yapılan itiraz üzerine bir teftiş heyeti oluşturulduğu, vilayet maarif müdürü Ziya Bey ile Ermeni piskoposu İstefan Efendi'nin bu teftiş heyetinde yer alan kişiler oldukları ve teftiş heyeti tarafından seçimler ilgili 3 sayfalık rapor hazırlandığı belirtilmektedir. Teftiş heyetinin kanaatine göre seçime hile karıştırıldığı tespit edilmiştir. Rapor diğer ekte yer almaktadır. (BOA, Dahiliye Nezareti İdare Evrakı(DH.İD), 39/81), (12 Ramazan 1331-1 Ağustos 1329) (*)

EK: 5

* BOA, Dahiliye Nezareti İdare Evrakı(DH.İD), 39/81, (14 Ağustos 1913), leaf 1.

1913 yılı Malatya belediye seçimlerini araştırmak üzere oluşturulan teftiş heyetinin raporuna göre Karagözoğlu Artin, Kuyumcu Beloyan Artin, Konukzade Osman Nuri, Agob Yazıcıyan, Molla Halil oğlu Ahmet, Malacikyan, Kuyumcu Serkis Efendiler ifade vermişlerdir. Vilayette

olmadığı halde sahtekarlık yapılmak suretiyle oy kullanmış gözükten vatandaşlar tespit edilmiştir. Raporda seçimlerdeki birçok suistimal ortaya konulmuştur. (BOA, DH. İD., (13 Temmuz 1331), lef 2,3,4. *)

EK: 6

* BOA, DH. İD., (13 Temmuz 1331 - 26 Temmuz 1913), lef 2,3,4.

لوا	قضا	مکتب درجہ سی	مکتب بولندینی موقع	تاریخ کثادی	مقدار مصرفی
ملاطیہ	ملاطیہ	رشدی	قصہ دہ	۱۳۱۱	۷۵۰۰
»	»	»	ایزولی ناحیہ سندہ	۱۳۱۳	۱۲۰۰
»	»	»	اسپندرہ	»	۸۰۰
»	»	»	بورغہ	»	۱۱۰۰
»	»	»	کوزنہ	»	۱۴۰۰
»	اچہ طاغ	ابتدائی	پولاد ناحیہ سندہ	»	۷۵۰
»	»	رشدی	حکیم خان	۱۳۰۱	۷۵۰۰
»	»	ابتدائی	»	۱۳۱۳	۸۵۰
»	»	»	لوتر	»	۱۰۰۰
»	»	»	کلچ	»	۶۰۰
»	»	»	ایوالی	»	۵۰۰
»	»	»	حسن چلی	»	۷۰۰
»	»	»	طوت	»	۱۱۰۰
»	»	»	شایبادی	»	۸۵۰
»	»	»	بل ویران	»	۶۰۰
»	»	»	پروری	»	۷۰۰
»	»	»	سوری	»	۱۲۰۰
»	»	»	ہویدی	»	۵۰۰
»	»	»	کیسون	»	۴۰۰
»	»	»	قریل این	»	۸۵۰
»	»	»	قیوجق	»	۶۵۰
»	»	»	فوج علی	»	۹۰۰
»	»	»	صوصار	»	۱۳۰۰
»	»	»	جالغان	»	۷۵۰
»	»	»	قاریجق	»	۶۰۰
»	»	»	علوطہ	»	۸۰۰
»	»	»	سنجک	»	۱۰۰۰
»	»	»	طوقاری	»	۷۵۰

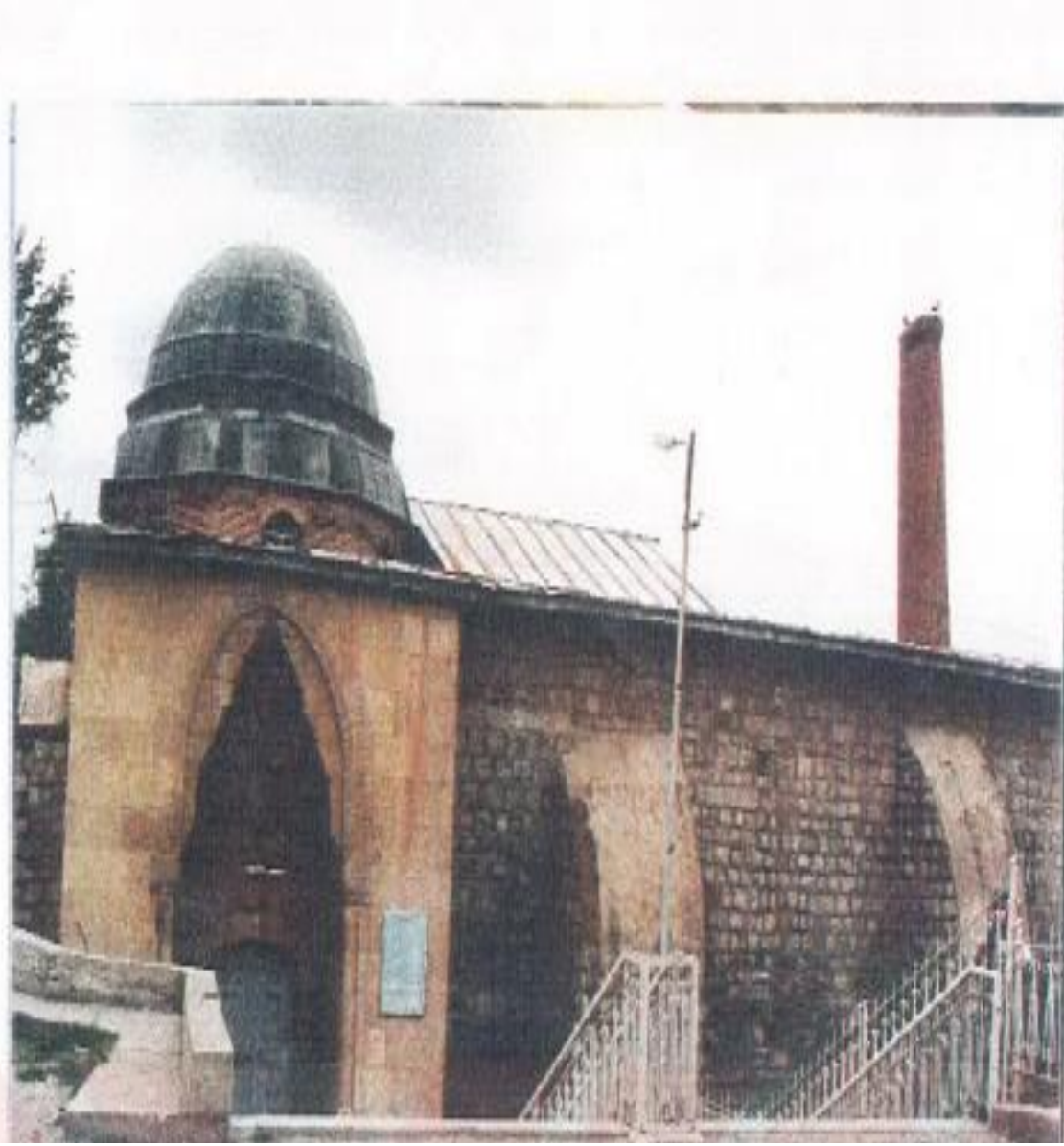
جلوس عابون حضرت پادشاهی روز فروزندن برومجدداً انشا ویا اشترا
صورتیہ کثاد اولتان مکاتب

لوا	قضا	مکتب درجہ سی	بولندینی موقع	تاریخ کثادی	مقدار مصرفی
معموره العزیز	معموره العزیز	اعدادی	قصہ دہ	۱۳۰۳	۲۳۳۰۰۰
»	»	رشدی	حسینک قصہ سندہ	۱۲۹۵	۷۴۰۰
»	»	اناث شدیدی	قصہ دہ	۱۳۱۲	۵۷۰۰
»	»	ابتدائی	»	۱۳۱۲	»
»	»	»	»	۱۳۰۸	۲۷۵۰
»	»	»	»	۱۳۱۱	مجهول
»	»	»	صارینی ناحیہ سندہ	۱۳۱۳	۳۲۵۰
»	»	»	سیلی	۱۳۱۳	مجهول
»	»	ابتدائی	خوغ ناحیہ سندہ	۱۳۱۲	»
»	»	»	ملاکتندی	۱۳۱۳	۲۰۵۰
»	»	»	ایرنکیل	۱۳۱۳	مجهول
»	»	»	شیخ حاجی	۱۳۱۳	»
»	»	»	آینکان	۱۳۱۳	»
»	»	»	جای قرہ علی	۱۳۱۳	»
»	»	»	حال قرہ سندہ	۱۳۰۹	۲۵۰۰
»	کیان	رشدی	ارغوان ناحیہ سندہ	۱۳۱۱	۵۲۰۰
»	»	ابتدائی	عبس قرہ سندہ	۱۳۱۳	۱۷۰۰
»	»	»	طاهر ناحیہ سندہ	۱۳۱۳	۹۵۰
»	اکین	رشدی	آغین	۱۳۱۱	۳۲۰۰
»	»	ابتدائی	»	۱۳۱۳	۱۲۵۰
»	»	»	ابلیج	۱۳۱۳	۱۱۰۰
»	»	»	ایرانیک	۱۳۱۳	۹۵۰
»	»	»	آخچہ قرہ سندہ	۱۳۰۶	۲۰۰۰
»	»	»	کمرکب	۱۳۰۸	۹۵۰
»	عربکیر	»	شوتیک ناحیہ سندہ	۱۳۱۳	۹۵۰
»	»	»	مطمور	۱۳۱۳	۷۵۰

Malatya Livasında 1898-1899 Maarif Salnamesine göre açılan mektepler(okullar)*

EK: 7

* Salname-i Maarif 1316(1898-1899), Matbaa-i Amire, 1316, s. 1179.

Ulu Cami'nin doğu cihetinden bir görünüm.*

EK: 8

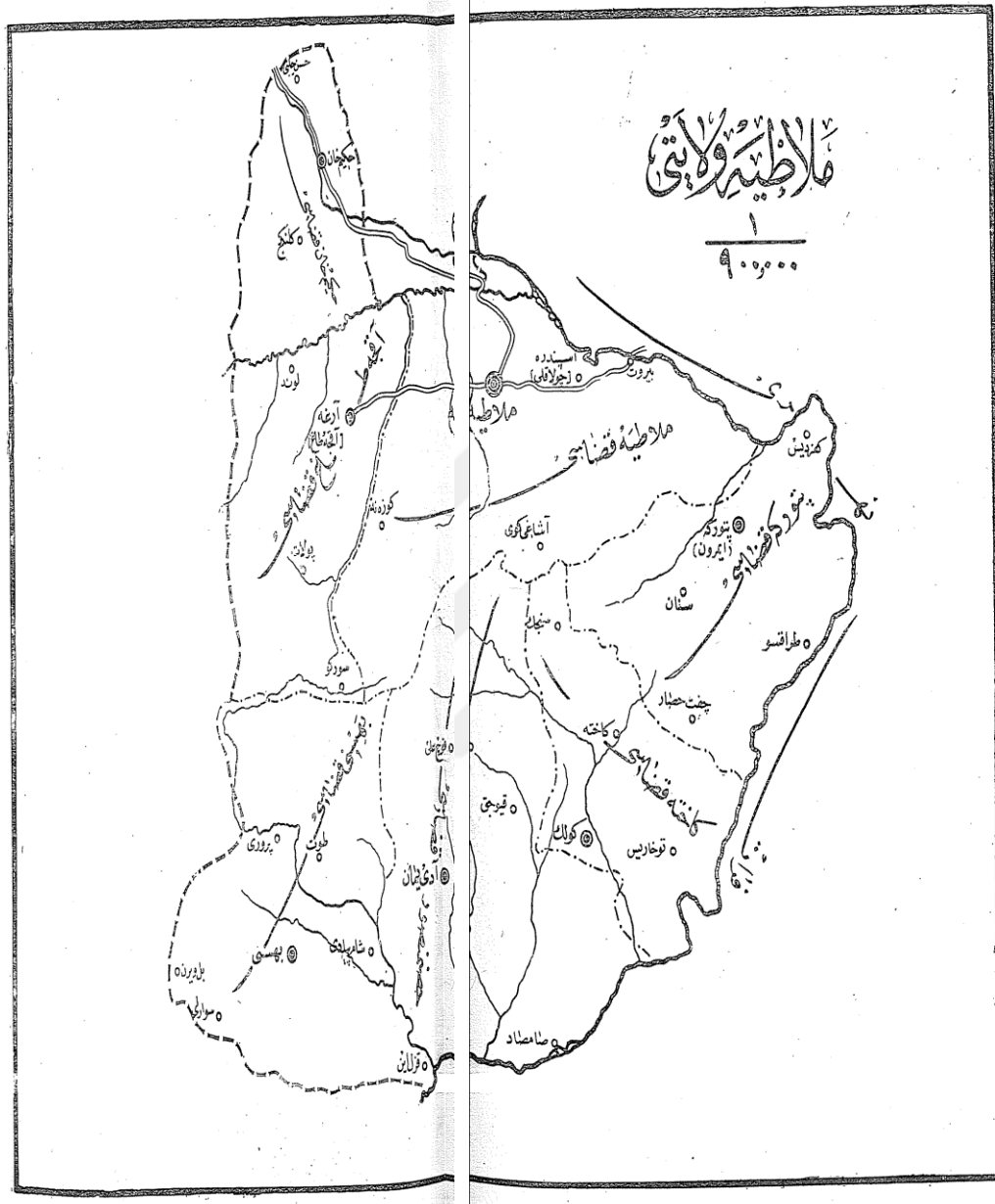
* Habibe Kazancıoğlu, *Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında Malatya*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001, s. 184.

Malatya şehir yerleşiminin kuruluşundan günümüze kadar değişim alanlarını gösteren harita.*

EK: 9

* Hayri Fehmi Yılmaz, Şevket Dönmez, "Tarihi Miras: 7000 Yılda Üç Malatya", NTV Tarih Dergisi, S: 31, İstanbul, 2011, s. 89.

Kaynak: *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi*(1925-1926), Matbaa-i Amire, İstanbul, 1926, s. 850.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Malatya vilayetine; Malatya merkez kazası, Akçadağ kazası, Hınıs Mansur kazası, Behisni kazası, Hekimhan kazası ve Pötürge kazaları bağlı durumdaydı. (Haritaya göre Malatya'nın, kuzeyinde Hekimhan, batısında Akçadağ, güneyinde Behisni ve Hınıs-ı Mansur, doğusunda Pötürge ve Kahta kazaları yer alır.)

EK: 11

1925-1950 Yılları Arası Görev Yapan Malatya Valileri

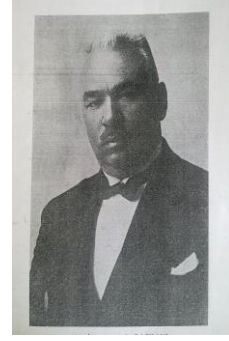
Nevzat Tandoğan¹⁰⁰³

Nazmi Toker¹⁰⁰⁴

Tefik Bey¹⁰⁰⁵

İ. Etem Akıncı¹⁰⁰⁶

Ahmet Kınık¹⁰⁰⁷

Fahri Özen¹⁰⁰⁸

Sait Koçak¹⁰⁰⁹

EK: 12 Tek Parti Döneminde Adıyaman İlçesi Belediye Başkanları

¹⁰⁰³ 50 Ünlü Vali Meşhur Valiler, (Hızl.) Hayri Orkun, Celal Kasaroğlu, Mehmet Belek, Kazım Atakul, İçişleri Bakanlığı Merkez Valileri Bürosu Yayınlarından, Sayı: 1, Ankara, 1969, s. 592.

¹⁰⁰⁴ TBMM Albümü (1920-1950), C. I, s. 337. Nazmi Bey, VI. Dönem(1939-1943) Kayseri Milletvekili seçilmiştir.

¹⁰⁰⁵ www.bursa.bel.tr/hizmetler/sayfa/328_20_Mayis_2013_14:13. Tefik Bey, Malatya valisi olmadan önce Bilecik valiliği ve Bursa Belediye Başkanlığı yapmıştır, "Malatya Valiliği", *Yeni Malatya*, S. 272, 23 Ocak 1930, s.2.

¹⁰⁰⁶ *Cumhuriyet* in 15. Yılında Malatya, CHP İl Başkanlığı Yayınları, Malatya, 1938, s. 2.

¹⁰⁰⁷ *Fırat Gazetesi*, S. 566, 21 Temmuz 1939, s. 1.

¹⁰⁰⁸ *L' illustration De L' Orient*, No: 16-17-18-19, İstanbul, 1949, s. 4.

¹⁰⁰⁹ *Gayret Gazetesi*, S. 224, 2 Eylül 1949, Malatya, s. 1.

Abuzer Efendi(1923-1927)	Emin Bey(1934-1935*)	Mehmet İnan(1946-1948)
Ahmet(Bey)Bayıllıoğlu(1927-1930)	Ziya Tandoğan(1935-1942)	Mustafa Akın(1948-1950)
Hacı Bey(Keleş) (1930-1934)	Rıza Binzet(1942-1946)	

Kaynak: “Kasabalardaki Fırka Namzetleri”, *Fırat*, S. 184, 4 Ekim 1934, s. 3., “Kazalarda Belediye Azalık Seçimleri Bitirildi Reis Ve Encümen Azaları Seçimine Geçildi”, *Fırat*, S. 187, 15 Ekim 1934, s. 2., BCA, 490.01, 374.1575.1, lef 13-14, BCA, 490.01, 374.1576.1, lef 32-43.

1930-1950 Yılları Arasında Adıyaman İlçesinde Görev Yapan Kaymakamlar ve Görev Süreleri

Kaymakam Adı	Görev Süreleri
Mahmut Nedim Bey	1930- 15.11.1932 ⁽¹⁰¹⁰⁾)
Adil Bey	13.12.1933 ⁽¹⁰¹¹⁾ -01.1935 ⁽¹⁰¹²⁾)
Şükrü Alptekin	21.01.1935 ⁽¹⁰¹³⁾)- 15.01.1936 ⁽¹⁰¹⁴⁾)
Cemal Babaç	06.03.1936 ⁽¹⁰¹⁵⁾)- 20.07.1936 ⁽¹⁰¹⁶⁾)
Şevket İçöz	20.07.1936- 17.07.1942 ⁽¹⁰¹⁷⁾)
Ali Rıza Aksu	17.07.1942- 10.07.1944 ⁽¹⁰¹⁸⁾)
Ekrem Anıt	10.07.1944- 19.08.1944 ⁽¹⁰¹⁹⁾)
İbrahim Tevfik Yener	01.02.1945 ⁽¹⁰²⁰⁾)- 03.03.1945 ⁽¹⁰²¹⁾)- 18.07.1945 ⁽¹⁰²²⁾)
Ekrem Doğanç	24.10.1945 ⁽¹⁰²³⁾)- 29.11.1946 ⁽¹⁰²⁴⁾)
Tahsin Aksoyoğlu	19.12.1946 ⁽¹⁰²⁵⁾)- 29.04.1949 ⁽¹⁰²⁶⁾)
Hayrettin Kalkandelen	12.09.1949 ⁽¹⁰²⁷⁾)- 28.10.1951 ⁽¹⁰²⁸⁾)

* “Adıyaman Şarbaylığı”, *Fırat*, S. 251, 6 Haziran 1935, s. 2.

¹⁰¹⁰ “Karamameler”, *Resmi Gazete*, S. 2258, 22 Kasım 1932, s. 2019. 15 Kasım 1932 tarihli kararname.

¹⁰¹¹ “Karamameler”, *Resmi Gazete*, S. 2577, 13 Aralık 1933, s. 3289.

¹⁰¹² “Adıyaman Kaymakamlığı”, *Fırat*, S. 215, 28 Ocak 1935, s. 2.

¹⁰¹³ BCA, 030.11.1, 93.2.7. 11117 sayılı kararnameyle görevlendirilmiştir.

¹⁰¹⁴ “Adıyaman İlçebayı Şube Direktörü Oldu”, *Fırat*, S. 309, 12 Şubat 1936, s. 1. 15 Ocak 1936 tarihli kararname.

¹⁰¹⁵ “Arapkir- Adıyaman İlçebaylıkları”, *Fırat*, S. 321, 16 Mart 1936, s. 1. 6 Mart 1936 tarihli kararname.

¹⁰¹⁶ “Karamameler”, *Resmi Gazete*, S. 3378, 10 Ağustos 1936, s. 7047. 20 Temmuz 1936 tarihli kararname.

¹⁰¹⁷ “Karamameler”, *Resmi Gazete*, S. 5163, 21 Temmuz 1942, s. 3381. 17 Temmuz 1942 tarihli kararname.

¹⁰¹⁸ “Karamameler”, *Resmi Gazete*, S. 5760, 19 Temmuz 1944, s. 7314. 10 Temmuz 1944 tarihli kararname.

¹⁰¹⁹ “Karamameler”, *Resmi Gazete*, S. 5791, 24 Ağustos 1944, s. 7537. 19 Ağustos 1944 tarihli kararname.

¹⁰²⁰ “Karamameler”, *Resmi Gazete*, S. 5925, 7 Şubat 1945, s. 8269. 1 Şubat 1945 tarihli kararname.

¹⁰²¹ BCA, 030.11.1, 173.5.8. İ.Tevfik Yener’ in ilk ataması iptal edilip tekrar Adıyaman’a kaymakam tayin edilir.

¹⁰²² BCA, 030.11.1, 176.19.3. 19252 sayılı kararname.

¹⁰²³ BCA, 030.11.1, 178.29.20. 19768 sayılı kararname.

¹⁰²⁴ “Kararlar”, *Resmi Gazete*, S. 6467, 29 Kasım 1946, s. 11457. 25 Kasım 1946 tarihli kararname.

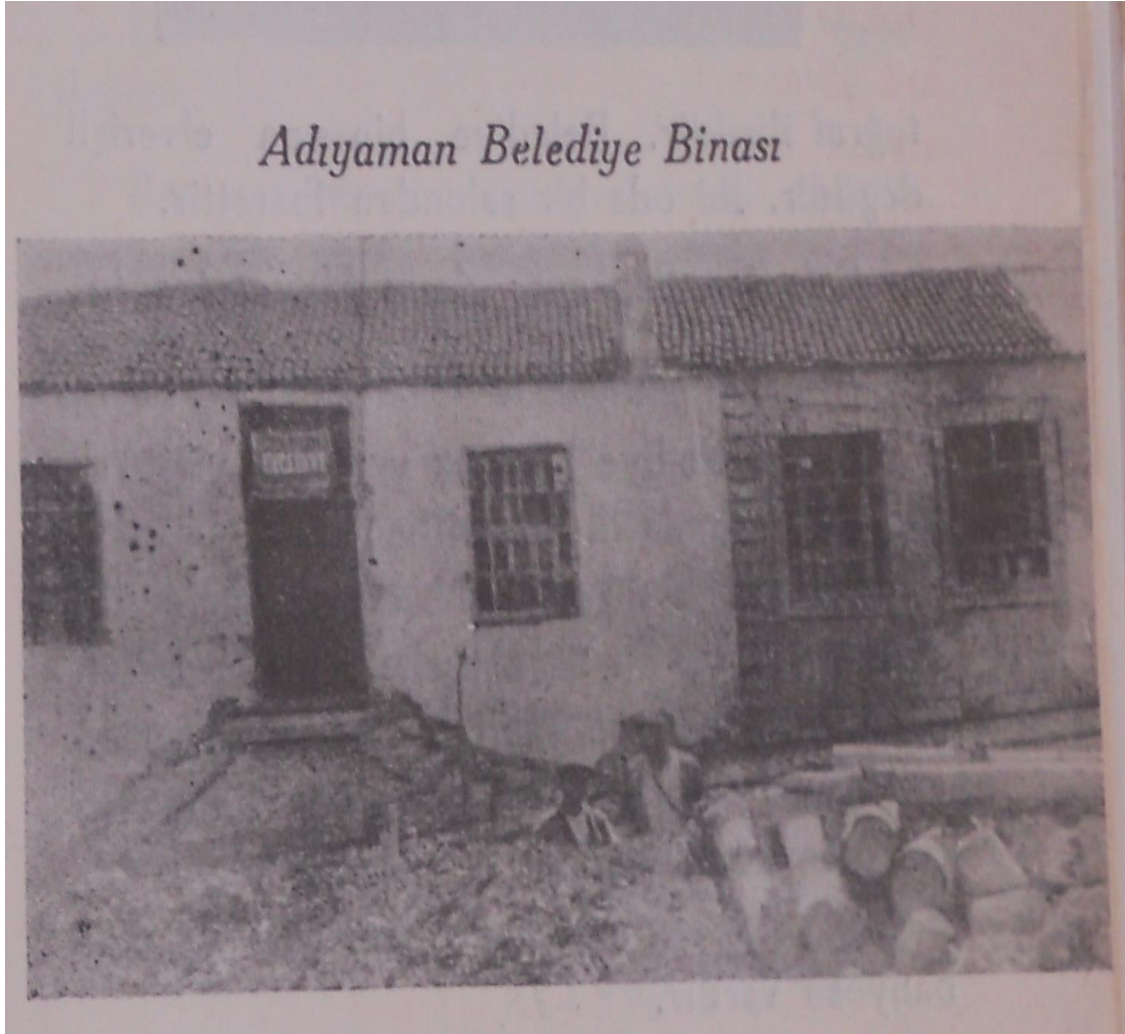
¹⁰²⁵ “Karamameler”, *Resmi Gazete*, S. 6488, 24 Aralık 1946, s. 11569. 19 Aralık 1946 tarihli kararname.

¹⁰²⁶ “Karar”, *Resmi Gazete*, S. 7209, 17 Mayıs 1949, s. 16142. 29 Nisan 1949 tarihli kararname.

¹⁰²⁷ “Kararlar”, *Resmi Gazete*, S. 7313, 22 Eylül 1949, s. 16941. 12 Eylül 1949 tarihli kararname.

¹⁰²⁸ “Kararlar”, *Resmi Gazete*, S. 7953, 10 Kasım 1951, s. 2233. 28 Ekim 1951 tarihli kararname.

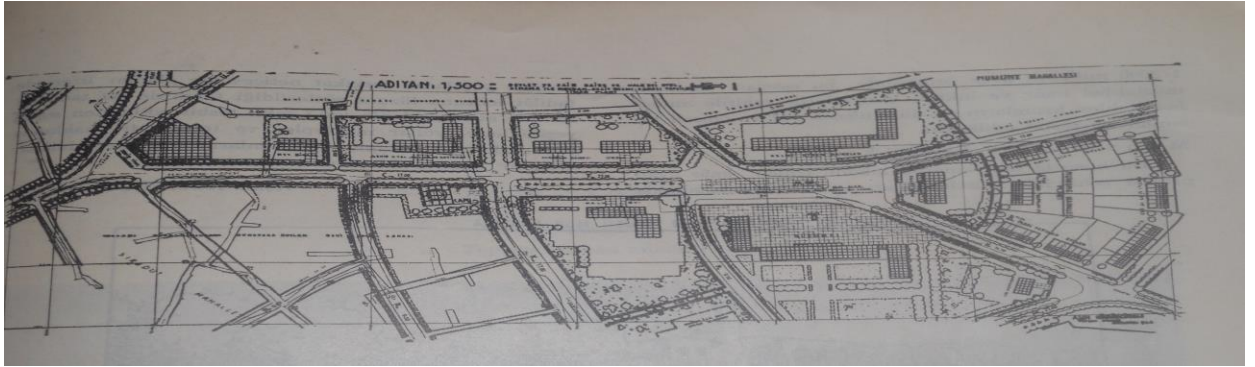
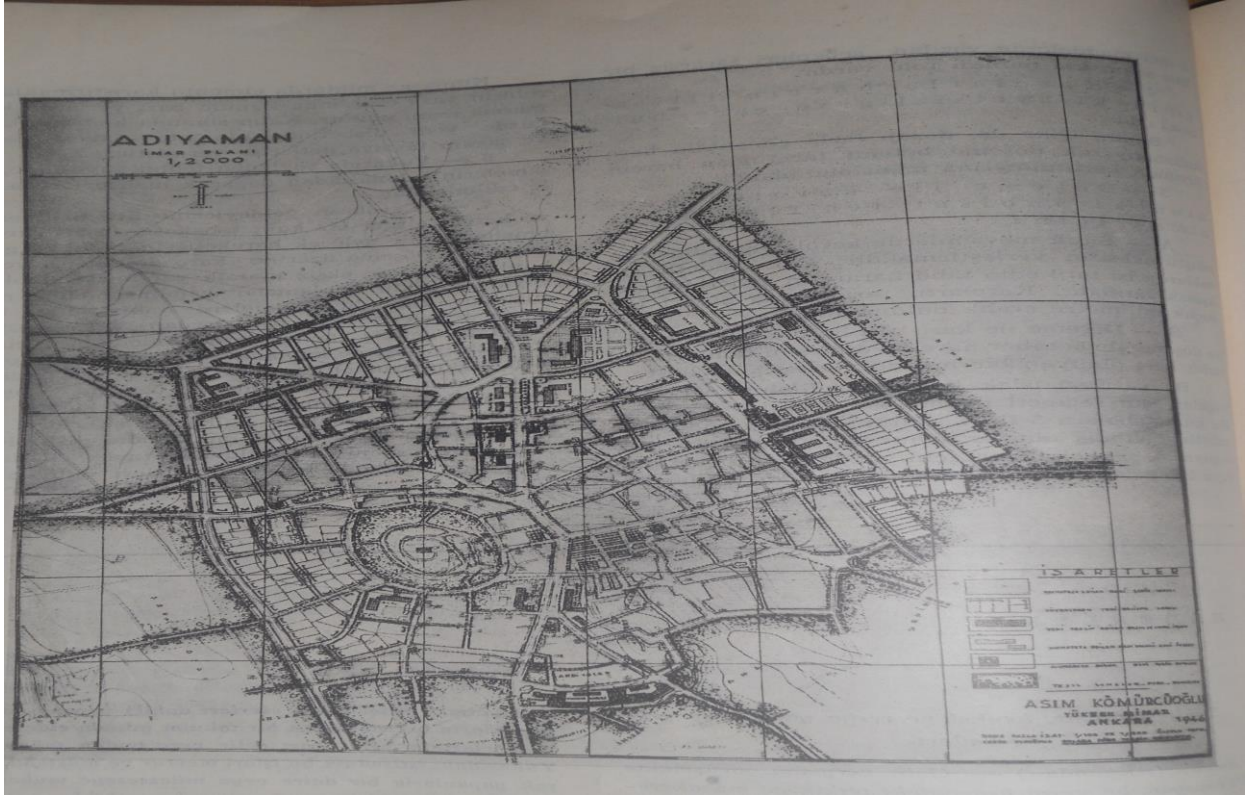
EK: 13

1946 yılında yeniden yapılması düşünülen Adıyaman Belediyesi'ni gösteren fotoğraf.*

* "Belediye Binaları Anketi", *İller Ve Belediyeler Dergisi*, No: 9, Türk Belediyeler Derneği Yayınları, Haziran, 1946, s. 337.

EK: 14

Mimar Asım Kömürcüoğlu tarafından 1946 yılında çizilen Adıyaman imar projesi 1/2000 ve 1/500 ölçekli iki harita. Kaza merkezinin doğu, kuzey ve batı kısımları iskan için ayrılmış, orta kısmı ticarete, güney kısmını da sanayi ve endüstri, han, garaj, itfaiye, tanzifat(temizlik işleri) mahallerine ve pazar yerlerine tahsis olunmuştur.*

* Asım Kömürcüoğlu, “Adıyaman Kasabası İmar Projesi”, *Arkitekt Dergisi*, S. 5-6, İstanbul, 1947, s. 126-127.

EK: 15**1929-1950 Yılları Arasında Akçadağ İlçesinde Görev Yapan Kaymakamlar**

Kaymakam	Görev Süresi
Hazım Bey	1928-04.11.1929
Ahmet Bey(Kınık)	04.11.1929 ⁽¹⁰²⁹⁾ - 23.06.1935
Necati Bey	23.06.1935 ⁽¹⁰³⁰⁾ - 21.08.1935
Cemal Bey	21.08.1935 ⁽¹⁰³¹⁾ - 05.10.1937
Hulusi Akahın	05.10.1937 ⁽¹⁰³²⁾ - 03.10.1939
Muhsin Doğu	25.11.1939 ⁽¹⁰³³⁾ - 27.11.1942
İbrahim Tevfik Kutlar	27.11.1942 ⁽¹⁰³⁴⁾ - 03.05.1943 ⁽¹⁰³⁵⁾
Ziya Eroğlu	07.06.1943 ⁽¹⁰³⁶⁾ - 14.11.1944 ⁽¹⁰³⁷⁾
Hüseyin Çıtak	03.05.1945 ⁽¹⁰³⁸⁾ - 18.10.1945 ⁽¹⁰³⁹⁾
Ekmel Çetiner	16.05.1946 ⁽¹⁰⁴⁰⁾ - 25.11.1946
Ekrem Doğancı	25.11.1946 ⁽¹⁰⁴¹⁾ - 27.05.1947 ⁽¹⁰⁴²⁾
Rahmi Onaran	10.07.1947 ⁽¹⁰⁴³⁾ - 28.09.1949 ⁽¹⁰⁴⁴⁾
Ahmet Cevdet Geçkil	18.11.1949 ⁽¹⁰⁴⁵⁾ - 20.07.1950 ⁽¹⁰⁴⁶⁾

1925-1950 Yılları Arasında Görev Yapan Akçadağ Belediye Başkanları

Mahmut Efendi(1925-1927) ¹⁰⁴⁷ Tespit Edilemedi(1927-1930)İsmail Hakkı Bey(1930-1934) ¹⁰⁴⁸
Ahmet Bey(Teşto) (1934 ¹⁰⁴⁹ -1938) İbrahim Karakaş(1938-1942) ¹⁰⁵⁰ İ.Hakkı Kasapbaşıoğlu(1942 ¹⁰⁵¹ -1950)

¹⁰²⁹ “Karamneler”, *Resmi Gazete*, S. 1350, 20 Kasım 1929, s. 8515. Hazım Bey Burdur Bucak kaymakamlığına, Osmancık kaymakamı Ahmet Bey Akçadağ’a atanmıştır.

¹⁰³⁰ “Karamneler”, *Resmi Gazete*, S. 3042, 01 Temmuz 1935, s. 5443. G. Antep Emniyet Müdürü Necati Bey Akçadağ’a atanmıştır. Ahmet Bey’de Emirdağ’a atanmıştır.

¹⁰³¹ “Karamneler”, *Resmi Gazete*, S. 3098, 05 Eylül 1935, s. 5625.

¹⁰³² BCA, 030.11.1, 116.33.14, lef 3.

¹⁰³³ “Karamneler”, *Resmi Gazete*, S. 4374, 02 Aralık 1939, s. 12897.

¹⁰³⁴ “Karamneler”, *Resmi Gazete*, S. 5272, 02 Aralık 1942, s. 4077. Besni kaymakamı İ. Tevfik Kutlar Akçadağ’a, Akçadağ kaymakamı Besni’ye atanmıştır.

¹⁰³⁵ “Karamneler”, *Resmi Gazete*, S. 5399, 03 Mayıs 1943, s. 4974. Tevfik Kutlar 3. sınıf mülkiye müfettişliğine atanmıştır.

¹⁰³⁶ “Karamneler”, *Resmi Gazete*, S. 5430, 15 Haziran 1943, s. 5317.

¹⁰³⁷ “Karamneler”, *Resmi Gazete*, S. 5867, 30 Kasım 1944, s. 7953. Develi’ye atanmıştır.

¹⁰³⁸ “Kararlar”, *Resmi Gazete*, S. 6007, 03 Mayıs 1945, s. 8653.

¹⁰³⁹ BCA, 030.11.1, 178.29.1. 19749 sayılı üçlü kararnameyle Bakanlık emrine alınmıştır.

¹⁰⁴⁰ “Kararlar”, *Resmi Gazete*, S. 6320, 30 Mayıs 1946, s. 10666.

¹⁰⁴¹ “Kararlar”, *Resmi Gazete*, S. 6467, 29 Kasım 1946, s. 11457.

¹⁰⁴² “Kararlar”, *Resmi Gazete*, S. 6648, 03 Temmuz 1947, s. 12605.

¹⁰⁴³ “Kararlar”, *Resmi Gazete*, S. 6662, 19 Temmuz 1947, s. 12681.

¹⁰⁴⁴ “Kararlar”, *Resmi Gazete*, S. 7325, 11 Ekim 1949, s. 16997.

¹⁰⁴⁵ “Kararlar”, *Resmi Gazete*, S. 7362, 11 Kasım 1949, s. 17242.

¹⁰⁴⁶ “Karar”, *Resmi Gazete*, S. 7568, 28 Temmuz 1950, s. 18837.

¹⁰⁴⁷ “Cumhuriyet Halk Fırkasının Kaza Heyeti Müteşebbisleri”, *Malatya*, S. 89, 2 Temmuz 1925, s. 2. 1925 belediye seçimlerinde Mahmut Efendi seçilmiş olup söz konusu gazetede Akçadağ belediye reisi olarak adı geçmektedir.

¹⁰⁴⁸ “Arga Belediye Reisi”, *Fırat*, S. 176, 6 Eylül 1934, s. 3.

¹⁰⁴⁹ “Belediye Seçimleri”, *Fırat*, S. 188, 18 Ekim 1934, s. 1. Belediye meclisi tarafından Avukat Mehmet Bey başkanlığa seçilmiş ancak işlerinin yoğunluğu nedeniyle istifa etmiştir. Daha sonra Ahmet Bey başkan seçilmiştir.

¹⁰⁵⁰ BCA, 490.01, 278.116.3, lef 58.

¹⁰⁵¹ BCA, 490.01, 258.1027.1, lef 108-109. Chp il başkanı Şefik Tugay’ın parti genel sekreterliğine çektiği 17.11.1942 tarihli telgrafta İ. Hakkı Kasapbaşıoğlu’nun yeni başkan olarak seçildiğini belirtmektedir.

EK: 16**1929- 1950 Yılları Arasında Arapkir İlçesinde Görev Yapan Kaymakamlar**

Kaymakam	Görev Süresi
Şefik Bey	30 Temmuz 1930- 15 Kasım 1932 ⁽¹⁰⁵²⁾
İbrahim Bey(Dikmen)	8 Mayıs 1933 ⁽¹⁰⁵³⁾ - 4 Ocak 1936
Celal Bey(Somer)	4 Ocak 1936 ⁽¹⁰⁵⁴⁾ - 5 Ekim 1937
Hami Arıkan	5 Ekim 1937 ⁽¹⁰⁵⁵⁾ - 11 Temmuz 1938
Fuat Aksoy	11 Temmuz 1938 ⁽¹⁰⁵⁶⁾ - 30 Mart 1939
Emin Köksal	30 Mart 1939 ⁽¹⁰⁵⁷⁾ - 24 Ocak 1940
Halil Demirbağ	24 Ocak 1940 ⁽¹⁰⁵⁸⁾ - 5 Şubat 1943
İhsan Ediz	5 Şubat 1943 ⁽¹⁰⁵⁹⁾ - Temmuz 1946
Hikmet Üner	Temmuz 1946 ⁽¹⁰⁶⁰⁾ - 14 Ekim 1946
Bedii Güven	14 Ekim 1946 ⁽¹⁰⁶¹⁾ - 7 Ocak 1947 ⁽¹⁰⁶²⁾
Cihat Mutver	9 Mayıs 1947 ⁽¹⁰⁶³⁾ - 16 Temmuz 1948 ⁽¹⁰⁶⁴⁾
İrfan İplikçi	11 Mayıs 1949 ⁽¹⁰⁶⁵⁾ - 20 Temmuz 1950 ⁽¹⁰⁶⁶⁾

1926-1950 Yılları Arasında Görev Yapan Arapkir Belediye Başkanları

Mehmet Kadir Bey	1923-1924
Ziyver Efendi	1924-1925
Cemil Bey	1925-1929
Nazım Bilge Fadilloğlu	1929-1946
Rasim Kaşkal	1946-1950
Bedrettin Tolga	1950-1958

Kaynak: Arapkir Belediyesi Bilgilendirme Yazısı, Sayı: M.44.3.ARA.0.10.14/108, 02.06.2014. BCA, 490.01, 258.1027.1, lef 108-109. Chp il başkanı Şefik Tugay'ın parti genel sekreterliğine çektiği 17.11.1942 tarihli telgrafta Nazım Fadilloğlu'nun yeniden başkan olarak seçildiğini belirtmektedir, Ş. Oral, "Arapkir Belediye Başkanı Vazifeye Başladı", *Fırat*, S. 1262, 11 Haziran 1946, s. 2.(Rasim Kaşkal'ın 1946 belediye seçimlerinde yeni başkan olarak vazifeye başladığı ile ilgili bir haber),

¹⁰⁵² "Kararnameler", *Resmi Gazete*, S. 2258, 22 Kasım 1932, Ankara, s. 2019.

¹⁰⁵³ "Kararnameler", *Resmi Gazete*, S. 2398, 11 Mayıs 1933, 2458.

¹⁰⁵⁴ "Kararnameler", *Resmi Gazete*, S. 3211, 21 Ocak 1936, s. 5961.

¹⁰⁵⁵ "Kararnameler", *Resmi Gazete*, S. 3733, 13 Ekim 1937, s. 8839.

¹⁰⁵⁶ "Kararnameler", *Resmi Gazete*, S. 3961, 16 Temmuz 1938, s. 10308.

¹⁰⁵⁷ "Kararnameler", *Resmi Gazete*, S. 4176, 6 Nisan 1939, s. 11527.

¹⁰⁵⁸ "Kararnameler", *Resmi Gazete*, S. 4429, 9 Şubat 1940, s. 13346.

¹⁰⁵⁹ "Kararnameler", *Resmi Gazete*, S. 5328, 11 Şubat 1943, s. 4461.

¹⁰⁶⁰ "Arapkir Kaymakamı Tekaüt Oldu", *Fırat*, S. 1275, 26 Temmuz 1946, s. 3.

¹⁰⁶¹ "Kararlar", *Resmi Gazete*, S. 6441, 23 Ekim 1946, s. 11349.

¹⁰⁶² "Kararlar", *Resmi Gazete*, S. 6507, 16 Ocak 1947, s. 11778.

¹⁰⁶³ "Kararlar", *Resmi Gazete*, S. 6615, 26 Mayıs 1947, s. 12348.

¹⁰⁶⁴ "Kararlar", *Resmi Gazete*, S. 6965, 23 Temmuz 1948, s. 14453.

¹⁰⁶⁵ "Kararlar", *Resmi Gazete*, S. 7219, 30 Mayıs 1949, s. 16221.

¹⁰⁶⁶ "Karar", *Resmi Gazete*, S. 7568, 28 Temmuz 1950, s. 18837.

EK: 17**1929- 1950 Yılları Arasında Besni İlçesinde Görev Yapan Kaymakamlar**

Kaymakam	Görev Süresi
Şemsettin Bey	4 Nisan 1929 ⁽¹⁰⁶⁷⁾ - 9 Ocak 1930 ⁽¹⁰⁶⁸⁾
Yusuf Ziya Bey	23 Ocak 1930 ⁽¹⁰⁶⁹⁾ Göreve başlayamadan vefat etmiştir.
Esat Bey	13 Mayıs 1930 ⁽¹⁰⁷⁰⁾ - 16 Eylül 1931 ⁽¹⁰⁷¹⁾
Abdülkerim Refii Bey	27 Mart 1932 ⁽¹⁰⁷²⁾ - 24 Eylül 1932 ⁽¹⁰⁷³⁾
Mehmet Ali Bey	01 Ocak 1933 ⁽¹⁰⁷⁴⁾ - 19 Temmuz 1934 ⁽¹⁰⁷⁵⁾
Nesip Bey(Ararat)	19 Temmuz 1934- 23 Ocak 1938 ⁽¹⁰⁷⁶⁾
Tevfik Kutlar	11 Temmuz 1938 ⁽¹⁰⁷⁷⁾ - 28 Temmuz 1940 ⁽¹⁰⁷⁸⁾
Tevfik Kutlar(2. kez)	28 Eylül 1940 ⁽¹⁰⁷⁹⁾ - 27 Kasım 1942
Muhsin Doğu	27 Kasım 1942 ⁽¹⁰⁸⁰⁾ - 28 Ekim 1943
Akif Rahmi Kocamanoğlu	28 Ekim 1943 ⁽¹⁰⁸¹⁾ - 20 Temmuz 1944 ⁽¹⁰⁸²⁾
Hüsnü Gider	22 Ekim 1945 ⁽¹⁰⁸³⁾ - 14 Ekim 1946 ⁽¹⁰⁸⁴⁾
Hikmet Üner	Aralık 1946 ⁽¹⁰⁸⁵⁾ - 07 Ocak 1947
Bedii Güven	07 Ocak 1947 ⁽¹⁰⁸⁶⁾ - 26 Temmuz 1948 ⁽¹⁰⁸⁷⁾
Muzaffer Tanrıöver	21 Ekim 1948 ⁽¹⁰⁸⁸⁾ - 22 Haziran 1950 ⁽¹⁰⁸⁹⁾

¹⁰⁶⁷ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 1176, 25 Nisan 1929, s. 7052.

¹⁰⁶⁸ BCA, 030.11.1, 53.2.1. 3832 sayılı üçlü kararnameyle Dahiliye Vekaleti emrine alınmıştır.

¹⁰⁶⁹ BCA,030.11.1, 53.3.12. 3870 sayılı üçlü kararnameyle 23 Ocak 1930 tarihinde Yusuf Ziya Bey Besni kaymakamlığına tayin edilmiştir. Ancak 18 Şubat 1930 tarihinde vefat ettiği için Besni’de görev yapamamıştır, bkz. “Aramızdan Ayrılanlar”, *İdare Dergisi*, S. 23, 3 Şubat 1930, s. 296.

¹⁰⁷⁰ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 1538, 06 Temmuz 1930, s. 9197.

¹⁰⁷¹ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 1923, 13 Ekim 1931, s. 907.

¹⁰⁷² “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 2068, 04 Nisan 1932, s. 1335.

¹⁰⁷³ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 2238, 30 Ekim 1932, s. 1965.

¹⁰⁷⁴ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 2310, 22 Ocak 1933, s. 2165.

¹⁰⁷⁵ “Kararname”, *Resmi Gazete*, S. 2778, 15 Ağustos 1934, s. 4223.

¹⁰⁷⁶ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 3823, 01 Şubat 1938, s. 9322.

¹⁰⁷⁷ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 3964, 20 Temmuz 1938, s. 10325.

¹⁰⁷⁸ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 4576, 01 Ağustos 1940, s. 14418.

¹⁰⁷⁹ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 4630, 05 Ekim 1940, s. 14793.

¹⁰⁸⁰ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 5272, 02 Aralık 1942, s. 4077.

¹⁰⁸¹ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 5555, 13 Kasım 1943, s. 6045.

¹⁰⁸² “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 5767, 27 Temmuz 1944, s. 7374.

¹⁰⁸³ BCA, 030.11.1, 178.29.8. 19756 sayılı üçlü kararnameyle Hüsnü Gider Besni’ye atanmıştır.

¹⁰⁸⁴ “Kararlar”, *Resmi Gazete*, S. 6440, 22 Ekim 1946, s. 11345.

¹⁰⁸⁵ “Tayinler”, *Fırat*, S. 1309, 16 Aralık 1946, s. 2. Eski Arapkir kaymakamı Hikmet Üner, Besni kaymakamlığına atanmıştır.

¹⁰⁸⁶ BCA, 030.11.1, 189.1.5. 20797 sayılı üçlü kararnameyle Arapkir kaymakamı Bedii Güven Besni’ye atanmıştır.

¹⁰⁸⁷ “Kararlar”, *Resmi Gazete*, S. 6967, 26 Temmuz 1948, s. 14469.

¹⁰⁸⁸ “Kararlar”, *Resmi Gazete*, S. 7044, 03 Kasım 1948, s. 15066.

¹⁰⁸⁹ “Kararlar”, *Resmi Gazete*, S. 7543, 27 Haziran 1950, s. 18667. Muzaffer Tanrıöver Hilvan’a atanmıştır.

EK: 18**Tek Parti Döneminin Besni Belediye Başkanları(1925-1950)**

Belediye Başkanı	Görev Süresi
Ali Bey	1925(¹⁰⁹⁰)-1927
Reşit Bey(Ağar)	1927-1932
Mustafa Mutlu	1932-1942(¹⁰⁹¹)
Tahsin Sümer	1942(¹⁰⁹²)-1946(¹⁰⁹³)
Abdülkadir Özbay	1946-1950(¹⁰⁹⁴)
Hüseyin Baykara	1950(¹⁰⁹⁵)

¹⁰⁹⁰ “Cumhuriyet Halk Fırkasının Kaza Heyeti Müteşebbisleri”, *Malatya*, S. 89, 2 Temmuz 1925, s. 2.

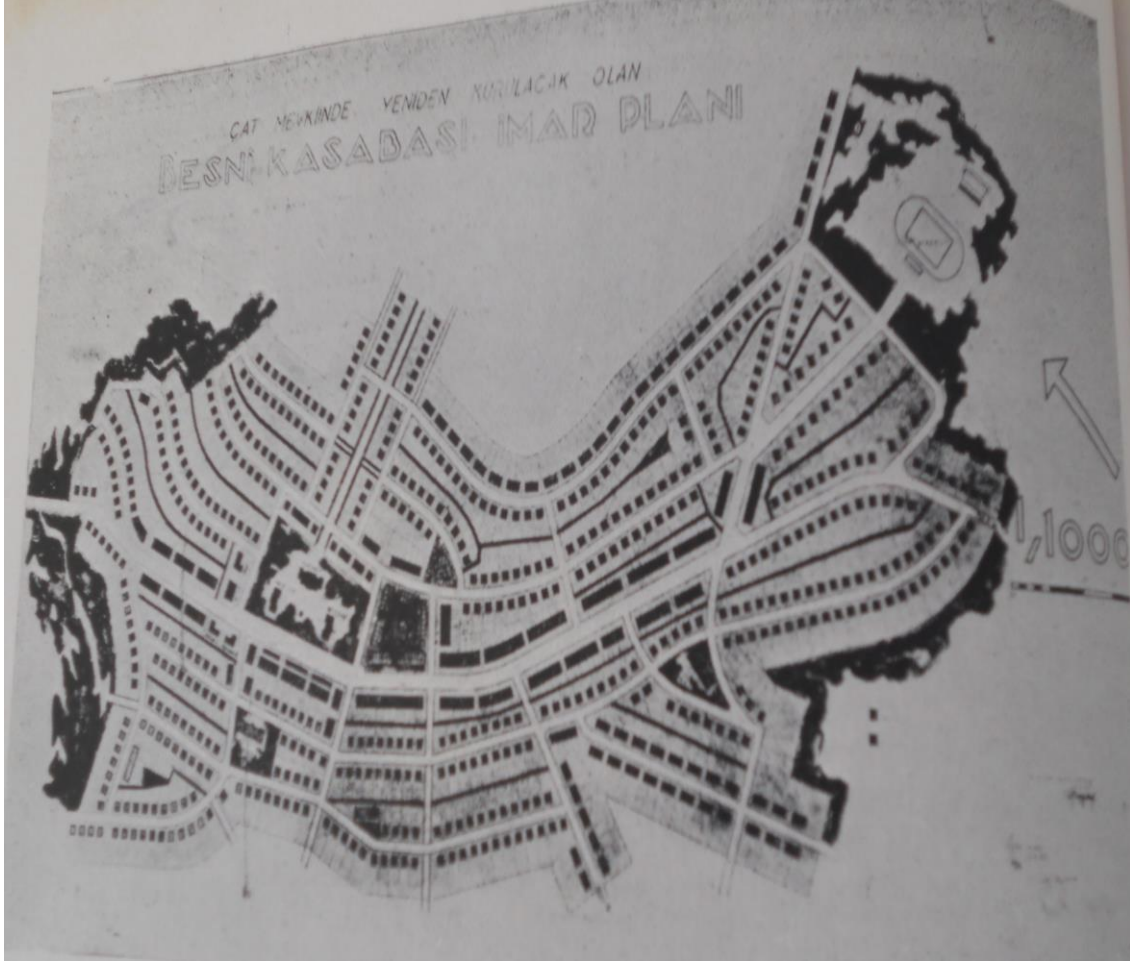
¹⁰⁹¹ BCA, 490.01, 312.1274.2, lef 9. Mustafa Mutlu’nun milletvekili olabilmek için CHP Genel Sekreterliğine verdiği hal tercümesinde 04 .08.1932 ile 10.11.1942 tarihleri arasında 3 devre(10 sene aralıksız)Besni belediye reisliğinde bulunduğunu belirtmektedir. Ayrıca çalışmamızın Besni belediyesi başlıklı kısmında belediye reisi Mustafa Mutlu’nun 1932-1934 yılları arasındaki çalışmalarıyla ilgili verdiğimiz bilgiden de anlaşılacağı üzere 1932 yılında göreve başlamıştır.

¹⁰⁹² BCA, 490.01, 258.1027.1, lef 108-109. Chp il başkanı Şefik Tugay’ın parti genel sekreterliğine çektiği 17.11.1942 tarihli telgrafta Tahsin Sümer’in yeni başkan olarak seçildiğini belirtmektedir.

¹⁰⁹³ BCA, 490.01, 312.1273.1, lef 28. Tahsin Sümer’in 1946 yılında milletvekili olmak için CHP genel merkezine verdiği hal tercümesinden anlaşıldığına göre; Ali oğlu Tahsin Sümer eski Malatya milletvekili Reşit Ağar’ın yeğenidir.

¹⁰⁹⁴ TBMM Olumluk Kağıdı Sicil No: 1798, Abdülkadir Özbay Hal Tercümesi, IX. Dönem Malatya Milletvekili(1950), s. 2. Abdülkadir bey 3,5 sene belediye başkanlığı yapmıştır. 1950 yılında istifa etmiştir.

¹⁰⁹⁵ BCA, 490.01, 374.1576.2, lef 42. CHP Malatya il başkanı Lütfi Sayman’ın 3 Nisan 1950 tarihinde CHP genel merkezine gönderdiği yazıda milletvekilliği adaylarını belirlemek için toplanacak parti yoklama kuruluna iştirak edecek delegelerin adalarının yer aldığı listede Besni belediye başkanı olarak Hüseyin Baykara gözükmektedir. Ayrıca 12 Aralık 1950 tarihinde Tokat milletvekili Zihni Betil tarafından CHP Malatya il teşkilatına gönderilen yazıda il başkanlığının yapacağı çalışmalara eski Besni belediye başkanı Hüseyin Baykara’nın da katılacağı belirtilmiştir bkz. BCA, 490.01, 175.700.1, lef 49.

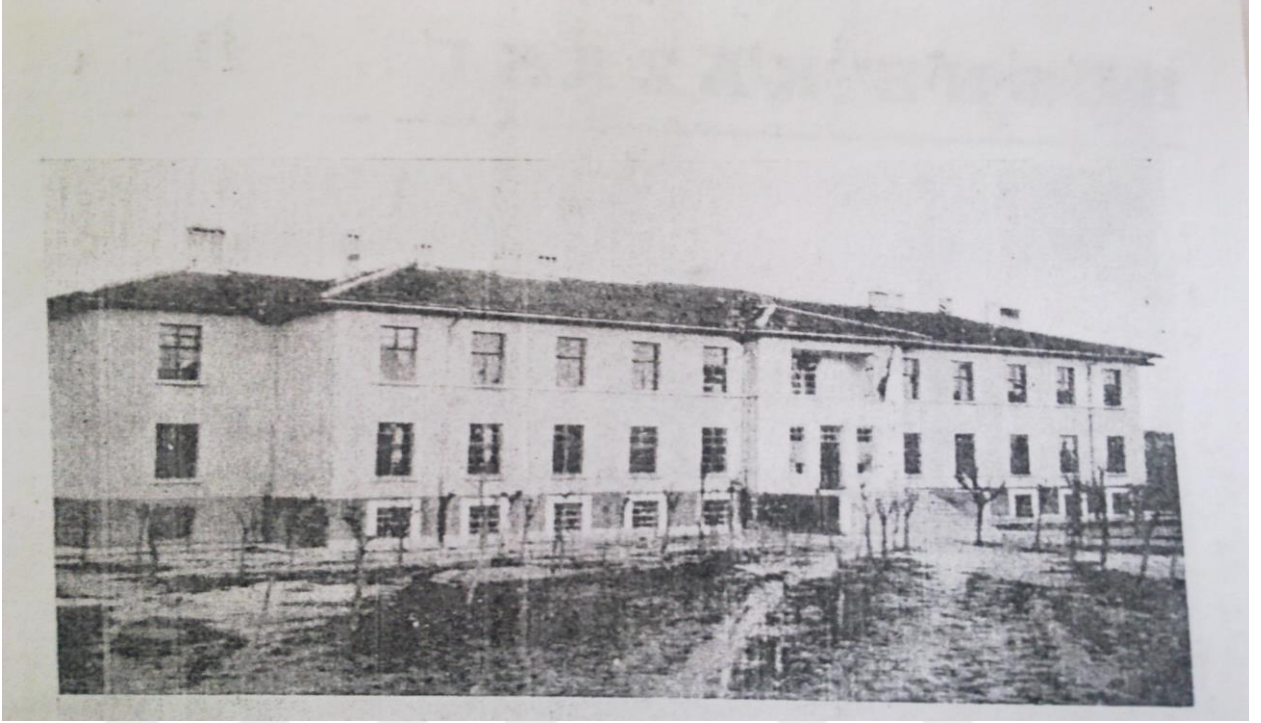

Çat Mevkiinde Yeniden Kurulacak Olan Besni Kasabasının 1/1000 Ölçekli İmar Planı

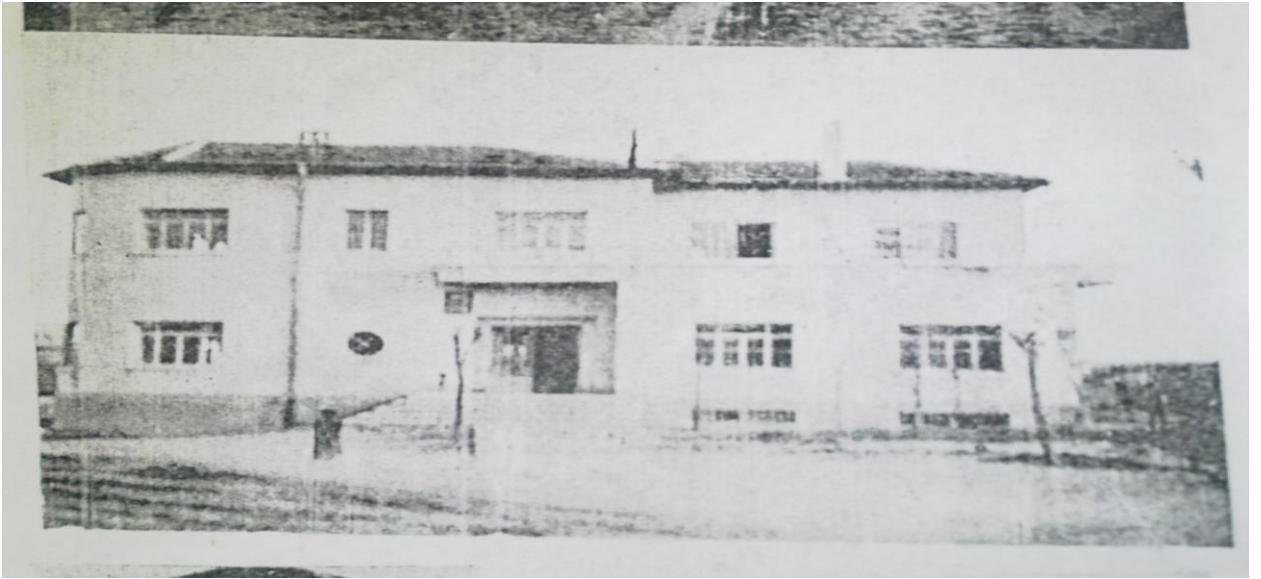
Yeni imar mıntıkası 50 yıl içerisinde 10.000 nüfusa haiz olacak şekilde 65 hektar arazi üzerine yapılmıştır. Yol yapı ve kanunlarına uygun olarak yapılan bu imar planında meskenler, resmi daireler, ticaret ve sanayi alanları, meydanları, askeri kısımlar vb. yerler bulunmakta olup, ana caddenin 12 m. genişliğinde olması uygun görülmüş ve gerektiğinde ağaçlandırılması düşünülmüş, diğer caddelerin ise 9.5 m. genişliğinde olması planlanmıştır. Sanayi mahalleri ve mezbahanın şehrin bitiminde yer almasına karar verilmiştir.(*).

* “Şehirlerimizin İmar Planları: Besni”, *Belediyeler Dergisi*, S. 62, Belediyeler Bankası, Ankara, Ekim 1940, s. 46- 47. Besni kaza merkezi planın yapıldığı tarihten sonra geçen 10 yıl içinde yani 1950 yılında 10.477 kişiyi bulmuştur, bkz. *Genel Nüfus Sayımı 22 Ekim 1950*, Yayın No: 316, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, Aralık 1950, s. 19.

EK: 21

Besni Kazası Hükümet Konağı

Besni Belediye Dairesi(*)

* “Besne Kazası”, *L’illustration De L’ Orient*, No: 16-17-18-19, İstanbul, 1949, s. 48.

EK: 22

1928- 1950 Yılları Arasında Görev Yapan Darende Kaymakamları

Kaymakam	Görev Süresi
Şevket Bey	03.03.1928 ⁽¹⁰⁹⁶⁾ - 16.09.1931 ⁽¹⁰⁹⁷⁾
Tevfik Bey	25.06.1933 ⁽¹⁰⁹⁸⁾ - Tespit edilemedi
Memduh Bey(Payzen)	25.03.1935 ⁽¹⁰⁹⁹⁾ - 16.08.1938 ⁽¹¹⁰⁰⁾
Kerim Tümay	19.04.1939 ⁽¹¹⁰¹⁾ - 24.01.1940
Nurettin Akkoyunlu	24.01.1940 ⁽¹¹⁰²⁾ - 05.02.1943
İbrahim Hakkı Güngör	05.02.1943 ⁽¹¹⁰³⁾ - 28.02.1946 ⁽¹¹⁰⁴⁾
Cihat Mutver	16.05.1946 ⁽¹¹⁰⁵⁾ - 09.05.1947 ⁽¹¹⁰⁶⁾
Sadık Günel	10.07.1947 ⁽¹¹⁰⁷⁾ - 07.01.1948 ⁽¹¹⁰⁸⁾
Kemal Özkan Paşaoğlu	17.02.1948 ⁽¹¹⁰⁹⁾ - 29.04.1949 ⁽¹¹¹⁰⁾
Haydar Özkin	11.05.1949 ⁽¹¹¹¹⁾ - 20.07.1950 ⁽¹¹¹²⁾

1926-1950 Darende Belediye Başkanları

Belediye Başkanı	Görev Süresi
Veli Eren	1926-1930
Mehmet Taha Buyurgan	1930-1946
Mustafa Özalp	1946-1950

Kaynak: Darende Belediyesi Bilgilendirme Yazısı, 05 Haziran 2014(Belediye başkan yardımcısı Durmuş Doğan imzalı belge olup sayı ve tarih bulunmamakta 05.06.2014 tarihi tarafımıza ulaşan elektronik posta tarihidir. Veli Eren'in 1934 tarihine kadar görev yaptığı belirtilmişse de bu bilginin yanlış olduğunu düşünmekteyiz.) "Kurultaya Kutlama Telgrafı Çekenler: Cumhuriyet Halk Fırkası Teşkilatı", *Türk Dili*, S. 8, Türk Dili Tetkik Cemiyeti Bülteni, Eylül 1934, s.131(Belediye reisi olarak Mehmet Bey'in adı geçmektedir. Bir dönem önce seçildiğini tahmin ediyoruz.), BCA, 490.01, 258.1027.1, lef 77-78, (İl başkanı Şefik Tugay'ın telgrafta Taha Buyurgan'ın yeniden belediye başkanlığına seçildiğini belirtmektedir.) BCA, 490.01, 175.700.1, lef 175,(İl başkanı Lütfi Sayman tarafından 23 Ocak 1947 tarihinde Darende belediye başkanı Mustafa Özalp'in 1946 kongresinde ilçe başkanlığına seçildiği belirtilmiştir.),

¹⁰⁹⁶ BCA, 030.11.1, 38.7.17. Şevket Bey 1411 sayılı üçlü kararnameyle Darende'ye atanmıştır.

¹⁰⁹⁷ "Kararnameler", *Resmi Gazete*, S. 1923, 13 Ekim 1931. Şevket Bey Yıldızeli'ne atanır.

¹⁰⁹⁸ "Kararnameler", *Resmi Gazete*, S. 2450, 12 Temmuz 1933, s. 2860.

¹⁰⁹⁹ "Kararnameler", *Resmi Gazete*, S. 2966, 01 Nisan 1935, s. 4975. Memduh Bey Hekimhan'dan gelmiştir.

¹¹⁰⁰ "Kararnameler", *Resmi Gazete*, S. 4003, 05 Eylül 1938, s. 10563. Memduh Payzen İskilip'e atanır.

¹¹⁰¹ "Kararnameler", *Resmi Gazete*, S. 4193, 26 Nisan 1935, s. 11951. Zile Kaymakamı Darende'ye atanmıştır.

¹¹⁰² "Kararnameler", *Resmi Gazete*, S. 4429, 09 Şubat 1940, s. 13346. Kerim Bey Alucra kaymakamlığına, Alucra kaymakamı da Darende'ye atanmıştır.

¹¹⁰³ "Kararnameler", *Resmi Gazete*, S. 5328, 11Şubat 1943, s. 4461. Nurettin Bey Gediz'e Gönen kaymakamı Hakkı Güngör Darende'ye atanır.

¹¹⁰⁴ "Kararlar", *Resmi Gazete*, S. 6250, 07 Mart 1946, s. 10221. İ. Hakkı Güngör Sivrihisar'a atanmıştır.

¹¹⁰⁵ "Kararlar", *Resmi Gazete*, S. 6320, 30 Mayıs 1946, s. 10666.

¹¹⁰⁶ "Kararlar", *Resmi Gazete*, S. 6615, 26 Mayıs 1947, s. 12348. Cihat Mutver Arapkir'e atanmıştır.

¹¹⁰⁷ "Kararlar", *Resmi Gazete*, S. 6662, 19 Temmuz 1947, s. 12682. İzmir Hukuk İşleri Müdürü Sadık Günel Darende'ye atanmıştır.

¹¹⁰⁸ "Kararlar", *Resmi Gazete*, S. 6804, 13 Ocak 1948, s. 13486. Sadık Günel Balıkesir İvrindi'ye atanmıştır.

¹¹⁰⁹ "Karar", *Resmi Gazete*, S. 6842, 26 Şubat 1948, s. 13674. Samsun Maiyyet Memuru Kemal Özkan Darende'ye atanmıştır.

¹¹¹⁰ "Karar", *Resmi Gazete*, S. 7209, 17 Mayıs 1949, s. 16141. Kemal Paşaoğlu Bitlis Tatvan'a atanmıştır.

¹¹¹¹ "Kararlar", *Resmi Gazete*, S. 7219, 30 Mayıs 1949, s. 16221. Erzurum Maiyyet Memuru Haydar Özkin Darende'ye atanmıştır.

¹¹¹² "Kararlar", *Resmi Gazete*, S. 7567, 27 Temmuz 1950, s. 18833. Haydar Özkin Şarkikaraağaç'a, Şarkikaraağaç kaymakamı Arif Yüksel Darende'ye atanmıştır.

۶۸۹
۶۹۰
۶۹۱
۶۹۲
۶۹۳
۶۹۴
۶۹۵
۶۹۶
۶۹۷
۶۹۸
۶۹۹
۷۰۰
۷۰۱
۷۰۲
۷۰۳
۷۰۴
۷۰۵
۷۰۶
۷۰۷
۷۰۸
۷۰۹
۷۱۰
۷۱۱
۷۱۲
۷۱۳
۷۱۴
۷۱۵
۷۱۶
۷۱۷
۷۱۸
۷۱۹
۷۲۰
۷۲۱
۷۲۲
۷۲۳
۷۲۴
۷۲۵
۷۲۶
۷۲۷
۷۲۸
۷۲۹
۷۳۰
۷۳۱
۷۳۲
۷۳۳
۷۳۴
۷۳۵
۷۳۶
۷۳۷
۷۳۸
۷۳۹
۷۴۰
۷۴۱
۷۴۲
۷۴۳
۷۴۴
۷۴۵
۷۴۶
۷۴۷
۷۴۸
۷۴۹
۷۵۰
۷۵۱
۷۵۲
۷۵۳
۷۵۴
۷۵۵
۷۵۶
۷۵۷
۷۵۸
۷۵۹
۷۶۰
۷۶۱
۷۶۲
۷۶۳
۷۶۴
۷۶۵
۷۶۶
۷۶۷
۷۶۸
۷۶۹
۷۷۰
۷۷۱
۷۷۲
۷۷۳
۷۷۴
۷۷۵
۷۷۶
۷۷۷
۷۷۸
۷۷۹
۷۸۰
۷۸۱
۷۸۲
۷۸۳
۷۸۴
۷۸۵
۷۸۶
۷۸۷
۷۸۸
۷۸۹
۷۹۰
۷۹۱
۷۹۲
۷۹۳
۷۹۴
۷۹۵
۷۹۶
۷۹۷
۷۹۸
۷۹۹
۸۰۰
۸۰۱
۸۰۲
۸۰۳
۸۰۴
۸۰۵
۸۰۶
۸۰۷
۸۰۸
۸۰۹
۸۱۰
۸۱۱
۸۱۲
۸۱۳
۸۱۴
۸۱۵
۸۱۶
۸۱۷
۸۱۸
۸۱۹
۸۲۰
۸۲۱
۸۲۲
۸۲۳
۸۲۴
۸۲۵
۸۲۶
۸۲۷
۸۲۸
۸۲۹
۸۳۰
۸۳۱
۸۳۲
۸۳۳
۸۳۴
۸۳۵
۸۳۶
۸۳۷
۸۳۸
۸۳۹
۸۴۰
۸۴۱
۸۴۲
۸۴۳
۸۴۴
۸۴۵
۸۴۶
۸۴۷
۸۴۸
۸۴۹
۸۵۰
۸۵۱
۸۵۲
۸۵۳
۸۵۴
۸۵۵
۸۵۶
۸۵۷
۸۵۸
۸۵۹
۸۶۰
۸۶۱
۸۶۲
۸۶۳
۸۶۴
۸۶۵
۸۶۶
۸۶۷
۸۶۸
۸۶۹
۸۷۰
۸۷۱
۸۷۲
۸۷۳
۸۷۴
۸۷۵
۸۷۶
۸۷۷
۸۷۸
۸۷۹
۸۸۰
۸۸۱
۸۸۲
۸۸۳
۸۸۴
۸۸۵
۸۸۶
۸۸۷
۸۸۸
۸۸۹
۸۹۰
۸۹۱
۸۹۲
۸۹۳
۸۹۴
۸۹۵
۸۹۶
۸۹۷
۸۹۸
۸۹۹
۹۰۰
۹۰۱
۹۰۲
۹۰۳
۹۰۴
۹۰۵
۹۰۶
۹۰۷
۹۰۸
۹۰۹
۹۱۰
۹۱۱
۹۱۲
۹۱۳
۹۱۴
۹۱۵
۹۱۶
۹۱۷
۹۱۸
۹۱۹
۹۲۰
۹۲۱
۹۲۲
۹۲۳
۹۲۴
۹۲۵
۹۲۶
۹۲۷
۹۲۸
۹۲۹
۹۳۰
۹۳۱
۹۳۲
۹۳۳
۹۳۴
۹۳۵
۹۳۶
۹۳۷
۹۳۸
۹۳۹
۹۴۰
۹۴۱
۹۴۲
۹۴۳
۹۴۴
۹۴۵
۹۴۶
۹۴۷
۹۴۸
۹۴۹
۹۵۰
۹۵۱
۹۵۲
۹۵۳
۹۵۴
۹۵۵
۹۵۶
۹۵۷
۹۵۸
۹۵۹
۹۶۰
۹۶۱
۹۶۲
۹۶۳
۹۶۴
۹۶۵
۹۶۶
۹۶۷
۹۶۸
۹۶۹
۹۷۰
۹۷۱
۹۷۲
۹۷۳
۹۷۴
۹۷۵
۹۷۶
۹۷۷
۹۷۸
۹۷۹
۹۸۰
۹۸۱
۹۸۲
۹۸۳
۹۸۴
۹۸۵
۹۸۶
۹۸۷
۹۸۸
۹۸۹
۹۹۰
۹۹۱
۹۹۲
۹۹۳
۹۹۴
۹۹۵
۹۹۶
۹۹۷
۹۹۸
۹۹۹
۱۰۰۰

۱. محمد علی
 ۲. محمد علی
 ۳. محمد علی
 ۴. محمد علی
 ۵. محمد علی
 ۶. محمد علی
 ۷. محمد علی
 ۸. محمد علی
 ۹. محمد علی
 ۱۰. محمد علی

23 Şubat 1921 tarih ve 689 numaralı İcra Vekiller Heyeti tarafından hazırlanmış kanun
layihası.(*)

“ 1. madde: Malatya'nın Akçadağ kazasına merbut Hekimhan, Hasançelebi, Gelengeç nahiyelerinden mürekkeb olmak ve merkezi Hekimhan kasabası bulunmak üzere Hekimhan kazası teşkil olunmuş ve kazayı mezkur Malatya'ya raptedilmiştir.

2. madde: Keban madeni kazasının İçer nahiyesi merbutatından İşleman, Eğtir, Merzume, Koşu, Çavuş, Muho, Bozan, Haylican, Mihail, Kışla, Aydınuşağı, Katıl ve Hürriyet karyeleri Hekimhan merkezine ve Karaca nahiyesinin kurayı mütebakiesi Tahir nahiyesine raptedilmiş ve Karaca nahiyesi lağvolunmuştur.

3. madde: 1337 seneyi(1921) martı ibtidasından itibaren meriyül icra olan iş bu kararnamenin icrayı ahkamına Heyeti Vükela memurdur.

23 Şubat 1337(1921)

* BCA, 030.18.1.1, 2.36.15.

EK: 24

1928- 1950 Yılları Arasında Görev Yapan Hekimhan Kaymakamları

Kaymakam	Görev Süresi
Hamdi Bey	21.02.1928 ⁽¹¹¹³⁾ -28.08.1929 ⁽¹¹¹⁴⁾
Necati Bey	28.08.1929- 03.07.1932 ⁽¹¹¹⁵⁾
Halil Rıfat Bey	16.11.1932 ⁽¹¹¹⁶⁾ - 15.11.1933 ⁽¹¹¹⁷⁾
Emin Bey	04.12.1933 ⁽¹¹¹⁸⁾ - 17.04.1934
Memduh Bey	17.04.1934 ⁽¹¹¹⁹⁾ - 25.03.1935 ⁽¹¹²⁰⁾
Suphi Aktan	23.06.1935 ⁽¹¹²¹⁾ - 20.07.1936
Hüsnü Arın	20.07.1936 ⁽¹¹²²⁾ - 12.05.1937 ⁽¹¹²³⁾
Necdet Taşar	05.10.1937 ⁽¹¹²⁴⁾ - 27.07.1940 ⁽¹¹²⁵⁾
Emin Köksal	28.07.1940 ⁽¹¹²⁶⁾ - 20.09.1942 ⁽¹¹²⁷⁾
Ekrem Anıt	28.10.1942 ⁽¹¹²⁸⁾ - 10.07.1944
Ali Rıza Aksu	10.07.1944 ⁽¹¹²⁹⁾ - 31 Mayıs 1945
Behçet Savaş	31.05.1945 ⁽¹¹³⁰⁾ - 26.07.1947 ⁽¹¹³¹⁾
Turgut Timur	17.02.1948 ⁽¹¹³²⁾ - 25.11.1948
Osman Meriç	25.11.1948 ⁽¹¹³³⁾ - 12.09.1949
Hikmet Gülsen	12.09.1949 ⁽¹¹³⁴⁾ - 20.07.1950 ⁽¹¹³⁵⁾

¹¹¹³ BCA, 030.11.1, 38.6.13, lef 3.

¹¹¹⁴ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 1290, 10 Eylül 1929, s. 8239- 8240. Kangal kaymakamlığına atanmıştır.

¹¹¹⁵ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 2140, 03 Temmuz 1932, s. 1662. Lapseki kaymakamlığına atanmıştır.

¹¹¹⁶ BCA, 030.11.1, 74.31.15, lef 3. İskilip kaymakamı Rıfat Bey, Hekimhan’a atanmıştır.

¹¹¹⁷ BCA, 030.11.1, 83.42.8, lef 3. Vali İ. Ethem Bey ile birlikte vilayet jandarma kumandanı, Hekimhan kaymakamı H. Rıfat Bey ve kaza jandarma kumandanı yüzbaşı İhsan Bey’in soyulması üzerine Dahiliye vekaletinin tezkeresiyle kaymakam vekalet emrine alınırken kaza jandarma kumandanı yüzbaşı İhsan Bey emekli edilmiştir.

¹¹¹⁸ BCA, 030.11.1, 83.43.12, lef 3. Yenişehir kaymakamı Emin Bey Hekimhan’a atanmıştır.

¹¹¹⁹ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 2698, 12 Mayıs 1934, s. 3774. Emin Bey Hendek’e, Kulp kaymakamı Memduh Bey Hekimhan’a atanmıştır.

¹¹²⁰ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 2966, 01 Nisan 1935, s. 4975. Memduh Bey, Darende’ye atanmıştır.

¹¹²¹ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 3042, 01 Temmuz 1935, s. 5443. Stajı biten Suphi Bey Hekimhan’a atanmıştır.

¹¹²² “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 3378, 10 Ağustos 1936, s. 7047. Suphi Aktan Arpaçay’a atanmıştır.

¹¹²³ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 3607, 18 Mayıs 1937, s. 8094. Hüsnü Arın Saimbeyli’ye atanmıştır.

¹¹²⁴ BCA, 030.11.1, 116.33.14, lef 3. İsmetpaşa Nahiye Müdürü Necdet Taşar Hekimhan’a atanmıştır.

¹¹²⁵ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 4576, 01 Ağustos 1940, s. 14417.

¹¹²⁶ BCA, 030.11.1, 140.24.4, lef 3.

¹¹²⁷ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 5222, 28 Eylül 1942, s. 3777.

¹¹²⁸ BCA, 030.11.1, 157.33.16, lef 3. Solhan kaymakamı Ekrem Anıt Hekimhan’a atanmıştır.

¹¹²⁹ BCA, 030.11.1, 168.18.5, lef 3. A. Rıza Aksu Hekimhan’a, Ekrem Anıt Adıyaman’a atanmıştır.

¹¹³⁰ BCA, 030.11.1, 175.14.7, lef 3. A. Rıza Aksu Kırıkhan’a atanmıştır.

¹¹³¹ “Karar”, *Resmi Gazete*, S. 6671, 30 Temmuz 1947, s. 12725. Behçet Savaş Perşembe’ye atanmıştır.

¹¹³² “Karar”, *Resmi Gazete*, S. 6842, 26 Şubat 1948, s. 13674.

¹¹³³ “Kararlar”, *Resmi Gazete*, S. 7068, 01 Aralık 1948, s. 15185.

¹¹³⁴ “Kararlar”, *Resmi Gazete*, S. 7313, 22 Eylül 1949, s. 16941. Osman Meriç Yenişehir kaymakamlığına atanmıştır.

¹¹³⁵ “Karar”, *Resmi Gazete*, S. 7568, 28 Temmuz 1950, s. 18837. Hikmet Gülsen Polatlıyan’a atanmıştır.

EK: 25

Tek Parti Döneminde Görev Yapan Hekimhan Belediye Başkanları(*) (1925-1950)

Belediye Başkanı	Görev Süresi
Mehmet Ali Bey	1925 ⁽¹¹³⁶⁾ -1934 ⁽¹¹³⁷⁾
Galip Bey(Mutlu)	1934 ⁽¹¹³⁸⁾ -1942 ⁽¹¹³⁹⁾
Bekir Behçet Eryazgan	1942 ⁽¹¹⁴⁰⁾ -1946 ⁽¹¹⁴¹⁾
Galip Mutlu	1946 ⁽¹¹⁴²⁾ -1950 ⁽¹¹⁴³⁾

(*)Cumhuriyet döneminden önce İbrahim Ağa belediye başkanı olarak görev yapmıştır. İbrahim Bey 1925 yılına kadar görev yapmıştır. Ancak elimizdeki bilgilerle belediyelerin elindeki bilgileri karşılaştırmak suretiyle ortak bir yargıya varma adına bilgi edinme yasası çerçevesinde başvurduğumuz Hekimhan belediyesine göre(Hekimhan Belediyesi Bilgilendirme Yazısı, S. 57173384/1-369, 04 Haziran 2014, Belediye Başkanı Ali Seydi Millioğulları tarafından imzalanarak Hekimhan kaymakamlığına sunulan yazıdır. Kaymakamlık aracılığıyla Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü tarafından tarafımıza ulaşan elektronik posta neticesinde ulaşılan belgedir.) İbrahim Ağa 1928 yılına kadar görev yapmıştır.

¹¹³⁶ “Cumhuriyet Halk Fırkasının Kaza Heyeti Müteşebbisleri”, *Malatya*, S. 89, 2 Temmuz 1925, s. 2.

¹¹³⁷ “Kurultaya Kutlama Telgrafı Çekenler: Cumhuriyet Halk Fırkası Teşkilatı”, *Türk Dili*, S. 8, Türk Dili Tetkik Cemiyeti Bülteni, Eylül 1934, s. 131.

¹¹³⁸ “Kazalarda Belediye Azalık Seçimleri Bitirildi Reis Ve Encümen Azaları Seçimine Geçildi”, *Fırat*, S. 187, 15 Ekim 1934, s. 2. Mesut oğlu Galip Bey Belediye Başkanı seçilmiştir.

¹¹³⁹ “Hekimhan Belediyesinin Faaliyeti”, *Fırat*, S. 586, 29 Eylül 1939, s. 1. Gazetede ki haberde belediye bütçesinin yükseltilmesi ve imar faaliyetleri konusunda yaptıkları çalışmalarla takdir edilen belediye başkanı Galip Mutlu’dan bahsedilmektedir. 1938 yılında belediye başkanlığına seçilen Galip Mutlu 1942 yılına kadar bu görevi sürdürmüştür.

¹¹⁴⁰ BCA, 490.01, 258.1027.1, lef 77-78. İl başkanı Şefik Tugay’ın CHP genel sekreterliğine gönderdiği telgrafta 1942 belediye seçimlerinden sonra Behçet Eryazgan’ın Hekimhan belediye başkanlığına seçildiğini belirtmektedir.

¹¹⁴¹ Hekimhan Belediyesi Bilgilendirme Yazısı, S. 57173384/1-369, 04 Haziran 2014, Belediye Başkanı Ali Seydi Millioğulları tarafından imzalanarak Hekimhan kaymakamlığına sunulan yazıdır. Kaymakamlık aracılığıyla Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü tarafından tarafımıza ulaşan elektronik posta neticesinde ulaşılan belgedir. Belgede Bekir Behçet Yazıcıoğlu olarak geçmektedir. Bize göre bu bilgide sehven yanlışlık yapılmıştır. Elimizdeki bilgilere göre dönemin belediye başkanının soyadı Yazgan ya da Eryazgan olarak kayıtlara yansımıştır.

¹¹⁴² BCA, 490.01, 175.700.1, lef 175. İl başkanı Lütfi Sayman tarafından 23 Ocak 1947 tarihinde CHP genel sekreterliğine gönderilen yazıda Hekimhan belediye başkanı Galip Mutlu’nun 1946 kongresinde yeniden ilçe başkanlığına seçildiği belirtilmiştir, “ Hekimhan Güzelleştirme Derneği Tüzüğü”, *Fırat*, S. 1549, 15 Haziran 1948, s. 2. Gazetede ki habere göre Hekimhan ilçesinde kurulan “Güzelleştirme Derneği” kurucu üyeleri arasında Hekimhan belediye başkanı Galip Mutlu’da yer almaktadır, “Hekimhan Kaymakamının Dikkatine”, *Yeni Malatya*, S. 13, 8 Ağustos 1949, s. 2. Bu gazete haberinde de Hekimhan belediyesinin faaliyetlerini eleştiren gazete muhabirini uyaran Galip Mutlu’nun 1949 yılı Ağustos ayında belediye başkanı olarak göreve devam ettiği yer almaktadır.

¹¹⁴³ BCA, 490.01, 374.1576.2, lef 43. 1950 yılı genel seçimlerinde Malatya milletvekili adaylarını belirlemek için toplanacak CHP yoklama kuruluna atılacak üyeler ve görevlerinin yazdığı belgede Hekimhan belediye başkanı olarak Galip Mutlu adı geçmektedir.

EK: 26

Kahta Belediyesi binası 1947 yılında inşa edilmiştir.(*).

Tek Parti Döneminde Görev Yapan Kahta Belediye Başkanları(1923-1950)

Belediye Başkanı	Görev Süresi
Hacı Mahmut Efendi	1923-1925
Hidayet Efendi	1925-1927
Şeyh Efendi	1927-1930
Ürfi Bey	1930-1934
Hüseyin Vehbi Onur	1934-1946
Mahmut Balıbey	1946-1950

Kaynak: “Milli Galeyan”, *Malatya*, S. 72, 5 Mart 1925, s. 1, “Kurultaya Kutlama Telgrafı Çekenler: Cumhuriyet Halk Fırkası Teşkilatı”, *Türk Dili*, S. 8, Türk Dili Tetkik Cemiyeti Bülteni, Eylül 1934, s. 128, “Kasabalardaki Fırka Namzetleri” , *Fırat*, S. 185, 8 Ekim 1934, s. 2, “Belediye Seçimi Kazalarda Bitirildi Şehrimizde Uzatıldı” , *Fırat*, S. 186, 11 Ekim 1934, s. 2, BCA, 490.01, 258.1027.1, lef 77- 78,(İl başkanı Şefik Tugay’ın CHP genel sekreterliğine gönderdiği telgrafta 1942 belediye seçimlerinden sonra Vehbi Onur’un yeniden belediye başkanlığına seçildiğini belirtmektedir.)BCA, 490.01, 312.1274.1, lef 20.(1950 yılı genel seçimlerinde Mustafa Naim Karaköylü’nün başkan olması için genel sekreterliğe gönderilen 11 Nisan 1950 tarihli telgrafta Kahta ilçe başkanı Mahmut Barutçu ile belediye başkanı Mahmut Balıbey isimleri de var. Bu belgeden 1950 CHP iktidarı sonuna kadar görev yaptığı anlaşılmaktadır, BCA, 490.01, 374.1576.2, lef 48.(4 Nisan 1950 tarihli bu belgede 1950 yılında yapılacak olan genel seçimlerde CHP milletvekili adaylarını belirlemek için yapılacak yoklama kuruluna katılacak üyelerin adları yer almaktadır. Kahta belediye başkanı Mahmut Balıbey’dir.)

* “Kahta”, *İller Bankası Belediyeler Yıllığı*, C. II, Ankara, 1949, s. 409.

EK: 27

1928- 1950 Yılları Arasında Görev Yapan Kahta Kaymakamları

Kaymakam	Görev Süresi
Adil Bey	1926-25.12.1928 ⁽¹¹⁴⁴⁾
Süreyya Bey	
Muhtar Bey	28.08.1929 ⁽¹¹⁴⁵⁾ -11.06.1931 ⁽¹¹⁴⁶⁾
Halit Bey	12.08.1931 ⁽¹¹⁴⁷⁾ - 19.07.1934 ⁽¹¹⁴⁸⁾
Kadri Özkazanç	23.06.1935 ⁽¹¹⁴⁹⁾ - 05.10.1937 ⁽¹¹⁵⁰⁾
Sırrı Yılmaz	29.07.1938 ⁽¹¹⁵¹⁾ - 29.04.1940
Reşat Bayatlı	29.04.1940 ⁽¹¹⁵²⁾ - 15.11.1940
Ziya Eroğlu	15.11.1940 ⁽¹¹⁵³⁾ - 07.06.1943 ⁽¹¹⁵⁴⁾
Kerim Tümay	05.07.1943 ⁽¹¹⁵⁵⁾ - 17.07.1943 ⁽¹¹⁵⁶⁾
Mustafa Güney	10.07.1944 ⁽¹¹⁵⁷⁾ - 27.05.1947 ⁽¹¹⁵⁸⁾
Ahmet Cevdet Geçkil	26.07.1947 ⁽¹¹⁵⁹⁾ -12.08.1947 ⁽¹¹⁶⁰⁾
Şükrü Zeki Uğurtan	17.11.1947 ⁽¹¹⁶¹⁾ -28.09.1949 ⁽¹¹⁶²⁾
Sebahattin Zaim	08.03.1950 ⁽¹¹⁶³⁾ - 18.08.1951 ⁽¹¹⁶⁴⁾

¹¹⁴⁴ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 1082, 02 Ocak 1929, s. 6356.

¹¹⁴⁵ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 1290, 10 Eylül 1929, s. 8239. Hayrabolu kaymakamı Kahta’ya atanmıştır.

¹¹⁴⁶ BCA, 030.11.1, 54.8.20.

¹¹⁴⁷ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 1888, 02 Eylül 1931, s. 785. Yaylak kaymakamı Halit Bey Kahta’ya atanmıştır.

¹¹⁴⁸ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 2778, 15 Ağustos 1934, s. 4223. Halit Bey, Bozcaada’ya atanmıştır.

¹¹⁴⁹ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 3042, 1 Temmuz 1935, s. 5443.

¹¹⁵⁰ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 3733, 13 Ekim 1937, s. 8840.

¹¹⁵¹ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 3977, 04 Ağustos 1938, s. 10397.

¹¹⁵² “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 4501, 06 Mayıs 1940, s. 13750. Sırrı Yılmaz Keban’a atanmıştır.

¹¹⁵³ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 4668, 23 Kasım 1940, s. 77. Reşat Bey Gölpinar’a atanırken, Ziya Eroğlu Kahta’ya atanmıştır.

¹¹⁵⁴ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 5430, 15 Haziran 1943, s. 5317. Ziya Bey, Akçadağ’a atanmıştır.

¹¹⁵⁵ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 5457, 16 Temmuz 1943, s. 5526.

¹¹⁵⁶ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 5469, 30 Temmuz 1943, s. 5620. Kerim Tümay bakanlık emrine alınmıştır.

¹¹⁵⁷ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 5760, 19 Temmuz 1944, s. 7314.

¹¹⁵⁸ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 6648, 03 Temmuz 1947, s. 12605. Mustafa Bey, Kurtalan’a atanmıştır.

¹¹⁵⁹ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 6671, 30 Temmuz 1947, s. 12725.

¹¹⁶⁰ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 6687, 21 Ağustos 1947, s. 12805.

¹¹⁶¹ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 6763, 25 Kasım 1947, s. 13161.

¹¹⁶² “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 7325, 11 Ekim 1949, s. 16997. Siirt Hukuk İşleri Müdürlüğüne atanmıştır.

¹¹⁶³ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 7459, 17 Mart 1950, s. 18109.

¹¹⁶⁴ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 7896, 28 Ağustos 1951, s. 1873.

EK: 28

1928-1950 Yılları Arasında Görev Yapan Kemaliye Kaymakamları

Kaymakam	Görev Süresi
Mehmet Tevfik Bey	1928-14.08.1931 ⁽¹¹⁶⁵⁾
Kamil Fuat Bey	16.09.1931 ⁽¹¹⁶⁶⁾ - 30.10.1932 ⁽¹¹⁶⁷⁾
Abdullah Şükrü Bey	25.06.1933 ⁽¹¹⁶⁸⁾ - 21.01.1935 ⁽¹¹⁶⁹⁾
Mazhar Bey(Başdoğan)	23.06.1935 ⁽¹¹⁷⁰⁾ - 13.07.1937 ⁽¹¹⁷¹⁾
Cemal Yaşar	13.07.1937- 29.04.1940 ⁽¹¹⁷²⁾
Mustafa Asım Oğuz	29.04.1940- 28.10.1943 ⁽¹¹⁷³⁾
Nuri Tanrısever	03.05.1944 ⁽¹¹⁷⁴⁾ - 20.03.1946 ⁽¹¹⁷⁵⁾
Cezmi Kartay	16.05.1946 ⁽¹¹⁷⁶⁾ - 28.04.1948 ⁽¹¹⁷⁷⁾
Bedii Güven	16.07.1948 ⁽¹¹⁷⁸⁾ - 16.12.1950 ⁽¹¹⁷⁹⁾

1923-1950 Yılları Arasında Görev Yapan Kemaliye Belediye Başkanları

Belediye Başkanı	Görev Süresi
İsmail Hakkı Bey (Haznedar)	1925-1929
Ahmet Ramiz Bey	1929-1930
İsmail Hakkı Bey(Haznedar)	1930-1938
Mehmet Sadık Eti	1940-1942

Kaynak: “Belediye İntihabının Neticeleri”, *Son Posta*, S. 1523, 19 Birinci Teşrin 1934, s. 4. , “Belediye Seçimi Kazalarda Bitirildi Şehrimizde Uzatıldı”, *Fırat*, S. 186, 11 I.Teşrin 1934, s. 2. , TBMM Olumluk Kağıdı, Sicil No: 1451, Mehmet Sadık Eti Hal Tercümesi, 8. Dönem(1946-1950) Malatya milletvekili. ,

¹¹⁶⁵ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 1890, 05 Eylül 1931, s. 789. M.Tevfik Bey Tirebolu Kaymakamlığına atanmıştır.

¹¹⁶⁶ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 1923, 13 Ekim 1931, s. 907. Ovacık Kaymakamı Kemaliye’ye atanmıştır.

¹¹⁶⁷ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 2243, 05 Kasım 1932, s. 1975.

¹¹⁶⁸ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 2450, 12 Temmuz 1933, s. 2860. Pazar kaymakamı Kemaliye’ye atanmıştır.

¹¹⁶⁹ “Tayinler”, *İdare Mecmuası*, S. 83, Şubat 1935, Dahiliye Vekaleti Yayınları, İstanbul, 1935, s. 298.

¹¹⁷⁰ “Tayinler”, *İdare Mecmuası*, S. 88, Temmuz 1935, İstanbul, 1935, s. 1252. Trakya Umum Müfettişliği Emniyet Müşavirliğine atanır.

¹¹⁷¹ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 3661, 20 Temmuz 1937, s. 8495. Mazhar Bey, Fatsa’ya atanmıştır.

¹¹⁷² “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 4501, 06 Mayıs 1940, s. 13750. Cemal Yaşar, Ergani’ye atanmıştır.

¹¹⁷³ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 5555, 13 Kasım 1943, s. 6045. Pülümür kaymakamlığına atanmıştır.

¹¹⁷⁴ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 5702, 10 Mayıs 1944, s. 6861. Balıkesir maiyyet memuru Nuri Bey Kemaliye’ye atanmıştır.

¹¹⁷⁵ “Kararlar”, *Resmi Gazete*, S. 6270, 30 Mart 1946, s. 10325. Pülümür kaymakamlığına atanmıştır.

¹¹⁷⁶ “Kararlar”, *Resmi Gazete*, S. 6320, 30 Mayıs 1946, s. 10666.

¹¹⁷⁷ “Karar”, *Resmi Gazete*, S. 6897, 04 Mayıs 1948, s. 13945. Cezmi Bey, Bitlis Mutki’ye atanmıştır.

¹¹⁷⁸ “Kararlar”, *Resmi Gazete*, S. 6967, 26 Temmuz 1948, s. 14469. Besni kaymakamı Kemaliye’ye atanmıştır.

¹¹⁷⁹ “Kararlar”, *Resmi Gazete*, S. 7693, 27 Aralık 1950, s. 298. Bedii Bey, Devrek’e atanmıştır.

EK: 29**1927-1950 Yılları Arasında Görev Yapan Pütürge Kaymakamları**

Kaymakam	Görev Süresi
Nafiz Bey	1927- 16.09.1931 ⁽¹¹⁸⁰⁾
Rauf Bey(vekaleten)	Tespit edilemedi-11.09.1934 ⁽¹¹⁸¹⁾
Adnan Bey(Aksel)	11.09.1934 ⁽¹¹⁸²⁾ - 27.10.1935 ⁽¹¹⁸³⁾
İ.Tevfik Kutlar(vekaleten)	27.10.1935- 04.05.1936
Hanifi Bey(vekaleten)	04.05.1936 ⁽¹¹⁸⁴⁾ -(Tespit edilemedi)
Adnan Aksel	Tespit edilemedi(*)-26.10.1938 ⁽¹¹⁸⁵⁾
Basri Özpınar	19.04.1939 ⁽¹¹⁸⁶⁾ - 25.06.1942 ⁽¹¹⁸⁷⁾
Ekrem Gönen	04.08.1942 ⁽¹¹⁸⁸⁾ - 01.02.1945 ⁽¹¹⁸⁹⁾
Nuri Altıok	14.10.1946 ⁽¹¹⁹⁰⁾ - 26.11.1949 ⁽¹¹⁹¹⁾
M. Celalettin Tüfekçi	08.03.1950 ⁽¹¹⁹²⁾ -Tespit edilemedi ⁽¹¹⁹³⁾

¹¹⁸⁰ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 1923, 13 Ekim 1931, s. 907. Nafiz Bey Mihaliççık’a atanmıştır.

¹¹⁸¹ “Pütürge Kaymakam Vekili”, *Fırat*, S. 164, 26 Temmuz 1934, s. 3.

¹¹⁸² “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 2816, 30 Eylül 1934, s. 4367. Hasançelebi nahiye müdürü Adnan Bey Pütürge’ye atanmıştır.

¹¹⁸³ “Pütürge İlçebayı”, *Fırat*, S. 291, 30 Ekim 1935, s. 2. Adnan Aksel askerlik görevini tamamlamak üzere görevinden ayrılmıştır. Vilayet tarafından Tahir nahiye müdürü İbrahim Tevfik Beyi vekaleten görevlendirilmiştir.

¹¹⁸⁴ “Pütürge İlçebaylığı”, *Fırat*, S. 361, 4 Mayıs 1936, s. 1. Ağın nahiye müdürü Hanifi Bey vekaleten Pütürge’ye atanmıştır.

¹¹⁸⁵ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 4055, 05 Kasım 1938, s. 10827. Adnan Aksel Ulukışla’ya atanmıştır.

¹¹⁸⁶ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 4193, 26 Nisan 1939, s. 11951. Diyarbakır maiyet memuru Basri Özpınar Pütürge’ye atanmıştır.

¹¹⁸⁷ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 5151, 7 Temmuz 1942, s. 3313. Basri Özpınar Kaş’a atanmıştır.

¹¹⁸⁸ “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, S. 5187, 18 Ağustos 1942, s. 3530. İstanbul seferberlik müdürlüğü emrinden vekalet emrine alınmış olan Ekrem Gönen Pütürge’ye kaymakam olarak atanmıştır.

¹¹⁸⁹ “Kararlar”, *Resmi Gazete*, S. 5925, 07 Şubat 1945, s. 8269. Ekrem Gönen İskilip’e atanmıştır.

¹¹⁹⁰ “Kararlar”, *Resmi Gazete*, S. 6441, 23 Ekim 1946, s. 11349.

¹¹⁹¹ “Kararlar”, *Resmi Gazete*, S. 7372, 06 Aralık 1949, s. 17301. Manisa hukuk işleri müdürlüğüne atanmıştır.

¹¹⁹² “Karar”, *Resmi Gazete*, S. 7459, 17 Mart 1950, s. 18109.

¹¹⁹³ Cemil Anadol, “Pütürgede Bayındırlık Faaliyetleri”, *Yeni Malatya*, S. 316, 4 Aralık 1950, s. 3. Celalettin Tüfekçi CHP iktidarının son Pütürge kaymakamıdır. Görev yerinin ne zaman değiştirildiği konusunda bilgi sahibi değiliz ancak 18 Ağustos 1951 tarihli kararnameyle Mahmut Orhan Çalikuşu Pütürge’ye atanmıştır bkz. “Kararlar”, S. 7896, *Resmi Gazete*, 28 Ağustos 1951, s. 1873.

EK: 30**1923-1950 Yılları Arasında Görev Yapan Pütürge Belediye Başkanları**

Belediye Başkanı	Görev Süresi
Yusuf Bey	1925-1927
Sürmelizade Ömer Lütfü Bey	1927-1930
Yusuf Kemal Bey(İnan)	1930-1938
Mustafa Özınan	1938-1940
Yusuf İnan	1940-1942
Mustafa Sayın	1942-1946
Nail Arıcak	1946(4 ay)
Turan Albayrak	1946-1960

Kaynak: “Cumhuriyet Halk Fırkasının Kaza Heyeti Müteşebbisleri”, *Malatya*, S. 89, 2 Temmuz 1925, s. 2 ; “Kazalarda Belediye Azalık Seçimleri Bitirildi Reis Ve Encümen Azaları Seçimine Geçildi” , *Fırat*, S. 187, 15 Ekim 1934, s. 2(Yusuf Kemal Bey’in yeniden başkan seçildiği ifade edilmekte); Pütürge Belediyesi Bilgilendirme Yazısı, Sayı: 29954116/300/01-406, 05 Haziran 2014.(Belediye Başkanı Mehmet Polat ve Yazı İşleri Müdürü Memet Koçak imzalıdır. Bu yazıda başkanların kaç yıl görev yaptığı bulunmakta ancak görev yılları yazmamaktadır. Elimizdeki bilgilerle karşılaştırıldığında uygunluklar bulunmakla beraber belge eksikliğinden olsa gerek tutarsızlıklarda vardır)

BCA, 490.01, 278.116.3, lef 55-56(Yusuf İnan’ın hala Pütürge belediye reisi olduğunu gösteren belgedir. Belgede tarih olmamasına rağmen 1940-1942 yıllarına ait olduğu tahmin edilebilir. Bir önceki belgede Kemaliye belediye reisi olan Mehmet Sadık Eti’nin adı geçiyor. Mehmet bey 1940-1942 yılları arasında başkanlık yaptığına göre bu belgenin de bu yıllara ait olduğu düşünülebilir.),

BCA, 490.01, 682.311.1, lef 7(CHP Bölge Müfettişi Mithat Aydın’ın yazdığı 20 Şubat 1941 tarihli rapora göre Mustafa Özınan eski Pütürge belediye başkanıdır.)

BCA, 490.01, 258.1027.1, lef 77-78(İl başkanı Şefik Tugay’ın CHP genel sekreterliğine gönderdiği telgrafta 1942 belediye seçimlerinden sonra belediye meclisleri tarafından Darende, Kahta, Hekimhan ve Pütürge belediye başkanlığına seçilen isimleri bildirmiştir. Buna göre Mustafa Sayın Pütürge’de 1942 yılında başkanlığa seçilmiştir. Belge CHP arşivine 13 Ocak 1943 tarihinde girmiştir.)

BCA, 490.01, 840.321.1, lef 40(3 Eylül 1945 tarihinde Ruhi Atilla adlı Pütürgeli bir şahısın CHP genel sekreterliğine gönderdiği yazıdan anlaşıldığına göre Mustafa Sayın Pütürge belediye başkanıdır)

BCA, 490.01, 258.1027.1, lef 36-37(1946 Belediye seçimlerinden sonra CHP genel merkezinin yeni seçilen belediye başkan ve üyelerinin isim ve soy isimlerinin bildirilmesini emrettiği yazıya karşılık Pütürge belediye başkanı Nail Arıcak’ın gönderdiği 4 Temmuz 1946 tarihli belgedir.) Pütürge Belediyesi Bilgilendirme Yazısı, S.29954116/300/01-406, 05 Haziran 2014, bu yazıdaki bilgiye göre Nail Arıcak 4 ay başkanlık yapmıştır. Ondan boşalan başkanlık koltuğuna Turan Albayrak oturmuştur

BCA, 490.01, 374.1576.1, lef 31. 1 Eylül 1948 tarihli belgeye göre Turan Albayrak belediye başkanıdır.

EK: 31

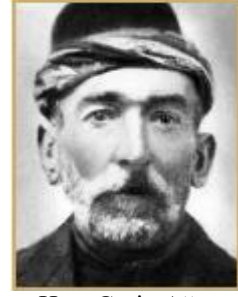
I. TBMM'YE KATILAN MALATYA MİLLETVEKİLLERİ

Feyzi Efendi
(Mustafa Fevzi Bilgili)

Hacı Bedir Ağa
(Bedir Fırat)

Hacı Garip Ağa
(Ömer Garipağaoğlu)

Lütfi Bey
(Lütfullah Evliyaoğlu)

Reşit Ağa
(Reşit Ağar)

Sıtkı Bey
(Hüseyin Sıtkı Gür)

TBMM'YE VEFAT VE İSTİFA NEDENİYLE KATILMAYAN MALATYA MİLLETVEKİLLERİ

Hacı Mustafa Efendi

Tahsin Bey
(Hasan Tahsin Alagöz)

Mehmet Ali Efendi

Abdullah Efendi

İsmet Efendi

Kaynak: *TBMM Albümü (1920-1950)*, C. I, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, s. 47-48.

تاریخ تاسیس : ۱۹۰۱ تشرین اول ۱۳۳۹

۷۸

ایکینجی بیل

آبونه سی

سنه کی (۲۵۰) ۱۱۱۱ آیلنی (۱۰۰) غروشدر

تلغراف آدرسی : ملاطیه ده — ملاطیه

شرائط اعلان مدیر، مشول ایله کوریشله رک قورر ایندی بریلیر

نسخه سی (۵) غروشدر

۱۳۳۹

ملاحب امتیاز : شماره ملی

اداره خانه سی

یکی شرکت خاندودن آرد مخصوصه

برو و عو به انجور مدیر، مشوله مراجعت له انور

ج اولو تمیان اوراق اعاده اولو نماز

نسخه سی (۵) غروشدر

۱۳۴۱

شمیلاک هفتده براتشار ایدر سیاسی، دینی، علمی، فنی، اقتصادی تورجه غزنه در ۲۲ رمضان ۱۳۴۳

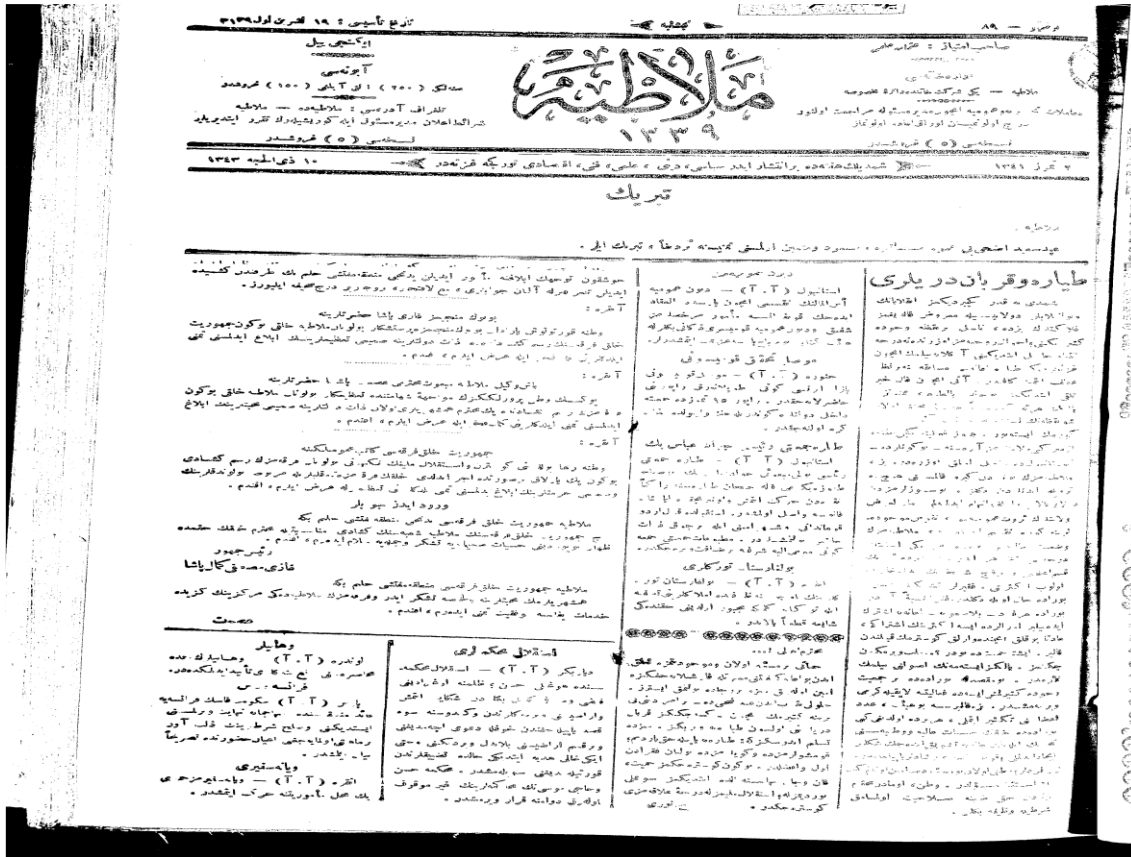
ملاطیه جمهوریت خاق فرقه سی

معتدی عبدالخلیم حامد بک

اولیسی کون تشریف بیور مشلردر.

“Malatya Cumhuriyet Halk Fırkası Mutemedi”¹¹⁹⁴ Abdülhalim Hamit Bey evvelsi gün teşrif buyurmuşlardır”, *Malatya*, Sayı: 78, 16 Nisan 1341(1925), s. 2.(*)

¹¹⁹⁴Mutemet: Halk Fırkasının ilk nizamnamesine göre Fırka Umumi Heyeti tarafından seçilen ve fırkayı vilayette temsil eden görevlidir, CHF, fırka teşkilatını Türkiye’ye yaymak için 1925 yılından itibaren ülkedeki 74 vilayeti 14 mıntıkeya ayırmıştır.

CHF Malatya il yönetiminin açılışından sonra mıntuka müfettişi ve mutemmi Abdülhalim Hamit Bey tarafından Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'e, Başbakan ve aynı zamanda Malatya milletvekili olan İsmet Paşa'ya ve CHF Genel Sekreterliğine telgraf gönderilerek bilgi verilmiştir. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'da cevap telgrafı göndererek özetle; fırkanın Malatya şubesinin açılışı nedeniyle şahsına gösterilen samimi duygular için teşekkür etmiştir. İsmet Paşa'da cevap olarak; hemşerilerinin gösterdiği samimiyet için teşekkür ederek il teşkilatının güzel, iyi hizmetler vermek için yapacağı çalışmalarda başarılar dilemiştir. ("Tebrik", *Malatya*, Sayı: 89, 2 Temmuz 1925, s. 1.) (*)

Malatya 7. mıntukada yer alan vilayetlerden birisi olmuştur. 7. mıntuka müfettişliğine de atanan Abdulhalim Hamit Bey 15 Nisan 1925'ten itibaren Malatya'da çalışmalara başlamıştır.

* İlgili haber 2. sayfada yer almış olup gazete başlığının yer aldığı 1. sayfaya tez yazarı tarafından taşınmıştır.

* Sayfanın sol üst tarafındaki çerçevede son iki telgraf Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa tarafından yazılmıştır.

تاریخ تالیس: ۱۹ تیر اول ۱۳۳۹

ایکچی پیل

آرونسی

سنه ۱۳۳۹ (۱۰۰) اتی آیلی (۱۰۰) غروشد

تلفراف ادرسی: مریخیده — مریخ

اعلاناک بهر که سندن ایکی غروش آتیر.

تسخیسی (۵) غروشد

مجله

مجله اطلاعات

۱۳۳۹

نومرو — ۹۳

صاحب امتیاز: غفره علی

اداره خانه سی

ملاطه — بک شرکت خانه د اداره مخصوص

لاوت تحریریه و عومیه ایچون مدبر مشوله مراجعت اولور

درج اولو نیسان اوراق اعادة اولو تاز

تسخیسی (۵) غروشد

۱۴ محرم ۱۳۴۴

شیدلیک هفته ده براتشار ایدر سیاسی، اجتماعی، علمی، فنی، اقتصادی تور که غزته در

۳ جوز ۱۳۴۱

[illegible]

CHF'nin 7. mıntıkı müfettişı ve Malatya mutemeti Abdülhalim Hamit Bey'in Dersim vali vekilligine tayini çıkınca “Malatya Gazetesi”nde yayınlanmak üzere bir yazı kaleme almıştır. 25 Temmuz 1925 tarihinde yazdığı yazısında; Malatya'da bulunduğu süre içerisinde kendisine yakın ilgi gösteren muhterem Malatya halkına çok teşekkür etmiş ve yazısını sonlandırırken “Dersim Vali Vekili” ünvanını kullanmıştır.¹¹⁹⁵

¹¹⁹⁵ Abdülhalim Hamit Bey, “Veda”, *Malatya*, Sayı: 93, 30 Temmuz 1925, s. 2.

۱۹۲۷ سنه سی انتخاباتی

کوی قانونی

[illegible]

1927 yılının Şubat ayından başlamak üzere “Köy Kanunu” gereğince 2 yılda bir seçim yapılması gerekmekteydi. Gazeteki habere göre vilayet halkının seçimlere iştirak ederek ülkenin ilerlemesine katkıda bulunmaları istenmiştir. Nitelikli, namuslu adaylar seçildiği takdirde vatandaşlara daha iyi hizmet verilebilirdi. Ayrıca bu seçim bir başlangıçtı. 1927 yılı Eylül ayında yapılacak TBMM seçimleri içinde iyi bir hazırlık olacak olan muhtarlık ve ihtiyar heyeti seçimlerine bu nedenle ehemmiyet verilmeliydi. (“1927 Senesi İntihabatı”, *Malatya*, Sayı: 173, 10 Şubat 1927, s. 1.)

[illegible]

Bu haberde 6 belediye azalığı için seçim yapılacağı vilayet halkına duyurulmuştur. CHF'nin aday olarak belirlediği liste de; Ticaretten Hızırzade Mehmet Bey, Vilayet Matbaası Müdürü Şevki Bey, Ticaretten Karaköylüzade Mustafa Bey, Ticaretten Gaffarzade Yahya Bey, Haricizade İbrahim Bey, Haşimbeyzade Talat Bey bulunmuştur. Yedek listede ise Kadastro mühendislerinden Baki Bey, Tatarzade Hakkı Bey, Mütেকaid(Emekli)Yüzbaşı Aziz Bey, Erzurumluzade Yaşar Bey, Saltzade Vahap Bey, Ahizade Abdurrahman Bey yer almıştır. (“Münhal Belediye Azalığı”, *Malatya*, Sayı: 173, 10 Şubat 1927, s. 2.)

EK: 36

C.H.P. MALATYA
Vilâyet İdare Heyeti
Reisliği
Sayı : 404

CUMHURİYET ARŞİVİ
18 / I / 1943

C . H . P . Genel Sekreterliği
yÜksök makamına

23 Ocak 1943
Eski: 1
39253

7.12.942 tarih ve 376 sayılı tel yazıya ektir.
yÜksök makamınızın II.9.942 tarih ve I/234I sa-
yıllı temini mucibince tanzimi icapeden cıvvelin ili-
şik olarak taktim kılavuzunu ve vaki teahhürün Daren-
de Kazarından goyg malumat alındığından ileri geldiği-
ni arzeder, en derin saygılarını sunarım .

C . H . P . Vilâyet İdare Heyeti Reisi F.
Şefik Tugay

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
C.H.P. Genel Sekreterliğinin II.9.942 tarih ve
I/234I sayılı teminine göre tanzimi
icapeden Cıvvelidir .

Vilâyet bslğesin de Bulunan	Mahalle ve köy Ocak larında yazılı Par- tililerin	Ocak Kongrelerine istisnâ edenlerin c) Yekünü .	Kongresini eksiri yet saılayamadıktan Ötürü ,ertesi güne bırakılan Oc- cak . 2) Adedi .
a) M. Ocakı K. Ocakı	b) Unvan sayısı		
72	49	4420	1747
			27

Aslına uygundur. 18/I/943
C.H.P.V.I.H.R.E.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi(BCA), Fon Kodu: 490.1, Yer No: 175.698.1., lef 43-44. 18 Ocak 1943 tarihinde dönemin CHP Malatya vilâyet idare heyeti reisi Şefik Tugay tarafından CHP genel sekreterliğine gönderilen bu rapordan anlaşıldığı üzere partinin Malatya'daki üye sayısı 4.420 olup 1942 yılı itibariyle kongrelere katılan üye sayısı ise 1.747'dir. Ayrıca vilâyet genelinde bulunan mahalle ve köy ocakları sayısı ise 121'dir.

EK: 37

C. H. P.
Malatya
İl İdare Kurulu Başkanlığı
Sayı: II54

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

23 / 8 / 1947

C. H. P. GENEL SEKRETERLİĞİ
T. 23. 8. 1947
No: 71403 EKI

C.H.P.Genel Sekreterliği yuce katilma

- 8-8-947 tarih ve 2803 sayılı emirleri karşılığıdır:
- I: Malatya merkezine ait kongreler istirak cetveli 23-I-947 tarih ve IO39 sayılı yasiya bağıli olarak sunulmustu.
 - 2: İlcelere ait cetvellerin gecikme sebebi , tekitlere rağmen bazı ilceler den malumat alinamamasından ileri geldigini ve bu dafa tamamlanan cetvelin ekli olarak takdim edildigini arzeder en derin saygilarini sunarim.

C.H.P.İl İdare .K.Başk.
L.Sayman

L. Sayman

*İlcelerin tamamlandığından listeleri yapılmak üzere
Dosya açılır.
Büro U. B. Ş.*

1199

10

C. H. P. DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
MALATYA
İl İdare Kurulu Başkanlığı
Sayı: II54

1946 kongreleri istirak cetveli

İlçeler	cevakı adet	kayitli üye	istirak üye	yücede nispet
Arapkırı	14	570	340	60
Adayaman	6	94	55	54
Akçadağ	6	118	52	45
Doğaneşir	3	92	45	50
Develi	15	531	245	45
Darende	28	881	610	69
Hekimhan	15	360	195	54
Kahra	6	265	132	55
Pütürge	8	735	387	53
Yekün	99	3646	2061	

Tasdik olunur. 23-8-947

L. Sayman

BCA, 490.1, 175.697.2., lef 10-11. 23 Ağustos 1947 tarihinde il idare kurulu başkanı Lütfi Sayman tarafından CHP genel sekreterliğine sunulan bu raporda Malatya ilinde 1946 sonrasında gerçekleşen kongreler sonrasında partinin üye sayıları ve kongreye katılım oranlarıyla ilgili bilgi verilmiştir. Buna göre parti Malatya'nın bütün ilçelerinde teşkilatlanmıştı ve toplam üye sayısı da 3.646 kişiydi

1925-1950 Yılları Arasında Görev Yapan CHP Malatya İl Başkanları

Abdülhalim Hamit Bey	1925(3,5 ay) ¹¹⁹⁶
Haşimbeyzade Sait Bey(Fırat)	1925- 1927
Atmalızade Osman Hilmi Bey(Taner)	1927- 1936 ⁽¹¹⁹⁷⁾
İbrahim Etem Akıncı(Vali)	1936 ⁽¹¹⁹⁸⁾ - 1939 ⁽¹¹⁹⁹⁾
Şefik Tugay	1939- 1943 ⁽¹²⁰⁰⁾
Abdülkadir Taşangil	1943 ⁽¹²⁰¹⁾ -1946 ⁽¹²⁰²⁾
Lütfi Sayman	1946 ⁽¹²⁰³⁾ -1947-1948 ⁽¹²⁰⁴⁾ - 1949 ⁽¹²⁰⁵⁾ -1950
Nüvit Yetkin	1950 ⁽¹²⁰⁶⁾

CHP İlçe Başkanları(*)

Arapkir: Şevket Çobanlı(1943-1944-1945), Nazım Fadilloğlu(1946- 1947⁽¹²⁰⁷⁾)-1948⁽¹²⁰⁸⁾)

Merkez İlçe: Ahmet Fırat(1942⁽¹²⁰⁹⁾)-1943-1944-1945-1946-1947-1948) **Besni:** Abdülkadir Özbay(1943-1944-1945)Mustafa Öcal(1946-1947-1948-1949) Abdülkadir Özbay(1950) **Darende:** Veysi Yüksel(1943-1944-1945) Mustafa Özalp(1946) Kamil Sürenkök(1947-1948)

Pütürge: Kamil İlhan(1930-1945)¹²¹⁰, Rüştü Aytan(1947-1948) **Doğaneşehir:** Rıdvan Doğan(1946-1947-1948) **Kahta:** Mahmut Barutçu(1946-1947-1948-1949) **Hekimhan:** Galip Mutlu(1946-1947-1948-1949) **Adıyaman:** Rıza Binzet(1946), Abdülgani Gürsoy(1947-1948) **Akçadağ:** İsmail Hakkı Kasapbaşoğlu(1946-1947-1948)

¹¹⁹⁶ “Veda”, *Malatya*, Sayı: 93, 30 Temmuz 1925, s. 2. Abdülhalim Hamit Bey HF’nin tüzüğü gereği muntaka müfettişi ve mutemet olarak Malatya’da görevlendirilirken bir anlamda günümüzdeki ifadesiyle kurucu il başkanlığı görevini üstlenmiş, teşkilatlanma çalışmalarını bittikten sonra Dersim vali vekilliğine tayin edilmiştir.

¹¹⁹⁷ BCA, 490.01, 312.1274.1, lef 30. Osman Hilmi Taner 17 Mart 1950 tarihli bu belgede(1950 seçimlerinde milletvekili olmak için partiye verdiği hal tercümesi) 9 sene il başkanlığını yaptığını belirtmektedir. Bkz. TBMM Üyeleri için Tercümei Hal, Sicil No: 272, Dosya No: 38, Osman Hilmi Taner’in Hal Tercümesi, 5. Devre(1935-1939), 1944. 9 sene il idare kurulu başkanlığı görevini yürüten Osman Hilmi Taner 1935 yılında Malatya mebusu seçilmiştir. 1936 yılının Haziran ayına kadar il başkanlığı da yapmıştır.

¹¹⁹⁸ “C.h. Partisinde Değişiklikler”, *Ünal*, S. 324, 19 Haziran 1936, s. 1. 1935 yılındaki CHP büyük kurultayından sonra alınan karara göre 1936 yılında parti yönetimi illerdeki parti teşkilat başkanlıklarının ilbaylara verilmesine karar vermiştir.

¹¹⁹⁹ BCA, 490.01, 972.764.1, lef 2. Vali İbrahim Etem Akıncı, 15 Şubat 1939 tarihli Malatya İl başkanlığının 38 numaralı CHP genel sekreterliğine gönderdiği bu yazısında CHP il yönetim kurulu başkanı ünvanını kullanmıştır.

¹²⁰⁰ BCA, 490.01, 258.1027.1, lef 64. İl başkanı Şefik Tugay’ın parti genel sekreterliğine gönderdiği 05 Kasım 1942 tarihli 338 sayılı yazıdır. Yazısında 4 yıl il başkanlığı yaptığını yeni belediye seçiminde ittifakla başkan seçildiğini belirtmektedir.

¹²⁰¹ BCA, 490.01, 258.1027.1 lef 58. İl başkanlığı seçimi 1942 yılı sonunda gerçekleşmiştir. A.Taşangil CHP Genel sekreterliğine 26 Ocak 1943’te ulaşan belgeye göre İl başkanı seçilmiştir.

¹²⁰² BCA, 490.01, 312.1273.1, lef 99-100. 07.06.1946 tarihli A. Taşangil’in hal tercümesinden 4 yıldır il başkanı olduğu anlaşılmaktadır.

¹²⁰³ BCA, 490.01, 175.700.1, lef 178. CHP il başkanı Lütfi Sayman tarafından CHP genel sekreterliğine 9 Aralık 1946 tarihinde gönderilen belgeye göre Malatya İl başkanlığına Lütfi Sayman, seçilmiştir.

¹²⁰⁴ BCA, 490.01, 175.700.1, lef 127. 11 Nisan 1948 tarihindeki il kongresinde Lütfi Sayman 32 delegenin oyuna almış, 24 Nisan’da bir araya gelen 10 üye oybirliğiyle Lütfi Sayman’ı il başkanlığına seçmiştir.

¹²⁰⁵ BCA, 490.01, 175.700.1, lef 106-112. 11 Aralık 1949 tarihinde Lütfi Sayman İl başkanıdır.

¹²⁰⁶ BCA, 490.01, 175.700.1, lef 56. Lütfi Sayman’ın 1950 yılı seçimlerinde milletvekili olmasından sonra il başkan vekili ünvanını kullanan Nüvit Yetkin bu belge İl başkanı ünvanını kullanmıştır. Bu belgenin içeriğinde 1950 yılı belediye seçimlerinde Malatya’daki tartışmalar yer almakta olup bu konu inceleme alanımızın dışında kalmaktadır.

* BCA, 490.01, 175.698.1, lef 40.

¹²⁰⁷ BCA, 490.01, 175.700.1, lef 126.

¹²⁰⁸ BCA, 490.01, 175.700.1, lef 125.

¹²⁰⁹ BCA, 490.01, 311.1272.2, lef 81.

¹²¹⁰ BCA, 490.01, 840.321.1, lef 41.

T. C.
BASBAKANLIK
MUAMELAT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı

KARAR

III49

Meyve ve sebze üretimini arttırmak, bunlardan istifade sağlamak üzere konserve fabrikası kurmak ve bu işlerle ilgili başka teşebbüslerde bulunmak amacıyla merkezi Malatya olmak üzere, 30 yıl süre ve en az 3500 Türk Lirası sermaye ile kurulmasına bağlanan "Malatya Merkez Meyve ve Sebzeçilik Üretim, Kredi ve Satış Kooperatifi"nin Ekonomi ve Ticaret Bakanlığının 2082-6/17162 sayılı ve 17/4/1950 tarihli yazısıyla gönderilen ilgisik anasözleşmesi Bakanlar Kurulunca 21/4/1950 tarihinde incelenerek; adı geçen Kooperatifin kurulmasına izin verilmesi, Ticaret kanununun 480 inci maddesine göre kararlaştırılmıştır.

CULHURBAŞKANI

İzmir

Başbakan S. G. İnalcık	Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı M. F. Köse	Devlet Bakanı A. A. Bulut	Adalet Bakanı H. D. K. K.
Milli Savunma Bakanı M. F. Köse	İçişleri Bakanı R. E. E. E.	Dışişleri Bakanı N. S. S.	Maliye Bakanı B. A.
Milli Eğitim Bakanı T. B. B.	Bayındırlık Bakanı S. S.	Eko. ve Ticaret Bakanı H. D. K. K.	Sa. ve So. Y. Bakanı R. B. B.
G. ve Tekel Bakanı R. P. B.	Tarım Bakanı K. A. A.	Ulaştırma Bakanı H. D. K. K.	Çalışma Bakanı H. D. K. K.
			İşletmeler Bakanı H. D. K. K.

030 18 0 2 122 38 8

(*)BCA, Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü, 030.18.1.2, 121.106.11., 11.02.1950 tarihli Bakanlar Kurulu kararıdır.

EK: 40

T.C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı
3
11059

KARAR

Hububat ve meyve üretimi üzerinde çalışmak ve bu işlerle ilgili başka teşebbüslerde bulunmak amacıyla merkezi Malatya olmak üzere, 30 yıl süre ve en az 700 Türk lirası sermaye ile kurulmasına bağlanan "Malatya Hububat ve Meyvecilik Üretim, İstihlâk, Kredi ve Satış Kooperatifi"nin Ekonomi ve Ticaret Bakanlığının 1646-6/13634 sayılı ve 27/3/1950 tarihli yazısıyla gönderilen ilişik anasözleşmesi Bakanlar Kurulunca 31/ 3 /1950 tarihinde incelenerek; adı geçen Kooperatifin kurulmasına izin verilmesi, Ticaret Kanununun 480 inci maddesine göre kararlaştırılmıştır.

CULHURBAŞKANI

İsmet İnönü

Başbakan S. Gündoğdu	Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı M. K. K.	Devlet Bakanı VE Dışişleri B.V. C. S. S.	Adalet Bakanı M. K. K.
Millî Savunma Bakanı M. K. K.	İçişleri Bakanı M. K. K.	Dışişleri Bakanı M. K. K.	Maliye Bakanı M. K. K.
Millî Eğitim Bakanı T. T. B.	Bayındırlık Bakanı M. K. K.	Eko. ve Ticaret Bakanı M. K. K.	Sa. ve So. Y. Bakanı M. K. K.
G. ve Tekel Bakanı M. K. K.	Tarım Bakanı M. K. K.	Ulaştırma Bakanı M. K. K.	Çalışma Bakanı M. K. K.
İşletmeler Bakanı M. K. K.			

030 18 01 02 122 33 18

(*)BCA, 030.18.1.2, 122.33.18., 31.03.1950 tarihli Bakanlar Kurulu kararıdır.

EK: 41

TÜRKİYE CUMHURİYETİ MALATYA VİLAYETİ Ticaret ve Sanayi Odası Adet				Sirket Adet 1	İsmi Malatya Teşekküs- Sanayi Tüccarları Sirketi	mevzu istigali Elektrik, Sanayi Fabrikaları	Sermayesi 400.000 Lirası
Erbab-ı Ticaret Miktarı	mevzu-u istigalleri	Erbab-ı Ticaretin Miktarı	mevzu-u istigalleri				
136	Manifaturacı	2	Helvacı				
207	Bakkal	1	Eczahane				
55	Habaf	22	Ekmekçi				
54	Attar	4	Sarrafl				
16	Sebzeci	15	Boyacı				
33	Kasap	3	Keçeci				
34	Pervekâr (?)	21	Pamukçu				
22	Demirci	10	Leblebici				
6	Kuyumcu	3	Kendirici				
22	Alahtar	1	Gorabcı				
52	Terzi	3	Tüfenkçi				
28	Kunduracı	3	Bakırcı				
7	Cendereci (?)	5	Saraç				
5	Dabağhane	4	Keresteci				
4	Saatçi	1	Araba Tamircisi				
16	Kalaycı	7	Semerci				
3	Tuğlacı	8	Kadayıfçı				
7	Çilingir	7	Tenekeci ve Sobacı				
117	Eskici ve Eski edbise satıcısı	1	Mücellit				
24	Kahveci	3	Arzuhalci				
15	Hancı - Çuhancı	7	Dava vekili				
11	Nalbant	1	Kaşıkçı				
17	Marangoz	1	Bıçakçı				
5	Hamamcı	1	İslimci				
15	Aşçı	19	Vilayet "Münadi"				
				Tasdik olunur. 10. Mayıs 1926			
				Reis			
				Mahmut			
				Mühür: Malatya Ticaret ve Sanayi Odası			
				(1328 / 1926)			

Celal Yalvaç Arşivinden alınmıştır. Belge 10 Mayıs 1926 tarihli dir. Belgenin alt tarafında Ticaret ve Sanayi Odası Reisi Mahmut Bey'in imzası vardır.

- 318 -

EK: 43

Sümerbank çok yönlü bir fabrika olup sadece üretim yapılan bir alan değil aynı zamanda işçi lojmanlarına, havuza, sinema gibi sosyal aktivitelerin yapılacağı alanlara sahip bir üretim merkeziydi.(Adnan Işık Arşivi)

EK: 44

isinde yüzlerce vatandaşın çalıştığı Malatya Tütün Fabrikasının dışarıdan bir görünüşü.

KAYNAKÇA

A- ARŞİV BELGELERİ

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI DEVLET ARŞİVLERİ BAŞKANLIĞI OSMANLI VE CUMHURİYET ARŞİVİ

Başbakanlık Osmanlı Arşivi(BOA), Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Müdüriyeti(DH. İUM.), 45-2/11, (19 Teşrin-i Evvel 1331). lef 2.

BOA, Dahiliye Nezareti İdare Evrakı(DH.İD), 39/81, (12 Ramazan 1331-14 Ağustos 1913), lef 1.

BOA, DH. İD., (13 Temmuz 1331- 26 Temmuz 1913), lef 2,3,4.

BCA, 030.018.11, 1.2.4.,

BCA, 030.018.1.1, 3.25.1..

BCA, 030.018.1.1, 6.37.14.

BCA, 030.018.1.1, 6.43.3.

BCA, 030.018.1.1, 7.37.17.

BCA, 030.018.1.1, 7.38.8..

BCA, 030.018.1.1, 8.40.4.

BCA, 030.018.1.1, 8.40.9..

BCA, 030.018.1.1, 15.52.18.

BCA, 030.018.1.2, 8.2.19.

BCA, 030.018.1.2, 41.81.19.

BCA, 030.018.1.2, 104.2.47.

BCA, 030.018.1.2, 123.71.5.

BCA, 030.11.1, 83.42.7.

BCA, 030.10. , 78.519.3.

BCA, 030.11.1, 127.47.13. , lef 3.

BCA, 030.11.1, 130.14.20. , lef 3-4.

BCA, 030.11.1, 158.37.5. , lef 3.

BCA, 490.1, 175.697.2. , lef 174.

BCA, 030.11.1, 160.8.1. , lef 3.

BCA, 490.01, 258.1027.1. , lef 75.

BCA, 490.01, 258.1027.1. , lef 73.

BCA, 490.01, 258.1027.1. , lef 69-71.

BCA, 490.01,258.1027.1. , lef 67

BCA, 030.11.1, 184.24.20. , lef 3.

BCA, 030. 11. 1, 76. 8. 5.

BCA, 030.11.1, 65.23.4, lef 2-3.

BCA, 490.01, 258.1027.1, lef 108-109.

BCA, 030.11.1, 57.21.5 lef 2.

BCA, 030.11.1, 65.23.4 lef 2.

BCA, 030.11.1, 53.2.1.

BCA, 030.11.1, 53.3.12. 3870

B- RESMÎ YAYINLAR

Kanunlar Dergisi

Resmi Ceride

Resmi Gazete

TBMM Arşivi, *Müstakil Malatya Livası Seçim Mazbatası*, Malatya Livası Dairei İntihabiyesi Heyeti Teftişiyesi, 1923.

TBMM Arşivi, *Malatya Vilayeti Seçim Mazbatası*, Malatya Vilayeti Dairei İntihabiyesi Heyeti Teftişiyesi, 1927.

TBMM Arşivi, *Malatya Vilayeti Seçim Mazbatası*, Devre IV, Malatya Dairei İntihabiyesi Heyeti Teftişiyesi, 27 Nisan 1931.

TBMM Arşivi, *Malatya Vilayeti Seçim Mazbatası*, Devre V, 38/5, Müteferrika 81, Malatya Dairei İntihabiyesi Heyeti Teftişiyesi, 17 Şubat 1935.

TBMM Gizli Celse Zabıtları

TBMM Tutanak Dergisi

TBMM Üyeleri için Tercümei Hal, Sicil No: 272, Dosya No: 38, Osman Hilmi Taner'in Hal Tercümesi, 5. Devre(1935-1939)

TBMM Zabıt Ceridesi

C- SALNAMELER VE DEVLET YILLIKLARI

Salname-i Vilayet-i Diyarbekir 1288(1871-1872)

Salname-i Vilayet-i Diyarbekir 1291(1874-1875)

Salname-i Vilayet-i Ma'muret'ül Aziz 1301(1883-1884)

Salname-i Vilayet-i Ma'muret'ül Aziz 1307(1889-1890)

Salname-i Vilayet-i Ma'muret'ül Aziz 1310(1892-1893)

Salname-i Vilayet-i Ma'muret'ül Aziz 1312(1894-1895)

Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiyye 1316(1898-1899)

Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiyye 1321(1903-1904)

Salname-i Vilayet-i Ma'muret'ül Aziz 1325(1907-1908)

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi(1925-1926), Matbaai Amire, İstanbul, 1926.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-1927), Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, No: 2, İstanbul, 1928.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-1928), Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, No: 3, İstanbul, 1929.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1928-1929), Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, No: 4, İstanbul, 1929.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı(1929-1930), Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatından, No: 5, İstanbul, 1930.

Türk Ticaret Salnamesi(1926-1927), Ebuzziya Matbaası, İstanbul, 1927.

D- GAZETELER

Akşam Gazetesi

Arapgir Postası

Cumhuriyet Gazetesi

Fırat Gazetesi

Gayret Gazetesi

Hakimiyet-i Milliye Gazetesi

Malatya Gazetesi

Ünal Gazetesi

Vatan Gazetesi Memleket İlaveleri Dergisi

Yeni Malatya Gazetesi

E- DERGİLER

Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi(OTAM)

Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Dergisi

Arkitekt Dergisi

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Belediyeler Dergisi

Derme Mecmuası

Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi

E-Şarkiyat Araştırmaları Dergisi

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Halk Bilgisi Haberleri Dergisi

Hayat Tarih Mecmuası

İdare Dergisi

İdare Mecmuası

İktisadi Yürüyüş Dergisi

İller Bankası Belediyeler Yıllığı

İller Ve Belediyeler Dergisi

L'illustration de L' Orient Dergisi

NTV Tarih Dergisi

Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi

Toplumsal Tarih Dergisi

Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi

Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi

Türk Folklor Araştırmaları Dergisi

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

Vakıflar Dergisi

F- KİTAPLAR

Akgündüz, Ahmet, Osmanlı Kanunnameleri Ve Hukuki Tahlilleri: Yavuz Sultan Selim Devri(1512-1520) Kanunnameleri, C. III, Fey Vakfı Yayınları, No: 1, İstanbul, 1991.

Akgündüz, Ahmet, Osmanlı Kanunnameleri Ve Hukuki Tahlilleri: II.Selim Devri Kanunnameleri(2.Kitap), C. VII, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, No: 1, İstanbul, 1994.

Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2011.

Alkan, Mehmet Ö., *Tanzimattan Cumhuriyete Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri*, C. VI. , Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2000.

Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk*, C. I, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1970.

Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk*, C. II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1981.

Aydın, Mesut, *Atatürk'ün Malatya'ya Gelişleri*, Malatya Belediyesi Yayınları, Malatya, 2003.

Baykal, Bekir Sıtkı, *Heyet-i Temsiliye Kararları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.

Baykara, Tuncer, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, No: 86, Ankara, 1988.

Behlülil, Mefahir, *İmparatorluk Ve Cumhuriyet Dönemlerinde İllerimiz*, BDS Yayınları, İstanbul, 1992.

Belediyeler İstatistiği(1929-1933), Mali İstatistikler Serisi Sayı: 8, Neşriyat No: 79, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1936.

Belediyeler İstatistiği(1929-1936), Mali İstatistikler Serisi Neşriyat No: 136, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1939.

Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

Beyoğlu, Süleyman, *İki Devir Bir İnsan: Ahmet Faik Günday ve Hatıraları*, Bengi Yayınları, İstanbul, 2011.

"1927 Tarım Sayımı", Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No: 614, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1970.

1950 Ziraat Sayımı Neticeleri, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, Yayın No: 371, Ankara, 1956.

Coğrafi, Ekonomik, Sosyal Ve Kültürel Tarihi Yönleriyle Malatya 1996, Malatya Valiliği Yayınları, Malatya, 1996.

CHP 1936 İl Kongreleri, Ulus Basımevi, Ankara, 1937.

CHP Malatya Vilayet İdare Heyeti 1940 Birinci Altı Aylık Çalışma Raporu, Ulus Basımevi, Ankara, 1941.

CHF Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları, 10- 18 Mayıs 1931, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931.

CHP 5. Büyük Kurultay Zabıtları(29 Mayıs- 3 Haziran 1939), Ulus Basımevi, Ankara, 1939.

CHP 7. Büyük Kurultayı(17 Kasım- 4 Aralık 1947), Ulus Basımevi, Ankara, 1947.

Cumhuriyet'in 15. Yılında Malatya, CHP İl Başkanlığı Yayınları, Malatya, 1938.

Cumhuriyetin 75 Yılı(1923-1953), C. I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.

Ekonomik Ve Sosyal Göstergelerle Malatya, T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1998.

50 Ünlü Vali Meşhur Valiler, (Hızl.) Hayri Orkun, Celal Kasaroğlu, Mehmet Belek, Kazım Atakul, İçişleri Bakanlığı Merkez Valileri Bürosu Yayınlarından, Sayı: 1, Ankara, 1969.

Evllenme Ve Boşanma İstatistikleri 1945-1964, Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No: 504, Ankara, 1967.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, çev. Tevfik Temelkuran, Necati Aktaş, C.III, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1976.

Genel Nüfus Sayımı(20 İlkteşrin1935), C. LX, Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, Neşriyat No: 75, Ankara, 1936.

Genel Nüfus Sayımı (20 Ekim 1940), Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, Devlet Basımevi, İstanbul, 1944.

Genel Nüfus Sayımı (21 Ekim 1945), C. I, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü Yayınları, Neşriyat No: 286, Ankara, 1948.

Genel Nüfus Sayımı (22 Ekim 1950), C. I, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 316, Ankara, 1950.

Genel Nüfus Sayımı “Vilayetler İtibarile Köy Adedi, Ortalama Köy Nüfusu Ve Yüzey Ölçüleri”, Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara, 20 Ekim 1940.

Gögebakan, Göknur, *XVI. Yüzyılda Malatya Kazası(1516-1560)*, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, Malatya, 2002.

Gögebakan, Göknur, *Fotoğraflarla Geçmişte Malatya*, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, No: 11, Malatya, 2004.

Göyünç, Nejat, *Malatya’dan Görüş*, Acar Matbaacılık, İstanbul, 1985.

Giritlioğlu, Fahir, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Fırkasının Mevkii*, C. I-II Altınyıldız Matbaası, Ankara, 1965.

Güneş, İhsan, “Atatürk Döneminde Türkiye’de Seçimler(1919-1938)”, *Cumhuriyetin 80. Yılına Armağan*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2004.

Güneş, İhsan, *Birinci TBMM’nin Düşünce Yapısı(1920-1923)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

Güran, Tefik, *Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri: 1909, 1913 Ve 1914*, C. III, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2003.

İşık, Adnan, *Malatya Tarihi(1830-1919)*, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul, 1998.

İktisadi Ve İctimai Türkiye, C.II, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1943.

İnönü, İsmet, *Defterler(1919-1973)*, (hızl. Ahmet Demirel), C. I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.

Karatepe, Şükrü, *Tek Parti Dönemi*, Alternatif Üniversite Yayınları, İstanbul, 1993.

Kuşçuoğlu, Mustafa, *Evliya Çelebi’den Malatya*, Mim Yayınları, İstanbul, 1968.

Linke, Lilo, *Mustafa Kemal Türkiyesi*, Koridor Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Malatya İli Cumhuriyet Öncesi Ve Sonrası Eğitim, Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı, Malatya, 1998.

Malatya Kent Rehberi, ed. Faik Sağlam, Malatya Valiliği Yayınları, İstanbul, 2012.

“*Malatya Vilayeti*” *Genel Nüfus Sayımı*, C. XXXIX, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, Neşriyat Sayısı: 75, Ankara, 20 Ekim 1935.

Meyve İstatistiği(1938-1942), Başvekalet İstatistik Genel Müdürlüğü, Yayın No: 244, Hüsniyat Basımevi, İstanbul, 1946.

Meyve İstatistiği(1946-1952), Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Yayın No: 353, Ankara, 1954.

Milletvekili Genel Seçimleri 1923- 2011, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Yayın No: 3685, Ankara, Haziran, 2012.

Milli Eğitimde 50 Yıl 1923-1973, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1973.

Moltke, Helmuth Von, *Moltke'nin Türkiye Mektupları*, Çev: Hayrullah Örs, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969.

Oğuz, Mevlüt, *Malatya Tarihi Ve Sosyoekonomik Durumu(M. Ö. 5500- M. S. 1920)*, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul, 2000.

Sami, Şemsettin, *Kamusu'l- A'lam*, C. VI, Mihran Matbaası, İstanbul, 1316.

Sezen, Tahir, *Osmanlı Yer Adları*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, No: 21, Ankara, 2006.

Sümerbank Malatya Pamuklu Sanayii Müessesesi, Malatya 1950.

Sürmeli, Serpil, *Milli Mücadele'de Teklif-i Milliye Emirleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1998.

Şimşir, Bilal, *Kürtçülük(1787-1923)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2010.

Şimşir, Bilal, *Türk Yazı Devrimi*, XVI. Dizi, S. 60, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.

Tabakoğlu, Ahmet, *Türk İktisat Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2003.

Tarım İstatistikleri 1928-1934, Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, No: 78, Ulus Basımevi, Ankara, 1936.

Tarım İstatistikleri 1928-1936, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, No: 93, Mehmet İhsan Matbaası, Ankara, 1937.

Tarım Ziraati Ürünleri İstatistiği 1937-1939, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, No: 152, Recep Uluoğlu Basımevi, Ankara, 1940.

Tarla Mahsülleri İstatistiği 1940- 1945, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Yayın No: 264, Ankara, 1947.

Toker, Metin, *Şeyh Sait Ve İsyanı*, Akis Yayınları, Ankara, 1968.

Torun, Esmâ, *Sivas'tan Büyük Kongreye Cumhuriyet Halk Fırkası*, Kocaeli Üniversitesi Yayınları, Kocaeli, 2003.

Tuğlacı, Pars, *Osmanlı Şehirleri*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1985.

Tuğrulca, Orhan, *Malatya Siyasi Tarihi*, Kilim Matbaacılık, Malatya, 2006.

Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler (1859–1952)*, İstanbul 1952.

Tunçay, Mete, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması(1923-1931)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara, 1981.

TBMM Albümü (1920-1950), C. I, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010.

Türkiye Nüfusu(27 Teşrin-i Evvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri), Başvekalet Merkez İstatistik Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, No: 3, İstanbul, 1928.

Uluğ, Naşit Hakkı, *Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı*, İstanbul, 1973.

Yakar, Özgür Yücel, “vd”, *Sosyal, Kültürel Ve Ekonomik Yönleriyle Malatya*, Malatya Valiliği Yayınları, Malatya, 2004.

Yalçınkaya, Ekrem, *Muhtasar Malatya Tarih Ve Coğrafyası*, Cumhuriyet Matbaası, İkinci Tab' ı, İstanbul, 1940.

Yinanç Rafet, Elibüyük, Mesut, *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri*, Gazi Üniversitesi Yayınları, No: 31, Ankara, 1983.

22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı, C. I, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Yayın No: 316, Ankara, 1950.

28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri, F. I- III, Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul, 1929.

Yularkıran, Cevdet R., *Reşit Paşa'nın Hatıraları*, Tan Matbaası, İstanbul, 1940.

F- MAKALELER

Akandere, Osman, “1939-1946 Yılları Arasında TBMM’de Bir Denetleme Ve Kontrol Organı Olarak Müstakil Grup’un Yapısı Ve İşlevi”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 7, Bahar 2000, Konya, s. 313.

Akçadağ, Göknur, “16. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağı’nda Eşkıyalık Hareketleri: Malatya Sancağı Örneği”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. II, S. 3, Ocak 2012, s. 46.

Akdeniz, Fikri, “Ülkemizde Osmanlıdan Günümüze İstatistik Tarihine Bakış”, *Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi İstatistik Bölümü 5. İstatistik Günleri Sempozyumu*, 24-27 Mayıs 2006, Antalya, s. 5.

Akşin, Sina, “Siyasal Tarih(1789-1908)”, *Zirveden Çöküşe Osmanlı Tarihi*, C. II, Milliyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, s. 155.

Alkan, İsmet, “Malatya Tütün Fabrikası”, *İktisadi Yürüyüş*, C.VI, S. 66-67, İstanbul 1942, s. 19.

Apak, Remzi, “Malatya İlinin Genel Ziraat Durumu”, *L’illustration de l’orient*, S. Malatya Özel, No: 16-17-18-19, Ağustos, Eylül, Ekim, Kasım 1949, s. 15.

Aran, Sadri, “Malatya Ziraatının Durumu, Gelişme Yönleri Ve Kalkınma Tedbirleri”, *Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Dergisi*, C.7, No: 1, S. 13, 29 Ekim 1946, s. 97- 98.

Arık, M. Oluş, “Malatya Ulu Camiinin Asli Planı Ve Tarihi Hakkında”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: VIII, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1969, s. 144.

Arslan, Handan, “Akçadağ İlçesinin İdari Bölünüşündeki Gelişmeler”, *ı*, C. II, S. 2, Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Bölgesi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Yayınları, Elazığ, 2004, s. 7-10.

Aydoğan, Erdal, Tansu Barış Mahmutoglu, “Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Yapılan Seçimler Ve Karakteristik Özellikleri”, *Tarihin Peşinde: Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. V, S. 10, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Konya, 2013, s. 125.

Başağaç Gül, R. Tamay, “Türkiye’de İki Dünya Savaşı Üzerine Araştırmalar Veteriner Hekimliği Hizmetleri Ve Hayvancılık Politikaları Üzerine Araştırmalar”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XV, S. 15, Ankara 2004, s. 236.

“Besne Kazası”, *L’illustration De L’ Orient*, No: 16-17-18-19, İstanbul, 1949, s. 48.

“Cumhuriyetin XV. Yılında Malatya”, *Cumhuriyetin XV. Yılında Türkiye*, C. VI, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2014, s. 3201-3202.

Çağlayan Ercan, “Tek Parti Döneminde Malatya’da Nüfus Ve Demografik Yapı”, *E-Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, Cilt:8, Sayı:1, Nisan-2016, s. 41.

Çıtak, Hüseyin, “Akçadağ İlçesi”, *İdare Dergisi*, S. 177, Kasım-Aralık 1945, s. 199-200.

Darkot, Besim, “Malatya”, *İslam Ansiklopedisi*, C. VII, Milli Eğitim Yayınevi, 1972, s. 229.

Doğancı, Ekrem “Adıyaman İlçesi”, *İdare Dergisi*, S. 180, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Mayıs-Haziran 1946, s. 246.

“900 Yıllık Bir Türk Eli Malatya”, *Hayat Tarih Mecmuası*, C. II, Sayı: 8, Tifdruk Matbaacılık, İstanbul, 1 Eylül 1967, s. 90-91.

Duman, Halis, “Malatya’da Cenaze Adetleri”, *Halk Bilgisi Haberleri Dergisi*, S. 80, Burhaneddin Basımevi, Haziran 1938, s. 173-174.

Duran, Bünyamin, “1870-1914 Arasındaki Elazığ ve Civarının İktisadi Gelişmesi”, *Fırat Üniversitesi Fırat Havzasının Sosyal, Kültürel Ve Ekonomik Kalkınması Sempozyumu 7-9 Nisan 1988*, Fırat Havzası Araştırma Merkezi Yayınları, Elazığ, 1991, s. 437.

Ekşioğlu, A. Naci, “Pütürge Kazası İdari Coğrafyası”, *İdare Dergisi*, S. 276, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Mayıs- Haziran 1962, Ankara, s. 119.

Elibüyük, Mesut, “Malatya Çevresinin XVI. Yüzyılda Ekonomi Faaliyetleri(Bildiri Özeti)”, Editör: Hilmi Karaboran, *Fırat Üniversitesi Coğrafya Sempozyumu 14- 15 Nisan 1986*, Fırat Havzası Araştırma Merkezi Yayınları, Elazığ, 1990, s. 97.

Emecen, Feridun “Osmanlı Siyasi Tarihi: Kuruluştan Küçük Kaynarca’ya”, *Osmanlı Devleti Tarihi*[(ed.) Ekmeleddin İhsanoğlu], C. I, Zaman Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 30.

Ersoy, Bozkurt, “Eski Malatya(Battalgazi) Türk-İslam Eserleri”, *Kültür Ve Sanat*, İş Bankası Kültür Yayınları, Sayı: 16, Aralık 1992, s. 11.

Gögebakan, Gökür “Malatya”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XXVII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, s. 471.

Göyünç, Nejat, “Kanuni Devrinde Malatya Şehri”, *VII. Türk Tarih Kongresi*, C.II, IX. Seri Sa: 7a, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 25-29 Eylül, 1970, s. 655.

Gülsoy, Ersin “Malatya Sancağı’nın İlk Tahriri”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 21, Kültür Ocağı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, s. 1.

Güneş, İhsan, “Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nden Halk Fırkasına Geçiş”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. III, S. 8. , Ankara, 1987, s. 428.

Güray, Sabri, “T.C. Ziraat Bankası Malatya Şubesi”, *Kalkınan Malatya*, San Yayınevi, Malatya 1955, s. 55.

İhsanoğlu, Ekmeleddin, “Eğitim Ve Bilim”, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, (ed.) Ekmeleddin İhsanoğlu, C. I, Zaman Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 234-235.

Kalaycıoğlu, Ersin, Sarıbay, Ali Yaşar, “Giriş”, *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1986, s. 1-2.

Karagel, Hulusi, “Tarihsel Süreç İçerisinde Doğu Anadolu Bölgesindeki Mülki Yönetim Alanlarının İdari Coğrafya Analizi”, *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, C. IX, S. 1, Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Bölgesi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Yayınları, Elazığ, 2010, s. 51.

Karagöz, Mehmet “Cumhuriyet’in Modernleşme Sürecinde Malatya”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.XVIII, S. 1, Elazığ, 2008, s. 304.

Karagöz, Mehmet, “18.Yüzyılın Başlarında Malatya Ve Çevresinde Eşkiyalık Hareketleri”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi(OTAM)*, S. 2, Ankara, 1994, s. 199.

Karman, Kemal, “Malatya’da İnhisarlar”, *Kalkınan Malatya*, San Yayınevi, Malatya 1955, s. 46-48.

Kırmızı, Abdülhamit, “19. Yüzyılda Osmanlı Taşra İdaresi”, *Selçukludan Cumhuriyete Şehir Yönetimi*, Ed: Erol Özver, Arif Bilgin, Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul, 2008

Kocaeli, Kemal, “Malatya Bahçe Kùltürleri İstasyonu Faaliyeti”, *Kalkınan Malatya*, San Yayınevi, Malatya 1955, s. 41- 42.

Koçak, Cemil, “Siyasal Tarih(1923-1950)”, *Yakınçağ Türkiye Tarihi(1908-1980)*, Hzl. Sina Akşin, C. I, Milliyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, s. 127.

Kop, Kadir Kemal, “Malatya’da Belediye Ve Bayındırlık Çalışmaları”, *Belediyeler Dergisi*, S. 10, Belediyeler Bankası Yayınları, Ankara, Nisan, 1936, s. 82- 83.

Kopar, Metin, *Cumhuriyet Halk Partisi Döneminde Doğu Anadolu’ya Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1927- 1950)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2009, s. 194.

Köker, Osman, “Osmanlı’nın Son Yıllarında Arapgir Ve Arapgirli Ermeniler”, *Son Arapgirli*, Birzamanlar Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 7.

Kömürcüoğlu, Asım, “Adıyaman Kasabası İmar Projesi”, *Arkitekt Dergisi*, S. 5-6, İstanbul, 1947, s. 126.

Kütükoğlu, Mübahat, “Osmanlı İktisadi Yapısı”, *Osmanlı Devleti Tarihi* [(ed.) Ekmeleddin İhsanoğlu], C.II, Zaman Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 513.

Makal, Tahir Kutsi, “Malatya’nın İlk Belediye Başkanı Hasan Bey Hakkında Bazı Tespitler”, *III. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk kültürü Sempozyumu*(19-21 Ekim 1988), İnönü Üniversitesi Yayınları, Malatya, 1988, s. 209.

“Malatya Bayındırlık Durumu”, *L’illustration De L’ Orient*, No: 16-17-18-19, İstanbul, 1949, s. 30.

“Malatya”, *Türkiye İller Ansiklopedisi*, C. II, Milliyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 230.

“Malatya”, *Yurt Ansiklopedisi*, C. VII, Anadolu Yayıncılık, 1982, s. 5422.

“Malatya İktisadi Ve Ticari Durumu”, *L’illustration De L’orient*, Sayı: Malatya Özel, No: 16-17-18-19, Ağustos, Eylül, Ekim, Kasım 1949, s.32.

Malkoç, Zeki, “Malatya Sığırcılığı Ne Alemde”, *Derme Mecmuası*, S. 5, Malatya Halkevi Yayınları, Ekim 1937, s. 7.

Okak, Haydar, “Belediye Haberleri: Darende(Taranda)”, *Belediyeler Dergisi*, S. 67, Belediyeler Bankası, Ankara, Mart 1941, s. 41- 42.

Oğuz, Ziya, “Malatya Gezisi”, *İdare Dergisi*, S. 181, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Temmuz-Ağustos 1946, s. 228.

Olgun, Kenan, “Osmanlı Meclis-i Mebusanı’nda Ara Seçimler(1908-1912)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXVIII, S. 82, Ankara, 2012, s. 3.

Ödekan, Ayla, “Mimarlık Ve Sanat Tarihi”, *Doğuştan Yükselişe Osmanlı Tarihi*(1300-1600), C. I, Milliyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, s. 278.

Önal, Sadettin, “Sultansuyu Harası”, *L’illustration de L’ Orient*, No: 16-20, İstanbul, Ağustos-Kasım 1949, s. 40.

Özbek, Baha, “Sultansuyu Harası”, *Kalkınan Malatya*, San Yayınevi, Malatya, 1955, s. 32.

Sertel, Savaş, “Cumhuriyet’in İlk Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Malatya’da Nüfus”, *Akademik Bakış Dergisi*, *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, S. 48, Mart-Nisan 2015, s. 84-85.

Söylemez, Faruk, “Malatya Mutasarrıfı Ömer Paşa’nın Muhallefatı, *OTAM*, S. 27, Ankara, 2010, s. 166.

Şahingöz, Mehmet, “Milli Mücadele Esnasında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Yapılan Milli Birlik Ve Beraberlik Mitingleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XI, S. 32, Ankara, 1995, s. 421.

Şentürk, Ahmet, “Malatya’da Giyim Kuşam” , *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, C. 16, No: 321, Nisan 1976, s. 7615.

Taşangil, Hakkı, “Malatya Sümerbank Pamuklu Sanayii Müessesesi”, *Kalkınan Malatya*, San Yayınevi, Malatya 1955, s. 46.

Toprak, Zafer, “İktisat Tarihi”, *Zirveden Çöküş Osmanlı Tarihi*, C. II, Milliyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, s. 220.

Tunçay, Mete, “Cumhuriyet Halk Fırkası(1923-1950)”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. VIII, İletişim Yayınları, s. 2019.

Yılmaz, Hayri Fehmi, Şevket Dönmez, “Tarihi Miras: 7000 Yılda Üç Malatya”, *NTV Tarih Dergisi*, S: 31, İstanbul, 2011, s. 89.

Yılmaz, Kemal, “Arapkir İlçesi İdari Coğrafyası”, *İdare Dergisi*, S. 199, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Temmuz- Ağustos 1949, s. 297-298.

G- TEZLER

Durukan, Hasan, *Malatya’ya Ait 1068/1658 Ve 1130/1717 Tarihli Şer’ iyye Sicilleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Tarihi Anabilim Dalı İktisat Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 30-31.

Oymak, İskender, *20. Yüzyıl Malatya Tarihi Ve Günümüz İnanç Coğrafyası*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Eğitim Anabilim Dalı Genel Türk Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya, 1997, s. 42-43.

Pekdoğan, Celal, *Milli Mücadelede Malatya Ve Çevresi(1918-1922)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1992, s. 150.

Şahin, Mehmet Serkan, *Cumhuriyet Halk Partisi’nin Malatya Teşkilatı(1923-1950)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2008, s. 1.

H- ŞAHİS ARŞİVLERİ

12 Eylül 2013 tarihinde İstanbul Kadıköy’de Adnan Işık’la yapılan görüşme.

Celal Yalvaç Arşivi, *Malatya Teşebbüsat-ı Sınaiyye Türk Anonim Şirketi’ne Bağlı Olarak Çalışan Esnaflar Ve Sayıları*.

I- İNTERNET SAYFASI

Sami Fenercioğlu Arşivi, <http://fenerciler.wordpress.com/2007/02/>, 5 Haziran 2022, saat: 13.10.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Doğum Tarihi :

Medeni Durumu :

Eğitim

Lise :

Lisans :

Tezsiz Yüksek Lisans:

Tezli Yüksek Lisans :

İş Yaşamı :